6912

प्रस्तावना.

विदांकुर्वन्तु शेमुषीजुषो विद्वांसः—

इह किल जैनदर्शने द्रव्यानुयोगो गणितानुयोगश्चरणकरणानुयोगो धर्मकथानुयोगश्चेति चत्वारोऽनुयोगा मुख्यत्वेन प्रतिपादिताः। तत्रैकैकस्मिन्ननुयोगेऽनेकेषां विषयाणामन्तर्गतत्वेन प्रसक्तानुप्रसक्तत्वेन च रत्नाकररत्ननिकराणामिवाप्रमेयत्वं दरीदृश्यते। तत्र द्रव्यानुयोगे कार्मणादिग्रन्थाः प्रविष्टाः, गणितानुयोगे भूगोलखगोलविषयाः प्रतिपादिताः, चरणकरणानुयोगे साधुश्राद्धानामाचारादिग्रन्था ग्रथिताः, धर्मकथानुयोगे च धार्मिकनैतिकैतिहासिकादिविविधविषयाश्रितमहापुरुषादिदृष्टान्तद्वारेण धर्मोपदेशा उपदिष्टाः। तत्र चोपदेशमाला—उपदेशप्रासाद—सम्यक्त्वसप्ततिका—कर्पूरप्रकरादयो ग्रन्था आचारप्रतिपादकत्वाच्चरणकरणानुयोगे समवतरन्ति मुख्यतया, तथापि तत्तद्धर्मविषयोपदेशानां दृष्टान्तद्वारादृढीकरणाद्धर्मकथानुयोगेऽपि। मुख्यतया धर्मकथाप्रतिपादकानि च त्रिषष्टिशलाकापुरुषादिचरित्राण्यपि आचारादितात्पर्यपरतया प्रायश्चरणकरणानुयोगीन्यपीति उत्तरानुयोगद्वयं प्रायो नित्यसंबद्धमेव। तथा चायमपि उपदेशसप्ततिका नाम ग्रन्थोऽनुयोगद्वयप्रतिपादकः। यद्यपि मूलेऽस्य केवलाचार एवाभिहितः तथापि मूलकारैरेवास्य स्वकृतटीकायां कथानुयोगःस्फुटमेव प्रकटितः। एवंविधा एव कथाद्वारेण धर्मोपदेष्टारो ग्रन्थाः प्राय ऐदंयुगीनाल्पायुर्मेधाज्ञानानामासन्नोपकारिण इति मन्यामहे।

ग्रन्थस्यास्य सटीकस्य के कर्तारः? कस्मिन् काले कस्मिन् देशे केन प्रार्थिताश्चामुं कृतवन्तः? इत्येतज्जिज्ञासवः—

“पढिऊ एयं सवएससत्तरिं, मुणंति चित्ते परमत्थवित्थरं। तरित्तु ते दुक्खजरं सुदुत्तरं, खेमेण पावंति सुहं अणुत्तरं ॥ ७२॥”

इति मूलचरमश्लोके क्षेमशब्देन, तथा—

"इह भव्यसत्त्वचेतःप्रतिबोधकृते प्रतन्यते मयका । स्वकृतोपदेशसप्ततिकायाः स्पष्टाक्षरा टीका ॥ ८ ॥"

इति पीठिकाचरमच्छन्दसा, तथा च प्रशस्तौ—

"तच्छिष्याः प्रविभान्ति शान्तिसहिताः सौभाग्यभाग्याश्रिताः, सद्विद्यान्वदयाधरीकृतसुराचार्याः क्षितौ विश्रुताः ॥९॥
कीर्त्तिस्फूर्त्तिमधिष्ठिता मुनिवराः श्रीक्षेमराजाह्वयाः, पुण्योन्नत्यतिशायिपाठकशिरोरत्नोपमानोदयाः ॥ १० ॥
स्वकृतोपदेशसप्ततिकाह्वयसूत्रस्य निर्मिता टीका । तैरेषा वर्षे मुनिवेदशरेन्दुभिः (१५४७) प्रमिते ॥ ११ ॥
हिंसारकोट्टवास्तव्यः श्रीमालोत्तमवंशजः । पडुपर्पटगोत्रीयः श्रीमान् दोदाह्वयोऽभवत् ॥ १३ ॥
स श्राद्धगुणरत्नानां रोहणोऽरोहणो हृदि । कृता तस्याग्रहेणैषा नव्या सप्ततिका मुदा ॥ १४ ॥"

इति श्लोकसमुदयेन सुखं भोत्स्यन्त इति तदुल्लेखाद्विरम्यते । खरतरगच्छीयाश्चेमे इत्यपि प्रशस्त्यां "श्रीखरतरगण-नाथाः" इत्यग्रिम एव श्लोके प्रकटं, नवरं न क्वापि कोऽपि गच्छीयसामाचारीभेदोऽत्र दृष्टिपथमवतरति, सर्वसामान्योपदेशमयत्वादस्य । किं चेमे पूज्याः कतमां भूमिं जन्मना कतमां च विहारादिना भूषयामासुः ? कौ च पितरौ प्रमोदयाञ्चक्रुः ? अन्याश्च काः काः कृतीश्चक्रुवांसः ? इत्यादिकमुल्लेखाभावान्न किमपि ज्ञायते ।

अस्मिंश्च ग्रन्थे मूले सर्वेऽपि श्लोकाः प्राकृतभाषायामिन्द्रवज्रयैव ग्रथिताः, अत एषां मुखपाठमात्रेऽपि महानाह्लादो वक्तृश्रोतॄणां जायते, किमुतार्थविचारणे ? । अत्र प्रथमश्लोके मङ्गलमन्तिमयोश्च फलमभिहितमतोऽवशिष्टाः सप्ततिरुप-

देशश्लोका इत्यन्वर्थेयं उपदेशसप्ततिकेति संज्ञाऽस्य ग्रन्थस्य । प्रतिश्लोकं चात्र प्राय उपदेशचतुष्टयमात्मनोऽत्यन्तहितकारि वरीवृतीति । तदुपरि ऋजुभाषयाऽक्षरशो मूलकारैरेव संस्कृतभाषायां टीका कृता, तच्चोपदेशानुसारि चागमोक्तप्रायं कथानकजातं गीर्वाणभाषायां प्राकृतभाषायां पैशाच्यादिभाषायां च विविधैः सरसैः सालङ्कारैः सयमकैर्वृत्तैश्छन्दोभिः क्वचिच्च गद्येनापि व्यरचि, एवं चाधिकशतं कथानकानामत्र कथितं । कथानकेषु प्रायः शब्दकाठिन्यं वर्णनकाठिन्यं च वर्णितं, व्याकरणप्रयोगाश्च नूतनाः कठिनाश्च प्रयुक्ताः, अतो ग्रन्थकर्तॄणां साहित्यज्ञानं व्याकरणज्ञानं चातीव समीचीनमासीदिति स्फुटं ज्ञायते । किं बहुना ! सर्वथाऽस्य काव्यरसस्यास्वादकारिणो विद्वांस एव । किंच काव्यरचनया ज्ञातेऽपि व्याकरणपाण्डित्ये पूज्यानां क्वचिदनुपसर्गपूर्वपदेऽपि[1] क्त्वो ल्यबादेशदर्शनाच्छङ्कितमेव हृदयं, कवीनां निरङ्कुशत्वे स्वीकृते तु समाधीयत एव तत् । एवमन्यत्रापि क्वचिच्चिन्त्यप्रयोगे ज्ञेयं । अत्र वर्णितोपदेशविषयाणां कथितकथानकानां चानुक्रमणिकावाचनेनैव तद्गौरवं ज्ञायत एवेति तां दृष्टिपथं नेतुं प्रार्थ्यते वाचकवर्गः । मूलं चास्य पाठतोऽर्थतश्चातीवरम्यं भव्यजनोपकारीति सर्वैर्विशेषतश्चोपदेष्टृभिः कण्ठे कार्यमिति पृथक्कृत्य प्रारम्भेऽपि मुद्रापितं । आशास्यते च विद्वद्वर्गोऽस्य बृहतो ग्रन्थस्य मुद्रापणप्रयासं द्रव्यव्ययं च पठनपाठनोपदेशदानादिना सफलतां नयेत् ।

अस्य प्रशस्त्याश्चरमे (१४) श्लोके "नव्या सप्ततिका मुदा" इत्यत्र नव्यशब्दोल्लेखकर्त्रा ग्रन्थकर्त्रा इदमसूचि, यदुत— अयं ग्रन्थो मुनिवेदशरेन्दु (१५४७) प्रमिते विक्रमाब्दे हिंसारकोट्टवास्तव्य दोदाभिधश्राद्धाग्रहेण पूज्यैः श्रीहेमराजा-

---

१ असमासेऽपीत्यर्थः.

हुये रचित इति प्रशस्त्यां शंसितं, एतत्प्राचीनश्चैतन्नामा (उपदेशसप्ततिनामा) एव ग्रन्थः पण्डितप्रवरैः श्रीमत्सोमधर्म-गणिभिस्त्र्युत्तरपञ्चदशशततमे (१५०३) विक्रमाब्दे निर्मितः योऽत्रत्यया श्रीआत्मानन्दसंस्थया मुद्रापयित्वा प्रकटितोऽस्ति वर्षद्वयादर्वाक् इति तदपेक्षया योग्यमेवास्य नव्यत्वं । अनयोर्द्वयोरपि महान् विषयभेदः कृतिभेदश्च भिन्नभिन्नकर्तृक-त्वात् । किंच प्राचीनः संक्षिप्तकथानक आसप्तसहस्रत्रयप्रमितः श्लोकानां, अयं च विस्तृतकथानक आसप्तसहस्राष्टक-प्रमितः श्लोकानां, मूलमपि च द्वयोरपि भिन्नमेवेत्यतोऽपि नूतनत्वमस्यान्वर्थमेवेति ध्येयम् ।

ग्रन्थस्यास्य मुद्रापणं न्यायाम्भोनिधिश्रीमद्विजयानन्द (आत्मारामजी) सूरीश्वरपट्टविराजितश्रीमद्विजयकमलसूरी-श्वरसदुपदेशामृतसिक्तेन गोघानिवासिना श्रेष्ठिवरेण मगनलालतनुजन्मना श्रीमद्धर्मचन्द्रेण द्रव्यसाहाय्यं दत्तं । संस्कृत-विज्ञा जेठालालशर्मणा लिखिताऽस्य प्रतिकृतिः प्रथमं पन्न्यासश्रीमणिविजयाह्वयैः पश्चाच्च पन्न्यासश्रीदानविजयाभिधैः संशो-धिता, मुद्रायन्त्रणप्रतिकृतिसंशोधनेऽप्याभ्यामेव पन्न्यासवराभ्यामवधानं दत्तमित्यनयोः सूरीश्वराणां श्रेष्ठिवरस्य च महोपकारं मन्यामहे ।

शुद्धिविषये चास्य कृतेऽपि यथाशक्ति प्रयासे कुतोऽपि हेतोर्या काऽप्यशुद्धिर्दृष्टिपथमवतरति विज्ञानां, तैः कृपापरैः शोधयित्वाऽऽदेश्या संसदियं, येन द्वितीयावृत्तौ तद्विषये यत्नेत । इति शम् ॥

द्वितीयभाद्रपद शुक्लचतुर्थ्यां
संवत् १९७२.

प्रकाशयित्री श्रीजैनधर्मप्रसारकसभा
भावनगर.

विषयानुक्रमः ।

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
१	मङ्गलम्	१
२	सर्वज्ञमतसेवन–शीलपालन–कूटकलङ्कादानं	३
	सर्वज्ञमतश्लाघाधिकारः	३
	तदुपरि केसरिचौरकथा (१)	४
	शीलोपरि रोहिणीचरितम् (२)	६
	कूटकलङ्कोपरि वृद्धायाः कथा (३)	१३
३	परछिद्राप्रकाशनं, रौद्रकर्माकरणं, क्षुद्रस्यापि मित्रवर्जनम्	१५
	परछिद्रान्वेषणे दत्तकथा (४)	१५
	रौद्रकर्मोपरि उज्झितकुमारकथा (५)	१६
	क्षुद्रेऽपि मैत्रीभावप्रतिपत्तौ समरविजयकीर्तिचन्द्रकथा (६)	१९
४	रोगादिप्राप्तेः पूर्वमेव धर्मोद्यमः कार्यः	२२
५	रोगेण मनसोऽसमाधिः, तदभावे धर्मबुद्ध्यभावः, तस्माच्च दुःखनाशासंभवः	२३
	तदुपरि श्रीसनत्कुमारचरितम् (७)	२३
६	विरक्तचित्तः सदा सुखी, तदन्यस्तु तद्विपरीतः, अतो नीरागमार्गे चित्तं धरत	३१
	तदुपरि जिनपालितजिनरक्षितदृष्टान्तः (८)	३२
७	परिग्रहारंभस्यादत्तस्य च सेवनेऽपि प्रान्ते जिनधर्मानुष्ठाने भवांभोधिपारगमनम्	३५
	अत्रार्थे शशिशूरदृष्टान्तः (९)	३६
८	जिनाज्ञावहन–घोरोपसर्गसहन–धर्ममार्गप्रकटनेन संसारसागरोत्तारः	३७

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
	अत्रार्थेऽर्जुनारामिकदृष्टान्तः (१०)	३८
	धर्ममार्गप्रकाशनोपरि शिवभद्रश्रीयककथानकम् (११)	४१
९	असत्यभाषात्यागः, भोगसुखेच्छात्यागः, पराशाया अभंगः, एवं च धर्मकीर्त्योरवाप्तिः,	४५
	असत्यभाषापरिहारे श्रीकालिकार्यकथा (१२)	४६
	भोगपिपासोपरि द्विजसुतदृष्टान्तः(१३)	४७
	परमनोरथपूरणे नरवाहनदृष्टान्तः (१४)	४८
१०	मिथ्यात्वमहान्धकारमयेऽस्मिन् जगति शुद्धमार्गगामिन एव श्लाघ्याः	४९
११	शुद्धमार्गाचरणोपरि जात्याश्वदृष्टान्तः सोपनयः (१५)	४९
	संसारासारता	५१

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
	एतदुपरि द्रमकदृष्टान्तो राजदृष्टान्तश्च(१६-१७)	५१
१२	जिनार्चनस्य स्वर्गापवर्गसाधनत्वम्	५२
	अत्रार्थे श्रीरत्नचन्द्रोदाहरणम् (१८)	५३
१३	प्रमादपरिहारोपदेशः	६०
	अत्रार्थे मथुरामङ्ग्वाचार्यकथानकम् (१९)	६१
१४	तपउपधानपूर्वं गुरुप्रणामपुरस्सरं सूत्रार्थपठनमनोरथः	६२
१५	षडावश्यककरणमनोरथः	६३
१६	गुर्वाज्ञावहन—सूत्रार्थशिक्षण—क्रोधादित्यजन—मार्दवादिवहनमनोरथः	६३
१७	सम्यक्त्वमूलाणुव्रतपालनमनोरथः	६३
१८	पूर्वोक्तमनोरथकरणे फलम्	६४
	सन्मनोरथोपरि सिद्धदृष्टान्तः (२०)	६४

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
१९	उत्सूत्रपदोद्भावने महादोषः	६५
	उत्सूत्रपरिहारे सावद्याचार्यकथानकम् (२१)	६६
२०	जिनाज्ञातिक्रमकारिभिः कृतानि तपोज्ञानदा-नादीनि निष्फलानि	७२
	तदुपरि जमालिकथा (२२)	७२
२१	जिनाज्ञाविरतानां पापाभावः, विना तपो विशुद्धिः, सिद्धिसुखं च	७४
	अत्रार्थे श्रीपृथ्वीचन्द्रोदाहरणम् (२३)	७४
२२	जिनाज्ञाराधनं बहुश्रुतगुरुसेवया भवतीति तदुपदेशः	७७
	अत्रार्थे जयन्त्युदाहरणम् (२४)	७७
२३	अगीतार्थसेवानिषेधः	७८
	अत्रार्थे सुमतिज्ञातम् (२५)	७८
२४	कुमार्गसंसर्गप्रधानामुभयलोकहानिः	८६
	अत्रार्थे सूरचन्द्रयोः कथा (२६)	८६
२५	इह दुःखमये संसारे षड्जीवनिकायरक्षादि-पराणां साधूनामेव सुखसंभवो नान्येषाम्	७७
	एतदुपरि शालमहाशालदृष्टान्तः (२७)	८८
२६	सामान्येन कषायपरिहारोपदेशः	८९
	एतदुपरि सेचनकदृष्टान्तः (२८)	८९
२७	धनधान्यकुटुम्बाद्यसारं ज्ञात्वा धर्मकरणेन दुःखपारगमनम्	९०
	एतदुपरि थावच्चापुत्रकथानकम् (२९)	९०
२८	विषयाणामशाश्वतत्वं तेषु प्रतिबन्धप्रतिषेधश्च	९५
	एतदर्थे श्रीइलापुत्रचरितम् (३०)	९५
२९	जिनपूजा–गुरुसेवा–धर्मश्रवण–तत्त्वविचारण-	

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
	तपोविधान–दान–दापननामानि सप्तकृत्यानि श्रावकाणां नरकसप्तकनिवृत्तिकराणि	१०१
	जिनपूजाविषये धनदकथा (३१)	१०१
	सद्गुरुसेवाविषये नमिविनमिज्ञातम् (३२)	१०२
	धर्मश्रवण–तत्त्वविचारविषये चिलातिपुत्रोदाहरणम् (३३)	१०३
	तपोविषये स्कन्दकदृष्टान्तः (३४)	१०५
	दानविषये श्रीभद्रनन्दिचरितम् (३५)	१०६
२०	कषायाणामनर्थकारित्वम्	११०
	तदुपरि दमदन्तराजर्षिकथा (३६)	१११
२१	परोपहास–परदोषवीक्षणनिषेधः	११२
	परोपहासविषये साधारणश्रेष्ठिकथा (३७)	११२
	परदोषानाविष्करणविषये श्राद्धपुत्रकथा (३८)	११४

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
३२	दशविधो विनयः	११५
	एतदुपरि श्रीभुवनतिलकज्ञातम् (३९)	११६
३३	तीव्ररोषेण पुण्यजलशोषः सर्वस्यातोपश्च	११९
	एतद्विषये मण्डूकीक्षपकदृष्टान्तः (४०)	११९
३४	मानपरिहारोपरि उपदेशः	१२१
	तत्र दशार्णभद्रकथा (४१)	१२१
३५	मायात्यागोपदेशः	१२३
३६	लोभविषय उपदेशः	१२३
	भुवनभानुचरित्रानुगतं दृष्टान्तचतुष्कं चतुष्कषायगर्भितम् (४२–४५)	१२३
३७	कठोरवचनपरिहारः	१३०
	एतदुपरि वृद्धा–पुत्रयोर्दृष्टान्तः (४६)	१३०

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
३८	श्रावकस्य कुलोचितवेष—अन्यगृहप्रवेश—सज्जनदुर्जनसमदृष्टि—दोषाजल्पनोपदेशः	१३१
	कुलोचितवेषोपरि मम्मणश्रेष्ठिकथा (४७)	१३१
	परगृहप्रवेशे कुलपुत्रकदृष्टान्तः (४८)	१३२
३९	मुनेर्ज्ञानाभ्यासे दशभेदधर्मे चोपदेशः	१३२
	तत्र सुबुद्धिदुर्बुद्धिकथानकम् (४९)	१३२
४०	हास्यादिषट्कपरिहार—व्रतषट्कपालन—पञ्चप्रमाद-निर्दर्शन—पञ्चान्तरायनिवारणोपदेशः	१३५
	हास्योपरि हरिकेशिदृष्टान्तः (५०)	१३५
	व्रतषट्कोपरि पुण्डरीककण्डरीकदृष्टान्तः (५१)	१३६
	शोकावकाशाप्रदाने श्रीसगरचरितम् (५२)	१३९
	भयाकरणे श्रीकामदेवदृष्टान्तः (५३)	१४२
	जुगुप्सोपरि सुनन्दवणिककथा (५४)	१४५
	पञ्चप्रमादविषये मदिरापानोपरि यादवानां कथा (५५)	१४६
	विषयप्रमादविषये सत्यकिदृष्टान्तः (५६)	१४७
	कषायप्रमादोपरि सुभूमचक्रिकथा (५७)	१४८
	निद्राप्रमादे पुण्डरीकमुनिदृष्टान्तः (५८)	१५२
	विकथाप्रमादोपरि रोहिणीचरितम् (५९)	१५५
	पञ्चान्तरायविषये दानान्तरायोपरि धनसार-कथा (६०)	१५७
	लाभान्तरायोपरि ढंढणकुमारकथा (६१)	१६०
	भोगान्तराये सुदत्तकथा (६२)	१६१
	उपभोगान्तराये श्रेष्ठिकथानकम् (६३)	१६२
४१	साधर्मिकवात्सल्यं निदानप्रतिषेधश्च	१६३
	साधर्मिकवात्सल्योपरि विशालदत्तकथा (६४)	१६४

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
४२	श्राद्धस्य द्वादशव्रताधिकारे प्रथमाणुव्रतोपदेशः	१६५
	तत्र हेमादित्यकथा (६५)	१६६
४३	द्वितीयाणुव्रतम्	१६६
	तत्र सुरंगेशपुत्रकथा (६६)	१६७
४४	तृतीयाणुव्रतम्	१६७
	तत्र श्राद्धकथा (६७)	१६७
४५	चतुर्थाणुव्रतम्	१६८
	तत्र श्रीवीरकुमारकथा (६८)	१६८
४६	पञ्चमाणुव्रतम्	१७२
	तत्र तिलकश्रेष्ठिकथा (६९)	१७२
४७	पञ्चविषयाधिकारे प्रथमः शब्दविषयः	१७४
	तत्र सुभद्राकथा (७०)	१७४
४८	द्वितीयो रूपविषयः	१७५
	अत्र लोलाक्षकथा (७१)....	१७५
४९	तृतीयो रसनेन्द्रियविषयः	१७७
	अत्र रसलोलकथा (७२)	१७७
५०	चतुर्थो गन्धविषयः	१७९
	अत्र नरवर्मकथा (७३)	१७९
५१	पञ्चमः स्पर्शविषयः	१७९
	अत्र सुकुमालिकाज्ञातम् (७४)	१७९
५२	विषयाणां विपाकः	१८१
५३	विषयाणां दुर्जयत्वम्	१८१
५४	सर्वज्ञमतनिरतानां क्रियासाफल्यम्	१८१
५५	संसारभीरुकाणां संसारः सुरत एव	१८२
	अत्रार्थे विमलश्राद्धोदाहरणम् (७५) ...	१८२
५६–५७	संसारस्यास्थिरत्वम्	१८५

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
	एतदर्थे महानिर्ग्रन्थसंबन्धः (७६)	१८५
५८	निकृष्टकर्मकारिणो दुःखिन एव	१८८
	एतदुपरि मृगापुत्रकथा (७७)	१८८
५९	जिनगुणोत्कीर्तनादिना बोधिलाभोऽवर्णवादेन चाबोधिलाभः	१९०
	अत्रार्थे श्रीसुबुद्धिसचिवोदाहरणम् (७८)	१९१
	अवर्णवादोपरि कौशिकवणिग्दृष्टान्तः (७९)	१९२
६०	धर्मतत्त्वाज्ञानामुभयलोके दुःखमेव	१९३
	अत्र वधूचतुष्कज्ञातम् (८०)	१९३
६१	पुण्योदयं विना धर्ममार्गस्य दुर्लभत्वम्	१९५
६२	मोक्षमार्गोन्मुखानामपि क्रोधादिवैरिणः पुण्यपाथेयं हरन्ति	१९५
६३	जिनधर्मविमुखानामज्ञानकष्टेन नरकपातः ...	१९५
	अत्रार्थे पूरणाख्यानम् (८१)	१९६
६४–६५	अष्टमदत्यागाधिकारः	१९७
	जातिमदोपरि विप्रकथा (८२)	१९७
	कुलमदे श्रीमहावीरदृष्टान्तः (८३)	१९९
	रूपमदोपरि सनत्कुमारकथा कथितपूर्वा— बलमदे वसुभूतिकथा (८४)	१९९
	श्रुतमदोपरि सागरचन्द्रदृष्टान्तः (८५)	२००
	तपोमदे द्रौपदीपूर्वभवः, लाभमदे आषाढभूतिः, ऐश्वर्यमदे रावणः, एते प्रसिद्धत्वान्नाममात्रेण दृष्टान्तिताः	२००
६६	बाह्यममात्रप्रदेशः स्वजन्मना न रिक्तस्यापि सुखं न प्राप्तः	२००
६७	मनुष्यभवादिदुर्लभत्वम्	२००

गाथाङ्कः	विषयाः	पत्राङ्कः
	अत्रार्थे दृष्टान्तदशकान्तर्गतं भोजनोपरि कार्पटिकोदाहरणं प्रथमम् (८६)	२०१
	चाणक्यदृष्टान्तः (८७)	२०२
	धान्यदृष्टान्तः (८८)	२१०
	द्यूतदृष्टान्तः (८९)	२१०
	रत्नदृष्टान्तः (९०)	२१०
	मूलदेवराजपुत्रस्वप्नफलकथानकम् (९१)	२११
	सुरेन्द्रदत्तकथानकम् (९२)	२१२
	चर्म (कच्छप) दृष्टान्तः (९३)	२१३
	युगशम्या दृष्टान्तः (९४)	२१३
	स्तम्भदृष्टान्तः (९५)	२१३
	क्षमायां संवरमुनिकथा (९६)	२१३
	प्रमादाचरणस्थानज्ञापने स्थूलजडदृष्टान्तः(९७)	२१५
६८	वयस्त्रिकेऽपि धर्मसमयस्य दुर्लभत्वम्	२२२
६९	शैशवादन्यत्र धर्मसमयस्य दुर्लभत्वम्	२२२
	अत्रातिमुक्तकक्षुल्लकसाधुदृष्टान्तः (९८—९९)	२२३
७०	पूर्वकृतसुकृतमाहात्म्यम्	२२६
	अत्र मृगापुत्रचरितम् (१००)	२२६
७१	सम्यक्त्वलक्षणम्	२३०
	एतदुपरि श्रीमृगध्वजस्वरूपम् (१०१)	२३०
७२	प्रशस्तलेश्यावतां सम्यक्त्वभव्यचवतां निर्मोहानां जन्मपावित्र्यम्	२३५
७३	अस्याः सप्ततिकायाः परमार्थज्ञानपुरस्सरं पठने फलम्	२३५

॥ श्री उपदेशसप्ततिका ॥

। सवृत्तिः ।

। नमो गुरुचरणेभ्यः ।

विश्वाभीष्टविशिष्टकार्यघटनासामर्थ्यमत्यद्भुतं, बिभ्राणः शुचिसच्चरित्रविलसच्चित्रैः सदाऽलङ्कृतेः ।
प्रेङ्खत्प्राणिदयामृतेन भरितः सद्वृत्तताशालितः, श्रेयःश्रीशिरसि स्थितः सृजतु शं शान्तीश्वरः स्वर्घटः ॥ १ ॥
श्रेयोराजिसरोजिनीदिनकरा भव्याङ्गिजङ्कुराः, सर्वाविद्यमहाद्रुसिन्धुरवरा ज्ञानश्रिया बन्धुराः ।
ये भूताः किल भाविनोऽपि भुवने ये वर्त्तमानास्तथा, ते सर्वेऽपि जिनेश्वराः सुखकराः स्युर्देहिनां सेविनाम् ॥ २ ॥
वन्दे गणधरवृन्दं विवेकवल्लेकनिर्मितानन्दम् । यच्चरणनमस्करणं निबिडमहाजडिमभयहरणम् ॥ ३ ॥
श्रीवाग्देवि कुरु प्रसादमसमं यस्मादहं सन्मतिः, स्यां दुर्बुद्धिरपि प्रवीणपरिषत्सन्मानदानोचितः ।
किं कृष्णाञ्जनपर्वतोऽपि धवलीभावं भजेन्नाञ्जसा, गौरोदारसुधांशुदीधितिभरैः सम्बन्धमासादितः ॥ ४ ॥
सद्गुरुचरणं शरणं कुर्वे सर्वेऽपि यत्प्रसादेन । विद्याविनोदलेशा जायन्ते सफलताभाजः ॥ ५ ॥

नो वाचश्चतुरोचिता मम मुखे नो कौशलं पेशलं, किञ्चिच्छेऽसि पाटवं न हि सदाचारे विचारेऽप्यहो ।
मौरव्यं रचयन्निहास्मि यदहं धर्मोपदेशच्छलात्तच्चिन्तामणिकल्पसद्गुरुपदद्वन्द्वप्रसत्तेः फलम् ॥ ६ ॥
अज्ञानान्धितलोचना न हि जनाः संविद्रते कुत्रचिन्मोहाध्वानममानमानविवशाः संसारकान्तारगाः ।
यावन्नो सुगुरूपदेशचतुराग्रण्यः समापद्यते, सत्यस्मिन्निह कौशलं सुविपुलं दुर्बोधशास्त्राध्वनि ॥ ७ ॥
इह भव्यसत्त्वचेतःप्रतिबोधकृते प्रतन्यते मयका । स्वकृतोपदेशसप्ततिकायाः स्पष्टाक्षरा टीका ॥ ८ ॥

इह हि भव्यजीवराजीवकाननसमुल्लासननव्यदिनकरदीधितितुल्याया अभङ्गसंवेगरङ्गचङ्गसदिक्षुक्षेत्रपरंपरापरिवर्धननिर्मलजलकुल्याया अगण्यगुणश्रेण्याधारजनमनोहारप्रसरत्पुण्यप्राग्भारप्रोत्तुङ्गशृङ्गमहाविहारशिरःपताकिकायाः श्रीउपदेशसप्ततिकाया वृत्तिर्विरच्यते । तस्याश्च प्राकृतमयमिदमादिकाव्यं तद्यथा—

तित्थंकराणं चरणारविंदं, नमित्तु नीसेससुहाण कंदं ।
मूढो वि भासेमि हिओवएसं, सुणेह भवा सुकयप्पवेसं ॥ १ ॥

व्याख्या—अहो भव्या यूयं शृणुत, अहं हितोपदेशं भाषे कथयामि । किंभूतोऽहं ? मुग्धोऽपि मुह्यतीति मुग्धः हेयोपादेयबुद्धिर्दुर्विधोऽपि[1] । हितश्चासावुपदेशश्च हितोपदेशस्तं तथा । किंभूतं हितोपदेशं ? सुकृतप्रवेशं सुष्ठु कृतं सुकृतं तस्य प्रवेशो यस्माद्येन वा तं तथा । न हि हितोपदेशसमाकर्णनमन्तरेण कस्यचित्सुकृते शेमुषी सन्मुखीनतामास्कन्दति ।

१ दुर्विधो मुग्धः

किं कृत्वा ? चरणारविन्दं नत्वा नमस्कृत्य चरणावेवारविन्दं चरणारविन्दं । केषामिति साकाङ्क्षं वचनं स्यादतस्तीर्थंक-
राणामिति प्रोक्तं, तीर्थं हि द्रव्यभावभेदाद्द्विधाऽभ्यधायि । तद्यथा—"दाहोपशमस्तृष्णाविच्छेदः क्षालनं मलस्य यतः ।
अर्थैस्त्रिभिर्नियुक्तं तत एव द्रव्यतस्तीर्थम् ॥ १ ॥ सम्यग्दर्शनचरणज्ञानान्वितो यतो भवेत् पुंसाम् । आचार्यात्मवचनतो,
भाव्येतद्भावतस्तीर्थम् ॥ २ ॥" तथा द्रव्यतीर्थं गङ्गापगाप्रयागादि, तत्र गतानां हि सत्त्वानां बाह्यमलप्रक्षालनं तृष्णाप-
नोदश्च स्यात्, न पुनः कर्मकालुष्यप्रलयः संपद्यते । भावतीर्थं तु सम्यग्ज्ञानचारित्रात्मकं, तदापन्नानां पुण्यात्मनामात्य-
न्तिकी दुष्टाष्टकर्ममलापगमरूपा सिद्धिः संजाघटीति । तदात्मकं तीर्थं कुर्वन्तीति तीर्थङ्करास्तेषां भूतभविष्यद्भावितीर्थ-
कृतां पदाम्भोजं प्रणम्य । किंभूतं तत् ? निःशेषाणि समस्तानि यानि मनुष्यस्वर्गापवर्गादिसौख्यानि तेषां कन्दो मूल-
कारणं, यथा कन्दाद्वनस्पतीनामुत्पत्तिः संपद्यते । तथा भगवत्पदोपास्तिरेव समस्तसुखस्तोमस्य हेतुरिति युक्तमुक्तं । नीसे-
ससुहाण कंदं इत्यतस्तच्चरणप्रणमनमादौ श्रेयस्करं । ननु यदुक्तं मूढात्मापि सन्नहं हितोपदेशं वच्मि तत्कथं घटामटा-
ट्यते ? ये सर्वथा यथाजातास्तेषां धर्मोपदेशप्रथनसामर्थ्यं व्यर्थमेव, ये तु स्वयंबुद्धास्त एव परप्रबोधसाधकाः स्युर्नान्ये-
ऽनभिज्ञाः । सत्य, किञ्चिन्मात्रं वेत्तृत्वं गुर्वनुग्रहान्मय्यप्यास्ते, परं तत्सदप्यसत्कल्पं, सर्वज्ञत्वाभावात्, सर्ववेत्ता तु भग-
वानेव न हि तत्परः कश्चिन्नरो विपश्चिद्भावमाप्नुयात् । न हि सहस्रकरमन्तरेण मणिप्रदीपादिर्विश्वविश्वंभराभावभराव-
भासप्रागल्भ्यमभ्यस्यतीति युक्तमुक्तं गर्वापहारव्याहारोच्चारणं कवेः । अथ यदेवं व्याकृतं—"जो भव्वा सुयं हितसिक्खं
कव्वे कुर्वन्तु" तदप्यसङ्गतं, यतो भगवज्जन्तुर्निर्विशेषशेमुषीकतया भव्याभव्यजीवपर्षत्समक्षं इदं प्राग्दत्समयसमुच्चमत्त-

उपदेश- ॥ २ ॥ सप्ततिका. ॥ २ ॥

जलजलधरमधुरतरवाण्या योजनावधिविस्तारिण्या सद्धर्ममाख्याति, न च भव्याभव्ययोर्विषये किञ्चिद्विशेषमाधत्ते । सत्यं, [illegible] (व) मन्तरमजनिष्ट—ये भव्या जीवास्त एवार्हत्समुपदिष्टसर्वान्व-धर्मगरिष्ठविशिष्टनिःश्रेयससौख्यसाधनपटिष्ठजीवरक्षणाद्यनूनहितोपदेशसमाकर्णनाधिकारिणः । तदनु च यथातथश्रेयः-पुरीपथानुसारिणः समयसमवायप्रतिपादितपवित्रचारित्रक्रियाकलापकारिणः । तथा ये चाभव्यास्ते सम्यक् श्रुतेऽपि श्रीम-दार्हते सर्वसत्त्वहिते श्रुतेऽपि नैकान्तेन रुचिधर्त्तारः । तथा च न सम्यक् तपःसंयमानुष्ठानानुष्ठातारः । ततस्तेऽर्हद्धर्मेऽन-धिकृता एव प्राकृता इव गीर्वाणनागरिकव्यवहारे । ततस्तेषामुपदेशैव श्रेयस्करी । यदि सर्वसत्त्वोपकारस्रष्टरि जगवत्यपि समुपदेष्टरि न ह्यमीषामन्तःकरणे सदुपदेशलेशप्रवेशावकाशस्तदा तदीयप्राग्भवानन्त्यसंचितात्यन्तदुर्भेद्यावद्यानामेवान्त-रायविस्फूर्जितं । न हि निर्दोषपोषस्य श्रीजिनेशस्य कश्चिद्दोषसंश्लेषः । यदुक्तं स्वोपज्ञमेघद्वात्रिंशिकायां—“विश्वत्रातरि दातरि, त्वयि समायाते प्रयाते महा-ग्रीष्मग्रीष्मज्वरे प्रवर्षति पयःपूरं घनप्रीतिदम् । दुःखाच्छुष्यति यद्यवासकवनं पत्त्र-याच्ञाधिका, यद्धृद्धिर्न पलाशशाखिनि महत्तत्कर्मदुश्चेष्टितम् ॥ १ ॥” अतः सुष्ठूक्तं भव्यानामेव धर्मश्रवणमक्षणं । उक्तं च—“संक्रामन्ति सुखेन हि, निर्मलरत्ने यथेन्दुरविकिरणाः । भव्यहृदये तथैव हि, विशन्ति धर्मोपदेशाक्षराः ॥ १ ॥” अहं तीर्थकृतां पदाम्भोजं नत्वा हितोपदेशं कथयामि, भो भव्या यूयं शृणुतेति संटङ्कः । इत्थमिन्द्रवज्राछन्दो-रूपमथमकाव्यार्थः ।

सेविज्ज सवन्नुमयं विसालं, पालिज्ज सीलं पुण सवकालं ।
न दिज्जए कस्स वि कूडआलं, छिंदिज्ज एवं भवदुक्खजालं ॥ २ ॥

व्याख्या—हितोपदेशक्रमश्चायम्—सेवेत आश्रयेत सर्वज्ञमतं सर्वं भूतभवद्भाविवस्तुतत्त्वजातं जानन्ति द्रव्यपर्यायात्मकतयेति सर्वज्ञास्तेषां मतं शासनं सर्वज्ञमतं । किंभूतं तत्? विशालं विस्तीर्णं वि विशेषेण सर्वान्यशासनेभ्यः सर्वोत्कृष्टतया शालते शोभत इति वा विशालं । न हि सर्वविच्छासनसमुपासनप्रधानधनप्रवर्द्धनमन्तरेणासङ्ख्यातदुःखजातप्रपातकपातकसंघातजनितात्यन्तदौर्गत्यरौद्रदारिद्र्योपद्रवप्रक्षयः कदाचित्संपनीपद्यते । न हि रत्नाकरसेवनं क्वापि निष्फलं । तथा पालयेच्छीलं सर्वकालं निरन्तरं, अर्हन्मतोपासेरेतदेवाविकलं फलं, यत् साधुभिः श्राद्धैर्वा श्रद्धोद्धुरतया सर्वदा सुशीलवत्तया स्थीयते, न पुनर्निश्चलनिर्मलशीलशैथिल्यमाद्रियते, "अद्यात्मा मुत्कलोऽस्तु कल्ये पुनर्नियमकष्टानुष्ठानादि पालयिष्यते" नैवं कदाचिच्चेतसि चिन्तनीयं चेतनावद्भिः । दृढधर्मिणामिदमेवाविकलं जीवितव्यफलं, यत्स्वकीयशीलं निष्कलङ्कतया पाल्यते रोहिण्यादिवत् । तथा च "न दिज्जए त्ति" न दीयते कस्यापि कूडं आलं कूटकलङ्क इति संटङ्कः । एवं क्रियमाणे भवदुःखजालं छिन्द्यात्, जन्तुरित्यनुक्तोऽपि कर्त्ताध्याहर्त्तव्यः । भवनं भवः संसारस्तस्य दुःखमेव जालमिव जालं, यथा जालान्तःपतितः शफरः सुतरां दुःखी स्यात्, तद्भि विच्छिद्य यदा बहिर्निर्याति तदैव सुखी नान्यथा, तथैव जन्तुर्भवजालनिर्दलने कृत एव सौख्यभाक्, न चेतरथा वृथाकल्पानल्पविकल्पाकुलप्रबलालजालप्रायान्यमतोपासनप्रयासैरिति । अनेन श्रीजिनमताराधनशिक्षाप्रधानं जन्तोरात्यन्तिकानन्तसातजातसंपादनं प्रोक्तं । तथा चोत्तरो

त्सुखलाभोऽस्मिन् काव्ये दर्शयांचक्रे । यो जैनमतासक्तचेतास्तस्योऽवश्यं श्रीप्रतिपालनेनात्यन्तं विश्वश्लाघनीयत्वं संपत्स्यते, अथ सशीलश्चेत् संपन्नस्तर्ह्येवश्यमन्यस्य कलङ्कदायी न आघटीति ज्ञाततस्यतयाऽस्य मृषाभाषाविरक्तत्वादिति-श्रेयस्करीयं हितशिक्षा दक्षाग्रमलामिति काव्यतात्पर्यार्थः ॥ २ ॥

अथ श्रीसर्वज्ञमतश्लाघाधिकारः—

कंचणगिरी गिरीणं जहा गुरू सुरतरू तरूणं च । हत्थीण हत्थिमल्लो चिंतारयणं च रयणाणं ॥ १ ॥
सरियाणं सुरसरिया जहोसहीणं च धम्ममिह धम्मं । तह सव्वसमयाणं सव्वण्णू मयं गरुयं ॥ २ ॥
अइसीअलमहुररसं पाणिय अज्जामरकमुपसिन्नं । कयपुन्नाणं सुलहं जिणमयममयं व परिहाइ ॥ ३ ॥
सम्माणचरणदंसणरयणुच्चयकंतकंतिरेहिल्लो । न हु मिच्छियमयाओ जिणमयरयणायरो जयउ ॥ ४ ॥
न हु पावइ अत्थमणं संतावं कुणइ नेय कस्सावि । सज्झायकरुक्करिसो जिणमयसूरो अउव्वयरो ॥ ५ ॥
कुवलयमुल्लासंतो निच्चंपयाओ अकलंकिओ तमसा । ण हु सुमपहविक्खगो अहो णवो अरिहमयचंदो ॥ ६ ॥
अमई कहं कहेउं सक्को तस्सेस गुणगणमणग्घं । जस्साराहणवसओ पत्तं चोरेहिं साहुत्तं ॥ ७ ॥
इत्थीसिसुगोमहरिसिहच्चाइअकिच्चकारिणोऽजोगे । कूरा वि हु परिबुद्धा जिणमयमाहप्पओ बहवे ॥ ८ ॥
दुग्गइदुहसयघारय सुग्गइसुहकारणं च सत्ताणं । न हु जिणमयाउ अन्नं वहइ भुवणत्तए वि अहो ॥ ९ ॥
जह सूराउ न परो सूरो तमपडलपयारसंहरणे । तह दुस्सहदुहदलणो जिणधम्माओ न हु अन्नो परो ॥ १० ॥

॥ ३ ॥

नीरेण विणा तण्हा अन्नेण विणा छुहा न जाइ जह। एगंतियमिह जाणह नेय सुहं जिणमएण विणा ॥ ११ ॥
तम्हा जिणधम्मामयसेवा सव्वायरेण कायव्वा। जम्हा लोगे जविआ अयरामरजावमावन्ना ॥ १२ ॥

असाधुः साधुतां लेभे जिनधर्मप्रभावतः। यथाहि केसरी चौरः केसरीचौजसाऽजनि ॥ १ ॥
सकामनरनारीकं पुरं कामपुराख्यया। आस्ते तत्रावनीनेता विजयी विजयाह्वयः ॥ २ ॥
सिंहदत्तोऽवसत्तत्र श्रेष्ठी श्रेष्ठगुणैकभूः। तदङ्गजः केसरीति जज्ञे शिक्षितदौ (चौ) रिकः ॥ ३ ॥
तेनान्यदोर्वीड् विज्ञप्तो महाराज मदङ्गजः। अनर्थश्चौर्यकृज्जातः पातकोदयसंभवात् ॥ ४ ॥
निर्दूषणोऽस्म्यहं नेतरस्मिन् स्तेयं प्रकुर्वति। इत्युक्त्वा विनिवृत्तोऽसौ राज्ञाऽथ स मलिम्लुचः ॥ ५ ॥
देशान्निष्कासयामास (से) सोऽगाद्देशान्तरं द्रुतम्। विशश्राम सरस्येकस्मिन् शीतलजलोर्मिके ॥ ६ ॥
अचिन्तयत्तच्छायाऽऽसीनोऽसौ दौर्मनस्यभाक्। अद्य यावन्मयाऽपायि विना चौर्यं पयोऽपि न ॥ ७ ॥
धिङ् मामद्याम्बु तत्पेयमित्यालोच्य चिरं हृदि। अञ्जलिभ्यां पपिवारि शीतलं जिनवाक्यवत् ॥ ८ ॥
तत्र स्नात्वा च भुक्त्वा च वानेयं फलसंचयम्। वृक्षारूढश्चिन्तितवान् दस्युरात्मनि निर्जरम् ॥ ९ ॥
कथं यास्यति हा मेऽद्य दिनं चौर्यविनाकृतम्। किञ्चित्कस्यापि चेद्वस्तु मिलेत्तच्चोरिकां क्रिये ॥ १० ॥
इतश्च कोऽपि विद्यावानुत्तताराम्बराङ्गरः। पादुकाद्वयमुन्मुच्य प्रविवेशाम्बुसोऽन्तरे ॥ ११ ॥

स्नानं निर्माय चास्वाद्य विशदाम्भोऽजवत्सुखी । चित्ते च निश्चिकायेति योऽयमसौ जलखगस्पदः ॥ १२ ॥
प्रविष्टः सरसो मध्ये दृष्टः स्पष्टमसौ मया । ममायं समयः स्तैन्यकर्म कर्तुमथ द्रुतम् ॥ १३ ॥
अस्याकाशगतेर्हेतुर्निश्चितं पादुकाद्वयी । नान्यश्चिदानमस्यास्तीति निश्चित्य स्वचेतसि ॥ १४ ॥
अपहृत्य क्षणादेतामुड्डीनो गगनाध्वना । पश्चिवद्यातवान् वेगान्निश्चखाः स्युर्न तस्कराः ॥ १५ ॥
पादुकारूढ एवातिवाह्य क्वापि दिनं समम् । निश्यागान्निजकं धाम जनकं चेत्यतर्जयत् ॥ १६ ॥
रे दुरात्मंस्त्वया राज्ञो मत्स्वरूपं न्यवेदि किम् । त्वामहं मारयिष्यामीत्युक्त्वा निष्कृपधीरधीः ॥ १७ ॥
जघान पितरं शीर्षे विपन्नमवमुच्य तत् । अहर्णीदिव्यवेशान्तो मानाजनसमुच्चयम् ॥ १८ ॥
यामत्रयं निशीथिन्याः स्थित्वाऽसौ नगरान्तरे । तुरीयप्रहरे याति पुनस्तत्र सरोवरे ॥ १९ ॥
दिवाऽरण्यान्तरास्थाय रात्रौ यात्वा पुनः पुरम् । मुषित्वाऽभ्येति तत्रैव विगोप्य नगराङ्गनाः ॥ २० ॥
कियानपि ययौ कालः कुर्वतोऽस्यैवमन्वहम् । बिभ्युर्निशागमाल्लोकाः शोकार्ता अन्तकादिव ॥ २१ ॥
राज्ञा तद्वृत्तमाकर्ण्य पुरारक्षः प्रजल्पितः । रे तूर्णमानय स्तेनमेनमादेशमाचर ॥ २२ ॥
बहुशः शोधयित्वाऽसावाचख्यौ क्षितिपं प्रति । स्वामिन्न स धराधारी वियद्गामीव उद्यते ॥ २३ ॥
असाध्यस्यै(स्ये)व दुर्व्याधेः प्रतीकारोऽस्य दुष्करः । ततः परोपकारोत्कहृदयः सदयो नृपः ॥ २४ ॥
स्वयं प्रैक्षिष्ट तं दुष्टमप्यात्मीयपरिच्छदः । ग्रामारामसुरागारवापीकूपास्पदादिषु ॥ २५ ॥

परं नैवाप पादस्य तस्य वार्त्तामपि प्रभुः । अजन्य इव मोहास्मिन्नत्यायासवानपि ॥ २६ ॥
ततो राजा जगामाशु पुरोद्यानं सुदुर्गमम् । बन्धुरं गन्धमाघ्राय चम्पकादिसुमोद्भवम् ॥ २७ ॥
गच्छन् ददर्श वेश्मासौ चण्डिकायाः पुरःस्थितम् । तन्मूर्तिमर्च्यमानां च कुसुमैश्चन्दनैर्घनैः ॥ २८ ॥
अथार्चकमुपायातं पप्रच्छ स्वच्छधीर्नृपः । विस्मयापन्नहृत्तस्य वस्त्रं वीक्ष्य विशेषतः ॥ २९ ॥
कोऽयं पूजाविशेषोऽद्य देवार्चक निवेदय । केनार्पितानि वासांसि महांसीव सुधाद्युतेः ॥ ३० ॥
ततोऽवादीदयं स्वामिन्नहमायामि नित्यशः । अर्चितुं देवतामेतामभिप्रेतार्थदायिनीम् ॥ ३१ ॥
प्रतिप्रातः पुरः सुर्याः स्वर्णरत्नान्यहं लभे । तत्र त्रैकालिकीं पूजां कुर्वे प्रत्यहमादरात् ॥ ३२ ॥
राज्ञाऽज्ञायि ततोऽवश्यमर्चार्थं कोऽपि तस्करः । समेत्य रत्नस्वर्णाद्यं देव्यग्रे ननु मुञ्चति ॥ ३३ ॥
नान्यथा संभवत्येवं विज्ञायेति महीशिता । स्वावासमासदत्तूर्णं दिनकृत्यान्यसाधयत् ॥ ३४ ॥
रजन्यामागमच्चण्डीगृहं दण्डी भटान्वितः । दूरं दूरतरं शूरान् संस्थाप्य स्वयमुद्यतः ॥ ३५ ॥
चैत्यान्तस्तस्थिवान् स्तम्भान्तरे स्वां गोपयँस्तनुम् । अत्रान्तरे समायातः पारिपन्थिककेसरी ॥ ३६ ॥
पादुकायुगमुन्मुच्य बहिरन्तर्विवेश सः । प्रधानरत्नैर्देव्यर्चामाचरच्चतुरोचिताम् ॥ ३७ ॥
स्वामिनि त्वत्प्रसादेन निर्विघ्नं चौर्यमस्तु मे । इत्युदीर्य बहिर्यावद्ययौ तावन्नृपोऽवदत् ॥ ३८ ॥
रुद्धद्वारः कथं याता रे जीवँस्तस्कराधम । तर्जितोऽपीत्यसौ वेगान्निर्जगाम बहिर्भुवि ॥ ३९ ॥

नृपाज्ञिमुखमुत्ताद्यः पादुकाद्वयमात्मनः । निद्रिसवान् क्षणादेष विज्ञाय समयोचितम् ॥ ४० ॥
तद्व्यथार्त्ते नृपे जाते जीवन् सोऽहं व्रयाम्यहो । निःससारेति जल्पन् स चण्डिकाद्वयमध्यतः ॥ ४१ ॥
स्वस्थीभूतेऽथ भूनाथे याति यात्येष पातकी । तूर्णं बध्नन्तु धावन्तमहो धावत धावत ॥ ४२ ॥
पूत्कुर्वन्त इति क्ष्माभृद्भटाः शस्त्रवलोद्भटाः । अधावन् केटकेऽमुष्य मार्जारस्येव कुर्कुराः ॥ ४३ ॥
पादुकां (के) परिधायाथ क्षितिभुगगनाध्वना । निगृहीतुमनाश्चौरमन्वगच्छद्विहङ्गवत् ॥ ४४ ॥
अन्धोऽप्यहो गतः स्तेनस्तदेषा महती त्रपा । साम्प्रतं निगृहीष्यामीत्यन्तर्विहितनिर्णयः ॥ ४५ ॥
इतस्ततश्चरँश्चौरः पदानां गोपनाकृते । पक्षीव लूनपक्षः सन् मनसीति व्यचिन्तयत् ॥ ४६ ॥
यदासीत्पादुकाद्वन्द्वमद्यैतत्क्रमितं मया । मुधा क्रुदन्धनेत्रेण क नश्याम्यधुना हहा ॥ ४७ ॥
राजा व्योमाध्वनाऽऽयाति सन्नद्धाश्च रणोद्भटाः । पापद्रुः फलितो मेऽद्य यः सिक्तश्चौरिकाम्बुना ॥ ४८ ॥
उपस्थितं मे मरणं शरणं नास्ति सम्प्रति । मनाग्नाराधितो धर्मः पिता व्यापादितस्तथा ॥ ४९ ॥
इतश्च भ्रमता तेन ग्रामारामे मुनीश्वरः । दृष्टः शुश्राव तद्वाक्यं श्रवणामृतसोदरम् ॥ ५० ॥
आत्मध्यानं च समता तथा निर्ममता मता । सद्यः पातकहर्त्री स्याद्दीपिकेव तमःस्थितेः ॥ ५१ ॥
अर्हन्मतोपास्तिमतिः श्रुतिः श्रौती श्रुतिद्वये । अवद्योच्छेदिनी सद्यो वृक्षस्येव कुठारिका ॥ ५२ ॥
सिद्धेः सुखमसाध्यं यद्यत्र स्वःपदवीश्रियः । यत्र मानुष्यकं सौख्यं तत्साम्येनैव साध्यते ॥ ५३ ॥

श्रुत्वैतत्सुष्ठु तुष्टात्मा भेजे वैराग्यवासनाम् । स्थिरीकृत्य निजस्वान्तं सत्त्वेषु समतामधात् ॥ ५४ ॥
रे चेतश्चापलं मुञ्च सौहार्दं भज जन्तुषु । परस्त्रीधनधान्येषु मा वह स्पृहयालुताम् ॥ ५५ ॥
सर्वेषु भवभावेषु निर्ममत्वमुरीकुरु । एवं प्रध्यायतस्तस्य शुक्लध्यानैकचेतसः ॥ ५६ ॥
शेषरात्रिर्व्यतीयाय समभूद्भास्करोदयः । उत्पेदे केवलज्ञानमज्ञानतिमिरात्यये ॥ ५७ ॥
दुष्कर्मद्विरदश्रेण्या व्यपरोपणकर्मणि । केसरी केसरीवाभूत् प्रभूतोद्भूतसाहसः ॥ ५८ ॥
यथेह कतकक्षोदादच्छता मलिनाम्भसः । तथैव सद्ध्यानवशादात्मा कालुष्यमुज्झति ॥ ५९ ॥
सर्वत्रान्वेषयंस्तत्रान्तरे क्षितिप आगमत् । दिश्येकस्यां भटाश्चापि रे रे निघ्नन्तु तस्करम् ॥ ६० ॥
इत्युच्चैः पूत्कृतिपराः प्रत्यक्षा यमकिङ्कराः । आजग्मुरथ तत्पर्वैः केवलोत्पत्तिवेदिनः ॥ ६१ ॥
द्वितीयस्यां दिश्यमराः खेचराः किन्नरास्तथा । चिकीर्षवस्तन्महिमामम्बरे स्वविमानगाः ॥ ६२ ॥
यावत्तत्पार्श्वमासीनाः प्रमोदभरनिर्भराः । ततश्च केसरी साधुर्दन्तद्युत्या दिशः समाः ॥ ६३ ॥
द्योतयन् देशनां चक्रे स्वर्णाब्जस्थो मरालवत् । पक्षस्करणविभ्राजी जीवराजीवसन्मनाः ॥ ६४ ॥
उपदेशावसानेऽथ पृष्टो राज्ञा स केवली । भगवन् कुत्र ते चौर्यवृत्तिः साधुस्थितिः क च ॥ ६५ ॥
क चायं केवलोद्बोधः सर्वसत्त्वसुखङ्करः । व्याजहार ततः साधू राजन्नार्यशिरोमणे ॥ ६६ ॥
तादृग्दुष्कर्मकर्ताऽहं यद्भूतः केवलश्रिया । तदेतत्साधुगीर्लब्धसाम्यावस्थाफलोर्जितम् ॥ ६७ ॥

महाघोरास्यरण्यानी विषयौघतृणाङ्कुरा । दह्यते दहनेनेव क्षणात्सामायिकेन वै ॥ ६८ ॥
सम्यक् सामायिकासेवा देवादिसुखदायिनी । सुधियां दुर्धियां चापि पापव्यापव्यपोहिनी ॥ ६९ ॥
श्रुत्वेति हृष्टहृद्राजा वैरं निर्मूल्य मूलतः । प्रणम्य शिरसा साधुमाससाद निजं गृहम् ॥ ७० ॥
चिरकालं विहृत्योर्वीमण्खलं जन्यमण्खलम् । प्रबोध्य सिद्धिसौधाग्रवासी जज्ञे स केसरी ॥ ७१ ॥
सार्वज्ञशासनोपासनोदारफलमीदृशम् । धन्या विज्ञाय तत्सेवाहेवाकित्वं विधीयताम् ॥ ७२ ॥

॥ इति श्रीसर्वज्ञमतसेवायां प्रथमपदोदाहरणम् ॥

अथ द्वितीयगाथायाः "पालिज्ज सीलं पुण सव्वकालं" इति द्वितीयपदमत्यन्तामलशीलगुणाविर्भावकं सोदाहरणमुच्यते—पालयेच्छीलं परयोषिज्जातिनिवृत्त्यात्मकं । योषितस्तु परपुरुषनिषेधात्मकं । पुनर्वारं वारं सर्वकालं निरन्तरमिति पदाक्षरगमनिका । पूर्वं तावत्सर्वज्ञमतोपासनोपदेशः सूचितस्तदनु पुनः शीलं पालनीयमित्यभिहितं । युक्तं हि जात्यजातरूपमुद्रिकोपरि रत्नयोजनं श्रीजैनमताराधनं तावत्सर्वधर्मेभ्यः श्रेष्ठतमं । तदाराधकः श्रावकः पुण्यप्रभावकश्शीलसंपन्नः स्यात्तदातीव प्रशंसास्पदतामास्कन्दतीति तात्पर्यार्थः ॥

दुर्लभमिह मानुष्यं, तत्रापि हि निर्मलं कुलं श्रेयः । तत्रापि रूपसंपत्तस्यामपि जिनमतावाप्तिः ॥ १ ॥
तत्रापि शीलमुज्ज्वलमुदितं मनुजेषु चापि नारीषु । तत्पालने प्रयत्नः, कार्यश्चातुर्यवर्यनरैः ॥ २ ॥
शीलेन विना न जनाः, शोभाविर्भावभाजनं भुवने । वेगविहीनास्तुरगास्तुङ्गा अपि रङ्गदा न स्युः ॥ ३ ॥

रविमण्डलेन गगनं वनं यथा श्लाघ्यते फलभरेण । यद्वत्सविवेकेन सरलत्वाङ्गिनां जन्म शीलेन ॥ ४ ॥
शीलालङ्कृतिधारी स्त्रीजनकुलद्योतकरसुयशाः । पञ्चजने स्यान्मान्यो धन्यो नान्योऽवनौ तस्मात् ॥ ५ ॥
स्त्रीजातौ प्राधान्यं विशेषतः शीलभूषणस्यैव । सुमहत्यपि वनवीथी न निष्फला श्लाघ्यतामेति ॥ ६ ॥
अत्रार्थे रोहिण्या अशोकिन्याः कुटुम्बवर्गस्य । संशृणुत भविकलोका अशोकानन्दनश्चरितम् ॥ ७ ॥
अस्त्यत्र भरतमध्ये स्वर्गेण स्पर्धनीयमभिरामम् । पाटलिपुत्राख्यपुरं पुरं न तादृक् पुरो यस्य ॥ ८ ॥
यत्र घनी वसति घनीभवन् जनो वर्षणेन दानस्य । श्यामीकुरुते न मुखं स मनागप्येतदाश्चर्यम् ॥ ९ ॥
यत्रोत्तुङ्गाः श्रीअर्हच्चैत्यध्वजा रेजुः । उत्तममनोरथा इव दूरोज्झितपापकालुष्याः ॥ १० ॥
निर्द्योतितविश्वान्तरि स्नेहेन विनाऽप्यदो धनद्रूपे । यस्य प्रतापदीपे पतङ्गवत् पतति रिपुवर्गः ॥ ११ ॥
सज्जनजनितानन्दो नन्दो नामास्ति तत्र भूमिपतिः । रतिपतिरिव मूर्तिधरो यः सृष्टः शंभुना प्रसन्नेन ॥ १२ ॥
श्रेष्ठी तत्र धनावहनामा कामाभिरामरूपश्रीः । अश्रीर्जगाम दूरं यस्मादनाकुवरीव रवेः ॥ १३ ॥
सश्रीकः कमलापतिरिव शिववल्लभगोऽङ्गजश्चेष्टाः । न जनार्दनः कदाचिन्नो यच्चित्रं महत्तदहो ॥ १४ ॥
जायाऽजनि निर्माया सुन्दरकाया शुभे कुलोपाया । शीलगुणैः सच्छाया रोहिण्यभिधा सुधामाया ॥ १५ ॥
पररमणरमणविषये न मनसि यस्याः कदाचिदभिलाषः । किमहो मरालिकायाः कलुषाम्भःसेवनोत्सुकत्वम् ॥ १६ ॥
श्रेष्ठी श्रेष्ठगुणौघस्तामनुपमगुणवतीं सतीं पृष्ट्वा । विज्ञवाजनस्य हृतोऽनङ्गराशिरगादसौ वेगात् ॥ १७ ॥

संपद्यते न विपुला देशान्तरमन्तरेण किल कमला । इति निश्चित्य स चित्ते चित्ते विहितोद्यमः समभूत् ॥ १८ ॥
तत्प्रभृति निकृति[1]रहिताऽवहिता स्वहितार्थसाधने साध्वी । विचचार चारुवृत्त्या सत्याचारेण चार्वङ्गी ॥ १९ ॥
नोद्भटवेषं कुरुतेऽलङ्कारं स्फारमपि न परिधत्ते । जक्ष्यति न ताम्बूलं न मज्जनं नाञ्जनं च दृशोः ॥ २० ॥
न हि संस्कुरुते वेणीमेणीनयना न सानुरागतया । पुरुषेण सहालापं कुरुते सुरतेच्छया रहिता ॥ २१ ॥
याश्च कुशीला महिलाः सकलास्ताः परिहरत्यसौ दूरे । शुचिरुचिशीलालङ्कृतिवती सती तिष्ठति सुखेन ॥ २२ ॥
जनयन् सरसीशोषं पोषं सवितुः प्रतापपूरस्य । संवर्धयंश्च दिवसान् रजनीयामान् लघूकुर्वन् ॥ २३ ॥
देहेषु देहभाजां सृजन्नजस्रं प्रभूतपरितापम् । पिशुन इवोद्वेगकरः प्रससार ग्रीष्मसमयोऽथ ॥ २४ ॥
रन्तुमना उद्याने तदाऽन्यदा मेदिनीपतिर्नन्दः । स्वच्छोज्ज्वलवेषधरः शशधरवत्प्रीतिदः पुंसाम् ॥ २५ ॥
मुक्ताकलापनिर्मलकलावलीमञ्जुलश्रियं कलयन् । पौरचकोरश्रेणीनयनानन्दोदयं तन्वन् ॥ २६ ॥
दीप्तसुधादीधितिवत्सौम्यगुणाधिक्यबन्धुरतरश्रीः । शुभ्राभ्रहर्म्यनगराम्बरान्तरान्निर्जगाम बहिः ॥ २७ ॥
पश्यन् विस्मेरदृशा कृशानुवद्दीप्तिभृत् पुरः कुतुकम् । प्रस्वेदमिश्रगात्रां वातायनमाश्रितां तन्वीम् ॥ २८ ॥
मूर्तिमतीमिव देवीमुर्वीतटमागतां शुभैः पुंसाम् । तरुणगणचित्तहरिणीं ददर्शाऽसौ रोहिणीं तरुणीम् ॥ २९ ॥
युवजनचेतः[2]पृषतप्रहारभल्लीमनङ्गकुसुमवल्लीम् । दृष्ट्वा दृष्ट्या तामतिहृष्टात्मा समजनिष्ट नृपः ॥ ३० ॥

---

१ निकृतिर्माया. २ युवजनचेतः एव पृषतः मृगः युवजनचेतःपृषतस्तस्य प्रहारे भल्लीव.

एषा योषा कथमपि यदि अवशमेति रतिरिवोदारा । स्फारा भवति तदानीमनिन्दिता भोगसामग्री ॥ ३१ ॥
किमुपवनैः किमु भवनैः सयौवनैः किं धनैस्तथा स्वजनैः । यदि न मिलति ललिताङ्गी नयनद्वितयीजितकुरङ्गी ॥३२॥
इति चिन्तयन् स्वचित्ते मनोज इवातिदुर्मदाक्रान्तः । शीतलवनगहनेष्वपि द्विगुणं सन्तापमाप नृपः ॥ ३३ ॥
वेश्माजगाम कामार्दितस्ततः सत्वरं स पापमनाः । न गृहे न बहिर्वाऽपि हि सुखायते रागवशगानाम् ॥ ३४ ॥
पापप्रसूतिकामथ समाहूयदूतिकामकार्यपराम् । नरकाध्वदूतिकामिव स महीमघवा भवाभिमुखः ॥ ३५ ॥
शृणु सुश्रोणि मदुक्तं वचनं न च निन्दनाद्विभेतव्यम् । न हि रोहिणीं विना मे मनोरतिः स्फीतिमुपयाति ॥ ३६ ॥
विन्ध्याचलवनवीथीमिव हस्ती मालतीमिव भ्रमरः । चक्षुर्विकलो दृष्टिं जलधरवृष्टिं शिखण्डीव ॥ ३७ ॥
विद्वानिव सद्विद्यामनवद्यामात्मनः स्थितिं साधुः । तद्वत्स्मरति रतिप्रतिरूपां तामन्तरात्मा मे ॥ ३८ ॥
तप्तं मदीयमङ्गं तद्विरहग्रीष्मभीष्मतापेन । कुरु कैतवपाटववति तत्संयोगामृतासिक्तम् ॥ ३९ ॥
आर्यमनार्यं वेदं यशःप्रदं वाऽयशःप्रदं विश्वे । मैवं मनसि विचार्य कार्यं कार्यं न विस्मार्यम् ॥ ४० ॥
इति वक्तरि भूभर्तरि हृदि हृष्टाऽऽचष्ट साऽतिपापिष्ठा । न हि किञ्चिदसाध्यं मे कियदेतत्कृत्यमल्पतरम् ॥ ४१ ॥
रम्भा दम्भारम्भादपि मे तव जायते सुलभा भोः । किं पुनरेषा नारी तृणायते मत्पुरस्तूर्णम् ॥ ४२ ॥
मन्त्रैरपि यन्त्रैरपि तन्त्रैरथ कार्मणैर्महाप्रगुणैः । स्ववशीकृत्य त्वरितं दासीमिव ते करिष्येऽहम् ॥ ४३ ॥
नरमपि दृषत्कठोरं स्ववचनरचनाम्बुना विभिद्याहम् । कुर्वे द्विधा मुधा तद्धलमबलायाः कियन्मात्रम् ॥ ४४ ॥

इत्याख्यायादायालङ्कारस्फारहारवस्तूनि । रोहिण्यागारमसावुपेत्य सविकारमिदमूचे ॥ ४५ ॥
रूपं तेऽप्रतिरूपं लावण्यमगण्यमङ्गमतिचङ्गम् । रम्भागर्वारम्भापहारि सौन्दर्यमनिवार्यम् ॥ ४६ ॥
दयिते गतेऽन्यदेशं क्लेशं विरहोत्थं कथं सहसे । सद्भोगयोगशून्यं नृजन्म वन्ध्याङ्गजप्रायम् ॥ ४७ ॥
लोभाभिभूतचित्तो वित्तोपार्जनकृते वणिग्लोकः । बम्भ्रम्यते पृथिव्यां न तद्गृहिण्यः सुखिन्यः स्युः ॥ ४८ ॥
वर्णिन्यः खलु वर्ण्याः पुण्यातिशयादवाप्ततारुण्याः । अभिलषितरमणरमणाद्याः सुखमिह भुञ्जते स्वैरम् ॥ ४९ ॥
भवतीमतिरूपवतीमिच्छति भूमिपतिः सुदति नन्दः । सर्वा अवरोधवधूरवधूय समृद्धलावण्याः ॥ ५० ॥
किमिदं विफलीकुरुषे सखे[1] सखेदेन जीवितव्येन । निजरूपयौवनश्रियमपास्य कान्तं मनःकान्तम् ॥ ५१ ॥
धन्याऽसि त्वं तरुणीवर्गे स्वर्गेऽपि यादृशी नान्या । यद्रूपगुणावर्जितचेता नेता भुवः समभूत् ॥ ५२ ॥
रूपं यस्य न तादृग् न दोर्बलं वैभवं न चाप्यतुलम् । न हि भोगयोगसंपन्न महत्त्वं किमपि न च सत्त्वम् ॥ ५३ ॥
कृपणेन तेन किमहो वणिजा गुणजातमुक्तकुमतिना । दूरस्थितेन तेन हि कः प्रतिबन्धस्तवेदानीम् ॥ ५४ ॥
इत्यादिकिंवदन्तीमिह निगदन्ती ह्यतीव निर्हीका । निर्मोकालङ्काराद्यं वस्तु समार्पयत्तस्यै ॥ ५५ ॥
न हि कश्चिदपि विपश्चित्कमनं मुक्त्वाम्रफलमुदारमलम् । कटुनिम्बफलास्वादनलालसतामत्र खलु भजते ॥ ५६ ॥
त्वत्सौभाग्यमभङ्गुरमासीदाविर्बभूव तत्सुभगे । कुसुमशरः खलु तुष्टः पुष्टः प्राक्पुण्यसंभारः ॥ ५७ ॥

॥

१ सह खैः (विशिष्टेन्द्रियैः) वर्तत इति सखः तत्संबुद्धौ हे सखे.

यस्त्वां मुक्तालतिकामिव कर्तुं कण्ठकन्दले नृपतिः । निर्मलतरोज्ज्वलगुणामभिवाञ्छति यच्छति सुवस्तु ॥ ५८ ॥
निजहस्ते कुरु तूर्णं प्रसद्य सद्यः प्रशस्तवस्तूनि । यानीह न हि सुलभान्यसीमसुकृतैर्विना भुवने ॥ ५९ ॥
इति तत्समुदितवाचं वाचंयमिनीव सद्गुरोः श्रुत्वा । तत्त्वावबोधचतुरा व्यचिन्तयच्चेतसि स्पष्टम् ॥ ६० ॥
मुग्धायन्ते विबुधा रङ्कायन्ते च तेऽपि राजानः । शिष्टा दुष्टायन्ते दृष्टा महामोहदुर्ललितम् ॥ ६१ ॥
स्वाधीनः क्षितिभर्त्ता कर्त्ता न्यायानयाध्वनोरपि हि । पातकिनी पुनरेषा कुशीलतादत्तसाहाय्या ॥ ६२ ॥
स्वयमन्यायासक्ता मामपि पातयति पातकाम्भोधौ । धिग्धिग्जीवितमस्याः प्रभूतपापप्रमादिन्याः ॥ ६३ ॥
क्षितिपतिरयं तु तावत्तद्वशवर्त्तिष्णुरखिलपूर्लोकः । प्रजविष्णुर्न हि तं प्रति कश्चिन्न हि चलति बलमत्र ॥ ६४ ॥
दर्पोद्धुरः करी किल कर्णे ध्रियते न केनचित्क्वचिदपि (यद्वत्) । तद्वत्कोऽपि न शक्तः कुपथान्नृपतिं निवर्त्तयितुम् ॥६५॥
जलधिर्यदि मर्यादालोपी कोपी प्रभुर्यदा भृत्ये । यदि हिमरश्मिस्तीव्रस्तत्कः शरणं शरण्यानाम् ॥ ६६ ॥
एष पुनः प्रभुरस्याः पुरः स्फुरच्चारुरूपदोर्वीर्यः । मत्पतिरतिदूरस्थः पुनरहमेकाकिनी सदने ॥ ६७ ॥
कस्याग्रे पूत्क्रियते यथा तथा शीलमुज्ज्वलं ध्रियते । प्राणान्तेऽपि न धीराः स्वशीलमालिन्यमुपयान्ति ॥ ६८ ॥
क्रियते कश्चिदुपायः स्वकीयसंशुद्धशीलरक्षार्थम् । वर्द्धितमपि हि क्षेत्रं व्यर्थं रक्षापरित्यक्तम् ॥ ६९ ॥
रूपश्रिया किमनया ययापि गतयाऽक्षिगोचरीभावम् । प्रतिपद्यते शरीरी क्षणेन खलु शीलशैथिल्यम् ॥ ७० ॥
योषित्कान्तिर्नातिप्रशंसनीया जनेऽपि महनीया । यदि सापि न शीलवती तदेकतः काञ्जिकं क्वथितम् ॥ ७१ ॥

इति निश्चित्य निजात्मनि तथान्यकान्तप्रसङ्गभीरुतया । ईषद्विहस्य मधुरैर्व्याहारैर्व्याहृता दूती ॥ ७२ ॥
यदि मामिच्छति नृपतिरथ यच्छति चारुचारुवस्तूनि । तत् किमिह कथनमास्ते वैद्यादिष्टं तथाऽभीष्टम् ॥ ७३ ॥
तदधीनरूपयौवनलावण्याहं सखेऽस्मि सर्वाहम् । परमेकमस्ति गुह्यं तत्संशृणु सावधानतया ॥ ७४ ॥
लोके लज्जाकारिणि मर्यादासद्गुणापहारिणि च । कर्मणि विधीयमानेऽमुष्मिन् विश्वोपहासः स्यात् ॥ ७५ ॥
छिद्रान्वेषी द्वेषी प्रायः सर्वोऽपि सत्त्ववर्गोऽयम् । तस्माद्दोषासमये प्रसरति पूरे तमिस्रस्य ॥ ७६ ॥
स्तोकपरीवारवृता भूमिभृता मद्गृहे समेतव्यम् । येन फलेग्रहिरेतन्मनोरथः सपदि जायेत ॥ ७७ ॥
इत्यादिमधुरवाण्या प्राण्यानन्दप्रदानकोविदया । कृत्वा प्रीतां दूतीं जगृहे तद्भूपतिप्रहितम् ॥ ७८ ॥
गत्वा प्रसन्नवदना सदनात्तस्याः ससंभ्रमा सापि । चक्रे शक्रेण समं सानन्दं नन्दभूपालम् ॥ ७९ ॥
तद्वदनामृतचषकोद्गिरणयुक्तानि तानि वचनानि । अमृतानीव निपीयोल्लास हृदये महीमघवा ॥ ८० ॥
भुङ्क्ते न चापि शेते कुरुते न हि रसिकगोष्ठिमिष्टेन । तुष्टेन चेतसा तामेवैकां संस्मरन्नास्ते ॥ ८१ ॥
तद्रमणलालसात्मा वासरमपि वर्षसन्निभं मनुते । तनुते रवितापादप्यधिकं तापं हि विरहोऽस्याः ॥ ८२ ॥
स्फुरिततमःश्यामायां श्यामायामथ निकामकामायाम् । श्यामायामनुरागी भोगी स्फूर्त्तसजातस्य ॥ ८३ ॥
शृङ्गाररसनिमग्नः शृङ्गारमुदारमात्मनः कृत्वा । विरलीकृतनिजपरिधिर्वसुधाधीशः कृपाणकरः ॥ ८४ ॥

१ सर्वदिनम् . २ चषकं पात्रम्.

इत्यादिष्टाभीष्टाध्वना मनाक् परभवाद्भीरुमनाः । सह सचिवेन जगाम प्रमना भवनं स रोहिण्याः ॥ ८५ ॥
यद्योगिहृदयवत्किल विलसद्बोधप्रदीपपरिकलितम् । श्रीललितं सागरवद्दृष्ट्वा हृष्टा मुदं दध्रे ॥ ८६ ॥
रुचिरोऽतिचित्र[illegible] [illegible] महास्तवनमालम् । विलसत्सारसहंसं यत्किरिकुलवद्विभाति सुविशालम् ॥ ८७ ॥
तत्कालोत्थितदासीवर्गैरभ्युद्धृतं विभोः प्रददे । विष्टरमुपविष्टोऽसौ रविरिव पूर्वाचलं सहसा ॥ ८८ ॥
तत्रस्थः शतमन्युर्यथा तथा रूपयौवनं स्वीयम् । धन्यं मन्वानोऽसौ श्रिया दिदीपेऽधिकत्वेन ॥ ८९ ॥
रूपेण जिताप्सरसं लोचनयुगलेन रोहिणीरमणीम् । पश्यन् भूयो भूयोऽप्यमृतास्वादाधिकं मेने ॥ ९० ॥
विविधैर्मधुरालापैश्चेतःप्रीतिप्रदैर्नरेन्द्रस्य । सा रञ्जयितुं लग्ना मनो मनोज्ञाकृतिं दधती ॥ ९१ ॥
सज्जनहृदयविशालं स्थालमिलावासवाग्रतः प्रददौ । मधुरैः फलै रसालैः प्रपूरितं स्फुरदुरुज्योतिः ॥ ९२ ॥
अथ तद्दास्यः प्राज्ञाः स्वामिन्यादेशसाधनानलसाः । आनिन्यिरे प्रशस्तानतिसरसान् रसवतीभेदान् ॥ ९३ ॥
क्षुद्वेदनापनोदकहृन्मोदकमोदकादिपक्वान्नैः । वरशालिदालिनानाव्यञ्जनभेदैरतिमधुरैः ॥ ९४ ॥
भोजितवती सती सा स्वकीयहस्तेन भक्तियुक्तिभरैः । आज्यैः प्राज्यैरशनैः खाद्यैः स्वाद्यैरतिस्वाद्यैः ॥ ९५ ॥
अथ सा सुशिक्षिताभिः सखीभिरत्यन्तदिव्यवस्त्रदलैः । श्वेतैः पीतैररुणैः कृष्णैर्नीलैर्महारम्यैः ॥ ९६ ॥
पिहिताननानि निर्मलशुचिशीतलपानकास्पदानि मुदा । आनाय्य पुरो नृपतेर्ढौकयदृष्टिमोहकृते ॥ ९७ ॥

प्रेक्ष्य पयःपात्राणि श्रद्धामधिकाधिकामसौ दधे । पानकविषये विषयेच्छया विहस्तः क्षितेः प्रणयी ॥ ९८ ॥
नवनवरसनास्वादनरस्यानन्दभाजनस्य नृपतिः ! सर्वत्राप्येकरसं पयसः समवाप पापमनाः ॥ ९९ ॥
तस्माद्विस्मितचेता नेता पृथ्व्याः पृथुप्रसत्तृष्णः । तामित्याह सुधारससदृग्गिरा (र्गी) रञ्जयन् हृदयम् ॥ १०० ॥
नानाविधैः पिधानैः स्थानैः किमु भिद्यते रसः सुभगे । सर्वत्राप्येकरसं पयः प्रतीतं मया नान्यत् ॥ १०१ ॥
भवदुक्तमिदं सत्यं जानन्नपि देव नैव जानीषे । आलोचय तत्त्वधिया सुधियामग्रेसर आप ॥ १०२ ॥
यदि न भवति रसभेदः स्थानैर्विविधैः पिधानकैश्चापि । तत्किमहो तव नवनवरमणीरूपे मनो रमते ॥ १०३ ॥
राजन् स्वयमेव भवान् विद्वान् किमपीह तदपि ते वच्मि । वेषविशेषैर्वपुषः प्रविभासन्ते स्त्रियः प्रशस्यतराः ॥ १०४ ॥
वैषयिकरसस्यापि स्फुरति कथञ्चिद्विभिन्नता किमहो । प्रायः शरीरभाजां परमेतन्मोहविस्फुरितम् ॥ १०५ ॥
सर्वा अप्येकरसा वशाः सुरूपास्तथाप्यतिविरूपाः । नृप निर्विचारता ते न चारुतामञ्चति नितान्तम् ॥ १०६ ॥
सर्वेऽपि मोहवशगाः सत्त्वास्तत्त्वावबोधमुग्धधियः । विषयव्याकुलिततया शुभाशुभं नो विदन्त्येते ॥ १०७ ॥
नवनवरूपाः सुन्दरवेषास्तोषावहा भवे योषाः । बहिराडम्बर एष सर्वोऽपि मतिभ्रमं कुरुते ॥ १०८ ॥
जलधिर्जलस्य पूरैर्न चेन्धनैरपि घनैर्यथा वह्निः । न हि तद्वत्कामसुखैरसुभाजस्तृप्तिमुपयान्ति ॥ १०९ ॥
को न हि मुह्यति जन्तुस्तारुण्ये रूपसंपदाकीर्णे । ऐश्वर्येऽप्यतिवर्ये विषयेष्व(ति)सरसरूपेषु ॥ ११० ॥

१ व्याकुलः.

कुर्वेऽखनखिनामवनात्त्वमेव जनकोपमोऽसि धरणीश । स्वर्गोऽवाप्यस्वपदे भवतोऽपि यदि ह्यज्ञानात् ॥ १११ ॥
अङ्गारास्तु दिनकराद्यदा कदाचित्तमोभराश्च रवेः । अमृताद्यदि विषलहरी तत्कः शरणं अशरण्यानाम् ॥ ११२ ॥
सुखमसुखरूपमेव हि विषयजमिह तत्त्वतो विमृष्टमहो । काचः किमु दक्षधियां वैडूर्यमतिं मतां तनुते ॥ ११३ ॥
ये परवनिताविरता निरताः सन्न्यायवर्त्मनि प्राज्ञाः । ते वर्ण्याः कृतपुण्या नैपुण्या जगति विख्याताः ॥ ११४ ॥
इत्यादियुक्तियुक्तामुक्तामनया निशम्य मुग्धगिरम् । मोहमहाविषलहरीसंहृतिपीयूषरसकुल्याम् ॥ ११५ ॥
भूमिपतिः पदकमले लग्नः किल जातवत्सरङ्गमनाः । उद्घटितविवेकोऽलवलचकुलामेवमाचष्ट ॥ ११६ ॥
त्वं मम जननी जनकः स्वसा त्वमेवासि देवताऽपि गुरुः । पुण्योपकारकारिणि पापनिवारिणि नमस्तुभ्यम् ॥ ११७ ॥
प्रायश्चपलाश्चपलाः स्त्रियो वयोरूपसंपदर्पेनाः । दृश्यन्तेऽत्र जगत्यां तासु सुशीलाः पुनर्विरलाः ॥ ११८ ॥
अबला ह्यबलाजातिः सा जडं वसुवती मतीवननः । गुणवत्याऽत्र जवत्या अत्र ननवत्या तुवः पीते ॥ ११९ ॥
मकरध्वजतस्करतः शीलोज्ज्वलरत्नरक्षिका जननी । सुन्दरि शुभ्रव्रतवति नाम्नाऽस्यबला परं न कृत्येन ॥ १२० ॥
त्वन्मतिविलसितममलं यदहं नरकान्धकूपमध्येऽस्मिन् । प्रपतन्नपि सदयतया समुद्धृतः साम्प्रतं सुतनु ॥ १२१ ॥
इष्टाः कस्य न भोगाः कस्यानिष्टास्तथा वियोगाः स्युः । एकाऽसि त्वं साध्वी परमेका न त्वदन्या का ॥ १२२ ॥
इत्यादितद्गुणस्तुतिकृत्या सत्यापयन्निजां रसनाम् । धामाजगाम राजा मानसमिव राजहंसः स्वम् ॥ १२३ ॥
अमितैर्वाणिज्यशतैः प्रचुरतरं द्रविणमर्जयित्वाऽथो । कतिपयदिवसैः श्रेष्ठी धनावहः प्राप निजसदनम् ॥ १२४ ॥

प्रेक्ष्य प्रसन्नवदनामनुरागवतीमतीव निजकान्ते । चन्द्रकलामिव जलधिर्हर्षोत्कर्षं बभार भृशम् ॥ १२५ ॥
श्रुत्वा कदाचिदास्यादास्याः स्वागारमागतं नृपतिम् । रोहिण्युज्ज्वलशीले मालिन्याशङ्कया व्यथितः ॥ १२६ ॥
स्त्रीजातिः खलु चटुला पवनादपि सा यदा सुरूपवती । अक्षतशीला सा कथमुद्धरति क्षितिपतेः पुरतः ॥ १२७ ॥
गृहमागते नरेन्द्रे कथमुज्ज्वलशीलता गृहिण्याः स्यात् । मार्जारे तीरस्थे न हि दुग्धस्थालिकाऽक्षुण्णा ॥ १२८ ॥
क्षुत्पीडितस्य पुरतः सरसा रसवत्यहो कथं तिष्ठेत् । न हि कुसुमिता लताऽपि हि विमुच्यते षट्पदेनापि ॥ १२९ ॥
न हि कामी कामिन्या एकाकिन्याः शशीव यामिन्याः । सङ्गतिमेत्य दुरात्मा स शीललोपं विना स्थाता ॥ १३० ॥
इत्याद्यनल्पमानसकुविकल्पोल्लोलमालयाऽऽकुलितम् । आत्मानमुदधिकल्पं चकार रजनीक्षणे श्रेष्ठी ॥ १३१ ॥
तस्याः शीलकलङ्काशङ्कापङ्कापहारमिव कर्तुम् । कुर्वन् शीतलभावं तदङ्गसंतापविनिवृत्त्यै ॥ १३२ ॥
तं तर्जयन्निवोच्चैर्गर्जितरावैरतीवघोरतरैः । अथ भापयन्निवामुं तडिद्दूरुबलात्कारकृत्खड्गात् ॥ १३३ ॥
तावदतर्कित एवाकस्माद्विस्मापयन् जगल्लोकम् । आगात्पयोदसमयः शमयन् वनवह्निदावज्वरम् ॥ १३४ ॥
शीलोज्ज्वलतरतेजःपुञ्जे सर्वत्र विस्तृते सत्याः । चन्द्रार्कयोः प्रभायाः प्राधान्यं किमिह तज्जाने ॥ १३५ ॥
यावत्सप्तदिनीं घनवृष्टिः स्पष्टाऽत्र समजनिष्ट भुवि । सर्वं कृतमेकार्णवमुर्वीवलयं पयःपूरैः ॥ १३६ ॥
तस्मान्मन्दाकिन्याः प्रससार पयोभरः क्षणेनैव । स्थूलानतिदृढमूलान् वृक्षानुन्मूलयामास ॥ १३७ ॥

१ मसृण.

प्लाव्यन्ते स्म ग्रामा आरामाश्चापि सफलपुष्पभराः । प्रसृते पयःप्रवाहे मनुजैरतिदुरवगाहतरे ॥ १३८ ॥
नगरं पूर्णं तूर्णं कल्लिनमालैः स्रोतस्वतीनाम् । नगरद्वाराणि नृपस्तदा रुरोधोद्धुरकपाटैः ॥ १३९ ॥
मलयानिलोल्लवजलपूरैरतिदुस्तरोरुकल्लोलैः । प्रसरणशीलैरासीत् पुरमखिलं कलकलाकीर्णम् ॥ १४० ॥
हा दैव दैव जीवनपरं हि यज्जीवसंहतेरभवत् । तज्जीवनमपि जीवान्तकृत्कथं निर्ममे विधिना ॥ १४१ ॥
किमु कुर्मः क नु यामस्त्रस्ताः कस्याश्रयाम इह शरणम् । मरणं तीरायातं ननाश खलु जीवितव्याशा ॥ १४२ ॥
इति जनशतवदनोद्गतदीनरवाकर्णनात्सकरुणात्मा । दुर्गोपरि झटिति महीशिता स तावच्चटित्वाख्यत् ॥ १४३ ॥
अहह कथं पुरमेतत्सकलं सलिलैरलं विसर्पद्भिः । मम पश्यत एव जवात्संह्रियते हा कथं क्रियते ॥ १४४ ॥
स हि कश्चिदस्ति जगति ज्ञाता ख्याताभिधः सुधीरमनाः । यो जगदेतद्रक्षति निःशरणं दीनदीनमुखम् ॥ १४५ ॥
तावद्गगनोपरि गीर्दैवी क्षीवीभवत्यवनिनाथे । आविर्बभूव लोकान्निःशोकान् कुर्वती महती ॥ १४६ ॥
रोहिण्यस्ति सतीव्रतमादधती गुणवतीतरा सुदती । तामाह्वय बहुमानादसमानां भूपते त्वरितम् ॥ १४७ ॥
सा स्वयमेव करिष्यति सुखं हरिष्यत्युपप्लवं सकलम् । किं बहुभिर्जल्पितैः स्यान्मत्रैर्यन्त्रैस्तथा तत्रैः ॥ १४८ ॥
इत्याकर्ण्य तदीयामुदारवाचं शुचं परित्यज्य । रोहिण्युत्तमसाध्वीमाहूय महादरेणैताम् ॥ १४९ ॥
आचख्यौ क्षितिभर्त्ता स्मर्त्ता तच्छीलसंपदः सपदि । सत्यसतीव्रतधारिणि कारिणि पुण्यस्य कुरु शान्तिम् ॥ १५० ॥

---

१ बलम्.

रह महासति लोकं शोकं समुपागतं मरणभीत्या । सत्याः किमसाध्यं किल जनतायास्त्वमसि जननीव ॥ १५१ ॥
कापि प्रयाति तरसा किमु दिनपतिदीप्तिमन्तरेण तमः । चित्रकवल्लीं हि विना न चक्षुरुद्घटति चापस्य ॥ १५२ ॥
त्वामन्तरेण रोहिणि सुकृतारोहिणि हरिण्यश्रेण्याः । कः स्याज्जगतस्त्राणं पतितस्योपद्रवाम्भोधौ ॥ १५३ ॥
इत्युक्ते सा दिव्यं नव्यं शुचि सिचयमाशु परिधाय । प्रध्याय नमस्कारं सारं श्रुतरत्नकोशस्य ॥ १५४ ॥
तदनु शुचिशीललीलावती प्रतीताईताईतरधर्मा । दुर्गारूढा प्रौढामिति वाणीमाह साहसिनी ॥ १५५ ॥
यद्यास्ते मम शीलं निश्चलमकलङ्कमद्य यावदहो । चेतःकायवचस्त्रिकशुद्ध्या सम्यक्तयाऽऽराद्धम् ॥ १५६ ॥
गगनोत्तुङ्गतरङ्गे गङ्गे सङ्गेन दलितकालुष्ये । स्वाम्भःपूरप्रसरं संहर दरमपहर नगर्याः ॥ १५७ ॥
इत्याख्याय सती सा करकमलेनास्पृशज्जलं यावत् । तावत्सकलं सलिलं ननाश पवनादिवाभ्रभरः ॥ १५८ ॥
विषमिव जाङ्गुलविद्याऽतिशयात्सूर्योदयादिवोरुतमः । तत्करसंस्पर्शवशाज्जग्मुः सर्वाणि वारीणि ॥ १५९ ॥
शीलद्रुमरोहिण्याः पुरीजनानन्दचन्द्ररोहिण्याः । गुणवर्णनमुखरत्वं बभाज सर्वोऽपि पूर्लोकः ॥ १६० ॥
कृतपुण्या नैपुण्यातिशयात्किमु भारतीयमवतीर्णा । मूर्तिमती कल्पलता स्त्रीजातौ किमुदयं प्राप्ता ॥ १६१ ॥
नास्याश्चरणनमस्या कस्याघमगाधमाशु नाशयति । सद्गुणभणितिरमुष्याः सौख्याय न कस्य जायेत ॥ १६२ ॥
जय जय महासतीव्रतधारिणि दुःखौघवारिणि जनानाम् । परमप्रमोदकारिणि निस्तारिणि नगरलोकस्य ॥ १६३ ॥
तव शीलरत्नममलं समलङ्करणं समस्तवनितानाम् । यस्मिन्दूषणभूषणवशतः सन्मान्यताऽत्र भवेत् ॥ १६४ ॥

किं कीर्त्यते जवत्याः सत्याः सत्यार्जवप्रगुणमत्याः । प्रससार विश्वविम्बे सौरन्ध्यं यद्यशोराशेः ॥ १६५ ॥
स्त्रीजातिरत्नमुख्या कुल्या करुणासुधारसश्रेण्याः । साध्व्याचारवतीयं जयति जगत्युपमा साध्वी ॥ १६६ ॥
इति जनशतकृतगुणगणवर्त्त(र्ण)नमात्मीयमात्मकर्णाभ्याम् । शृण्वानाऽपि न गर्वं स्वमनसि धत्ते मनागपि सा ॥१६७॥
सन्मानिता नृपतिना नानाविधरत्नकाञ्चनार्पणतः । त्वमसि स्वसाऽस्मदीयाऽतः परमित्युक्तिमुक्तवता ॥ १६८ ॥
शीलकलङ्काशङ्कापङ्कालेपेन यो हि मलिनमनाः । आसीदविदिततत्त्वः सोऽपि श्रेष्ठी जृशं मुमुदे ॥ १६९ ॥
धन्योऽहमस्मि यस्येदृशी कृशीजूतशीलकालुष्या । निर्मायाऽजनि जाया सच्छायातुलितवनवीथी ॥ १७० ॥
सर्वासामबलानाममलद्युति वदनपङ्कजं विदधे । इति पुरपरिजनयोषिन्निवहैरुत्कीर्त्यमानगुणा ॥ १७१ ॥
सद्माजगाम मुदती मनस्यमन्दं प्रमोदमादधती । ददती दानममानं सन्मानं धार्मिकेष्वददात् ॥ १७२ ॥
कृत्वाऽग्रतः सतीं तामवनीपतिरुत्सवैर्नवैर्बहुजिः । चैत्यनमस्यामकरोज्जिनधर्मोन्नाविनीं विधिना ॥ १७३ ॥
सम्यक्त्वशीलनिश्चलचेता नेता नृणामजूत्नितराम् । तच्छीलमहामहिमाप्राग्भारमपारमालोक्य ॥ १७४ ॥
तामजिवन्द्यावद्यापनोदिनीं मोदिनीं परिजनस्य । जूमिपतिर्निजसदनं संप्राप विपापहृष्टमनाः ॥ १७५ ॥
श्रेष्ठिधनावहमुख्या दृष्टाः पौराः सुशीलमाहात्म्यम् । परिज्ञाप्य जेजिरे खलु परवनितारमणमतिविरतिम् ॥ १७६ ॥
रोहिण्युज्ज्वलशीलप्रतिपालनलालसाऽलसा दुरिते । देवगुरुधर्मरक्ता तथा विरक्ता जवात्सुखं तस्थौ ॥ १७७ ॥
सा प्रतिपाल्य निजायुः प्रतिपूर्णं शुद्धधर्ममाराध्य । आराधनां विधाय च सम्यग्बुद्ध्या मनःशुद्ध्या ॥ १७८ ॥

प्रान्ते विहितानशना व्यसनाशावप्यनाशङ्गिम्नाका । विविधपक्षीकायक्लानङ्गाशया विनिर्मुक्ता ॥ १७९ ॥
भुक्त्वा भोगान् विविधान् वैबुधभवसंभवान्मृजातीयान् । नैःश्रेयसीं गतिमपि प्राप्स्यति शीलानुभावेन ॥ १८० ॥
शीलप्रभावेन यशः समुज्ज्वलं, शीलप्रभावाज्ज्वलनं जलं भवेत् ।
स्थलीभवेन्भूरिपयाः पयोनिधिस्तत्किं न यच्छीलगुणेन जायते ॥ १८१ ॥
यत्सौभाग्यमभङ्गुरं गुरुतरं यच्चोज्ज्वलं सद्यशः, शौर्यं यद्भुजयोरजेयमतुलं वीर्यं यदार्योचितम् ।
उग्रव्याघ्रमहोरगामयभियो यद्यान्ति दूरं भवाच्छीवानामवशं समेत्यपि वशं तच्छीललीलायितम् ॥ १८२ ॥
इत्याकर्ण्य सकर्णवर्ण्यमतुलं शीलस्य संवाफलं, रोहिण्या रमणीशिरस्सु विलसच्चूडामणेर्धर्मिणः ।
कुर्वीध्वं शुचिशीलनिर्मलगुणालङ्काररक्षाविधौ, यूयं यत्नमतीव देवमनुजश्रेयःश्रियः स्युर्यतः ॥ १८३ ॥
॥ इति शीलपालनोपरि रोहिणीदृष्टान्तः ॥

अथ द्वितीयगाथायास्तृतीयपदं व्याख्यायते—"न दिज्जए कस्स वि कूड आलं" इति, पूर्वमुक्तं सर्वकालं शीलं पाल्यते, शीलवान् भूत्वा यदि कस्यापि कूटं कलङ्कं न दत्ते तर्हि युक्तमेवैतत् । शीलवतः शोभाधिक्यं स्यान्मितदितभा-षकत्वेनेति हेतोर्न दीयते कस्याप्यसद्भूतः कलङ्कः ।-

अत्रार्थे वृद्धायाः कथा कथ्यते—

शालन्ते शालयो यत्र ज्येष्ठमासेऽपि शाद्वलाः । शालिग्रामोऽभिरामोऽस्ति श्रेष्ठी तत्रास्ति सुन्दरः ॥ १ ॥

26

दीनानाथजनानेष पालयन्नतिवत्सलः । कृपापात्रमभूद्गाढमतिथिप्रियकारकः ॥ २ ॥
नर्तकीव ननर्तास्य कीर्तिर्विश्वान्तराङ्गणे । परोपकारिणां नृणां कः श्लाघां कुरुते न हि ॥ ३ ॥
तत्कीर्तिद्वेषिणी मुग्धा वृद्धैका ग्रामवासिनी । तं निन्दति सदाकालमाखदानपरायणा ॥ ४ ॥
विदेश्यानेष पापात्मा विश्वासापन्नमानसान् । निपात्य धनलाभार्थं गर्तान्तः क्षिपति ध्रुवम् ॥ ५ ॥
मायावी मधुरालापी पापी वञ्चकमुख्यकः । प्रातः को नाम गृह्णीतेऽमुष्य वृद्धेत्यजापत ॥ ६ ॥
अयस्कुशीं चोरयित्वा सूचीमेष प्रयच्छति । धर्मिताऽस्यास्ति विज्ञाता किमतः परमुच्यते ॥ ७ ॥
अन्यदा कोऽपि निश्यागात् पथिकः क्षुधयातुरः । तत्राम पृच्छँल्लोकेभ्यस्तृष्णाक्षुद्भोजनाशया ॥ ८ ॥
तदा च तद्गृहे किञ्चिद्भोज्यं नोद्धरितं खलु । स दानव्यसनी बाढमतप्यत निजे हृदि ॥ ९ ॥
ततः कस्याश्चिदाभीर्याः सदनात्तक्रमानयत् । सघृष्टिकं[1] याचनकं भोजयामास सादरम् ॥ १० ॥
स ममार क्षणादेव दैवसूत्रमनीदृशम् । प्रतिकूले विधौ पुंसां हितमप्यहितायते ॥ ११ ॥
आभीरिकाशीर्षगायां तक्रोषायां यतोऽपतत् । व्योमाध्वयातृशकुनिकामुखाहिमुखाद्विषम् ॥ १२ ॥
प्रातर्जहर्ष जरती दृष्ट्वा कार्पटिकं मृतम् । दृष्टं दातुश्चरित्रं भो दुराचारोऽयमीदृशः ॥ १३ ॥
भोजनाञ्चितविषेन दृढाऽनेन निपातितः । खात्वा ग्रन्थिधनं कूटाचाराकः कोऽपि याचकः ॥ १४ ॥

१ घृष्टिः कन्दविशेषः

इत्थं पूत्कुर्वती वृद्धा मौखर्येण पुरान्तरे । कूटमारोपयामास कणिक्कदानदातरि ॥ १५ ॥
अदृष्टमश्रुतं कर्म नर्मणाऽपि हि कस्यचित् । न हि प्रकाशयेद्विद्वानसद्वक्तुं तु नोचितम् ॥ १६ ॥
असद्भूतं वदेद्यस्तु दोषं दोषकृदन्नरः । स हि तद्दोषभागी स्यात् परत्राप्यसंशयम् ॥ १७ ॥
अथ कार्पटिकी हत्या भ्रमन्ती चिन्तयत्यसौ । कस्याहं संस्पृशाम्यङ्गं लग्ना कस्य जनेऽधुना ॥ १८ ॥
दाता त्वतिविशुद्धात्मा सर्पो [illegible] । [illegible] कुब्जिकाऽऽजीरी मूर्तात्मिका तथा ॥ १९ ॥
तस्मात्कोऽद्य मया ग्राह्य एवं संचिन्त्य चेतसि । वृद्धामेवाश्रयद्धत्या परावर्णपराननाम् ॥ २० ॥
तत्क्षणादेव सा जज्ञे मषीपुञ्जमलीमसा । हत्यापातकपङ्केन लिप्ताङ्गीव व्यदृश्यत ॥ २१ ॥
कुष्ठदुष्टामयाक्रान्ताङ्गी बीभत्सा कुब्जिकाऽजनि । दैवानुभावात्तत्कालं धिङ्मृषादोषरोपणम् ॥ २२ ॥
ईदृग्विधामिमां वीक्ष्य विच्छायवदनश्रियम् । लोकः पातकिनीं प्रोचे निनिन्द च मुहुर्मुहुः ॥ २३ ॥
कणिक्कदानमीदृक्फलमालोक्य पूर्जनः । प्रायोऽभवत् परावर्णवादोल्लापपराङ्मुखः ॥ २४ ॥
इत्थं पौराणिकीं श्रुत्वा कथामवितथामिमाम् । कणिक्कदानेऽप्यौत्सुक्यं कुर्यादार्यमनोचितम् ॥ २५ ॥

॥ इति कणिक्कदाने कोलत्करिकाकथा ॥

एवं कूटकलङ्कमददानः प्राणी परित्यक्तदुःखजातं ज्ञिन्यादिति सप्तमकाव्यस्यार्थः समर्थितः सोदाहरणः ॥

पयासियवं न परस्स छिदं, कम्मं करिज्जा न कया वि रुद्दं।
मित्तेण तुल्लं च गणिज्ज खुद्दं, जेणं जविज्जा तुह जीव जद्दं ॥ ३ ॥

व्याख्या—पूर्वकाव्यतार्तीयिकपदे कलङ्कदानं सर्वथा निषिद्धं, तदनु परछिद्रान्वेषणमप्यसङ्गतमेव, यः कश्चित् परस्मिन् कलङ्कं नारोपयिष्यति स परछिद्रान्वेष्यपि न स्यात्। अत्रार्थेऽप्येतनकाव्यव्याख्यामाह—"पयासियवं" इति प्रकाशयितव्यं परस्यात्मव्यतिरिक्तस्य छिद्रं दोषोद्घट्टनं, विशेषतस्तु गुरोर्धर्मदातुर्दूरीकृतजडाणि छिद्राणि न निजाखनीयानि, यतः श्रीदशवैकालिके प्रोक्तं—"एवं तु अगुणप्पेही गुणाणं च विवज्जओ। तारिसो मरणंते वि नाराहेइ संवरं ॥ १ ॥ वहुं सुणेइ कन्नेहिं वहुं अच्छीहिं पिच्छइ। न य दिट्ठं सुयं सवं भिक्खु अक्खाउमरिहइ ॥ २ ॥" तथा च—"संतेहिं असंतेहिं०। एवं मत्वा गुरोर्गुणा एव ग्राह्या न तु दोषाः। अथ यः कश्चिन्मातृमुखो दुर्मुखो जायते दोषान् स तु दुःखभागी स्यात् अनार्यः सङ्गमस्थविरशिष्यदत्तवदिति। तथा कर्म रौद्रं न कुर्यात्। तथा क्षुद्रं दुष्टमपि मित्रेण तुल्यं गणयेत्। एवं कुर्वतस्तव रे जीव जद्रं जवेत् इति तात्पर्यार्थः।

अथ छिद्रान्वेषणे दत्तकथा कथ्यते—

कोल्लयरम्मि य नयरे नयरेहारंजियाखिलजणम्मि। आसी संगमथेरायरिया बहुसाहुपरियरिया ॥ १ ॥
सुबहुस्सुया य उज्जयविहारिणो धारिणो गणिगुणाणं। पायबलविप्पहीणा एगत्थाणे निवासिल्ला ॥ २ ॥
संपत्ते दुब्भिक्खे दुक्खेणाऊरियम्मि लोयम्मि। अन्नदेसेसु तेहिं विसज्जिया साहुणो नियया ॥ ३ ॥

नवभागे काऊणं तं खेत्तं अप्पणाय विहरंति । अक्खलियपरावित्तिं अपमत्ता ते पकुव्वंति ॥ ४ ॥
पुरदेवया य तेसिं गुणेहिं आवज्जिया कुणइ भत्तिं । तेसिं सीसो दत्तो विहरित्ता सुचिरमायाउ ॥ ५ ॥
पस्सामि कहं वट्टंति सूरिणो सुहिय असुहिया वावि । पुविल्ले चेव उवस्सयम्मि दिठ्ठा सुहुठेण ॥ ६ ॥
निच्चनिवासी एए उवस्सए तेसि नो पविठ्ठो सो । आसन्नतणकुडीरे ठिउ गुरु नमिय मायाए ॥ ७ ॥
आणिसु भिक्खवेलं पत्तं गहिउं गुरूण पुठ्ठीए । भग्गो य अवन्नाए पन्नापविहीणचित्तो सो ॥ ८ ॥
विहरंति ते निसंगा नीउच्चकुलाइं कालदोसेण । पाविंति अंतपंताइं स संकिलिस्सइ नियमणम्मि ॥ ९ ॥
न हु सुद्ध सड्ढगेहाइं दंसेई एस सढसहाविल्लो । खरडुक्खएउ सो विन्नाउ संगमगुरूहिं ॥ १० ॥
तव्वित्तरक्खणत्थं गुरू पविठ्ठो धणड्ढगेहम्मि । रेवइदोसग्गहिउ तदंगउ रोयइ सया वि ॥ ११ ॥
संजाया छम्मासा ईसिं न सहइ सिसू समाहिं सो । मा रुयसित्ति भणित्ता चप्पुडिया दाइया गुरुणा ॥ १२ ॥
तव्वयणायन्नणउ तक्कालं रेवई सुरी नठ्ठा । सो रहिउ रोयंतो तुठ्ठो अणउ य सुठ्ठुयरं ॥ १३ ॥
पडिलाभिया य गुरुणो मोयगमाईहिं गुरुयभत्तीए । सरसाहारं दाउं विसज्जिउ सो विचिंतेइ ॥ १४ ॥
दावियमेगं तु कुलं विरस्स एएण मे सयं भमइ । सिरिमंधरेसु सव्वं संपज्जइ तत्थ एयस्स ॥ १५ ॥
एयं विमंसमाणो उवस्सयं सूरिसंतियं न गउ । आयरिया सुइरं हिंडिऊण समुवागया वसहिं ॥ १६ ॥
अंतं पंतमसित्ता सुत्थावत्था कुणंति सज्झायं । गोयरचरियपडिक्कमवेलाए गुरूहिं सो भणिउ ॥ १७ ॥

आलोइसु अकालएणं असणं तुब्भेहिं चेव सममइयं । आहिंमित्त किमालोएमि गुरूहिं समुल्लविर्य ॥ १८ ॥
सुमए घाईपिंडो भुत्तो तो सो कहेइ कुस्सीसो । सुहुमाइं परछिद्दाइं पिच्छसि नो अप्पणिच्चाइं ॥ १९ ॥
इक्कं पि नत्थि लोयस्स लोयणं जेण नियइ नियदोसे । परदोसपिक्खणे पुण लोयणलक्खाइं जायंति ॥ २० ॥
एवं वीमंसंतो गओ कुडीरंतियं कुसीसो सो । इत्थंतरे सूरीए गुरुपयपज्जुवासणपरीए ॥ २१ ॥
तदसब्भावे मुणिओ रुट्ठाए तस्स सिक्खणहेउं । संजाय अद्धरत्ते वेउवियमंधयारजरं ॥ २२ ॥
मेहुब्भई पसरिया तक्कालं मारुओ खरो जाओ । कक्करेणुलावणपरायणो तस्स सीसुवरिं ॥ २३ ॥
जीओ वाहरइ गुरुं पत्थरखंडेहिं आहणिज्जंतो । एहि इहं आयरिया जणंति जो वज्ज करुणाए ॥ २४ ॥
वज्जरइ नाहमीसिं पेच्छामि पहं महंधयारजरे । तो तेहिं करंगुलिया आमुसिऊणं समुज्जविया ॥ २५ ॥
दीवकलियव्व तो सा सहसा पज्जलिउमिह समाढत्ता । उज्जोओ संजाओ तो कुस्सेहो विमंसेइ ॥ २६ ॥
एस उवस्सयमज्झे सुगुत्तयं दीवयंपि रक्खेइ । तत्तो अमरी रुट्ठा तं कुट्टं तज्जिउं लग्गा ॥ २७ ॥
निम्मज्जाय अलज्जिर अविणीय निकिट्ठ धिट्ठ पाविट्ठ । गुरुछिद्दाणि पलोइसि न हु लज्जसि नियगुरूहिं तो ॥ २८ ॥
अज्ज ममाहि तो तं अविणीयत्तणफलं खु पाविहिसि । इय वुत्तुं निट्ठुरदंडएण सो ताडिओ सीसे ॥ २९ ॥
तो सो जयजीयमणो निवडिय चलणेसु सूरिपायाणं । भुज्जो भुज्जो खामेइ नवरि नामेइ नियसीसं ॥ ३० ॥
मिच्छामि दुक्कडं देइ खेइ तस्सेव सरणमवंतं । न पुणो एवं काहं पडिवज्जइ सुगुरुपयजत्तिं ॥ ३१ ॥

सूरीहिं धीरवित्तं मा जायसु सीस निब्भत्तं होसु । उवसंता वि सुरी सा सासणरक्खं कुणेमाणी ॥ ३२ ॥
नवकप्पेहिं खेत्तं कालं विहरंति आयरियपाया । निम्मम निरहंकारा संसारासारयाभचरा ॥ ३३ ॥
जाओ सग्गइजायणमेसिं सीसो वि सग्गुणग्गाही । अमरीगिराइ बुद्धो आलोइत्ता सुहं पत्तो ॥ ३४ ॥

॥ इति छिद्रान्वेषणे दत्तकथा ॥

अथ तृतीयगाथाया द्वितीयपदं व्याक्रियते—"कम्मं करिज्जा न कया वि रुद्दं" पूर्वस्मिन् पदे परछिद्रप्रकाशनं निषिद्धं, तदपि सकृत् तदैव यदि रौद्रं घोरं कर्म न क्रियते, अतः प्रोच्यते—कर्म कुर्वीत न कदापि रौद्रं, धर्मी जनः कदाचिद्रौद्रं भीषणं कार्यं न कुर्यादित्यर्थः । यस्मिन् दत्ताशर्मणि कर्मणि निर्मिते दुरन्तदुरितशतोप (निपातः स्यात् एतादृशं कर्म कल्याणेप्सुना प्राणिना न कार्यम् । अत्रार्थे उज्झितकुमारकथा, सा चेयं—पञ्चमगणभृज्जम्बूस्वामिनं प्रति वक्ति—

वाणिज्यग्रामनाम नगरं, तस्योत्तरपौरस्त्यदिग्भागे द्युतिपलाशनामोद्यानं । तत्र च सुधर्माभिधयक्षचैत्यमासीत् । तत्र नगरे मित्राभिधानो राजा । तस्य महिषी श्रीरित्यभिधयाऽभवत् । तत्रैव नगरे कामध्वजा नाम वेश्या गणिकासहस्रस्वामिन्यासीत् । तत्रैव च नगरे विजयमित्रनामा सार्थपतिः परिवसति । तस्य सुभद्रा भार्याऽभूत् । तयोरुज्झितनामा पुत्रोऽभवत् । तदा तत्र श्रीमन्महावीरस्वामी चरमतीर्थाधिपतिः समवसृतः । प्रजा धर्मश्रवणार्थं प्राप्ता । राजाऽपि कोणि-

१ इत आरभ्य १८ पत्रस्य २५ पंक्तिस्थभवतीत्येतदवसानः सर्वः पाठः मूलप्रतौ पत्रद्वयाभावात् कृतेऽपि गवेषणे प्रत्यन्तरलाभाभावाच्च स्थानाशून्यार्थं विपाकसूत्रतः साररूपेण विद्वन्मुनिना लेखयित्वा मुद्रापितः.

कराभवत् सर्वैभवस्तत्र समागात् । भगवता सराजपर्षदि जीवाजीवादिहेयोपादेयज्ञेयविवेचनरूपो धर्मोपदेशः प्रददे । ततः पर्षदः स्वस्थाने गमनं । इतश्च महावीरभगवतः प्रथमगणधर इन्द्रभूतिनामा भगवदाज्ञापूर्वं गोचरचर्यार्थमुच्चनीचकुला-न्यटन् राजमार्गे समागतः । स च तत्रैकं पुरुषं सस्रद्धर्मि[illegible]दृष्टवान् । तं च पुरुषं बीभत्सनेपथ्यं स्वशरी-रादेव त्रोटितानि सूक्ष्ममांसखण्डानि राजपुरुषैः खाद्यमानं ताड्यमानं "नो खल्वस्य कोऽपि राजा राजपुत्रादिर्वाऽपरा-ध्यति, किं तु तस्य कर्माण्येवापराध्यन्ति" इत्युद्घोष्यमाणं च दृष्ट्वैवमचिन्तयत्—"अहो अयं पुरुषोऽत्रैव नारकतुल्यां वेदनां वेदयते" । ततो द्विचत्वारिंशद्दोषमुक्तैषणीयाहारं गृहीत्वा नगरान्निर्गत्य भगवतः सकाशमागत्य दर्शयित्वा च तमाहारं वन्दननमस्कारपूर्वं नगरवर्त्मदृष्टपुरुषचरितं पप्रच्छ—"भगवन् स पुरुषः पूर्वभवे किंरूप आसीत् ? किं वैतादृशं कर्मानेन कुत्रोपचितं ? येनैतादृशीमप्रतिमां वेदनामत्रानुभवन्नस्ति ?" । भगवानाह—हे गौतम अत्रैव जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे हस्तिनागपुरं नाम्ना नगरमभवत् । तत्र सुनन्दनामा नृपोऽभूत् । तस्यैव पुरस्य मध्यभागे गोमण्डप आसीत् । तत्र च सनाथानाथा बहवो गोबलीवर्दमहिषीवृषभादयः पशवः प्रचुरतृणजलसंतुष्टा निर्भयाश्च सन्तस्तिष्ठन्ति । इतश्च तत्र पुरे भीमनामाऽनेकजीवोपद्रावको मनुष्योऽभूत्, तस्य चोत्पलानाम्नी भार्या, सा च कदाचिदापन्नसत्त्वाऽऽसीत् । त्रिषु मासेषु व्यतीतेषु तस्या अयमेतादृशो दोहदः प्रादुर्भूतो गर्भप्रभावात्—"ता मातरो धन्या याः सनाथानाथगवादिस्तनाद्यवय-वान् पक्वान् तलितान् भृष्टान् शुष्कान् लवणसंस्कृतांश्च भक्षयन्त्यः सुरादिकं च पिबन्त्यः स्वदोहदं व्यपनयन्ति, अह-मपि तमपनयामि" इत्यचिन्तयत् । परमनपनीयमानेऽस्मिन् सा दुर्बलनिस्तेजस्त्वादिविशिष्टाऽभवत् । तां च तथाविधां

दृष्ट्वोदासीनामेकान्ते तत्पतिस्तामपृच्छत्—"किं त्वमुपहतसङ्कल्पेव चिन्तयसि ?"। एवं पृष्टे च तया पूर्वसूचितो दोहदोदन्तः स्वपतये प्रोक्तः। तं च श्रुत्वा स तां समाश्वासितवान्। अथ मध्यरात्रसमये सन्नद्धः सप्रहरणश्च स स्वगृहान्निर्गत्य नगरमध्येन गत्वा पूर्वोक्तं गोमण्डप आयातः। तत्रत्यगवादिस्तनाद्यवयवांश्छित्त्वा गृहीत्वा च स्वगृहमागत्य तांस्तस्यै दत्तवान्। सा च दोहदं तैर्व्यपनीतवती। नवसु मासेषु समधिकेषु व्यतीतेषु सा दारकं प्रसूतवती। तस्य च विस्वरादिस्वरूपं रुदितं श्रुत्वा बहवो गवादयो भीता उद्विग्नाश्च पलायिताः। एतदनुसारेण तस्य दारकस्य गोत्रास इति मातापितृभ्यां नाम स्थापितं। सुनन्देन तत्पित्रा स कुटुम्बनायकत्वे निवेशितः। स चाधार्मिकः पापरतिश्च समजनि। स च सदाऽर्धरात्रे स्वसद्मनो निर्गत्य पूर्वोक्तमण्डपे गत्वा गवाद्यवयवांश्छित्त्वा गृहमागत्य तानास्वादयन् विचरति। पञ्चवर्षशतानि घोरपापकाराऽतिघनं कर्मोपचित्य शर्करेति द्वितीयनरकपृथिव्यां त्रिसागरोपमायुर्नारकोऽजनि। इतश्च पूर्वोक्तविजयमित्रसार्थपतिजाया सुभद्रा मृतापत्यकाऽऽसीत्, तत्कुक्षौ च स गोत्रासजीवोऽवातरत्, जाते च तस्योज्झित इति नाम दत्तं मातापितृभ्यां, प्रथमं जातमात्रेऽवकरके त्यक्त्वा पुनरात्तत्वात्। स च पञ्चधात्रीपरिपालितो वर्धते। अन्यदा तत्पिता विजयमित्रसार्थवाहो गणिमादि चतुर्विधं भाण्डं गृहीत्वा पोतेन लवणसमुद्रेऽगच्छत्। पोते भग्ने विजयमित्रोऽशरणो मृतः। भृत्याश्च सर्वे स्वाधीनं द्रव्यं गृहीत्वा गताः। तां च प्रवृत्तिं श्रुत्वा सुभद्राऽमूर्छीत्। ततः स्वस्थीभूय स्वपतिमृतकार्यमकार्षीत्। सुभद्राऽपि यदा शोचन्ती मृता तदा राजपुरुषा आगत्य तं दारकं बहिः क्षिप्त्वा तद्गृहमन्यस्मै दत्तवन्तः। स च दारको दुःस्थतया सर्वत्र परिभ्रमन् वर्धते, परिपाट्या द्यूतादिव्यसनी जातः। अन्यदा स कामध्वजगणिकया संप्रलग्नः।

॥ १७ ॥

श्रीदेव्या सह योनिशूलत्वेन मत्वाऽन्यदा राजा मित्रो भोगान् भोक्तुमसमर्थस्तदा गणिकागृहादुज्झितं निष्कासितवान्, स्वयं च ताम् भुङ्क्ते । उज्झितकस्तु तस्यामत्यासक्तस्तदेकाग्राध्यवसायस्तस्याः प्राप्तयेऽवकाशमाकाङ्क्षति। कदाचिदवसरं लब्ध्वा गणिकागृहं प्रविष्टः । यावद्गणिकयोदारान् भोगान् भुङ्क्ते तावत्तत्र मित्रराजः सर्वालङ्कारविभूषितः समागतः । तत्र सोज्झितदारकं तया रममाणं दृष्ट्वाऽतिकुपितः । ततश्च तेन स नियन्त्र्य ताडयित्वा च व्यरुध्यत वध्यश्चाज्ञप्तः । गौतम आह—'हे भगवन् स उज्झितः पञ्चविंशतिवर्षायुः पूर्णं प्रपाल्याद्यैव त्रिभागावशेषे दिवसे शूलारोपितः सन्मृत्वा कुत्र गमिष्यति ?' भगवानाह—'हे गौतम स उज्झितक इतश्च्युतो रत्नप्रभेति प्रथमनरकपृथिव्यां नारकत्वेनोत्पत्स्यते । ततश्चानन्तरमुद्वृत्तोऽत्रैव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे वैताढ्यपादमूले कपिकुले वानरत्वेनोत्पत्स्यते । तत्राप्यतिमूर्च्छितस्तैरश्चभोगेषु जातान् बालकपीन् मारयन् तत्प्रत्ययं प्रभूतकर्मोपार्ज्य कालं कृत्वा एतज्जम्बूद्वीपस्थभारतवर्षे इन्द्रपुरे नगरे वेश्याकुले पुत्रत्वेनोत्पत्स्यते । तं जातमात्रं मातापितरौ वर्द्धितकं कृत्वा नपुंसककर्मणि शिक्षयिष्येते, नाम च तस्य प्रियसेन इति करिष्यतः । ततश्च स यौवनं प्राप्तोऽनेकचूर्णवशीकरणादिभिर्वशीकृत्य राजेश्वरादिभिर्भोगान् भोक्ष्यते । एकविंशत्यधिकशतवर्षायुः परिपाल्य सुबहुपापकर्म च संचित्य रत्नप्रभायां नारकत्वेनोत्पत्स्यते । अपरिमितकालं यावत्तदनन्तरं संसारे परिभ्रम्य एतज्जम्बूद्वीपे भारतवर्षस्थचम्पापुर्यां महिषत्वेन भविष्यति । तत्र विनाशितः सन् तस्यामेव नगर्यां श्रेष्ठिकुले पुत्रत्वेनोत्पत्स्यते । यौवने तथारूपस्थविराणामन्तिके बोधिं लब्ध्वा सौधर्मे संजातः सन् ततश्च्युत्वा यावद्भवान्तं करिष्यति।

॥ इति घोरकर्मणि उज्झितदारकदृष्टान्तः ॥

इत्थं निशम्योज्झितदारकस्य, घोरे कृते कर्मणि दुःखजातम् ।
जिह्वेन्द्रियादेर्भवजोगतोऽमी, सन्तो विरज्यन्त्वतिदुःखदायिनः ॥ १ ॥
एतत्प्रयासतो यत्, सुकर्म संचितमिहाभ्युदयकारि । तेनैष भव्यलोको, लभतां बोधिं शिवाभ्युदयाम् ॥ २ ॥

एतत्परिज्ञाय भो आत्मन् रसनेन्द्रियविषयलाम्पट्यतो विरम । सर्वेषामिन्द्रियाणां जिह्वेन्द्रियमेव प्रबलं, यदुक्तं—"अक्खाण रसणी कम्माण मोहणी तह वयाण बम्भवयं । गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥ १ ॥" मत्स्या अपि तन्निमित्तकमेव सप्तमीं नरकपृथ्वीं गत्वाऽपरिमितकालं यावदनेकशतसहस्रशारीरमानसदुःखभाजो भवन्ति । यदाह परमर्षिः—"आहारनिमित्तेणं मच्छा गच्छंति सत्तमिं पुढविं । सच्चित्तो आहारो न खमो मणसाऽवि पत्थेउं ॥ १ ॥" रसनातृष्णौ संजातायां शेषाण्यपीन्द्रियाणि विकारव्याप्तानि भवन्ति । विकारवेगे च सति ध्रुवमेवाध्यवसायविपरिणामो जायते । तस्मिंश्च सति निचितघनकर्मसंतत्युपार्जनद्वाराऽवश्यमेवानन्तकालं यावच्छ्रुतकेवलिनोऽपि संसारे स्थितिः । यदुक्तं—"जइ चउदसपुव्वधरो वसइ निगोएसुऽणंतयं कालं । निद्दापमायवसओ ता होहिसि कहं तुमं जीव ? १ ॥" घोरकर्मवर्जनमपि क्षुद्रसत्त्वैर्वैरासंपादनेन तद्धितचिन्ताकरणद्वारा तदुपरि मैत्रीभावसंरक्षणेनैव भवति (णयितो) इत्यतो हेतोर्युक्तमेवोक्तं—"मित्तेण तुज्झं च गणिज्ज सुहं जेणं भविज्जा तुह जीव भद्दं" इति तृतीयगाथायाः प्रान्तपदद्वयं विचार्यते ।

---

१ असाक्षरत्रयस्य सम्बन्धो न कल्पनापथमवतरति इति तदवस्थमेव स्थापितम्.

च पुनः मित्रेण सुहृदा तुल्यं समानं गणयेत् मन्येत क्षुद्रं दुष्टमपि अत्यन्तापकारिणमपि परमोपकारिणमिव गणयेथाः । न हि दुष्टेष्वनिष्टं कुर्याः । येन साम्यावस्थालम्बनेन हे जीव तव शर्म मोक्षावाप्तिलक्षणं स्यादिति तात्पर्यार्थः ॥

अत्रार्थे कीर्तिचन्द्रसमरविजयभ्रात्रोः सम्बन्धेन कथा प्रतन्यते—

इह भरहखित्ति अत्थइ पसिद्ध, चंपा इय नयरी धणसमिद्ध । जिहिं धम्मकज्जि जणु अहियलुद्ध, परदव्वहरणि पंगुव सुद्ध ॥१॥
सुपयंमदंक जिणहरसिरेसु, न हु दीसइ पुण नायरनरेसु । जिहिं तिक्खलोह सुहडह करेसु, अइमलिणपंक गिम्हह सरेसु ॥२॥
तत्थत्थि नराहिव कित्तिचंद, जसु जसिहिं विणिज्जिय भमइ चंद । न हु पावइ कत्थ वि जाव ठाण, ता जलरुह सेवइ सुजठाण ॥३॥
जुवराय समरविजयाभिहाण, लहु तास सहोयर दोसठाण । परिपालइ दोन्नि वि निययरज्ज, मणवंछिय साहइ सयलकज्ज ॥ ४ ॥
जिणि जगमलग्गसूरप्पयाव, विणिवारियसवरिउप्पभाव । झलकंतकंतिविज्जुलिकराल, करवाल करंतल करि विसाल ॥ ५ ॥
गज्जियरवि तज्जइ किरि दुरंत दुक्कालमहारिउबलमहंत । गयणंगजलणि निम्मियनिवास, पूरंतउ तिहुयणलोयआस ॥ ६ ॥
कसिणब्भपरूढउब्भरुगयंद, अह पाउसकालमहानरिंद । सालूरमोरगणवंदिविंद, जयजयरवपत्तअमंदनंद ॥ ७ ॥
इत्थंतरि कोऊहलरसाल, आरूढ गवक्खिहिं भूमिपाल । उब्भडिरब्बुडकल्लोलमाल, पिक्खइ नइपूर महाविसाल ॥ ८ ॥
उत्तरिय भूमिवल्लह दुरंत, तिहिं आगय नियपरिवारजुत्त । आरुहिय नावि पविसइ खणेण, नइपरमज्झि कोउगरसेण ॥९॥
जलकेलि करइ जा परियणेण, सह भूवइ ता उवरिं घणेण । वुट्ठेण पवड्ढिउ नइपवाह, अइतिव्ववेगि पवहइ अगाह ॥ १० ॥
तम्मम्मि जंति अह बेडियाउ, अह लक्क नरवइबेडियाउ । न हु कन्नधार वावार कोइ, विप्फुरइ लोइ हलबोल होइ ॥११॥

जलपूरिहिं खिज्जइ हा नरिंद, पुक्करइ तत्थ इय लोयविंद। धावइ धावइ जो सुहड इत्थ, कड्ढइ नरवइ जगि सो समत्थ॥१२॥
जिहिं दीसइ दीहतमालसाल, निंबंबजंबुतरुवर विसाल। अह दीहतमालारूवीयरुक्खि, तरणी विलग्ग कह कह वि रुक्खि॥१३॥
उत्तरिय जलमिवासव जवेण, संजुत्तउ कइवइपरियरेण। वीसमइ इक्कखण तिहिं नरेस, नियनयणिहिं पिक्खइ वणपएस ॥१४॥
आसन्नअरण्ण अगण्णमग्ग, हरिहरिणजूह उब्भडइं सिग्घ। जमरुव रुमिर तिहिं जलमिनाह, आणइ उवेय महा अगाह॥१५॥
मणिरुप्पकणयटंकय अपार, तारय जिम झिगमिग करई तार। कुलंकससलिलुक्कणिय ताव, निहि पिक्खइ रयणुजालसहाव॥१६॥
तं पिक्खिय नियमंदिरिहिं पत्त, निवकित्तिचंदु परिवारजुत्त। अह चिंतइ सरलसहाव राय, वंचिज्जइ अवसरि नेव जाय॥१७॥

॥ भास ॥ दंसइ स नरवर नियय सहोयर समरविजय आणे वि लहु।
अइकुडिलसहाविण चिंतइ तक्खण सो पाविट्ठ सुदुट्ठ बहु ॥ १८ ॥

॥ जास ॥ रयणलोहेण निहणेमि नणु भायरं, जीववहअलियधणपावजरकारयं।
रज्जमवि लेमि गयतुरयसयसज्जियं, गुरुअजुयदंडसारेण जं अज्जियं ॥ १९ ॥
कस्स माया पिया भाय जत्तिजाया, कस्स मित्ता य जयणी य वरपुत्तया।
जस्स धण तस्स धण सयणसंबंधिणो, पिम्ममावहइ सव्वो वि नणु परियणो ॥ २० ॥
मुक्क निस्संकचित्तेण लहुजाइणा, पाय नियजायहणणत्थमुरुमोइणा।

१ जतिमाथाविना.

अहह किं जायमेयं महाणत्थयं, एम पुक्करइ तिहिं सयलजणसत्थयं ॥ २१ ॥
कहमिमेणजणणेण मारिज्जए, मिलह सवे वि लहु जेण वारिज्जए ।
कहमिमस्सेरिसी कुमइ संपज्जया, तह पलोयंतु नयणेहिं जणसंचया ॥ २२ ॥
एम जंपंतलोएण लग्गप्पहाराउ उवारिउं जूवई सबहा ।
वज्जरइ रोसरित्तो महीवासवो, धरिय बाहाइ तं रइयनयरूसवो ॥ २३ ॥
किं तए जाय किज्जइ अणायारया, दिस्सए किं न संसारनिस्सारया ।
तुज्झ अइ कज्जमेएण रज्जाइणा, ता तुमं गिण्ह अखमित्थ सरकम्मुणा ॥ २४ ॥
जेण खज्जिज्जए इत्थ जणमज्झए, तं कुणीणेहिं कइया वि न करिज्जए ।
जंपिए एवमवि तस्स नो उवसमो, पहडुहासमावन्न पावडुमो ॥ २५ ॥
हत्थजुयलम्मि विज्झोज्झिऊणं गउ, जइ य उक्कणिय अणाखलंजं गउ ।
बुज्झई कह य धम्मोवएसाइयं, जस्स मणमज्झि पावंधयारुच्चयं ॥ २६ ॥
॥ रास ॥ कुमरिय वियाणिय किसिहिं आणिय पावखाणि नाउयतणउं ।
संवेगिहिं रंजिय कम्मि अगंजिय, अथिर मुणइ भव अप्पणउं ॥ २७ ॥
सुयणो वि हु डुज्जण हवइ लोइ, पवकारवि मित्त अमित्त होइ । निद्दिण्ण पच्चासमिमेण मज्झ, वीमंसिय इय गय नयरमज्झ ॥२८॥

अह समरविजय नइतकि जमंत, न हु पिक्खइ रयणुच्चय महंत । पुरओ वि हु संठिय कूरकम्म, कह पावइ कह वि सुक्ख रम्म १९
गिण्हत्तु गर्ड नणु जूमिनाह, इय नियमणि धरिय सुदुक्कदाह । पुरनयरगाम चोरी करंत, सो वट्टइ परधणकण हरंत ॥ २०॥
नियजायदेस लुंटेइ निसंक, जण बंधइ [illegible] मह वंक । अह अन्नदिवसि निग्गहिय सोय, सामंतिहिं तक्कर जिम ससो य॥२१॥
निवअग्गइ आणिय तेहिं एस, सामिय इणि लुंटिय सयल देस । जं रुच्चइ तं कीरउ इमस्स, इय जंपिय तेहिं नरवरस्स ॥२२॥
नरवइ मिह्हावइ जीवमाण, अप्पावइ बहुधणरयणदाण । सो निक्कइ अइसइउच्चचित्त, नरवइ पुणि हियइ दयापवित्त ॥२३॥
तसु वुत्त लेसु मइ रयणरज्ज, अंतेउरपुरहिं न मज्झ कज्ज । सो जाणइ नरवइ दिन्न केम, खिज्जइ दीखिज्जइ अप्प एम ॥२४॥
उद्दालिय जुयवलि जो गहेमि, कयकिच्च सच्च अप्पउ गणेमि । सो बहु परिचुक्कउ रायदेहि, मुक्कउ तहा वि चंचवइ नेहि २५
जण तह जाणइं एरिस उवम, सिरिकित्तिचंदनरराय धम्म । जिणि पालिय सज्जणगुण अपार, खहु जायइ किय जीवोवयार २६

किहिं छिल्लर किहिं सायर गम्भीर, किहिं कायर किहिं पुण धीर वीर ।
किहिं गयवर किहिं गद्दह सोय, इय अंतर तिहिं वागरइ लोय ॥ २७ ॥

सुयजआरज्जमुणा अतुल, वक्कंतउ सुरसरिसलिलसल । संवेगरंग अंगीकरेइ, उव्विग्गचित्त निव घरि वसेइ ॥ २८ ॥
अह सुगुरु तह चउनाणजुत्त, पणसमिइ तीनिगुत्तीहिं गुत्त। आयरिय पबोहसुनामधिज्ज, पुरि समवसरिय चारित्तसज्ज॥२९॥
हरसियमण तसु आगमणि राय, जाएविणु भत्तिहिं नमइ पाय । सुगुरूवएस कन्निहिं धरेइ, वय बारसेव अंगीकरेइ ॥ ३० ॥
अह पुच्छइ नियबंधवचरित्त, कहमेस सामि बहुदोसजुत्त।उच्चवइ गुरू वि हु महुरवाणि, पुहवीसर निसुणइ इक्कमणि ॥३१॥

मंगलवइ विजइ महाविदेहि, सोगंध नयरि गुणरासि गेहि । तिहि मयणसिहितणुजम्म जाय, सागरकुरंग इय दोन्नि जाय ४१
कीलंति दोवि ते विविहजंगि, कीलाहि पुरंतरि मनह रंगि । कइया वि हु पिक्खइ दुन्नि बाल, इग बालिय रूविहि अइरसाल ४२
के तुम्हे इय ते पुच्छिया य, ता एग भणइ आणं तया य । इह अत्थइ मोहमहानरिंद, जसु आण वहइ सिरिइंदचंद ॥ ४४ ॥
अरिकरिहुलकेसरितुल्ल तास, नंदण जुवणंतरि सप्पयास । पिउजत्त रागकेसरी य नाम, तस्सुय हलं सागर मणभिराम॥४५॥
मह पुत्त एस पुण विणयवंत, परिगहभिलास जगि विजयवंत । वेसानरधूया कूरय चित्ति, नामिहिं जगि एसा पयरूसत्ति॥४६॥
इय निसुणिय तच्चरियप्पवंच, हरिसुब्भंतरोमंचवंच । अन्नुन्नमित्तजावं पवन्न, जीविय पुण इक्क सरीर भिन्न ॥ ४७ ॥
सायर सायरकुमरेहिं सत्थि, न हु कूरयाइ मित्तीय अत्थि । तसु जाय कुरंग सरंगचित्त, सह कूरयाइ सविसेसरत्त ॥ ४८ ॥
अह ते वि तारतारुन्नपत्त, अइदिव्वरूव सोहग्गजुत्त । परिय नियसुहजणपरियरेण, विहवज्जणसज्जीकयमणेण ॥ ४९ ॥
परदेसगमण पुच्छंति माइ, पिउ वारइ ते वि हु अइविसाइ । तह वि हु पत्थिय देसंतरम्मि, ते दो य जाय अंतरम्मि ॥५०॥
ते भिल्लिहिं मुंटिय अनविसज्जि, धणतरुगणगिरिसावयअसज्जि । संगोवियथेवधणा पवन्न, ते धवलपुरिहि पट्टणि अपुन्न ॥५१॥
तिहिं हट्ट एग मंडिय अखंड, ववसाय कुणंति महापयंड । विढवंति तत्थ दीणार दुन्नि, सहसाइ गरुयकट्ठिहिं पवन्न ॥ ५२ ॥
अह वड्ढइ तण्हा लाण चित्ति, अइलालस हूआ बहुयवित्ति । कप्पासतिलाइ किय संगहाल, तिहिं बहुविह अज्जिय पावजाल ५३
कम्मूण खित्तकरसण करंति, तसजीवसहिय तिल पीलयंति । महुगुलियधाइसकूडकाइ, वाणिज्ज पकुव्वइं ते पमाइ ॥ ५४ ॥

१ तस्सुतोऽहं सागरनामा.

तह करहसगम्पुच्चियह सव्व, धणमोहलोहमच्छरिहिं घव्व। देसंतरि पेसइ बहुय सव्व, न गणइ ते पावह नर अणत्थ ॥ ५५ ॥
धणकज्जि रज्जअहिगार लिंति, करबुद्धि अहिय दाणिहिं करंति। बंधंति हेरुहयतणीय गेहिं, अहनिसि ते मुच्चिय अप्पदेहिं ५६
इच्चाइपावकोमीहिं तांहिं, धणकोडि समज्जिय कडिणेहिं। अह पच्छिय जलनिहिमज्झि तेहिं पूरिय पवहण बहुवरकोरहिं॥५७॥
उग्गेवि कव्वि जंपिय कुरंगि, तो कूरयाइ मनि धरिय रंगि। नणु हणसु मित्तमिममप्पणिज्ज, धणजागहरं जइ सोक्खि कज्ज ॥५८॥
जसु धण तसु सयण अणेग हुंति, अणहुंतवि घणबंधव मिलंति। धणवंतह आवास वि वलंति, लीलाइ मणोरहसय फलंति॥५९॥
नियहत्थिहिं कुण नणु दक्खिणजाय, तवयण हूय तणुमण सहाय। निच्चं पि कहिय पावोवएस, कस चित्तिहिं न वसइ नण अवस्स
तो पाडिय सायर सायरम्मि, लो तेण जलुम्मीपूरियम्मि। सो खडुदेह जलयरसएहिं, संपत्त नरय असुहोदएहिं ॥ ६१ ॥
मयकिच्च तेण निम्मिय असेस, मणि हरसिय तवसणम्मि एस। जा जाइ किंपि जलमग्गि जाव, फुट्टइ वाहण लक्खणि सपाव ६२
नीरंतरि बुड्ड सयललोय, हुय खंड खंड खणमज्झि पोय। गय सयलवत्थवरकर जलम्मि, जीवियसंसय सो पडिय तम्मि ॥६३॥
अह तुरियदिवसि पट्टिय लहेवि, उत्तिन्न सो य कहिहिं करेवि। संपत्तउ कम्मिवि पट्टणम्मि, वाणिज्ज करइ सो पुणवि तम्मि ६४
धण अज्जिय लुंजिसु विलललोय, चिंतिसु एणिपरि सप्पमोय। वणगहणि भमिर अह भमर जेम, सो भक्खिय सीहिण एम तेम६५
मरिऊण पत्त धूमप्पजाइ, जिहिं दुक्खलक्ख असंखयाइ। भव भमिय तउ अंजणगिरम्मि, केसरिकिसोर हुय कंदरम्मि॥६६॥
इक्कणएक्कि दो वि हु भिडंति, नरयम्मि चउत्थइ मरिय जंति। उव्वट्टिय उग्गभुयंग हूय, निद्दिक्खजाइं कुच्छइं सुप्पसूय ॥ ६७ ॥
॥ घात ॥ पाविय पंचसण रोरुवसग्गिण रुज्झंता पत्ता नरय। घूमप्पहनामिहिं दुक्खह गामिहिं तत्तो भव भमडइं बहुय ॥६८॥

तयवस अहो वहियस्स जस्स, ते मित्त तुज्झ कम्मिहिं असुह। निहयम्मि गए नाइम्मि ते य, कयइं कुणंति परवक्कम्म व ॥२९॥
कुणिसु तयपुढवी व पत्त, आजीविय बहु पावम्मत्त। अह जमिय जवंतर दूरिजेय, निवइस्स जाय नंदण तुवे व ॥ ३० ॥
पियमरणिहिं रत्ति अउव्व सुद्ध, अतुल करिय समरं विमुद्ध। उप्पन्न तओ पुण तमतमाइ, पंचच छहिय दुहसंगमाइ ॥ ३१ ॥
धणलुद्ध मुद्धमोहियमणेहिं, बहुवेयण पाविय तत्थ तेहिं। न हु कस्सइ दिन्न न सयं पिन्न, धण अज्जिय अप्पा दुहिय किन्न॥३२॥
अन्नाणकट्ठ काऊण मुद्ध, सो सागरवीर हूअउं गरिट्ठ। तुममवहिनाइ ज्यरो य तुज्झ, तवबल जाय अहू सयणवक्क॥३३॥
इत्तो य अवर जं तत्तलत्र, विस्सभूय सो तुज्झ लत्त। तवलग्ग करित्ताइं तुह असुह, वरणम्मि त्रिपल्ल महाअवद्ध॥३४॥
सो कूरवाड सह करिव मित्ति, तस थावर जीव वहेइ वि सत्ति। दुक्खइ दुहराणि विमन्न वाल, जमिही जव दूरि अणंतकाल॥३५॥
इय सुणिय वयण सुगुरुहिं वुत्त, वेरग्गरंग नियमा पवत्त। निय जाव लिच्छ हरिकुमरि रज्ज, संकामिय निव गिण्हइ पवज्ज॥३६॥
दुक्खड्डकम्मोसियनियसरीर, मेरु व सुथिर अइधीरवीर। सुमुणियसिद्धंतरहस्सतत्त, एकल्लविहार रिसिराय पत्त ॥ ३७ ॥
कम्म वि पुरस्स बाहिरपएसि, निय काउसग्गि अह गुरुनिदेसि। अइवइ जा तहु पत्तंवनाह, समरेण दिट्ठ ता गुणसणाह॥३८॥
समरिव नियमणि वेराणुबंध, कलोण वि लंविय तेण बंध। सुहझाणगयस्स जइस्स तस्स, कस्सा कह चित्तिहिं तारिसस्स ॥३९॥
अइदुस्सहवेयण सहिय तेण, चउमंगलि तक्खणि निवसिएण। चिंतइ रे जीव परव(व)सेण, तइं दिट्ठ दुक्खइं कंपिरेण ॥४०॥
नरतिरियनरयभवि जमिर जीव, किं किं न सहइ दुक्खइ दुह अईव। असायवसंगय अविरओ व, कम्मक्खयकरिणमारिओ वा॥४१॥
मा धीर किसल करेसु चित्ति, सायरसु समागुण अतसु अत्थि। उत्तरिय जलहिं नसु गोपयम्मि, को बुडुइ पंडिय सुहतरम्मि ४२

भज्जेसु जीव हिंसप्पडंस, सत्तूण उवरि करि तोस पोस । परिहरसु सयल तं दोसमोस, अइदुद्धर मम करि भग्गिहिं सोस ॥७३॥
अक्कूरभाव चित्तिहि धरेसु, मायानियाणसल्लुद्धरेसु । समभाव सव्वसत्तेसु धारि, समरस्स विसेसिहिं गुण वधारि ॥ ७४ ॥
इणपरि अणुसासइ अप्पि अप्प, तिणि दूरिहिं उज्झिय भववियप्प । वावंतउ सुहझाणम्मि चित्त, तक्खणि दसपाणिहिं सो विमुत्त
सहसारदेवलोयम्मि पत्त, तत्थ वि य सुह भुंजइ समत्त । तत्तो चविउ महिहिं विदेहि, सिवसुह उप्पाडिय इक्कगेहि ॥ ७६ ॥
जइ तेण कुकलहवंधवो वि, बहुकूरकवकपरिपूरिउ वि । मित्तोवम गणिय न दुब्भाव, तसु उप्परि आणिय सुहसहाव ॥७७॥

॥ घात ॥ अन्नेहि वि तह किर निम्मिय मणु थिर धारिय जिणवर धम्म धुर ।
कायवा मित्ती सुकय पवित्ती सव्वोवरि जग सुक्खकर ॥ ७८ ॥

॥ इति क्रुद्धेऽपि मैत्रीभावप्रतिपत्तौ समरविजयकीर्त्तिचन्द्रसंधिः ॥

अथ धर्मार्थिनां साधूनां श्राद्धानामपि च दीर्घदर्शित्वमेव श्रेयस्करं । अनागते व्याधौ यथात्महितं साध्यते तदा साधीयः । पयःपूरप्रसरेऽतिदुर्द्धरे जाते पालिबन्धनं अबन्धनप्रायमेव तथा समागतेऽप्यमेयामये ज्ञाते सति यदि श्रेयः समाचर्यते तथापि साधु । तदुपर्युपदेशमाह । प्राक्तनकाव्यप्रान्तपदे जडस्य प्राणिर्जीवस्य प्रोक्ता, साप्येवं क्रियमाणा साधीयसी, तद्यथा दीर्घदर्शित्वमेव व्यञ्जयति—

रोगेहि सोगेहि न जाव देहं, पीडिज्जए वाहिसहस्सगेहं ।
तावुज्जया धम्मपहे रमेह, बुहा मुहा मा दियहे गमेह ॥ ४ ॥

व्याख्या—रोगैः—वातपित्तकफश्लेष्मात्मकैः । शोकैः—पितृपुत्रभ्रातृविपत्तिजनितैः । यावत् देहं—शरीरं दिह्यते क्षिप्यते कर्मचिरात्माऽनेनेति तथा । पीड्यते बाध्यते । किंभूतं ? "व्याधिसहस्रेति" त्रि विशेषेषु आधिमानसिकी पीडा राजयक्ष्मादयोऽप्यामयास्तेषां सहस्राणि तेषां गेहं गृहं स्थानमित्यर्थः । तावदुद्यताः—कृतोद्यमाः सन्तो धर्मपथे—धर्ममार्गे रमध्वं । अहो बुधा इत्यामन्त्रणं, यतस्तेषामेवोपदेशावकाशः, न तु निर्मेधसां पुंसामिति हेतोः तदामन्त्रणं क्रियते प्रोच्यते च हितार्थः । यतः प्रोक्तं वाचकमुख्यैः—"न भवति धर्मः श्रोतुः सर्वस्यैकान्ततो हितश्रवणात् । ब्रुवतोऽनुग्रहबुद्ध्या वक्तुस्त्वेकान्ततो भवति ॥ १ ॥" ततो हेतोर्बुधा इति प्रयोगः । मुधा वृथा मा इति निषेधार्थेऽव्ययं, दिवसान् गमयध्वमित्यक्षरार्थः ॥ ४ ॥

पुनरप्यमुमेवार्थं समर्थयन्नग्रेतनं पञ्चमकाव्यमाह—

जया उदिसो नणु कोवि वाही, तया पणठा मणसो समाही ।
तीए विणा धम्ममई वसिज्जा, चित्ते कहं दुक्करं तरिज्जा ॥ ५ ॥

व्याख्या—यदा कदाचिदुदीर्णे—उदयं प्राप्तो नन्विति निश्चयं कश्चिदपि व्याधिस्तदा । किं स्यादित्याह—प्रकर्षेण नष्टः प्रणष्टो मनसश्चेतसः समाधानं समाधिः सौस्थ्यमित्यर्थः । व्याधौ समुत्पन्ने मनसः समाधानं कुत इत्यर्थः । पुल्लिङ्गेऽपि स्त्रीत्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् । "तीए विणेत्यादि" तया (तेन) विना समाधिमन्तरेण धर्ममतिर्धर्मबुद्धिर्वसेन्निवासं कुर्यात् चित्ते मनसि कथंकारं । अथ च दुस्तरं कथं केन प्रकारेण तरेज्जीवः ? न कथमपीत्यर्थः । यदा रोगोत्पत्तिः शरीरे

काचित्संपन्ना तदा चेतःसौस्थ्यं गतमेव । चेतःसौस्थ्यमन्तरेण धर्मधीर्नैव वर्द्धते । अथ च धर्मं विना जीवस्य सुखाज्ञान एव केवलं इत्यन्योऽन्याश्रयेण तात्पर्यार्थः । अथ यथा वपुर्व्याधिसंभवश्रवणेऽपि श्रीसनत्कुमारचक्रिणः संवेगरङ्गः सुचङ्गः प्रादुर्बभूव तथाऽन्यैरपि प्राज्ञैर्धन्यैः स्वहितमाचरणीयम् । अत्रार्थे श्रीतुर्यचक्रिणः सनत्कुमाराह्वयस्य समासत एव कथानकमुच्यते । तच्चेदं कृतिजनकृतोल्लाससानुप्रासकाव्यबन्धेनैव निरूप्यते—

श्रीवर्द्धमानाङ्घ्रियुगं प्रणम्य, सम्यक्तया तत्त्वधियाऽधिगम्य । सनत्कुमारस्य रसेन पुष्टं, चरित्रमेतत् कथयाम्यदुष्टम् ॥१॥
अस्तीह देशः कुरुजाङ्गलाख्यः, पुंसां धनोपार्जनबद्धसख्यः । विराजते तत्र च हस्तिनापुरं, महासमृद्ध्या जितदेवतापुरम् ॥२॥
संत्यक्तमोहा अपि मोहयुक्ता, विशालदोषा अपि मुक्तदोषाः । कुरूपयुक्ता अपि रूपवन्तः, पुरे च यस्मिन्निवसन्ति सन्तः ॥३॥
तत्रास्ति भूपः किल विश्वसेनः, स्फूर्जज्जयश्रीधरविश्वसेनः । स्वैरं क्षितौ यस्य यशोमरालश्चिक्रीड दुग्धापयसीव बालः ॥४॥
तस्यास्ति कान्ता सहदेव्युदारा, रूपेण रम्भाप्रतिमा सुतारा । चञ्चच्चतुःषष्टिकलासमेता, शरत्पयःश्रेणिरिवाच्छचेताः ॥ ५ ॥
चतुर्दशस्वप्ननिदर्शसूचितः, सुतस्तदीयोऽजनि लक्षणोचितः । सनत्कुमाराभिधयाऽतिविश्रुतः, कलाकलापेन शशीव संश्रितः ६
क्रमेण तारुण्यमवाप्तवानयं, सीमन्तिनीहृन्मृगवागुरामयम् । मुखं मृगाङ्कोज्ज्वलमण्डलोपमं, नेत्रद्वयं चास्य पयोरुहोत्तमम् ७
भुजावपि द्वौ परिघोपमानौ, पदौ पुनः कच्छपवत्प्रधानौ । वक्षःस्थलं व्यूढकपाटरूपं, रूपं पुनश्चित्तभुवा सरूपम् ॥ ८ ॥
सर्वाङ्गशोभागुणवर्णनायां, शक्तिर्न कस्यापि तदीयकायाम् । तेजस्तदीयं रविबिम्बतुल्यं, तीव्रं द्विषत्कौशिकचित्तशल्यम् ॥९॥
अमुष्य रूपस्य तुलां मुरारिर्नलः कुबेरोऽपि च नासुरारिः । न लेशमात्रेण च पञ्चबाणः, प्राप्तो जयश्रीसफलप्रयाणः ॥१०॥

ववल्लासीति स सदैव चैत्री, राकेव बाल्यादपि तस्य मैत्री । महेन्द्रसिंहेन समं शुभेन, श्रीशूरभूवल्लभनन्दनेन ॥ ११ ॥
स यौवनेऽभ्यस्तसमस्तविद्यस्तेनैव साकं सुहृदाऽनवद्यः । द्रष्टुं वनं चारु वसन्तमासे, बहिः समागात् सुषमानिवासे ॥ १२ ॥
वाहावलीवाहनवानुदारः क्रीडापरो यावदभूत्कुमारः । अश्वाधिरूढोऽपहृतः क्षणेन, केनापि तावन्मरुताऽघृणेन ॥ १३ ॥
मुक्तो महाकर्कशकर्करायां, भयप्रदायामटवीधरायाम् । चिन्तां दधौ चेतसि रक्षसा वा, नीतोऽहमत्रास्मि सुधाभुजा वा ॥ १४ ॥
अश्वात्समुत्तीर्य सनत्कुमारः, सर्वत्र बभ्राम सुरानुकारः । शून्यां वनीं तां निशि यूथमुक्तः, स्याद्यादृशो बालमृगो वियुक्तः ॥ १५
यथा प्रदीपे पतितः पतङ्गः, सनत्कुमारेण विमुक्तसङ्गः । ममार तत्रोरुतरस्तुरङ्गः, श्रमेण संपन्नशरीरभङ्गः ॥ १६ ॥
अरण्यमध्यभ्रमलग्नतर्षः, शुष्कास्यकण्ठः परिभूतहर्षः । भ्रान्ताक्षियुग्मः पतितो जगत्यामचेतनोऽतीव मृदुः प्रकृत्या ॥ १७ ॥
एकेन यक्षेण वनस्थितेन, प्रसिच्य सज्जः स कृतोऽमृतेन । मूर्छोज्झितोऽपृच्छदिदं क्व वारि, प्रवर्त्तते यत्र जनोपकारि ॥ १८ ॥
यक्षोऽप्यवोचत्सलिलं कुमार, स्यान्मानसेऽदः सुपदप्रचार । कुत्रास्ति तन्मानसमेव मुक्ते, प्रोत्पादितस्तेन स देवशक्तेः ॥ १९ ॥
सरोवरस्य स्फुटमानसस्य, प्रान्ते विमुक्तः पयसावृतस्य । कृत्वा प्रणामं ववले स यक्षः, परोपकृत्युन्नतिबद्धकक्षः ॥ २० ॥
समुच्छलल्लोलतरोर्मिमालं, समीपदेशस्थितपक्षिजालम् । सुगन्धपाथोजचलत्प्रवालं, परिस्फुरत्तालतमालसालम् ॥ २१ ॥
गोदुग्धवन्निर्मलमिष्टनीरं, हंसावलीनकनिषेव्यतीरम् । स मानसं नाम सरो ददर्श, प्रोद्भूतनानाविधहृद्विमर्शः ॥ २२ ॥
प्रातः सरोऽन्तः सवनं[1] विधाय, प्राप्तप्रमोदः कनकाभकायः । जगाह विश्राममनोकहस्य, छायावतोऽधः सहसोपविश्य ॥ २३ ॥

१ स्नानम्.

तत्रागतस्तावदथासिताख्यः, प्रोद्दामयक्षः कृतलोहिताक्षः । सार्धं कुमारेण दृढप्रहारः, प्राग्जन्मवैरात् समरं चकार ॥ २४ ॥
यक्षेण मुक्तानपि नागपाशान्, विनिर्ममीते स्म स तद्विनाशान् । शीर्षोपरिष्टादचलं च मुक्तं, चक्रे स्वमुष्ट्या कणसाद्विजकम् २५
यक्षः कुमारेण दृढं प्रहृत्य, क्षग्जर्जराङ्गो विहितः स्वकृत्यः[1] । आराटिमाधाय ततः प्रणष्टः, परं सुरत्वान्न मृतः स दुष्टः ॥२६॥
पुण्यप्रभावेण जितः स यक्षः, कुतश्च घस्रे शशिवद्विपक्षः । प्रसूनवृष्टिर्गगनाद्विमुक्ता, देवैस्तदा मूर्ध्नि किलास्य युक्ता ॥ २७ ॥
विद्याधरस्य क्षितिविश्रुतस्य, श्रीभानुवेगस्य नरेश्वरस्य । विमानमारोप्य सुरैः सभायां, मुक्तो नगर्यां प्रियसङ्गमायाम् ॥२८॥
शुद्धं कुलं मूर्तिरहो न रुद्धा, भुजोर्जितं भूरि मतिश्च शुद्धा । अखण्डिताऽस्तु प्रभुता जय त्वं, वैतालिकस्तत्र पपाठ तत्त्वम् ॥२९॥
श्रीभानुवेगेन नराधिपेन, प्रोत्थाय तेन स्वसभास्थितेन । सन्मानितोऽयं सुधिया कुमारः, संस्थापितः सद्मनि निर्विकारः ॥३०॥
प्रस्तावमालोक्य पुनर्जगाद, क्ष्मापः कुमारं प्रति निर्विषादः । गृहेऽष्टमङ्ख्या मम सन्ति कन्यस्तासां वरस्त्वं भवितासि धन्यः ॥३१॥
चिह्नाद्यतो यक्षजयस्य मेऽत्रार्चिमालिनाम्ना मुनिनाऽक्षजेत्रा । चक्री चतुर्थो गदितस्त्वमेव, प्रदृश्यसे चामरसृष्टसेवः ॥ ३२ ॥

तुभ्यं प्रदत्ताः सुखिताः स्वकन्याः, स्युः प्रीतिदाश्चोऽपि पितुर्जनन्याः ।
प्रसद्य पाणिग्रहणं कुरु त्वं, तासां ततो देहि च मे महत्त्वम् ॥ ३३ ॥

नृपाग्रहात्तत्र कृतो विवाहस्ततः कुमारेण सुखाम्बुवाहः । विद्याधरीणां कुलसंभवानां, सद्रूपलावण्यगुणैर्नवानाम् ॥ ३४ ॥
मुनेस्तु तस्यैव गिराऽवबुद्धं, यक्षेण सार्द्धं तव यद्विरुद्धम् । मदुक्तमाकर्ण्य भानुवेगः, प्राहाथ तस्येति सुबुद्धिवेगः ॥ ३५ ॥

१ सुष्ठु शकृत्यं यस्य सः.

अत्रैव कम्बलपुरे नगरे समृद्धस्त्वं विक्रमादिमयशा नृपतिः प्रसिद्धः ।
अन्तःपुरीप्रवरपञ्चशतीविवोढा, संजातवान् विपुलराज्यजरस्य सोढा ॥ ३६ ॥
तत्रैव नाम्नाऽजनि नागदत्तः, सुसार्थवाहः श्रितभूरिवित्तः । विष्णुश्रियाऽत्यद्भुतरूपवत्या, स्त्रिया समेतः शुभहंसगत्या ॥३७॥
जायाऽन्यदा सार्थपतेर्नृपेण, दृष्टा दृशाऽसौ विगतत्रपेण । अन्तःपुरान्तः सहसा गृहीता, श्येनेन वक्रे चटकेन नीता ॥३८॥
सार्थाधिपः स्त्रीविरहाग्निदग्धस्तदा बभूव प्रथिलो विदग्धः । विष्णुश्रिया वागुरया कुरङ्गः, क्षापः स नीतः स्ववशं सरङ्गः ॥३९॥
नृपो विमुक्ताखिलराजकार्यस्तद्भोगलुब्धः समजन्यनार्यः । अदाय्यसूयावशतोऽपराजिस्तस्यै विषं चाथ नृपाङ्गनाभिः ॥ ४० ॥
नृपोऽथ तस्या मरणाद्विषण्णः, सार्थेशवच्छून्यहृदाधिभिन्नः । ददाति कर्तुं न तदङ्गदाहं, यथा मरुर्वर्षितुमम्बुवाहम् ॥ ४१ ॥
दिने द्वितीये सचिवैर्विमृश्य, निर्माय दृग्बन्धनमीश्वरस्य । क्षिप्तं क्षणात्तन्मृतकं ह्यरण्ये, निधानवत्कूपपयस्यगण्ये ॥ ४२ ॥
नृपोऽप्यपश्यन्मृतकं विवर्णस्त्यक्तान्नपानश्च मषीसवर्णः । जङ्गे यदा मन्त्रिवरैस्तदानीं, म्रियेत मेति प्रहितो वनानीम् ॥ ४३ ॥
जनैः समं तत्र जगाम यावत्, कलेवरं तस्य ददर्श तावत् । दुर्गन्धविस्फोटितलोकनक्रं, मेदोवसालोलुभगृध्रचक्रम् ॥ ४४ ॥
निर्यद्घनासृक्पिशितास्थिविश्रं, चलत्कृमिश्रेण्युपलब्धनिश्रम् । विखण्डितं चञ्चुपुटैर्वयोभिर्निष्कासिताक्षं च सुदुर्मनोभिः ॥४५॥
ईदृक् तदेव कथितं तदङ्गं, निरीक्ष्य दृष्ट्या निजया विरङ्गम् । वैराग्यमासः कृतपुण्यनाशाद्दुर्वारसंसारविकारपाशात् ॥ ४६ ॥
विचिन्तयामास हृदीति यस्य, कृते मया हीर्गमिता कुलस्य । शुद्धं यशो लुप्तमपि स्वकीयं, तस्यापि देहस्य दशेदृशीयम् ॥४७॥

१ नक्रं नासिका. २ पक्षिभिः.

धिगस्तु मां मौढ्यमवासमेवं, रागादिदोषैः कृतनित्यसेवम् । धत्तूरजग्धी गणयेद्धिरण्यं, किं वा न शैलादिकवस्त्वगण्यम् ॥४८॥
कुचास्यहग्दन्तगणा नवीनैः, कुम्भेन्दुपाथोजसुमैरहीनैः । अवापिता मूढतयोपमानं, यस्यैतदङ्गं तमसां निदानम् ॥ ४९ ॥
कर्पूरपारी[1]मृगनाभिगन्धो,यो दीयतेऽङ्गस्य मलैकबन्धोः । स्यात्सोऽपि दुर्गन्धमयः समस्तः,पटो यथा स्यान्मलिनो रजस्तः ॥५०॥
अन्तर्विमृश्येति तृणावलीवत्त्यक्त्वा स्वराज्यं स्वपताकिनीवत् । प्रव्रज्य पार्श्वे गुरुसुव्रतस्य, स्थैर्यं दधौ श्रेयसि सत्तपस्यः ॥५१॥
महर्द्धिकोऽभूदमरः कृतित्वात्सनत्कुमारे त्रिदिवे स मृत्वा । च्युत्वा ततो रत्नपुरे सुधामा, श्रेष्ठ्यङ्गजोऽभूज्जिनधर्मनामा ॥५२॥
स श्राद्धधर्मं कुरुते स्म विज्ञस्तीर्थेशबिम्बार्चनसद्विधिज्ञः । सोऽप्यार्त्तचेता अथ नागदत्तस्तिर्यक्षु कृत्वा भ्रमणं प्रमत्तः ॥५३॥
संजातवान् सिंहपुरेऽग्निशर्माऽभिधो द्विजन्मा भुवि क्रूरकर्मा । स्वैनस्त्रिदण्डिव्रतवानहार्षीत्रिश्चैकमासक्षपणान्यकार्षीत् ॥५४॥
आकारितो रत्नपुराधिपेन, स्वकीयगेहे हरिवाहनेन । अथो चतुर्मासकपारणायां, समागतः सोऽप्यपहाय मायाम् ॥ ५५ ॥
केनापि कार्येण तदाथरेखस्तत्रागतोऽभूज्जिनधर्म एषः । वैरी पुनः पूर्वभवस्य तेन, त्रिदण्डिनाऽदर्शि स दुर्जनेन ॥ ५६ ॥
तं वीक्ष्य राज्ञे स जगाद दुष्टस्तदाऽस्मि भोक्ताऽत्र गृहे निविष्टः । स्थालं यदा दास्यसि पृष्ठदेशे, त्वमस्य राजन्मृदुलोमदेशे ॥५७॥
विज्ञाय तस्याग्रहमित्यनेन, तथैव चक्रे धरणीधवेन । तप्तं त्रिदण्डी परमान्नमत्ति, प्रीत्याऽस्य पृष्ठे शिखिना भिनत्ति ॥५८॥
श्रेष्ठी स्मरन् प्राक्तनकर्मयोगं, यतीव सम्यक् सहते स्म रोगम् । कृतेऽशने स्थालमिदं गृहीतं, दूरे वसामांसरसैः परीतम् ॥५९॥
गत्वा स्वगेहे स्वजनानशेषान् , जिनांश्च संमान्य गुरून् सुवेषान् । सङ्घं चतुर्धा परिपूजयित्वा, तेपे तपः शैलगुहासु गत्वा ॥६०॥

१ पारी आवंश्रीति भाषायाम् .

उत्सर्गमाधाय किलैकपक्षं, तस्थौ स पूर्वाभिमुखः समक्षम् । तथा तिसृष्वप्यपरासु दिक्षु, श्रेष्ठी प्रमोदेन दिवं दिदृक्षुः ॥६१॥
वधःश्रृगालैरपि भक्ष्यमाणः, प्रोद्दामपीडां स तितिक्षमाणः । मासद्वयान्ते मृतिमाप्य जातः,सौधर्मवासी हरिरात्तसातः ॥६२॥
त्रिदशव्यथैरावणनामकुम्भी, जज्ञेऽभियोगी मरुदेष दम्भी । निरीक्षते पूर्वभवे जनीनं, स्वयं पराभूतमिमं शचीनम् ॥६३॥
स हस्तिरूपं न करोति यावत्क्षणेन वज्री स जघान तावत् । च्युत्वा हरिस्त्वं ननु चक्रवर्ती, जातश्चतुर्थः शुभभाववर्ती ॥६४॥
सुरः स ऐरावणनामधेयस्तिर्यक्षु कृत्वा भ्रमणान्यजेयः । जातोऽसिताक्षोऽस्त्ययमव्रजन् प्रबोधं,सार्द्धं त्वयाद्याप्यसृजद्विरोधम् ॥६५॥
यक्षाधिमहानतपःप्रभावात्तस्मादृधानादधमस्वभावात् । सर्वेषु कार्येष्वपि शङ्कनीयं, त्वया प्रमत्तेन न वर्त्तनीयम् ॥ ६६ ॥
कृत्वैकमप्यत्र निजं सपत्नं, संतिष्ठते यो न नरः सयत्नम् । स कृष्णसर्पं रचयन्नुपुत्रं, दधाति सौख्यं शयनादतुल्यम् ॥ ६७ ॥
कीदृग्विधोऽयं समयः सहायाः,के मामकीनाः क इहाप्युपायाः । के वैरिणः कायकलाऽप्यलं का,मुहुर्विधेया स्वहृदीति शङ्का ॥६८॥
उक्त्वेति विद्याऽरिजयस्य कर्त्रीं,श्रीभानुवेगेन विषादहर्त्रीं । दत्ताऽस्य सोऽष्टाभिरथाङ्गनाभिः,सुष्वाप रात्रौ सह धाम्नि ताभिः ॥
ततः समुत्पाट्य कृतप्रमीलः, सहंसजातः शिखरीव नीलः । यक्षेण मुक्तः सुकृती सलीलः,कुत्राप्यरण्ये सुविशुद्धशीलः ॥७०॥
यावत्प्रभातेऽजनि जागरूकः,स्वं पश्यति स्मैष तदेव धूकः (तदाऽवधूकः) । सनत्कुमारः पतितं विशाले, दुर्वारवृक्षगहनान्तराले ॥
विचिन्तयत्येष किमिन्द्रजालं,कन्याष्टकं तत्क गृहं रसालम् । फेत्कारवत्यः परितो भ्रमन्त्यः,शिवाः किमीक्षन्त इमा इयत्यः ७२॥
मम प्रहारं रचितव्यथस्य, संभाव्यते वा बलनोद्यतस्य । विक्रीडितं वैरभृतः सुरस्य, प्रोद्दामरोषाकुलमानसस्य ॥ ७३ ॥
यावद्विशङ्कः चरति स्म तावत्सौधं समैक्षिष्ट महत्सुधावत् । शैलस्य शृङ्गे करुणस्वरेण,स्त्रियोऽथ कस्याश्चिदितं परेण ॥ ७४ ॥

प्रोच्चैर्गतः सप्तमभूमिकायां, ध्वनेर्विशेषं शृणुते गुहायाम् । एवं स्ववक्त्रेण कुमाराङ्गना सा, तदा वदन्त्यस्ति धृतप्रवासा ॥७५॥
कुरुस्फुरद्वंशनभःशशाङ्क, श्रीवत्ससंशोभितभुजान्तराङ्क । सनत्कुमार त्वमहो न भर्त्ता, यदीह तत्प्रेत्य भवाधिहर्त्ता ॥ ७६ ॥
[illegible]दासीमयं नराधीशसुतोऽभिमानी । पप्रच्छ का सुन्दरि कस्य पुत्री, सनत्कुमारेण कुतोऽस्ति मैत्री ॥७७॥
दत्त्वासनं सा न्यगदत्कुमारं, शुभागमोऽमुत्र कुतस्तवाद्य । त्वद्दर्शनान्मेऽस्ति मनः सहर्षं, वनं पयोदादिव सप्रकर्षम् ७८॥
सुता सुनन्दाऽस्म्यरिमर्दनस्य, द्रङ्गे किलोर्वीतिलके स्थितस्य । सनत्कुमारं प्रियमेव कर्तुं, जाता सरागा च सुखं विहर्तुम् ७९
तस्मै पितृभ्यामहमेकचित्ता, पयःप्रदानेन तदा प्रदत्ता । वज्राद्यवेगेन हृताऽथ विद्याभृता कुमार्यप्यहमस्य विद्यात् (द्या) ॥८०॥
विनिर्मिते सद्मनि शृङ्गिशृङ्गे, वज्राभिमुक्ताऽत्र विमानचङ्गे । रात्रिन्दिवं शोकसमुद्रमग्ना, कष्टेन वर्त्ते कदलीव भग्ना ॥८१॥
अत्रान्तरेऽसौ खचरः समागाद्दृष्टः कुमारः सहसा निरागाः । उत्क्षिप्य आकाशतले बलेन, विद्याभृता तेन कृतक्रुधेन ॥८२॥
वज्राहतेवात्यसुखं भजन्ती, हाहारवं स्वीयमुखे सृजन्ती । भूमण्डलेऽसौ पतिता वराकी, कुमारिका प्राणहतेव काकी ॥८३॥
विद्यायिनी सत्पुरुषद्वयस्याद्भुतं विद्यापान् सृजतीत्यशस्यान् । अथो कुमारः खरमुष्टिघातैस्तं जीवमुक्तं विदधे हृतातैः ॥८४॥

पुनः सुनन्दापुरतः समागतः, सनत्कुमारः कुशलश्रिया श्रितः ।
आश्वासयामास च तां महाद्भुतं, वृत्तान्तमाख्याय निजं यथोचितम् ॥ ८५ ॥

सा तेन गन्धर्वविवाहवृत्त्या, कक्षीकृता चेतसि वाचि सत्या । तस्यास्तु लावण्यकलां न कश्चिद्वक्तुं क्षमः स्याद्भुवने विपश्चित् ॥८६॥
मुखेन जिग्ये ननु पार्वणः शशी, स्फुरन्मयूखश्चिकुरैः कृतो वशी । गण्डौ पुनर्द्वावपि रत्नदर्पणौ, भुजौ मृणाले कृतजीसमर्पणौ ८७॥

पाणी धृताम्भोरुहकान्तिलम्भौ, कुचौ सुधापूरितहेमकुम्भौ । मृदू तदूरू कदलीदलाभौ, चक्षुःप्रदेशौ च तडित्प्रभाभौ ॥८८॥
स्त्रीदर्शनप्रेमरसप्रपूर्णः, श्रीरूँस्तया भोगभरैरपूर्णः । उवास तत्रैव गृहे सुखेन, त्यक्तस्तरां चेतसि शङ्कनेन ॥ ८९ ॥
सन्ध्यावली तत्र तदैव रंहसा,सा वज्रवेगस्य समागता स्वसा । विलोकयामास मृतं महोदरं,निजं धरित्रीपतितं बलोत्कटम् ॥९०॥
क्रूरेण केनापि विनाशितो मे, भ्राताऽत्र बाहीव विशिष्टहोम । इतीव तन्मारणसावधानाऽभूत्प्रावेता समीतिघमताना ॥९१॥
नैमित्तिकोक्तं वचनं तदेदं,तस्याः स्मृतं निर्मितचित्रभेदम् । भविष्यति भ्रातृविनाशकारी, भोक्ता त्वदीयो भुवि चक्रधारी ॥९२॥
साऽपि क्रमाम्भोरुहि तस्य लग्ना,क्षणात्प्रदत्तस्वविवाहलग्ना । भार्या कुमारेण निजा सुनन्दाऽनुज्ञावशात्तत्र कृता सनन्दा ॥९३॥

श्रीचन्द्रवेगस्य महर्षिवाक्यतः, पतिः कनीनां भवितैष धीमतः ।

सनत्कुमारोऽस्य यतस्तदाय(तौ), राट् चन्द्रवेगः श्वशुरोऽस्य जायते ॥ ९४ ॥

श्रीचन्द्रवेगश्वशुरेण तत्र, श्रीभानुवेगेन तथा स्वपुत्रः । प्रैष्येकदाऽथो हरिपेण एकः, प्रचण्डवेगोऽपि खसद्विवेकः ॥ ९५ ॥
ताभ्यामुभाभ्यां प्रथमागताभ्यां,भूयिष्ठसन्नादरधैर्युताभ्याम् । प्रोक्तं कुमाराय निशम्य जातं,तं वज्रवेगस्य सुतस्य घातम् ॥९६॥

विद्याधरोऽत्राशनिवेगनामभृत्त्वन्मारणार्थं समुपैति भूमिभृत् ।

आवां पितृभ्यां प्रहितौ त्वदन्तिके, ततो घनां धेहि धृतिं हृदि स्वके ॥ ९७ ॥

द्रावावयोः साम्प्रतमेव तातौ,समेष्यतस्त्वन्निकटे तथा तौ । अत्रान्तरे व्योमनि तूर्यशब्दः, समुत्थितः प्रावृषि याद्दगब्दः ॥९८॥

१ प्रतिपक्षस्य कोपस्य महानेन विस्तारेण सहिता. २ सकल्याणा.

तौ भानुवेगाभिधचन्द्रवेगौ, तत्रागतौ सैन्ययुतौ स्ववेगौ । नरेश्वरौ द्वावपि चारु कर्तुं, कुमारपार्श्वेऽरिबलं प्रहर्तुम् ॥९९॥
अथाधिकामर्षसमागतस्य, विद्याधरस्याशनिवेगकस्य । सैन्यारवेण प्रविधाय मुक्तं, नभोऽङ्गणं तन्मुखरत्वयुक्तम् ॥ १०० ॥
तत्संमुखं व्योमनि तेन गत्वा, तदा कुमारेण बलं हि धृत्वा । विद्याभृदालीसहितेन युद्धं, कर्तुं समारब्धमतिप्रसिद्धम् ॥१०१॥
आक्रान्तविक्रान्तशिरोमणीकं, समुच्छलच्छोणितघोरणीकम् । भवेभमुक्तावृतमेदिनीकं, द्वन्द्वं करोति स्म तयोरनीकम् ॥१०२॥
तौ चन्द्रभान्वादिमवेगविद्याधरौ तदानेन विमुच्य विद्याः । जितौ क्षणेनाशनिवेगनाम्ना, विद्याभृता तौ रवितुल्यधाम्ना ॥१०३॥
अथो कुमारेण समं चकार, द्वन्द्वं स विद्याभृदुरुप्रहारः । विद्याभृताऽमोचि महोरगास्त्रं, मुक्तं कुमारेण च गारुडास्त्रम् ॥१०४॥
आग्नेयशस्त्रं जलशस्त्रमुक्त्या, तत्तामसास्त्रं रविशस्त्रयुक्त्या । निषेध्य खण्डीकृतचन्द्रहासः, कृतः कुमारेण स विप्रयासः ॥१०५॥
शस्त्रेण दोर्भ्यां रहितः क्षणेन, कृतो विशाखः शिखरीव तेन । कृतोद्यमो वज्रविमोचनाय, नीतो मृतिं छिन्नशिरा विधाय ॥१०६॥
चमूः समस्ताशनिवेगसत्का, लग्ना कुमारांह्रियुगे समुत्का । अङ्गीकृता तस्य रमाऽप्यखर्वा, प्राप्ता जयश्रीः सुकृतेन सर्वा ॥१०७॥
सचन्द्रवेगादिनभोगवारः, प्राप्तः स वैताढ्यगिरिं कुमारः । स्थितः पुरे चाशनिवेगनेतुः, खेटाः स्थिताः स्वस्वपदे परे तु ॥१०८॥
मुहूर्तयोगोडुषु सुन्दरेषु, लग्नेषु वारादिषु चोत्तमेषु । विद्याधराधीविभुताऽभिषेकः, खेटैः कृतस्तस्य शुभातिरेकः ॥ १०९ ॥
अथैष वैताढ्यगिरावपापश्चक्रित्वमाप्याजनि सप्रतापः । श्रीचण्डवेगेन नृपेण तस्य, विज्ञसमाप्यावसरं विदस्य ॥ ११० ॥
मामेकदा भूमिपते ह्यनार्षाचिर्मालिनोक्ता मुनिनेति वार्ता । त्वत्पुत्रिकोद्वाहविधेर्विधाता, चक्री चतुर्थो भविता प्रमाता ॥१११॥

---

१ चन्द्रवेगचन्द्रवेगश्चैक एव प्रतिभासते.

54

जन्मास्तु तासां सफलं तदद्य,त्वदीयपाणिग्रहणेन सद्यः। उक्त्वेति ताभिः सममस्य सूद्यः,पुत्रीविवाहोऽप्यमुना गरिष्ठः ॥११२॥
अष्टाह्निकां शौकस्यजितोरुचक्रे,चक्र्येष वैताढ्यगिरौ विचक्रे। नित्येष्वनित्येष्वपि सुन्दरेषु,श्रीमज्जिनाधीश्वरमन्दिरेषु ॥११३॥
अन्येषु तीर्थेष्वपि तीर्थयात्रां, कुर्वन्नयं नाट्यमहैरमात्राम्। एकत्र नीचैः सरसि प्रधाने, प्राप्तः स्फुरद्वृक्षलताविताने ॥११४॥
निरीक्षते साधिककौतुकानि,स्त्रीवृन्दलोकैः सहितः शुभानि। तत्रागतस्तावदमुष्य मित्रं,महेन्द्रसिंहः शृणुते स चित्रम् ॥११५॥
जीया अजस्रं धरणावमुत्र, श्रीविश्वसेनक्षितिपालपुत्र। सनत्कुमार त्वमवाप्तशक्तिर्वन्दिव्रजस्तत्र तदेति वक्ति ॥ ११६ ॥
गृह्णन् सरःस्थायिसरोजगन्धं(स्थं),तस्यैष शृण्वन् यशसः प्रबन्धम्। ददर्श फुल्लत्कदलीगृहस्थं (स्थं),सनत्कुमारं सुखकार्यवस्थम् ॥
अनभ्रवृष्टिप्रतिमं विशिष्टं,तद्दर्शनं वीक्ष्य मनोऽस्य हृष्टम्। नीतः स्वपार्श्वे विभुना वयस्य,आलिङ्गितश्चाधिकसौमनस्यः॥११८॥

आगत्य सोऽपि प्रथितप्रणामः, प्राप्तासनोऽस्थात्सविधेऽभिरामः।
अपृच्छदेतं नृपतिः सुखं ते, राज्येऽस्ति जडं च निजेऽतिकान्ते ॥ ११९ ॥

मातुः पितुर्भ्रातृकदम्बकस्य, श्रेयोऽस्ति मित्रोत्तम मामकस्य। अथाप्तपञ्चाङ्गपदुप्रसादश्चक्रे स विज्ञप्तिमलाप्तसादः ॥ १२०॥
कायेन हे नाथ पितुर्जनन्याः,श्रेयःस्थितिस्त्वन्तरहो तदन्या। यस्तावकीनोऽश्वकृतापहारः,पित्रोर्व्यथां राति यथा प्रहारः१२१

त्वदीक्षणार्थं दशदिक्षु लोकात्संप्रेषितास्त्वज्जनकेन लोकाः।
धृताधृतिस्ते सवितापि वृद्धः, स्वयं चलन् सोऽथ मया निषिद्धः ॥ १२२ ॥

अहं ततः सैन्यजराप्युपेतस्त्वदाप्तये प्रस्थित एव नेतः। चिरं परिभ्रम्य घनां तथा गां, निवृत्तसैन्यः क्रमतस्त्विहागाम् ॥१२३॥

दुर्वारकान्तारपुराकरेषु, ग्रामादिदेशेषु महीधरेषु। एकाकिनो(ना) वेगवताऽद्य मित्र, दृष्टो मया त्वं न हि कुत्र कुत्र ॥१२४॥
परं न दृग्गोचरतां प्रयातः, कियत्सु वर्षेषु गतेषु दातः। पुराकृतानां तमसां किलान्ते, त्वमद्य लब्धो निधिवत्सुकान्ते ॥१२५॥
वृत्तं विभो ब्रूहि निजं समूलं, निःशेषविद्वेषिशिरस्सु शूलम्। तदोक्तमेतेन ममैति निद्रा, नार्येयमेतत्कथयिष्यति द्राक् ॥१२६॥
जजल्प हृच्चित्रकरं तदीयं, तदा चरित्रं कुवलय्यपीयम्। प्रज्ञप्तिकायाः प्रकटप्रभावात्, कायेन वाचा सरला स्वभावात् ॥१२७॥
मरुज्जयश्रीप्रभृतिर्दुरन्तः, श्रुतस्तदीयो ह्यमुनाऽप्युदन्तः। सुधारसास्वादसमा दशा सा, तयोस्तदाऽभूत्समनःप्रकाशा ॥१२८॥
अथैष वैताढ्यगिरौ प्रभुत्वाद्राज्यं पुनः पालयति स्म गत्वा। मित्रेण साकं परिवर्जयित्वा, सर्वाण्यवद्यानि रिपूंश्च जित्वा ॥१२९॥
महेन्द्रसिंहेन पुनः सुशीतैः, प्रोक्तं वचोभिः स्वधियोपनीतैः। माता तवास्ते बहुदुःखतप्ता, विषण्णहृद्देव तथास्ति वप्ता ॥१३०॥

तस्मादतः प्रस्थितिरेव योग्या, बह्वी पितुः श्रीस्तु तवैव भोग्या।
पाश्चात्यचिन्तामपि माऽद्य मुञ्च, स्वीयं कुटुम्बं कुरु सोत्सवं च ॥ १३१ ॥

तदीयबुद्ध्या कृतवान् प्रयाणं, सार्धं गृहीत्वा दलमप्रमाणम्। चक्री स युक्तो मणिभूषिताभिर्विमानमालाभिरिनप्रभाभिः ॥१३२॥
विद्याधरोद्दामरमाभिरामश्चलन्नभस्यद्भुतरूपकामः। प्रापाद्भुतं भूरि सृजन् जनस्य, श्रीहस्तिनापुर्नगरं प्रशस्यः ॥ १३३ ॥
पितृप्रसूनागरमानसान्तस्तदा प्रमोदः प्रबभूव कान्तः। तद्दर्शनोद्दामसुधाम्बुसिक्ता, जाता विशश्च सुखदाहमुक्ताः ॥ १३४ ॥ ॥ २८ ॥
षट्खण्डभूभारतवर्षभोक्ता निधीन्नवाप्यंह्रितले प्रयोक्ता। चक्रादिरत्नानि चतुर्दशायं, बभार चक्री दलयन्नपायम् ॥ १३५ ॥
द्वात्रिंशदुर्वीशसहस्रसेव्यः, सोऽभूच्चतुःषष्टिसहस्रदेव्यः। विभूषयन्ति स्म गृहाणि तस्य, द्विपाश्वपत्तीरथयाश्रितस्य ॥१३६॥

वर्षाण्यपि द्वादश चास्य दृष्टः, पट्टाभिषेकः समभूत्प्रहृष्टः । गजस्तिभाग्यीव पद्मसापश्चक्रयेव जातो भरतक्षमापः ॥ १३७ ॥
अथो सुधर्माभिधसत्सभायां,शक्रः सुरश्रेणिनिषेवितायाम् । भोतोमणीनामकमिष्टकृत्यं,प्रमोदतः कारयति स्म नृत्यम् ॥१३८॥
ईशानतः सङ्गम आजगाम,तदेन्द्रपार्श्वे त्रिदशोऽभिरामः । सज्योतिषां सूर्य इवापरेषां,हरन् सुराणां रुचिरूपरेखाम् ॥१३९॥
प्राहुस्तदाखण्डलमादितेयाः,तेजःकलाऽमुष्य कुतोऽस्त्यमेया । ऊचे वृषाऽऽचाम्लकवर्द्धमानं,कृतं तपोऽनेन पुरा प्रधानम् ।१४०॥
स्वर्लोकधन्यावयवं दुरोऽतिप्रौढं वराकः कुतुकं तनोति । युष्मासु यावन्न सनत्कुमारः, समीक्ष्यसे रूपगुणैरुदारः ॥ १४१ ॥

तदैव जयन्तो विजयोऽप्यनिष्टं, द्वौ मन्यमानौ वचनं पटिष्ठम् ।
सुरौ मिथो मन्त्रयतः सुदिव्यं, रूपं कथं स्यान्मनुजस्य नव्यम् ॥ १४२ ॥

यादृग्भवेत् पक्षिषु खञ्जरीटः,स्यादा(सा)दृगज्ञान्तरितश्च कीटः। हीनो भवेत्तादृश एव मर्त्यः,किं नास्य जिह्रेति नुताथमर्त्यः १४३
प्रजल्पतां सत्यवचोऽपि किञ्चिन्नास्मादृशां वा प्रभुता कथञ्चित्। एतादृशां यौकिकमाधिपत्यं,प्रकुर्वतां सत्यतयाऽप्यसत्यम् १४४
तच्चक्रिरूपस्य तदैव लेखौ, परीक्षणार्थं कृतविप्रवेषौ । द्वौ हस्तिनाख्ये नगरे प्रयातौ, तद्रूपमालोकयतस्तथा तौ ॥ १४५ ॥

एवं पुनश्चिन्तयतो मघोनाऽमुनाऽस्य तद्रूपकलोदितोना ।
साऽस्मिन् घनाऽस्तीति गताभिमानौ, जातौ शिरोधूननसावधानौ ॥ १४६ ॥

प्रजल्पतश्चक्रभृताऽपि पृष्टौ, तत्कारणं तत्र तदीयदृष्टौ । त्वां चक्रिणं रूपधरं तुरीयं, श्रुत्वाऽवदत्प्रेम इवस्मरीयम् ॥१४७॥

---

१ इन्द्रेण. २ देवौ.

समागतौ सम्प्रति दूरदेशात्त्वदन्तिके द्वाःस्थकृतप्रवेशात् । रूपं सुरेभ्योऽप्यधिकं तवेदं, दृष्ट्वा मनो नौ मुदितं ह्यखेदम् ॥१४८॥
तदा नृपेणोक्तमहो युवाभ्यां, किं मर्दनस्यावसरे शुभाभ्याम् । क्षिप्ते च तैलेन खलेन देहे, प्रेक्षा कृताऽऽगत्य मदीयगेहे ॥१४९॥
क्षणं प्रतीक्ष्य प्रविलोकनीयं, रूपं शुभालङ्कृतिभृन्मदीयम् । इत्येवमाकर्ण्य नरेश्वरेण, निमर्जितौ तौ च मदोद्धुरेण ॥१५०॥
निर्मापिता मज्जनयुक्तिरेषा, देहे नरेन्द्रेण पुनर्विशेषात् । ततः स दिव्यांशुकसारहारः, सर्वाङ्गशृङ्गारविधिं दधार ॥१५१॥
द्विजौ समाकारितवान् पुनस्तावुभौ सभायां नृपतिः पुरस्तात् । दृष्ट्वा विभुं रूपमदोपयुक्तं, धत्तो मुखं कृष्णतरं विरक्तम् ॥१५२॥
तयोः पुनः प्राह नराधिनाथः, कुतो विलक्षावधुना विभाथः । निवेद्यतां कारणमेवमुक्ते, तावूचतुस्तस्य पुरः स्वशक्तेः ॥१५३॥
यादृक्कृताभ्यङ्गविधौ शरीरे, चङ्गत्वमासीत्तव मेरुधीरे । तादृङ् न शृङ्गारसमाकुलेऽपि, प्रदृश्यते साम्प्रतमुत्क्षणेऽपि ॥१५४॥
कुव्याधयः सन्ति तवाङ्गमध्ये, संक्रान्तिमाप्ता बहुधा अवध्ये । क्षणे क्षणे ते क्षयमानयन्ति त्वद्रूपशोभां विफलां सृजन्ति ॥१५५॥

क्षणेन चक्री बहुबुद्धिमद्भ्यां, ज्ञातं कथङ्कारमिदं भवद्भ्याम् ।
विद्या कला काप्यथवा निमित्तं, किं वाऽवधिज्ञानमिहास्ति वित्तम् ॥ १५६ ॥

इतीव पृच्छामुखरस्य तस्य, क्षितीश्वरस्य प्रथितादरस्य । पुरश्चलत्कुण्डलशोभमानौ, जातौ सुरौ तौ प्रकटौ समानौ ॥१५७॥
निवेदयामासतुरिन्द्रवाण्या, मात्सर्यमाधाय मतिप्रहाण्या । प्राप्ताविहावां नरदेव तूर्णमालोकितस्त्वं गुणरत्नपूर्णः ॥ १५८ ॥

धन्यस्त्वमत्राभरणं पृथिव्या, यस्य स्तुतिः स्वर्गपुरेऽपि लभ्या ।
यद्विभ्रमं देवपतिस्तनोति, सत्त्वं न ते कोऽपि सुधीर्मिनोति ॥ १५९ ॥

शारीरिकस्ते सुषमाप्रपञ्चस्तेजश्च रूपं पटु यौवनं च । वृद्धिं गतं कालमियन्तमेतदनुक्षणं हानिमथैति नेतः ॥ १६० ॥
चित्तेऽस्मदीयेऽद्भुतमेतदेव, इमामपक्रान्तः प्रतिजाति देव । क्षणेन यद्व्याधिवशाद्विशिष्टात्त्वद्रूपहानिस्त्वियतीह दृष्टा ॥१६१॥
अतः परं स्यादुचितं यथा ते, तथा विधेयं नृप शुद्धजाते । उक्त्वेति यातौ निजदेवलोके, सुधाभुजौ द्वावपि नष्टशोके ॥१६२॥
अथैष चक्री तनुचाङ्गमानं, दृष्ट्वा प्रणष्टं मुमुचेऽभिमानम् । रूपे क्षणेनेयति हीयमाने, वर्षेषु किं भावि पुनर्न जाने ॥१६३॥

किं किं न कायस्य कृते मयाऽस्य, पापं कृतं प्राणिगणं विनाश्य ।
यद्यस्ति तस्यापि दशेदृशी हा, तर्ह्येषु राज्यादिषु कीदृशी हा ॥ १६४ ॥

एतेन देहेन न कस्य कस्य, सृष्टानि कार्याणि मया परस्य । इष्टान्यवश्यं कथमार्तियुक्तः, स्वकार्यकर्त्तव्यविधावशक्तः ॥१६५॥
अभूत्कृतं यत्सुकृतं पुरा तत्कृतं प्रकुर्वेऽथ नवं प्रमातः । धर्मं न रुग्व्याप्तवपुः करिष्ये, व्यर्थीकृतात्मीयजवो मरिष्ये ॥१६६॥
सद्भोगभुक्तावसमर्थकायश्चित्ते परान् भोगभुजो निधाय । ईर्ष्याविषादं परमं वहिष्ये, चिन्तातुरः स्वाङ्गसुखं हरिष्ये ॥१६७॥
जीवः समास्वादितपूतिवीर्यः, शकृन्मयस्त्रीजठरेऽवतीर्य । पवित्र्यवाञ्छां कुरुते वराकः, स्नानश्रिया शोभनयेव काकः ॥१६८॥
चिन्तामणिं को दृषदा जहाति, तृणेन कः कल्पतरुं ददाति । कणेन कः कामगवीं च राति, कायेन को धर्मधनं जहाति ॥१६९॥
अन्तर्विमृश्येति सुतं स्वपट्टे, निवेश्य कीर्त्युत्सुकजङ्घपट्टे । श्रीअर्हदर्चागुरुसङ्घसन्मानाद्यैः कृतार्थीकृतमर्त्यजन्मा ॥ १७० ॥
पलालवच्चक्रिरमामपास्य, प्रीत्या सुरश्रेणिकृतोरुदास्यः । गत्वोपकण्ठे विनयंधरस्य, जग्राह दीक्षां सुगुरूत्तमस्य ॥ १७१ ॥
अहर्निशं स्वीकृतशुद्धजिह्वः, सम्यक्तया शिक्षितसूत्रशिक्षः । कृतोद्यमो मोक्षपथाय षष्ठं, तपः करोति स्म धृतप्रतिष्ठम् ॥१७२॥

उपदेश- ॥ ३० ॥

निधानरत्नान्यखिला रमर्द्धः, पदातयोऽमित्रजनोऽप्यगर्वः ।

पादुर्भवन्ति स्म स्वयं तदीयम्, दृष्ट्वापि येन न तान् स्पृहासान् ॥ १३३ ॥

अन्तर्मिलद्बीलककूरचक्रं, गवस्तनीजं पिबति स्म तक्रम् । तपस्य षष्ठस्य स पारणायां, कृतस्फुरद्दुर्गतिवारणायाम् ॥ १३४॥

असात्तपःकर्मवशात्सदाहे, देहे पयःपानवशाद्विवाहेः । जाता महर्षेः प्रकटाः कुरोगाः, कुष्टादयो निर्मितकष्टयोगाः ॥१३५॥

तपःप्रभावाद्धृदयाय लब्धिव्रजस्त्वविन्दुदयतः सदङ्गिः । तथाप्यसौ नोत्सहते चिकित्सां, कर्तुं स्वदेहे प्रवहन् यदाज्ञाम् ॥१३६॥

जानाति यत्पूर्वजवार्जितानां, स्वकर्मणामत्र ममोदितानाम् । अवेदितानां न विमुक्तिरास्ते, स्ववेदनायां तदसावुदास्ते ॥१३७॥

कुक्ष्यक्षिपीडां परमं ज्वरं च, श्वासं च कासं ह्यशनारुचिं च ।

कण्डूमितः सप्तशतीं समानां, सोढुं स समो व्यथनं रुजानाम् ॥ १३८ ॥

अस्य प्रशंसा रचितोर्ध्वलोके, पुनः शचीशेन यदत्र लोके । अश्रोन्य एवैष यथापि कार्तस्वरप्रजश्चेतसि वेदनार्तः ॥१३९॥

तावेव कर्तुं मरुतौ च दीक्षां, प्रत्युत्सुकस्यास्य मुनेः परीक्षाम् । समागतौ निर्मितवैद्यवेषौ, कुशस्थलीजेषजसद्विशेषौ ॥१४०॥

एकस्य शैक्षस्य तले मुनीन्द्रः, स्वधैर्यनिर्भर्त्सितसत्करीन्द्रः । स्थितस्तनूत्सर्गविधिं विधाय, दृष्टः स ताभ्यां जितरोषमायः ॥१४१॥

मन्दारपुष्पागमवर्द्धमानश्रियं न कार्तस्वरशोभमानः । परिस्फुरत्पादधरो मुनीन्द्रश्चकास्ति नव्योऽभ्युदितो गिरीन्द्रः ॥१४२॥

आसीचनासा(सा)प्रनिवेशिताक्षश्चकास्ति निष्कम्पतनुर्जिताक्षः । निवेशितो धर्मनृपेण मोहद्विषज्जयस्तम्भ इवर्द्धि(वोर्द्ध)रोहः ॥

सप्ततिका ॥ ३० ॥

कुर्वात एतौ स्वमुखेन चौषधं, कुष्ठज्वरश्वासकुशूलशोषणम् ।
कुर्वः क्रियायां भिषजौ महीस्पृशां, दृग्रोगनाशं च पुनर्गदस्पृशाम् ॥ १८४ ॥
प्रपारितोत्सर्गविधिर्मुनीश्वरः, स प्राह तौ प्रत्यसमक्रियोत्करः ।
द्रव्येण भावेन पुनर्द्विधा रुजा, साध्या तदन्त्यैर्युवयोस्तु कारुजा ॥ १८५ ॥
या द्रव्यरुक् सा मयकापि हन्यते, न भावरुक् क्षीणबला वितन्यते। प्रदर्शिता दीपशिखेव निर्मली कृत्य स्वनिष्ठीवनमर्दिताङ्गुली १८६
व्याधिस्फुरद्व्याधिनिवारकौषधे, स्वकीयपार्श्वे द्वयमप्यहं दधे। प्रतिक्रिया नैव परं विरच्यते, पुराकृतांहः स्वयमेव मुच्यते॥ १८७॥
महानिजिद्रव्यरुजां क्षितिः कृता, कैरष्ट नो भावरुजोऽन्तिके धृताः ।
हन्त्यष्टपञ्चाशदधिष्ठितं शतं, कर्माष्टकस्य प्रकृतेः पुरा कृतम् ॥ १८८ ॥
घोरक्रिया चात्र कृता निरीक्ष्यते, न्यादः कषायः कटुको विलोक्यते ।
स्नेहापहारः स्फुटसौख्यकारकः, सितोपलास्वादविधिर्विकारकः ॥ १८९ ॥
एवं यदा भावरुजां विनाशे, सामर्थ्यमास्ते भवतोः सकाशे । निवेद्यतां तर्हि तदेव मह्यमाचर्यते यत्स्वधिया प्रसह्य ॥ १९० ॥
इत्युक्तिमाकर्ण्य मुनेः पुरस्तौ, जातौ सुरौ द्वौ प्रकटौ प्रशस्तौ । प्रजल्पतश्चेन्द्रकृतां प्रशंसां, तत्रासहिष्णू विरचय्य हिंसाम् १९१
तावेव चावां मरुतौ पुरागतौ, स्वर्गाद्विनिर्गत्य पुनः समागतौ । त्वदीयसत्त्वाधिकतापरीक्षया, न मुक्तता किं प्रकटीकृतेष्यया १९२
मेरुं प्रहर्तुं यदि रोषवतां, भज्यन्त एते रदना गजानाम् । गुणस्तुतिं ते रचयञ्छचीनः, स एक एवास्ति शुचिः शचीनः ॥ १९३ ॥

आवां कृतार्थौ तव दर्शनेन, स्यात्ता किमन्येन विमर्शनेन । नमोऽस्तु तुभ्यं मुनिपुंगवाय, श्रेयःपुरीमार्गशुभाध्वगाय॥ १९४॥
संसारकाराक्षयकारकाय, स्वचक्रिलक्ष्मीत्यजनोत्सुकाय । विनिर्मितस्वात्महितव्रताय, स्वस्त्यस्तु तुभ्यं मुनिशेखराय ॥ १९५ ॥
एकत्र संस्थायिसुपर्वचक्रे, यस्य स्तुतिस्ते हरिणापि चक्रे । तथापि धत्से न मनाक् प्रकर्षं, धत्से मदाढ्यौ पवित्रस्त्वमर्षम् ॥ १९६ ॥
व्याधिष्वनेकास्वपि संगतासु, कर्ता चिकित्सां न हि रुग्वतासु।योगी त्वमेवासि मनीषिमान्यस्त्वया सदृशो मुनिरस्ति नान्यः१९७
समग्रवैराग्यनिधे महर्षे, कुरु प्रसादं विदिताऽत्र वर्षे । अज्ञानतो यत्तु तवापराद्धं, क्षमस्व सर्वं तदथो विराद्धम् ॥ १९८ ॥
एवं महर्षेः स्तवनं सृजन्तौ, पुनः पुनः पादयुगं नमन्तौ । प्रमोदरोमाञ्चितगात्रयष्टी, स्वर्गे सुरौ जग्मतुराईदृष्टी ॥ १९९ ॥
धौरेयवद्धर्मधुरां दधानः, सनत्कुमारर्षिरपि प्रधानः । महर्द्धिकोऽभूत्त्रिदशः स नाके, सनत्कुमारे शुभपुण्यपाके ॥ २०० ॥
इत्थं समाख्यातमदः पवित्रं,सनत्कुमाराख्यमुनेश्चरित्रम् । आकर्णनीयं कविभिः श्रवोभिः, सुचार्वनुप्राससमूहशोभि ॥२०१॥

॥ इति श्रीसनत्कुमारचरित्रम् ॥

अथ विरक्तचित्तः सत्त्वः सदा सुखी तदन्यस्तु महादुःखीत्येतदुपरि पूर्वकाव्यार्थसम्बद्धमेव षष्ठं काव्यमाह, तद्यथा—

विरत्तचित्तस्स सया वि सुक्खं, रागाणुरत्तस्स अईव दुक्ख ।
एवं मुणित्ता परमं हि तत्तं, नीरागमग्गंमि धरेह चित्तं ॥ ६ ॥

व्याख्या—विरक्तचित्तस्य वैराग्यापन्नात्मनः सदापि निरन्तरमेव सुखमस्ति । अथ रागानुरक्तस्य रक्तात्मनोऽतीव प्रकामं दुःखमास्ते । एवं परमं तत्त्वं मुणित्वा ज्ञात्वा हि निश्चितं नीरागमार्गे निःसङ्गाध्वनि चित्तं धरत निवेशयध्वमिति काव्यार्थः ॥

अथ विरक्तरक्तचित्तानां सुखदुःखफलविनिर्णायकः स्पष्टीक्रियते दृष्टान्तो जिनपालितजिनरक्षितमयः—

मधुराम्भोरुहरम्या दुर्जनजातौ सदा निरनुकम्पा । शत्रुजननिष्प्रकम्पा चम्पा नाम्नाऽस्ति वरनगरी ॥ १ ॥
सकलहृदयानन्दी माकन्दी तत्र वर्तते श्रेष्ठी । जिनपालितजिनरक्षितनामानौ तत्सुतौ जातौ ॥ २ ॥
नानाव्यापारपरायणपरापरकार्यलब्धचातुर्यौ । तावेकादशवारानवगाहेतां लवणजलधिम् ॥ ३ ॥
भूयोऽपि तौ प्रचेलतुरात्मीयस्वजनवारितावपि हि । प्रवहणमापूर्य बहुप्रकारवस्तूत्करैः सुतराम् ॥ ४ ॥
यावज्जलनिधिमध्ये प्रजग्मतुर्जागमागतावेतौ । प्रचण्डाशुगप्रयोगात्तावत्स्फुटमस्फुटत् पोतः ॥ ५ ॥
पुण्यादवाप्तफलकौ जलधेरुपकण्ठमासदन्तौ तौ । उत्तीर्य प्रचुरपयःपूरं दूरं स्थितौ विपदः ॥ ६ ॥
कथमपि रत्नद्वीपं प्राप्याश्नीतः पक्वविमलफलानि । दुःखादीनमनस्कौ वृक्षच्छायां निषेवाते ॥ ७ ॥
तावद्रत्नद्वीपाधिष्ठात्री क्षुद्रमानसा देवी । तत्राप पापमूर्तिः प्रत्यक्षयोरुग्रकरा ॥ ८ ॥
दृष्ट्वा दृष्ट्वा हृष्टा तौ पापिष्ठा मुखे स्फुटं मिष्टा । आचष्टेति निकृष्टा मार्ष भोगान् मया भजेतां भोः ॥ ९ ॥
गात्रेण शीर्षवत्किल नो चेन्निशितासिनाऽमुना ह्यधुना । युवयोर्मस्तकयुग्मं हठाच्छित्त्वाशु निष्पातयामि ॥ १० ॥
भीत्या कम्पवपुर्भ्यां ताभ्यामभ्यागताज्ञितुष्याभ्याम् । प्रतिपेदे तद्वचनं मृत्युजयं सर्वतोऽप्यधिकम् ॥ ११ ॥
उत्थाप्य क्षणमात्रेणैषा रोषारुणाक्षिणी प्रायः । तावानिन्ये भुवने निजे महापातकोद्भवने ॥ १२ ॥

१ आशुगो वायुः. २ वृक्षप्रवरः.

संजज्ञे निर्ह्रीका निर्लीका देहपुष्कलानसृजान् । देव्यनयोरस्तदयोदारस्फारोरुशृङ्गारा ॥ १३ ॥
अमृतमयरसफलानामानीयाहारमेतयोर्दत्ते । भुङ्क्ते च कामभोगानभिरामानिष्टसंयोगान् ॥ १४ ॥
साऽथ तयोरित्यवदत्कदाचिदतिसोन्मदाऽमरी क्रूरा । गन्तव्यं मम लवणोदधौ सुधाभुग्वरादेशात् ॥ १५ ॥
सुस्थितसुरेण सार्द्धं तृणकचवरकाष्ठखरकमूतकाद्यम् । संशोध्योदधिमध्यात् कृत्वस्त्रिःसप्त वेगेन ॥ १६ ॥
यावदहमिहायामि स्थातव्यं तावदत्र हि युवाभ्याम् । चिन्ता कापि न कार्या धार्या चित्तेऽधृतिर्नैव ॥ १७ ॥
यदि हृदि न स्फुरति रतिः स्थितिभाजोरत्र मामकीनगृहे । तत्पूर्वदिगुद्याने तथोत्तरे पश्चिमारामे ॥ १८ ॥
प्रावृण्मुख्यमृतुद्वयमेकैकस्मिन्निहास्ति नित्यमहो । धान्यामुत्तीर्यातस्तत्र स्वैरं विहर्त्तव्यम् ॥ १९ ॥
न पुनर्दक्षिणदिग्वनभूभागे सर्वथाऽपि गन्तव्यम् । यदहो तत्रास्ति महाभयङ्करो विषधरो विषमः ॥ २० ॥
तावपि तथैव तद्गिरमङ्गीकुरुतः कृतान्तभीत्येव । सैवमुदीर्य जगाम क्षणतः क्षणदेव रविबिम्बात् ॥ २१ ॥
प्रतिषिद्धावप्येतौ रममाणौ रम्यविपिनवीथीषु । दक्षिणदिग्वनमारात्समीयतुर्वीक्षणोत्कमती ॥ २२ ॥
यावत्तन्मध्यभुवं प्राप्तौ दुर्गन्धदूषितघ्राणौ । तावत्करुणस्वरपरनरमेकमपश्यतां तत्र ॥ २३ ॥
प्रेतवनस्थितशूलाभिन्नाङ्गमिमं महाविलापपरम् । संप्रेक्ष्य चास्थिपूरं परितस्तौ बिभ्यतुः सुतराम् ॥ २४ ॥
तत्पार्श्वात्पप्रच्छतुरेतौ पूतैकमानसौ प्रायः । कोऽसि त्वं केनात्रानीतोऽसि कथं च दुरवस्थः ॥ २५ ॥

१ कृत्वः उत्तरपदे बसेतिकृत्वा मध्यमपदलोपी समासः त्रिःसप्तपदेन सह कर्त्तव्यः ।

सोऽवादीज्जगदगीः काकन्दीवास्यहं वणिक्तनयः । स्फुटितप्रवहणमागामहमिह संवीक्षितः सुर्या ॥ २६ ॥
रमितं तया मया सह खल्वपराधेऽपि कुपितवत्येषा । कर्त्रिकया छित्त्वाङ्गं शूलायामस्म्यहं दत्तः ॥ २७ ॥
एवमनेके लोकाः शोकाब्धौ पातितास्तया देव्या । कः कामिन्या वशगः कष्टमनिष्टं प्रपन्नो नो ॥ २८ ॥
तद्वाक्याकर्णनतः प्रोद्भूतात्यन्तभीतिकम्पाङ्गौ । तं प्रत्याख्यातस्तौ चिन्तासंतापसंग्रस्तौ ॥ २९ ॥
त्वद्वदहो आवामपि तया महामायया गृहे नीतौ । तिष्ठावो निगृहीताविव का गतिरावयोर्जनित्री भोः ॥ ३० ॥
शृणुयान्नान्यो हि यथा तथा पुमानुक्तवान् वचः शनकैः । युवयोरपि दुरवस्था नूनं संभाव्यते भवत् ॥ ३१ ॥
तस्माद्दीनमनस्काभ्यामाभ्यामुक्तमार्त्तिवर्त्तिन्याम् । अस्मन्मरणत्राणोपायं दर्शय दयामय ! भोः ॥ ३२ ॥
करुणापरिपूर्णमनाः स नौ समाचष्ट कष्टगः स्पष्टम् । एकोऽस्ति जीवितव्योपायः कायस्य चेत् क्रियते ॥ ३३ ॥
इह पूर्वदिशारामेऽत्यभिरामे सेलकाह्वयो यक्षः । स तुरङ्गरूपधारी परोपकारी सदाऽप्यास्ते ॥ ३४ ॥
पूर्ण[2]मावास्यायामष्टम्यामथ चतुर्दशीदिवसे । आगत्य वक्ति स भृशं कं पथिकमवामि तारयाम्यहकम् ॥ ३५ ॥
अस्माँस्तारय पालय निर्नाथान् देशपुरपरिभ्रष्टान् । स करिष्यति वस्तूर्णं मनोरथापूरणं निखिलम् ॥ ३६ ॥
विषयासक्तेन मया तद्वचनं नहि कृतं सुकृतगम्यम् । न भवद्भ्यां श्रुतविद्भ्यां प्रमादपरता विधातव्या ॥ ३७ ॥
स्वीकृत्यैतस्य गिरं दुरन्तदुःखार्चितशिघनवृष्टिम् । व्यावृत्य ततस्तत्रागत्य वने ध्यानमाधाय ॥ ३८ ॥

१ पुरुषः. २ पूर्णमा सहितामावास्या तस्याम्.

आदाय धवलकमलान्याजग्मतुरेतकौ हि यद्गृहे । पूजोत्सुकमनस्कावमनस्कावङ्गनासङ्गे ॥ ३९ ॥
अभ्यर्च्य जिनं भक्त्या नवनवयुक्त्युद्भवादभिष्टुत्य । इति विज्ञप्तिमकार्ष्टामनिष्टकष्टोद्भवाद्भीतौ ॥ ४० ॥
त्वं यक्ष रक्षकोऽसि प्रत्यक्षः कल्पवृक्षवद्दाता । त्राता प्राणिगणानामार्त्तानामाश्रयस्थानम् ॥ ४१ ॥
एवं विज्ञप्तः सन् तुष्टः सुष्ठेतदुपरि यक्षेशः । भक्त्या न हि कस्तुष्यति रुष्यति न हि कः परुषवाचा ॥ ४२ ॥
प्रोवाच वाचमनयोर्विनयोद्यतचेतसोरसौ सुमनाः । किं कारयामि वां नाशयामि किमु साञ्चरकुक्षितम् ॥ ४३ ॥
अभूतामेतौ तं कारुणिकशिरोमणे ! महायक्ष ! । वैदेशिकावशरणावावां तारय तथा रक्ष ॥ ४४ ॥
यक्षेणाख्यायि तदा सर्वमिदं सुस्थतां नयिष्येऽहम् । सुहृत्तया मत्पृष्ठारूढाभ्यां खलु भवद्भ्यां भोः ॥ ४५ ॥
तस्या मायाविन्या मानिन्याः पेटके समेतायाः । न हि शृङ्गारोदारा रूपरमा लोकनीया भोः ॥ ४६ ॥
तद्गीरप्यतिमधुरा स्मरानुरागप्ररोहसंजननी । न मनाक्कर्णे कार्या कटुकाऽपि न मानसे धार्या ॥ ४७ ॥
यद्यनुरागवशंवदहृदयस्त्वं जातमेतदुपरिष्टात् । कथमपि युवयोस्तर्ह्यहमुत्पाट्य निजोरुपृष्ठतटात् ॥ ४८ ॥
क्षेप्स्याम्यन्तर्जलधेरथ यदि समभावतां समालम्ब्य । स्थास्येत उन्नतपदवीं तद्युवयोरर्पयिष्यामि ॥ ४९ ॥ युग्मम् ॥
प्रतिपेदाते तावपि तद्वचमस्यादरात्तथेत्युक्त्वा । हृदयाभिवर्त्य रागं तस्थतुरेकाग्रतरचित्तौ ॥ ५० ॥
अत्रान्तरे तुरङ्गमरूपं निर्माय झटिति निर्मायः । तावधिरोप्य कुमारौ वियदध्वनि संप्रतस्थेऽसौ ॥ ५१ ॥

१ उपेक्षेत्यर्थः. २ यक्ष्मौ कर्णपदं.

पवमानजवनगत्या सत्याधारः प्रयात्यसौ यावत् । तावत्समाजगाम व्यन्तर्यात्मीयधवलगृहे ॥ ५२ ॥
स्वस्यापि तौ स्पर्शयन्ती[1] तत्रैतौ दृशा ह्यपश्यन्ती । विषसाद हृदि नितान्तं कुत्र गतौ वञ्चयित्वा तौ ॥ ५३ ॥
तावदवधिप्रयोगादवगतसम्यक्तदीयकसतत्त्वा । आगत्य लवणजलधावेषा तत्केटकेऽधावत् ॥ ५४ ॥
स्थित्वेयन्तं कालं मत्सद्मनि भोगभङ्गिमनुभूय । कथममिलित्वा चलितावहो भवन्तौ महाधूर्तौ ॥ ५५ ॥
निर्मुच्यैनं वञ्चकमभ्वीभूते कृतान्तमिव भूतम् । मामाश्रित्य पुनर्भोगैस्तथैव सुखिनौ युवां भवतम् ॥ ५६ ॥
नो चेन्निशितेनैतेनैव कृपाणेन पातयिष्यामि । मस्तकयोर्युगलमिदं प्रबलं कूष्माण्डफलवदलम् ॥ ५७ ॥
इत्याद्युद्भटवचनैर्न क्षुब्धौ तद्गुणेष्वपि न लुब्धौ । प्रबलैरप्यनलभरैर्न सह्यव (वि) न्ध्याचलौ चलतः ॥ ५८ ॥
निरुपमरूपवती सा ह्यगण्यलावण्यमङ्गमादधती । शृङ्गारोदारगिरं जजल्प सङ्कल्पजन्मवशात्[2] ॥ ५९ ॥
हा कथमनाथिकाऽहं दुस्सहविरहाग्निदाहसंतप्ता । अशरण्यारण्यगता हरिणीवाहं भ्रमिष्यामि ॥ ६० ॥
मुक्त्वा मामनुरक्तामबलामेकान्तकान्तकमनीयाम् । प्राप्तौ पथिकावस्थामस्थानोद्यानसन्मानौ[3] ॥ ६१ ॥
न कदाचिन्नो भवतोरपराधः क्रोधतः कृतः कोऽपि । हेतोः कस्माद्रुष्टौ सन्तुष्टौ पश्यतोऽभिमुखम्[4] ॥ ६२ ॥
स्वाङ्गसङ्गसलिलासेकादेकान्तशैत्यसमुपेतम् । विरहार्चिस्तप्तमङ्गं मदीयमेतत्प्रकुर्वाताम् ॥ ६३ ॥
इत्यादीन्यपि भणितान्यवगणयित्वा न वै विलोकयतः । एतस्या अपि सम्मुखमेतौ यावत्सुदृढहृदयौ ॥ ६४ ॥

---

१ कामार्थं पश्यन्ती. २ कामवशात्. ३ हीनबलयशरूपस्थानोद्यतसन्मानौ. ४ भवन्तौ.

अवबुध्यावधिबोधात्सविरोधा दीप्यमानसक्रोधा । मध्यत्रैव वधिष्यति जिनरक्षित इत्यवश्यतया ॥ ६५ ॥
प्रावर्तत सा वक्तुं युक्तं किमदस्त्वयाप्यहो कर्तुम् । जिनरक्षित ! दक्षशिरोमणे ! कथं गणयसि तृणाय ॥ ६६ ॥
जिनपालितोपरिष्टादिष्टा वाञ्छा कदापि मे नासीत् । हृदयाभीष्टस्तु भवानेवाधिक्येन तत्त्वतया ॥ ६७ ॥
जिनपालितः कदाचिद्यदि न वदति दृष्टधीर्मया सार्द्धम् । तव पुनरेतन्मौनावलम्बनं नैव युक्तमहो ॥ ६८ ॥
त्वद्विरहे मम हृदयं निर्दय ! संस्फुटति चूतसरोवरवत् । तत्प्रीतिपालिकरणात्कारय वारय विषादज्वरम् ॥ ६९ ॥
नाहं त्वया विरहिता हितानि मन्ये वनानि गेहानि । हानिरियं महती ते यन्मामपहाय यासि रताम् ॥ ७० ॥
चरणरणन्मञ्जीरा क्षीरादपि मधुरवादिनी वदने । तदुपरि ववर्ष हर्षात्त्रिदशी सौवर्णकुसुमभरम् ॥ ७१ ॥
उत्कर्णतया स तया समुदीरितवाक्यमादराच्छृण्वन् । विद्धः स्मरशरनिकरैः स्मरँस्तदीयाङ्गरूपगुणान् ॥ ७२ ॥
तस्या मायाविन्या विज्ञानममानमङ्गजं ध्यायन् । विस्मारयन् समस्तं शुभादत्ताङ्गिगीःप्रसरम् ॥ ७३ ॥
प्रथमरतास्वादसुखोन्मुखीभवन्निर्भयत्वमाश्रित्य । सेलगयक्षाख्यातं विषवद्विषमं समवधूय ॥ ७४ ॥

आघ्राय सुरभिगन्धान् प्राणप्रियकारिणस्तथारूपान् ।
जिनरक्षितः प्रपश्यति तदभिमुखं विमुखसुकृतौघः ॥ ७५ ॥ चतुर्भिः कलापकम् ॥

विषयामिषलवलुब्धं लब्धं स्वज्ञातमोहनिर्मुक्तम् । अवगत्य सेलकाख्यस्तमपातयदम्बुधौ पृष्ठात् ॥ ७६ ॥
निपतन्तं गगनतलात् प्रवृद्धकोपानला बलादमरी । निःसंशयं मृतस्त्वं प्रपलाय्य व्रजसि रे दास ! ॥ ७७ ॥

श्रुत्वा श्रुताऽपि नाहं दृष्ट्वा दृष्टापि दुष्ट ! पापिष्ठ ! । भुक्त्वाऽभीष्टसुखानि प्रणष्टवानस्यहो धृष्ट ! ॥ ७८ ॥
प्रलपन्तीति सुनिष्ठुरमम्बरदेशादधस्त निपतन्तम् । तीक्ष्णक्षुरप्रधाराग्रेण चिच्छेदास्य सर्वाङ्गम् ॥ ७९ ॥
तदनन्तरं शरीरं निशितकृपाणेन खण्डशः कृत्वा । प्रददौ दिग्देवीभ्यो बलिमस्यासावनायासात् ॥ ८० ॥
कुर्वाणा कलकलरवमतिभैरवभैरवीव सुरैषा । खादयितुं जिनपालितमगात्तुरङ्गाग्रतस्तूर्णम् ॥ ८१ ॥
सोऽप्येकाग्रमनाः सन् सेवकमात्मीयसवयसं जानन् । देवीं स्ववैरिणीमिव मन्वानोऽलङ्घयन्मार्गम् ॥ ८२ ॥
संप्राप्य पुरीं चम्पामनुकम्पापूर्णमानसो यक्षः । स्वगृहे मुमोच चैनं कुशलेन स्वरूपकालेन ॥ ८३ ॥
मातापित्रोरग्रे निजानुजव्यतिकरं प्ररूपयति । अश्रुप्रपातपूर्वं तावपि कुरुतोऽस्य मृत्युविधिम् ॥ ८४ ॥
जिनपालितः कदापि हि सद्गुरुसंयोगमाप्य निष्पापः । दीक्षां कक्षीचक्रे वक्रेतरनिमदस्वान्तः ॥ ८५ ॥
सम्यगधीत्यैकादशसङ्ख्यान्यङ्गान्यनङ्गनिःसङ्गः । व्रतमुररीकृत्य चिरं द्विसागरायुः सुरः समभूत् ॥ ८६ ॥
सौधर्मादायुःक्षयमेत्य विदेहेऽवतारमासाद्य । चारित्रं सुचरित्वा स सिद्धिमुपयास्यति प्राज्ञः ॥ ८७ ॥
अत्रायमुपनयः खलु विज्ञेयः प्राणिभिर्महाप्राज्ञैः । आत्मप्रबोधहेतोर्वैराग्यविकासनार्थं च ॥ ८८ ॥

अत्रार्थे सिद्धान्तगाथाः—

जह रयणदीवदेवी तह इत्थं अविरई महापावा । जह लाहत्थी वणिया तह सुहकामा इहं जीवा ॥ ८९ ॥
जह तेहिं भीएहिं दिट्ठो आघायमंडले पुरिसो । संसारदुक्खभीया पासंति तहेव धम्मकहं ॥ ९० ॥

जह तेण तेसि कहिया देवी दुक्खाण कारणं घोरं । तत्तो च्चिय नित्थारो सेलगजक्खाउ न य अन्नो ॥ ८१ ॥
तह धम्मकहो भवाण साहए दिट्ठअविरयसहावो । सयलदुहहेउभूया विसयअविरइत्ति जीवाणं ॥ ८२ ॥
सत्ताण दुहत्ताणं सरणं चरणं जिणिंदपन्नत्तं । आणंदरूवनिव्वाणसाहणं तह य देसेइ ॥ ८३ ॥
जह तेसिं तरियव्वो रुद्दसमुद्दो तहेव संसारो । जह तेसि सगिहगमणं निव्वाणगमो तहा इत्थ ॥ ८४ ॥
जह सेलगपिट्ठाउ भट्ठो देवीइ मोहियमईओ । सावयसहस्सपउरम्मि सायरे पाविओ निहणं ॥ ८५ ॥
तह अविरईइ नडिओ चरणचुओ दुक्खसावयाइन्ने । निवडइ अपारसंसारसायरे दारुणसरूवे ॥ ८६ ॥
जह देवीअक्खोहो पत्तो सठाण जीवियसुहाइं । तह चरणठिओ साहू अक्खोहो जाइ निव्वाणं ॥ ८७ ॥

॥ इति जिनपालितजिनरक्षितदृष्टान्तः ॥

अथैवं ये कुर्वन्ति ते संसारपारगामिनः कथं स्युरेतदुपरि सप्तमं काव्यमाह । पूर्वकाव्ये सरागनीरागतोपरि दोषगुणा-वुदाहृतौ, तदपि सरागत्वं परिग्रहमूलं, परिग्रहस्तु प्रतिषेद्धुमशक्यः, तद्वर्जकाः संसारकान्तारपारं प्राप्नुयुः, इत्येतदर्थसूचकं काव्यमाह—

परिग्गहारंभजरं करंति, अदत्तमन्नस्स धणं हरंति ।
धम्मं जिणुत्तं न समायरंति, भवण्णवं ते कहमुत्तरंति ॥ ७ ॥

व्याख्या—ये नराः परिग्रहारम्भभरं कुर्वन्ति, परि समन्तात् गृह्यते इति परिग्रहः, आरम्भणमारम्भः, परिग्रहार-

सप्ततिका
॥ ३५ ॥

म्भश्च तयोर्नरत्वं, परिग्रहमन्तरेण आरम्भो न स्यात्, आरम्भमन्तरेण परिग्रहोऽपि न स्यात्, द्वयोरपि पापमूलत्वमा-वेदितं, तं ये नराः कर्तारः तथाऽदत्तमवितीर्णमन्यस्य परस्य धनं स्वर्णरूप्यादि हरन्ति चोरयन्ति, एवमपि कृत्वा यदि जिनोक्तं धर्ममाश्रयन्ते तदा सिद्धिसौधाधिवासलालसाः संजायन्त एव, नास्त्यत्र सन्देहः । चिलातिपुत्रदृढप्रहारिप्रभृतयोऽनेके प्रबुद्धाः श्रूयन्ते । अथ च ये परिग्रहारम्भपराः परधनस्य पश्यतोहरा अपि भूत्वा धर्मं जिनोक्तं न समाचरन्ति । भवनं भवः संसारः स एवार्णवस्तं कथं ते तत्प्राबल्येन तरन्तीत्यर्थः । अथ तात्त्विकोऽर्थः—गृहिणः प्रभूतं परिग्रहं प्रगुणयन्ति, तथा परकीयान्यपि वस्तूनि कर्मवशात्स्वीकुर्वन्ति । प्रान्ते चेज्जिनोदितं धर्मं कुर्युस्तदा भवाम्भोधेः पारं व्रजेयुः (रन्) एवेति काव्यार्थः ॥

अत्रार्थे शशिशूरदृष्टान्तः—

नयरम्मि खिइपइट्ठियनामे सच्छायफलदलारामे । सोहंततुंगधामे दूरुज्झियवेरिसंगामे ॥ १ ॥
ससिसूरनामधिज्जा तत्थ दुवे भायरो परिवसंति । रायजुवरायभूया भूआणुकंपिणो पायं ॥ २ ॥
सूरो सूरसहावो इहपरभवियम्मि सयलकज्जम्मि । दोसाणंदियचित्तो ससी ससिव्वुण्णकलंको ॥ ३ ॥
सूरो तहाविहाणं थेराणं निसुणिऊण उवएसं । पव्वज्जं निरवज्जं पडिवन्नो पावनिव्विन्नो ॥ ४ ॥
पत्तो गीयत्थत्तं निग्गंथत्तम्मि निच्चलम्मि ठिओ । नियभाइबोहणत्थं संपत्तो तत्थ सत्थरुई ॥ ५ ॥
भायावि वंदणत्थं समागओ परियणेण समणुगओ । मिउमहुरक्खरवाणीइ उवएसं देइ सूरमुणी ॥ ६ ॥

जह इमा रायगिरी पवरा सरसुब इंसिरसुब । पिप्पलपत्तुब तहा जोबणरूवाइरिद्धीउ ॥ ७ ॥
जं दीसइ पच्चूसे तं मज्झण्हे न तारिसावत्थं । अन्नारिसं निसाए न एगवत्था पयत्थाणं ॥ ८ ॥
अरजकारया य जया जाया जाया तया न मन्नंति । तणुयं पि तणं व जणं अवमन्नंती हु तब्बयणं ॥ ९ ॥
जस्सत्थे बहु अत्थं अज्ज (ज्जि) णसि घणेहिं पावकम्मेहिं । भूरिपरिग्गहपूरं दूरं धम्मं पमुत्तूणं ॥ १० ॥
जीवियमेयमसासयमवस्समत्रणीस मुणसु मणमज्झे । अन्नस्स हरसि धणधन्नपुन्नदेसाइयं कह णु ॥ ११ ॥
इच्चाइ बहुविहेहिं हिउवएसेहिं बोहिउ एसो । न हु पडिबुज्झइ सुज्झइ हुएण कुतो य इंगालो ॥ १२ ॥
काऊणं काएणं धणजीवविघायमाय‌ईविरसं । आमिसमसिऊण तणुं पोसित्ता मज्जपाणेणं ॥ १३ ॥
नरयगईपाउग्गं उग्गं कम्मं समज्जिणेऊणं । कालक्कमेण मरिउं रयणप्पहनारउ जाउ ॥ १४ ॥
अह साहू सूरनामो कामोवहिसोसणे अगत्थिसमो । निरवज्जं पवज्जं परिपालिय वालियप्पमणो ॥ १५ ॥
संलेहणाविहीए अणसणमाराहिऊण पज्जंते । सोहम्मकप्पवासी भासुरबोंदी सुरो जाउ ॥ १६ ॥
उहीपउंजणेणं नियभायरमाइमाइ पुढवीए । उप्पन्नं जाणिय तक्खणेण घणवेयणाइन्नं ॥ १७ ॥
छेयणभेयणताडणदसणुप्पाडणपमुहदुक्खेहिं । अइविहुरियंगुवंगं अणुकंपाए समागम्म ॥ १८ ॥
सूरो भासइ भाउय आककम्मं तया नरयजुग्गं । तुमए बद्धं सुदढं तेणेरिसवेयणो जाउ ॥ १९ ॥
सामन्नमसामन्नं मए पुणो पालियं महापुन्नं । तेणम्हि अहं पत्तो तियसोचियरिद्धिवित्थारं ॥ २० ॥

ससिणा जणियं किमहं करेमि पडिउम्हि पारवस्सम्मि । ससिणेहचेयसा तो सुरेण उप्पाडिउं सहसा ॥ २१ ॥
नवणीयस्स व पिंडो जलणुत्तविउं जहेह कत्थीरो । गलिउं गलिउं निवडइ करसंपुडउं तहा देहो ॥ २२ ॥
जह जह उप्पडइ मे अगाहवाहा सुदुस्सहा बहुहा । विसरसरं आरसई सुदुयरं तह तहा स इहा ॥ २३ ॥
साहइ बंधव मुंचसु मामित्तो निहुराउ कहाउं । जइ य निवित्ती हवई किं किज्जइ संपयं जाय ॥ २४ ॥
ताहे अहे विमुक्को संजायकिवेण तेण देवेण । जणिउं य सहोयर पुवमेव बहुयाहिं जुत्तीहिं ॥ २५ ॥
तुमसंगमप्पणो किं पोसेसि असासयं अजरकेहिं । मंसेहिं मज्जपाणप्पमुहेहिं असंखपावेहिं ॥ २६ ॥
देहस्स सारमिणमेव थेवकालीणजीवियवेण । जं अज्जिज्जइ धम्मो कम्मोरगजंगुलीमंतो ॥ २७ ॥
अमियपरिग्गहकरणं परधणहरणं परत्थिगमणं च । न हु काउं जुत्तमिणं जउ जवे जवपरिब्भमणं ॥ २८ ॥
तो नारएण वुत्तं सत्तं अवलम्बिऊण गाढयरं । तं मह देहं गेहं सवाणत्थाण पावाणं ॥ २९ ॥
छिंदसु भिंदसु कुट्टसु गंतूणं तत्थ दुक्खियं कुणसु । जेणाहं होमि इहं सुहिउ दुहवेयणुम्मुक्को ॥ ३० ॥
तियसेणुल्लवियं तो निज्जीवेणं किमंग अंगेणं । अमुणा दुहीकएणं निद्धणजणदंदणेणुव ॥ ३१ ॥
जइ पुवं सलिलाउ बंधिज्जइ पालिया तउ सुहु । न हु पाणीयप्पसरे सकिज्जइ बंधिउं सा य ॥ ३२ ॥
संपइ पुण किं किज्जइ कडाण कम्माण दुपडिकंताणं । पुविं दुच्चिन्नाणं वेइत्ता अत्थि नणु मोक्खो ॥ ३३ ॥
न पुणो अवेयइत्ता तवसा वा झोसइत्तु मुक्खो य । एवं जणिऊण सुरो संपत्तो अप्पणो ठाणं ॥ ३४ ॥

इत्थं जे नणु जीवा पुव्वं कुव्वंतणेगरूवाइं । पावाइं ते पच्छा पच्छणुतावं वहंति चिरं ॥ ३५ ॥
किच्चा वद्धयमकिच्चं सव्वं जे धम्ममरिहसंदिट्ठं । पज्जंतेऽवि हु न कुणंति तेसिं कहमित्थ नित्थारो ॥ ३६ ॥

॥ इति शूरशशिदृष्टान्तः ॥ ७ ॥

अथ ये परिग्रहादत्त (अ) विरतिभाजः श्रीसर्वज्ञाज्ञाविमुखास्ते संसारभ्रान्तिभाजः प्रोक्ताः, प्राक्तनकाव्ये प्रातिकूल्येन दृष्टान्तदर्शनादथानुलोम्येनाग्रेतनकाव्यमाह—

आणं जिणाणं सिरसा वहंति, घोरोवसग्गाइ तहा सहंति ।
धम्मस्स मग्गं पयडं कहंति, संसारपारं नणु ते लहंति ॥ ८ ॥

व्याख्या—ये जना आज्ञामादेशं जिनानामर्हतां शिरसा मस्तकेन वहन्ते, ये च पुनर्घोराश्च ते उपसर्गाश्च घोरोपसर्गास्तान् सहन्ते, अथ च धर्मस्य मार्गं प्रकटं निश्छद्मतया कथयन्ति ते, नन्विति निश्चितं संसारपारं लभन्ते । तच्छब्देन यच्छब्दोऽपि सूचित एवेत्यक्षरार्थः । अत्र काव्ये संसारपारप्रापणोपायः पदत्रयेण त्रिधा दर्शितः, एतैस्त्रिभिः प्रकारैरनेके सिद्धिं प्राप्ताः, ये जिनाज्ञां पुरस्कृत्य घोरोपसर्गसोढारस्त एव सिद्धिर्नास्त्यजोत्कारो, न पुनः श्रीसर्वज्ञाज्ञाविमुखाः सर्वथाऽनिष्टजुयिष्ठवपुःकष्टस्रष्टारोऽपि पारप्रापका, बालतपस्विजनवत् । तथा सद्धर्माध्वनः प्राकट्येन कथयितारो भूरिशः सिद्धाः । ईदृग्विधाचारचारिमधरा नराः संसारावारपारपारगामिनः स्युरिति भावार्थः । ये पूर्वमेव जिनाज्ञारा-

॥ २७ ॥

धकास्ते सुखेनैव सिद्धिसाधकाः स्युरत्र किमाश्चर्यं ? ये तु जन्मनैव घोरकर्मकारिणः पश्चाच्छ्रीजिनाज्ञाधारिणस्तदनु तीव्रोपसर्गानुकूल्या जीवितान्तकारिण इति चित्रं ! एतेऽपि केवलश्रीभोक्तारः श्रूयन्ते श्रीभरतादयः ।

अत्रार्थेऽर्जुनारामिकदृष्टान्तः सूच्यते—

इत्थेव भारहे वासे पुरे रायगिहाभिहे । आसी पालीकयारामो अज्जुणो नाम मालिओ ॥ १ ॥
पुप्फपूरस्सेणीए अभिधा एक्कसाभिधा । तस्सत्थि मालिया एगा पाभियाणेगपल्लवा ॥ २ ॥
सो य बंधुमईभज्जासहिओ सुहिओ भिसं । पालेइ नियमारामं कुडुम्बुव निरंतरं ॥ ३ ॥
तओ सुमाइं आणेत्ता विक्किणेइ पुरंतरे । विढवेइ बहुं दव्वं सव्वं कज्जं पसाहई ॥ ४ ॥
अन्नया सो सपत्तीओ वलित्ता वणभूमिओ । आगच्छइ पुरं पुप्फपल्लीविग्गपाणिओ ॥ ५ ॥
तस्सारामस्स पासम्मि कुलक्कमसमागयं । जक्खमुग्गरपाणिस्स अत्थि देवउलं महं ॥ ६ ॥
लोहस्स पलसहस्सनिम्मियं मुग्गरं करे । धारेइ सप्पभावो सो तओ मुग्गरपाणिओ ॥ ७ ॥
तस्स पूअं पसाहेउं तमिज्जंतं सभारियं । पासित्तु जक्खगेहम्मि पुव्विं चेव पविट्ठया ॥ ८ ॥
इब्भाणं नंदणा छच्च जुवाणुम्मायपेल्लिया । ललिया कामसत्थेणं मइल्लेण अइन्नया ॥ ९ ॥
अन्नोन्नं गोट्ठिकत्तारो मंतमेवं कुणंति ते । रमामो रमणिं एयसंतियं मालियं बला ॥ १० ॥
बंधित्ता इय मंतित्ता पल्लीभूय संठिया । जक्खगेहकवाडस्स पिट्ठओ चिट्ठुच्चया ॥ ११ ॥

[illegible] । [illegible] कोवि [illegible] ॥ १२ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ १३ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ १४ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ १५ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ १६ ॥
[illegible] । [illegible] एवं [illegible] ॥ १७ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ १८ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ १९ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ २० ॥
[illegible] । [illegible] ॥ २१ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ २२ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ २३ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ २४ ॥
[illegible] । [illegible] ॥ २५ ॥

एवं वित्ताय रायावि सेणिओ हु सुसंकिओ । पडहप्फालणापुव्वं घोसावइ पुरंतरे ॥ २६ ॥
रायाणो वावि रंका य जो जो कम्मकरा नरा । सव्वे सुणंतु निस्संकं सावहाणेण चेयसा ॥ २७ ॥
अज्जुणो मालिओ जो उ रोसपज्जालिओ य सो । टालिओ पुव्वपुन्नेहिं पावपूगेहिं मालिओ ॥ २८ ॥
सत्तजीवविघाएण सव्वहा वेरिउव्व जो । संजाओ वट्टए एयपुरस्स नणु संपयं ॥ २९ ॥
तओ पुराउ मा कोइ निग्गच्छउ गुरू लहू । अप्पणो जीवियं सव्वे रक्खंतु पुरवासिणो ॥ ३० ॥
तहा चेव पकुव्वाणा जणा चिट्ठंति नायरा । धणाउ तह धन्नाओ जीवियं खलु वल्लहं ॥ ३१ ॥
जइ न पावइ सो पावो पुरवासिजणे तओ । पट्टिए वि हु हम्मंतो वट्टइ दुट्ठसहावओ ॥ ३२ ॥
अन्नया धन्नपुन्नंगिचक्कनायदिवायरो । सायरो सग्गुणस्सेणिमणीणं महिमागरो ॥ ३३ ॥
वद्धमाणोरुतेयस्सी जसंसी सुकिवालुओ । समोसढो जिणस्सामी वद्धमाणो पुरा बहिं ॥ ३४ ॥ युग्मम् ॥
संकप्पवियप्पाणेगरोगसोगावहारओ । तारओ भवजीवाणमणंताण भवंबुणो ॥ ३५ ॥
तव्वंदणकए कोवि नेव निग्गच्छई जणो । अज्जुणारामिउप्पन्नसज्झसाउलमाणसो ॥ ३६ ॥
ताव सव्वे वि धम्मिट्ठा उक्किट्ठायारधारया । संकंतं नियमं जाव निअंकं सोवजायई ॥ ३७ ॥
जिणिंदागमणं नच्चा हरिसंकुरपूरिओ । सुदंसणो महासिट्ठी सद्दंसणगुणालओ ॥ ३८ ॥
अम्मीजणयाणमग्गे विन्नवेइ जिणेसरं । वंदिउं जामि ते बिंति वंदाहि इह चेव भो ॥ ३९ ॥

पाढउ सुद्धधम्मस्स निग्गउ नियमंदिरा । सुंदरायारसोहिल्लो रहरूढो य चल्लिउ ॥ ४० ॥
जिणजिनमणाकंखी एगागी जा पुरा बहिं । निक्कारण महासत्तो पावेणज्जेसिउ तया ॥ ४१ ॥
सज्जणो दुज्जणेणेव वहदेणेव चंदउ । तेण सो दिढमत्तो वि करे काऊण मुग्गरं ॥ ४२ ॥
जेसिउ जीसणायारधारिणा विग्घकारिणा । धाविउ कम्मए ताव दुरप्पा निक्कराहमो ॥ ४३ ॥ युग्मम् ॥
जावागच्छइ वेगेण ताव सेठी सुदंसणो । अचीउ मणमज्झंमि रहा उत्तरिउं खहुं ॥ ४४ ॥
न मणागंपि संखुद्धो होऊण जिणसंमुहो । पासडूसं जयवं वंदमाणमच्छाणसंठियं ॥ ४५ ॥
एवं संथुणमाणो सो काउं सागारमणसणं । पडिमाए संठिउ सेठी मेरुसिंगुव निच्चलो ॥ ४६ ॥
इउ तउ जमंतो सो सिंछिणो य चउद्दिसिं । धम्मप्पजावसंरुद्धो न सक्को काउ विप्पियं ॥ ४७ ॥
दीणाणणो य निविन्नो सिंछिणो य पुरो ठिउ । पसन्नं सोमबिंबुव सिंछिणो पिक्खए मुहं ॥ ४८ ॥
सिंछिधम्मप्पजावेण नट्ठो सो वाणमंतरो । मुत्तानिमीलियच्छो (अ) अज्जुणो पडिउ जुवि ॥ ४९ ॥
खणेण उद्धचेयन्नो किमकज्जं मए कयं । इइ वायाइ जंपंतो का एसा मज्झ मूढया ॥ ५० ॥
सिंछिणा परिठस्सगेणेसो एवं वियाहिउ । देवयाहिछियंगेणं जो जद जनया कयं ॥ ५१ ॥
तं नो सरसि किं चित्ते जं नरा उन्निवाइया । रमणीसत्तमा रोसाचू(चू)रियाणदिछिणा ॥ ५२ ॥
निसम्म दारुणं कम्ममेयमप्पविणिम्मियं । इहसत्थाविउस्कोहदायगं धम्मघायगं ॥ ५३ ॥

धिद्धी मह कहं सुद्धी एयम्हा पावकम्मुणो । अणायारपरेणेत्थ हारियं जम्ममप्पणो ॥ ५४ ॥
पडामि गिरिसिंगाओ विसामि जलणंतरे । करेमि अप्पणो घायं उब्बंधेमि किमप्पयं ॥ ५५ ॥
इच्चाइ पजंपंतो सो वारिओ सिट्ठिणा तो । सामिं पेच्छसु दिट्ठीए वीरं तेलुक्कबंधवं ॥ ५६ ॥
पावोवसमणोवायमापुच्छसु परिप्फुडं । जओ तुमं सुद्धी होसि इत्थ वाऽन्नत्थ वा भवे ॥ ५७ ॥
एवमेयंति तेणंगीकए तवयणे खणा । दोवि संचलिया सामिसमोसरणसंमुहं ॥ ५८ ॥
छत्ताइछत्तमाईयं जिणरिद्धिं तु पासिया । पमोयपुलयाइन्नदेहा जत्तिजरेण ते ॥ ५९ ॥
पंचंगपणिवाएण पणमित्तु जयप्पहुं । उचियठाणमासीणा विणया पयमत्थया ॥ ६० ॥
सुहारसस्स रेहिव्व पारद्धा धम्मदेसणा । पहुणा मंजुघोसेण सवणाणंदकारिणी ॥ ६१ ॥
पावित्तं समयं सामिमापुच्छइ अहज्जुणो । जीरओ भवपावाओ दवाउव्व महागओ ॥ ६२ ॥
जीवसंहारसंहारउक्कयाउ अहं कहं । मुंचिस्समिह संसारे असारे पावकम्मुणा ॥ ६३ ॥
गोवारूयस्स मज्झम्मि जहा वच्छो समायरं । तहेव कम्मं कत्तारमणुजाइ असंसयं ॥ ६४ ॥
वेइत्ता कम्मणो मुक्को अवेइत्ता पुणो न हु । झोसइत्ता तवेणं वा मुक्को जीवस्स नन्नहा ॥ ६५ ॥
जो पवट्टेसु पवट्टमाणवट्ट मणुजायं । काउं तिघाणि कम्माणि नित्थरेसु खणेणवि ॥ ६६ ॥

१ मनसः प्राबल्येन वो जयतम्.

एवं गुणगणोवेयं सुणित्ता पहुभासियं । अवगम्म पई सम्मं मोक्खस्स सुहसाहगं ॥ ६७ ॥
अज्जुणेणाह विन्नत्तं जोडियंजलिणाऽमुणा । सुप्पसायं करेऊण नित्थारसु भवोदहिं ॥ ६८ ॥
पवित्तं देसु चारित्तं सकरंभोरुहेण मे । जेणाहं जरमच्चूणं न गणेमि भयं मणे ॥ ६९ ॥
एसो वयस्स जोग्गुत्ति विन्नाय जगसामिणा । दिक्खिओ सिक्खिओ गहणासेवणसिक्खं च लक्खणा ॥ ७० ॥
वेरग्गमग्गमावन्नो धन्नो पुन्नोदएण सो । तिव्वं तवं करेमाणो छम्मासा सुहभावणो ॥ ७१ ॥
जइ अन्नं तो न पाणं सो जइ पाणं तो न भत्तयं । एवं परीसहं सम्मं सहमाणो निरंतरं ॥ ७२ ॥
सत्तुवग्गे न रूसेइ मित्तलोए न तूसइ । पोसेइ सुहझाणेणमप्पाणमणुवासरं ॥ ७३ ॥
सो एसो अज्जुणो पावो पावोदयसमज्जिए । जेणुवद्दविओ लोओ निक्कारणपुरारिणा ॥ ७४ ॥
अहुणाइन्नपासंडो वंको मोणव्वयस्सिओ । इमं मारेह ताडेह तज्जेह जणवेरिणं ॥ ७५ ॥
एवं तिगचउक्केसु चच्चरेसु य सव्वओ । वयणाइं सुणेमाणो माणोज्झियमणंतरो ॥ ७६ ॥
पुव्ववेरियलोयाणमुव्वेयस्स निबंधणो । सहमाणो महाघोरोवसग्गे दुस्सहे मुणी ॥ ७७ ॥
खंतिं चित्ते निवेसित्ता अप्पाणमणुसासई । भासए संमुहं नेव मणागमवि निठुरं ॥ ७८ ॥
घाइया जं जणाणेगे तुमए तिव्वरोसिणा । तक्कम्मं समुइण्णं ते सम्मं सहसु सव्वहा ॥ ७९ ॥
चवेडामुट्ठिलट्ठीहिं ताडिज्जंतोऽवि निठुरं । सो दुट्ठेहिं निक्किट्ठेहिं सुट्ठु कट्ठं तितिक्खई ॥ ८० ॥

सुक्कज्झाणम्मि संपत्तो खवगस्सेढिमासिओ । छम्मासपरियायंते जाओ अंतगडो जई ॥ ८१ ॥
जिणिंदाणं सिरे किच्चा जे सहंति परीसहे । खवित्ता पुव्वकम्माइं ते सिज्झंति जइप्पुणो ॥ ८२ ॥

॥ इति पदद्वयोपरि कथानकमार्जुनम् ॥

अथ "धम्मस्स मग्गं पयडं कहंति" इति पदं व्याक्रियते—ये धर्मस्य मार्गं प्रकटं निर्व्याजतया निवेदयन्ति, नन्विति निश्चितं, ते संसारस्य पारं पर्यन्तं व्रजन्ते । यदुक्तम्—"उम्मग्गदेसणाए मग्गं नासंति जिणवरिंदाणं । वावन्नदंसणा खलु न हु लब्भा तारिसा दट्ठुं ॥१॥ कुप्पावयणं कहंतो जह चियं बोहिलाभमुवहणइ । जह भगवओ विसालो जरमरणमहोअही आसि ॥२॥"

अत्रार्थे शिवभद्रश्रीयकोदाहरणमुदाह्रियते—

अत्थित्थि पुरी कोसंबिनामिया नामिया न वेरीहिं । जा हरिसहुव्व रेहइ सुतक्खपज्जुन्नबलभद्दा ॥ १ ॥
तीए पुव्वदिसिट्ठिय उज्जाणुत्तुंगचेइयनिविट्ठो । अइनिसियपरसुपाणी वट्टइ जक्खो परसुपाणी ॥ २ ॥
तब्भवणमज्झदेसे काउस्सग्गं मुनिच्चलं काउं । साहू सुदंसणो सो अद्दलया संठिओ अत्थि ॥ ३ ॥
तस्सेस तवोनिहिणो जक्खो पच्चक्खवेरिओ जाओ । अइघोरुवसग्गाइं करेइ तच्चित्तखोहत्थं ॥ ४ ॥
अहिरूवेणं (सो डग) रुसइ घ (ध) सइ काउ हत्थिणो रूवं । भीमट्टहासमइसयनिद्दी कुणइ रक्खसो होउं ॥ ५ ॥
तहवि हु सो न हु बीहइ ईहइ सिवसुक्खमक्खयमबाहं । अह मुणिउं तम्मणगयभावं समुइन्नहरिसभरो ॥ ६ ॥

---

१ कृष्णसमेव. २ गरुडप्रद्युम्नबलभद्रा यस्यामेतादृशी कृष्णसमा नगरी तु सुताक्षकामसैन्यमदवती.

तुममुद्दविउं बाढं दाढं दाऊण सप्परूवेण । हणिउं कारिऊणेयं जणिउं अइनिठुरं वक्कं ॥ ७ ॥
तं खमसु खमानिहिणो तुह पयपउमस्स सेवउम्हि अहं । अज्झप्पजिइ अजीयं मुणिमेयं विन्नवइ जक्खो॥८॥त्रिभिर्विशेषकम्।
इत्थंतरे पुरोहियपुत्ता सिवजइसिरियनामाणो । तत्थागया किसंगं नियंति मुणिमुग्गतवनिरयं ॥ ९ ॥
किमहो मुणिंद अप्पा दप्पाइ विवज्जइत्तु सव्वमवि । खिविउं दुट्ठे कट्ठे निठुरतवचरणकिरियासु ॥ १० ॥
किं जो सहसि परीसहवग्गं सग्गं च मोक्खमहिलससि । अत्थे अदिस्समाणे को एवं उज्जमइ सुमई ॥ ११ ॥
तवकट्ठेणं धम्मो धम्मेण धणं धणं जवे भुवणे । तत्तो आरंजजरो तउ अणंतो य संसारो ॥ १२ ॥
तम्हा तुह धम्मज्झाणमजुग्गमुग्गोरुवंजयारिस्स । इय मुणिउवहासपरे ते दट्ठुमणिच्छयणिज्जे ॥ १३ ॥
तवारणिक्काणो जक्खो पसरंतचित्तबहुमन्नू । उप्पाडियखरपरसू तन्निहणणदेउमुज्झसिउं ॥ १४ ॥ युग्मम् ॥
तयणंतरं सुतरलियनयणा दीणाणणा दुवे ते य । अल्लीणा मुणिचलणे पहु रक्खसु अम्ह इय जणिरा ॥ १५ ॥
अम्हाण तुमं सरणं भरणं समुवट्ठियं अयंडेवि । एयाउ वसणाउ जीवियमम्हाण देहि पहो ॥ १६ ॥
तहरूवे ते दट्ठुं जक्खो तेसिं पसन्नउ जाउ । तो पारिय उस्सग्गं मुणिणा ते सिग्घमिइ वुत्ता ॥ १७ ॥
दुक्खरचारित्तजरं चरंति जइणो सिवत्थमेव फुडं । तं पाविज्जइ नीरागदोसमोहेहिं पाणीहिं ॥ १८ ॥
जो पुण सरागधम्मो सो य समप्पेइ सग्गरज्जाइं । जायइ परंपराए परमपयपसाहणो भणियं ॥ १९ ॥
धम्माउ धणवाजो जं जणियं दुत्तुमवि न जुत्तं तं । जं सव्वेऽवि पुमत्था धम्माउ सिद्धिमुवजंति ॥ २० ॥

जं रज्जभोगमाई जणियं संसारहेउभूयमहो । गुरुकम्माणंगीणं तं पुण न हु लहुयकम्माणं ॥ २१ ॥
रज्जसिरिभुंजिरा विहु एगे लोयग्गठाणमल्लीणा । निरकाएवि भमंता एगे भमिया भवारन्ने ॥ २२ ॥
सुव्वंति भरहसगराइणो महाभोगिणोऽवि भूवइणो । संपत्तसिद्धिसंगा निस्संगा सुद्धमणजोगा ॥ २३ ॥
इच्चाइ सोउमेएहिं गरुअवेरग्गगुणसमेएहिं । पडिबुज्झिय लामिय मुणिसुरीकया भावओ दिरका ॥ २४ ॥
जइअणजुग्गा किरिया धरिया चित्तम्मि तेहिं गुरुपासे । सुसत्थे कोसल्लं सुमहल्लमिमेसि संजायं ॥ २५ ॥
तिव्वं तवंति सुतवं खवंति पुव्वाउ कम्मरासीओ । सज्झायज्झाणरया कुत्थिवि विहरंति भूवलए ॥ २६ ॥
अह पावकम्मसमुदयवसओ ससउव्व कायरमणो सो । विस्सरियसाहुकिरिओ सिरिओ सिढिलो अभू चरणे ॥ २७ ॥
वहइ मणे जाइमयं अमयंपिव सुगुरुवयणमवि वमइ । रमइ पमायम्मि सया गमइ मुहा कालमविणीओ ॥ २८ ॥
अह सिवभद्दो जंपइ तं पइ किं भाय एरिसं कुणसि । वहसि अविणीयभावं जाइमउम्मत्तउव्व तुमं ॥ २९ ॥
जीवो जाइसु सव्वासु सव्वेसु य कुलेसुवि । सव्वासुंपि हु जोणीसुं सव्वठाणेसु सव्वया ॥ ३० ॥
अकयारिहधम्मो सो भमिओ य भमिस्सई । को कीरइ मयं जाईविसए विसए तहा ॥ ३१ ॥
अह मया बुद्धिमया न हु कायव्वा कयावि दुरकमया । सेविज्जंता अमया पच्छा विसओऽवि अच्चहिया ॥ ३२ ॥
हरिएसिबलो साहू सिरिवीरो तहय चित्तसंभूया । इच्चाइणो अणेगे जाइमया हीणजाइल्ला ॥ ३३ ॥
तत्तो नियदोसमिमं सम्मं गीयत्थगुरुसमीवम्मि । आलोइस्सु उज्जमणो होउं जम्हा भवे सुद्धी ॥ ३४ ॥

जह बालो जंपंतो कज्जमकज्जं च उज्जुयं भणइ । तं तह आलोइज्जा मायामयविप्पमुक्को य ॥ ३५ ॥
आलोयणापरिणओ सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे । जइ अंतरावि कालं करिज्ज आराहगो तहवि ॥ ३६ ॥
आगंतुं गुरुमूले जो पुण पयडेइ अत्तणो दोसे । सो जइ न जाइ मुक्खं अवस्स वेमाणिओ होइ ॥ ३७ ॥
जो पुण इय मुणिऊणवि सम्मं न हु उद्धरेइ नियसल्लं । वज्जेयव्वो तो सो निसीहसुत्तुत्तनाएहिं ॥ ३८ ॥
कस्सवि चूलीवइणो जह आसो आसि सव्वलक्खणओ । तस्सणुभावेण महीनाहो जाओ महाबलवओ ॥ ३९ ॥
तम्मंदुराए दीसंति सुंदरा वेगतुरगसंदोहा । बहुहत्थिसत्थकलिया जाया उ हत्थिसालाओ ॥ ४० ॥
कुट्ठागारा भंडागारा धणेहिं तह धणेहिंपि । तस्साऽसेसा भरिया जह नइपूरेहिं जलनिहिणो ॥ ४१ ॥
अह सीमाभूमिगया निवा असूयागया इय जपंति । सोऽवि हु को अत्थि जणो जो इमस्सं अवहरेज्जा ॥ ४२ ॥
आहरियं तो तीरहिएहिं नरपंजरंतरगओ सो । नो केणवि अवहरिउं सक्को सक्कोऽवि जइ एइ ॥ ४३ ॥
अह जंपइ एगनरो जइ घाइज्जइ ठिओऽवि तत्थेसो । राया जंपइ एवंपि होउ न लहेइ अवगासं ॥ ४४ ॥
तत्तो तेण सरग्गडिएण खुद्देण कंटएहत्थो । विद्धो मम्मपएसे कहमवि समयं लहेऊण ॥ ४५ ॥
सुहुमेण तेण सल्लेण सल्लिओ घल्लिओ य कालम्मि । परिहायइ पइदिवहं चारिकंतोऽवि अवचारिं ॥ ४६ ॥
रन्ना भणिओ कह एस कुसलो वलज्जंऽवि वरतुरओ । घोरुयवाहेहुच्चं नाह तयं न हु वियाणेमो ॥ ४७ ॥

१ महाबलः.

वेज्जाइ नीरयाणं घासग्गासस्स दिज्जए खाणं । तहवि हु जइ गुणई एस असग्गो धुवं वाही ॥ ४८ ॥
तो रन्ना सो विज्जस्स दाविउं जाणिउं य तदभिमुहं । तो वक्खारियमाणेणं न कोवि रोगुब्भवो अंगे ॥ ४९ ॥
अवसमत्थि सज्जे तुरयस्सेयस्स रज्जसारस्स । तत्तो तक्खणमेसो उक्खित्तो सुहुमपंकेण ॥ ५० ॥
सक्खणाणे उन्हत्तणेण सुके जहग्गितावेण । नाउं कड्ढिय सद्धं खणेण सज्जीकउं तुरउ ॥ ५१ ॥
जह पोरुउं य अन्नो अणुव्वियंगछिउरुसल्लऽद्धो । न हु संगामसमत्थो तहा ससल्लो मुणी नेउं ॥ ५२ ॥
सुचिरं पालिय चरणं सरणं जयाण जयजयन्ताणं । हारेसि मोरलज्जा ससल्लमरणेण मुणिवसहा ॥ ५३ ॥
सुउं वा पेउं वा वेयालो वा अही व रोसिल्लो । तं न कुणइ जं अप्पं पि नावसल्लं अणुद्धरियं ॥ ५४ ॥
इय बहुवारं विणिवारिउऽवि सिरिउं सनाउणा मुणिणा । अपडिक्कंतो मरिउं तुयणायजम्मुं समुप्पन्नो ॥ ५५ ॥
सिवभद्दो पुण भद्दयपरिणामेणप्पणो य अइयारे । आलोइय निस्सल्लो समाहिणा मरणमणुपत्तो ॥ ५६ ॥
सोहम्मे कणउज्जलकाउं जाउं सुरो सुकंतिल्लो । पूरिय तत्थ सुराउं उप्पन्नो एत्थ भरहम्मि ॥ ५७ ॥
वेयड्ढगिरिसिरट्ठियजणवल्लहगयणवल्लहपुरम्मि । निवकणयकेउपणइणिदेवइनामाइ कुच्छीए ॥ ५८ ॥
संपत्तो पुत्तत्तं सिवचंदो नाम कामसमरूवो । परिणिउ वसंतसिरिं निवधूअं भुंजई भोए ॥ ५९ ॥ युग्मम् ॥
सिरिउं तल्लहुबंधू जाउ तओ चउसु आउखए । कयसोमचंदनामो जुव्वणमुवणगुणं पत्तो ॥ ६० ॥

---

१ सुधा. २ अल्पमपि.

8.5

अह तस्स पडिवन्निरवज्जपवरविज्जस्स सोमचंदस्स । मायंगिअसुइविज्जासाहणमेहा समुप्पन्ना ॥ ६१ ॥
तीसे एसो य विही चंडालिणिगेहसंठिएण दिणे । कइवि हु विही विहेयो मायंगसुयं विवाहित्ता ॥ ६२ ॥
पडिसिद्धोऽवि निवेइं सहोयरेणावि वारिउ सोमो । असुइयविज्जारसिउ गउ कुणालाइ नयरीए ॥ ६३ ॥
तत्थ धणदव्ववियरणपुव्वं माइंगिणिं विवाहेउं । सिढिलीकयबहुविज्जावावारो सुद्धमइरहिउ ॥ ६४ ॥
अवगणियकुलायारो धम्ममज्जायवज्जिउ बाढं । कंताए आसत्तो जाउ पुत्ताइपरिवारो ॥ ६५ ॥
तेण कुमग्गावडिएण कम्मनडिएण सावयायारं । दूरं वत्ता चत्ता जइवए गोयरस्सेव ॥ ६६ ॥
अह सिवचंदो चंदोव्व निम्मलो निक्कलंकमंकलउ । सयलकलाकोसल्लोवगउ सुइसीलसीयलउ ॥ ६७ ॥
कइयावि कोउहल्लं अणुइमुहासवं वहंतो य । आरुहिय वरविमाणं सुंदरिगिज्जंतजसपसरो ॥ ६८ ॥
सिरधरियधवलछत्तो पत्तो जगईइ जंबुदीवस्स । महया विच्छड्डेणं किडुं काउं स परियरिउ ॥ ६९ ॥
किडित्ता तत्थ गिहं पइ चलिउ खचियकुंडलाहरणो । कहवि नयरी कुणाला उवरिं वच्चंतउ पत्तो ॥ ७० ॥
नेहेण समुत्तरिउ जरिउ पुव्वोदएण पुन्नेण । नियजायरं पलोयइ अइनेहलनयणजुयलेणं ॥ ७१ ॥
इय जंपिउमारद्धे विरुद्धमेयं कहं समायरियं । तुमए अहो सहोयर लोविउ कुलक्कमं निययं ॥ ७२ ॥
मलिणीकउ कहप्पा तुमए निंदियकुले वसंतेण । मयगकलेवररत्तो काउव्व तुमं अहो जाउ ॥ ७३ ॥
अइदुरहिगंधकुहंतवासयं दूरउ पवस्संते । किं न हु पस्ससि लोयं दुसिज्जया दूरउ जंतं ॥ ७४ ॥

अचीणं ठक्करका एए दीसंति गेहपासम्मि । मझीहिं जणइएंता जंभा कुंभा य तुह सव्वे ॥ ७५ ॥
हंसोऽवि तुमं आर्ठ कार्ठ कार्ठ मणीवि तुममहवा । कप्पूरोऽवि हु लवणो महातलाईऽवि निज्झरलं ॥ ७६ ॥
इय आइज्झिय लोभो असोममुत्ती अइव्व विज्झाले । लज्जाजरनमिरसिरो पयंपिउं एवमाढत्तो ॥ ७७ ॥
पुव्वभवकियदुक्कम्मदोसवसउ इहं अहं पत्तो । जणनिंदि(द)णिज्जमासंगकुडनिवासेण सयमहो ॥ ७८ ॥
अहह करेमि इयाणिं किमहं नियबंधुणो विरहमसहं । पत्तोम्हि पावबसउ जूहब्भट्ठो जहा हरिणो ॥ ७९ ॥
अह सिवचंदो विहिणा रोहिणिविज्जं सरित्तु पुच्छेइ । सामिणि साहसु सव्वं मह बंधवपुव्वभवचरियं ॥ ८० ॥
ओहिण्णाणबलेणं जाणिय तप्पुव्वजम्मवुत्तंतं । अक्खइ रोहिणिदेवी पुरउ सिवचंदभूवइणो ॥ ८१ ॥
न हु जाइमयं काउं जमणेणाडोइयं पुरा जम्मे । चंडालकुडे तेणं पत्तो हु विडंबणा एवं ॥ ८२ ॥
अणुमित्तंपि हु खवियं तुमए सम्मं विसोहियं जम्हा । तेणुत्तमसुहजोई इय कहिय तिरोहिया अमरी ॥ ८३ ॥
इइ सोउं सिवचंदो पुव्वसिणेहेण जायरं जणइ । कुकुडुंबप्पणयजरं अज्जवि उइसु खइ जाया ॥ ८४ ॥
दुच्चरियाइं आलोइऊण काऊण निच्च तवचरणं । एयस्स दुहसमूहस्स देसु सलिलंजलिं निवमा ॥ ८५ ॥
उब्बइ सोमचंदो जावा निस्सामिया कहं होही । आसन्नप्पसवा मह भिज्जाइं कहवि वट्टंति ॥ ८६ ॥
कूडाउंचणनिवकिंचमेयं मुणिऊण सकहाणरिहं । नियनयरं संपत्तो स सोमचंदो महीनाहो ॥ ८७ ॥

१ निःस्वामिका. २ सौम्येन चन्द्रः शिवचन्द्रनामा महीनाथः.

सोमुब सोमपयई सोमो कईयावि सुगुरुपासम्मि । चारित्तमणुचरित्ता अक्कयसोक्खं गर्ड मुक्खं ॥ ८८ ॥
अन्नो अन्नो सुन्नो पुन्नेहिं सेविउं वड्डं पावं । पत्तो छुग्गइमन्ने जमिही कुसरजवंजोहिं ॥ ८९ ॥
एवं जह सिवजहेण साहुणा सिरियजाउसाहुस्स । निम्मेणं धम्मरकराइं पयम्मीकयाइं तया ॥ ९० ॥
दोसुवि जवेसु तह चेव पुन्नवंतेण धम्मजवएसो । दायव्वो दक्खिन्नं कायव्वं नेव इह विसए ॥ ९१ ॥

॥ इति धर्ममार्गप्रकाशनोपरि दृष्टान्तः ॥

अथ स धर्ममार्गस्तदैव प्रकटीस्याद्यदाऽसत्या जाषा नोच्यतेऽतो ह्ययमनुगतमेवेदं । तद्यथा—

जासिज्जए नेव असच्चजासा, न किज्जए जोगसुहे पिवासा ।
खंकिज्जए नेव परस्स आसा, धम्मो य कित्ती इय सप्पयासा ॥ ९ ॥

व्याख्या—जाष्यते नैवासत्यजाषा जाष्यते जाषावर्गणया पुफ्गलोपादानेनेति जाषा । सद्भ्यो हिता सत्या तद्विपरीता त्वसत्या, वचस्तथ्यमेव वाच्यं महासङ्कटेऽपि न पुनरसत्यं कदाचित् । विशेषतस्तु धर्मविषये नानृता वाग्वक्तव्या कालिकार्यवत् । अथ सिद्धान्तोक्तं जाषास्वरूपं कथ्यते—"सच्चाएं जंते जासा (पज्जत्तिया) कइविहा पन्नत्ता ? गोयमा [चलविहावि पत्तेयं] दसविहा पन्नत्ता । तंजहा [सत्या जाषा दशधा]—जणवय १ संमय २ ठवणा ३ नामे ४ ॥ ४४ ॥
रूवे ५ पडुच्चसच्चे ६ अ । ववहार ७ जाव ८ जोगे ९ दसमे उवम्मसच्चे १० य ॥ १ ॥" कुंकणादिषु पयः पिचं नीरमु-

१ श्रान्तः २ शिवचन्द्रविलक्षणः.

दकमित्यादि जनपदसत्यं १। कुमुदादीनां समेऽपि पङ्कसंभवे लोकस्यारविन्दानामेव पङ्कजत्वं सम्मतमिति सम्मतसत्यं २। लेप्यादिषु अर्हदादिस्थापना स्थापनासत्यं ३। कुलमवर्द्धयन्नपि कुलवर्द्धन इति नामसत्यं ४। लिङ्गधार्यपि व्रतीत्युच्यते तद्रूपसत्यं ५। प्रतीत्यसत्यं यथाऽनामिकाया इतरेतरामाश्रित्य दीर्घत्वं ह्रस्वत्वं च ६। तृणादौ दह्यमाने गिरिर्दह्यते इति व्यवहारसत्यं ७। भावसत्यं यथा शुक्ला बलाकेति, सत्यपि हि पञ्चवर्णसंभवे शुक्लवर्णस्योत्कटत्वात् ८। दण्डयोगाद्दण्डीति योगसत्यं ९। समुद्रवत्तटाक इत्यौपम्यसत्यं १०। असत्यापि दशधा—"कोहे १ माणे २ माया ३ लोभे ४ पिज्जे ५ तहेव दोसे य ६। हास ७ भए ८ अक्खाइय ९ उवघायानिस्सिए १० दसमे ॥ २॥" कोपेन अदासमपि दासं वदतः कोपनिश्रिता १। निःस्वमपि स्वमाढ्यं वदतः २। इन्द्रजालिकादीनां नष्टोऽयं गोलक इत्यादि वदतां ३। वणिजादेः कूटक्रियादि वदतः ४। अतिरागाद्दासोऽहं तवेत्यादि वदतः ५। गुणवत्यपि निर्गुणोऽयमित्यादि वदतः ६। इह हास्यभये प्रतीते ७–८। आख्यायिकादिषु रमणार्थं वदतः ९। अचौरेऽपि चौरोऽयमित्यादि वदत उपघातनिश्रिता १०। सत्यामृषापि दशधा—"उप्पन्न १ विगय २ मीसे ३ जीव ४ अजीवे य ५ जीवअजीवे ६। तह मीसगा अणंता ७ परित्त ८ अद्धाय ९ अद्धद्धा १० ॥ ३॥" दश दारका अद्य जाताः, अत्र तन्न्यूनाधिक्ये सत्यामृषा उत्पन्नमिश्रा १। एवं मृता इति विगतमिश्रा २। उत्पन्नविगतमिश्रा यथा अत्र दश दारका जाता दश च मृता इत्यादि युगपद्वदतः ३। जीवन्मृतकृमिराशौ जीवराशिरयं ४। तस्मिन्नेव प्रभूतमृते स्तोकजीवति कृमिराशौ अजीवराशिरिति ५। प्रभूतमृतकृमिराशौ एतावन्तो जीवन्त्येतावन्तश्च मृता इत्यादि वदतो जीवाजीवमिश्रा ६। मूलकन्दादौ परीत्तपत्रादिमत्यनन्तकायिकोऽयं

सर्वः ७ । अनन्तकायत्वगादौ सर्वपरीत्तोऽयं ८ । परिणतप्राये वासरे कार्यौत्सुक्यादौ रजनी जाता इत्यद्धामिश्रा ९ । अद्धा दिवसो रजनी वा तदेकदेशः प्रहरादिरद्धाद्धा, यथा दिवसस्य प्रहरेऽप्यनिष्क्रान्ते मध्याह्नसमयः संजात इति १० । असत्यामृषा द्वादशधा—"आमंतणि १ आणवणी २ जायणि ३ तह पुच्छणी य ४ पन्नवणी ५ । पच्चक्खाणी ६ य तहा भासा इच्छाणुलोमा ७ य ॥ ४ ॥ अणभिग्गहिया ८ भासा भासा य अभिग्गहम्मि ९ बोधव्वा । संसयकरणी १० भासा वोयड ११ अव्वोयडा १२ चेव ॥ ५ ॥" हे देवदत्तेत्यामंत्रि(त्र)णी १ । इदं कुर्वित्याद्याज्ञापनी २ । इदं मे देहीति ३ । कथमिदमिति ४ । हिंसादिप्रवृत्तो दुःखितादिः स्यात् ५ । इदं न ददामीति ६ । साधुपार्श्वे गच्छामीति प्रश्ने सुष्ठ्विदमिति ७ । अनभिगृह्यार्थं योच्यते डित्थादिवदिति ८ । अर्थमभिगृह्य योच्यते घटादिवदिति ९ । अनेकार्थस्य साधारणा योच्यते सैन्धवमित्यादिवदिति १० । व्याकृता स्पष्टार्था देवदत्तस्यैष भ्रातेत्यादिवत् ११ । अव्याकृताऽस्पष्टार्था बालकादीनां घपनिकेत्यादिवत् १२ । इयं भाषास्वरूपमवगत्य सत्या १ असत्यामृषा च २ विवेकवद्भिः सर्वदा वाच्या । तदन्या त्वसत्या १ सत्यामृषा च २ मिश्ररूपा न वक्तव्या ।

तथा "न किज्जइ" इत्यादि, न क्रियते भोगसुखे वैषयिकसुखे पिपासा तृष्णा, तृष्णया न काप्यर्थसिद्धिः, केवलं पातककदम्बकमेवोपचिनोत्यात्मा । यदुक्तं श्रीउपदेशमालायाम्—"अणवट्ठियं मणो जस्स झायइ बहुयाइं अट्टमट्टाइं । तं चिंतियं च न लहइ संचिणइ पावकम्माइं ॥ १ ॥" तथा लप्स्यते नैव परस्य मार्गणस्य आशा मनोरथः । एवकारो निश्चयार्थः । एवं फलत्रयोपलक्ष्यकरणे प्राणिनां धर्मः प्रगुणीकृतः स्यात् । अथ च कीर्त्तिरपि सर्वदिग्गामिनी सप्रकाशा

स्यात् चन्द्रादित्यजातवेदस्तारारत्नतेजःप्राग्भारभासुरतरेति काव्यार्थः । एतावता ऐहिकामुष्मिकफलं दर्शितं । अथाद्यपदोपरि श्रीकालिकार्यकथोच्यते—

धण्यापूर्णविपण्यामगण्यतारुण्यरोचितरमण्याम् । तुरुमिण्यामभवत् पुरि जितशत्रुरिति क्ष्मारमणः ॥ १ ॥
स्वकुटुम्बविहितभद्रा भद्रा तत्र द्विजन्मजन्यजनि । तत्पुत्रो दत्त इति ख्यातोऽभून्नृपतिपुरोधाः ॥ २ ॥
तन्मातुलोऽतुलोन्नतिपात्रं श्रीकालिकार्य इत्यासीत् । यच्चेतःसरसीरुहि जिनेन्द्रगीर्भ्रमति भृङ्गीव ॥ ३ ॥
मदिरापानी मानी व्यसनी पिशुनैः सहैति सांगत्यम् । दत्तद्विजातिरीदृग्जज्ञे यज्ञेषु तत्परधीः ॥ ४ ॥
सोऽथ प्रधानपुरुषान् स्ववशीकृत्य प्रभूतदानाद्यैः । स्वयमेवाजनि राजा चिरंतनं भूपमुच्छेद्य ॥ ५ ॥
तेनारब्धाः क्रूराः कृतिना कृतिनामतीव वैरभृता । नानाभेदाः क्रतवस्तत्र वसु स्वं व्ययीकृतवान् ॥ ६ ॥
तत्रान्यदा सदागमकृतमतयः सुप्रशस्ततरमतयः । पार्श्वस्थितवरयतयः समाययुः कालकाचार्याः ॥ ७ ॥
तानित्युवाच गत्वा सत्वार्हतधर्ममत्सरी पापः । भगवन् भण निपुणतया फलमिह भो याज्ञिकं किं स्यात् ॥ ८ ॥
ते प्राहुराहितास्थैः किं धर्मं पृच्छसि प्रसन्नतया । कथितेऽथ धर्मतत्त्वे सत्त्वेषु प्रगुणितप्रीतौ ॥ ९ ॥
पप्रच्छ पुनस्तदसौ नरकाध्वा किमिह पृच्छ्यते भवता । तदनूक्तमधर्मफलं भूयः स हि पूर्ववत् प्रोचे ॥ १० ॥
किमशुभकर्मोदयपृच्छकोऽसि तस्मिन्नपि प्रकथितेऽथ । तेनाभ्यधायि किं यज्ञकर्मणां घोषणां ब्रूहि ॥ ११ ॥
गुरुभिरवाचि वचस्विभिरिज्यायाः श्वभ्रगमनमेव फलम् । तद्वचसा रुष्टमनाः स जल्पितवान् प्रत्ययः कोऽत्र ॥ १२ ॥

अस्मात्सप्तमदिवसे पतिष्यसि त्वमिह शुनककुम्भ्यन्तः । तदपि कथं ज्ञेयं खलु दत्तेनोक्ते गुरव ऊचुः ॥ १३ ॥
यदि पतति सप्तमेऽस्माद्घस्रेऽवश्यं भवन्मुखे विष्ठा । दुर्गन्धेन निकृष्टाऽनिष्टा सत्यं तदेदं भोः ॥ १४ ॥
दुष्टो रुष्टोऽवादीत्ततः स दत्तः कथं भवन्मृत्युः । गुरुराख्यत्सुचिरमहं संयममाराध्य शुद्धधिया ॥ १५ ॥
यातास्मि देवलोकं सल्लोकं सर्वदापि निःशोकम् । श्रुत्वेति रुषितचेताः प्रेताधिष्ठित इवारुणदृक् ॥ १६ ॥ युग्मम् ॥
वारूव एवमवादीन्महाविषादी स्वकीयमृत्युभयात् । एनं रुन्ध विरोधिनमहो भटा उत्कटास्तूर्णम् ॥ १७ ॥
रुरुधुस्तेऽपि तदुक्त्या स्वयं जगामैष रोषणः स्वपुरीम् । अथ पौराः प्रच्छन्नं चिरंतनं नृपतिमाजुहुवुः ॥ १८ ॥
वयमेनं निर्बुद्धिं दृढबन्धनबद्धमाशु दास्यामः । इत्यवगम्य स राजा गुप्ततया तीरगस्तस्थौ ॥ १९ ॥
विस्मारितदिवसोऽसावसावधानत्वतः सुखावेशात् । सप्तमदिने दिनेशितुरुदये न दयेरितः क्वापि ॥ २० ॥
राजपथं संशोध्य स्वमानुषैस्तत्र रक्षकान्मुक्त्वा । सप्तमवासरसमये विनिर्ययौ यतिविनाशार्थम् ॥ २१ ॥
अत्रान्तरे प्रभातप्राया यावत्तमी समस्ति तदा । कुसुमकरण्डकहस्तः प्रविशति नगरीमरीणजनाम् ॥ २२ ॥
कोऽपि हि पुष्पाजीवी कृतवानुच्चारमुदरचलनेन । तदुपरि पुष्पान् क्षिप्त्वा स्वयं ननाशैष तस्करवत् ॥ २३ ॥
निर्गच्छन् यावदयं पुरात्तरस्वी तुरङ्गमारूढः । तत्रायातस्तावत्तुरगखुरोत्खातमुच्छलितम् ॥ २४ ॥
तदशुचि तन्मुखविवरं प्रविवेश गुरोर्विनिग्रहे भाषा । येनाभाष्यत परुषा तत्र हि युक्तस्तदापातः ॥ २५ ॥ युग्मम् ॥
वदनेऽनिष्टा विष्ठा यदा निविष्टाऽस्य गुरुभिरुपदिष्टा । ववले बलेन समया स्यान्निजं धाम स जगाम ॥ २६ ॥

तावत्प्रधानपुरुषैर्बन्धि दृढबन्धनैर्निगृह्य धनैः । आनीय पूर्वभूपः स्वस्थाने स्थापयामासे ॥ २७ ॥
तेनैष कुम्भिकायां निचिक्षिपे पापपुञ्जजाग्दत्तः । पूर्वविरुद्धाः प्रायः कदर्थनां किं न कर्त्तारः ॥ २८ ॥
मध्ये शुनकान् छित्वा कुम्भीद्वारं च बन्धयित्वाथो । तदधस्तादस्ताघं वह्निं प्रज्वालयामासुः ॥ २९ ॥
ताप्यन्ते जपणगणास्तथा तथा चिञ्चिकुसदङ्गारली । एवं नैरपेक्षिः क नरकमनाद्दष्टेति नोढाऽसौ ॥ ३० ॥
प्राप विपद्य श्वभ्रं सूरीन्द्राश्चरणनारमाराध्य । प्रापुस्त्रिदशीभावं स्वभावतः प्रकटवक्तारः ॥ ३१ ॥
यथा महासङ्कटसङ्गमेऽपि,न कालिकार्यैर्नृपतेः पुरस्तात् । असत्यभाषा गदिता तथाऽन्यैर्मिथ्या न वाच्यं ननु धर्मकार्ये॥३२॥

॥ इत्यसत्यभाषापरिहारे श्रीकालिकार्यकथा ॥

अथ "न किजाए त्ति" द्वितीयपदोपरि दृष्टान्तः सूच्यते—

कुत्राप्येकोऽभवद्विप्रः प्रायस्तुच्छधनार्जनः । कान्ताविपत्तिदुःखार्त्तः ससुतो निर्ययौ गृहात् ॥ १ ॥
वैराग्यपन्नचित्तः सन्मोक्षमार्गं समीहते । साधुपार्श्वोपलब्धार्हद्धर्मश्चारित्रमात्तवान् ॥ २ ॥
शीतवातातपाद्युग्रोपसर्गोपद्रुतस्तराम् । पित्राऽसौ क्षुल्लकः साधुः कृच्छ्रेणैव प्रवर्त्यते ॥ ३ ॥
कियत्यपि गतेऽनेहस्यसौ वप्तारमब्रवीत् । व्रतं धर्त्तुमशक्तोऽहमस्मि तात कथं क्रिये ॥ ४ ॥
बाधन्ते विषयग्रामाश्चेतो मे कपिचापलम् । धत्ते मत्तेभवच्चेतस्ततो धावति निर्भरम् ॥ ५ ॥
सेविष्ये तेन गार्हस्थ्यमित्येष प्रतिपादयन् । तातेनात्याजि न श्रेयस्कर्यस्य प्रतिपालना ॥ ६ ॥

न हि धर्मेण मे कार्यं धनेनैव प्रयोजनम् । मत्वाऽसौ निजगामाशु सद्वाग्निपुरं ययौ ॥ ७ ॥
अतो द्विजातिभिः सर्वैरमुकस्यायमात्मजः । कस्यचित्सदने तस्थौ दौस्थ्ये ज्ञातिः सुखङ्करः ॥ ८ ॥
कश्चिद्ददौ निजां कन्यां तस्मै तत्स्वजनः पुनः । कुरुते सर्वकृत्यानि परं भोगेषु लालसः ॥ ९ ॥
कदाऽहं सप्रियः स्वैरं भुञ्जे वैषयिकं सुखम् । सेविष्ये मानसे ध्यायन्निति यावत्स तिष्ठति ॥ १० ॥
यावद्विवाहवेलाऽऽगादकस्मात्तावदञ्जसा । धाटी पपात भिल्लानां तया तन्मिथुनं हृतम् ॥ ११ ॥
स भोगस्पृहया मृत्वा तीव्रार्त्तध्यानवानिति । संजज्ञे महिषः क्वापि ग्रामे ग्रामेयकाश्रये ॥ १२ ॥
उपच्यवं परिव्रज्यामेतस्य जनकः पुनः । दिवि देवत्वमापेदे सस्मार प्राग्भवं निजम् ॥ १३ ॥
नन्दनं सैरभीभूतमवगम्यावधेर्बलात् । तत्रागाद्द्रुतमेवैष रूपं शौकरिकं दधत् ॥ १४ ॥
क्रीत्वा तं गोद्रुहः पार्श्वात्कषान लकुटादिभिः । मृत्वा दुर्वहभारेण तं स्वशोभ्यामपावयत् ॥ १५ ॥
ततः साधुपितृ रूपं कृत्वात्मानमदर्शयत् । देवः कारुण्यमाधाय सुतस्य हितकाम्यया ॥ १६ ॥
पश्यतस्तादृशं रूपं चिन्ता चेतस्यजायत । दृष्टपूर्वं मयेदृशं क्वापि रूपं पुरा भवेत् ॥ १७ ॥
तदावरणकुकर्मक्षयोपशमभासुरः । जातिस्मृतिरथोत्पेदे सुधास्य शुभोदये ॥ १८ ॥
ततः स्वजात्याऽऽत्मानं मामयं दुःखतः । ततस्तं जनकोऽवादीत् रे शौकरिकाधम ॥ १९ ॥
मैवं मारय निःशंकं दुष्कोऽयं मदङ्गजः । ततो माहिष्किकोऽमूत शृणोति न वचस्तिरम् ॥ २० ॥

त्वं तूर्णं दूरतो याहि येनैष चलति स्वयम् । ततस्तदभ्यर्थनया मुमुचेऽसौ सुमुत्कलः ॥ २१ ॥
ततो दृष्टभयोद्भ्रान्तः प्रपेदे धर्ममार्हतम् । व्रतानि सम्यगाराध्य कृतभक्तविवर्जनः ॥ २२ ॥
प्रपन्नानशनस्सम्यङ्मृत्वा दिविषदादिमे । स्वर्गेऽभूज्जैनधर्मो हि सुरद्रुरिव सौख्यदः ॥ २३ ॥
तिर्यग्गतेर्निवार्यैव पित्रा पुत्रः सुरीकृतः । जैनधर्मप्रदानेनासीमशर्मविधायिना ॥ २४ ॥
यथा तेन कृता तृष्णा कृष्णाहिरिव भीषणा । दीक्षामपि प्रपद्यैवं विधातव्यं न धीधनैः ॥ २५ ॥

॥ इति भोगपिपासोपरि द्विजसुतदृष्टान्तः ॥

"संकिलए नेव परस्स आससि" तृतीयपदं कथ्यते—परस्यान्यस्याशा वाञ्छा न खण्ड्यते । यत उक्तं—"देयं स्तोकादपि स्तोकं न व्यपेक्षो महोदयः । इच्छानुकारिणी शक्तिः कदा कस्य भविष्यति ॥ १ ॥ वसहीसयणासणभत्तपाणभेसज्जवत्थपत्ताई । जइवि न पज्जत्तधणं थोवा वि हु थोवयं देइ ॥ २ ॥ बोधयन्ति, न याचन्ते, भिक्षाहारा गृहे गृहे । दीयतां दीयतां दानमदत्तफलमीदृशम् ॥ ३ ॥" एतदुपरि दृष्टान्तो यथा—

मालवेषु विशालायां विशालायां श्रियां भरैः । आसीत्सविक्रमोद्दण्डदोर्दण्डो विक्रमाधिपः ॥ १ ॥
तस्यान्यदास्थानसभासीनस्याहीनसंपदः । भट्टः कोऽपि समागत्य नरवाहननृपतेः ॥ २ ॥
चकार सद्गुणश्लाघां तां निशम्याथ विक्रमः । प्राह किं भोः समस्त्येष मत्तोऽप्यधिकसद्गुणः ॥ ३ ॥
यद्येवं मत्पुरस्तस्य ख्यातिरेवं विधीयते । का शक्तिस्तस्य ? का भक्तिः ? का मतिस्तस्य ? का स्थितिः ? ॥ ४ ॥

भट्टेनाख्यायि भूभर्त्तः सावधानतया शृणु । वर्त्तते महती चास्य कीर्त्तिः स्फूर्त्तिमती भुवि ॥ ५ ॥
हिरण्यरूप्ययोः कोटीमेकैकामर्पयत्यसौ । आमज्जाताङ्गवैधावत्सन्ध्यार्थिभ्यः कृपापरः ॥ ६ ॥
रात्रौ चाशोकवनिकावध्यशाखामुपैत्यसौ । स्वदेहं खण्डशश्छित्त्वा तत्रायाताय रक्षसे ॥ ७ ॥
दत्ते पलबलिं नित्यं ततस्तुष्टः स राक्षसः । प्रयच्छति सदैवास्मै कोटीं हेमहिरण्ययोः ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥
राज्ञोचे तत्तथा नैष कुरुते तर्हि किं भवेत् । तेनोक्तं तत्र दत्तेऽसौ स्वकीयाङ्गहुतान्यथो ॥ ९ ॥
सज्जीकरोति सर्वाङ्गं दिव्यौषध्या वसुधाधवः । ईदृशी शक्तिरस्य परेष्टापूर्त्तये प्रभो ! ॥ १० ॥
संप्रक्षिप्य महानिष्टकष्टेऽप्येष महामतिः । पराशाः पूरयत्येव धनैः पानाशनैर्धनैः ॥ ११ ॥
ततो विक्रमभूपालस्तस्य दुःखापनुत्तये । अग्निवैतालसान्निध्यादुड्डीय व्योम्नि पक्षिवत् ॥ १२ ॥
क्षणाज्जगाम सुस्थामा नरवाहनसन्निधौ । रक्षःस्थानान्निषिध्यैतं सायं तत्पदमासदत् ॥ १३ ॥
अत्रान्तरे नृपद्याः स क्रूराकारभयङ्करः । अन्धकारभरश्यामः पापपुञ्ज इवाङ्गभृत् ॥ १४ ॥
आययावथ पृथ्वीशस्तदीक्षापूरणोद्यतः । शूरः साहसिकश्रेणीग्रामणीः स्ववपुःपलम् ॥ १५ ॥
आकण्ठमर्पयामास शस्त्रेणाछिद्य पाणिना । ततः पश्चाद् आचख्यावक्षामस्थामसेवधिम् ॥ १६ ॥
किमर्थं व्यर्थमात्मीयमांसं त्वं भो मुमुक्षसि । तेनोक्तं विक्रमादित्योऽहमस्मि करुणावशात् ॥ १७ ॥

१ कोटीद्वयम्. २ राक्षसः.

नरवाहनकार्यार्थं विमुञ्चसि जीवितम् । तत्सत्त्वेनैव तुष्टात्माऽवदद्राजन् वरं वृणु ॥ १८ ॥
ततस्तं प्रत्यवग्वाग्मी नरवाहनदेहजम् । वरं विनैव तद्रूप्यस्वर्णकोटीं प्रपूरय ॥ १९ ॥
तथैव प्रतिपद्यैष वर्णयंस्तद्गुणोच्चयम् । आससाद निजं स्थानमस्थानमसमापदाम् ॥ २० ॥
श्रीविक्रमोऽप्युज्जयिनीमेत्याभूद्भूतिभाजनम् । अहो पराशासंपूर्त्तिसाहसं नरवाहने ॥ २१ ॥
ततोऽपि विक्रमादित्यः सात्त्विकः परिकीर्त्तितः । येन स्वदेहदानेन तोषितो रजनीचरः ॥ २२ ॥
मत्वैवं नरधर्मराजचरितं सर्वोत्तमं मार्गणश्रेणीवाञ्छितपूरणे तदनु च श्रीविक्रमोर्वीशितुः ।
दुःस्थाशापरिपूरणे सुकृतिनः सज्जीभवन्तः सदा धर्मे चापि यशः शशाङ्कविशदं सद्यो लभध्वं बुधाः ॥ २३ ॥

॥ इति परमनोरथपूरणोपरि नरवाहनदृष्टान्तः ॥

अथ पूर्वोक्तधर्मस्याराधका एव सिद्धिसौख्यसाधकाः स्युर्नापरे इत्येतदुपर्युपदेशकाव्यमाह—

दुरन्तमिच्छत्तमहंधयारे, परिप्फुरंतंमि सुदुन्निवारे ।
न सुद्धमग्गाउ चलंति जे य, सलाहणिज्जा तिजयंमि ते य ॥ १० ॥

व्याख्या—दुःखेनान्तो यस्य तद्दुरन्तं तच्च तन्मिथ्यात्वमेव महान्धकारं तस्मिन् परिस्फुरति–विस्तृते सति । किंभूते ? सुदुन्निवारे–सुतरामतिशयेन दुर्वारे वारयितुमशक्ये । ये शुद्धमार्गान्न चलन्ति, ते च श्लाघनीयास्त्रिजगत्यपि ।

अथ आद्याश्वदृष्टान्तः सूच्यते—

आस्तेऽत्रैव हि भरते वसन्तपुरपत्तनं प्रमोदिजनम् । कौसुम्भवस्त्रजालैर्यत्र वसन्तः सदा वसति ॥ १ ॥
तत्र यथार्थाह्वयजाग्जितशत्रुरिति क्षितीश्वरो जयति । यस्य यशःशशिमण्डलमुज्ज्वलमुद्योतते विश्वे ॥ २ ॥
तस्य सखा प्रास्तमृषाभाषाख्यानो जिनोक्तधर्मज्ञः । जिनदास इति श्राद्धः सश्रद्धः सत्यनामासीत् ॥ ३ ॥
तत्रान्यदाऽश्वपालैरश्वाली सुन्दरा समानीता । प्रीता सर्वा परिपृच्छ्य नृपतिस्तल्लक्षणाभिज्ञान् ॥ ४ ॥
आहूयापृच्छदहो कीदृग्लक्षणधरा इमे तुरगाः । तैरेकोऽश्वकिशोरः सगुणः परिवर्णयामासे ॥ ५ ॥
राज्याभिवृद्धयेऽसावित्याकर्ण्याग्रहान्नृपो जगृहे । स्वगृहेऽबन्धि स नीत्वा दत्त्वा तद्द्रव्यमसमानम् ॥ ६ ॥
तदनु व्यचिन्ति चित्ते वित्तेनैतावता गृहीतोऽश्वः । परमेतदीयरक्षा दक्षात्मतया विधातव्या ॥ ७ ॥
न हि जिनदासादन्यो विज्ञोऽत्रार्थे मतो वयस्यो मे । स तु विश्वासैकगृहं सुनिःस्पृहः परधनग्रहणे ॥ ८ ॥
अस्थापयदिति गत्वा सत्त्वाधिकमेतमश्वरक्षार्थम् । राज्यसर्वस्वमेष प्रपालनीयस्त्वयेत्युक्त्वा ॥ ९ ॥
प्रतिपद्यादेशमसावसाधुना त्यक्तवाङ्मनोवृत्तिः । तत्किङ्करपरि (करि) तं तुरगं निन्ये निजं धाम ॥ १० ॥
स्वयमेवास्मै यच्छति स घृतगुडयासचणकदाल्यादि । पाययति च पानीयं सरोवरे पृष्ठमारुह्य ॥ ११ ॥
अस्ति जिनस्यायतनं पुरातनं पुरसरोविचालाख्ये । सरसि व्रजन् जिनौकः प्रदक्षिणीकृत्य नित्यमसौ ॥ १२ ॥

अश्वस्य एव देवान् वन्दित्वा याति पाति जात्य(त्या)श्वम् । मैनमपहृत्य कश्चिद्व्रजतीति हृदन्तरे ध्यायन् ॥ १३ ॥
अ[1]र्हद्गृहगृहसरसीपथामुन्मुच्य जात्यतुरगोऽसौ । वेत्त्यन्यं पन्थानं न हि बहिरन्तस्तथा क्वापि ॥ १४ ॥
ईदृक्शिक्षादक्षात्मानं तार्क्ष्यं विधाय जिनदासः । तमपालयद्दिवानिशमपास्तनिजगेहकृत्यभरः ॥ १५ ॥
राज्यसमृद्ध्याऽवर्द्धत वसुधापतिरश्वरत्नप्रभावेन । ज्ञात्वोत्कटसैन्यबलं तं सीमाला महीपालाः ॥ १६ ॥
अवदन्नतुच्छमत्सरमेनं चक्रुर्विमर्शमेकत्र । कथमप्यस्याश्वस्यापहृतिः स्याद्भञ्जनं तद्भोः ॥ १७ ॥
एक[2]स्याख्यत्तावन्मन्त्री (श्री) दम्भमपश्यचक्षुरधीः । अहमस्य राज्यसारं हयं हरिष्ये हठाद्भेदात् ॥ १८ ॥
तदाज्ञानुज्ञातस्तथेत्युरीकृत्य कपटपाटवभाक् । साधुसमीपे श्रावकधर्ममसौ चारु शिक्षितवान् ॥ १९ ॥
गत्वा च वसन्तपुरं चैत्यमथो साधुवृन्दमभिवन्द्य । जिनदाससद्मचैत्यप्रणतिचिकीः पार्श्वमस्यागात् ॥ २० ॥
तत्रत्यार्हत्प्रतिमाः प्रणम्य सम्यक्कृतया विनिर्गत्य । श्राद्धोचितवन्दनयाऽवन्दत जिनदासमेष मुदा ॥ २१ ॥
सोऽपि तदभ्युत्थानप्रतिपत्तिपुरस्सरं सुखं पृष्ट्वा । को हेतुर्भो भवतामत्रागमने तमित्यूचे ॥ २२ ॥
कपटाटोपी लोपी सुकृतस्यान्तस्तरामसौ कोपी । प्राहाहो सुश्रावक ! संसारोद्विग्नचित्तोऽहम् ॥ २३ ॥
सर्वत्र तीर्थयात्रामासूत्र्यार्थं निवेश्य धर्मार्थे । दीक्षां गृहीतुकामोऽस्मि प्रेमस्थेममुक् स्वजने ॥ २४ ॥
मध्ये भवतामागामथ जिनभृत्योऽवदन् महाभाग ! । स्वागतमार्येण समं गोष्ठीमिष्टां करिष्यामि ॥ २५ ॥

१ भवां. २ कस्यचिद्राज्ञः.

तेनापि प्रतिपन्नं न दाम्भिकैरङ्क्यते जनः को वा । गणिकाजिर्धर्ममिषादजयः सहसैव निगृहीतः ॥ २६ ॥
स्थानादिदेश परिकरनरानरं सादरस्तदन्वेषः । सञ्जीजवन्तु भो भो भक्तजनोजनविधावस्य ॥ २७ ॥
भुक्त्युत्तरकालमथो विकथोपरतौ जिनेन्द्रसाधुकथाम् । कुर्वन्तावनवरतं तस्थतुरेतौ सुखेनैव ॥ २८ ॥
निशि दासस्तत्कालकुढे कुञ्जानः स्नेहना च दुष्टात्मा । उत्थमीदृते ऽश्वहरणे दुग्धास्वादे यथातुरिह ॥ २९ ॥
सपरिकरः स श्राद्धस्तन्मधुरालापलालसमनस्कः । तं कपटिनमाचष्टे समानधर्मा ऽस्यहो त्वं यत् ॥ ३० ॥
तस्माद्घोटक एष सुरक्षितः स्याद्यथा तथा कार्यम् । न हि मोक्तव्यः शिथिलः कमप्यहं याम्यहो ग्रामम् ॥ ३१ ॥
आयात एव नवता सज्जीनवता तुरङ्गरक्षार्थम् । द्रष्टव्य इत्युदित्वा स्वयं बहिर्निर्जगाम गृहात् ॥ १२ ॥
कौमुद्युत्सव आसीत्तस्मिन्समये समस्तपुरलोकः । निशि रेरमीति सुचिरं ततः प्रहृष्टः स दुष्टात्मा ॥ ३२ ॥
यम इव जीवितमङ्गादगारतस्तुरगरत्नमपहृत्य । प्रस्थितवानहहा ऽयं धिग्धिग्विश्वस्तघातित्वम् ॥ ३४ ॥
निर्गत्य ततस्तरसा सहसा साहसिकपाश आयातः । आरुह्य यावदश्वं जिनसद्मोपान्तिकं तावत् ॥ ३५ ॥
तत्परितस्त्रिः कृत्वा प्रदक्षिणां तेन वार्यमाणोऽपि । कासारं प्रत्यचलत् स्वन्यस्तं विस्मृतिं किमिह याति ॥ ३६ ॥
तस्मात् पश्चाद्वलते बलेन निज (जिन) धाम यावदसाव । निजगृहमागाद्वेगादहो सुशिष्यत्वमिदमीयम् ॥ ३७ ॥
दृष्टपथादन्यस्मिन् यातुं नैच्छत् स सर्वथा तुरगः । तेन प्रणोदितोऽपि हि ततः स निर्विद्य मुक्त्वा ॥ ३८ ॥

१ विषमिदममृतसान्तः प्रकाशपूरे च मोभरमसरः । माधुर्ये कटुकमिदं धर्मविधौ चञ्चकं कुरुते.

तं धनिकवेश्मनि झाक् स्वयं प्रणश्य प्रयातवान् दम्भी । नापुण्यप्रगुणनृणामाशाः प्राप्तावकाशाः स्युः ॥ ३९ ॥
अत्रान्तरे दिनोदयसमये समियाय वेश्म जिनदासः । तावज्जगदुः पौराः समभरजनीं त्वयाऽश्वाश्वः ॥ ४० ॥
भ्रामित इत्युक्तेऽसावाह श्यामास्यजाक् हृणुत एव । एवमिति प्रतिपाद्य प्राप स्वं धाम सविषादः ॥ ४१ ॥
तच्चीक्ष्योद्घटितकपाटसंपुटं मानसेऽतिसंभ्रान्तः । यावदपश्यत्तुरगस्थानं तावत् पथश्रान्तम् ॥ ४२ ॥
हरिणाक्षस्य सहसा हर्षविषादद्वयीसमाश्लिष्टः । चिन्तितवानिति सन्मतिरहो दृढं धर्ममार्गेऽपि ॥ ४३ ॥
ध्रुवमस्त्यगण्यपुण्याभ्युदयो नै कश्चनाप्यनिर्वाच्यः । व्यपहृत्य पापबुद्ध्या व्यमोचि यज्जात्यहयरत्नम् ॥ ४४ ॥
यद्यम्भसि दाहकता सूर्याभ्युदयेऽपि तीव्रतिमिरं स्यात् । चन्द्रेऽङ्गारकवृष्टिस्तत्किं करणीयमत्रार्थे ॥ ४५ ॥
ईदृगपि धार्मिकत्वं धृत्वा कृत्वा च तीव्रतरमायाम् । दुष्कर्मेदं कर्त्ता धर्त्ता कस्तत्करच्छितयम् ॥ ४६ ॥
परमेष एव सुष्ठु श्लाघ्योऽनर्घ्योरुसद्गुणस्तार्क्ष्यः । येनोत्पथेन पादा न धृतास्तत्तर्जितेनापि ॥ ४७ ॥
सुष्ठुतरमिति विदित्वा नत्वाऽभिज्ञः सदैव जिनदासः । तमपालयत्प्रयत्नात्सुसाधुरिव सत्त्वसंघातम् ॥ ४८ ॥

अथोपनयः—

यथा स जात्यस्तुरगो न यातः, कुमार्गमात्यन्तिकताडनेऽपि ।
तथा न शुद्धाध्वन उत्तमानां, कदापि हि स्यात्स्खलनाऽल्पकापि ॥ ४९ ॥

अत्र जात्याश्वकल्पाः साधवः श्राद्धा वा। अथ च मिथ्यात्वान्धकारभरः सर्वत्र प्रसृतोऽस्ति। तत्र ये शुद्धमार्गानुगदर्शनरूपान्न चलन्ति न भ्रान्तिभाजो भवन्ति त एव श्लाघास्पदं भवन्तीति भावार्थः॥

॥ इति जात्याश्वदृष्टान्तः शुद्धमार्गाचरणोपरि ॥

अथ संसारासारताप्रतिपिपादयिषयाऽप्येतनं काव्यमाह—

असारसंसारसुहाण कज्जे, जो रज्जई पावमई अवज्जे।
अप्पाणमेसो खिवई किलेसे, सग्गापवग्गाण कहं सुहं से ॥ ११ ॥

व्याख्या—संसरणं संसारः, असारश्चासौ संसारश्च तस्य सुखानि वैषयिकादीनि तेषां कार्ये तदर्थे यः कोऽपि मन्दधीर्नरः पापोपरि बद्धमतिः अवद्ये पापकर्मणि रज्यते रागं प्राप्नुयात्। आत्मानमेष क्षिपति क्लेशे दुःखभावभेदभिन्ने, अथ च स्वर्गापवर्गयोः कथं सुखं स्यात् 'से' तस्येत्यक्षरार्थः॥ यः संसारसुखं बहु मन्यते तत्र लालसः सन् सिद्धिसुखं च न तात्त्विकं मन्यते सोऽत्रापरत्र च क्लेशभाक् प्रचुरदुःखप्रयासभागी भवेदिति समुदायार्थः॥ लोकबालकृते बहुतरं न हार्यते इत्येतदुपरि दृष्टान्तद्वयमुच्यते श्रीउत्तराध्ययनस्थम्—

एगो दमगो कत्थवि वासी आसी सया दरिद्दमणी। परदासवित्तिए तेण अज्जियं नाणयसहस्सं ॥ १ ॥
सो तं गहाय सगिहाभिमुहं संपट्ठिओ सुसत्थेण। भोयणहेउमणेगं रूवगो भिन्न कागणिए ॥ २ ॥
दिवसे दिवसे कागिणिमेगं सो भुंजई किणिणयाए। अवसेसा तस्सेगा कागणिया अत्थि सहणिक्का ॥ ३ ॥

इहं वणिक्स्स दिया विम्हविआ चडिए नईं वन्नं । चिंतइ सो मज्झ इमो कन्नगो जिंदियव्वो त्ति ॥ ४ ॥
एयम्मि अवसरे गोविन्दा नरखुत्तं न इच्छामि । कामिणिवामपयदेहं पत्ता वल्लिहं विलक्खमुहो ॥ ५ ॥
कयदंनेण य कुद्धा कामिणिया तेण वणिवराग्गठं । सो नरखुत्तोवि सविसेसं दिट्ठो अविक्कंतो ॥ ६ ॥
सो तं वणिघु बद्धे रिसं ठाणं पत्तो वंदणं तस्स । तुह्ने सो तंसिओ तम्हहिं पव्वइअ किमिइ जायं ॥ ७ ॥

॥ इति वणिकदृष्टान्तः ॥

चकोऽप्येतदर्थसूचकं दृष्टान्तं आह—

जह कामिणिए देव सहस्सं हारइ नरो । तयहं अंककं तुच्छा राया रज्जं तु हारए ॥ १ ॥

अथ राजदृष्टान्तमेतदर्थसूचकं द्वितीयमाह—

अंबफलाऽजिन्नेणं कस्सइ रन्नो विसूइया जाया । सा तस्स मुणिजोहिं महया कट्ठेण निम्महिया ॥ १ ॥
भणियं एवं जइ पुण साहिसि अंबाणि तो विणस्सिहिसि । तस्स य अंबाणि अइप्पियाणि तेण य महीवइणा ॥ २ ॥
नियदेसे उच्छिन्ना अंबतरुका य अवसा राया । हयवाहणियाइउं निग्गिओ सह अमच्चेण ॥ ३ ॥
अस्सेणं अवहरिओ बहुमम्मकिलेसेण परिसंतो । सहसा मई य तत्तो अंबवणं चूयई पत्तो ॥ ४ ॥
मुच्छफलाणय य मंतिणा वारिओऽवि विविहविच्छे । तस्स य हिठे दिट्ठाणि तेण नणु अंबफलाणि ॥ ५ ॥
कमियाणि अम्बफलाइं पराभुठ सो करेण तह्वि मंडुं । पत्तो अम्बारठं अम्मे य गंधलोहेण ॥ ६ ॥

वारिज्जंतोऽवि अमच्चएण भक्खेइ ताणि सो राया । रसलोभत्तेण गओ निहणं हा हा अपंडियं ॥ ७ ॥

एतावता दृष्टान्तद्वयेनैवं संसारसुखानां निस्सारतोक्ता, मोक्षसुखानां तु सारतान्तरङ्गवृत्त्याऽवसेया ।

अथ स्वर्गापवर्गसाधनोपायभूतं जिनार्चनमेव प्रतिपादयन्नाह—

नरिंददेवेसरपूइयाणं, पूयं कुणंतो जिणचेइयाणं ।
दव्वेण भावेण सुहं चिणेइ, मिच्छत्तमोहं तह निज्जरेइ ॥ १२ ॥

व्याख्या—नरेन्द्रा राजानो देवेश्वराश्चेन्द्रास्तैः पूजितानामर्चितानां पूजां कुर्वाणः श्रीजिनचैत्यानां जयन्ति रागादीनिति जिनास्तेषां चैत्यानि चेतःप्रमोदजनकानि प्रतिमालक्षणानि तेषां द्रव्येण गन्धधूपपुष्पादिना, अथ च भावेनोग्रविहाराज्ञापालनादिना शुभं कर्म चिनोति श्राद्धः साधुर्वा, अत्र कर्त्ताऽनुक्तोऽपि स्वयमभ्यूह्यः कर्तव्यवशात् । मिथ्यात्वमोहनीयं कर्म तथा निर्जरयति जीर्णं करोतीत्यक्षरार्थः ॥ यथाऽऽमाजीर्णं भास्करलवणगुटिकाभक्षणादिना जीर्यते तथा कर्माजीर्णमपि जिनार्चनमन्तरेण नो (जिनार्चनेन) भज्यत इति भावार्थः ॥ यदुक्तं श्रीमहानिशीथे—

"पुणो वि वीयरागाणं पडिमाओ चेइयालए । पत्तेयं संथुणे वंदे एगग्गो भत्तिनिब्भरं ॥ १ ॥
तेसिं तिलोगमहियाणं धम्मतित्थंकराण जगगुरूणं । दव्वत्थयभावत्थयभेदेण दुहच्चणं भणियं ॥ २ ॥
भावच्चणमुग्गविहारया य दव्वच्चणं तु जिणपूया । पढमा जईण दुन्निवि गिहीण पढमच्चिय पसत्था ॥ ३ ॥"

यतेर्द्विधा शुद्धा यथाचारित्रकष्टानुष्ठानद्वाविंशतिपरीषहाद्युपसर्गसहनं तदेव भावार्चनाधिकाररूपं बोद्धव्यं । श्राद्धः

सुविशुद्धया गन्धाम्बुना जिनप्रतिकृतीः प्रक्षाल्य कषायाम्बरेण प्रपूज्य(यि)त्वा सच्चन्दनकुसुमस्रगाद्यैरर्हद्बिम्बोपकरणं विदध्यात्, तत्सर्वं कथ्याथानुगतं मन्तव्यं । अत्रार्थे श्रीरत्नचन्द्रोदाहृतिरुदाह्रियते –

अत्थि इह भरहखित्ते सिरिविजयपुरं समसुरवरिसं । जुत्तं पि विजयचक्कायवरं नयरं नयरं ॥ १ ॥

तम्मि निवो दुत्तियमल्लो (मल्ल) गुणाहिव सुरयणो । नियरयणमंडलकं सिरसोहिरयणमंडलहं ॥ २ ॥

सच्चणया तम्मणहिय वत्तासजा सुधम्मकहाहिम । रयणावलिव निरवज्ज नि(चि)त्ता सा दिणकरवरा ॥ ३ ॥

रयणावलिणि अवरी दासीव अट्टणवंसिमाउ पुरी । रहरं नागरीजे हिरीउ न हु वीयरहियरीह ॥ ४ ॥

रयणीव चंदलेहा सकलजणाणंदयणरयणीयकरं । रयणमिव रयणगब्भा सुयं पसूया रयणचंद ॥ ५ ॥

पइदिवसमंडमाणो ससिव पियरंमणो य सो जाओ । जाओ सयकलाओ नाओ नाणु मिक्खियाओ य ॥ ६ ॥

आरूढो पीढयंधं सा मासुवासिहे निवंगणो । वरकयवडू कयं पुन्नंगि सुंदरगुणाहिं ॥ ७ ॥

सुवरायणप नविओ सहया स सहुसवेण नयडगा । किं तस्स छुत्तं नेण्णु सगुणो जो नंदणो छ्जा ॥ ८ ॥

अह अन्नयासंरं सो रययाहणियाए निग्गओ कुमरो । वेगेण गंमुरंगं सुरगणकवि सणा नीओ ॥ ९ ॥

पत्तो पडिया सर्व नगणुवन अम्मवायया पुरिम्मा । पत्तो रायकुमारो सुवेउसंजम्म वियरम्मि ॥ १० ॥

रायसुणाणं (सो) सो निरसुओ दुविपीयमीमोव । गुरुणु (ण) व नक्कणाणं को सुणाउ पट्ठाठउ कह ॥ ११ ॥

गिरिनिज्झरनिवायं सुमीयवं निम्मवं सउं नेव । नहछाउरंव पीयं सुमाउ अमयंव सो मुइउ ॥ १२ ॥

फलमूलाइतरूणं जरकंतो सो जमंतर्ज तज्ञ । पिञ्चइ अञ्चेरकरं जिणहरमुत्तुंगसिहरधरं ॥ १३ ॥
पउममिव उप्पर्ज सो दोसोदयवज्जिर्जरुचंकमणो । तम्मज्झमणुपविठो सुकयसुगंधम्मि लुद्धमणो ॥ १४ ॥
दठूण दिठिजुयलेणुज्जलजिणबिंबमिंदुसुंदरयं । अप्पाणमिमो मन्नइ धन्नं कयपुन्नसंजारं ॥ १५ ॥
देवाण दाणवाणवि एसो देवो सयावि नमणिज्जो । रमणिज्जो रूवेणं संतो दंतो सुहागारो ॥ १६ ॥
जस्सेरिसया मुत्ती दीसइ सोम्मं (मं) मुहं ससंकुव्व । नो हब्बे सव्वाइ तिरकाइं इयरदेवुव ॥ १७ ॥
पूइस्समहमिमं ता एयं चिंतित्तु जूमिवइकुमरो । सुइजूर्ज सलिलेणं सुगंधकुसुमाणि गिह्नित्ता ॥ १८ ॥
अचित्तु तिञ्चनाह दाह उक्कस्स निम्महेमाणं । नीहरिय तर्ज बाहिं आसीणो मंरूवुद्देसे ॥ १९ ॥
पिञ्चइ य अण (णि) मिसञ्चो जिणमुहसंमुहमईवहरिसेण । ता तञ्ज समायार्ज अविरो विज्जाहरो एगो ॥ २० ॥
तेणावि वावियाए न्हाणं सुध्धोदएण निम्माय । परिहियसियसिचएणं पुप्फेहिं जिणेसरो महिर्ज ॥ २१ ॥
चियवंदणमेस तर्ज करित्तु विहिणा गुणोहमणिनिहिणा । थुइथुत्तेहिं थुणित्ता विणिग्गर्ज जिणहरार्ज तर्ज ॥ २२ ॥
उवविठो हिठमणो मंरूवमज्झंमि तो कुमारोऽवि । गंतूण तत्त पणमिय वुह्नमिमं पुच्छिर्ज लग्गो ॥ २३ ॥
कारिय केणेयमहो जिणहरमुत्तुंगचंगसिहरिल्लं । को इत्थ अत्थि देवो कत्तो तुममागर्ज एत्थ ॥ २४ ॥
गंतवं तुह कत्थ य कत्थ निवासो य मे इमं कहसु । निसुणसु सुयण तुमं जो नहचारी जणिउमारज्जइ ॥ २५ ॥
वेयड्ढगिरिस्सुवरिं नयरंमि य गयणवल्लहे रम्मे । सूरप्पहाभिहाणो तत्थासि पियामहो मज्झ ॥ २६ ॥

कारवियं तेणेयं जिणहरमित्थि नाभिनिवपुत्तो । देवो सेवोचियपयकमलो कमलोदबुद्धिअरो ॥ २७ ॥
अहमागओऽम्हि तम्हा पुराउ नणु गयणवल्लहाउ इहं । न हु कत्थवि गच्छिस्सं मरियव्वमवस्समित्थ मए ॥ २८ ॥
गयवासरे समेओ विज्जाचारणमुणी महानाणी । वंदित्तु इमो पुट्ठो मए पमाणं नियाउस्स ॥ २९ ॥
तेणुल्लवियं तुह पंच वासरा अत्थि जीवियव्वं जो । तुरियं कुरु अप्पहियं परिहर आरंभसंभारं ॥ ३० ॥
तव्वयणमिइ सुणित्ता समागओ इत्थ सिग्घमेवाहं । अणसणविहिणा मरणं पडिवज्जिस्सामि इह सेले ॥ ३१ ॥
तुज्झवि अओ परं नणु अरिहं देवो सुसाहुणो गुरुणो । धम्मो रम्मो केवलिकहिओ हिययम्मि वहियव्वो ॥ ३२ ॥
निम्मंतुजंतुनिवहा न हु थूला सव्वहा निहंतव्वा । वत्तव्वं न हु अलियं न गिण्हियव्वं अदिन्नधणं ॥ ३३ ॥
परिहरियव्वा विलया अन्नस्स परिग्गहो न बहु कज्जो । असणीयं न हु मंसं मज्जं पंचुंबरेहिं समं ॥ ३४ ॥
न हु आहेडयवित्ती न हु रत्तीजत्तमवि विहेयव्वं । भुत्तव्वमविन्नायं न फलं सफलं जओ जम्मं ॥ ३५ ॥
उवचरियव्वा अज्जा नेव अणज्जाण संगई नज्जा (कज्जा) । एसो सावयधम्मो सम्मं हियए धरेयव्वो ॥ ३६ ॥
तह मंतमेगमणुणा गिण्हसु सुविहाणजूयमुत्तमयं । पंचनमुक्कारमहो जस्साइसओ जए गरुओ ॥ ३७ ॥
तस्साणावसवत्तिणो नरगणा देवावि सेवापरा, जक्खा रक्खपिसायसाइणिमहाभूआ न जीइप्पया ।
संगामे न जयंकरा करिवरारूढा महावेरिणो, जत्थिसम्मि निरंतरं रइकरो सारो नमुक्कारो ॥ ३८ ॥
झायव्वो पइदिवसं तिसंझमेसो गुणाण सुनिवेसो । जेणाजिमयसयाणं सिद्धी रिद्धी य विप्फुरइ ॥ ३९ ॥

मज्झ वि पाणच्चायस्सकज्जे मणो सावज्जाणमाइएं । नवकारो झायव्वो इह पमाओ न कायव्वो ॥ ४० ॥
तह मह पासे विज्जाजुयलं पुण पावसिद्धमत्थि अहो । एगा आगासगमा बीया बहुरूवकरणी य ॥ ४१ ॥
तं तुमए गहियव्वं रहियव्वं पासवत्तिणा चेव । मज्झ विणयपच्चयं जा तव्वयणमणेण पडिवन्नं ॥ ४२ ॥
पुणरवि जणइ कुमारं सिणेहसारं सहोयरा मज्झ । चेयट्ठे संति बहू परोप्परं नेहपडिबद्धा ॥ ४३ ॥
परमेक्को चिय अहयं पत्तो सुहमरणमप्पणो काउं । अकहित्ता बंधूणं इह सेट्ठे मज्झ साहिज्जं ॥ ४४ ॥
कुणसु महापुरिस अहो तहत्ति तेणोइए महामइणा । सो धम्मगुरू जाओ खेमयरो रायकुमरस्स ॥ ४५ ॥
तत्तो दुवेऽवि संविग्गमाणसा माणसाइणोम्मुक्का । छडिय कुसुमभरेणं पूइत्ता तित्थयरबिंबं ॥ ४६ ॥
चियवंदणं विहीए निम्मिय दोऽवि हु इमे विणिज्जाया । दक्खिणदिसाविभागे तस्सेव जिणिंदगेहस्स ॥ ४७ ॥ युग्मम् ॥
सुपमज्जिय सुविसालं सिलायलं तो अईव सुकुमालं । सिरिसूरतेयखयरो तत्थोपविसिय (विसिय) समाहीए ॥ ४८ ॥
अणसणमुच्चरिय तओ सव्वं सिद्धसाहुपच्चक्खं । चउसुमिमं पारेने सुमहुरगंभीरघोसेण ॥ ४९ ॥ युग्मम् ॥
अत्थु नमो अरिहाणं जगवंताणं सयंसंबुद्धाणं । इच्चाईसक्कथयमओ परं पुणवि सो जणइ ॥ ५० ॥
वंदे आणंदेणामंदेणाणागए अईए य । संपइ य वट्टमाणे जिणेसरे तिजयनमणिज्जे ॥ ५१ ॥
अह वंदे गणनाहे छत्तीसगुणिड्ढिअइसयसणाहे । चारणपरमोहिपुव्वायजेयजिणे आलेगविहे ॥ ५२ ॥
परथे दंसणनाणे संजाया मज्झ जे अईयारा । तेहिं पडिक्कमामि प्पमायमयराम (ग) उम्मुक्को ॥ ५३ ॥

सुयमासाइय मइ जं विकालसमयम्मि पढणपाढेहिं । तस्सुत्तमणुवइट्ठं जं सिट्ठं तमवि निंदामि ॥ ५४ ॥
सत्ताण संतई जं हणिया जणिया मुसा य जं जासा । खिद्दमदिन्नधणं जं रमियाउ जं महेलाउ ॥ ५५ ॥
जं मेलिउं पजूउं परिग्गहो मोह (लोह) मोहलुद्धेण । जाया वयाइयारा अन्नेऽवि हु तेऽवि निंदामि ॥ ५६ ॥
पावोवगरणवारो कुवारो मीलिउं अपारो जं । इहअन्नवि जम्मे सो सव्वो अज्ज वोसिरिउ ॥ ५७ ॥
कोहो महाविरोहो केणावि समं न मज्झ सत्तेसु । माणो माया लोभो असुहो जो सव्वहा चत्तो ॥ ५८ ॥
जं जीहारसलोलुयाइ असणं पाणं तहा खाइमं, जं वा साइममुत्तमं जमसियं मंसं च मज्जाईयं ।
मूलं पुप्फफलाइयं बहुविहं जं निद्धलुक्खाइयं, जुत्तं जत्तमणेगहा तदखिलं निंदामि निस्सल्लउ ॥ ५९ ॥
सव्वन्नुसिद्धसाहूणमुत्तमं सरणमरिहधम्मस्स । काऊण तिविहतिविहं पंचपरमिट्ठिसरणपरो ॥ ६० ॥
पडिजागरिज्जमाणो माणोज्झियमाणसेण कुमरेण । सज्झाणिकमणिक्को पंचण्ह दिणाण पज्जंते ॥ ६१ ॥
संपप्प कालधम्मं समाहिणा सूरतेयखयरिंदो । पत्तो पंचमकप्पे सक्कसामाणिइंदत्तं ॥ ६२ ॥
सक्करिय तस्स देहं तउ स संपट्ठिउ रयणचंदो । उत्तरदिसाइ संमुहमह दिट्ठं तेण वणमेगं ॥ ६३ ॥
तम्मज्झे उच्चयरं पासायवरंसयं स पासित्ता । तत्थारुहिय कुमारो सुरूवबालावन्नपुन्नंगं ॥ ६४ ॥
कन्नाजुयलमपस्सं तं पुट्ठं रयणचंदनामेण । के जवईउ किं नामधिज्जाया जणह सव्वमिणं ॥ ६५ ॥ युग्मम् ॥
तम्मज्झाउ एगा जंपइ जयकंपमाणसव्वंगी । जो सुपुरिस सुणसु तुमं संखित्तगिरा कहिस्समहं ॥ ६६ ॥

109

वेयड्ढदाहिणस्सेणिमंडणे गगणवल्लहपुरम्मि । सिरिहेमचंदनामो निवसइ विज्जाहराहिवई ॥ ६७ ॥
तस्संगरुहा अहयं सम्मं जाणाहि मयणसुंदरिया । नेमित्तिसिद्धपुत्तो मज्झ जणएणऽन्नया पुट्ठो ॥ ६८ ॥
एयाइ मह सुआए को भत्ता भाविउ भणसु भद्द । तत्तो तेणाइट्ठो मणिसेहरभूमिनाहस्स ॥ ६९ ॥
तणुजम्म रयणचंदो भूमिचरो तो अहं नियघरम्मि । चिट्ठामि सुहेणं चिय अब्भसंती कला सयला ॥ ७० ॥
दिट्ठा अहऽन्नयाइं विज्जाहरभाणुवेगतणएण । भाणुप्पहेण वम्महसराणुविद्धेण तेण तओ ॥ ७१ ॥
अवहरिय एत्थ भवणे वणम्मि मुक्का सयं स पावप्पा । विज्जासाहणहेउं गओ गउवंकुसन्निमुक्को ॥ ७२ ॥
एसा पुणो दुइज्जा कन्ना पुन्नाणुभावओ लब्भा । चंपाहिवस्स धूया नामेणं रयणमेहलिया ॥ ७३ ॥
तेणेवेसावि तओ उप्पाडित्ता ममंतिए मुक्का । मज्जायानिज्जाया कस्सवि न गणंति खलु लज्जं ॥ ७४ ॥
नियवुत्तंतो वुत्तो एसो सव्वो मएवि अविकप्पो । तुममवि पयडीकुरु नियवुत्तं नामाइ नीसेसं ॥ ७५ ॥
साहियमेईण पुरो सव्वोदंतो निओ जहावुत्तो । तस्सवणाओ इमाओ हरिसियहिययाओ जायाओ ॥ ७६ ॥
अम्हाण अज्ज उवरिं अणब्भओ अमयजलहरो वुट्ठो । तुट्ठो विही अणिट्ठोवचओ संचुन्निओ सिग्घं ॥ ७७ ॥
जं तुह अतक्कियं भणु संजायं दंसणं महाभाग । तं लहु पसायमाधाय कुणसु वीवाहमम्हाणं ॥ ७८ ॥
पच्छा स दुरायारो खयरो एही इमं निसामित्ता । परिणीया कुमरेणं ताओ धन्नाओ कन्नाओ ॥ ७९ ॥
ससरीरालिंगणघणबुद्धीए तुट्ठिमाउ नीयाओ । भामिणिवणावणीओ विरहनिदाहेण तवियाओ ॥ ८० ॥

जा चिट्ठइ तत्थ खणं मणम्मि साणंदउ कुमारो सो । वेगेण गयणमग्गे ताव स जाणुप्पहो पत्तो ॥ ८१ ॥
तं पिक्खिय सो अक्खइ रोसारुणलोयणो घणुवेगा । रे रे लहुं करे कुरु खग्गमहं मारइस्सामि ॥ ८२ ॥
[illegible] पासमुवागम्म मुंचई खग्गं । गाढप्पहारमुग्गामिऊण कुमरस्स निस्संकं ॥ ८३ ॥
वंचित्तु तप्पहारं सारं पुन्नोदयं स धारंतो । जब्भइ पडिप्पहारं खग्गस्स महाउदग्गस्स ॥ ८४ ॥
पंचत्तमणुप्पत्तो तग्घायवसेण तक्खणेणेसो । जजाउ रंजियाउ पइपोरिसमसरिसं दट्ठुं ॥ ८५ ॥
गिण्हित्तु नारियाउ तत्तो तुरियं स चल्लिउ कुमरो । सोवद्दवठाणठिई न सुंदरा होइ कस्सावि ॥ ८६ ॥
जाव गउ थेवंतरमत्थमिउ ताव वासराहीसो । तो वंसजालियाए गेहागारं धरंतीए ॥ ८७ ॥
ठावित्तु नारियाउ तम्मज्झे सो हुउ सुनिच्चं (चिं) तो । तरवारिं करिय करे सयं ठिउ तदुवारंमि ॥ ८८ ॥
जाए पभायसमए जा पिछइ पणइणीजुयं कुमरो । ताव न पिक्खइ तत्थ ठियाउ ताउ समहिलाउ ॥ ८९ ॥
ता विम्हयमावन्नो चिंतइ ताउ गयाउ कत्थ अहो । केणवि अवहरियाउ नीहरियाउ अहव ताउ ॥ ९० ॥
एवं वीमंसंतो जा अच्छइ रायनंदणो चित्ते । पाउब्भूउ तावेगसुरो स उज्जोइयदिगंतो ॥ ९१ ॥
पुरउ ठिच्चा सो अबवी य जाणासि मं न वा सुजग । कुमरेणुत्तं नाहं मुणामि तो बोल्लए अमरो ॥ ९२ ॥
निसुणसु सुयस्स अहं जो तुमए निज्जामिउ पुरा खयरो । जो सो अहं मरित्ता पंचमकप्पम्मि संजाउ ॥ ९३ ॥
इंदस्स समाणिड्ढी देवो सेवोचिउ सुरगणस्स । जिणधम्माराहणउ किं किं न हु लब्भए सुक्खं ॥ ९४ ॥

मा कुणसु नणु विसायं गयं वियाणित्तु पेयसीजुयलं । तं मिलही तुह अइरा गयरायसमागदाणस्स ॥ ९५ ॥
गिण्हसु चिंतारयणं चिंतियसव्वत्थसाहगं जइ । जेण मणे मह तुट्ठी संजायइ तुह पयंसस्स ॥ ९६ ॥
दिन्नो पुन्नोदयओ गहिउं चिंतामणी कुमारेण । च (व) वियं सुरेण गच्छसु इओ तुमं सेअवेयड्ढे ॥ ९७ ॥
चिट्ठिज्जासु तुमं तिहिं गंतुं नियदेमचंदगेहम्मि । तत्थाढियस्स सव्वं संपज्जिस्सइ तुह मणिट्ठं ॥ ९८ ॥
धम्मे जिणप्पणीए तुमए निच्चुज्जमो विहेयव्वो । जम्हा धम्मायत्ता सव्वेऽवि य सुक्खसंजोगा ॥ ९९ ॥
जह जलहरवुट्ठीए वल्लीउ समुल्लसंति पत्तेहिं । तह पुन्नसमुदएणं रिद्धीबुद्धीसमिद्धीओ ॥ १०० ॥
इइ जंपित्ता तत्तो पत्तो अमरो सुरालयं तुरियं । कुमरोऽवि गयणवल्लहनयरे चिंतइ इमं चित्ते ॥ १०१ ॥
न हु ससुरगिहे गंतुं मह जुज्जइ लाहवं जओ तत्थ । तो मयणमंजरीए रूवं काउं जगाम तिहिं ॥ १०२ ॥
जणणीजणया मिलिया कंठविलग्गा रुयंति गाढयरं । कत्थ गया आसि तुमं केणाणीया पुणो अहुणा ॥ १०३ ॥
वुत्तं तीए सव्वं जह नीया खेयराहमेणाहं । आणित्तु रयणचंदेण रयणसेहरसुएणेह ॥ १०४ ॥
मुक्का कत्थ गओ सो संपइ तेहिं कुमारिया पुट्ठा । सा आह मं दुवारे मुत्तुं कत्थवि गओ न मुणे ॥ १०५ ॥
कइमेस अणाहूओ आगच्छइ मग्गिहंमि इइ रन्ना । तस्सन्नेसणकज्जे सुहडा सव्वत्थ पट्ठविया ॥ १०६ ॥
अन्ने य अस्सवारा तेहिं समग्गेहिं कत्थवि न दिट्ठो । तत्तो वलित्तु राया विन्नविओ नेव सो लद्धो ॥ १०७ ॥
तव्वसावि न सुणिया को जाणइ कत्थ सो तिरोहूओ । तो आओ सविसाओ सह प्पियाए महीनाहो ॥ १०८ ॥

अह कहमाणीऽवि हु गओ स जामाउओऽम्ह गेहाओ । अहवा चिंतारयणं कह ठाइ घुरे अपुन्नाणं ॥ १०९ ॥
तो तेहिं सुआ वुत्ता करे धरित्ता कहं स नाणीओ । तस्सासि सुमं दिन्ना वरिसम्मेयम्मि थ विवाहो ॥ ११० ॥
अह लिहिय लेहमवणीनाहो संपेसए नियं दूअं । पुरविजयवद्धणम्मि य स रयणसेहरमहीसस्स ॥ १११ ॥
तस्स कहिज्जासु सुया अम्हेहिं मयणमंजरी आसि । दिन्ना तुम्हंगयरयणचंदनामस्स सो इत्थ ॥ ११२ ॥
लहु पेसियव्वओ सो वीवाहो इत्थ वच्छरे होही । इय तेण तत्थ गन्तुं कहिओ संदेसओ तस्स ॥ ११३ ॥
इय सुणिय सो सखेओ उत्तरमेयं पयच्छइ कुमारो । तुरयारूढो केणवि अवहरिओ वेरिणा मज्झ ॥ ११४ ॥
कत्थवि तदीयवत्तावि हु नो पत्ता नरिंद अम्हेहिं । इय सिक्खविउं दूओ विसज्जिओ तेण वेगेण ॥ ११५ ॥
लेहं वाइय राया इय झायइ झीणहीणचित्तो सो । संसारो हु असारो ठारोकरहुव विन्नेओ ॥ ११६ ॥
ठाणडुगेऽवि दुक्खं तिक्खं समकालमेव संपन्नं । सुयजामाउअदाणे किं किज्जइ कम्मवेरि पुरो ॥ ११७ ॥
सामा खामा काणा खुज्जा कइयावि कुच्छियकुरूवा । जाया सुया तन्निरिक्खिय सुदुक्खिया हेमसुन्दरिया ॥ ११८ ॥
रायावि विम्हियमणो तेहिं दोहिंवि सुंदरी पुट्ठा । तुह किमिह विसरिसाइं रूवाइं कुमारि दीसंति ॥ ११९ ॥
तीए उत्तं समए रहस्समेयं कहिस्समवियप्पं । जं नाणविहूणं पयासियं नणु नरीव्व ॥ १२० ॥
तम्मि य चेव दिणे सा रत्तीए अंजणा अदिस्संगी । जमिया पइगेहमिमा पुरे जणुत्तिं निसामंती ॥ १२१ ॥

---

१ नानीतः. २ वर्षे एतस्मिन्.

एगंमि गिहे जणियं सुयाइ विज्जाहरीए इय वयणं । वच्छे संखित्ततया पउणीकुरु सव्वसामग्गिं ॥ १२२ ॥
भत्तिचित्तानंदणनंदणेण कयमेघनादनामेण । पण्णत्तिनामधिज्जा विज्जा संसाहिया अत्थि ॥ १२३ ॥
तेण सिरिनाभिजिनंदणजत्ता अज्ज पत्थिया रम्मे । अन्नं च कन्नयाजुयमवणिचरीखेयरीनामं ॥ १२४ ॥
आणीयमत्थि लायन्नपुन्नसव्वंगुवंगकमणीयं । नट्टकलाकोसल्लाहारं सारं मणुयलोए ॥ १२५ ॥
तज्जुग्गं नेवत्थं जोयणजोगोवजोगमाईयं । तणयाएसेण मए नेतव्वं तत्थ वेगेण ॥ १२६ ॥
तम्हा सज्जीकुरु पुत्ति अज्ज सामग्गियं समग्गमवि । तीए वुत्तं विहिया तओ इमा गयणमग्गेण ॥ १२७ ॥
चलिया ललियायारा तओ दुयं मयणमंजरीवि मणे । कोऊहलमतुल्लं धारंती पत्थिया तयणु ॥ १२८ ॥
महियलमवलोयंती संपत्ता मंद(दि)रे जिणिंदस्स । खेयरखयरीनरनारिसंकुलं सुरहिगंधवरं ॥ १२९ ॥
दिट्ठं दिट्ठीइ इमाइ आइजिणरायबिंबमुज्जलयं । सुकयसमुज्जलरासिरइयमिव वेहसा ज(गु)वखे ॥ १३० ॥
तो तीइ रयणचंदस्स मुखरूवेण कमलकुसुमेहिं । अब्भच्चिओ जिणिंदो समुग्गओ किरि दिणिंदुव्व ॥ १३१ ॥
तो संथुणेउमेसो लग्गो मग्गोवएसओ सामि । तुममित्थ भववग्गस्स धम्मवरमग्ग(लग्ग)स्स ॥ १३२ ॥
निब्बंधवाण बंधू असहायाणं तुमं सहाओऽसि । निस्सामियाण सामी गामी निव्वाणनयरस्स ॥ १३३ ॥ युग्मम् ॥
इच्चाइ थुविय देवं सेवं सारित्तु सव्वजावेण । पेच्छामंडवमागम्म विहरम्मी समासीणो ॥ १३४ ॥
इअंतरम्मि साराळंकारा रयणमेहला कुमरी । अमरीव रूवसोहग्गअग्गला नच्चिया तत्थ ॥ १३५ ॥

तस्सच्चनच्चणकलाकोसल्लमणस्सतुट्ठमिक्खित्ता । जाओ रंजियलोयणमणो जणो जिणहरे सयलो ॥ १३६ ॥
तत्तो जिणजत्तोवागयाण लोयाण मणचमक्कारं । जणयंती नच्चं सच्चवेइ तिहिं मयणमंजरिया ॥ १३७ ॥
तीएवि तहा विहिओ लोओ चित्तम्मि विलसिरपमोओ । जह तप्पुरओ अमरीउ किंकरीओव्व स गणेइ ॥ १३८ ॥
नच्चित्ता जिणपुरओ पिउपासं मयणमंजरी पत्ता । तेणवि(य) सिणेहिल्ललोयणेहिं दिट्ठा य पुट्ठा य ॥ १३९ ॥
जणयाणंदणि नंदिणि भणसु तुमं अप्पणो चरियमखिलं । तो तीइ नियसरूवं सव्वमवि य साहियं पिउणो ॥ १४० ॥
मग्गेहं तुह सरिसा कन्ना का अत्थि तुज्झ नामेण । समए समए नवनववेसधरा नणु नच्चिर त्थि ॥ १४१ ॥
सा का कहसु पच्चक्खे जइ नत्थि सा मयणमंजरिया । तीए वुत्तं नाहं मुणामि तव्विलसियसरूवं ॥ १४२ ॥
धुत्ता सत्ताणेगे धरंति रूवाइं विविहरूवाइं । कूडकवडाण तेसिं को पारं जाइ धीमंपि ॥ १४३ ॥
खंतव्वं ताय तए महिकत्तुविलसियं महाराय । अमणापुच्छिय पियरो अप्पा परणाइओ य मए ॥ १४४ ॥
रन्ना भणियं नंदिणि सुट्ठुकयं समयमप्पणो मुणिउं । सो संपइ तुज्झ पई कत्थ गओ दिव्वरूवमओ ॥ १४५ ॥
तत्तो तीए दिन्नो साहावियरूवधारओ भत्ता । तप्पाससमासीणा दिट्ठा तह रयणमेहलिया ॥ १४६ ॥
जाणाविओ य जणओ ताय इमं पस्स पुत्तिभत्तारं । तो तेणाहूओ सो समागओ सविहमेयस्स ॥ १४७ ॥
तेणुत्तमहो नणु रयणचंद कत्तो भवं तमाह इमो । परितो परिब्भमंतो सुवेलसेलस्स कज्जवसा ॥ १४८ ॥
जिणभवणमागओऽहं इइ वुत्ते सुट्ठु हिट्ठतुट्ठेण । सिरिहेमचंदराएणाणीओ नियपुरं कुमरो ॥ १४९ ॥

तो सकवत्तो रन्ना पासाए ठाविउं रयणचंदो । सो ताहिं समं जोए भुंजइ रंजइ मणं तासिं ॥ १५० ॥
पित्तणा पुत्त अह मयणमंजरी कहसु अज्ज मह वच्छे । तुह रूवधरो को आसि मग्गिहे नवरूवधरो ॥ १५१ ॥
कइ गउ सो एणिंह वत्तामित्तंपि मज्झ अकहित्ता । विन्नायवइयरा सा पियरं पइ जंपइ कुमारी ॥ १५२ ॥
तुह जामाउयविलसियमेयं सव्वंपि ताय जाणाहि । तत्तो रंजियचित्तो राया तस्सत्तिमभिथुणइ ॥ १५३ ॥
भूचारिणोऽवि एवं रूवपरावत्तकारिणी विज्जा । अहह कहं संपज्जइ परमेस सुखञ्चपुन्नुदउ ॥ १५४ ॥
तत्तो छगुणियनेहं वहूवरं नरवरो अपासिंसु । नियपुत्तिनिरवसेसं बहुमन्नइ रयणमेहलियं ॥ १५५ ॥
अह हरिय मेघनाउं नाउं केणावि नेव विज्जाए । तब्भज्जरयणमेहलमामुत्तत्रमुच्चसेलंमि ॥ १५६ ॥
सुवसंतसेलनामे झरंतनिज्झरणनीरअभिरामे । अइउञ्जमञ्मब्हतदंगरूवब्भासावमखुब्भमणो ॥ १५७ ॥ युग्मम् ॥
संपन्नचित्तखेएण हेमचंदेण सव्वमपि विइयं । विज्जाबलेण तस्स य जणाविउं विलसियं कुमरो १५८ ॥
गणा गणादागच्छमाणखयरे नरिंदनिद्देसा । परिसेहित्तु कुमारो एगागी चल्लिउं सास्सी ॥ १५९ ॥
पत्तो वसंतसेले दिट्ठो धित्तो य तत्थ घणनाउं । पइसोएण रुयंती पलोइया रयणमेहलिया ॥ १६० ॥
रे खयर पस्सउहर सज्जीभव अज्ज जुज्झकज्जम्मि । इममक्कोसिय एवं तप्पासमुवागउं कुमरो ॥ १६१ ॥
तत्तो खग्गमुदग्गं जुज्झं तेसिं परोप्परमसज्झं । निठुरपहारविहुरं तं किच्चा तक्खणा जिच्चा ॥ १६२ ॥

१ आप्रुष्टवान् २ स आसीत्.

116

तस्साउहमप्पकरे अकरिंसु कुमाररयणचंदक्को । नियघायवेयणत्तं सज्जीकुणइ सकरुणप्पा ॥ १६३ ॥
तं खयरमोसहीए संरोहणीयाइ मीलणवलेणं । सवत्थुवयारपरा धरायले उत्तमा पुरिसा ॥ १६४ ॥
तत्तो रंजियचित्तो खयरो आणित्तु अप्पणो जइणिं । पप्फुल्लकमलनयणिं परिणाविय रयणमंजरियं ॥ १६५ ॥
अप्पइ पमोयपुलयंकियकाउ रयणचंदकुमरस्स । अइपुक्कलं धणोहं लक्खगकोडीइ परिसंखं ॥ १६६ ॥
तो संपत्तकलत्तो जुत्तो खयरेहिं अणुचरेहिं च । स समागउ नियगिहं ससिणेहं राइणा दिट्ठो ॥ १६७ ॥
नज्जातियसंजुत्तो सुद्देण काउं गमेइ तद्देसो । रयणत्तयसंजुत्तो मुणिव मणमाणनिम्मुक्को ॥ १६८ ॥
अह जोहारिय रायं कुमरो विन्नवइ देव गच्छामि । पियरो मविरहदुहग्गिदूमिया तत्थ वट्टंति ॥ १६९ ॥
जं तुम्हेहिं समं देवा कज्जा एसा मए नियमईए । उवाहिया मणाहिया तं खमियव्वं खु निस्सेसं ॥ १७० ॥
सवंसद्धव सवंसहा महामाणवा इहं हुंति । रयणायरेण रयणा पत्थरया वि हु सुसंगहिया ॥ १७१ ॥
अइउच्चमकवियरूअदक्खधयवरू(एहिं)कउरुसिरसोहं । रयणुज्जालरुप्पसुवन्नसुंदरं सुकयकयसोहं ॥ १७२ ॥
दिन्नं विमाणमेयस्स भासुरं हेमचंदभूवइणा । तत्थारुहित्तु चलिउ कुमरवरो वोममग्गेण ॥ १७३ ॥ युग्मम् ॥
विज्जाहरेहिं खयरीहिं परिवुडो गिरिपुराइं पिच्छंतो । पत्तो खणेण पुरविजयवद्धणे जणयगेहम्मि ॥ १७४ ॥
माइपियराण मिलिउ कलिउ नज्जातिएण रम्मेण । पणमिय तच्चरणेसुं विन्नवई वइयरं निययं ॥ १७५ ॥
रूवसिरिसुरवहूउ वहूउ खग्गाउ सासुयाण पए । आसीवयणेहिं सुपेसलेहिं अभिनंदियाउ य ॥ १७६ ॥

पुत्ताणि [illegible] म्मि दिट्ठम्मि दिट्ठिजुयलेण । हरिसुल्लसिरसरीरा मायापियरो तहुं जाया ॥ १७७ ॥
सम्माणिओ य बहुमाणिओ य सव्वोऽवि सयणजणवग्गो । वत्थालंकाराईपयाणओ परमविणएण ॥ १७८ ॥
अह बहुजोगसमिद्धिं समणुहवंतस्स तस्स कुमरस्स । जाया तणया विणयालंकियतणुणो अइसुरूवा ॥ १७९ ॥
बद्धावणयं विहियं नरवइणा विजयवद्धणपुरम्मि । अप्पाणं धन्नतमं अन्नदियं मन्नमाणेण ॥ १८० ॥
विणिवेसित्तु कुमारं कयावि रज्जम्मि कोसलज्जम्मि । धम्मट्ठाणेसु तहेव दीणदीणेसु नियदव्वं ॥ १८१ ॥
दमघोसायरियाणं तप्पुन्नप्पेरणागयाण वणे । पासे पव्वज्जसिरिं पवन्नओ पुन्नउदएण ॥ १८२ ॥ युग्मम् ॥
चिरकालं पालिय संजमं च परकालियाइमलपूरं । तियसालयमालयसयणमोहरहिओ समणुपत्तो ॥ १८३ ॥
मणुइंदरयणचंदो चंदोव्व समुज्जलो जसकरेहिं । आणंदइ चउरचउरचक्कमरिचक्कउज्जोओ ॥ १८४ ॥
पालइ सज्जणलोयं टालइ रिउवग्गसज्झसमसेसं । बहुमन्नइ धम्मियजणमणग्गलं रज्जमणुकलइ ॥ १८५ ॥
पुरिसेणेगेण स अन्नयन्नदियसे समेच्च विन्नत्तो । देव दयासुंदरनामयम्मि समणुन्नउज्जाणे ॥ १८६ ॥
संपत्तो सत्तामंदमोदहरियासिसजलजलवाहो । दमघोसमुणिवरिंदो चंदो इव सोमलेसागो ॥ १८७ ॥
अप्पित्तु पारितोसियमिमस्स दाणं धणंसुयपहाणं । अह एस सयं चलिओ वंदणकिरियाइ सुगुरूणं ॥ १८८ ॥
तिपयाहिणं करित्ता वंदित्ता सगुरुण पयकमलं । समुचियभूमिपएसे आसीणो विणयपणयसिरो ॥ १८९ ॥

---

१ चतुरचकोरचक्रम्. २ रिपुवर्गजं भयम्. ३ अन्यदाऽन्यदिवसे. ४ धनांशुकप्रधानम्.

अन्नोऽवि जणो धन्नो तत्थ निसन्नो सया सुकयपुन्नो । पारद्धा धम्मकहा सुहासमाणाइ वाणीए ॥ १९० ॥
जो जो भवा सवायरेण धम्मम्मि कुणइ उज्जोयं । उज्जोयं पावमहातिमिरस्ससंभारसंहरणे ॥ १९१ ॥
सम्मं सम्मत्तधुरं धरेह दुद्धरयरं धुरीणुव । जइ इहु सिद्धिपुरीए लहेह वासं निरायासं ॥ १९२ ॥
निम्मायवं निम्मायचेयसा चियवंदणं च तिकालं । तप्पहुपूयापुवयमउवसिवसुक्खआजकरं ॥ १९३ ॥
पूयापरिणामोऽवि हु भवइ भवावारपारतरणाय । हरणाय दुहसयाणं संपज्जइ सुक्खकरणाय ॥ १९४ ॥
जो जयपहुणो पयपूयणम्मि निरउ भवाउ तह विरउ । अरउ विसयसुहम्मी अरउ सो लहइ परमपयं ॥ १९५ ॥
तह पंचनमुक्कारो सारो संसारसायरे घोरे । रयणेव अइउदारो धरियवो बहुपयत्तेण ॥ १९६ ॥
एसु च्चिय दुहसंचयहरणो सरणो अणंतसत्ताणं । भवकूवसमुद्धरणो मरणोवद्दवहरो होइ ॥ १९७ ॥
जो झायइ तिसंझं बियतियचउवारमठसयमहवा । सो रज्जरिद्धिसिद्धीवुद्धिसमिद्धी लहइ धन्नो ॥ १९८ ॥
सवस्सुयमुज्झित्ता बुज्झित्ता परमतत्तभूयमिणं । मरणखणे जो सरई अणुसरई सिवसिरिं सो उ ॥ १९९ ॥
जो न लहइ मंतमिणं हीणो दीणो दरिद्दि(द)उ सो उ । रोगी सोगी जायइ दोहग्गी भमइ भूरिभवं ॥ २०० ॥
गुरुवयणमिणं सुच्चा बहुउ लोउ सुसड्ढियपमोउ । जिणपूयणिक्कताणो जाउ परमिट्ठिझाणपरो ॥ २०१ ॥
अह पुच्छइ सव्वमई राया समए मए पुरा पुन्नं । किं कयमेरिसरिद्धी(द्धँ)य भायणं जं जए जाउ ॥ २०२ ॥
आह गुरू चउनाणी पुवभवे रायगिहपुरे आसि । अइआरंभी तह भद्दउ य माहिउ रायसेहरउ ॥ २०३ ॥

सो अन्नया समेओ घेत्तुं कुसुमाइं जिणहरम्मि संतो । एहवणुसवपेखाए सावयजणविहियमेखाए ॥ २०४ ॥
पियदंसणमवलोइय जिणबिंबं तस्स जत्ति उल्लसिया । तो सुरहिपुप्फमालाइमालाए महइ जिणनाहं ॥ २०५ ॥
बहुजत्तीए नमिउं गमिउं पावोदउ पुरा विहिउं । बहुविहजोगसमिद्धी समज्जिया रज्जसंपत्ती ॥ २०६ ॥
संपप्प कालधम्मं पुत्तत्तं रयणसेहरनिवस्स । पत्तो पुन्नुदएणं असंगसोहग्गसंसग्गं ॥ २०७ ॥
जिणपूयाइ जमज्जियमइपुन्नमत्तवहिमगिरिसरिच्छं । तं संपइ तुह नरवर इत्थवि धम्मे धिई जाया ॥ २०८ ॥
पावित्ता अमरत्तं लहित्तु तत्तो नरिंदतणयत्तं । संजममाराहित्ता गंता तुममक्खयं ठाणं ॥ ॥ २०९ ॥
इय सोच्चा नियवित्तं रंजियचित्तो नरेसरो जाओ । अन्नायपहविरत्तो धम्मथिरत्तं चिरं पत्तो ॥ २१० ॥
सूरिं नमित्तु नियगिहमागच्छ सुसच्चमग्गबद्धमई । सावयधम्मं सम्मं जहुत्तविहिणा अपालिंसु ॥ २११ ॥
इय रयणचंदचरियं जिणिंदपूअवरिं निसामित्ता । कुणह जिणच्चणमणहं अणुदवह जहा सिवसुहाइं ॥ २१२ ॥

॥ इति श्रीजिनार्चायां श्रीरत्नचन्द्रदृष्टान्तः ॥

अथ क्रमागतं प्रमादपरिहारोपदेशमाह—

दुक्खं सुतिक्खं नरए सहित्ता, पंचिंदियत्तं पुण जो लहित्ता ।
पमायसेवाइ गमिज्ज कालं, सो धंपिही नो गुरुमोहजालं ॥ १३ ॥

120

॥ ६० ॥

व्याख्या—दुरकमिति दुःखितानि खानि इन्द्रियाणि यत्र तत् दुःखं, सुतरामतिशयेन तीक्ष्णं कंटकवद्दुःसहं, नरान् कायन्तीति नरका जातावेकवचनं, सहित्वा विषह्य, सप्तसु श्वभ्रेषु दुःखान्यनुभूय ततः क्रमेणैकेन्द्रियादिजातिषु परिभ्रम्य ततश्च द्वित्रिचतुरिन्द्रियेषु, ततोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यक्षु, ततश्च प्रभूतसुकृताभ्युदयेन पश्चान्मानुष्यभवमासाद्य ततोऽपि श्रामण्यमुपचर्यैवमुत्तरोत्तरपदवीमुर्वीमारुह्य यः पुनः पुमान् प्रमादसेवया गमयेत् कालं स दुर्मतिः कथं मोहजालं लङ्घयिष्यतीति काव्यार्थः । यतिना विशेषतः प्रमादसेविना न भाव्यं । अत्रार्थे मथुरामङ्ग्वाचार्यज्ञातमुत्कीर्त्यते—

अत्रास्ते मथुरा नाम पुरी पृथुतरा श्रिया । राजते मन्थरो गत्या यत्र योषिज्जनो घनः ॥ १ ॥
यस्यामश्यामवदना न हि शून्यपदाश्रिताः । धनिनोऽचपलाश्चित्रं घनायन्तेऽस्ततस्रयः ॥ २ ॥
तत्राचार्यः साधुचर्यावर्यः पर्यायशालिनः । मथुरामङ्गुनामाऽऽगाद्विहरन् भूमिमण्डलम् ॥ ३ ॥
अवेत्य क्षेत्रमास्थाभूत्सश्रद्धश्राद्धबन्धुरम् । तस्थिवान् सपरीवारो विहारोद्विग्नमानसः ॥ ४ ॥
खाद्यैर्भोज्यै रसप्राज्यैः पक्वान्नैश्च सदन्नकैः । यथा यथाऽऽस्तिकव्रातैः पोष्यते भक्तिरागतः ॥ ५ ॥
तथा तथा प्रमादाम्भःपूरैरम्भोधिवद्भृतः । मानमायोर्मिसंकीर्णः क्रोधोद्यद्वडवानलः ॥ ६ ॥
वसतिर्वासयोग्येयं शीतवातातपापहा । प्राप्यते वस्त्रपात्रादि सुखेनास्तिकवर्गतः ॥ ७ ॥

---

१ स प्रमादोऽष्टधा—पमाओ उ जिणिंदेहिं भणिओ अट्ठभेयओ । अन्नाणं संसओ चेव मिच्छानाणं तहेव य । १ । रागो दोसो मइब्भंसो धम्मंमि य अणायरो । जोगाणं दुप्पणीहाणं अट्ठहा वज्जियव्वओ । २ ।

भुज्यन्ते दुग्धदध्यादिमध्वाज्यादीनि सादरम् । रसर्द्धिसातसंज्ञैः स गौरवैः सुतरां श्रितः ॥ ८ ॥
किमर्थं व्यर्थमात्मीयवपुःक्लेशैर्दिवानिशम् । आत्मासौ क्रियते दुःखी विहारोत्थश्रमैर्भृशम् ॥ ९ ॥
स्थानस्थस्यैव मे श्रेय इत्यवेत्य निजे हृदि । आर्यमङ्गुः सदैवास्थात्तत्रैव प्रतिबन्धभाक् ॥ १० ॥
अनालोच्यापि पर्यन्ते तत्प्रमादविचेष्टितम् । विपद्य व्यन्तरो जज्ञे पुरीनिर्धमनाध्वनि ॥ ११ ॥
यक्षमूर्त्तेरधिष्ठाता ही प्रमादोदयो महान् । तादृग् युगप्रधानोऽपि येनेत्थं हि विडम्ब्यते ॥ १२ ॥
विभङ्गज्ञानतो ज्ञात्वा प्राग्भवोदन्तमात्मनः । पश्चात्तापपरः सूरिर्निनिन्द स्वीयचेष्टितम् ॥ १३ ॥
हा मया गृहमुत्सृज्य प्रपद्यापि जिनव्रतम् । रसकाङ्क्ष्यमाचर्य प्रमादवशवर्तिना ॥ १४ ॥
नाराद्धः सद्विधा धर्मोऽशर्मोदयविभेदकः । हहा कथं भविष्यामि साम्प्रतं दुर्गतिं गतः ॥ १५ ॥
चिन्तयित्वेति चेतोऽन्तर्यक्षो यक्षोऽतिताम्यन् । यक्षबिम्बास्यतो दीर्घां निष्कास्य रसनां स्थितः ॥ १६ ॥
बहिर्यातां यतीनां स दर्शयत्यनुवासरम् । तं तादृशमवेक्ष्यैतं प्राहुर्विस्मितमानसाः ॥ १७ ॥
योऽत्रास्ते राक्षसो वान्यो यक्षो वा व्यन्तरः सुरः । स ब्रवीतु किमेवं स्वामुल्लालयसि (ति) जिह्विकाम् ॥ १८ ॥
ततः स प्राह दुःखार्त्त आर्यमङ्गुरहं गुरुः । भवतामीदृशावस्थामाप्तोऽस्मि किमहं क्रिये ॥ १९ ॥
प्रमत्ततामहादोषाद्रसकाररसलालसः । गौरवत्रिकदुर्व्यासैराप्तोऽहं दुर्दशामिमाम् ॥ २० ॥

१ स्वास्यमात्मनः पाठान्तरम् ॥

122

जिह्वां संदर्शयन्नस्मि भवङ्क्योऽहमनारतम् । सर्वोऽप्येतत्कृतो दोषः पोस्फुरीति महीस्पृशाम् ॥ २१ ॥

युष्माकमपि चेत्कार्यमार्याः परभवश्रिया । दुरापं तद्व्रतं प्राप्य पापव्यापापहारकम् ॥ २२ ॥

कुमारनैर्निहस्त[illegible] न भाव्यं भावुकस्याशा वर्त्तते चेदसंशयम् ॥ २३ ॥

अहं पुनरिदानीं भोः किं करोमि क यामि च । स्ववृत्तं फूरयन्नस्मि देवदौर्गत्यदूषितः ॥ २४ ॥

उदित्वैतत्पुरस्तेषामदृश्योऽभूत्स गुह्यकः । दुर्दशामीदृशीमाप हृदि ज्ञानधरोऽपि सः ॥ २५ ॥

तदन्यैः साधुभिर्धन्यैस्तत्त्वार्थज्ञैर्विशेषतः । न दातव्यः प्रमादस्यावकाशो लेशमात्रतः ॥ २६ ॥

॥ इति प्रमादपरिहारे दृष्टान्तः ॥

अथ साधुभिः श्राद्धैश्च प्रमादपरित्यागकृतोद्योगैर्धर्मोद्यममनोरथाः प्रत्यहमनुष्ठेयाः, इत्येतदुपरि काव्यचतुष्कमन्यान्यधर्मकृत्याचरणप्ररूपणाप्रवणमाह—

तवोवहाणाइ करित्तु पुव्वं, कया गुरूणं च पणामपुव्वं ।
सुत्तं च अत्थं महुरस्सरेणं, अहं पढिस्सं महयायरेणं ॥ २४ ॥

व्याख्या—तपांस्याचाराङ्गोपाङ्गादिप्रभावितप्रभृतिसूत्रसत्कानि सिद्धान्तोक्तानि, उपधानानि च श्रीमहानिशीथसूत्रमोक्तानि कृत्वा पूर्वं दीक्षाग्रहणानन्तरं कदा गुरूणां च प्रणामपूर्वकं वाचनावसरे वन्दनकक्रियामासूत्र्य, सूत्रं, चः पुनरर्थे । अर्थं टीकाभाष्यनिर्युक्तिचूर्णिप्रभृतिकं मधुरस्वरेणाहं पठिष्ये महता आदरेण प्रयत्नेनेत्यर्थः । यत उक्तं श्रीजीतकल्पे—

"कालक्कमेण पत्तं संवच्छरमाइणा उ जं जंमि । तं तम्मि चेव धीरो वाइज्जा सो य कालो य ॥ १ ॥
तिवरिसपरियायस्स उ आयारपकप्पनाममज्झयणं । चउवरिसस्स य सम्मं सूयगडं नाम अंगंति ॥ २ ॥
सकप्पववहारो संवच्छरपणगदिक्खियस्सेव । ठाणं समवाओऽवि य अंगे ते अट्ठवासस्स ॥ ३ ॥
दसवासस्स विवाहा इक्कारसवासयस्स य इमे उ । खुड्डियविमाणमाई अज्झयणा पंच नायव्वा ॥ ४ ॥
बारसवासस्स तहा आसीविसभावणं जिणा बिंति । पन्नरसवासगस्स य दिट्ठीविसभावणं तह य ॥ ५ ॥
सोलसवासाईसु य इक्कुत्तरवड्डिएसु जहसंखं । चारणभावणमहसुमिणभावणातेयगनिसग्गे ॥ ६ ॥
एगूणवीसगस्स य दिट्ठीवाओ दुवालसममंगं । संपुन्नवीसवरिसो अणुवाई सव्वसुत्तस्स ॥ ७ ॥"

श्रीमहानिशीथेऽप्युक्तं अकालाविनयाबहुमानाद्यष्टविधज्ञानकुशीलानां मध्येऽनुपधानकुशीलस्य महादोषत्वं, यथा—"अउन्नं(न्हं)पि एयाणं गोयमा जे केई अणुवहाणेणं सुपसत्थं नाणमहीयंति अज्झावयंते वा समणुजाणंति तेणं महापावकम्मा महासुपसत्थनाणस्सासायणं पकुव्वंति । से भयवं जइ एवं ता किं पंचमंगलस्स णं उवहाणं कायव्वं । गोयमा पढमं नाणं तओ दया, एयाणं सव्वजगज्जीवपाणभूयसत्ताणं अत्तसमदरिसित्तं जाव सव्वुत्तमसोक्खंति ता सव्व मा य अन्नाणाओ पवे(व)त्तिज्जा जाव गोयमा इमाए विहीए पंचमंगलस्स णं विणओवहाणं कायव्वं" इत्यादि । एतावतोपधानतपःकरणपूर्वकं सिद्धान्तार्थपठनपाठनं युक्तं, अन्यथा तु महत्याशातनाऽभिहिता । "एतद्विधिना कदाहं सूत्रपाठी स्यां ?" इति मनोरथः

आज्ञसाधुनिर्विधातव्य इति तात्पर्यार्थः । श्रीउत्तराध्ययनेष्वप्युक्तं—"वसे गुरुकुले निच्चं जोगवं उवहाणवं । पियं करे पियं वाई से सिक्खं लद्धुमरिहई ॥ १ ॥" इत्यादि ।

अग्रेतनकाव्येऽपि मनोरथानाह—

कम्मट्ठवाहीहरणोसहाणि, सामाइयावस्सयपोसहाणि ।
सिद्धंतपन्नत्तविहाणपुव्वं, अहं करिस्सं विणयाइ सव्वं ॥ १५ ॥

व्याख्या—कर्माष्टकमेव व्याधिस्तस्य हरणे भेषजोपमानि । सामायिकं च आवश्यकशब्देन चतुर्विंशतिस्तववन्दनप्रतिक्रमणप्रत्याख्यानकायोत्सर्गपौषधानि । कदा सिद्धान्तप्रज्ञप्तविधानपूर्वं सूत्रोक्तविधिमुख्यतया । अहमेतानि षडावश्यकानि करिष्ये[१] ? अथ चाग्रेतनकाव्यवक्ष्यमाणविनयदशकवैयावृत्त्यादि सर्वं धर्मकृत्यं कदाऽहमाचरिष्ये ? इत्यपि मनोऽभिलाषः श्रेयस्काम्यया कर्त्तव्य एवेति भावार्थः ॥ १५ ॥

भूयोऽपि धर्मकृत्यमभिलाषमाचष्टे—

आणं गुरूणं सिरसा वहिस्सं, सुत्तत्थसिक्खं विउलं लहिस्सं ।
कोहं विरोहं सयलं चइस्सं, कया अहं मद्दवमायरिस्सं ॥ १६ ॥

---

१ (सामायिकं च) चारित्रेष्वावश्यकेष्वपि च मुख्यं, तेनादावुपन्यस्तं । २ केशोत्तारणमल्पमल्पमशनं निर्व्यञ्जनं भोजनं, निद्रावर्जनमह्नि मज्जनविधित्यागश्च भोगश्च नो । पानं संस्कृतपायसामविरतं येषामिहेत्थं क्रिया, तेषां कर्ममहामयः स्फुटतरं पुष्टोऽपि हि क्षीयते ॥ १ ॥

व्याख्या—आज्ञामादेशं गुरूणां धर्मदातॄणां शिरसा शीर्षेण वहिष्ये । एतावता गुरुपारतन्त्र्यमुक्तं । अथ च सूत्रार्थयोः शिक्षां विपुलां गुरुमुखाल्लप्स्ये । अथ च क्रोधं विरोधं च सकलं त्यक्ष्यामि । कदाऽहं मृदोर्भावो मार्दवं सौकुमार्यमाचरिष्यामीति शुभाभिलाषः प्रगुणनीयः ॥ १६ ॥

अथ दर्शनमूलाणुव्रतपालनाभिलाषमुल्लासयन्नाह—

सम्मत्तमूलाणि अणुव्वयाणि, अहं धरिस्सामि सुहावहाणि ।
तओ पुणो पंचमहव्वयाणं, भरं वहिस्सामि सुदुव्वहाणं ॥ १७ ॥

व्याख्या—सम्यक् तत्त्वावगमः सम्यक्त्वं क्षायोपशमिकौपशमिकसास्वादनक्षायिकवेदकलक्षणं पञ्चधा, तन्मूलान्यणु(महा)व्रतापेक्षयाऽणूनि सूक्ष्माणि व्रतानि प्राणातिपातविरमणादीन्यग्रे वक्ष्यमाणानि सदृष्टान्तानि कदाऽहं धरिष्यामि ? । सुखावहानि सुखकर्तॄणि । ततः पुनः । पंचमहाव्रतानां साध्वनुष्ठेयानां भरं भारं वहिष्ये सुदुर्वहाणां सुतरामतिशयेन दुर्धराणां धीरानुचीर्णानामिति काव्यार्थः । यथा श्रीस्थानाङ्गेऽप्युक्तं—“तिहिं ठाणेहिं समणे निग्गंथे महानिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ । तं जहा—कया णं अहं अप्पं बहुं वा सुयं अहिज्जिस्सामि ? कया णमहमेगल्लविहारपडिमं पडिवज्जिस्सामि ? कया णमहमपच्छिममारणंतियसंलेहणाझूसणाझूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पाओवगए कालमणवकंखमाणे विहरिस्सामि ? एवं समणस्स मणसा वयसा कायसा पागडमाणे समणे निग्गंथे महानिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ । तिहिं ठाणेहिं समणोवासगे महानिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ । तं जहा—कया णमहमप्पं वा बहुं वा परिग्गहं परिचइस्सामि ? कया णमहं

126

मुंमे जविता अगाराओ अणगारयं पवइस्सामि ? कया णमहमपश्चिममारणंतियसंलेहणाभूसणाभूसिए काले अणवकंखमाणे विहरिस्सामि ? एवं समणसा सवयसा सकायसा जागरमाणे समणोवासए महानिज्जरे महापज्जवसाणे जवइ" । तथा श्रीहेमसूरिणाऽप्युक्तं—"त्यक्तसङ्गो जीर्णवासा मलक्लिन्नकलेवरः । जजन्माधुकरीं वृत्तिं मुनिचर्यां कदा श्रये ? ॥ १ ॥"

अथ प्रारब्धमेव प्रस्तूयते । उपसंहारकाव्यमाह—

एवं कुणंताण मणोरहाणि, धम्मस्स निव्वाणपहे रहाणि ।

पुन्नज्जणं होइ सुसावयाणं, साहूण वा तत्तविसारयाणं ॥ १८ ॥

व्याख्या—एवमुक्तरीत्या कुर्वाणानां मनोरथान् मनोभिलाषान् मनोरथशब्दस्य प्राकृतत्वेऽपि नपुंसकनिर्देशः । कस्येति साकाङ्क्षं पदं तदर्थं धर्मस्येति पदं । किंजूतान् मनोरथान् ? निर्वाणस्य पन्था निर्वाणपथस्तत्र रथप्रायान् । यथा रथारूढः पुमान् सुखेनाध्वानमुल्लङ्घ्य पारं प्रयाति तथा शुजमनोरथैरपि संसृतिपारः प्राप्यते। अथ तत्करणे किं फलं तदाह—'पुन्नज्जणमिति' पुण्यस्यार्जनं पुण्यार्जनं जवति । सुश्रावकाणां साधूनां वा । किंजूतानामुजयेषां ? तत्त्वेषु जीवाजीवादिषु विशारदाः प्राज्ञास्तेषां तथाजूतानामिति काव्यार्थः । अथ सुमनोरथोपरि दृष्टान्तः प्रथ्यते—

अत्थित्थ सुप्पसत्था सुत्थावत्था पइट्ठिअणसत्था । विउसंतरयणपगरा मगरायरज्जूमिसारिच्छा ॥ १ ॥

हीसंतसच्चलोहा संतोसियपासियंगगोविंदा । पसरंतसरसरंगा अच्चंतचरंतवरपोआ ॥ २ ॥

जगरा नामेण पुरी सुरीतिमं (सं) पत्तनागरनरोहा । जोहाइअनरिंदा नंदियलोया विगयसोया ॥ ३ ॥

आसी तत्थ निवासी आसी महुरक्खराए वयणाइ । सुपञ्जयकंचणवसू वसू सुविक्खायसिरिसेट्ठी ॥ ४ ॥
जाया तस्स सविणया सेट्ठो सिद्धो य नामओ तणया । धम्मम्मि साहिलासा सपिवासा परुवयारम्मि ॥ ५ ॥
तत्थन्नया कयाऽवि हु संपत्ता सीलचंदसूरिंदा । भुवणम्मि नणु दिणिंदा इव जे जणबुद्धबोहे ॥ ६ ॥
पडिबद्धो तप्पासे पासे मोहस्स छिंदिऊण लहुं । सेट्ठो सुणित्तु धम्मं दिक्खं कम्मारिपडिवक्खं ॥ ७ ॥
बुड्ढवयजणयजणणीपालणपवणो गिहम्मि निवसेइ । सिद्धो सुविसुद्धमई अईव इय चिंतिउं लग्गो ॥ ८ ॥
कइया उज्झियगिहवासपासमुम्मूलिऊण विसयाणं । गिण्हिस्समहं संजममसंजमं दूरमुज्झंतो ॥ ९ ॥
परिचत्तमित्तसंगो अंगोवंगाइं गोविऊण दढं । कुम्मुव्व सुहज्झाणुज्जलजलमज्झम्मि चिट्ठिस्सं ॥ १० ॥
कइयाऽहं सुगुरूणं नूणं विणयं समाइरिस्सामि । पयपंकयजमरतुल्लं सेवारसिओ धरंतो य ॥ ११ ॥
कइया सुगुरूहिं समं रमंतओ संजमम्मि आरामे । नाणाविहदेसेसुं अप्पडिबद्धो चरिस्सामि ? ॥ १२ ॥
कइया धरवावारं दुवारं वारिऊण नीसेसं । निस्सेयसपुरमग्गं पडिवज्जिस्सामि निरवज्जं ॥ १३ ॥
होही दीहो सो कोऽवि कोविओ कुजणेहिं कुडगिरा । उवसमरसनिम्मग्गो रोसकसायं चइस्सामि ॥ १४ ॥
काऊणुवहाणाई महानिहाणाइं पुन्नरयणाणं । कइया अंगोवंगाइसुत्तमहयं पढिस्सामि ॥ १५ ॥
कइयाऽहमप्पदेहे निरीहभावं धरित्तु धीरमणो । उवसग्गवग्गमसहं सहिस्समुव्वाहभाववओ ॥ १६ ॥
समिईओ पंच तहा गुत्तीओ तिन्नि महव्वए पंच । सीलंगाणऽट्ठारससहस्साइं कया वहिस्सामि ॥ १७ ॥

कइया गहित्तु चरणं चरणं सुगुरूण सेवमाणोऽहं । गामागरनगरेसुं अप्पडिबद्धो चरिस्सामि ? ॥ १८ ॥
कइया गयावराहो नाहो होऊण सव्वसत्ताणं । पत्ताण पत्तरेहो देहोवगरणसुनिम्मुक्को ॥ १९ ॥
वेरग्गरंगवासियचित्तो सत्तोवयाररंगिल्लो । सिवरमणिरमणउक्कंठिओ य अहयं भविस्सामि ? ॥ २० ॥युग्मम् ॥
इक्खाइसुहमणोरहमालामालंकिओ सयाकालं । कालं अइक्कमेई सिद्धो सुपसिद्धमाहप्पो ॥ २१ ॥
अह अन्नया समेओ सेणमुणी सिद्धजायरं दट्ठुं । तत्थ पुरे पोरगणाइन्ने धन्नेहिं पडिपुन्ने ॥ २२ ॥
सेणो सयं पमाई माई वाई अलीयवयणाणं । वट्टइ न तहा सम्मं चरणे सरणे सपुन्नाणं ॥ २३ ॥
ते दोऽवि एगठाणे मिलिया ललियाइ महुरवाणीए । अच्चुच्चं उवएसं दिंता वट्टंति जा तत्थ ॥ २४ ॥
अह दिव्वजोगवसओ ताणुवरिं निवडिओ असणिघाओ । तन्निग्घायवसेणं खणेण निच्चेयणीभूया ॥ २५ ॥
तद्दुक्खदुक्खियमणो जाओ परियणगणो समग्गोऽवि । किमकंडे हा जायं दुवेऽवि पंचत्तमावन्ना ॥ २६ ॥
तत्थन्नया समेओ गेओ निम्मलगुणेहिं देवाणं । केवलनाणप्पवरो जुगंधरो नाम सुमहप्पा ॥ २७ ॥
तप्पयपणमणहेउं सिट्ठी वसुनामओ समायाओ । सुणिओ धम्मुवएसो पावपवेसोवसमहेऊ ॥ १८ ॥
अह सिट्ठिणा मुणिंदो पुट्ठो हिट्ठेण सुयगइविसेसं । सोहम्मकप्पगमणं कहियं सिद्धस्स गिहवइणो ॥ २९ ॥
सेणो महिड्ढिवंतरसुरेसु अवयारमासु संपत्तो । किं कारणमित्थ पहू ? गईविसेसो जमेरिसओ ॥ ३० ॥
सिद्धो सुद्धसहावो आसी निवसंतओऽवि घरवासे । जइधम्मधरणरसिओ तिसिओ तह समयमग्गम्मि ॥ ३१ ॥

सेणो मुणी वि जाओ सपमाओ सयया सिढिलचित्तो । न हु मुणिधम्मे रम्मे रइमावन्नो मणागमवि ॥ ३२ ॥
एएण हेउणा तेसिंभासिं एयारिसो गइविसेसो । एगे सामन्नं पि हु पत्ता पत्ता न वेरग्गं ॥ ३३ ॥
अवरे घरं वि संता संता दंता जिइंदिया हुंति । तेसिं अप्पिच्छिमहिच्छिनिज्जराणं गई भणिया ॥ ३४ ॥
ते धन्ना कयपुन्ना गिहिणोऽवि हु जे धरंति वेरग्गं । मुणिणोऽवि सप्पमाया न साहुरेहावहा हुंति ॥ ३५ ॥
एयं निसम्म सम्मं गिहवासविरत्तया जणा जाया । नाणी जुगंधरोऽवि हु विहरइ अन्नत्थ महिवलए ॥ ३६ ॥
एवं ये सुमनोरथान् शिवपुरीसंप्रापणे सद्रथान् , कुर्वन्तीह गृहस्थिता अपि रताः सद्धर्मकर्मोद्यमे ।
ते शुद्धस्थिरमेधसः सुमनसः श्रेयःसुखं शाश्वतं, सेवन्ते खलु सिद्धवत्तदितरे स्युः संसृतौ भ्रामकाः ॥ ३७ ॥

॥ इति सुमनोरथोपरि सिद्धदृष्टान्तः ॥

अथोत्सूत्रपदोद्भावने महादोषसंभवमाह—

भवंति जे सुत्तविरुद्धभासगा, न ते वरं सुट्ठुवि कट्ठकारगा ।
सछंदचारी समए परूविआ, तइंसणिज्जावि अईव पाविआ ॥ १९ ॥

व्याख्या—भवन्ति ये सूत्रविरुद्धभाषकाः सूत्रं सिद्धान्तस्तस्माद्विरुद्धं विपर्यस्तं भाषन्ते ते तथाविधा उत्सूत्रभकारो नरास्ते न वरं न श्रेष्ठाः । किंभूतास्ते ? सुष्ठु सुतरां कष्टसोढारोऽपि शीतातपवातक्षुत्पिपासाद्यतनुतनुक्लेशकारका अपि

सन्तः । ते किंभूता ज्ञेयाः ? स्वच्छन्दचारिणः स्वेच्छाविहारिणः समये सूत्रे प्ररूपिताः प्रोक्ताः । अथ च तद्दर्शनेच्छापि तन्मु-खावेक्षणमनीषापि कृता सती अतीव पापैव पापिका भृशं दुष्कृतोत्पादिकेति काव्यार्थः । यत उक्तं श्रीबृहत्कल्पे—

"उस्सुत्तभासगा जे ते दुक्करकारगा वि सच्छंदा । ताणं न दंसणं पि हु कप्पइ कप्पे जओ भणियं ॥ १ ॥"

"जे जिणवयणुत्तिन्नं वयणं भासंति अहव मन्नंति । सम्मद्दिट्ठीणं तद्दंसणं पि संसारवुड्ढिकरं ॥ १ ॥"

अत्रार्थेऽनार्य(र्ष)स्फुरच्चातुर्यसावद्याचार्यस्वरूपं प्ररूप्यते—

पवज्जं निरवज्जं सज्जिय जो भासई य सावज्जं । उस्सुत्तमणुवदंतो सो दुग्गइभायणं भवइ ॥ १ ॥
जह सावज्जायरिओ तरिओऽवि हु रुद्दभवसमुद्दम्मि (हं तु) । पुणरवि भवम्मि पडिओ महानिसीहम्मि वागरिओ ॥२॥
सिरिवीरेणं गोयमपुरओ तस्सेव पंचमज्झयणे । तह तस्सरूवमहयं मंदमई वि हु कहिस्सामि ॥ २ ॥ युग्मम् ॥
किं तेणं पावियमेरिसम्मि पुट्ठम्मि साहिओ वीरो । गोयममुद्दिस्सेमं पयडत्थं कहिउमाढत्तो ॥ ४ ॥
चउवीसियाइ एयाइ आसि अइक्कंतणंतकालम्मि । अन्ना किर चउवीसी सीसीकयदेवमणुओहा ॥ ५ ॥
तीए चउवीसइमो जाओ धम्मसिरिनामतित्थेसो । वन्नेण य माणेणं मज्झ सरिच्छो पसंतप्पो ॥ ६ ॥
तित्थे तस्स य जाया अच्छेरा सत्त चित्तचिसयरा । अह सिद्धिसुहं पत्ते चरमजिणे पणयदेवगणे ॥ ७ ॥
जायमसंजयपूयानामं भुवि विप्फुरंतमच्छेरं । बहुयं लोयसमूहं जाणित्तु असाहुजणभत्तं ॥ ८ ॥
अह तेणं कालेणं तेणं समएणमासि परिसयं । नामायरिया बहुसड्ढगेहि परिगाहिउं दव्वं ॥ ९ ॥

ते कारविंति चेईहराई सुमणोहराई नयरम्मि । नीयावासम्मि रया दयाविहूणा अजियकरणा ॥ १० ॥ युग्मम् ॥
सिढिलीकयचारित्ता रित्ता तवणियमसच्चसोएहिं । दुरुज्झियखोयजयासंका वंका गुणविमुक्का ॥ ११ ॥
निवसंति सुहेणं चेइएसु अच्चंति धूवकुसुमेहिं । देवे सेवंति य सव्वया वि पंचप्पमायाई ॥ १२ ॥
सव्वे सत्ता पाणा जीवा भूया य नेव हंतव्वा । सुहुमा य बायरा तह मुणीहिं नोवद्दवेयव्वा ॥ १३ ॥
एयं पवयणनिस्संदकप्पमरिहंतदेसियं वयणं । विक्कवणुव्व गएहिं नेहिं विस्सारियं निउणं ॥ १४ ॥
खंडियपडियाई समुद्धरंति ते चेइयाई सयमेव । न गणंति जीवहिंसं समयायारं अवगणिंति ॥ १५ ॥
मेहुणमेगंतेणं वज्जियमह तेउआउआरंभं । साहूण साहुणीणं समयम्मि य मुणियतत्ताणं ॥ १६ ॥
धारिसु समणलिंगं संगं तिविहेण नो विवज्जिसा । पूयंति जे जिणिंदं सयं विचित्तेहिं मल्लेहिं ॥ १७ ॥
ते अणहिगारदोसा पमत्ता मिच्छदिट्ठिणो दुट्ठा । वज्जिज्जोइणो य देवभगा य वीरेण निद्दिट्ठा ॥ १८ ॥ युग्मम् ॥
तेसिमणायाराणं आयरियाणं पमायजरियाणं । मज्झे मरगयसामलवन्नो कुवलयपत्तायरिव्व ॥ १९ ॥
परमुज्जलो गुणेहिं हंसुव्वधवलचरणरागिल्लो । पंकाउ विरत्तमणो न जलासयसेवओ नवरं ॥ २० ॥ युग्मम् ॥
अह सुट्ठु तवस्सी अणगारो सारचरणकरणरओ । संसारभमणभीरुअहियओ हियओ य सत्ताणं ॥ २१ ॥
न कयावि हु उस्सुत्तं वज्जरई चरइ सुद्धमग्गम्मि । जिणवयणामयवासियचित्तो रत्तो चरित्तम्मि ॥ २२ ॥
चहुमणायारिल्लं मुल्लंतं हासखिड्डुवयणाई । जणमज्झे पासत्थं खणं पि न सहेइ सो सूरी ॥ २३ ॥

गामागरनगरेसुं विहरंतो कुकम्मं परिहरंतो । संपत्तो तत्थ पुरे चियवासिमुणीणमावसहं ॥ २४ ॥
सक्कारिओ य तेहिं अब्भुट्ठाणाइणा य विणएणं । धम्मकहाकहणपरो सुहेण सो संठिओ तत्थ ॥ २५ ॥
कइवयदिणाणि ठिच्चा तत्तो सो पुणवि विहरिउं लग्गो । नेगरिकसम्मि ठिईं चिरं सुसाहूण सोहकरी ॥ २६ ॥
तत्तो कुरंतपंतंगलक्कणा तक्कणाउ ते मिलिया । दुल्ललियायाररमुणीए चक्कवाला महाबाला ॥ २७ ॥
जइ तुब्भे इत्थ पुरे भयवं गुणवंतयाण सिरमुणिणो । इक्कं कुणह पसन्ना वासारत्तस्स चउमासं ॥ २८ ॥
तो तुम्हाऽऽणत्तीए बहुआणं चेइयाण निप्पत्ती । संपज्जइ किज्जइ सङ्घगेहिं अम्हेहिं तह महिमा ॥ २९ ॥ युग्मम् ॥
इय दव्वलिंगिलयगाइस्सणज्जे भणियमित्थ सूरीहिं । जइवि हु जिणालयाणं सेणी सिवगेहनिस्सेणी ॥ ३० ॥
तहवि हु सावज्जमिमं मम निम्ममवित्तिवत्तिणो समणा । वायामित्तेणवि नाहमेयमिह आयरामि अहो ॥ ३१ ॥ युग्मम्
एवं पवयणसारं निस्संकं तेण वागरंतेण । कुवलयपहेण गोयम समज्जियं तित्थयरगोत्तं ॥ ३२ ॥
तेणेगभववसेसीकओ महाकुत्तरोऽवि भवजलही । अह तेण तत्थ दिट्ठो असमंजससंघमेलावो ॥ ३३ ॥
लिंगिणियालिंगीहिं मिलित्तु एगत्थ तालिया दिन्ना । हंहो इमस्स दिट्ठं पंडिच्चं सच्चवाइत्तं ॥ ३४ ॥
एवं पयंपिरेहिं निच्चं थुणिरेहिं अप्पचरियस्स । कुवलयपहस्स विहियं सावज्जायरियनामंति ॥ ३५ ॥
नीयं च पसिद्धीए थिद्धी संगो असाहुवग्गस्स । तहवि हु सो नवि रूसइ तूसइ विहिएऽवि नेव हिए ॥ ३६ ॥

---

१ समूहाः.

अह तेसिमणायाराए (तत्थ) लिंगोवजीविसाहूण । आइन्नो पावेणं संपन्नो आगमवियारो ॥ ३७ ॥
सड्ढाणमसब्भावे जावेणं साहुणोऽवि जिणभुवणं । पडिजागरंति खंडियपडियं च समुद्धरंति तहा ॥ ३८ ॥
अन्नमवि चेइयाणं कज्जं सज्झंतयाए समणाणं । नत्थि किर कोइ दोसो कोसो सुकयस्स चेव जवे ॥ ३९ ॥
अह तेसि तेऽवि जणिउं लग्गा सग्गापवग्गदायारो । जणिओ खलु चरणभरो नरो हवइ जेण बहुसुहिओ ॥ ४० ॥
अन्ने कहंति केई धम्मं किं एत्थ मोरचंदा भो । सारं धम्मस्सवि जीवियस्स जिणपूयणं भणियं ॥ ४१ ॥
सुक्कंगमसंदिद्धं बुद्धं सिद्धंतमज्झयारंमि । उस्सिंखलवयणाणं ताणं को कुणइ नणु गणणं ॥ ४२ ॥
जाओ सत्थविवाओ ऊगइगमणम्मि जो महावाओ । परमत्थि नेव कुसलो तम्मज्झे कोऽवि तत्तन्नू ॥ ४३ ॥
तत्थेगे इय जणिरा अमुगे गहम्मि अमुग आयरिओ । अन्ने वयंति अमुगो साहू जं जणइ तं सच्चं ॥ ४४ ॥
केऽवि हु जंपंति इमं किमित्थ बहु पलविएण एएण । अम्हाणं सवेसिं पमाणमायरिय सावज्जो ॥ ४५ ॥
तव्वयणं पडिवन्नं सवेहिवि एवमेव होउत्ति । हक्कारावेंति तओ बहुमेए सूरि सावज्जं ॥ ४६ ॥
सो संपत्तो तत्तो सत्तहिं मासेहिं दूरदेसाओ । निम्ममनिरहंकारो सारो चरणुज्जलगुणेहिं ॥ ४७ ॥
दिट्ठो तत्थेगाए अज्जाए धम्मकज्जसज्जाए । तवसा तणुकयतणू घणुव जवंगिसिरिसुद्दओ ॥ ४८ ॥
तद्दंसणक्खणविम्हियमणाइ एयाइ चिंतियं चित्ते । किं एस मुत्तिमंतो अरिहंतो कंतिदिप्पंतो ॥ ४९ ॥

१ कोष्ट.

अह धम्मो रूवधरो अहवा निज्जरतरू सुरतरू वा । इय चिंतिय तिपयाहिणपुव्विं सा पणमिया पाए ॥५०॥ युग्मम्.
संघट्टिओ य सहसा निउत्तमंगेण हरिसविवसाए । न हु पडिसिद्धा मुद्धा तेण य सा साहुणी गणिणा ॥ ५१ ॥
दिट्ठो कुछमणेहिं समणेहिं तेहि तीइ वेलाए । तत्थागएहिं तवंदणत्थमच्चंतपावेहिं ॥ ५२ ॥
अह सो सूरी चिट्ठइ तत्थेवाऽवितहसिद्धिपहदाया । मायानिम्मुक्कमणो गुणोअही मुणियसुत्तत्थो ॥ ५३ ॥
मियमहुरमंजुलाए सोमालाए गिराइ जवाणं । सुत्तत्थमुवइसंतो खंतो दंतो कहइ धम्मं ॥ ५४ ॥
तह चेव सद्दहंति य वहंति तस्साणुवित्तिमंगेसु । संसारुव्विग्गमणा समणोवासगगणा तत्थ ॥ ५५ ॥
तस्स य वक्खाणखणे चउदसपुव्वंगसारमायायं । गच्छाचारपवत्तगमहानिसीहस्स पंचमज्झयणं ॥ ५६ ॥
एसा तग्गयगाहा समणायारम्मि जा निराबाहा । अनइन्ना पडिपुन्ना गुणेहिं समणाण बहुमन्ना ॥ ५७ ॥
जत्थित्थीकरफरिसं अंतरियं कारणेऽवि उप्पन्ने । अरिहावि करिज्ज सयं तं गच्छं मूलगुणमुक्कं ॥ ५८ ॥
तो गोयम सावज्जायरिएणं अप्पसंकिएणेव । चिंतियमेवं चित्ते सुत्ते निस्संकिएणावि ॥ ५९ ॥
जइ इह एयं गाहं जहट्ठियं णणु कहेमि जणमज्झे । तो तइया अज्जाए वंदणयकियाए मइपाया ॥ ६० ॥
संघट्टिया सिरेणं तं दिट्ठमिमेहिं कुछसमणेहिं । जह मह सावज्जायरियनाममारोवियं सहसा ॥ ६१ ॥
तह किमवि अन्नमवि मे काहिंति कुनामधिज्जमज्ज धुवं । को वा खवमच्छगओ साहूवि न हासमिह वहइ ६२ त्रिभिर्विशेषकम्.

१ निर्जरतरः, देदीप्यमानदेवः

सुत्तत्थमन्नहा जइ अहं निरूवेमि गविओ संतो । आसायणा य गरुई तो जायइ जाणगस्सावि ॥ ६३ ॥
ता किं किज्जइ इत्थ उ फुरमेयं संकडं महावडियं । एगदिसाए वग्घो नइपूरो वहइ अन्नत्थ ॥ ६४ ॥
वक्खाणेमि किमन्नह अहवा हा हा न जुत्तमेयं मे । जो सुयनाणस्स दुवालसंगरूवस्स एयस्स ॥ ६५ ॥
लविओऽवि पमायवसा न साहए सच्चमत्थवित्थारं । सो दुत्तरभवजलहिं न हु तरइ अणंतसंसारी ॥६६॥ युग्मम् .
जं हवइ होउ तं चिय जहट्ठियं चेव पन्नविस्सामि । गाढत्थं परमत्थं जाणंतो नेव बुज्झिस्सं ॥ ६७ ॥
वीमंसंतेणेमं तेणावितहो निरूविओ अत्थो । सुगुरूवएसमग्गाणुसार(रि)यं न हु मुयंतेण ॥ ६८ ॥
एयम्मि खणे तेहिं निसुणंतेहिं दुरंतपंतेहिं । दुल्लक्खणेहिं समणेहिं चोइओ सूरि सावज्जो ॥ ६९ ॥
जइ खलु एसो अत्थो सच्चो तुममेव ताव पब्भट्ठो । मूलगुणेहिं संभरसु तद्दिणे तीइ अज्जाए ॥ ७० ॥
संघट्टिओऽसि सिरसा तरसा पाएसु निवडमाणीए । निस्संकमिमेवुत्ते जाओ विच्छायवयणो सो ॥ ७१ ॥ युग्मम् .
एयं नायमिमेहिं पावहेएहिं मह कयं नामं । सावज्जायरिउत्ति य तहा करिस्संति अन्नमवि ॥ ७२ ॥
तो सावज्जेणिमिणा तक्कयदुन्नामभिन्नजीएण । चिंतियमेयाणमहं जहा तहा उत्तरं देमि ॥ ७३ ॥
तत्तो पुणरवि एसो दोसोवहओऽवि कुलिंगीहिं । एयारिसचिंताए चियाए पज्जलिउमारद्धो ॥ ७४ ॥
गोयम आयरिओ वा गच्छाहिवई व सुयहरो होउं । जे केऽवि हु तित्थंकरवयणं मयणं व सुकुमालं ॥ ७५ ॥
न समायरंति हु सयं न हु अणुमन्नंति मंदपुन्ना । तत्तावबोहसुन्ना पुन्ना तिहिं गारवेहिं सया ॥ ७६ ॥

कोहेणं माणेणं मायाए लोभहासदप्पेणं । जाए पमायखलिए दिया व राओ व एगे वा ॥ ७७ ॥
परिसागए व सुत्ते जागरमाणे व तिविहतिविहेणं । एगमवि विराहिज्जा से भिक्खू निंदणिज्जो य ॥७८॥ चतुर्भिः कलापकम् .
से बहुवेयणपरिगयदेहे गेहे समग्गदुक्खाणं । उक्कोसठिइं संसारसागरं परिभमिज्ज चिरं ॥ ७९ ॥
तो मह पमाइणो हीणसत्तसत्ताण खलु सिरोमणिणो । आसंकेधा दुहनिया इहयं नणु आवई महई ॥ ८० ॥
जेण न सक्केमि अहं पन्नवियं भणिउमित्थ धणियमहो । ता कहमणत्थ भवे बुड्डिस्सं दारुणदुहाणं ॥ ८१ ॥
इय झायंतो सूरी दूरीकयहेउजुत्तिदिट्ठंतो । उवयरिकओ विलक्खीभूओ भूओव दिवसम्मि ॥ ८२ ॥
तेहिं दुरायारेहिं तो तं पइ एरिसं समुल्लवियं । हंहो अम्हाणेगोऽवि न छिन्नो संसओ तुमए ॥ ८३ ॥
जइ तुज्झ अत्थि कावि हु विज्जा चुज्जारिहा सविज्जाणं । ता परिहारगमज्जवि वज्जरसु असंसयं अम्ह ॥ ८४ ॥
अविइन्नजुत्तउत्तरमेए मं अरकमंति जाणित्ता । अवहीरिस्संति हहा दाहामि किमुत्तरमिमेसिं ॥ ८५ ॥
एयमिमो चिंततो बहुहा अप्पं मणे विसूरंतो । वागरिओ गरहियदंसणेहिं तेहिं पुणो सूरी ॥ ८६ ॥
किं भो दुत्तरचिंतासायरमज्झम्मि निवडिओऽसि तुमं । किंचि कहेसु इहुत्तरमब्भुवियारि पयत्तेण ॥ ८७ ॥
परितप्पिऊण सुइरं रुइरं परिभाविऊण अप्पस्स । वुत्तमिमेणमसंकियमणेण निसुणंतु भो तुब्भे ॥ ८८ ॥
सव्वन्नूहिं पवेइयमेयं जं न हु अजुग्गवग्गस्स । सुत्तत्थो दायव्वो कायव्वो नेव विस्सासो ॥ ८९ ॥

१ आश्चर्यौघा.

आमे घडे निहत्तं जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिद्धंतरहस्सं अप्पाहारं विणासेइ ॥ ९० ॥
तत्तो पुणोऽवि साहियमेएहिं किमेरिसाइं वयणाइं । अरुखरुआइं जंपसि कंपसि न हु अलियदोसाउ ॥ ९१ ॥
पच्चुत्तरं न दाउं जइ सक्को गोणुव्व थक्कोसि । उप्पामेसु नियासणमोसरसु तहा तुरियमित्तो ॥ ९२ ॥
देवस्स उ रूसिज्जा जत्थ तुमंपि प्पमाणयं घेत्तुं । आहूउ संघेणं आपुच्छेउं समयजावं ॥ ९३ ॥
गोयम सुहम्मणेणं फुरेऊणं मणम्मि अप्पाणं । उत्तरमन्नमदट्ठुं सवसीकाउं जवमणंतं ॥ ९४ ॥
संखसमणेण जउ उस्सग्गववायमग्गजुयलेण । घट्टइ जिणसमयट्ठिई मई इमा अम्ह संपन्ना ॥ ९५ ॥ युग्मम् .
तुज्झे न याणहेयं जत्थेगंतो य तत्थ मिच्छत्तं । आणारिहाणएगंता तत्तमिमं मणे मुणह ॥ ९६ ॥
तत्तो हरिसियहियएहिं तेहिं मोरेहिं सजलमेहुव्व । दिट्ठो सिणिद्धदिट्ठीइ मन्नियं तस्स तं वयणं ॥ ९७ ॥
मेरुव्विमेहिं मुणिउ थुणिउ वयणेहिं अमयमहुरेहिं । वणरुक्खुव्व घणेणं अम्हे उज्जीविया तुमए ॥ ९८ ॥
इच्चाइनियपसंसं निसुणंतेणं तदेगवयणेणं । सिद्धंतविरुद्धेणं जणिएणमईवमुद्धेणं ॥ ९९ ॥
एगेणिमेण सूरिस्स दीहसंसारया समज्जूया । अपडिक्कमिउं तत्तो मरणावत्थाइवि अजीउ ॥ १०० ॥
उम्मग्गपरूवणपउणिउरुपावप्पसंगउ मरिउं । उववन्नो सो वंतरसुरेसु तत्तो पुणो चविउं ॥ १०१ ॥
पवसियवइह पडिवासुदेवसुपुरोहियस्स पुत्तीए । कुच्छिंसि अभया तं जाणित्ता तीइ जणणीए ॥ १०२ ॥
हाहा गरुअमकज्जं सज्जियमेयाए मज्झ धूयाइ । पावेण पूरियाए अजहजहापसूयाए ॥ १०३ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् .

साहियमेयं च पुरोहियस्स तेणावि कूरिउं सुचिरं । निव्विसया य कया सा पाववसेणं दुहं निरासा ॥ १०४ ॥
कत्थवि न लहइ ठाणं खाणं पाणं न यावि सम्माणं । सीउण्हपिवासाहिं विच्छुरिया कम्मवसनडिया ॥ १०५ ॥
पडिया छुज्जियकम्मी दासत्तं पाविया रसवणिस्स । तत्थ पुण मज्जपाणे रसियत्तं सुट्ठु संपत्ता ॥ १०६ ॥
मंसोवरि मोहखउ जाउ चित्तम्मि विसयउम्माउ । पडिया य कुसंगेणं असइ सया पिसियखंडाइं ॥ १०७ ॥
तस्सेव वाणियस्स य गेहाउ मुसिय किंचि दविणजरं । विक्क(क्कि)णिय अन्नठाणे सा भुंजइ विसयसुक्खाइं ॥१०८॥
वाणिक्कगेण नायं तक्करियं साहियं च भूवइणो । बज्झा तेणाइत्ता घित्ता छुत्ता य पाविट्ठा ॥ १०९ ॥
मिलिउं नायरलोउ सोउंवगउ करेइ विन्नत्तिं । एसो हु रायधम्मो गब्भवई नेव हंतव्वा ॥ ११० ॥
पसवइ जाव न बालं ताव पयत्तेण रक्खियव्वेसा । अह तं निउंगिगेहे भूवइवयणेण नेऊणं ॥ १११ ॥
लोएण पसवसमयं जाव नियंतियघरोयरे धरिया । अह दारयं पसूया भूयाहिगउव्व कंपतणू ॥ ११२ ॥
तक्कणमेवाणीया भीया रायंगणम्मि गुणहीणा । आरक्खगाण दिट्ठिं वंचित्ता ताव नणु नट्ठा ॥ ११३ ॥
मुणियं भूमीवइणा जिसं गवेसावियावि नो लद्धा । तो आइट्ठं रन्ना तत्तणुउ पालियव्वो य ॥ ११४ ॥
दिन्ना पंचसहस्सा तप्परिपा(वा)लणकए धणस्समुणा । सो पंसुलीइ तणउ दुक्खं संवड्ढिउऽवि मउ ॥ ११५ ॥
अह सावि हु मरिऊणं तम्माया पावकम्मउ जाया । तत्थेव पुरे सुणाहिवत्तणे तस्स तो रन्ना ॥ ११६ ॥

१ मूला.

तस्सेव बालगस्स य दवावियं दविणजायमखिलंपि । पंचसयाणं सो नाहचं मूलाण पाडेइ ॥ ११७ ॥
कुणमाणो तारिसजीवघायपमुहाइं पावकज्जाइं । पंचत्तं पावित्ता पूरित्ता पावगेणप्पं ॥ ११८ ॥
गोयम सत्तमपुढवीअपयट्ठाणम्मि पत्थडे पत्तो । सावज्जायरियजिउ पर(रि)वरिउ पावकम्मेण ॥ ११९ ॥
तित्तीससागराइं तत्थ पगाढाउ घोरवियणाउ । विसहंतो दुसहाउ उवट्टित्ता तउऽवि पुणो ॥ १२० ॥
संजाउ अंतरदीवगेसु एगोरुगाण जाईसु । ततोऽवि हु मरिऊणं अवस्सो तिरियजोणीए ॥ १२१ ॥
नारयसरिसदुहाइं अणुहविउं बहुराइं छवीसं । निहणं पाविंतु तउ उप्पन्नो वासुदेवत्ते ॥ १२२ ॥
तत्थवि बहुआरंभं घणपावपरिग्गहं करितु पुणो । सत्तमपुढविं पत्तो खित्तो घणपावपंकेण ॥ १२३ ॥
तत्तो समुद्धरित्ता अप्पं दप्पंधलोयणो जाउ । गयकन्नमणुअजाई माई मंसाइ मज्जपिउ ॥ १२४ ॥
सत्तमपुढवी(ए)य गउ मउ तउ पावकम्मिउ बहुसो । चविउं तउऽवि महिसो संपत्तो तिरियजाईसु ॥ १२५ ॥
जारुवहणाइदुहं सहंतउ तत्थ पुण गउ निहणं । बालविहवाइ माहणसुयाइ तह पंसुलीए य ॥ १२६ ॥
कुच्छीए संजूउ जूउविव गरहिउ सदोसेहिं । पन्नगगन्जसारूण पारूणपमुहेहिं दुक्खेहिं ॥ १२७ ॥
बहुसाहिवेयणासयकयिथंगो दुच्छकुच्छवाहिल्लो । किमिजालखज्जमाणो नीहरिउ गब्भमज्झाउ ॥ १२८ ॥
कहकहमवि वुड्ढिगउ निंदिज्जंतो य पामरजणेहिं । गरहिज्जंतो बहुहा तालिज्जंतो य बालेहिं ॥ १२९ ॥

१ पातकेनात्मानम् ।

सावज्जायरियजिउ पउंसकलुसिज्जमाणमाणसिउ । सत्तसयवच्छराइं दो मासे तह दिणे चउरो ॥ १३० ॥
अणुहविय(तिव्वदुक्खं)वो सो जाउ वाणमंतरत्ताए । तत्तोऽवि हु मणुयत्ते तत्तो सूणाहिवत्ताए ॥ १३१ ॥
तत्तोऽवि सत्तमीए तत्तो उवट्टिऊण तिरिएसु । उप्पन्नो चक्किगिहे वसहत्ताए स कम्मवसा ॥ १३२ ॥
हलसगडचक्ककक्कसभारभरुव्वहणपच्चलस्सावि । दुसहा खंधपएसे संजाया वेयणा तस्स ॥ १३३ ॥
किमिकुलसंकुलदेहो भेहोवरिनिवडणेण संपन्नो । संपुन्नअपुन्नोदयवसउ धणिएण परिचत्तो ॥ १३४ ॥
परिगलियसडियचम्मो काएहिं कुक्करेहिं खज्जंतो । एगूणतीसवासे जीवियपाणेहिं परिचत्तो ॥ १३५ ॥
तत्तो महाधणस्स य इब्भस्स गिहे स नंदणो जाउ । वाहिनरविहुरियंगो लहुत्तणाउऽवि दुव्विउ ॥ १३६ ॥
वमणविरेयणकरणेहिं कडुअकसाएहिं तित्तखारेहिं । सो काढगेहिं पिज्जंतएहिं अत्रि आमयाउन्नो ॥ १३७ ॥
अइदुस्सहदुहवेयणपिल्लियसंसल्लियंगुवंगठिई । निद्धम्मो सूरिजिउ हारइ मणुअत्तणं विहलं ॥ १३८ ॥
इय जम्मणमरणेहिं सव्वत्थवि रोगसोगसंकिन्नो । चउदसरज्जुपमाणं लोयं परिपूरिऊणेसो ॥ १३९ ॥
मणुअत्तमणुप्पत्तो तत्तोऽणंतेण दीहकालेण । अवरविदेहे गेहे कस्सवि इब्भस्स पुन्नवसा ॥ १४० ॥
तित्थयरपणमणत्थं जणाणुवत्तीए सो गउ तइआ । पडिबुद्धो वक्काणं सोच्चा नच्चा परमतत्तं ॥ १४१ ॥
पव्वईउ पव्वज्जं निरवज्जं सज्जिऊण जिणपासे । तोडिसु कम्मपासे आसेविय केवलन्नाणं ॥ १४२ ॥
सिद्धिपयं संपत्तो तेवीसमतित्थनाहपासस्स । एयं संजायमिहं अच्छेरं सूरिजीवस्स ॥ १४३ ॥

वीरो वागरइ पहू बहूसवेहिं सुरेहिं महियपउ । एयं जाणसु गोयम संजायं पासतित्थम्मि ॥ १४४ ॥
तो पुच्छइ पहुं पुण भगवं सिरिगोयमो नमो किच्चा । एयारिसमइघोरं कहं इहं पावियं तेण ? ॥ १४५ ॥
जाए श्रीसंघट्टे तेहिं पच्चारिए रिउमुणीहिं । उस्सग्गुववाएहिं ठिउ जिणिंदागमो एसो ॥ १४६ ॥
एगंतं तं मिच्छा जिणाणमाणा हवइ अणेगंता । इय वयणपरूवणउ तेणज्जियमइघणं कम्मं ॥ १४७ ॥
एवं पहुणा भणिए उल्लवियं गोयमेण पुण एयं । भयवं किं उस्सग्गाववायमग्गे ठियं न सुयं ॥ १४८ ॥
गोयम उस्सग्गंमी अववाए वट्टए खु सिद्धंतं । भणियमणेगंतं पुण वत्थुतिगे नवरमेगंतं ॥ १४९ ॥
आउकायारंभो तेउकायाए तह समारंभो । मेहुणसेवा य तहा पडिसिद्धा वीयरागेहिं ॥ १५० ॥
निच्छयउ निच्छयउ बाढं सव्वप्पयारउ वाढं । एगंतेणं वज्जियमवजाणूयं नियमवस्सं ॥ १५१ ॥
इत्थं सुत्ताइक्कमसम्मग्गविलोवउ कुमग्गस्स । अइउक्करिसो रइउ तउ जिणाणाइ भंगो य ॥ १५२ ॥
तत्तो अणंतसंसारियत्तणं विहियमप्पणो तेण । तत्तो बहुदुक्खपरंपराइ संघट्टमावडियं ॥ १५३ ॥
सावज्जायरिएणं किं भयवं मेहुणं समाइन्नं ? । अक्खइ सामी गोयम निसेवियासेवियं तं च ॥ १५४ ॥
नो सेविय नवि य असेवियं च कहमेवमक्खियं ? सामि ! । जं तीए अज्जाए पाए संघट्टमाणीए ॥ १५५ ॥
तणुफासे जाएऽवि हु न तेण आउंटियं न संवरियं । न मणागंपि निसिद्धं इमेण खलु सूरिणा जम्हा ॥ १५६ ॥
एएणं अट्ठेणं गोयम एवं पवुच्चई नवरं । इत्थियमिसस्सवि धुवमेरिसउ कडुविवागो जं ॥ १५७ ॥

पहुवयणामयरसजरपाणसमुल्लसियरोमकूवेणं । सिरिगोयमेण वुत्तं तद्दत्ति न हु अन्नहा एयं ॥ १५८ ॥
पुण पुट्ठं तेण पहू कम्मं तित्थयरमज्जियं आसि । तेणिगजवावसेसीकउ य संसारनीरनिही ॥ १५९ ॥
किमणंतं संसारं ज्ञमिउ वमिउरुधम्मपरिणामो ? । गोयम तेणं निययप्पमायदोसप्पसंगेण ॥ १६० ॥
तम्हा मुणिणु एवं संसारुत्तारमिच्छमाणेणं । गोयम गुणिणा गणिणा सुदिट्ठसमयत्थसत्थेणं ॥ १६१ ॥
गच्छाहिवेण सव्वप्पयारउ सव्वहा पयत्तेण । अच्चंतमप्पमत्तेण जवियवं चरित्तवया ॥ १६२ ॥

॥ इति उत्सूत्रपरिहारे महानिशीथश्रुतस्कन्धपञ्चमाध्ययनस्थं सावद्याचार्यकथानकम् ॥

अथ जिनाज्ञातिक्रमकारिणामुत्सूत्रोच्चारिणां कष्टानुष्ठानधारिणामपि सर्वं व्रतनियमाद्यपि कृतमप्रमाणमेव स्यादित्येतदुपरि काव्यमाह—

अइक्कमित्ता जिणरायआणं, तवंति तिव्वं तवमप्पमाणं ।
पढंति नाणं तह दिंति दाणं, सव्वंपि तेसिं कयमप्पमाणं ॥ २० ॥

व्याख्या—अतिक्रम्य समुल्लङ्घ्य जिनेन्द्राज्ञां तपन्ति तीव्रं तपः षष्ठाष्टमादि अप्रमाणं प्रचुरतरं । पठन्ति ज्ञानं आगमरूपं । तथा ददति यच्छन्ति दानमभयदानादि [तथा] इत्यादि सर्वं तेषां मिथ्याभिनिवेशग्रस्तदुर्मतीनां कृतमप्रमाणमेव न प्रमाणपदवीमाटीकते सर्वं निष्फलमेव स्यादिति । जिनाज्ञातो बाह्या भूत्वा यदाचरन्ति स्वमत्या सुचरितं तन्निष्फलमेवेति काव्यार्थः ।

अत्रार्थे जमालिकथोच्यते—

चउदसवासेहिं गएहिं नाणुप्पत्तीइ वीरनाहस्स । पढमो निन्हव जाओ जमालिओ तस्सरूवमिणं ॥ १ ॥
तेणं चिय कालेणं तेणं समएणं कुंडपुरनयरे । सिरिवीरजिणभइणी सुदंसणा तस्सुय जमाली ॥ २ ॥
महया विच्छड्डेणं सो पव्वइओ जिणिंदप(य)मूले । रायसुयपणसएहिं तब्भज्जा सामिणो धूआ ॥ ३ ॥
तन्नाम अण(णु)ज्जासी बीयं पियदंसणित्ति विक्खाया । सावि तमणुपव्वइया सहस्सनिवइन्नजुवइजुया ॥ ४ ॥
जह पन्नत्तीए तह भणियव्वो वित्थरो समग्गोऽवि । इक्कारसंगधारी वीराणुन्नाइ सावत्थिं ॥ ५ ॥
सो पत्तो पंचसयाणुगओ संपप्प तिंदुगुज्जाणं । नियपरिवारसमेओ स कोट्ठगे चेइए नाह ॥ ६ ॥
कइवयदिणपज्जंते अंतप्पंतेहिं लुक्खअरकेहिं । तस्सुप्पन्नो दुसहो दाहजरो देहदाहकरो ॥ ७ ॥
न तरइ सो उववविसिउं सकलतणुओ मुणीण इय भणइ । मह संथारं पउणह तेहिं तओ काउमारद्धो ॥ ८ ॥
पुणरवि कहइ कओ नो किज्जइ वा ते भणंति सामि कओ । तो उट्ठिओ स पिच्छइ तहेव किज्जंतसंथारं ॥ ९ ॥
तो तच्चिंता जाया जन्नं भयवं भणेइ सिरिवीरो । चलमाणे नणु चलिए निज्जिन्ने निज्जरंते य ॥ १० ॥
तन्नं मिच्छा सव्वं दीसइ पच्चक्खमेव एयं तु । जं किज्जमाणसंथारओ य न कओ इमं पयडं ॥ ११ ॥
चलमाणेऽवि अचलिए अणिज्जिन्ने निज्जरिज्जमाणेऽवि । एवं स मणे वीमंसिऊण समणे इमं भणइ ॥ १२ ॥
भो भो सुणह नियंठा आइक्खइ जं पहू इमं वीरो । चलमाणे नणु चलिए निज्ज(जि)न्ने निज्जरिज्जमाणे ॥ १३ ॥

पच्चक्खमेव दीसइ तं मिच्छा कोऽवि नेत्थ संदेहो । एवमिणं तव्वयणं केहिंपि हु निच्छियं मुणियं ॥ १४ ॥
केहिं पि न सद्दहियं दहियं जह कडुअचुअसंमिस्सं । जेहि सद्दहित्ति तव्वुत्ती पडिवन्ना मंदपुन्नेहिं ॥ १५ ॥
तेहिं सो चेव गुरू कओ पमाणं तओ पुणो अन्ने । बहुविहजुत्तीहि विबोहयंति जाहे न सो ठाइ ॥ १६ ॥
असमंजसं बुवंतो तो तं मुत्तूण सामिमल्लीणा । अह सा सामिपसूया नियपइनेहाणुरागिल्ला ॥ १७ ॥
ढंकस्स कुंभकारस्स सड्ढगस्स घरे ठिया । अन्नाणं पन्नवेमाणी ढंकं पि पडिबोहई ॥ १८ ॥
आयरिओ अम्ह फुडं भासइ न तहा पहू भणइ सम्मं । तो ढंकेणुत्तमिणं न विसेसमिणं मुणामि अहं ॥ १९ ॥
अह अन्नया कयावि हु तीए सुत्तस्स पोरसिपराए । उज्जोवंतो नियभायणाणि ढंको सुसड्ढयरो ॥ २० ॥
वीरपहुपहनिसेहणपराए पइमग्गलग्गचित्ताए । इंगालं पक्खिवई संमुहमेईइ बोहकए ॥ २१ ॥
संघाडिएगदेसो दड्ढो पभणइ किमेयमायरियं । मह संघाडी दड्ढा तत्तो ढंको समुल्लवइ ॥ २२ ॥
भयवई तुब्भे चेव हु भणह जहा डज्झमाण न हु दड्ढं । को दहई पावरणं तुब्भाणं नणु निहीणयरो ॥ २३ ॥
उज्जुसुयनयमएणं सिरिवीरमयाणुगामिसमणाणं । जुत्तमिमं खलु वुत्तं न हु पुण तुम्हाण निस्संकं ॥ २४ ॥
इय तव्वयणायन्नणसमणंतरमेव सा तओ बुद्धा । पडिवज्जइ वीरमयं सद्दहित्ति जत्थेरिस वियारो ॥ २५ ॥
अन्नो सम्मं पडिचोयणम्मि वुत्तूण तह य गंतूण । पभणेइ सा जमालिं सो न हु मन्नेइ तव्वयणं ॥ २६ ॥
ताहे सहस्सजइणीपरिकिन्ना सामिपासमल्लीणा । न हु उस्सुत्तपराणं सह संवासो गुणावासो ॥ २७ ॥

तत्तो लहु चेव गओ चंपपुरिं निन्हगो जमालित्ति । ठिच्चा समीवदेसे पहुं भणइ निठुरगिराए ॥ २८ ॥
तुम्हाणं निग्गंथा बहवे जह संति किर छउमत्था । न हु तारिसो अहं खलु छउमत्थियभावमावन्नो ॥ २९ ॥
उप्पन्नकेवलन्नाणदंसणावगयविस्ससब्भावो । अरहा जिणकेवलिओ इइ मुहरमुहे जमालिम्मि ॥ ३० ॥
अह गोयमेण भणियं कत्थवि नो केवलिस्स खलु नाणं । वणसंभे व गिरिम्मिवि उवघायं लहइ लवमित्तं ॥ ३१ ॥
जइ पुण केवलिओ तं सयमुब्भविएण तो इमं मज्झ । वागरणदुगं पभणसु लोए णिच्चे अणिच्चे वा ॥ ३२ ॥
सासय असासओ वा जीवो सिरिगोयमेण इय वुत्ते । संकियकंखियहियओ न किंचि पडिभणइ मोणपरो ॥ ३३ ॥
ता खज्जोओ उज्जोयभासुरो जाव जामिणितमोहो । वासरमणिम्मि उदिए सुनिप्पहो सो लहुं हुज्जा ॥ ३४ ॥
तो सिरिवीरो भासइ पायं सव्वेसु सरिससब्भावो । बहवे मह नणु सीसा छउमत्थावि हु मुणंति इमं ॥ ३५ ॥
न पुणो तुमं व स(भ)रकाइवाइणो भासढि(उ)ब्भवन्हिसमा । जो जो जमालि अभं(णो)कयाइ नासी तहा भवइ ३६
न कयावि एं (ण) भविस्सइ भुवि भावि भविस्सई सयावि हु जं । एस धुवे खलु निच्चे सासयरूवे हवइ लोए ॥३७॥
निच्चं असासए पुण उसप्पिणिभेयओ दुहा वुत्ते । जीवो निच्चानिच्चो दुहावि भणिओ न संदेहो ॥ ३८ ॥
दव्वट्ठयाइ निच्चो पज्जाएहिं पुणो अणिच्चो सो । देवत्तं मणुअत्तं लहुं तिरिनारओ भवइ ॥ ३९ ॥
इय सिरिवीरगिरं सो न सद्दहइ वहइ मच्छरमतुच्छं । पहुपासाओ दूरं अवक्कमइ रत्तहरिणुव्व ॥ ४० ॥
वासाइं बहुआइं परमप्पाणं च मिच्छपंकभरे । पाडित्तु समणभावं धरित्तु छउमे किच्चा ॥ ४१ ॥

नाणं पढित्तु मिच्छाभिनिवेसमणुज्झिउं महाघोरं । जीवाणमभयदाणं दाउं काउं तवं घोरं ॥ ४२ ॥
संलेहणाद्धमासियमुरीकरित्ता य तीसभत्ताइं । छेइत्ताणसणवसा तमणालोइत्तु उस्सुत्तं ॥ ४३ ॥
कालं किच्चा लंतयकप्पे तेरसमियायरठिईसु । किब्बिसियनिज्जरेसुं उप्पन्नो निन्हवजमाली ॥ ४४ ॥
पन्नरस भवाइं तउ भमित्तु संसारमज्झयारंम्मि । अंतं काही सोऽवि हु भवत्तीए जहा भणियं ॥ ४५ ॥
एअं नच्चा सव्वं जिणोवइट्ठं खु सद्दहेयव्वं । कायव्वो न कयग्गहलेसो कयउक्कयपवेसो ॥ ४६ ॥

॥ इति जमालिस्वरूपम् ॥

अथ ये जिनाज्ञाराधकास्ते सुखेनैव सिद्धिसमृद्धिसाधकाः स्युरेतदुपरि काव्यमाह—

जिणाण जे आणरया सयावि, न लग्गई पावमई कयावि ।

तेसिं तवेणंपि विणा विसुद्धी, कम्मक्खएणं च हविज्ज सिद्धी ॥ २१ ॥

व्याख्या—जिनानां श्रीसर्वविदां ये जना आज्ञाराधनविधौ रताः सदापि सर्वकालमपि न लगति पापमतिः कदापि चित्ते तेषां तपसा विनाऽपि विशुद्धिः पापपंकप्रक्षालनं भवेत् कर्मणां क्षयेण चः पुनरर्थे स्यात् सिद्धिरिति काव्यार्थः । जयन्ति रागादीनिति जिना गृहवासे वसन्तोऽपि ये नीरागमनस्काः स्युस्तेषां तपःकरणमन्तरेणापि शुद्धिः सिद्धिश्च स्याद् । अत्रार्थे श्रीपृथ्वीचन्द्रोदाहरणमुदाहियते—

परैरयोध्याऽयोध्याऽऽस्ते विरोध्याशाविभेदिनी । पुर्यत्र भरते वर्या समृद्ध्या सुप्रसिद्धया ॥ १ ॥
प्रतिपक्षद्विपत्रासरिंसिंहः पृथुपराक्रमः । हरिसिंहः क्ष्मापालस्तत्र पालयति प्रजाः ॥ २ ॥
उद्दमं दोर्बलं यस्य कर्णोरकर्ण्य वैरिणः । दौर्बल्यं परमं भेजुरसमाधानधारिणः ॥ ३ ॥
पद्मनाभस्य पद्मेव तस्य पद्मावती प्रिया । यया पद्मान्यजीयन्त हग्मुखक्रमरोचिषा ॥ ४ ॥
पृथ्वीचन्द्र इति ख्यातस्तयोः सूनुरनूनधीः । पृथ्व्यां चन्द्र इवोद्योतं यद्यशश्चकरीत्यहो ॥ ५ ॥
यो यौवनेऽपि नोन्मादी विषादी चापि नापदि । प्रसादी स्वानुगव्राते प्रमादीघंत्वमीयिवान् ॥ ६ ॥
सोऽन्यदा मुनिमद्राक्षीदक्षीणज्ञानसेवधिम् । तदैव जातिमस्मार्षीदात्मनः प्राक्तनीमिमाम् ॥ ७ ॥
प्रपन्नमासीच्चरणं, मया प्राग्जन्मनि स्फुटम् । इत्यवेत्यात्यजत्तूर्णमपूर्वां भोगसंपदम् ॥ ८ ॥
नोद्भटं कुरुते वेषं, न द्वेषं वहते हिते । न क्रीडति तथा स्निग्धैः, सार्धं मुग्धान्न सेवते ॥ ९ ॥
न हस्तिनश्च तुरगान्, दुर्दमान् दमयत्यसौ । न कठोरगिरं वक्ति, वदने सदनेऽप्यहो ॥ १० ॥
भक्तिमात्यन्तिकीं धत्ते, जननीजनकोपरि । न कोपारुणताऽस्यासीद्दृशोरप्यपराधिनि ॥ ११ ॥
जिनार्चासक्तचेतस्कः, साधुसंसेवनोद्यतः । तन्मतिः शास्त्रचिन्ताब्धौ, ममज्जार्थभरे न हि ॥ १२ ॥
नवीनयौवनारम्भसंभवद्रूपसंपदम् । न तं स्मरविबाधार्त्तिर्व्यबाधत मनागपि ॥ १३ ॥

१ दीर्घदर्शित्वम्.

न हस्तिष्वपि शस्तेषु, तस्यासीत् प्रीतिरात्मनः । न रथाः सत्कथास्तस्य, तुरङ्गा न तु रङ्गदाः ॥ १४ ॥
हर्षोल्लासा न चावासा, न गीतिः प्रीतिदायिनी । नाङ्गभूषा सुखायासीन्न पोषस्तोषकृन्मनाक् ॥ १५ ॥
निहितापत्तयस्तस्य, पत्तयः प्रीतये न हि । सहेला अप्यभूवँश्च, सावहेला महेलिकाः ॥ १६ ॥
अन्यदाऽचिन्तयच्चित्ते, वसुधावासवस्तराम् । राज्यधूर्जारसंचारं, कथमेष धरिष्यति ? ॥ १७ ॥
यतिवद्वीतरागत्वं, धत्ते निःसङ्गतामपि । यो यौवनवयः प्राप्य, युवतीजनरञ्जनः ॥ १८ ॥
यद्यस्य कार्यते नार्याः, करग्रहमहो महान् । तदा तद्वशमासाद्य, सद्यः स्याद्विषयोन्मुखः ॥ १९ ॥
तावन्मानी तथा दानी, तावद्ध्यानी हि मानवः । तावद्योगी तथोद्योगी, यावन्न स्याद्वशावशी ॥ २० ॥
विमृश्योर्वीश्वर इति, स्वान्ते शान्ते तनूद्भवे । कलत्रसङ्ग्रहस्यार्थे, चकारोपक्रमं क्रमात् ॥ २१ ॥
पित्रोरत्याग्रहादेष, तद्वचः प्रतिपन्नवान् । दाक्षिण्यनिधयः प्रायः, सन्तः पितरि किं पुनः ॥ २२ ॥
ततस्तदैव भूभर्त्ता, धर्त्ता प्रमदसम्पदः । अयाचत धराधीशकन्या धन्या मुदाऽष्ट सः ॥ २३ ॥
सममेव समारब्धे, क्षुब्धे हर्षाम्बुधौ भृशम् । पाणिग्रहमहोत्साहभरे भूवासरेण (वेन) वै ॥ २४ ॥
नृत्यत्सु नटचेटेषु, गीयमानासु गीतिषु । योषाभिः स्फारवेषाभिर्मिलितासु जनालिषु ॥ २५ ॥
ध्वसन्मङ्गलतूर्येषु, निनदत्सु सुनिर्भरम् । ताड्यमानेषु निःशङ्कं, पटहेषु च यष्टिभिः ॥ २६ ॥

---

१ निहिता दूरं स्थापिता आपत्तयो येन.

अष्टाभिरत्यभीष्टाभिः, कुमारीभिः परिवृतः । अथवा त्रिदशाधीश, इव दिव्याप्सरोवृतः ॥२७॥चतुर्भिः कलापकम्
कुमारः स्फारशृङ्गारोदारभूषणभासुरः । यावदास्ते चतुरिकामध्ये माङ्गल्यवेषभाक् ॥ २८ ॥
तावत्प्राक्तनपुण्यद्रुमञ्जरी रूपधारिणी । वारिणी दुःखलक्षाणां, कारिणी मुक्तिसम्पदाम् ॥ २९ ॥
इति चिन्ता समुत्पेदे, हृदये राजजन्मनः । फलेग्रहिर्यया जन्म, निष्फलत्वं भवस्थितेः ॥ ३० ॥ त्रिभिर्विशेषकम्
अहो मोहमहाराजचेष्टितं स्पष्टमीक्ष्यताम् । केयमज्ञानधीर्लग्ना प्राणिनां गुरुकर्मणाम् ॥ ३१ ॥
अतत्त्ववेदिनः सत्त्वाः, पूर्यन्ते मोहनिद्रया । यथा धर्मधनस्यासौ, नाशः सपदि जायते ॥ ३२ ॥
किमेतैः स्फीतसङ्गीतैरीतिजातैरिवोदितैः । नाट्यैर्विडम्बनाप्रायैरपायैरिव पूर्यताम् ॥ ३३ ॥
न राज्येनामुना कार्यमनार्याकार्यहेतुना । शत्रीभिरिव न स्त्रीभिरर्थोऽनर्थौघहेतुभिः ॥ ३४ ॥
मानुष्यं चापि वैफल्यं, सद्गुरूपास्तिरुत्तमा । हा हार्यतेऽपि संप्राप्ता, सामग्री मुग्धचेतसा ॥ ३५ ॥
समग्रभोगसामग्री, मिलिता ललिताऽप्यहो । महात्मनां न धर्माध्वप्रस्थाने विघ्नसाधिनी ॥ ३६ ॥
न येषां भोगयोगोऽस्ति, मनागपि हि सद्मनि । अनिरुद्धमनस्कानां, कर्मबन्धस्तथाऽप्यहो ॥ ३७ ॥
हहा कथमहं मोहचेष्टितानि विदन्नपि । स्नेहपाशेन बद्धोऽस्मि, यथा वागुरया मृगः ॥ ३८ ॥
दाक्षिण्यं पितृमातॄणामल्पं मयि केवलम् । नो चेत्कथमहं स्थाता, भवोदारदवानले ॥ ३९ ॥

१ पित्रा सहिता मातरः पितृमातरस्तासाम्.

कदा चिदानन्दमयीमहीनसुखसम्पदम् । लप्स्येऽहं ? सन्मुनित्वेन, संयमाध्वनि संचरन् ॥ ४० ॥
कदा गुरोः पदाम्भोजरजः स्वशिरसा स्पृशन् । वपुः पवित्रयिष्येऽहमहङ्कारपराङ्मुखः ? ॥ ४१ ॥
पदप्रणमनप्रह्वमतिर्यतिततेरहम् । कदा मुदा सहिष्यामि ? दुःसहांश्च परीषहान् ॥ ४२ ॥
विचिन्तयन्निति स्वान्ते, शान्ते रागोदयात्ययात् । अपूर्वकरणं प्राप्य, निष्पापव्यापमानसः ॥ ४३ ॥
घातिकर्मक्षयं कृत्वा, छित्वा संसारबन्धनम् । संप्राप केवलज्ञानमज्ञानोग्रतमोऽपहम् ॥ ४४ ॥
गुणाम्भोधिकेवलिप्रोच्यमानमाश्चर्यमीदृशम् । सुधनः सार्थपः श्रुत्वा, चेतसीति व्यचिन्तयत् ॥ ४५ ॥
अथापृच्छन्महीशकः, कुतो हेतोस्तवोपरि । अस्माकं स्नेहसम्बन्धस्ततः प्रोवाच केवली ॥ ४६ ॥
त्वं राजन् ! पुरि चम्पायां, विजयी जयनामराट् । आसीः प्रियमतीभर्त्ता, धर्त्ता गुणगणश्रियाम् ॥ ४७ ॥
कुसुमायुधनामाहमभूवं त्वत्सुतः पुरा । सुरः संयममाराध्य, विमाने विजयेऽजनि ॥ ४८ ॥
अहं पुनस्ततः सर्वार्थसिद्धे त्रिदशोऽभवम् । आवयोरत्र संजज्ञे, संयोगस्तुष्टिपुष्टये ॥ ४९ ॥
तस्मान्ममोपरि स्नेहः, स्वामिन् ! युष्माकमद्भुतः । मिथः प्रजल्पतामित्थं, जातिस्मृतिरजायत ॥ ५० ॥
ततः कर्मक्षयावाप्तकेवलज्ञानशालिनाम् । अमरैर्महिमाधिक्यमकारि प्रमदोद्धुरैः ॥ ५१ ॥
समग्रेऽपि पुरे पौराः, प्रचुरानन्दमेदुराः । अराजन्त वसन्तर्तुपादपा इव पुष्पिताः ॥ ५२ ॥

१ गुणसागर. २ विशेषेण जयो यस्यैतादृक् जयनामराट्.

सुधनः सार्थवाहोऽथ, गुरोर्नत्वा पदाम्बुजम् । शशंस भवतः स्वामिन्! गुणाब्धेस्तुष्यता कुतः ॥ ५३ ॥
इत्थमाख्यातरि प्रोचे, मुनीन्द्रः प्राग्भवे ह्ययम् । पुण्यकेतुस्तनूजो मे, समभूच्चाग्रहीद्व्रतम् ॥ ५४ ॥
मया सार्द्धं गुणाश्चीर्णा, मत्समाचरणाश्रयात् । अनेन ननु धन्येनाभिज्ञेन शिववर्त्मनः ॥ ५५ ॥
अतस्तनूकृताशेषकर्मा धर्मात्मताश्रितः । अनुभूयामरं जन्म बभूव गुणसागरः ॥ ५६ ॥
पुण्यानुबन्धि सुकृतं, परिणामस्तथा समः । सुखावहसस्तथा तुल्या, करग्रहमहोऽपि मे ॥ ५७ ॥
ममाप्येतास्तथा वध्वः, पूर्वजन्मप्रियाः स्फुटम् । ततश्चीर्णव्रताचारा, अनुत्तरसुरा बभुः ॥ ५८ ॥
प्राक्तना वनिता एताः, संप्राप्ताः केवलश्रियम् । सामग्रीमाप्य दुष्प्रापामपापात्मस्थितिं श्रिताः ॥ ५९ ॥
समाकर्ण्येति बुबुधे, सुधनश्रेष्ठिपुङ्गवः । श्रावकं धर्ममन्येऽपि, स्वीचक्रुर्बहवो जनाः ॥ ६० ॥
हर्षेण हरिणा सूनुर्हरिसिंहस्य विश्रुतः । स्थापयित्वा निजे राज्ये, स्वात्मा निन्ये कृतार्थताम् ॥ ६१ ॥
पृथ्वीचन्द्रमहाराजर्षिरक्षुब्धमनःस्थितिः । व्रतं सुचिरमाराध्य, प्रबोध्य भविकव्रजम् ॥ ६२ ॥
स्वकीयमायुः प्रतिपाल्य पूर्णं,तूर्णं समुत्पादितकेवलर्द्धिः । पृथ्वीन्दुनामा मुनिराजहंसः,प्राणेश्वरोऽभूत्किल मोक्षलक्ष्म्याः ॥६३॥

॥ इति श्रीपृथ्वीचन्द्रराजर्षिकथानकम् ॥

पूर्वं जिनाज्ञाराधनं प्रतिपादितं । अथ जिनाज्ञाराधनं बहुश्रुतगुरूपास्तिमन्तरेण सम्यग्नावबुध्यतेऽतस्तदुपदेशं क्रमागतमाख्याति—.

152

बहुस्सुयाणं सरणं गुरूणं, आगम्म निच्चं गुणसागराणं ।
पुच्छिज्ज अट्ठं तह मुक्खमग्गं, धम्मं वियाणित्तु चरिज्ज जुग्गं ॥ २२ ॥

व्याख्या—बहु प्रभूतं श्रुतं सूत्रं येषु ते तथा तेषां बहुश्रुतानां शरणमाश्रयमागत्य नित्यं सदा (गुरूणां) गृणन्ति तत्त्वोपदेशमिति ते तथा तेषां गुरूणां । पुनः किंभूतानां ? ज्ञानादिगुणरत्नसेवधीनां । पृच्छेत् अर्थं । तथा मोक्षः कर्मबन्धतो मुक्तिस्तस्य मार्गस्तं मृग्यतेऽन्विष्यते इति मार्गः, यतो गुरूपास्तिमन्तरेण जीवस्य तत्त्वमार्गोपलम्भो दुर्लभ एव । ततः सुबहुश्रुतगुरुमापृच्छय धर्मं च विज्ञाय श्राद्धश्चरेत्समाचरेत् यदात्मनो योग्यं स्यात्तदिति काव्यार्थः । तथा चोक्तं भगवत्यां गौतमपृष्टेन श्रीवीरभगवता—"तहारूवं णं भंते समणं वा माहणं वा पज्जुवासमाणस्स किंफला पज्जुवासणा ? गोयमा सवणफला । से णं भंते सवणे किंफले ? णाणफले । से णं भंते नाणे किंफले ? विन्नाणफले । से णं भंते विन्नाणे किंफले ? पच्चक्खाणफले । से णं भंते पच्चक्खाणे किंफले ? संजमफले । से णं भंते संजमे किंफले ? अणण्हयफले । एवं अणण्हए तवफले, तवे वोदाणफले, वोदाणे अकिरियाफले । से णं भंते अकिरिया किंफला ? सिद्धिपज्जवसाणफला पन्नत्तेत्यादि" । अत्रार्थे श्रीजयन्त्युपासिकास्वरूपमुद्भाव्यते—

कोसंबियासोहियरुक्खलक्खा, कोसंबिया नाम पुरी अलक्खा । इत्थत्थि रेहंतअसंखदक्खा, दयाफलोदारवणा सदक्खा ॥१॥
न जस्स चित्तम्मि रमेइ माया, निच्चं नमिज्जंति निवेहि पाया । जस्सग्गओ वेरिगणा वराया, बभूव तत्थोदयणोत्ति राया ॥२॥

---

१ श्रीदशवैकालिके—"इहलोगपारत्तहियं जेणं गच्छइ सुगइं । बहुस्सुयं पज्जुवासिज्जा पुच्छिज्जत्थविणिच्छयं ॥ १ ॥" प्रक्षिप्तमिदम्.

निम्माय जं तुज्झमणो पयावई, जीए सुसीलम्मि य निच्चला मई। न कक्कसं जा वयणं पयंपई, माया य तस्सासि सई मिगावई ॥३॥
मणम्मि निच्चं सरयंबुसच्छा, भूवस्स तस्सेव अभू पिउच्छा। सुसाहुसिज्जायरिया अतुच्छा, जयंतिया नाम तहा अमुच्छा ॥ ४ ॥
तत्थन्नया पुन्नभरोदएण, समोसढं वीरजिणेसरेण। मिच्छंधयाराणि दिणेसरेण, छिन्नाणि दूरेण खणेण जेण ॥ ५ ॥
स (सा) अग्गउ सोदयणं करित्ता, निस्सीमभत्तिब्भरमुव्वहित्ता। तव्वंदणत्थं जिणधम्मरत्ता, जयंतिया तत्थ जवेण पत्ता ॥ ६ ॥
वंदित्तु वीरं जिण अग्गउ सा, सुद्धं निसन्ना नणु निप्पउसा। सुणेइ तद्देसणमिद्धतोसा, समुज्झियाऽवंभअदि(द)त्तमोसा ॥ ७ ॥
पहू भणइ जो भविया भवम्मि, कूवम्मि तुब्भे निवडेह जम्मि। रागो य दोसो य अही सुरुद्दा, गसंति जत्थंगिगणं पवुद्दा ॥८॥
जीवो अजीवो तह पुन्नपावं, तहासवो संवरतत्तमेवं। बंधो तहा निज्जरणा य मुक्खं, नवेव तत्ताइँ मुणेह सक्खं ॥ ९ ॥
न जीवहिंसा न मुसाविवाउ, परत्थिसंगो कयपच्चवाउ। अदत्तदाणं परिवज्जियव्वं, परिग्गहेवावि न सज्जियव्वं ॥ १० ॥
इच्चाइवक्खाणझुणिं सुणित्ता, जिणुत्ततत्ताइँ मणे मुणित्ता। वंदइ नमंसइ पडिवत्तिपुव्वं, पुच्छं तहेसा कुणई अउव्वं ॥ ११ ॥
कहं णु जीवा गरुयत्तभावं, लहंति भंते भण सप्पभावं। जयंति पाणाणुवघायदोसा, नियाणसल्लेण य मिच्छपोसा ॥ १२ ॥
जीवाण भंते भवसिद्धियत्तं, सहावउ किं परिणामउ तं। जयंति तं जाण सहावउ य, न संभवे तं परिणामउ य ॥ १३ ॥
सव्वेऽवि भव्वा किमु सिज्झिमेए, भंते गमिस्संति ठिया विवेए। जयंति एवंति पहू भणेइ, तउ पुणो पुच्छमिमं कुणेइ ॥ १४ ॥
सव्वे वइस्संति जया सिवं ते, तव्वज्जिउ किं नु भवो हु भंते। जयंति एयं न हु संभवेज्जा, नहंगणस्सेणिठिइं मुणिज्जा ॥ १५ ॥
किं सुत्तया जागरिया व भंते, साहू ? कहिस्सामि इमं धुवं ते। अहंमिया जे नणु इत्थ जीवा, धम्मज्झाणे संति अईव कीवा १६

तेसिं खु सुत्तत्तणमेव रम्मं, जओ करिस्संति न घोरकम्मं। जे धम्मिया धम्मपहिकवित्तिणो, सुसीलजीवाजयदाणसत्तिणो ॥१७॥
जयंति तेसिं पुण जागरत्तं, सुसाहु जम्हा नणु निंति तत्तं। तो सुत्तया जागरिया य सेया, एगेसिमेसा भणिया सुनेया ॥ १८ ॥
पुणोऽवि पुच्छेइ जयंतिया सा, भंते वरं दुब्बलया व सत्ता?। छट्ठमाईणि सुदुक्कराणि, कुणंति जे तिव्वतवोभराणि ॥ १९ ॥
तेसिं पसत्थं सबलत्तमंगे, अहम्मिया जे पभिया कुसंगे। हिंसामुसाऽदत्तअबंभसत्ता, तेसिं वरं दुब्बलया पवुत्ता ॥ २० ॥
आलस्सवत्तं अह उज्जमित्तं, सुसाहु? भंते! मह बूहि तत्तं। जे चोरियापावपरिग्गहेसु, लुद्धा य गिद्धा बहुविग्गहेसु ॥२१॥
ते सुट्ठु आयारधरा एए हुवं, जओ न अक्कंति हु कम्मयं नवं। जयंति जे संजमसीलवंता, बहुस्सुया धम्मपरा पसंता ॥ २२ ॥
वरं खु ते उज्जमिणो तवस्सिणो, जे घोरगुणाणभरा मणस्सिणो। अओ अणेगंतमिह प्परूवियं, सम्मं सुधम्मंमि हवेहि अप्पयं २३
इच्चाइ सुच्चा जिणवीरदेसणं, जयंतिया मुक्खसुहिकदेसणं। जाया सुसित्ता वणवीहिया जहा, घणेण सुद्धासवई सई तहा ॥ २४ ॥

पुच्छित्तु सा उदयणं कुमरं जयंती, सम्मत्तसुद्धिमसमं हियए जयंती।
पव्वज्जमुज्जयमई नणु गिण्हई सा, ईसाविसायरहिया जिणभत्तिमीसा ॥ २५ ॥

चरित्तु चारित्तभरं सुदुद्धरं, सा खग्गधाराव महासमुद्धरं। अंगाइ इक्कारस सुत्तओ तहा, पढित्तु अत्थाउ भवम्मि निप्पिहा २६
निम्मूलकासं कसिणुरुकम्मया, लहित्तु सा केवलमित्थिसंमया। पत्ता य निव्वाणसुहं महासई, सुत्तत्थवित्थारविसुद्धसंमई ॥२७॥
इत्थं जयन्त्याश्चरितं निशम्य, सम्यक्तया चेतसि चाधिगम्य। बहुश्रुतोपासनया सदर्थं, सूत्रं गृहीत्वा कुरुतां स्वमर्थम् ॥२८॥

॥ इति अयन्त्युदाहरणम् ॥

अथ पाश्चात्यकाव्ये बहुश्रुतसेवा श्रेयसी प्रोक्ता, अथागीतार्थसेवाप्रतिषेधार्थमाह—

तुमं अगीयत्थनिसेवणेणं, मा जीव जडं मुण निच्छएणं ।
संसारमाहिंडसि घोरदुक्खं, कयावि पावेसि न मोक्खसुक्खं ॥ २३ ॥

व्याख्या—रे जीव त्वं अगीतार्थनिषेवणेन सेवनेन मा जडं कुशलं मुण बुध्यस्व निश्चयेन । अग्रेतनपदद्वयेन तत्सेवाफलमाह—अहमविज्ञातसूत्रार्थगुरूपास्त्या स्वस्त्याजागी जावीति मा जानीहि, किं तु संसारं घोरदुःखं घोराणि दुःखानि यत्र स तथा तं । आहिंडसि भ्राम्यसि । तत्सेवया कदापि न प्राप्स्यसि मोक्षसौख्यं मोक्षस्य सौख्यं मोक्षसौख्यमिति काव्यार्थः । अगीतार्थसेवोपरि सुमतिज्ञातं श्रीमहानिशीथोक्तमातन्यते—

पणमिय जिणिंदवीरं सुवन्नसवन्नसुंदरसरीरं । सिरिसुमइनाइलकहं महानिसीहाउ अकहिस्सं ॥ १ ॥
इत्थेव भरहवासे दीसंताणेगलोयसुहवासे । चक्किजिणकयनिवासे जलहरकिंतजलवासे ॥ २ ॥
मगहाजिहाणविसर्ज वट्टइ दुवारवेरिनिविसर्ज । रमणिअपंचविसर्ज धम्मियलोयाण अइविसर्ज ॥ ३ ॥
गुणरयणगणकुसत्थल कुसत्थलं नाम तत्थ पुरमत्थि । सोहंतधणकुसत्थलरुइरं रुइरंजियजणोहं ॥ ४ ॥
तत्थ निवसंति अड्ढा सुसावयायारपयरणवियड्ढा । सिरिसुमइनाइलक्खा सहोयरा निम्मलसुपक्खा ॥ ५ ॥
तेसिमसेसंपि धणं अहमया गलियमंतरायवसा । अन्नपरूवंव दुद्धरपवणाउ ति (त) हिं वसंताणं ॥ ६ ॥

ताणं गुणरयणनिहीए सयणमित्ताण सुरककारीए । न पहुप्पंति मणोरहमाखाउ अइविसाखाउ ॥ ७ ॥
अट्ठाहियमहिमाउ न चेइएसुं न देवपूयाउ । साहम्मियवच्छ्लं काउं सामत्थमवि नत्थि ॥ ८ ॥
तो तेहिं सङ्गोहिं विचिंतियं निच्छ्एहि हिययम्मि । जाव सधणो मणुस्सो पसंसणिज्जो जणे ताव ॥ ९ ॥
सबोऽवि पासवत्ती संपज्जइ संपया घरे जाव । तुच्छोदयं घणंपि हु विच्छुडिया नणु परिच्चयइ ॥ १० ॥
गम्मइ तत्थ विदेसे सहवासी जत्थ दीसए न जणो । न हु दंसिज्जइ वयणं सयणाणं निच्छ्एत्तम्मि ॥ ११ ॥
दूरगयाणम्हाणं पुज्जंति मणोरहा य कइयावि । तदभावे पवज्जा पाविज्जइ मुक्खसुक्खकरी ॥ १२ ॥
इय परिभाविय दोहिवि कमागयं नयरमुज्झियं सहसा । जो जम्मि विरयचित्तो सो तम्हा दूरउ जाइ ॥ १३ ॥
कइवइदिणपज्जंते मग्गे वच्चंतयाण नणु ताणं । सावयसहिया मिलिया अणगारा पंच सायारा ॥ १४ ॥
तो नाइलो पयंपइ तं पइ जो सुमइ एस मुणिसत्थो । वट्टइ अइसुहुत्तरो एएण समं पवच्चामो ॥ १५ ॥
तेणवि तहत्ति जणिए मिलिया सत्थम्मि जाउणो दोऽवि । जा जंतेगपयाणगमेए ता नाइलो जणइ ॥ १६ ॥
जो जह सुणसु हरिवंसतिलयसिरिनेमिनाहजिणपहुणो । मुहकमलाउ निसुणियमिमं मए सुहनिसन्नेणं ॥ १७ ॥
एरिसए मुणिरूवे हुंति कुसीले न ते निर(रि)क्खिज्जा । दिट्ठीएवि हु जाउय एए खलु तारिसे चेव ॥ १८ ॥
एएहिं समं गमणं न जुज्जए अम्ह अप्पसत्थेणं । वच्चिस्सामो एए वयंतु समणा जहिच्छाए ॥ १९ ॥

---

१ एकाकिनौ. २ व्रजन्तु.

हर० १४

न करिस्सामो अम्हे जिणवयणातिक्कमं महाघोरं । आसायणिक्कमूलं थूलं पावं विणा हिंसं ॥ २० ॥
एहिं समं जंताणं आलावाईणि हुंति निस्संकं । तेहिं विवड्ढइ मित्ती तत्तो दुग्गइदुहं दुसहं ॥ २१ ॥
इय पज्जणिय बाहाए धित्तूणं जायरं नियं सहसा । वालइ मुनिसत्थाउ जह कूवाउ सिसुं जणणी ॥ २२ ॥
दुरुज्झियमुणिसत्थो नाइलसड्ढो सजाणणा सद्धिं । फासुअभूमिपएसे चिट्ठइ हिययंमि संतुट्ठो ॥ २३ ॥
इय चिंतिउमाढत्तो सुमई कुमईइ संगउ संतो । मायाए तह पिउणो पित्तिज्जो जिट्ठनइणीए ॥ २४ ॥
दिज्जइ न उत्तरं हा एयस्स किमुत्तरं पइच्छामि । सयमेव किं न लज्जइ गुरुआऽवण्णाइ वयमाणो ॥ २५ ॥
जे खलु असाहुरूवे कुसीलए ते न दिट्ठिदट्ठवे । एए ताव सुसाहू पिक्खिज्जंतीह पच्चक्खं ॥ २६ ॥
तमजंपिरं मुणित्ता अलियकसाएण नाइलसुसड्ढो । तं वज्जरिउं लग्गो हिउवएसिक्कनिउणमई ॥ २७ ॥
जाणय तुज्झ न दोसो दोसं कालस्स नो अहं देमि । नो अन्नदेसदोसो नेव असंपत्तिदोसो य ॥ २८ ॥
कहिएऽवि हिए वयणे सहोयराविहु जया पकुप्पंति । जीवाणं चिय दोसो तो नूणं गरुयकम्माणं ॥ २९ ॥
मिच्छत्तगहग्गहिया सहिया अइतिव्वरागदोसेहिं । बुज्झंति कहं मुद्धा उवएसगिराहिं सुद्धाहिं ॥ ३० ॥
तक्कहियमिमं निसुणिय अमुणियपरमत्थ दुम्मई सुमई । नायंतमेवं भासइ तुममेव हि सच्चवाइत्ति ॥ ३१ ॥
जो साहूणं दोसे निस्संकमिहुब्भवेसि जीहाए । होऊणं निब्भज्जो सज्जो परदूसणुग्गिरणे ॥ ३२ ॥
किं चिट्ठियं न पिच्छसि एएसि महाणुभागसाहूणं । छट्ठमदसमाइतवकरणं दुक्करं किरियं ॥ ३३ ॥

नाणाजिग्गहधरणं सुदुक्करं चरणमणुसरंताणं । निम्मंससुक्कसोणियदेहाण तहा निरीहाणं ॥ ३४ ॥
जेसिं दंसणमवि पावलेवखित्ताण कुणइ पावित्तं । तेसिं कुसीलनामं निरग्गलं जं समुल्लवसि ॥ ३५ ॥
सुट्ठु तुह सावगत्तं भासासमिईइयाइ का वत्ता । इहमुहरमुहे तम्मि य पयंपए नाहलो अह तं ॥ ३६ ॥
कहमुत्ताणोऽसि तुमं बाहिरवित्तीइ नाय साहूणं । दंता गयाण बाहिं जिब्भा अन्ने वयणमज्झे ॥ ३७ ॥
एए बालतवस्सी अवस्समीसाविलासविसयपरा । किमकामनिज्जराए फलं खु अन्नाणकहेहिं ॥ ३८ ॥
उस्सुत्तपयं गरुयं साहूणेयाण तं न याणेसि । अन्नं च न मणयंपि हु मह रोसो उवरि एएसिं ॥ ३९ ॥
गिण्हामि जेण दोसे किं तु भए नेमिसामिणा पासे । आइन्नियमेरिसयं जं न कुसीला हु दट्ठव्वा ॥ ४० ॥
तो सुमइणा पलवियं निब्बुद्धीउ तुमं खु जारिसउ । तारिसउ तित्थयरो सोऽवि परूवेइ जो एवं ॥ ४१ ॥
दुब्भासिरस्स एवं सहोयरस्सप्पणो गुणोयहिणा । सिरिनायलेण पिहियं वयणं निय दोहिं हत्थेहिं ॥ ४२ ॥
भणियं च भद्द मा रुद्दनिट्ठुरेहिं खरेहिं वयणेहिं । जगगुरुणो तित्थगरस्स कुणसु आसायणं गरुअं ॥ ४३ ॥
अहवा भणसु जहिच्छियमहयं वारेमि नो तुमं भाय । तो सुमई वज्जरई एएऽवि जया महारिसिणो ॥ ४४ ॥
हुंति कुसीला भणियं ता अन्नो कोऽवि नत्थि हु सुसीलो । जइ सीयलं न सलिलं ता अग्गी चेव संजवइ ॥ ४५ ॥
तो नायलेण भणियं जिणवयणाणुगयबुद्धिणो धीरा । नो बालतवस्सीणं किरियाउ सुप्पसंसंति ॥ ४६ ॥
लेसोऽवि हु दिक्खाए एएसु न विज्जए सुयमएणं । दीसंति नणु कुसीले बाहिरचरियाइ नियमेणं ॥ ४७ ॥

जो सुमइ पिंड वज्जिय मुहणंतयमत्थि बीयमेयस्स । अहियपरिग्गहधरणेणेस धुवं ताव कुसीलो ॥ ४८ ॥
परिमियपरिग्गहेहिं होयव्वं निच्चमेव साहूहिं । इणमवमन्नियमरहंतवयणममयव्व महुरयरं ॥ ४९ ॥
नायममुणा खु एयं अइ एगा पुत्तिया गमिस्सइ मे । होहामि ता कहमहं ईसिं गणिउं न वयभंगो ॥ ५० ॥
कहं निवसणंगंगणाइ अइलचरूवतणुवहिं । सुचिरं निज्झाइय लोयणेहिं नालोइयमणेण ॥ ५१ ॥
एएण संपयं चि (त) य तह लोयचा नियेण हत्थेण । गहिउं अदिन्नभारो सारो गमिउं चरित्तस्स ॥ ५२ ॥
तुमए दिट्ठमिमंपि हु कहं सूरोदए अजाएऽवि । जो उग्गउ दिणेसो वच्चामो तुरियमुट्ठेह ॥ ५३ ॥
एयंपि ताव सेयं अज्जुप [illegible] । [illegible] अज्ज सुत्तो अइज्झाणी अणुवत्तो ॥ ५४ ॥
विज्जूए फुसिएणवि कप्पग्गहणं कयं न एएण । तह य पभाए मग्गे कप्पग्गेणं च हरियतणं ॥ ५५ ॥
निस्संकं संघट्टियमणेण सीउदगंपि परिजुत्तं । पवणस्सवि संजाया विराहणा मुद्धभावेण ॥ ५६ ॥
पायजुयं अपमज्जिय संकमिउं एस सारथंभिल्लं । पडपडिलेहेण जओ जयणा करसयबहिं गंतुं ॥ ५७ ॥
इरियाइ पडिक्कमणं निद्दिट्ठं जीयकप्पसुत्तम्मि । गंतव्वचिट्ठियव्वे सइयव्वे आसियव्वे य ॥ ५८ ॥
तह चेव वट्टियव्वं छक्कायजियाण न हु जहा बाहा । पव्वइयाणमिमेसिं चरित्तलेसोऽवि न हु दिट्ठो ॥ ५९ ॥
मुहणंतगपडिलेहं कुणमाणो अविहिणा पुणो अज्ज । सो चोइउं मए जो साहु कहं कुणसि पडिलेहं ॥ ६० ॥
फरुफरुसद्देण पडे विराहणं वाउणो न हु गणेसि । कहमणुवउत्तचित्तो परमत्थपसाहगो होसि ? ॥ ६१ ॥

परिसपमायठाणा जेसु कहं ते हवंति नणु समणा । जइमुइ च्चणुझा एए छकायनिम्मद्दणा ॥ ६२ ॥
अहवा एएहिंतो जूणोऽवि हु सग्गुणो न जस्सत्थि । सुहुमोऽवि नियमभंगो एए पुण सवहा वज्जा ॥ ६३ ॥
कसवेहिं इमेहिं दिट्ठेहिं नियमओ सुदिट्ठीए । सरमाणो जिणवयणं को एसिं वंदणं कुज्जा ॥ ६४ ॥
अन्नं च संगमो नणु इमेसिमम्हाण विप्पसाहेइ । सावयधम्मरयाणवि सिढिलत्तं चरणकरणेसु ॥ ६५ ॥
आइंकामो जेणं जवारुवीए अईववियराए । इय अणुसिट्ठोऽवि हु नायदेण विविहाहिं जुत्तीहिं ॥ ६६ ॥
सुमई पलवेइ इमं गंतवमवस्समम्हमेएहिं । गहियवा पवज्जा निरवज्जा तह मए एत्थ ॥ ६७ ॥
तुममुझवेसि जं पुण तं काउं कोऽवि किर न सक्केइ । ता मुयसु मह करं तुह न बलक्कारो करेयवो ॥ ६८ ॥
एए वयंति दूरं मह गंतवं इमेहि खलु सद्धिं । तो नायदेण जणियं न गच्छमाणस्स तुह भद्दं ॥ ६९ ॥
अहयं पुण हियमहियं कहेमि तुह जं हियं तमायरसु । दुक्काकरोमि नाहं को कस्स करिज्ज किर वयणं ॥ ७० ॥
न ठिओ तस्संगाओ विविहोवाएहिं वारिओऽवि हु सो । चंदणमुज्झिय कुहियं पयाइ नणु मच्छिया ठाणं ॥ ७१ ॥
गोयम स मंदभग्गो पवइओ साहुपासपासम्मि[1] । छग्गा य पंचमासा वट्टंताणं पहे ताणं ॥ ७२ ॥
अह अन्नया दुवालसवच्छरिओ आगओ य दुब्भिक्खो । भिक्खायराविं भिक्खं न तत्थ पावंति मणयंपि ॥ ७३ ॥
अपडिक्कंताओऽइयपावा दुक्कालदोसओ मरिउं । विमणा नणु ते समणा अमणा जिणधम्मसेवाए ॥ ७४ ॥

१ साधुपाशपार्श्वे.

उववन्ना गयपुत्ता भूयपिसायाण जक्खरक्खाणं । अइदीणवाहणत्ते तओऽवि चविऊण मिच्छकुले ॥ ७५ ॥
कुणिमाहारं भुंजिय असुहज्झवसाणओ तओ मरिउं । सत्तमनरयम्मि गया गयाहया दुक्खसमहिगया ॥ ७६ ॥
तत्तो उवट्टित्ता इत्तो चउवीसिगाइ तइयाए । सम्मत्तमुत्तमं ते लहित्तु सुस्सावयकुलेसु ॥ ७७ ॥
तत्तो तइयम्मि भवे चउरो नणु सिज्झिहंति ते मुणिणो । सिज्झिस्सइ न हु एगो पंचमओ ताण जो जेट्ठो ॥ ७८ ॥
एगंतमिच्छदिट्ठी जओ जई सो तहा अभवो य । भवो अहव अभवो ? भयवं मह कहसु सो सुमई ॥ ७९ ॥
गोयम भवो जइ एस तारिसो तो मओ समाणो य । उप्पन्नो कहसु कहिं गोयम परमाहम्मियगेसु ॥ ८० ॥
भयवं किं भवाणं परमाहम्मियगई खु संभवइ । एवमिणं जे पुरिसा समच्छरा दोसरोसिल्ला ॥ ८१ ॥
मिच्छत्तस्सुदएणं हिओवएसंपि कहियमेरिसयं । अवगणिय बारसंगं सुयनाणं सुकयगुणठाणं ॥ ८२ ॥
अमुणिय समयसरूवं निच्चमणायारसंसणं काउं । उच्छप्पियं तमेव य जहा सुमइणा कुसीलाणं ॥ ८३ ॥
एगंतपक्खवाओ कओ जओ होइ भूरिभवभमणं । एएऽवि जइ कुसीला ता न सुसीलो जए कोऽवि ॥ ८४ ॥
गहियवा तह दिक्खा पासे एएसिमेस मह नियमो । निव्वुड्डिओ जहा तं तहा धुवं सोऽवि तित्थयरो ॥ ८५ ॥
इममुच्चरमाणेणं महाभिमाणेण सुमइणा तेण । बद्धं चिक्कणकम्मं धम्मंमि परंमुहत्ताए ॥ ८६ ॥
कउमणुट्ठियमणुणा पच्छा सिद्धाइ सिद्धिमुणिपासे । परमाहम्मियनिकारगई गओ चविय तत्तोऽवि ॥ ८७ ॥

१ गवेरद्भुताः -

कत्थोवचज्जिही सो? भयवं! गोयम कुबुद्धिणा तेण। विहियमणायारपहाणुकित्तणेलुप्पणाइ बहुं ॥ ८८ ॥
तक्कम्मदोसवसओ अणंतसंसारियत्तमणुपत्तं। कत्तियभवे भमिस्सइ सोऽणेगे पुग्गलपरि(र)ट्टे ॥ ८९ ॥
अविभमिय पायगइयाओ नत्थि संसारओ सुनित्थरणं। तहवि हु संखेवेणं सुण गोयम तब्भवब्भमणं ॥ ९० ॥
इणमेव जंबुदीवं परिवेढिय संठिओ लवणजलही। एयस्स जम्मि ठाणे सिंधू य महानई पडिया ॥ ९१ ॥
दाहिणदिसाइभागे तओ पएसाउ वेइया मज्झे। पणपन्नजोयणेसुं करिकुंभायारमत्थि थलं ॥ ९२ ॥
नामेणं पडिसंतावदायगं दुक्खदायगं बहुसो। अद्धत्तेरसजोयणमाणं ठाणं च दुरियाणं ॥ ९३ ॥
अद्धुट्ठजोयणाणि य उस्सेहो तस्स लवणजलउवरिं। अच्चंतघोरतमसंधयाररूवाउ तहि चेव ॥ ९४ ॥
घडियालगसंठाणा सीयालीसं गुहाउ वट्टंति। एयाण मज्झभागे जुगे जुगे जलयरा मणुया ॥ ९५ ॥
निवसंति ते य रुद्दा संघयणं वज्जरिसहमणुपत्ता। सपरि(र)कमजुयदंका अद्धत्तेरसकरपमाणा ॥ ९६ ॥
संखिज्जवच्छराऊ मज्जामिसमइपिया य थीलोला। दुवण्णविरूवंगा हरिव अइघोरदिट्ठीया ॥ ९७ ॥
मायंगविकयवयणा असणिव सुनिट्ठुरप्पहारी य। जमकिंकरुव घोरायारा ते तत्थ चिट्ठंति ॥ ९८ ॥
तेसिं जाओ पुण अंतरंडगुलियाउ ताउ गिण्हित्ता। चमरीण धवलपुच्छायवालेहिं गंथिऊण दढं ॥ ९९ ॥
कन्नयु(जु)गलंमि बंधिय महग्घरयणत्थिणो वणियलोया। सायरमणुपविसंति य जलयरजीवेहिं निब्भीया ॥ १०० ॥
सयलंपि हु जलहिजलं सुहेण आहिंडिऊण वेगेण। जलरयणाणि घित्तुं आगच्छंति य नियठाणं ॥ १०१ ॥

तेसिं च अंडगोलियगहणखणे दुस्सहा अगाहा य । जायइ बाहा देहे जारिसया जीवियंतकरी ॥ १०२ ॥
तं अणुहवंति नणु से नरा वराया सुदीणमणवाया । पुव्वज्जवज्जियअइघोरकम्मसंपन्नदुहकाया ॥ १०३ ॥
भयवं केणऽहेणं ? गोयम तेसिं तु जीवमाणाणं । गिण्हेउमलं नणु को ? अंतरंडाण गुलियाओ ॥ १०४ ॥
घिप्पंति न ताओ जया नियंतणाहिं तया बहुविहाइं (हिं) । सन्नद्धबद्धकवया करालकरवालकुंतिल्ला ॥ १०५ ॥
बहुसूरधीरपुरिसा बुद्धिपओगेण केणवि छलेणं । सह जीविएण दोखाइं गिण्हंति अइवकेहेणं ॥ १०६ ॥
तग्गहणे पुण तेसिं जाइं भवंतीह.तिक्खदुक्खाइं । ताइं सव्वाइं नारयदुहेहिं जइ पुण सरिच्छाइं ॥ १०७ ॥
भयवं के पुण ताओ गिण्हिज्जा अंतरंडगुलियाओ । गोयम लवणसमुद्दे तत्थेव य रयणदीवक्खं ॥ १०८ ॥
अत्थि हु अंतरदीवं पडिसंतावगथखाओ तस्सेव । इगतीसाए जोयणसएहिं तव्वासिणो मणुआ ॥ १०९ ॥
कयरेण पओगेणं ? भयवं ! खित्तस्सभावसिढे(द्धे)णं । पुव्वपुरिससिद्धेणं पयंडेणं नणु विहाणेणं ॥ ११० ॥
तत्थ य रयणदीवे वीसं एगूणवीस अट्ठार । दस अट्ठ सत्त य धणुमाणा य घरट्टसंठाणा ॥ १११ ॥
अइफरुसकक्कसतरा वयरसिलासंपुडाय वट्टंति । ताइं च विहाडेउं रयणद्दीवट्ठियमणुसा ॥ ११२ ॥
खित्तस्सहावसिद्धेण चेव जोगेण मज्जियामहुए । अब्भिंतरे उ अच्चंतलेवाडाइं करेऊण ॥ ११३ ॥
तत्तो तेसिं बहुपक्कमंसखंडाणि मज्जमहुयाणं । पत्ताणि पक्खिवंति य अइदीहमहल्लकट्ठेहिं ॥ ११४ ॥
आरंजिताण सुसालपोराणमज्जपडिपुन्ने । बहुए लाउगपत्ते गहाय दोहिंपि हत्थेहिं ॥ ११५ ॥

आगच्छंति य पडिसंतावदायगमखंडं महाविउलं । तत्थागए समाणे पिछंति गुहानिवासिनरा ॥ ११६ ॥
तेसिं ताव बहुत्थं रयणदीवगनिवासिमणुआणं । धावंति तओ ते तेसिं मज्जपडिपुन्नलाउफले ॥ ११७ ॥
दाऊणं खोजकए अज्झत्थपलंगओ तमइगरुअं । एगं व दुवे वारा कडुआणं खवेऊण ॥ ११८ ॥
रयणदीवाभिमुहे वचंति परे य तं महुमसित्ता । धावंति पुणो वेगेण सुदुयरं तेसि पिट्ठीए ॥ ११९ ॥
ताहे गोयम अच्चासन्ने जा हुंति ताव सुरसायं । महुगंधदव्वसक्कयपोराणयमज्जतुंबागं ॥ १२० ॥
मो (जो) तूणं सुदुयरं तेसिं पिट्ठीइ ते पधावंति । पुणरवि ते मइकरियलाउयमेगं विमुंचंति ॥ १२१ ॥
महुमज्जलोलुया ते जीहारसमुच्छिया महातुच्छा । तावागच्छंति सुहं वयरसिलासंपुडं जाव ॥ १२२ ॥
आसन्नासन्नधरापएसमागम्म सणियसणियमिमे । तावागच्छंति जहिं विहाडियमुहं तयं अत्थि ॥ १२३ ॥
तत्थ महुमज्जपुन्नाइं जाइं उव्वरियसेसतुंबाइं । तेसिं समिक्कमाणाए ताइं मुत्तूण ते पुरिसा ॥ १२४ ॥
वचंति नियघरेसुं इयरे महुमज्जमंसरसलुद्धा । तत्थ पविसंति जाव य हे गोयम पुन्ननिम्मुक्के ॥ १२५ ॥
ताव परिपक्कआमिसखंडे महुमज्जपुन्नतुंबे य । महुलित्तसिलासंपुडमवि पिक्खिय हरिसिया हुंति ॥ १२६ ॥
तत्थ ठियाण तेसिं भुंजंताणं महुं च पिसियं च । सत्तट्ठ दस दिणा जा वच्चंति गुहानिवासीणं ॥ १२७ ॥
तो रयणदीववासी णरा सुतिक्खोरुधारखग्गधरा । अंगंमि बद्धकवया रउद्दयरजमसेघकरा ॥ १२८ ॥
तं वयरसिलं परिवेढिऊण सत्तट्ठ काउ पंतीउ । चंछेति न मेलेउं वयरसिलासंपुडं ताव ॥ १२९ ॥

अन्ने पुण निकरुणा (निकरुणा)एं जियाण वहहेउं । तं भेसयंति कक्कसघरट्टसिरजुयलमेकं ॥ १३० ॥
तंमि य मिलिज्जमाणे तेसिं इक्कस्स वावि दोण्हंपि । निप्फेडं खु भवेज्जा खरहरसद्देण रुद्देण ॥ १३१ ॥
तेसिं तओ नराणं सपक्खप्पयमंदिराओ अगमित्ता । तेसिं हत्था संहारकालमवि होज्ज जइ कहवि ॥ १३२ ॥
तेसिं घरट्टसंपुडमज्झगयाणं तणूणमच्छिज्जरे । दलिएऽवि पीसिएऽवि हु न हु पाणाइक्कमो हुज्जा ॥ १३३ ॥
वयरमिव दुद्दलं खलु ते अट्ठी अह घरट्टसंपुडए । कण्हवसहे निजुंजिय भमाडिउं चक्कमिव सययं ॥ १३४ ॥
खेडंति वच्छरं जा ताहे अच्चंतदारुणं दुक्खं । विसहंति ते वराया वायामणकायसंचुण्णं ॥ १३५ ॥
नो जायंति दुखंडा तहवि हु अट्ठिचया सरीराणं । फुट्टंति न तुट्टंति य भमंति पुण जज्जरीभावं ॥ १३६ ॥
ते तारिसे पलोइय परिउसमुविंति रयणदीवनरा । पविद्धाडिऊण य सिलासंपुडयाइं घरट्टाण ॥ १३७ ॥
ताओ तेसिं नणु अंतरंडगुलियाउ गिण्हिय बलेण । बहुएण दविणजाएण विक्कणंती इमे तत्थ ॥ १३८ ॥
एतेण विहाणेणं गिण्हंति य अंतरंडगुलियाउ । ते रयणदीववासीमणुया अइक्रूरकम्माणो ॥ १३९ ॥
भयवं कहमेव(वं)पुण तारिसदुक्खोहमणुहवंतावि । आहारपाणरहिया गहिया पीडाइ दुसहाए ॥ १४० ॥
पाणे धारंति कहं ठिया महासंकडे तहारूवे । जा वच्छरमरिहत्थे चडिया नडिया सकम्मेहिं ॥ १४१ ॥
गोयम पुव्वभवज्जियकम्मवसा (परवसा) वराया ते । भयवं मए समाणे तओऽवि सुमती कहं जाए? ॥ १४२ ॥
तत्थ(त्थे)व पडिसंतावदायगे विउले पढे । गोयमा सत्तवारा सो, तहेव उववज्जिही ॥ १४३ ॥

तओऽवि कुडसाणत्ते, तओ कणइत्तणं गए । तओऽवि वंतरत्ते य, तत्तोऽवि हु वणप्फई ॥ १४४ ॥
तत्तो मणुस्सजाईए, इत्थिभावं लहिस्सई । तओऽवि छट्ठपुढवीए, सुमई हु गमिस्सई ॥ १४५ ॥
तओ नरेसु कुट्ठित्ते, तत्तोऽवि हु वाणमंतरो । गयजूहाहिवे तत्तो, मरिउं मेहुणत्तर (णातुरे) ॥ १४६ ॥
तत्तो वणस्सईऽणंतं, अणंतं कालमस्सिओ । माणुसत्तं तओ पत्तो, संजयत्तं तओऽवि य ॥ १४७ ॥
नरो नेमित्तिओ तत्तो, सत्तमाए तओऽवि य । चरमोयहिमज्झंमि, महामच्छत्तणं तओ ॥ १४८ ॥
नारओ सत्तमाए य, तओ गोणो भविस्सई । तओऽवि कुडसाणो य, तओऽवि वणकोइलो ॥ १४९ ॥
तओऽवि हु जलोयत्तं, महामच्छत्तणं तओ । तओ तंदुलमच्छत्ते, सत्तमाए तओ त(ग)ओ ॥ १५० ॥
रासहो य तओ साणो, किमिसंकुलगत्तओ । तओऽवि दद्दुरत्तम्मि, तेउकायं तओ गओ ॥ १५१ ॥
तओ कुंथू य भमरो, तओ य चमुओ मओ । तओ चउरिंदियत्ताए, गओ तत्तो वणस्सई ॥ १५२ ॥
तओ अणंतकालाओ, चक्कित्थीरयणत्तणे । नारओ तह छट्ठीए, जाओ तत्तो करेणुओ ॥ १५३ ॥
पट्टणं मंकियं नाम, छवज्झाओ य वड्ढई । तग्गेहासन्नदेसम्मि, लिंबपत्तत्तणं गओ ॥ १५४ ॥
खुज्जित्थीभावमावन्नो तत्तो मणुअपंकु (रू) गो । तओ य कु(द)मगत्तम्मि, तओ य पुढवाइसु ॥ १५५ ॥
तत्तो य मणुए बालतवस्सी य तओऽवि य । वंतरत्तं तओ पत्तो तओऽवि य पुरोहिओ ॥ १५६ ॥
तओऽवि सत्तमिं पत्तो, तओ गोणो य छड्डुरो । माणुसत्ते तओ जाओ, चक्किते सम्मदिट्ठिओ ॥ १५७ ॥

पढमे नरए तत्तो, तओ इब्भस्स नंदणो । तओ य समणो(णी)भूओ गोयसमणो भूओ (पसमणो चुओ) तओ ॥१५८॥
अणुत्तरसुरो तत्तो तओ चक्कहरो पुणो । पुव्वसंघयणी होउं, निव्विण्णो कामभोगओ ॥ १५९ ॥
जहोवइट्ठं छक्किठं, चरित्ताचरणं वरं । गोयमा सुमई सो य, गच्छिस्सइ परं पयं ॥ १६० ॥
तहा य जे इहं भिक्खू, भिक्खुणी य गुणोत्तमा । पासंडीणं पसंसाइ, कुज्जा तहय संथवं ॥ १६१ ॥
अणुकूलाइं भासिज्जा, निण्हगाण य जे इहिं । पविसिज्जा तदागारं, निण्हगाणं पयक्खं ॥ १६२ ॥
गंथसत्थं परूविज्जा, तेसिं तिवतवोगुणे । पसंसिज्जा य पंडिच्चे नाणविन्नाणसंजमे ॥ १६३ ॥
सहामज्झगए संते, सलाहिज्जा निरंतरं । परमाहम्मिएसुं से, जाइज्जा सुमई जहा ॥ १६४ ॥
भयवं सुमइजीवेण, सम्मत्तमणुपालियं । तहावि कहमुहामदुक्खेहिं सो पपीडिओ ॥ १६५ ॥
गोयमा लिंगिणो जे य भूयगामविहिंसगा । केवलं दंभमेवेसिं सयलं वयपालणं ॥ १६६ ॥
तस्संसग्गी पसंसा य, वज्जियव्वो य संथवो । तस्संलावो य आलावो, चइयव्वो हु सव्वहा ॥ १६७ ॥
तमेव निम्मियं तेण, वज्जियं जं जिणागमे । कुसीलाणं पसंसाए, संथवेण य गोयमा ॥ १६८ ॥
तम्हा कुसीलसंजोगो, न कायव्वो पयत्तओ । मुणीहिं सावएहिंपि, मेहावीहिं सुनिच्छयं ॥ १६९ ॥
जहा सुमइणा लद्धा, दुक्खउपरंपरा । अन्नेऽवि हु लहिस्संति, तहा कुसीलसंगिणो ॥ १७० ॥
नायलस्स य छंदेणं, भयवं ते किं सुसाहुणो । कुसीला सुसजुत्तीए, अहवा भए निच्छयं ॥ १७१ ॥

गोयमा इह अहुत्सं, होइ एवं वियड्डिमा। सक्केदत्ताए जेणो(णे)सो, मुसाहूण तवस्सिणं ॥ १७२ ॥
अवन्नवायं जासिज्जा, मुहरित्ताइ सव्वहा। परं तेण पहू नेमी, हरिवंससिरोमणी ॥ १७३ ॥
धम्मतित्थयरो बावीसमो निम्ममनिम्ममो। गएण वंदणट्ठाए, आयारंगं वरागमं ॥ १७४ ॥
सद्दाए पन्नवेमाणो, माणोयहियकुञ्जवो। दिट्ठो तत्थोववित्तो य, पणमित्ता जिणुत्तमं ॥ १७५ ॥
बत्तीसं तत्थ आयारे, निद्दंसिज्जंति सामिणा। तेसिमिक्कंपि जो साहू, साहुणी वा विनिज्जयं ॥ १७६ ॥
अइक्कमिज्जा आयारमन्नयरं पमायओ। गारत्थीहिं समे से णं, परूविज्जा व अन्नहा ? ॥ १७७ ॥
हुज्जा अणंतसंसारी, से हु णो पारगामिए। गोयमा जिक्खुणा जेणाहिगं तु मुहणंतगं ॥ १७८ ॥
जेण संगहियं तस्स, पंचमव्वयखंडणं। इत्थीए अंगुवंगाइं, पलोइत्ता सचक्खुणा ॥ १७९ ॥
सम्मं नालोइयं तेण, बंभगुत्ती विराहिया। तव्विराहणदोसेणं, एगदेसे जहा पडो ॥ १८० ॥
दड्ढो दड्ढोत्ति भन्निज्जा, भग्गं सीलव्वयं तहा। भूई जेण सहत्थेणादिन्ना तु पडिगाहिया ॥ १८१ ॥
इयं तेणव्वयं भग्गं, सग्गं वा देइ जं सिवं। अणुग्गएऽवि सूरम्मि, उग्गउत्ति पयंपियं ॥ १८२ ॥
तस्स बीयव्वयं नट्ठं, कट्ठं जह हुयासणा। अफासुगोदगेणं तु, जेणच्छीणि कुवुड्डिणा ॥ १८३ ॥
धोवियाणि तहा मग्गे, अविहीए य चल्लियं। बीयकायं च अक्क (कं) तं, संघट्टिय वणस्सइं ॥ १८४ ॥
जेण चेलंचलेणं तु, न हु आलोइयं तहा। विज्जूए फुसणं चेव, तहा फरुफरुज्झुणी ॥ १८५ ॥

अविहीपडिलेहाए, वाउकाउ उदीरिउ । विराहणाइ देसोऽवि, गणिउं न हु माणसे ॥ १८६ ॥
पढमं वयमेएण, जग्गं निग्गंथरूविणा । तब्जंगेणावि पंचावि, जग्गा जुग्गा महव्वया ॥ १८७ ॥
तत्तो आगमजुत्तीए, एए नणु कुसीलया । साहुणो गोयमा वुत्ता, तत्तावगमवज्जिया ॥ १८८ ॥
तत्तो एएण अठेण, गोयमा पवियारिउं । महव्वयाणि गिज्काणि, सुसाहुजणसंगमे ॥ १८९ ॥
जयवं केण अठेणं ? जेणं निसुण गोयमा । सुसाहू वा कुसहो वा, तइयं नो जवंतरं ॥ १९० ॥
अइक्कमिज्ज अहवा, साहू साहुत्तमुत्तमं । सावउ सावगत्तं च, जहुत्तमणुपालिया ॥ १९१ ॥
नो विराहिज्ज साहुत्तं, साहू नो सावउ सदा । निययं सावयधम्मं च, स जवे सिद्धिजायणं ॥ १९२ ॥
नवरं साहुधम्मो उ, अईव दुरणुचरो । कम्मक्खयकरो वुत्तो, जगदंसीहिं सव्वहा ॥ १९३ ॥
जहन्नेणवि पाविज्जा, साहू अम्मजवंतरे । अक्खयं मोक्खसुक्खोहं, निराबाहं निरामयं ॥ १९४ ॥
सावयत्तेण सुद्धेण, देवत्तं माणुसत्तणं । परंपराइ मुक्खस्स, साहगं तं वियाहियं ॥ १९५ ॥
तं सव्वाई चरित्तेणं, तं पुणो निरवज्जयं । सक्कयंति नरा धीरा, दसजेयमणुत्तरं ॥ १९६ ॥
उवासगाणं तह लक्खणाणि, सहस्सरूवाणि सुए वुयाणि । जं सक्कई तं खलु पालइज्जा, गयाइयारं वयमायरेण ॥ १९७ ॥
उप्पन्नउ नाइलसावउ सो, कहिं पहू ! साहइ वीरनाहो । सुणेहि सो गोयम नेमिपासे, वएण पाउवगमाउ सिद्धो ॥१९८॥
परिचइत्ता हु कुसीलसंगई, गई गया सिद्धिमणेगसो जणा। जिणागमुद्दिठविहीइ सव्वदा, रमेह जो साहुसुसीलसेवणे ॥१९९॥

जमित्थ कस्सुत्तपयं पयंपियं, मए महामंदमईइ अप्पणो । तं सव्वसिद्धंतविसारया नरा, पसन्नचित्ता पविसोहयंतु चो ॥ २०० ॥

॥ इति श्रीसुमतिनागिलचरितं श्रीमहानिशीथाद्धृतम् ॥

अथ कुमार्गसंसर्गलग्नानामतीवैहिकामुष्मिकलाजहानिमुपदर्शयन्नाह—

कुमग्गसंसग्गविलग्गबुद्धी, जो बुज्झई मुद्धमई न धिद्धी ।
तस्सेव एसो परमो अलाहो, अंगीकओ जेण जणप्पवाहो ॥ २४ ॥

व्याख्या—कुत्सितो मार्गः कुमार्गस्तस्य संसर्गस्तत्र विलग्ना मग्ना बुद्धिर्मेधा यस्य स तथा यः पुमान् अन्यायवशंवदः परोपदेशे श्रुतेऽपि बुध्यते जानीते मुग्धमतिर्मन्दमतिर्न हि तत्त्वं हितवार्त्तां तं दुर्मेधसं धिक् धिक् । स कुत्रापि न श्लाघ्यः । तज्जन्मापि धिक् । तस्यैव एष परमः प्रकृष्टः अलाभो महत्त्वराज्यलाभादिहानिः । येनाङ्गीकृतः स्वीकृतः लोकप्रवाहो लोकानुकूलोऽन्यायमार्गः प्रतिश्रोतोमार्गस्तु दुष्कर एवेति तत्त्वं ॥ २४ ॥ अत्रार्थे सूरचन्द्रयोः कथानकमुपदर्श्यते—

पुरं जयपुरं नाम, तत्र शत्रुञ्जयो नृपः । द्विपवद्दानधोरण्या, सिञ्चन् विश्वंभरातलम् ॥ १ ॥
सूरचन्द्राभिधौ पुत्रौ, तस्यास्तां रूपशालिनौ । बृहत्सुते ददौ यौवराज्यश्रियमिलापतिः ॥ २ ॥
गणितो न पदातित्वेऽपि चन्द्रः क्रोधभाक् ततः । जगामापरदेशीयत्र्भूमिं रत्नपुरान्तिके ॥ ३ ॥
तदुद्यानतरुच्छायामाशिश्राय सुखेन सः । तावत्सुदर्शनं नाम, मुनिमीक्ष्य (निं वीक्ष्य) ननाम च ॥ ४ ॥

---

१ धृतकृचौर्यकृत्सक्कृष्यमानसधीरसौ । नमूवोचपदस्योऽपि, किमुच्चैर्याति वै पयः ? ॥ २ ॥ प्रक्षिप्तोऽयम्.

तद्धर्मदेशनासारसुधामापीय हर्षतः । नियमं जीवहत्याया, अग्राह गुरुसाक्षिकम् ॥ ५ ॥
कृतमन्तुरपि प्राणी, नृपादेशं विना मया । न हन्तव्य इति स्वान्ते, निश्चित्यैष पुरं गतः ॥ ६ ॥
जयसेनमहीभर्त्तुस्तत्र सेवां व्यधादसौ । दक्षदाक्षिण्यवत्त्वेन, वल्लभोऽभून्महीशितुः ॥ ७ ॥
चन्द्रोऽन्यदाऽभाणि राज्ञैकान्ते शान्तेन चेतसा । कुञ्जः पल्लीपतिर्वध्यस्त्वया योऽन्यैर्न साध्यते ॥ ८ ॥
स्त्रीगोब्रह्मशिशुभ्रातघाती यः पातकी भृशम् । प्रच्छन्नं स निहन्तव्यः, सुप्तः सन् मत्कृताज्ञया ॥ ९ ॥
इत्युक्ते जयसेनेन, सोऽभणच्च रणं विना । हन्म्यहं नियमोऽस्त्येष, मम निष्कपटात्मनः ॥ १० ॥
तद्वचःश्रवणाद्राजा, रञ्जितो भृशमात्मनि । स्थापयामास तं स्वाङ्गरक्षकं क्षितिवासवः ॥ ११ ॥
प्रविवेशान्यदा भीमस्तस्करोऽङ्ग इवामयः । देशमध्ये ततश्चन्द्रः, क्षितिपालनिदेशतः ॥ १२ ॥
ससैन्यः सत्वरं तस्य, धावित्वा कटके हठात् । रुरोध दुर्गपन्थानं, सङ्कटे पातितस्तराम् ॥ १३ ॥
ततोऽन्यत्राणनिर्मुक्तस्तस्यैव शरणं ययौ । नमस्तेनापि सच्चक्रे, वस्त्राद्यैः परिधापितः ॥ १४ ॥
समानिन्ये स्वसार्थेन, भ्रातृवत्कृतवत्सलः । प्रसादपात्रं भूपस्य, कृत्वा प्रैक्षिष्ट (प्रैषीच) तं गृहे ॥ १५ ॥
पुत्रादप्यधिकं मन्ये (मेने), राजा चन्द्रं प्रसन्नधीः । सुखेन तस्थिवानेष, राजसेवावशंवदः ॥ १६ ॥
इतः क्रूरेण सूरेण, राज्यतृष्णाकुलाऽधिकम् । विश्वस्तोऽवधि भूभर्त्ता, प्रविश्य क्षणदाक्षणे ॥ १७ ॥
घातको यात्यसौ भूपसेवकैः पूत्कृते सति । स नश्यंश्चौरवद्भ्रे, धिक् धिक् दुष्कर्मकारिणम् ॥ १८ ॥

तावत् कण्ठागतप्राणः, क्षितीशः प्रोचिवानदः । क एष इति विज्ञेयः, प्रबुद्धं सुतचेष्टितम् ॥ १९ ॥
देशान्निर्वासितः सोऽथ, जीवन्मुक्तश्च मन्त्रिभिः । रत्नपत्तनतश्चन्द्रमानाय्य नगरीजनाः ॥ २० ॥
राज्ये निवेशयांचक्रुर्गौरवं गुणिनां न किम् । न भूमौ पतितं तिष्ठेत्, पुष्पं किं तु शिरः श्रयेत् ॥ २१ ॥
अथ शत्रुञ्जयो राजा, सुतोपरि समत्सरः । वनान्तश्चित्रको जज्ञे, पञ्चत्वं प्राप्य तत्क्षणात् ॥ २२ ॥
सद्भिः प्रबोधितोऽप्येष, सूरः पितरि वैरभाक् । स्वकृतं कोऽपि नो वेत्ति, परस्मिन् दोषकृद्भवेत् ॥ २३ ॥
ततः सूरः परिभ्राम्यन्नश्रान्तं पितृघातकी । तमेव देशमायासीद्यत्रास्ते चित्रकः पिता ॥ २४ ॥
तेनाकस्मात्समुत्थाय, दृष्टमात्रस्तनूद्भवः । पूर्वजन्मोत्थवैरेण, क्षणाद्व्यापादितस्ततः ॥ २५ ॥
पुत्रः पञ्चत्वमासाद्य, भिल्लोऽभूत् पल्लिमध्यगः । मृगयां कुर्वता तेन, चित्रकः प्रापितो मृतिम् ॥ २६ ॥
द्वावप्येतौ विपद्याथ, शूकरौ प्रबभूवतुः । युध्यमानौ मिथस्तौ तु, भिल्लैर्बाणैर्निपातितौ ॥ २७ ॥
मृगत्वेऽथो समुत्पन्नौ, परस्परविरोधिनौ । किरातैः करुणाहीनैर्दीनौ द्वौ तौ निपातितौ ॥ २८ ॥
ततो विपद्य कुत्रापि, करिपोतौ बभूवतुः । दन्तादन्ति युध्यमानावमर्षारुणितेक्षणौ ॥ २९ ॥
भिल्लैर्बध्वा चन्द्रराज्ञः, समानीयोपढौकितौ । तत्रापि हि मिथः क्रोधात् युध्यतस्तौ (युध्येते तौ) समुद्धतौ ॥ ३० ॥
रक्षितौ तौ हस्तिपकैर्महाकष्टात् कथञ्चन । अथो केवलभृत्तत्रागात्सुदर्शनसाधुराट् ॥ ३१ ॥
तन्नमस्याचिकीर्नृपः, सावरोधः समेतवान् । श्रवणातिथिमानीय, देशनामेष पृष्टवान् ॥ ३२ ॥

किमेतयोर्महावैरं, भगवन् कारणोऽत्र ण । पूर्ववृत्तान्तमाचष्ट, ततः स्पष्टगिरा प्रभुः ॥ २३ ॥
तदाकर्ण्य स्वकर्णाभ्यामन्यर्णीभूतसंवरः । राज्ये संस्थाप्य पुत्रं स्वं, स्वयं दीक्षामुपाददे ॥ २४ ॥
वर्द्धमानमहाक्रोधौ, प्रपद्य मरणं गजौ । जग्मतुः प्रथमं श्वभ्रमदभ्रासुखसंकुलम् ॥ २५ ॥
तप्त्वा श्रीचन्द्रराजर्षिश्चिरं तीव्रतरं तपः । सिद्धिश्रीरमणो जज्ञेऽनन्तसौख्यश्रियो गृहम् ॥ २६ ॥
कुमार्गसंसर्गपरा नरा ये, न धर्मतत्त्वप्रतिबोधभाजः । ते सूरवत्क्रूरतया प्रपन्नाः, स्युर्दुःखिनस्तीव्रकषायभाजः ॥ २७ ॥

॥ इति चन्द्रसूरदृष्टान्तः ॥

अथ सांसारिकजीवानां कषायोदयवर्त्तिनां समापन्नमहादौःस्थ्यावस्थे गार्हस्थ्ये वसतां सतां न हि किञ्चित्सौख्यमास्ते । यदि च महादुःखभांडागारे भवकारागारे किंचित्सुखमस्ति तदा साधूनामेवेति दर्शयन्नाह—

छज्जीवकाए परिरक्खिऊणं, सम्मं च मिच्छं सुपरिक्खिऊणं ।
सिद्धंतअत्थं पुण सिक्खिऊणं, सुही जई होइ जयम्मि नूणं ॥ २५ ॥

व्याख्या—षड् जीवनिकायान् क्षित्यप्तेजोवायुवनस्पतित्रसरूपान् परि समन्ताद्रक्षयित्वा पालयित्वा । अथ च सम्यक्त्वं सम्यक्तत्त्वरूपं, मिथ्यात्वं तद्विपरीतं सुतरामतिशयेन परीक्ष्य सम्यग्विवेचनं कृत्वा । अथ च सिद्धान्ता आप्तोक्तास्तेषामर्थं व्याख्यानरूपं टीकाभाष्यनिर्युक्तिचूर्णिप्रतिपादितं पुनः शिक्षयित्वा समवबुध्य सुखी स्याद्गुरुविदितैः प्रकारैर्यतिर्नूनं निश्चितं जगति नापरः कश्चिदिति काव्यार्थः ॥ २५ ॥ एतदर्थोद्भावकं शाम्बदृष्टान्तमाह—

अस्तीह भारते वर्षे, हर्षेणापूरिते ध(ध)नैः । शालिग्राम इति ग्रामः, शालिनिष्पत्तिशालितः ॥ १ ॥
अत्राभूत् क्षत्रियः शालः, शालमानो गुणैर्निजैः । ग्राम्यलोकैर्माननीयो, ग्रामणीत्वेन सर्वदा ॥ २ ॥
आसन्नसिद्धिकोऽप्येष, कुग्रामवसतेर्वशात् । घातकोऽजनि जन्तूनां निर्मन्तूनामपि क्षणात् ॥ ३ ॥
मृषावक्ता परद्रव्यहर्त्ता लोकाऽन्यसुभ्रुवाम् । लघुकर्माऽप्यसत्कर्मासक्तोऽजनि निरन्तरम् ॥ ४ ॥
अन्यदा तेन पापर्द्धिमयातेन दुरात्मना । ग्रामादायान् वणिग्दृष्टः, पत्रीष्वासनधारिणा ॥ ५ ॥
लुंटित्वा सर्वमप्यस्य, स्वमेकान्ते प्रगृह्य च । जघान खड्गघातेन, मद्वार्त्तां वेत्ति कोऽपि ना(नो) ॥ ६ ॥
किञ्चित्सध्यानयोगेन, स मृत्वा व्यन्तरोऽजनि । संस्मृत्य प्राग्भवं स्वीयमपश्यच्छालवैरिणम् ॥ ७ ॥
मत्पुरस्तात् प्रयात्येष, क्व पापात्मेति चिन्तयन् । तत्समीपमनुप्राप्तः, सुनिष्ठुरमुवाच तम् ॥ ८ ॥
मां निहत्य क्व यासि त्वं, रे दुरात्मन्नहं रुषा । त्वत्कटके विलग्नोऽस्मि, भस्मग्रह इवाङ्गवान् ॥ ९ ॥
इत्युदित्वा विवेशाङ्गमेतदीयं स राक्षसः । दुःसहां वेदनामाशु, सर्वाङ्गेष्वस्य निर्ममे ॥ १० ॥
नरकादिकदुःखौघमसावनुभवंस्ततः । स्वजनैर्गृहमानिन्ये, पापपुञ्जैः पराजितः ॥ ११ ॥
आक्रन्दान्निर्भरं कुर्वन्नसातोदयदुःखितः । वैद्यानाहूय दत्वा स्वं, सर्गीनैर्दर्शितस्तदा ॥ १२ ॥
मणिमन्त्रौषधैर्नानाविधैः प्रगुणितैरपि । न गुणोऽस्य मनाग्जज्ञे, दीनवृत्तिमुपेयुषः ॥ १३ ॥
भार्या भक्तिपरा नास्य, न माता मन्यते वचः । स्वसापि सरुषा गाढं, भ्रातरोऽपि पराङ्मुखाः ॥ १४ ॥

सर्वः परिकरोऽप्यस्य, वैरिभावमुपेयिवान् । दुष्कर्मण्युदयं प्राप्ते, न हि त्राणं शरीरिणाम् ॥ १५ ॥
सर्वः परिजनो वक्ति, यद्येष म्रियते तदा । आयामहे वयं तर्हि, सुखिनः स शृणोति च ॥ १६ ॥
देवो नवनवां बाधां, विधत्तेऽङ्गस्य पापिनः । पूच्चकार भृशं सोऽपि, जनश्रुतिकटुस्वरैः ॥ १७ ॥
इतस्तत्प्राक्तनाचीर्णाशुभकर्मोपशान्तितः । तस्मिन् ग्रामे तदीयौकःपार्श्वे केऽप्युपाययौ ॥ १८ ॥
स्वाध्यायध्वनिमाकर्ण्य, कार्ष्णशुक्लसङ्घोत्तराम् (त्म्) । स साधूनामुपाश्रित्ते, चिन्तयामास श्रावकः ॥ १९ ॥
पृच्छाम्येतान् यदा गत्वा, तदैते सद्गुणावहाम् । काञ्चिच्छिक्षां प्रयच्छन्ति, यथाऽहं स्यां सुखी ध्रुवम् ॥ २० ॥
विमृश्यैवं गुरूपान्ते, कथञ्चित्सोऽथ जग्मिवान् । आर्तिभाजो नराः प्रायः, स्युर्देवगुरुसेविनः ॥ २१ ॥
पप्रच्छ स्वच्छधीरेवं, स्वामिन् कश्चिन्निशाम्यणे । शृणोति तीक्ष्णशस्त्रैर्मामत्राणं सर्वचर्म्मणि ॥ २२ ॥
गुरवः प्रोचुरेवं भोः, प्राकृतानां हि कर्मणाम् । वेदयित्वाऽस्ति वै मुक्तिरभुक्तानां पुनर्न हि ॥ २३ ॥
तप्तेन तपसाऽश्रान्तमग्निनेवातिनिर्जरम् । दंदह्यन्तेऽञ्जसा दुष्टकर्मौघतृणराशयः ॥ २४ ॥
पूर्वं हत्याविधातारोऽनेकेऽपि परिनिर्वृताः । ज्ञानक्रियातपःकष्टैरनुष्ठानैरनेकधा ॥ २५ ॥
ततः सविनयं सोऽवक्, जघन्येनाष्टमं विना । न भोक्तव्यं मया स्वामिन्नपरं चावधारय ॥ २६ ॥
यदि कश्चित्समागत्य, वक्ता भो भोजनं कुरु । तदा भोक्ष्येऽकृतं नापि, कारितं प्रासुकं स्वतः ॥ २७ ॥

१ यत्प्राग्भवे हताः सत्त्वास्तत्त्वार्थविकलात्मना । त्वदङ्गसंज्ञिना तेनागाथा बाधाऽभवद्भृशम् ॥ २१ ॥ प्रक्षिप्तोऽयम्.

यदि सज्जो भविष्यामि, प्रव्रजिष्याम्यहं तदा । स्थाताऽस्मिन्न हि गार्हस्थ्ये, नियमोऽस्त्येष मे तथा ॥ २८ ॥
साम्प्रतं न हि शक्तोऽस्मि, व्रतादाने च पालने । इत्थं निश्चयमादृत्य, शालः स्वगृहमाययौ ॥ २९ ॥
तस्थुर्दिनत्रयं तत्र, गुरवो भाग्ययोगतः । कियत्यपि गते काले, तत्तपस्याप्रभावतः ॥ ३० ॥
करुणापूर्णहृद्देवस्तं व्यमुञ्चद्वराककम् । किमेतेनार्दितेन स्यात्, (फलमिति) फलं चेति विमृश्य सः ॥ ३१ ॥
ततः स पार्श्वमासाद्य, गुरोर्दीक्षामुपाददे । षट्कायरक्षणे दक्षः, सम्यक्त्वाधिष्ठितात्मकः ॥ ३२ ॥
कृतोदग्रतपाः पापनिर्मूलनसमर्थधीः । सिद्धान्तार्थावबोधी च, क्रियायामुद्यतोऽभवत् ॥ ३३ ॥
अधीत्यैकादशाङ्गीं स, गीतार्थोऽभूद्गुरोर्गिरा । वैयावृत्त्यं च साधूनां, साधयन्न श्रमं गतः ॥ ३४ ॥
अनेका लब्धयस्तस्य, संपन्नास्तपसः श्रिया । गुर्वनुज्ञामुरीकृत्यैकाकिप्रतिमयाऽचरत् ॥ ३५ ॥
हस्तिनापूर्महोद्याने, तस्थौ प्रतिमया स्थिरः । तत्रस्थव्यन्तरेणास्योपसर्गाः प्रवितेनिरे ॥ ३६ ॥
मनःशुद्ध्याधिसोढुं स, लग्नो मग्नः शमोदधौ । क्षपकश्रेणिमारुह्य, केवलज्ञानमासदत् ॥ ३७ ॥
महिमानमथो देवाश्चक्रुरस्य महाद्भुतम् । वन्दनार्थी समग्रोऽपि पौरलोकः समेतवान् ॥ ३८ ॥
केवल्यथो समाचख्यौ, स्वोदन्तं पर्षदः पुरः । ईदृग्घोरोरुकर्माऽहमथाजनि सुखास्पदम् ॥ ३९ ॥
अर्हद्दीक्षाप्रभावेण, धर्माराधनयोगतः । तत्र धर्मे विधातव्यो, धीरधीभिः समुद्यमः ॥ ४० ॥

॥ इति शालदृष्टान्तः ॥

अथ सामान्येन कषायपरिहारोपदेशमाह—

इमे चइज्जंति जया कसाया, तया गया चित्तगया विसाया ।
पसंतभावं खु लहिज्ज चित्तं, तत्तो भवे धम्मपहे थिरत्तं ॥ २६ ॥

व्याख्या—कषः कर्म संसारो वा तस्य आयो लाभो येभ्यस्ते कषायाः क्रोधादयः । इमे प्रत्यक्षोपलक्ष्यमाणाः । यदा त्यज्यन्ते, आत्मसद्गता वह्निध्मातगोलकन्यायेन, दूरीक्रियन्ते तदा गता एव निर्नष्टा एव चित्तगता विषादाः पश्चात्तापादयः विषीदन्ति प्राणिन एभिरिति विषादा इत्यर्थः । कषायानुगतः सत्त्वः प्रायो विषादभागेव स्यात् । यदा ते त्यक्तास्तदाऽऽत्मा समाधिमधिरूढ एव कारणाभावे कार्याभावः "बीजाभावे नाङ्कुरोत्पत्तिः" इति न्यायात् । ततः क्रोधाद्यभावे प्रशान्तभावं खु निश्चितं लभेत चित्तं ततः शान्ततापन्ने चित्ते धर्मपथे स्थैर्यं लभेतात्मेति गाथार्थः ॥ २६ ॥

एतदुपरि (सेचनक) दृष्टान्तमाह—

एगाए अडवीए महल्लयं हत्थिजूहमावसइ । जाए जाए कलहे जूहाहिवई विणासेइ ॥ १ ॥
एगाए हत्थिणीए सगब्भयाए विचिंतियं चित्ते । मा मारिज्जउ जूहाहिवेण मह पुत्तउ नाम ॥ २ ॥
जूहाउ ओसरित्ता पयदोसेणंव सणियमेइ पच्छे । पच्छावक्किया नक्किया मायाए अहह दंभित्तं ॥ ३ ॥
कालक्कमे जूहाहिवई जूहं पयाइ सा मिलिउं । पुणरवि पच्छा पावइ बियतईयदिणाण अंतरयं ॥ ४ ॥

---

१ बीजाईए तिरिक्खणेऽवि पसंतु कुडकवडियं । जं परहुणा सपुत्तं परिवड्डइ कागिणीमाले ॥ ३ ॥

कालेण पुणो मिलई हत्थी जाणेइ पायदोसिक्का । रिसिआसममेईए दिट्ठं सरणारिहं रन्ने ॥ ५ ॥
तत्थायासी सीसंमि पूरुयं सा धरित्तु करुणाए । तेहिं दिन्नं ठाणं सा तत्थ सुयं पसूआ य ॥ ६ ॥
तं तत्थ ठविऊमेसा समागया करिकुलस्स मज्झम्मि । न हु केणवि विन्नाया इत्थीणमहो महामाया ॥ ७ ॥
वड्ढंतो गयकलहो सिसूहिं सद्धिं स तावसाण वणं । सिंचइ सुंडादंडे चरिय जलेणं गिरिनईए ॥ ८ ॥
तन्नामं सेयणउत्ति जायमुद्दामथामयं समजू । मारित्तु जूहनाहं जूहाहिवई सयं जाओ ॥ ९ ॥
रोसेण तेण खंडिय स भंजिओ आसमो तावसीणं । अन्नावि कावि मेवं काही करणित्ति चिंतित्ता ॥ १० ॥
तत्तो रुसिया फलकुसुमपाणिणो तावसा गया पासं । सेणियनिवस्स साहंति हत्थिणो तस्स वुत्तंतं ॥ ११ ॥
एगो लक्खणवंतो अत्थि महंता (तो) वणम्मि गंधगओ । सेयणउत्ति पसिद्धो तओ स गंतूण घेवेण ॥ १२ ॥
निग्गहिऊणाणीओ बद्धो आणालखंभदेसम्मि । आगंतूणं रिसिणो जणंति इइ कडुअवयणाइं ॥ १३ ॥
सोंडीरया गया तुह गयराय इयाणिमेत्थ कह बद्धो । अविणयतरुणो फलमेयमुग्गणं अज्ज संपत्तं ॥ १४ ॥
सोऊणमेयमइरोसनिब्भरो करिवरो तयं खंभं । उम्मूलिऊण ताणं स पिट्ठओ धाविओ सहसा ॥ १५ ॥
ते दहदिसिं पणट्ठा जीवं घेत्तूण तो गओ रन्नं । स गओ जग्गो आसमवणसंको पुणरवि खणेणं ॥ १६ ॥
पुणरवि गओ ससिन्नो राया तं हत्थिरायमाणेउं । सो देवयाहिट्ठियदेहो ओहिं पउंजेइ ॥ १७ ॥
एवाओ संकटाओ नट्ठु हहिस्सं मणम्मि इय मुणिउं । जणविसुरीए आवाविओ य तुह पुत्त दंततं ॥ १८ ॥

(सतन्तं) संततं सेधमओ अओपरं रोसमासु परिहरिसु । अप्पाणं दमसु सयं विकंवणं परकयं कहं सहसि ? ॥१९॥
इय माऊइ गिराए सयमेवाखाएसंजमङ्गीणो । आगंतूण गइंदो थिरयं पत्तो गिरिंदो व ॥ २० ॥

॥ इति सेचनकदृष्टान्तः ॥

अथ यौवनधनधान्यकुटुम्बकदम्बकाद्यनित्यतामुद्भावयन्नाख्याति—

धणं च धन्नं च बहुप्पयारं, कुडं (डुं) बमेयंपि धुवं असारं ।
जाणित्तु धम्मं कुरु सव्ववारं, जउ लहिज्जा लहु दुक्खपारं ॥ २१ ॥

व्याख्या—धनं रूप्यहाटकनाणकादि, धान्यं गोधूमयवशाल्यादि चतुर्विंशतिधा, कुटुम्बमप्येतद्भ्रातृपुत्रकलत्रात्मजाद्यासन्नदेशवर्त्ति, ध्रुवं निश्चितमसारं निःसारमेवास्ति, यदा तत्त्वधिया पर्यालोच्यते प्रायः सर्वोऽपि जनः स्वार्थवशादेवामीमिलदिति चिन्त्यं । एवं ज्ञात्वाऽऽईद्धर्मं कुरु रे जीवेत्यनुक्तमपि सम्बोधनपदमूह्यं, सर्ववारं सर्वकालं, यतो यस्माल्लभेत लघु शीघ्रं दुःखानां पारं दुःखपारमिति काव्यार्थः ॥ २१ ॥

अत्रार्थे श्रीज्ञाताधर्मकथाख्यातं थावच्चापुत्रकथानकं प्रस्तूयते—

अत्थि सुरट्ठाविसए विसए सुपसत्थतित्थजत्ताए । वत्ताएवि हु पावं मह्रुरुझावी जणो जत्थ ॥ १ ॥
तम्मिंपीतोयं तित्थं तंबोलं तारुरूवतरुणीउ । तोयरमा तवणीयं ठक्कं रयणाण जत्थ इमं ॥ २ ॥ युग्मम् ॥

१ सततम्. २ अतः परम्.

सप्ततिका. ॥ ९० ॥

तत्थ पुरी बारवई वणमज्झे सिंधुवारवारवई । धवलियघरवारवई वारवहूसारवारवई ॥ ३ ॥
विलसंतवारुचोहा सभागा सुरयणा सुतोया य । जिणहुसिरीइ समेया सविदुमा अणिमिसगणड्ढा ॥ ४ ॥
सहीवुज्जीयमई अईयमरहुरवण[illegible] । जा हुवइ जलहिवसुहातुल्ला अइदीहबाहु(ह)ड्ढा ॥ ५ ॥ त्रिभिर्विशेषकम्
तत्थत्थि सत्थवाही साहीणधणोहरंजियजणोहा । थावच्चाइयनामा पउमरणे तस्सुउ जाउ ॥ ६ ॥
अइउस्सहसोयवसा तीए न सुयाभिहाणमिह ठवियं । तो थावच्चापुत्तोत्ति विस्सुउ अजणि जणमज्झे ॥ ७ ॥
तरुणजुवणसमए विवाहिउ सो महाविभूइए । इब्भाणं कुमरीउ रूवसिरीहसियअमरीउ ॥ ८ ॥
समसेस ताहि विलसइ भोगे पुन्नोवलब्भसंजोगे । न गयंपि मुणइ कालं जह देवो देवलोगम्मि ॥ ९ ॥
तत्थन्नया समेउ जिणो दिणेसुव पावतिमिरहरो । सुक्करो भवजणंभोरुहवणसंकरासीए ॥ १० ॥
तच्चरणपणमणत्थं सयं हरी हरसिउ तउ चलिउ । अत्थेऽवि तेहिंसेणावइणो पुण तदणुवत्तीए ॥ ११ ॥
विहियंगचंगसिंगारसंगयं पुरजणं तउ दट्ठु । पुच्छइ नियपरिहारं थावच्चापुत्तउ तत्तो ॥ १२ ॥
कत्थेस जाइ लोउ सपमोउ सवउ पहे मिलिउ । सवत्थवि अक्खिउ ललिउदारोरुनेवत्थो ॥ १३ ॥
सो साहइ नेमिजिणागमणं तन्नमणहेउमेसोऽवि । आरुहिय रहं तुरियं सपरियणो पत्थिउ कुमरो ॥ १४ ॥
पत्तीइ पहुं वंदिय आणंदियमाणसो सुणइ पहुणो । वाणिं बहुगुणखाणिं महुरसुहासारणिसमाणिं ॥ १५ ॥

तहिं रज्जं करइ निवो कन्हो गोरो गुणेहिं परमेसो । साइयसंमत्तधरो जो बारसमो जिणो भावी ॥ १ ॥ प्रक्षिप्तोऽयम् ।

संसारासारत्तं परिजाणिय भुवणजाणुनेमिगिरा । तत्तं चरित्तधम्मं परिचिंतिय अत्तणो चित्ते ॥ १६ ॥
संवेगरंगरसिओ पढुमेसो विन्नवेइ विणएण । जयवमहं जवजीवं वयं गहिस्सं सुयरहस्सं ॥ १७ ॥
मायरमापुछित्ता तओ पहू भणइ वछ कुणु इमं । एयम्मि धम्मकज्जे तुमए सज्जेण होयवं ॥ १८ ॥
अपमाओ कायवो न हु दायवो कयावि अवयासो । विसयाण महाविससोयराण चिरसेवियाण अहो ॥ १९ ॥
अंबमविलंबमेसो आगंतूणं जणइ विणयपुवं । दिक्खं सिवसुक्खकए सामिसगासे गहिस्सामि ॥ २० ॥
नयणंसुवारिधारापसरेणोरत्थलं सुसिंचंती । ससिणेहमणा जणणी तो वुल्लइ सवलवछा ॥ २१ ॥
वछ (व)च्छस्सवि दिक्खा दुक्खावहघोरकट्ठणुट्ठाणा । सुहलालसस्स तुह तह अईव खलु दुक्करा होही ॥ २२ ॥
कह मं मुयसि सुनिठुरचित्तो होउं हयासयापत्तं । घरमिव एगत्थंजं न मणं मह ठाइ तुह विरहे ॥ २३ ॥
रमणीया रमणीओ बत्तीसेमाओ सुदढपिम्माओ । अहह कह चंदरहिया रयणीओ इव जविस्संति ॥ २४ ॥
पुवं जं किंचि कयं सुकयं तेणुत्तमा इमे पत्ता । भोगा दुल्लहजोगा अनंगुरुहामसोहग्गा ॥ २५ ॥
भुंजसु इत्थेव ठिओ एए हत्थागए गुणोवेयं । आयरसु दाणधम्मं सम्मं करुणं कुणसु जीवे ॥ २६ ॥
वद्दि(ड्ढि)त्ता निबवंसं पछा भुत्तणजरे अइकंते । साहिज्ज मुक्खमग्गं पवज्जं गहिय निरवज्जं ॥ २७ ॥
तो तं पइ सो जंपइ पइक्खणं तुट्टए अणिच्चमिणं । भुत्तदवरुव आउं किज्जइ को तत्थ पडिबंधो ॥ २८ ॥
जह चवलमंजलिजलं तहेव खलु जीवियवयमसारं । रोगा दुहसंजोगा बहवे तत्थंतरायकरा ॥ २९ ॥

एमाइ पडिछत्तरवयणेहिं मुणिय निच्चलं तणुयं । अणुमन्नइ दिक्खकए थावच्चा कहवि मज्झा(ज्झा)ए ॥ ३० ॥
सव्वंपि पुत्तवत्तं तत्तो सा कहइ विण्हुणो गंतुं । छत्ताइं चामराइं जायइ दिक्खामहिमकज्जे ॥ ३१ ॥
पुरिसुत्तमो पयंपइ सो धन्नो सुकयपुन्नओ तह य । तारुन्नेऽवि मणुन्ने एरिस निस्संगया जस्स ॥ ३२ ॥
निच्चं(चिं)ता होसु तुमं सेट्ठिणि तच्चरणगहणमहिमाणं । अहमेव महाविभवपुव्वमच्छवं करिस्सामि ॥ ३३ ॥
तम्मंद(दि)रंमि गंतुं जणद्दणो वागरइ इमं वक्कं । अणुहवसु वच्छ भोए फुरणुवसे (चरो) नणु चरित्तभरो ॥ ३४ ॥
पडिछत्तरइ हरिं सो भोगा रोगाउरा सुपडिकूला । तह निच्चरभयसंका कयावि न हु जायए मज्झ ॥ ३५ ॥
मह छत्तछायाए तुह वसंतस्स भो भयं कत्थ । न हु नइदहजलमज्झे दवग्गिदाहो दहइ देहं ॥ ३६ ॥
जइ पुण भीओऽसि तुमं ता मह दंसेहि तं भयं तुरियं । जेण निवारिच्चा तं निच्चयजावं तुमं नेमि ॥ ३७ ॥
इय हरिणा संलत्ते थावच्चापुत्तओ समक्खाइ । जइ एवं देव तया जरमरणभयाइं वारेहि ॥ ३८ ॥
पच्छा सिक्खाइ अहं भोए विलसामि निब्भओ होउं । तो कहइ तस्स कन्हो न चक्कवट्टी य तित्थयरा ॥ ३९ ॥
जरमरणाइ भयाइं जेउं सक्का जओ इमेहिं जयं । सयलंपि हु विनडिज्जइ तं को वारेइ वीरोऽवि ॥ ४० ॥
सव्वं कम्माहीणं सुहासुहं तह जरा य मच्चू य । तो जंपइ कुमारो सामिय कम्माइं चेवाहं ॥ ४१ ॥
उम्मूलिस्सं मूला इय निच्छयमस्स मुणिय सिरिकंतो । तुज्झमणो सुहु सुमं सिज्झउ तुह वंछियं एयं ॥ ४२ ॥
इय सुपसंसिउ इमं मंद(दि)रमागओ अप्पणो विण्हू । सयलम्मि पुरे कारइ पडहेणुग्घोसणं गाढं ॥ ४३ ॥

“थिरचित्तो थावच्चापुत्तो पत्तो अणंगवेरग्गं । पडिवज्जइ पव्वज्जं कम्ममहासेलसिहरवज्जं ॥ ४४ ॥
अन्नोऽवि कोऽवि धन्नो जइ तस्सत्थंमि मिलइ दिक्खत्थं । राया तस्स कुडुंबं पालिस्सइ गरुअवच्छल्लो ॥ ४५ ॥
राया व रायमंती सो सज्जीहवउ अज्ज मुक्खत्थी ।” आइन्निय घोसणयं पुरिससहस्सं मिलियमासु ॥ ४६ ॥
एएसिं पव्वज्जामहूसवं कारवेइ नरनाहो । अह थावच्चापुत्तो समं सहस्सेण पव्वइओ ॥ ४७ ॥
पहुपासम्मि अहीया चउदसपुव्वी सुथेवकालेण । किमगम्ममहो मेहाजुयाण गुरुभत्तिरत्ताण ॥ ४८ ॥
सो चेव साहुवग्गो तप्परिवारम्मि ठविओ पहुणा । संपावियसूरिपओ सो विहरइ भूमिवलयम्मि ॥ ४९ ॥
सेलगपुरम्मि पत्तो कमेण तन्नाहसेलगनरिंदं । सयपंचसचिवसहियं उवएसेहिं कुणइ सड्ढं ॥ ५० ॥
धम्मं पयासमाणो नाणोवगओ पणट्ठमयमाणो । तत्तो सूरी सोगंधियाइ नयरीइ संपत्तो ॥ ५१ ॥
हरखुप्फुल्लिओ लोओ सपमोओ तप्पयाण नमणत्थं । नीहरइ नयरिमज्झा धवलमहामेहमालुव्व ॥ ५२ ॥
कोऊहलिओ चलिओ तं पिच्छित्ता सुदंसणो सिट्ठी । मिच्छादिट्ठीवि हु तं पणमइ लोयाणुवित्तीए ॥ ५३ ॥
तो तीसे परिसाए सरसाए मेहमहुरसगिराए । उवइसइ सूरिराओ धम्मं कल्लाणसुहजणयं ॥ ५४ ॥
भो भो भव्वा सव्वायरओ वंछेह जइ सिवफलाइं । तो सुकयजाणपत्ताइं निउणं सेवेह आययणं ॥ ५५ ॥
तं पुण मुणह सुसाहुं साहुं निस्सीमसमदमगुणेहिं । जस्सेवाइ गुणोहा घणसित्तवणोव्व वड्ढंति ॥ ५६ ॥
साहूणसुवासणया विणयाइचेहिं किज्जए जेहिं । रयणत्तयमेएहिं निज्जइ साहीणयं धणियं ॥ ५७ ॥

184

॥ ९२ ॥

सिद्धी सुणित्तु तुट्ठो कहइ तउ तुम्ह केरिसो भयवं । धम्मो किंमूलो तो भणइ गुरू विणयमूलुत्ति ॥ ५८ ॥
विणउ दुहा भवे सो सुसाहुविणउ य सड्ढविणउ य । आइल्ले बारसवय बीयम्मि महव्वया पंच ॥ ५९ ॥
तुम्ह सुदंसण धम्मो किंमूलो वज्जरइ तउ सोऽवि । अम्ह पुण सोयमूलं तं सो(मो)क्खफलं तउ सिग्घं ॥ ६० ॥
तं पइ अक्खाइ गुरू जीवहिंसाइलिब्बदोसेहिं । कह सुज्झइ नणु जीवो रत्तेण व रत्तरत्तपडो ॥ ६१ ॥
इममाइणिय सम्मं सिद्धी पडिबोहमागउ झत्ति । बारसवयाइं गिण्हइ दंसणमूलाइं पाढेइ ॥ ६२ ॥
तत्तो कमेण निसुयं सुएण लोयाण वयणमालाए । विप्पडिवन्नो अन्नो मह धम्माउ सुदंसणउ ॥ ६३ ॥
तो तत्थ मज्झ जुत्तं गमणं धमणं च साहुदिट्ठीए । भारिय अक्खियारियमह निव(य)धम्मं निबद्धं देमि ॥ ६४ ॥
एवं वीमंसित्ता सहस्सपरिवायगन्निउ (सुउ) सिग्घं । सोगंधियापुरीए आगच्छइ तावसावसहे ॥ ६५ ॥
भंडाणि तत्थ मोत्तुं परिहियरत्तंबरो ससीसेहिं । सद्धिं सुदंसणगिहं पविट्ठउ सुट्ठु रुट्ठमणो ॥ ६६ ॥
इंतमिणं स निरक्खिय नो अब्भुट्ठेइ नो समुल्लवई । जो जत्तो सुविरत्तो न सो तदागमणरंगिल्लो ॥ ६७ ॥
संचिट्ठइ तुसिणीउ णीउ न हु वंदणाइपडिवत्तिं । आभासिउ सुएणं तो तेण पुरट्ठिएणेवं ॥ ६८ ॥
भो भो सुदंसणा तुममितं मं दट्ठुमिट्ठमणुयव । अब्भुट्ठंतो भत्तिं कुणंतउ अज्ज किं जायं ॥ ६९ ॥
नो वंदसि नो पुच्छसि कस्सेरिसविणयमूलधम्मरउ । जाउऽसि तउ तेणं अब्भुट्ठिसा समुल्लविउ ॥ ७० ॥
इंहो देवाणुप्पिय अरिट्ठनेमिस्स भगवउ सीसो । सिरिथावच्चापुत्तयनामो अणगारसीसमणी ॥ ७१ ॥

नीलासोवकाणे गणे अइफासुए चित्तं अत्थि । तप्पासे विणयङ्को धम्मो करीकउ रम्मो ॥ ६२ ॥
तत्तो सुउं वयासी वच्चामो एवं सुदंसणा अम्हे । तुह धम्मायरियंतियमापुच्छामो सुपसिणाइं ॥ ६३ ॥
जइ मह पुच्छापडिउत्तराइं दाउं जया न सक्को सो । अप्पेहिं हेऊहिं निरुत्तरं तो करिस्समहं ॥ ६४ ॥
सावससहस्सजुत्तो तत्तो सह सिट्ठिणा सुउं चलिउं । पत्तो उज्जाणवणे थावच्चासुयमिणं भणइ ॥ ६५ ॥
जत्ता जवणिज्जंपि य अवाबाहं लहुं नयंत भणे । तह फासुयं विहारं तुम्ह सुउं अरकए सूरि ॥ ६६ ॥
भंते का सा जत्ता ? थावच्चापुत्तउं तमाइसइ । जो सुय निसुणसु जं नाणदंसणाईहिं जोएहिं ॥ ६७ ॥
मह जमणा सा जत्ता भद्द किं जवणिज्जयं ? सयंपि सुण । तं जवणिज्जं दुविहं पन्नत्तं तस्सरूवमिणं ॥ ६८ ॥
इंदियजवणिज्जं जो नोइंदियजवणिजं(यं)उइक्कं तु । तं कह कहसु लहुं मह जो सुय सम्मं निसामेह ॥ ६९ ॥
सोइंदियाइ पंचवि जं मह नणु इंदियाइं ताणि य जं । वसवत्तीणि तहा निरुवहयाइं तं करणजवणिज्जं ॥ ७० ॥
किं नोइंदियजवणिज्जयं च ? तंपि पन्नवेमि तुज्झ अहं । जं कोहमाणमायालोहा खीणा य उवसंता ॥ ७१ ॥
नो उदयंति अहो सुय नोइंदियनामयं तयं मुणसु । कह पुण अवाबाहं ? तं मह सम्मं पयासेसु ॥ ७२ ॥
जं मह वाइयपित्तियरोगायंकेहिं संनमाईहिं । न हु पीडिज्जइ देहं तं अबाबाहमवबोहि ॥ ७३ ॥
फासुयविहारमह कहसु जं खु उज्जाणदेउलाईसु । इत्थिपसुपंडयविवज्जियवसहीसु य पीढफलगाइं ॥ ७४ ॥
सिज्जासंथाराइं गिण्हित्ता अप्पअणघरेहिंतो । विहरामि जं सया सुय बुज्झसु तं फासुयविहारं ॥ ७५ ॥

पुण पुच्छइ सद्धमणो गुणोयर्हिं तवनिर्हिं स सूरीसं : सरिसवया किं भंते भक्खा य अभक्खया अहवा ? ॥ ८६ ॥
भक्खावि अभक्खावि य दुविहा ते तं कहं खु संघरइ ? । जाणगमणो वियाणसु सरिसवया ते दुहाऽभिहिया ॥ ८७ ॥
इग मित्तयसरिसवया अन्ने पुण हुंति धन्नसरिसवया । आइल्ला तिविहा ते वुत्ता अवधारसु मणम्मि ॥ ८८ ॥
सहजाया तह सहवड्ढिया य तह पंसुकीलिया चेव । ते समणाण अभक्खा जे पुण धन्नेसु सरिसवया ॥ ८९ ॥
दुविहा पन्नत्ता ते सत्थेहिं परिणया तदियरे य । जे पुण असत्थपरिणय अभक्खया ते हु समणाणं ॥ ९० ॥
जे सत्थपरिणया ते दुहा सुया फासुया अफासुयगा । जे पुण अफासुगा ते साहूणमभक्खया भणिया ॥ ९१ ॥
जे फासुया इमे पुण दुहा अहो जाइआ अजाइयगा । जे पुण अजाइया ते अभक्खणिज्जा सुसाहूणं ॥ ९२ ॥
जे जाइया दुहा ते इहेसणिज्जा अणेसणिज्जा य । जे पुण अणेसणिज्जा ते हु अभक्खा जईण सुया ॥ ९३ ॥
जे नणु इहेसणिज्जा तेऽवि दुहा लद्धया अलद्धा य । जे य अलद्धा ते न हु भक्खणजोग्गा मुणीण सुया ॥ ९४ ॥
जे लद्धा जिरकाए ते निग्गंथाण भक्खणिज्जा य । एएण हेऊणा सुय सरिसवया भक्खअभक्खा ॥ ९५ ॥
एवं इत्थ कुलत्थावि हु भणियव्वा दुहा य ते भणिया । इत्थिकुलत्था तह धन्नकुलत्थया ते समाइट्ठा ॥ ९६ ॥
इत्थिकुलत्था तिविहा कुलकन्ना तह कुलस्स माऊ य । कुलवहूया नेयव्वा धन्नकुलत्था य पुव्विंव ॥ ९७ ॥
पुण सो सुर्ठ पजासइ कइप्पयारा परूविया मासा ? । ते हुंति तिभेया जो भावत्थापुच्छओ रसइ ॥ ९८ ॥
ते सुणसु कालमासा तहत्थमासा य धन्नमासा य । तत्थाइमा दुवालसभेया सम्मं समक्खाया ॥ ९९ ॥

सावच्चउं आसाढं जाव अज्जक्का इमे समुप्पविया । डुविहा य अत्थमासा सुवन्नमासा य रुप्पस्स ॥ १०० ॥
ते मासा य अज्जक्का धन्नयमासा य पुव्वमिव नेया । एगे व डुवे जयवं ? अक्खए अव्वए य जवं ? ॥ १०१ ॥
जयवमवट्ठियरूवे ? अणेगजूए व एगजूए वा ? । जावि जविए व जूए ? सुया अणेगे व एगे वा ॥ १०२ ॥
अहमेय डुवेऽवि तिगं जा वयणमणेगजूयजविएऽवि । से केणट्ठेण अहो जाव एगेव अहमेव ? ॥ १०३ ॥
दव्वट्ठयाइ एगे डुवे अहं नाणदंसणट्ठिइए । तह अक्खए य अव्वय अवट्ठिएवावि अहमेव ॥ १०४ ॥
उवओगविजणि ए इच्चाइ अणिजु सिद्धेहिं । पडिउत्तरेहिं दिन्नेहिं तोसिउं सो सुउं हियए ॥ १०५ ॥
केरिसया एयमई निस्सीमा चउरिमा य एयस्स । जइ किज्जइ एस गुरू ता किं नणु सुरतरू मिलिउं ॥ १०६ ॥
किं एस मुत्तिमंतो सिरिकंतो अह बुहप्पई वावि । अहवा चउरो चउराणणुत्ति चिंतिउ इय चित्ते ॥ १०७ ॥
विन्नवइ गुरुं पडिबुज्झमाणसो सो य सोयपरिचत्तो । जयवं तुहंतिएऽहं सह परिवायगसहस्सेण ॥ १०८ ॥
निरवज्जं पवज्जं गिण्हिउमि(च्छामि चिरमिउं) मिच्छा । सच्चासयाण जम्हा अविसंवायत्तणं वयणे ॥ १०९ ॥
म (न) पमाउं कायव्वो अउंमेयंम्मि इय गुरू जणइ । तो सो अईव मुइउं सुउं सुउं जह रसाइणणे ॥ ११० ॥
चइउं कुलिंगिलिंगं दिक्खं कक्खीकरेइ सपरियणो । अह सो अहिगयसुत्तो तत्तोवगउं नियपयंमि ॥ १११ ॥
संठाविउं गुरूहिं सयं च ते साहुसहस्ससंजुत्ता । पुंडरगिरिमारुहिउं मासमुववसिय सिद्धि गया ॥ ११२ ॥
अह सुयसूरी दूरीकयडुक्कयपूरज्जुरितिमिरोहो । सूरुव्व दिसतेउं पडिबोहित्ता जवियपउमे ॥ ११३ ॥

सुचिरं विहरिय महिमंडलम्मि मुणिवरसहस्सपरियरिओ। सिद्धिसिरीए वरिओ चरित्त सिरिविमलगिरिसिहरे ॥११४॥

श्रीथावच्चानन्दनस्येति वृत्तं, चेतःशुद्ध्या धर्मबुद्ध्या विमृश्य।
संसारस्यासारभावं विदित्वा, चारित्राब्धस्थैर्यमङ्गीकुरुध्वम् ॥ ११५ ॥

॥ इति श्रीथावच्चात्मजचरित्रम् ॥

अथ विषयाणामशाश्वतत्वं तेषु प्रतिबन्धप्रतिषेधं (च) प्ररूपयन्नाह—

असासएसुं विसएसु सज्जो, जो मुज्झई मिच्छपहे अणज्जो।
सो चंदणं रक्खकए दहिज्जा, चिंतामणिं कायकए गमिज्जा ॥ २७ ॥

व्याख्या—अशाश्वतेषु स्वल्पकालजाविषु विषयाः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शाख्याः प्रतीतास्तेषु सज्जः सावधानः सन् यः प्राज्ञेतरः पुमान् मुह्यति मोहं प्राप्नोति। मिथ्यापथेऽतत्त्वमार्गे। अनार्यः (आरात् हेयधर्मेभ्यः यातः) पापादित्यार्यः तद्विपरीतस्त्वनार्य इत्यर्थः। यस्तु दीक्षितः सन् विषयव्यासक्तमनाः स्यात्स कीदृग्विज्ञेयस्तदाह—स चन्दनं श्रीखण्डं रक्षाकृते जस्कृते दहेत्। अथ च चिन्तामणिं काकोड्डायनार्थं काचसंग्रहार्थं वा गमयेन्निर्नाशयेदिति तात्पर्यार्थः ॥ २७ ॥

अथैतदर्थाविज्ञायकं श्रीणितानेकश्रावकं श्रीइलापुत्रचरित्रमुदाहृयते (ह्रियते)—

पडिवन्नसव्वविरई जई पमाई हविज्ज जो माई। सो परभवम्मि सोअइ इत्थ इलापुत्त आहरणं ॥ १ ॥
इत्थेव भरहवासे वसंतपुरनामधिजनयरम्मि। तत्थासि अग्गिसम्मो विप्पो सप्पोव रोसिल्लो ॥ २ ॥

अविराणं अविराणं नाणाइगुणाण सो य पासम्मि । अंगीकरेइ दिक्खं सिक्खं पुण लहइ सुत्तस्स ॥ ३ ॥
तन्नारियावि तन्नेहजारिया सारिया य महुरझुणी । जइणीण पायमूले जाया जइणी गुणुज्जइणी ॥ ४ ॥
जह जह तम्मुहकमलं (कमढं) व पलोयए स रागवसा । अणुसरि(हवि)याइं पुव्वं तह तह सो सरइ सुरयाइं ॥५॥
सा साहुणीण मज्झे चिंतंतीवि हु सकयनिंदासु । करचरणे पक्खालइ टालइ मलमंगसंलग्गं ॥ ६ ॥
छज्जइ न हु जाइमयं तज्जाया साहुणी खु सपमाया । तमणालोइय दुकयं ते दोऽवि य मरणसमयम्मि ॥ ७ ॥
अणसणमणुपालित्ता वेमाणियनिज्जरत्तमावन्ना । तत्तो चवित्तु इत्थेव पसिद्धे जारहे वासे ॥ ८ ॥
नयरम्मि इलावद्धणनामे अजिरामसीअलारामे । धणकोडीहिं पगब्भो इब्भो नामेण वरसिट्ठी ॥ ९ ॥
गुणधारिणी सुरूवा दइया तस्सत्थि धारिणी नाम । ताणं पुण नत्थि सुओ सुओव्व जो वंसवणसंके ॥ १० ॥
तत्थेव इलादेवी नाम सुरी सप्पजावपज्जारा । सपमोया पुरलोया तं बहुमन्नंति अच्चंति ॥ ११ ॥
इब्भेण सिट्ठिणा अह नंदणसंपत्तिमीहमाणेण । माणेण वज्जिएणं एवं उवजाइयं तीए ॥ १२ ॥
जइ मह होही पुत्तो तोऽहं सक्कलत्तो य जत्ताए । आगम्म मणजिरामं तुह नाममिमस्स ठाविस्सं ॥ १३ ॥
सो माहवमुणिजीवो इत्तो तप्पणइणीए कुच्छीए । पुत्तत्तेणुप्पन्नो धन्नो पुन्नोदयस्स वसा ॥ १४ ॥
अह तस्स सो पसूओ पसरंतवेलाइमम्महेवाए । विहियं वद्धावणयं तज्जम्मे सिट्ठिणा गरुयं ॥ १५ ॥

१ प्रबलवेळावामनया महेलया.

बारसदिवसे पत्ते नाममिलापुत्तउत्ति से दिन्नं । जं जह जंपियं हुज्जा तहेव नणु तं जणो कुज्जा ॥ १६ ॥
वड्ढंतउ कलाहिं ससिव्व पियदंसणो स संजाओ । पायं नरा सपुन्ना सव्वेहिं कंतीह सव्वेहिं ॥ १७ ॥
धिज्जाइजाइमयदोसदूसिया तप्पिया य जा पुव्वं । संजाया नडवंसे पुत्ती सोहग्गरूविल्ला ॥ १८ ॥
संपत्ते तारुन्ने तरुणजणविमोहणे गुणावासे । सा तह तहेव नच्चइ जह रुच्चइ सयललोयाणं ॥ १९ ॥
नच्चंती गायंती अहन्नया सरयमाससमयम्मि । दिट्ठा सिट्ठिसुएणं नमी गुणाणं कुमरी सा य ॥ २० ॥
अणुवमरूवसिरीए तीए दिट्ठाइ सिट्ठितणुओ सो । तह मोहिओ जहा सो न दिट्ठिमग्गाओ ओसरइ ॥ २१ ॥
विन्नाणचउरिमाए सुचंगिमाए तदंगरूवस्स । अइरंजिओ जिओ सो मारेण दढप्पहारेहिं ॥ २२ ॥
रोगो सुविप्पओगो चूयपिसायग्गहो सुनिग्गहओ । सव्वेहिंतोपि इहं सुदुज्जओ मयणउम्माओ ॥ २३ ॥
पिज्जइ अच्छीहिं जहा जहा महामोहमयणसंजणणिं । तह तह तित्तिं न लहइ नीरेण महातिसालुव्व ॥ २४ ॥
अन्नं पाणं न्हाणं गाणं दाणं तहेव सम्माणं । विम्हरियं तस्स मणे तज्झाणं धरइ पुण एगं ॥ २५ ॥
विस्समसेसं पस्सइ तम्मयमेवेस रागरत्तमणो । न लहइ रइं मणागं निच्चलदेसम्मि जह मीणो ॥ २६ ॥
मुक्का कुलमज्जाया जाया लज्जा सुदूरमेयस्स । वम्महवाही दुहिं गओ कुयासुव्व वणगहणे ॥ २७ ॥
नट्ठो विवेगदीवो जीवो जेणेस पावतमपूरे । निवडइ नहु धरणियले रयणीए वा विदेसम्मि ॥ २८ ॥
तत्तो स इलापुत्तो तत्तो कामग्गिणा उद्दग्गेण । चंदणरसोवलेवोवमं पइसं इममकासी ॥ २९ ॥

जइ एयं नरकुट्ठियं अहं वियाहिसु अप्पगं कुट्ठियं । सुट्ठियं न करेमि अहो दहेमि तो देहमग्गीए ॥ ३० ॥
तो मित्तेहिं स नीओ नीओ गेहे सिसुव कट्ठेण । कहमवि दुक्खेणेसो संचिट्ठइ गमइ दीहाइं ॥ ३१ ॥
तो जणएणाइट्ठा इट्ठा एयस्स नियतणुअस्स । चिंताउरुव दीसइ हीणमणो कहमयं विमणो ॥ ३२ ॥
वक्कुत्तिजुत्तिओ तम्मणस्स भावं सुगूढमवि मुणिउं । विन्नायवयणसोहेहिं गरुअमोहेहिं मित्तवरिं ॥ ३३ ॥
तेहिं तस्स सरूवे कहिएऽवहिएण तो इमो पिउणा । उल्लविय कह जवया पारद्धं धम्मियविरुद्धं ॥ ३४ ॥
किमु इब्भकुलुप्पन्ना कन्ना लायन्नरूवगुणपुन्ना । न हु संति इत्थ लोए जं एस असग्गहो गहिओ ॥ ३५ ॥
आरुहिउं धवलहरं मड्डाए को पमेइ खड्डाए । पिच्चा पीयूसरसं को पियई कंजियं कुहियं ॥ ३६ ॥
जइ संपज्जइ हत्थी को चडइ रासहम्मि ता वच्छ । जुत्ताजुत्तं जाणसु अठाणे मा धिइं धरसु ॥ ३७ ॥
तदसग्गहमाइन्निय माया जाया य दुक्खजरखिन्ना । अक्खीणा तप्पासं सुयमेवं जणिउमाढत्ता ॥ ३८ ॥
रे वच्छ सहसमइणा मयणाउरभावमागएणावि । न हु लज्जामज्जायाहरं खु कम्मंवि कायव्वं ॥ ३९ ॥
नयणंसुवारिधाराजरेण हियवत्थयं खु सिंचंती । विलवइ लवइ गिराए कहं कलंकं कुले देसि ? ॥ ४० ॥
परणेसु कन्नयाणं सयं सयं अन्नमिब्भकुलजायं । तं नणु कवड्डियाए कज्जे कोडिं परिच्चयसि ॥ ४१ ॥
जाहिं सह हसियभासियलेसोवि हु दोसपोसमावहइ । असुइत्थीणवि तासिं धिद्धी संबंधमहिलससि ॥ ४२ ॥

१ लज्जामर्यादानाशकम्.

जइ जाउ अंगजाउं जाउं सज्जो अवज्जकज्जम्मि । ता जणणीएमवस्सो पउणीजूउं जणम्मि धुवं ॥ ४३ ॥
कहमुप्पहम्मि वच्चसि ? रच्चसि नीयंगणंगसंगम्मि ? । तुममेगो मह पुत्तो कत्तो मह माणसे सुक्खं ॥ ४४ ॥
नियनंदणघणसमए अंबरकंबरविरायमाणीउ । गज्जंति उच्चवाणे अंबा कायंविणीउव्व ॥ ४५ ॥
नियपुत्तउरायाराधायणउस्सदनिंदाहदूहविया । झूरंति दुहज्जरेणं जणणीउ सिहंकिणीउव्व ॥ ४६ ॥
अम्ह कुलमेरुसेलो सज्जाउं सीयलो य संजाउं । एगेण नंदणेणं तुमए नंदणवणेणुव ॥ ४७ ॥
जो बहुएहिं मणोरहसएहिं उवजाइएहिं विविहेहिं । पत्तोऽसि तुमं पुत्तय सो अम्ह परम्मुहो होसि ॥ ४८ ॥
मं मन्नसु अवमन्नसु मा मायरमायरेण विलवंतिं । मह उवरि धरसु करुणं मरणं मह कहसु को अन्नो ? ॥ ४९ ॥
इच्चाइमाइउवएसामयसित्तोऽवि तस्स कामग्गी । नहु उवसममावन्नो अहिययरं जलिउमाढत्तो ॥ ५० ॥
जो माय ताय निसुणह उवएसं देह मोरउल्ला मा । जाणामि सव्वमेयं अहयं तुम्हाण उच्चरियं ॥ ५१ ॥
इइ जंपिरम्मि तम्मि य इलासुए नियसुए निरासंकं । मोणमवलंबिउं ते ठिया जहा चित्तसंलिहिया ॥ ५२ ॥
नो मायरंपि पियरं न जायरं दुहियरंपि हु गणंति । कामाउरा मणुसा इहपरलोएसु जयजीओ ॥ ५३ ॥
तो अवगणिउं एसो तणंव सव्वेण सयणवग्गेण । चिंतामणीवि ककरतुल्लो मन्निज्जए जइ नो ॥ ५४ ॥
अह उ(अ)वउज्झिय माणं नाणं विन्नाणजाणकोसल्लं । सो मग्गइ तं बालं रंकुव्व सदन्नप(य)त्थं ॥ ५५ ॥

१ भवन्तीत्यध्याहार्यम्.

तसणुजारसमाणं कंचणमप्पेइ सो सरागमणो । तहवि नरा तं वाढं न दिंति चिंतामणीतुल्लं ॥ ५६ ॥
तो वज्जरंति तमिव्भसुयं जया तुज्झ कज्जमेईए । तो अम्ह मिलसु सत्थे कयंकसंकं पमुत्तूणं ॥ ५७ ॥
तत्तो स तीइ रत्तो मिलिओ नरुपंरुयम्मि सिरकेइ । सव्वाओऽवि कलाओ विज्जायरियाओ सीसुव ॥ ५८ ॥
नइविहीकोसल्ले जाए तं उल्लवंति नणु नरुया । अज्जेसु वड्डुयदवं कारेमो जेण पाणिगहं ॥ ५९ ॥
मन्निय भिणभेएणवि तदंगसंसग्गलालसत्तेण । हिंरुइ ठाणे ठाणे नइकुडं सुट्ठु पयरुंतो ॥ ६० ॥
अह रिद्धिमंतमवणीनाहं वेनायरुम्मि(कें नि)सामित्ता । नरुपेरुएण सद्धिं समागओ सिट्ठिरुसुओ ॥ ६१ ॥
आहूआ तो रन्ना पिरकणयनिरक्कुणुब्भुयमणेण । सवेऽवि नरा तो खलु ते पत्ता रायअत्थाणे ॥ ६२ ॥
अमुगदिणे कायवं नइं तुम्हेहिं अम्हपच्चक्खं । इय आइट्ठा रन्ना हिट्ठा तुट्ठा य ते जाया ॥ ६३ ॥
तेहिं समीकयमवणीयलं खणंतीह न हु जहा चरणा । एगो महापमाणो वंसो आरोविओ तत्थ ॥ ६४ ॥
तस्सोवरिमभागे गरुयं कटं ठवित्तु तस्संते । दो कीलगा उ निहया तत्थेगानंदणो चडिओ ॥ ६५ ॥
एगत्थ करे गहियं खग्गं तह खेरुयं तदन्नम्मि । सछिहपाउयाओ निहियाओ चलणजुयलम्मि ॥ ६६ ॥
पिढीइ अभिमुहाणि य तहगओ अभिमुहाणि सग सत्त । दिन्नाणि तेण चउदस करणाणि सुसिप्पकलिएण ॥६७॥
करणंमी करणंमी दिन्ने छिद्दंमि पाउआसक्के । अपवेसिंसु स कीले किमसज्झं साहसधराणं ॥ ६८ ॥
नमइकयं पिच्छिय अतुच्छमच्छेरमुव्वहइ लोओ । अन्नम्ह दिट्ठिसाफल्लमुल्लवितो मिहो एवं ॥ ६९ ॥

सव्वोऽवि जणो चिंतइ जइ पुहईसो पच्छए दाणं । पढमं तो नणु जुत्तं अम्हेऽवि तउ पच्छामो ॥ ७० ॥
तक्कंतासत्तमणो अह राया जणइ नो मए सम्मं । दिट्ठं नाडयमेयं पुणरवि ता मज्झ दंसेसु ॥ ७१ ॥
सव्वो विलक्खवयणो सज्जणो मोणमासिउ त्ति । जं किर निवो पयंपइ तं सच्चं अलियमिह सेसं ॥ ७२ ॥
मुद्धो धणम्मि लुद्धो इलासुउ पुणवि मंडए नट्टं । पुव्वंव अपुव्वयरं नाणाविहकरणविहियकुसलो ॥ ७३ ॥
तहवि न दिन्नं दाणं सम्माणं वाऽवि भूमिनाहेण । तो जाउ जणवाउ एसो राउ पसुप्पाउ ॥ ७४ ॥
ईहंतो तद्देहप्पडिवायं भूमिवासवो पायं । अकारिंसु तीयवारं नट्टयमियरोऽवि धणलुद्धो ॥ ७५ ॥
तत्तो निवो पयंपइ तं पइ नच्चं चउत्थवारमवि । दंसेसु जहमणिच्छियरिद्धिं तुह देमि धणलव ॥ ७६ ॥
तस्स कलालोयणफुल्ललोयणो तो जणो जणइ रायं । निठुरनिक्करुणप्पा तुमं जउ देसि नो दाणं ॥ ७७ ॥
कवडकुडीए वम्महरससंजीवणमणोहरजडीए । लुद्धोऽसि नणु नडीए लद्धो अम्हेहिं नणु सामि ॥ ७८ ॥
नडदुहियालालत्थी इलासुउ पुणवि वंसमारुहिउ । इत्थंतरम्मि एसो पिच्छइ अच्छीहिं अच्छरियं ॥ ७९ ॥
कणयजयथंगीउ नयणसिरीहसियवरकुरंगीउ । रूवेण सुचंगीउ मुहससिजुण्हासरंगीउ ॥ ८० ॥
सोवन्नाहरणाउ नेउरसद्देण मुहरचरणाउ । पट्टंसुयधरणाउ मयणरसासित्तकरणाउ ॥ ८१ ॥
पीवरथोरथणीउ रयणुज्जलघडियसिरवरमणीउ । तरुणीउ बहुगुणीउ सिंगाररसिक्कसरणीउ ॥ ८२ ॥

१ स्थूल.

पडिलाभंतीउ मुणिं महुरासणपाणमोयगाईहिं । दिट्ठाउ सुद्धविहिणा दाणं दिंतीउ जत्तीए ॥ ८३ ॥
तहऽवि न गिण्हंति घडुं मुडुं मुड्डुं न य मुहं पलोयंति । जइणो इरियासमिया नीरागा एसणासत्ता ॥ ८४ ॥
सवियारासुवि अवियारमाणसा साहुणो इमे धन्ना । मणयं न रागदोसो जेसिं नणु उल्लसइ थीसु ॥ ८५ ॥
अहयं पुणो अधन्नो नडीविमोहेण विनडिउ निविडं । नट्टं करेमि पुरउ पुरपहुणो इत्थिलोलस्स ॥ ८६ ॥
अजसो भए न गणिउ हणिउ य कुलक्कमो कुसंगेण । धिद्धी मं नणु मुद्धं बुद्धी जस्सेरिसी जाया ॥ ८७ ॥
हंसुज्जले कुले मे लग्गो मसिकुच्चउ महामलिणो । एएण दुरायारायरणेणं निंदणिज्जेण ॥ ८८ ॥
को सम्मुहं पलोयइ लोउ सोउंदएण किण्हयरं । जो धन्नो कयपुन्नो तहा अवन्नोदया नीरू ॥ ८९ ॥
सोऽहं हंसोऽवि धुवं काउ जाउ कुकम्मदोसेण । जेण नडी असुइकुडी विहुव समीहिया जोत्तुं ॥ ९० ॥
अहमहमो पुत्तमहो मत्तोऽवि निवो नडीइ जो सत्तो । सुबहूसु बहूसुवि सुंदरीसु रूवेण संतीसु ॥ ९१ ॥
जस्साजंगुरजोगा संजोगा सयणमित्तवग्गस्स । सोऽवि अहो ! लुद्धमणो पडीए नीयनारीए ॥ ९२ ॥
नारीहिं न के नडिया चडिया जे गोरवंमि इत्थ जए । तेऽवि हु पसत्ति पडिया मोहमहापासगलबद्धा ॥ ९३ ॥
धणजुव्वणहरणेणं अरिजूआ जा समग्गलोयस्स । सा नारित्ति कहं नणु जणिया सव्वे वियड्ढेहिं ॥ ९४ ॥
एए पुण कयपुन्ना समग्गसत्तेसु धरियकारुन्ना । समतणमणीहिरन्ना समणा उत्तमकुलुप्पन्ना ॥ ९५ ॥

१ न भरिरिति.

जे अंगणापसंगा विरया निच्चं रया तवोकम्मे । संजमदंडं देहे धारिंति करंति जीवदयं ॥ ९६ ॥
खंता दंता संता दिंता धम्मोवएसमुवसंता । एसिं सप्पुरिसाणं चरियं लोए कयच्छरियं ॥ ९७ ॥
जइ एरिसो अहं पुण होमि कयाऽवि हु पसंतसुहलेसो । तो नरजम्मं सहलं करेमि नणु असहा विहलं ॥ ९८ ॥
एव वीमंसंतो से [illegible] घोरंधयारमज्झे दीवुज्जोउ अहो जाउ ॥ ९९ ॥
कडुयम्मि महुरसाउ अप्पण्णनहमंडलाउ घणवुठी । दुग्गयगेहम्मि अहो समागउ सेयगयराउ ॥ १०० ॥
अमयं विसं व जायं दवानलो सीयलत्तमावन्नो । जं एरिसपरिणामो हिययम्मेयस्स विप्फुरिउ ॥ १०१ ॥
एएसिं साहूणं जा किरिया सा मएऽवि सीकेरिया[1] । संसारो य असारो दिठो दिठीइ निउणाए ॥ १०२ ॥
पुव्वभवब्भासाउ ववसाउ तस्स भावचारित्ते । संपन्नो कह धन्नो न लहइ सुकयस्स संजोगं ॥ १०३ ॥
तक्खणमेव खीणे अज्झवसाणेण सोहणेणस्स । घाइयकम्मचउक्के संपन्नं केवलं नाणं ॥ १०४ ॥
संसग्गम्मि दुहाऽवि हु चलिउ पडिउ गुणेहिं न मणागं । समसत्तुमित्तजोगो इलासुउ जयउ जगमज्झे ॥ १०५ ॥
अह नडदुहियाऽवि महीवइणो चित्तं वियाणिय खणेण । चिंतइ धिरत्थु इत्थीजम्मं मे रइयघणकम्मं ॥ १०६ ॥
तहवि नवतारुन्नं पुन्नं लायन्ननिम्मलजलेण । पत्तं पावफलं जणाण घणकम्मबंधयरं ॥ १०७ ॥
निव्वाणगसेहराए सोहग्गं मे धिरत्थु रूवं च । सिट्ठिसुउ जस्स वसा पत्तो नीयत्तमवियप्पं ॥ १०८ ॥

१ सीकृता.

अन्नो पुण अन्नाउवरिंकियचित्तो महीवई एसो । परिकिज्जइ मज्झुवरिं रत्तो तदणन्नखाणि अहं ॥ १०९ ॥
कज्जंमि नणु लोउ न वल्लहो कोऽवि कस्सवि इहत्थि । सद्दिट्ठीण अविसया विसया विसमा विसाउऽवि ॥ ११० ॥
एएहिं पज्जत्तं तत्तं न मुणामि किंपि धम्मस्स । अहमम्मि (म्हि) अहम्मपरा सुत्ता मोहस्स निद्दाए ॥ १११ ॥
सुहभावणं गयाए नरंगयाए सइंदियजयाए । निज्जियमोहमयाए केवलबोहो समुल्लसिउं ॥ ११२ ॥
तत्तो नरिंदजाया सज्जा नच्चंतकोउहल्लम्मि । तत्थासीणा आसी वल्लहसंमाणमुइयमणा ॥ ११३ ॥
सावि वियाणिय रायं नट्टिणीए उवरि धरियअणुरायं । दिट्ठिवियाराईहिं विचिंतिउं एवमाढत्ता ॥ ११४ ॥
धावल्लमतुल्लमहो मणस्स एयस्स विसयसत्तस्स । रायं अहवा रंकं सव्वंपि विडंबए कामो ॥ ११५ ॥
कत्थेस रायहंसो काइव वराइया कह (कहि) णु एसा । जं रुच्चइ एईए धिद्धी तं कामदुच्चरियं ॥ ११६ ॥
कत्थेस रायसीहो उब्भडकरिगयघडाहयाकोवो । हीणकुलायारपरा कत्थेसा जंबुईतुल्ला ॥ ११७ ॥
को कम्मेहिं न नडिउ अहिगयविन्नाणनाणविज्जोऽवि । एयस्स को णु दोसो विलसियमेयं खु कम्माणं ॥ ११८ ॥
इंदो वा चंदो वा बंभो रुद्दो मुकुंद खंदो वा । संसारे सव्वजिया वसीकया मोहराएण ॥ ११९ ॥
विसयासत्ता सत्ता दुहिया सुहिया पुणो विरत्तमणा । इय सुहभावणभावियचित्ताए रायकंताए ॥ १२० ॥
तक्कालमेव केवलमुज्जलमुप्पन्नमुज्झियममोहं । विप्फुरियं सुहझाणं सुहभावेणं महागरुयं ॥ १२१ ॥

१ अन्यायोपरिकृतचित्तः.

अह सोऽवि हु पुहईसो पुरलोयं जाणिउं विरत्तमणं । एवं मणम्मि झायइ विज्झायग्गीव निप्पहउ ॥ १२२ ॥
रज्जमवक्कं खु इमं कोसलमतुल्लसल्लतुल्लं मे । भाई मई य हीणा हीणायारो जउ जाउ ॥ १२३ ॥
लोएहिं लक्खिउ तह सुक्खलक्खेहिं मुक्कमज्जाउ । मज्झ विवेयवियारा घणुव्व वाएण खलु नट्ठा ॥ १२४ ॥
लवणोअही जलेहिं अग्गी य जलिंधणेहिं य घणेहिं । अप्पा तहा न तुस्सइ जुत्तेहिंवि भूरिभोएहिं ॥ १२५ ॥
जीए सेवारसिउ वसिउ नरुपेरयम्मि इन्नसुउ । कुलमुज्झित्ता विमलं तीए पुण ही अहं लुद्धो ॥ १२६ ॥
दीवे जहा पयंगो मज्झे जालस्स जह महामयरो । तह निवडिउऽमि अहयं नरीइ कज्जम्मि भवकूवे ॥ १२७ ॥
इय सोहणम्मि झाणे वट्टंतो भावउ जइव्व निवो । आरुहिय खवगसेणिं केवललच्छीइ सो वरिउ ॥ १२८ ॥
तेसिं नाणधराणं चउण्हमवि नियरुवत्तिदेवेहिं । विहिया केवलिमहिमा समप्पिउ साहुवेसो य ॥ १२९ ॥
अहह अहो अच्छरियं पस्सह जं रागरोसदोसिल्ला । चउरोऽवि चउरमइणो जाया वेरग्गरंगिल्ला ॥ १३० ॥
सव्वेऽवि पणमिया ते सुरेहिं खयरेहिं नायरजणेहिं । कंचणपउममारूढा सोहंता रायहंसुव्व ॥ १३१ ॥
अह य इत्थासुयनाणी माणी मणयंपि नेव मणमज्झे । अच्छरियभूयचरियं निययं कहिउं समाढत्तो ॥ १३२ ॥
पुव्वभवेऽहं समणो आसी वासीइ चंदणे तुल्लो । भज्जाऽवि हु पव्वज्जासज्जा जाया सुनिम्माया ॥ १३३ ॥
तं पिच्छंतस्स सया रागो मह माणसे समुल्लसिउ । तमणालोइय सम्मं संपत्ते जीवियंतेऽवि ॥ १३४ ॥
वेमाणियदेवत्तं पत्तो सा साहुणीवि खलु तत्तो । जाइमउम्मत्तमई संपत्ता सोयधम्मरया ॥ १३५ ॥

तमणाओऽत्थु कुरुं एरिसवंसुब्भवा नडी जाया । अहयं पुण सिद्धिसुहे पईए उवरि नेहिल्लो ॥ १३६ ॥
पुव्वभवब्भासाओ कुगंधणिज्जोऽवि चेव निवसंतो । नडपेम्मयम्मि दिढं अहह महाकम्मगरुअत्तं ॥ १३७ ॥
थेवोऽवि दोसलेसो धम्मे अईयारओ य जो लग्गो । अपडिक्कंतो सो होइ गरुअदुहदरिद्दजणं ॥ १३८ ॥
जं जेण कयं कम्मं तमवस्समिमस्स एइ नणु उदयं । जुत्तम्मि जोयणम्मी उग्गारो पायसो होइ ॥ १३९ ॥
तइयणामयपाणा घणा जणा तक्खणाउ पडिबुद्धा । किं जलहरवुट्ठीए तुट्ठिं न हु लहइ वणराई ॥ १४० ॥
निट्ठवियअट्ठकम्मा धम्मारामं सयावि सिंचंता । आउयमणुपूरित्ता चउरोऽवि हु नाणिणो अह ते ॥ १४१ ॥
संपत्ता मुक्खसुहं जहं न जत्थत्थि लेसमित्तंपि । सिद्धा नाणसमिद्धा विहरंति सुहं सयाकालं ॥ १४२ ॥
जे पुण बहुस्सुयत्तं लद्धुं मायाइ गारवेणऽहवा । नालोयंतइयारे कह ते सिवसाहगा हुंति ॥ १४३ ॥
जे पुण निस्सल्लमणा गुरुण पुरओ कहित्तु नियदोसे । ते आराहगभावं लहिऊण सिवं गमिस्संति ॥ १४४ ॥
जो वंसग्गे चडिओ तहावि नडियाइ रागनडिओऽवि । पडिओ न दुग्गईए स इलापुत्तो मुणी जयउ ॥ १४५ ॥
विसयविरत्तो होउं मिच्छापहमुज्झिउं पहे लग्गो । सो धन्नो निरवज्जो इलासुओ वंदणिज्जो य ॥ १४६ ॥
पवित्तमेयं चरियं सुणित्ता, इलासुयस्सुत्तमसंवरस्स । गयाइयारं जिणरायधम्मं, कुणंतु पावंतु सिवस्स सम्मं ॥ १४७॥

॥ इति इलापुत्रचरित्रं संपूर्णम् ॥

॥ १०० ॥

अथ विशुद्धश्राद्धाचारप्रकटनपरं काव्यमाह—

पूआ जिणाणं सुगुरूण सेवणं, धम्मक्खराणं सवणं वियारणं।
तवोविहाणं तह दानदाणं, सुसावयाणं बहुपुन्नभायणं ॥ २९ ॥

व्याख्या—पूजनं पूजाऽष्टभेदा सप्तदशभेदा तथैकविंशतिधा सिद्धान्तप्रतिपादिता द्रव्यभावभेदभिन्ना वा कार्या श्रीजिनानां रागद्वेषभेत्तॄणां। तथा सुष्ठु तत्त्वमार्गं गृणन्तीति सुगुरवस्तेषां सेवनं पर्युपासनं। यथा श्रीउत्तराध्ययनेषूक्तं—“अब्भुट्ठाणं अंजलिकरणं तहेवासणदायणं। गुरुभत्ति भावसुस्सूसा विणओ एस वियाहिओ ॥ १ ॥” इत्यादिगुरुसेवाक्रमः स्वीकार्यः। तथा धर्ममयान्यक्षराणि धर्माक्षराणि तेषां श्रवणं निरन्तरं कार्यं, सुगुरुसेवायाः फलमेतदेव, एवं कुर्वतां श्रावकत्वं यथार्थं स्यादिति हेतोः। तथा श्रवणस्यैतत्फलं यत्तत्त्वानां विचारणं, विचारे क्रियमाणे बुद्धिगुणाः प्रादुर्भवन्ति। तद्यथा—“शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा। ऊहापोहोऽर्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः ॥ १ ॥” इति। तथा तपसो द्वादशभेदस्य विधानं। तथा दानदापनं दीयते यत्तद्दानं स्वयं दानं अन्यस्माद्वा दापनं। एतत्सप्तकं कृतं सत् सप्तश्वभ्रादभ्रार्त्तिनिवृत्तिकारकं स्यात् सुश्रावकाणां तथा प्रचुरपुण्यप्राग्भारभाजनं भवेदिति संक्षिप्तार्थः। व्यासार्थस्तु दृष्टान्तेभ्यः कथयिष्यत इत्यर्थः ॥

अथ प्रथमतोऽर्हदर्चाविषये धनदकथा लिख्यते—

प्रयाति दूरे दुरितं समस्तं, भवेत्करस्थायि सुखं प्रशस्तम्। निकेतनं संपदलङ्करोति, वपुः शिवश्रीः स्ववशं तनोति ॥ १ ॥

क्रूरः कश्चिन्न कश्चिद्धिनोति, न धर्मवल्लीमयशः सुनोति । पूजाविधानाज्जगदीश्वरस्य, पदद्वयानम्रसुरासुरस्य ॥ २ ॥ युग्मम्.
पुरी मनोज्ञा प्रविजात्ययोध्या, जन्यावली यत्र सुखप्रबोध्या । इभ्याः स्फुरद्दानपयःप्रवाहाः, किं प्रावृषेण्या इव वारिवाहाः ॥३॥
श्रीरामनामा पुरि तत्र राजा, कलाकलापेन नवः स राजा । श्रेष्ठी धनाढ्यो धनदोऽस्ति तत्र, श्रीदोपमोऽनल्परमापवित्रः ॥४॥
चत्वार एतस्य सुताः प्रवीणा, जाताः कुलाचारविधौ धुरीणाः । अन्येद्युरन्तर्धनदेन शिष्टं, श्रेष्ठिप्रधानेन पुनर्विमृष्टम् ॥ ५ ॥
महानिलान्दोलितकेतुकल्पं, स्यादस्थिरं राज्यरमाद्यनल्पम् । अतीव लोले भुवि जीवितव्यं, स्याद्यौवनं बुद्बुदवत्सुदिव्यम् ॥६॥
पाथोजिनीपत्रपृषत्समानं, मानुष्यकं कल्पतरूपमानम् । सर्वेऽपि भोगाः क्षणभङ्गुरास्ते, पुण्यार्जनं जीवितसारमाख्ते ॥ ७ ॥
स्वयं विमृश्येत्यमुना विहारः, श्रीतीर्थनेतुः प्रहतान्धकारः । श्रिया जितोद्दाममहद्विमानः, प्रकारितः प्रोच्चनगोपमानः ॥८॥
ततः परं भूरिधनैः प्रतिष्ठा, निर्मापिता पुण्यगणाधिष्ठा । श्रीतीर्थकृद्बिम्बकदम्बकस्य, स्पष्टोत्सवैर्दुष्टतमो निरस्य ॥ ९ ॥
श्रेष्ठ्यन्यदा पूर्वभवान्तरायप्रोद्दामकर्मोदयतो विमायः । बभूव निःशेषधनैर्वियुक्तः, पद्माकरो वा कमलैर्विमुक्तः ॥ १० ॥
स्वनिर्धनत्वादथ तां विमुच्य, श्रेष्ठी पुरीं धर्ममतिः स रुच्यः । कृत्वा स्थितिं तत्पुरपार्श्ववर्तिग्रामे स निर्वाहविधिं बिभर्त्ति ॥११॥
पुनः पुनस्तस्य पुरस्य यातायातेन वृत्तिं कृतवान् प्रमाता । कियन्तमप्येष किल स्वकालं, दौःस्थ्यादतिक्रामितवान् विशालम् १२
अथैकदाऽऽयातमवेक्ष्य धुर्यं, श्रीमच्चतुर्मासकपर्व वर्यम् । सुतैः स्वकीयैः सममाप सारां, पुरीमयोध्यामवनावुदाराम् ॥ १३ ॥
स्वचैत्यसोपानततिाधिरूढः, स यावदास्ते मतिमानमूढः । चतुःसरा मालिकयाऽस्य माला, पूजाकृतेऽदायि तदा रसाला ॥१४॥
पुष्पैः समभ्यर्च्य जिनाधिनाथं, विनिर्मितोद्दामतमःप्रमाथम् । चित्ते पुनः प्राप निजे प्रमोदं, केकीव दृष्ट्वा गगने पयोदम् ॥१५॥

रात्रौ समागत्य गुरोः समीपेऽग्रतः स्थितोऽध्यायमधीव नीपे । एकान्तमालोक्य निनिन्द दुःस्थः, स्वचौरभावं सुगुरोः पुरःस्थः ॥ १६
आकर्षकारी गुरुभिः प्रदत्तः, कपर्दियक्षस्य तदातिवित्तः । परोपकारप्रविधानदक्षैर्मन्त्रोऽस्य धर्माध्वनि बद्धकक्षैः ॥ १७ ॥
चतुर्दशीनिश्यथ संगतायां, कादम्बिनीभृङ्गकुलासितायाम् । आराधयामास तमेव मन्त्रं, स यामयुग्मापगमे स्वतन्त्रम् ॥ १८ ॥
मन्त्रप्रभावेण कपर्दनामा, यक्षो बभूव प्रकटः सधामा । तं श्रेष्ठिनं प्राह चतुःतरस्य, माहयस्य देवार्चनयोजितस्य ॥ १९ ॥
त्वयार्जितं पुण्यफलं यदार्यं, तद्देहि मे श्रेष्ठिवरानिवार्यम् । तदोक्तमेतेन ददे शरण्यं, कस्यापि नैकस्य सुमस्य पुण्यम् ॥ २० ॥
तदीयधर्मादतिरञ्जितेन, श्रीमज्जिनपाचरणाश्रितेन । तुष्टेन यक्षेण दयां विधाय, साधर्मिकत्वं हृदये निधाय ॥ २१ ॥
आविष्कृताः स्वर्णभृता विशालाश्चत्वार उच्चाः कलशा रसालाः । चतुर्षु कोणेषु महालयस्यामुष्यार्कबिम्बोदयवत्प्रशस्याः ॥ २२ ॥
कृत्वेत्यदृश्यत्वमवाप यक्षः, प्रणाम्य चैतद्धनदाय दक्षः । अथ प्रभाते स्वगृहं जगाम, श्रेष्ठी प्रमोदातिशयाभिरामः ॥ २३ ॥
स्वधर्मनिन्दाकरणोद्यतेभ्यस्तदा निजेभ्यो धनदः सुतेभ्यः । तदर्पयामास रयादगण्यं, यक्षप्रदत्तं सकलं हिरण्यम् ॥ २४ ॥
पितुः समीपाद्धनलाभहेतुं, विपत्पयःपूरनिषेधसेतुम् । आपृच्छ्य संशीतिविमुक्तचित्तास्तेऽपीह जाताः परिलब्धबीजाः ॥२५॥
ततः परं याचकदत्तदाना, अर्हन्मताराधनसावधानाः । पूजाविधिं तीर्थकृतां सृजन्तः, संघस्य भक्तिं परिकल्पयन्तः ॥२६॥
प्रभावकाः पुण्यपथस्य सन्तः, सुतास्तदीयाः कृपयोल्लसन्तः । तत्रैव पुर्यां शशिमण्डलाभं, चक्रुः परेषामपि बोधिलाभम् ॥२७॥

॥ इति पूजाविषये धनदकथा ॥

अथ सद्गुरोः सेवाफलमुदीर्यते । सद्गुरोः सेवा इहलोकपरलोकाद्यर्थसार्थसाधिनी स्यादिति अत्रार्थे श्रीनमिविनमिज्ञातमातन्यते

श्रीऋषभजिनदीक्षादाने नमिविनमी कच्छमहाकच्छराजतनुजौ न तीरे आसतां पश्चादागत्य राज्यश्रीलाभाभिलाषुकौ स्वीकृतव्रतमपि श्रीयुगादीशमुपासामासतुः । तदनन्तरमनयोः किमभूदित्याह—

नमिविनमीण जायणं नागिंदो विज्जादाण वेयड्ढे । उत्तर दाहिण सेढी सट्ठी पन्नास नयराइं ॥ १ ॥

अस्या अर्थः कथानके दर्श्यते—

श्रीऋषभनतिहेतोः पन्नगपतिरन्यदा धरणनामा । आयादायासपरौ नमिविनमी कीदृशौ च तदा ॥ १ ॥ कायोत्सर्गस्थस्य प्रभोः शुभोदयकृतः समौनस्य । पदयोरग्रे पाथश्छटकं दत्त्वा कुसुमपुञ्जम् ॥ २ ॥ प्रक्षिप्य ततो नत्वाऽब्रूतामिति नित्यमेव तौ स्वामिन् । अस्मभ्यमपि हि भागं प्रयच्छ कुरु माऽन्तरं नियतम् ॥ ३ ॥ आकर्ण्य तदब्रूत प्रभुरधुना वर्ततेऽतिनिःसङ्गः । न किमपि देयं पार्श्वे कथं मुधा याचना क्रियते ॥ ४ ॥ शोच्यं न किञ्चिदपि भो याच्यं भरताद्यदीप्सते वस्तु । प्रभुतनुजः स तु राजा पुनरावां याचकौ पुत्रौ ॥ ५ ॥ नान्यं समाश्रयेवहि दानावसरे तु नागतावावाम् । कार्यवशाद्दूरगतौ जातौ दाताऽयमेवाथ ॥ ६ ॥ इत्युक्ते सति ताभ्यामभ्यासपरेण भर्तृसेवायाः । धरणेन्द्रेणावादि प्रसन्नचित्तोऽस्म्यहं युवयोः ॥ ७ ॥ स्वामिन्यतीव भक्त्या परिचर्या निष्फला प्रभोः किं स्यात् ? । सेवा सुरद्रुमस्य प्रदायिनी चिन्तितार्थानाम् ॥ ८ ॥ युवयोर्ददामि विद्या अनवद्याः पाठसिद्धयः स्फीताः । आद्यास्ता हि भवद्यामनुजीविभ्यां जिनेन्द्रस्य ॥ ९ ॥

१ भगवत्समीपे.

अददान्मुदाऽष्टचत्वारिंशत्साहस्रिका महाविद्याः । आम्नाता विद्वद्भिस्तासु पतकः स्फुरद्विद्याः ॥ १० ॥ प्रथमा गौर्यथ गान्धारी प्रज्ञप्ती सरोहिणी ख्याताः । गच्छत यूयं विद्यासमृद्धिभाजस्तकं शैलम् ॥ ११ ॥ स्वजनं प्रबोध्य ताभि-र्निजपुरं सर्वमपि हि कुर्वाताम् । वैताढ्यशैलशीर्षे श्रेण्योः सद्दक्षिणोत्तरयोः ॥ १२ ॥ षष्टिपुराण्युत्तरदिशि पञ्चाशद्दक्षिणाह्व-यश्रेण्याम् । विनिवेश्य कुरुत राज्यं समादिदेशेति भोगीन्द्रः ॥ १३ ॥ जिनचैत्यानां च जिनानां च तथा चरमदेहिनां ऋषिणाम् । कायोत्सर्गकृतामथ पराभविष्यन्ति येऽत्यधमाः ॥ १४ ॥ बलवत्तया नभोगाः परवनितालुब्धमानसा ये च । मोक्ष्यन्ति तान् कुशिष्यानिव विद्याः सर्वथा सद्यः ॥ १५ ॥ प्रकटितनिश्चलशिष्या (त्वा) मित्यहिनेतुः प्रशस्तिमालिख्य । तौ तत्प्रसत्तिमुदितावानम्य युगादिजिनराजम् ॥ १६ ॥ वन्दित्वा चाहीशं विमानमाधाय पुष्पकाभिख्यम् । आरुह्य तद्-तिरम्यं कच्छमहाकच्छयोः प्रदर्श्य पुनः ॥ १७ ॥ श्रीमद्युगादिसद्गुरुसेवोरुफलं निवेद्य भरतस्य । आदाय स्वजनजनं सर्वं गत्वा च वैताढ्ये ॥ १८ ॥ श्रेण्युत्तरदक्षिणयोः संस्थाप्य पुराणि चातिरम्याणि । निष्कण्टकराज्यसुखं नमिविनमिभ्याम-नुबभूवे ॥ १९ ॥ बहुकालमाकलय्य श्रियममलामविकलं व्रतमुपेत्य । श्रीसिद्धिशैलशीर्षे केवलबोधं समुपलभ्य ॥ २० ॥ कोटिद्वयसाधुयुतावक्षयपदमा (पतुस्तकौ) ससादतुः प्रान्ते । सद्गुरुसेवाफलमिदमिह बोद्धव्यं समग्रमपि ॥ २१ ॥ यदै-हिकामुष्मिककार्यसिद्धिः, समृद्धिवृद्धिश्च विशुद्धबुद्धिः । स सद्गुरूपास्तिभरानुभावः, सर्वोऽप्ययं चेतसि वेदितव्यः ॥ २२ ॥ एवमात्मनि विचिन्त्य सुधीभिः, सद्गुरोः पदपयोरुहसेवा । सर्वकालममलेन विधेया, मानसेन खलु शुद्धमेधसा (मखेन) ॥ २३ ॥

॥ इति सद्गुरूपास्तिविषये नमिविनमिदृष्टान्तः ॥

अथ द्वितीयपदे "धम्मक्खराणं सवणं वियारणं" इति प्रकारद्वयमेकस्मिन्नेव दृष्टान्ते समवतार्यते । पूर्वं तावद्धर्माक्षराणां श्रवणमाकर्णनमेवातीव दुर्लभं । तदनु तदर्थविचारणमतीव दुरापं । सम्यगर्थपर्यालोचनं तु सुकृतिनामेव घटामाटीकते । अत्रार्थे चिलातीसुतोदाहृतिरुदाह्रियते—

नयरम्मि खिइपइट्ठियनामे फलदलमणोहरारामे । पंडिच्चविहियदप्पो विप्पोत्ति (त्थि) इ जन्नदेवुत्ति ॥ १ ॥ सासण अवन्नवाई माईवाइण पढमरेहिल्लो । सो खुड्डएण गुरुणा निवारिओ णवि वायम्मि ॥ २ ॥ विजिओ विहियपइन्नो गहिय-वओ दिक्खिओ गुरुहिं इमो । साहूवरि रोसिल्लो सुचोइओ सासणसुरीए ॥ ३ ॥ तत्तो तत्तोवगओ निम्मायत्तेण कुणइ सो धम्मं । धिज्जाइमाइजाणं परं मणाओ न मिल्हेइ ॥ ४ ॥ तन्नाई उवसंता तज्जज्जा तम्मि नेहवा बाढं । परिवायगोवएसा पारणए कम्मणं देइ ॥ ५ ॥ नियचित्तविकासं मुणी मुणित्ता चइसु जत्ताइं । संपत्तो सुरलोयं सोयं सा काउमाढत्ता ॥ ६ ॥ पव्वइय साहुणीणं पासे आसेविऊण मुणिधम्मं । पच्छित्तमणालोइय तं पत्ता पुराइल्लं ॥ ७ ॥ काउं काऊण मया अमया-सियाणमुच्चमणुपत्ता । अह जन्नदेवदेवो चुओ तओ सुरकमणुहविउं ॥ ८ ॥ अइउज्जलरायगिहे रायगिहे नामयम्मि वरन-यरे । धणसत्थवाहदासी चिलाइया तस्सुओ जाओ ॥ ९ ॥ नामं चिलाइपुत्तोत्ति निम्मियं सिट्ठिणा पहिट्ठेण । पुव्वकयमुणि-दुगंछा कयावि किं निप्फला होइ ॥ १० ॥ तज्जायाए जीवो धणसिट्ठिप्पणइणीइ भद्दाए । पंचन्ह सुयाणुवरिं संपन्ना सुंसुमा धूया ॥ ११ ॥ तीए स बालगाहित्तणम्मि ठविओ धणेण गिहवइणा । पायं धणवंताणं सिसूणि पालंति कम्मकरा ॥ १२ ॥ पुरलोअवेयकरो मुहरो कलिकलहकारगसाए । निक्कासिओ गिहाओ धणेण नणु जग्गचित्तेण ॥ १३ ॥ अइपल्ल-

चिल्लवल्लिप्पसूणसंसोहणिज्जातरुमज्झि । सो सीहगुहं पल्लिं गओ गब्बेस संकुल्लिं ॥ १४ ॥ पढमप्पहारकारी धारी निच्चंसयाइ निस्संकं । तक्करसेणाहिवई सो आओ [illegible]म्मि ॥ १५ ॥ सगिहम्मि सुंसुमा सा इत्तो दित्तोरुदेहकंतिल्ला । जाया जुव्वणकाले पाखेयगिरिंदभूयव ॥ १६ ॥ अन्नायपरो अह अन्नयेस आहिंसु चोरसेणाए । जामो रायगिहम्मी धणमणिसंपूरियगिहम्मि ॥ १७ ॥ तत्थ धणनाम सिट्ठी हिट्ठीकयतिसिरेउ सरिद्धीए । तस्स य पुत्ती किल सुंसमित्ति सा मज्झ तुम्ह धणं ॥ १८ ॥ संपत्ता तत्थ पुरे अहन्नया कुभयावहा चोरा । अग्गे चिलाइपुत्तं काउं दाउं समहुमाणं ॥ १९ ॥ धणजवणमणुपविट्ठा पाविट्ठा लुंटिउं समारद्धा । अवसोइणिं पदाउं साहित्ता अप्पणो नामं ॥ २० ॥ चडियो सेणस्स व सा चडिया तक्करमिमा रमारूवा । गेहोवरि वट्टंती चिट्ठंती मज्झयसिज्जाए ॥ २१ ॥ संगहियगेहसारा तारा इव दिणयरोदए जाए । नट्ठा सव्वे चोरा रोरा इव गहियजत्तठा ॥ २२ ॥ तप्पिट्ठउ स पुत्तो पधाविउ सुंसुमाजुउ सहसा । संजाखइ सिट्ठी अह सव्वाइं घरमणुस्साइं ॥ २३ ॥ गहिउ सव्वं दव्वं संघजाउ माणुसाण कुसलंति । जा पासइ नियधूयं ता पिहुउ तं न सयणिज्जं ॥ २४ ॥ अह विन्नवइ नरिंदं गिण्हिय तस्सुहरुसिन्नपरिवारं । सुयपंचगेण सद्धिं सिट्ठी तप्पुट्ठिमणुलग्गो ॥ २५ ॥ अइलग्गावि हु जग्गा चोरा सव्वंपि वाल्लियं दव्वं । नयरं पइ ते वलिया ससुउ सिट्ठी चिलायस्स ॥ २६ ॥ जावासन्नमहीए पत्तो तत्तो इमो विचिंतेइ । मामप्पासाउ इमे गिण्हंति बलेण नणु अबलं ॥ २७ ॥ जइ मह तह एयस्सवि मा हवउ इमा मणम्मि इय मुणिउं । निहणित्तु तयं सीसं गिण्हिय सो अग्गउ चलिउ ॥ २८ ॥ जं पुव-

---

१ कुबेरः. २ यथा चटिका स्येनकरे पतति तथा सुंसुमा चिलातीपुत्रकरे चटिता.

जवे कम्मणपलगओ मारिओ मुणी हुंतो । कम्मसुहमं तं सुसमाइ जुज्जइ पुराविहियं ॥ २९ ॥ तो विम्हयफुम्मणो सो चलो
नियसो पुराजिमुहमग्गे । गिण्हित्तु सुयादेहं पत्तो अडवीमज्झकवीए ॥ ३० ॥ जा जियमूखसहिया फुरंतचित्ता असंतम
यसिरया । सविसाहा य सश्रद्दा नहसिरिसारिच्छया जा य ॥ ३१ ॥ तीए मज्झावरुिओ नरिओ तणहाबुहाइ जा सिद्धी ।
दुहियाडुहसोगत्तो ता मज्झएइक्कणो जाओ ॥ ३२ ॥ चिंतिउमेसो लग्गो किमेयमसमंजसं समुब्भूयं । दुहिया इया कह
हा पिउंताणं खु अम्हाणं ॥ ३३ ॥ किं इंदजालमेयं किं वा दिवस्स विलसियमतुल्लं । अहवा पडिकूलत्ते कम्माणं किं न संज-
वइ ? ॥ ३४ ॥ अइदूरे रायगिहं पत्तिया [illegible] । गरुए न संबलं तह निच्चरियव्वं कह वसणं ॥ ३५ ॥
इय परिभाविय जणिया तणया विणयाणमंतसिरकमला । मं खेरेऊण अहो संपइ नियजीवियं धरह ॥ ३६ ॥ नगरं
गंतूण तओ पच्छा दाणाइपुन्नकरणेहिं । कुणह अप्पविसुद्धिं मा अम्ह कुलक्खओ होउ ॥ ३७ ॥ पंचत्तमुवगएसुं पंचसुवि
पसत्थवंसतिलएसु । तो पढमसुएणुत्तं पुज्जो अज्जो तुमं ताय ॥ ३८ ॥ किमणप्पवियप्पेहिं एयं मयमंगमेव खेएह । तो
तेहिं तहा विहियं अरत्तदुट्ठेहिं सव्वेहिं ॥ ३९ ॥ जोत्तव्वमिह तहेव हु अतुलसुहाइरहियमुणिणावि । जह नायाधम्मक-
हाएं भासियं तह मुणेयव्वं ॥ ४० ॥ संपत्तो धणसिट्ठी हिट्ठीकयमाणसो अइदुहाओ । रायगिहम्मि भीइ तओ मयकिच्चाइं
अकासी य ॥ ४१ ॥ तत्तो नियजिट्ठसुए आरोविय गेहभारमिव खंधे । सिरिवीरजिणेसरपयकमले उवसमुवगम्म
॥ ४२ ॥ पव्वज्जं पडिवज्जिय वज्जिय सावज्जजोगसंभारं । इक्कारसंगधारी बहूणि वासाणि समगत्तं ॥ ४३ ॥ काउं सोह-
म्मसुरो उक्कोसाऊ सुरो समुप्पन्नो । अह सो चिलाइपुत्तो रत्तो तव्वयणपिच्छाए ॥ ४४ ॥ अवकोसीकयखग्गो वच्चंतो

दक्खिणाभिमुहमेसो । चिट्ठइ एगं समणं काउस्सग्गट्ठियं तत्थ ॥ ४५ ॥ खेयरकरेहिं सम्मं धम्मं मह कहसु जो महास-
मण । नो चे तुह सीसमहं छिंदित्तु फलं व पाडिस्सं ॥ ४६ ॥ उवओगओ वियाणिय तप्पडिबोहं मुणी समुप्पइ । उवस-
मविवेयसंवरपयतियमिममयचिंतुसमं ॥ ४७ ॥ न हु संकिलेसबहुले ठाणे ठाउं महोचियमवस्सं । इय विन्नाय महप्पा
विहगुव्व स वोममुड्डीणो ॥ ४८ ॥ तत्तो चिलाइपुत्तो तत्तोऽवि हु पावपुंजगिम्हेण । सित्तोव पयतियुज्जलसीयलसलिलेण
संजाओ ॥ ४९ ॥ चिंतइ चित्ते सत्ते कारुण्णभगणमुवहंतो सो । पयतियमेयमणग्घं भणिव नणु मुणिवईदिन्नं ॥ ५० ॥
कोहवसट्टो अहयं कत्तो मह उवसमस्स लेसोऽवि । तत्तो जावज्जीवं मए कसाया परिच्चत्ता ॥ ५१ ॥ धणसयणाइविवेगो
कायव्वो तह मए पमत्तेण । इय नाउं सीसं तह खग्गं हत्थाउ मिल्हेइ ॥ ५२ ॥ मणइंदियाण निच्चं कायव्वो संवरो मए-
ऽवस्सं । एवं वीमंसंतो निच्चलकाओ ठिओ एसो ॥ ५३ ॥ धन्नो सो नणु समणो तिन्नि पया मज्झ जेण उवइट्ठा । अह-
मवि तक्कहियपहे ठाउं साहेमि नियकज्जं ॥ ५४ ॥ इय चिंत (ति) रस्स तस्स य रुहिरखरंटियतणुस्स गंधेण । कीडीओ
निग्गयाओ खाइउमारद्धमेयाहिं ॥ ५५ ॥ पायतलं छिंदित्ता विणिग्गया ताउ सीसदेसंमि । तह जज्जरियं देहं जह जायं
चालिणीतुल्लं ॥ ५६ ॥ देहम्मि दीहराइं जायाइं सयसहस्सछिद्दाइं । दुक्कयरासीण इमाणि किमिह निज्जाणमग्गाणि ॥५७॥
अइनिविडं तणुपीडं अहियासंतो चिलाइपुत्तो सो । सुहझाणाओ न चलइ मेरुव्व अईव निक्कंपो ॥ ५८ ॥ उक्किट्ठदुक्कला-
लिद्धसरीरेण तेण सिट्ठेण । अड्ढाइयदिवसंते आउयपज्जंतमणुपत्ते ॥ ५९ ॥ संपत्तो सुरलोए सहसारे सारसुक्खसंचारे ।
बहुदुक्खसमुत्तारे चिलाइपुत्तो गुणपवित्तो ॥ ६० ॥ तारिसपाविक्कनिही अईव अइतिव्वदोसरोसिल्लो । जं सोऽवि गओ

सम्मं ते धम्मक्खरवियारफलं ॥ ६१ ॥ एयं वियाणिउं वियारणाए, धम्मक्खराणं फलमुत्तमुत्तमं । सम्मं वियारेइ सुतस्समग्गं, सग्गं च सिद्धी जइ होइ निच्छयं ॥ ६२ ॥

॥ इति धर्माक्षरश्रवणविचारणोपरि श्रीचिलातीसुतकथानकम् ॥

अथ तवोविहाणमिति दृष्टान्तेन दृढीक्रियते—

कयंगलामहापुर्यामर्यमेवोज्ज्वलस्त्विषा । श्रीवीरः समवासार्षीच्छ्रीर्वे मणिरिवाङ्गिनाम् ॥ १ ॥ चतुर्वेदस्मृतिप्राज्ञः श्रावस्तीपुरि विश्रुतः । गर्दभालिपरिव्राजः शिष्योऽभूत्स्कन्दनामकः ॥ २ ॥ स श्रीवीरस्य शिष्येण प्रश्नितः पिङ्गलेन भोः । स्कन्दकाख्याहि किं लोकः सान्तोऽनादिरुतास्त्यसौ ? ॥ ३ ॥ जीवः सिद्धिस्तथा सिद्धाः किं सान्ताः ? किमनादयः ? । केन वा मरणेनात्र जीवाः संसृतिचारिणः ? ॥ ४ ॥ केन चान्तकराः सत्त्वाः संसारस्य स्मृताः ? वद । प्रश्नोत्तराण्यजानानस्तूष्णीकत्वमधात्ततः ॥ ५ ॥ द्विस्त्रिः पृष्टेऽपि मौन्यस्थात्ततः श्रावस्तिकापुरि । श्रीवीरमागतं ज्ञात्वा जनश्रेणिगमागमात् ॥ ६ ॥ ततः स्वयं चचालैष स्वसन्देहापनुत्तये । श्रीवीरसन्निधौ स्कन्दकर्षिरत्यन्तदक्षिणः ॥ ७ ॥ पिङ्गलप्रश्नवाक्यारम्भेत्तारमवेत्य तम् । श्रीवीरोक्त्या गौतमेशः संमुखीनः समागमत् ॥ ८ ॥ स्कन्दक स्वागतं ते भोः प्रश्नवाक्यानभिज्ञताम् । प्रोक्तवाँस्त्वं कथं वेत्सि ? श्रीवीराद्विस्मितस्ततः ॥ ९ ॥ बाढं प्रमुदितः स्वान्ते श्रीवीरं स्कन्द आनमत् । ततः स्फुटमथाचष्ट सन्देहार्थान् जगत्प्रभुः ॥ १० ॥ स्कन्दक द्रव्यतो लोक एकद्रव्यस्ततोऽन्तभाक् । क्षेत्रतः सर्वदिक्चक्रे ह्यसङ्ख्याः कोटिकोटयः ॥ ११ ॥ योजनानां हि विज्ञेयाः सान्तताऽतः प्ररूपिता । भावतोऽनन्त एष स्यादनन्ताः पर्यया

यतः ॥ १२ ॥ एवं जीवस्य सिद्धिश्च सिद्धा ज्ञेयाः भजेदतः । द्विभेदं मरणं स्कन्द बालपाण्डित्ययोगतः ॥ १३ ॥ सृजन् बालमृतिं जीवोऽनन्तयोनिष्वनारतम् । आत्मानं दुःखितं कुर्यादनार्याचारचक्षुरः ॥ १४ ॥ प्राज्ञमृत्या पुनर्जीवः संसारं लङ्घयेदलम् । एवं वीरोक्तिमाकर्ण्य स्कन्दकः प्रतिबुद्धवान् ॥ १५ ॥ भवारण्यमिदं स्वामिन् जराजन्ममहाग्निना । प्रदीप्तं भगवन्नास्ते किं करोमि ? समादिश ॥ १६ ॥ यथा गृहे गृहे दीप्तेऽग्निना वस्तुसमुच्चयम् । बहिर्निष्काशयेत्सारं तथात्मानमहं प्रभो ॥ १७ ॥ बहिर्निःसारयिष्यामि युष्मत्पदनिषेवणात् । ततोऽसौ व्रतमादत्य पालयामास निश्चलः ॥ १८ ॥ वत्स यत्नेन गन्तव्यमासितव्यं च यत्नतः । भोक्तव्यं च (प्र) यत्नेन भाषितव्यं प्रयत्नतः ॥ १९ ॥ न हि प्रमादिना भाव्यं संयमे संयतात्मना । एवंविधाभिः शिक्षाभिः शिक्षितः स्वामिना स्वयम् ॥ २० ॥ एकादशाङ्ग्या अध्येता कृतोग्रतपा अभूत् । श्रीवीरोपास्तिरक्तात्माऽनगाराध्वनि धीरधीः ॥ २१ ॥ प्रतिमा द्वादशासौ च सिषेवे गुर्वनुज्ञया । ततश्च गुणरत्नाख्यवर्षान्तमकरोत्तपः ॥ २२ ॥ चतुर्थषष्ठदशमाष्टमद्वादशसंज्ञकैः । मासार्धमासक्षपणैस्तपोभिर्विविधात्मकैः ॥ २३ ॥ मानसे भावयन्नास्ते नित्यं द्वादश भावनाः । कृशाङ्गः सुतरां जज्ञे निर्मांसः शोणितोज्झितः ॥ २४ ॥ यात्यायाति च सत्त्वेन केवलेनाङ्गवर्त्तिना । समुच्चरन्नपि गिरं ग्लायत्यग्लानकोऽपि सन् ॥ २५ ॥ श्रीवीरादेशमासाद्यानशनं स प्रपेदिवान् । शोभनाध्यवसायः सन् पादपोपगमं व्यधात् ॥ २६ ॥ इत्थं स स्कन्दकः साधुमितं द्वादशवत्सरीम् । प्रपाल्य कालधर्मेणाच्युतं स्वर्गमथासदत् ॥ २७ ॥ ततश्च्युत्वा विदेहाख्ये वर्षे जन्माप्य सत्कुले । सिद्धिं प्रयास्यति क्षिप्रं प्रक्षीणाशेषकर्मकः ॥ २८ ॥ इत्थं श्रीस्कन्दकोदन्तमतिथीकृत्य कर्णयोः । तपस्यायामविश्रान्तं धन्यैः कार्यः परिश्रमः ॥ २९ ॥

॥ इति तपोविषये स्कन्दकदृष्टान्तः ॥

अथ गृहस्थानां दानधर्मप्राधान्यख्यापनार्थं दृष्टान्तमाह—

शिवसद्मिलसद्भूषणं भूषणपुरं नाम पत्तनमिहास्ति । गोरसखादसहृदया यत्र प्राज्ञाश्च गोपालाः ॥ १ ॥ स्तूपकरएमक-
नामोद्यानं गानं सृजन्ति यत्र जनाः । यत्राडके मत्ताः सरलाः सज्जनसमास्तरवः ॥ २ ॥ तत्रास्ति पुण्यस्यायतनं नतन-
न्दिवृद्धिसंजननम् । यथात्रागतलोकाः शोकार्त्तिजराश्च पश्यन्ति ॥ ३ ॥ वनमिव मालाकारस्तत्प्रतिपालयति पत्तनं नृप-
तिः । राज्यसमृद्धिधनावहधनावहाख्यः प्रथितनामा ॥ ४ ॥ अस्खलितशीलनीतिस्तत्पत्नी मालतीति संजज्ञे । शुचिशी-
लपरिमलगुणैर्याऽजनिवा मालतीवाजात् ॥ ५ ॥ साऽऽधिव्याधिविमुक्ता मुक्तावलिकेव निर्मलगुणाढ्या । सुखनिद्रासंसुप्ता
पुनरीषज्जाग्रती किञ्चित् ॥ ६ ॥ अन्यत्र दिने प्रातः प्रायः क्षणदाक्षणे नरेन्द्रजनी । मुखकमलमभिविशन्तं शान्तं हर्य-
समद्राक्षीत् ॥ ७ ॥ युग्मम् ॥ नृपतिमुपेत्य साख्यत्साक्षाद्द्राक्षाकिरा गिरा राज्ञी । तं स्वप्नमात्मदृष्टं राज्ञोदिष्टं मनोऽन्नी-
क्षम् ॥ ८ ॥ राज्यधुरीणोऽरीणो महाप्रवीणो भविष्यति ते सूनुः । भावीति तन्निशम्य जगाम निजधाम वामाक्षी ॥ ९ ॥ रज-
नीशेषं गमयामास महामोदमेदुरमनस्का । देवगुरुस्फुरदुरुतरगीतैर्गीतैर्निजसखीभिः ॥ १० ॥ प्रातरलङ्कृतदेहस्तूर्णमल-
ङ्कृत्य विष्टरं नृपः । स्वप्नविचारणचतुरान्नरान् समाहूय तानूचे ॥ ११ ॥ कथयत भोः प्राज्ञनराः स्वप्नस्यैतस्य किं फलं
भावि । तेऽप्यालोच्य मिथस्तं तदाहुरवधारय स्वामिन् ॥ १२ ॥ ख्याता स्वप्नशास्त्रे चत्वारिंशद्द्वयीयुताः (शुभ) स्वप्नाः ।
त्रिंशत्तेषु महान्तः प्रशस्ताः प्राज्ञलोकेन ॥ १३ ॥ जिनचक्रधरजनन्यः पश्यन्ति चतुर्दश द्विपप्रभृतीन् । तेषु च सप्तचतु-

१ जनी–पत्नी. २ सिंहम्. ३ भवद्भः.

212

कैकसङ्ख्याकाँस्तानिह स्वप्नान् ॥ १४ ॥ वीक्षन्तेऽकृतपुण्या हलभृद्धय (हरिहलभृन्) मण्डलीकराजाम्बाः । देव्या नि-
रैक्षि सिंहः स्वप्ने यशोजनाकारः ॥ १५ ॥ तस्य प्रभावतः खलु भविता सविता कुलाम्बुजोल्लासे । राज्यश्रीभरभोक्ता
मोक्ता वा सद्मनः समये ॥ १६ ॥ विससर्ज भूमिभर्त्ता सत्कृत्य विचित्रवस्त्रताम्बूलैः । तेऽप्यापुर्निजसद्म प्रमुदितहृदयाः
प्रदानेन ॥ १७ ॥ देव्यपि बभार गर्भं रोहणधरणीव रत्नमन्तःस्थम् । समये प्रासूत सुतं पूर्वाशा रविमिवोद्दीप्तम् ॥ १८ ॥
वर्द्धापनकमकारि क्षितिपेन निजाङ्गजन्मजन्मदिने । सर्वत्र पुरे सद्मनि तोरणचन्दनघटन्यासैः ॥ १९ ॥ भद्रकरो नन्दि-
करो ह्यस्माकमयं स्वयं सुरद्रुमवत् । तस्मादस्यास्त्वभिधाऽन्वर्थतया भद्रनन्दिरिति ॥ २० ॥ ववृधे हरिचन्दनवन्मलयो-
र्व्यामेष सुवपुरावासे । प्रव्याप्नुवन् समग्रं स्ववपुःसौरभभरैर्विश्वम् ॥ २१ ॥ सर्वकलाकौशल्यं तस्यातुल्यं बभूव देहस्थम् ।
न हि चित्राणि शिखण्डिषु कलानि सहजानि किं नु स्युः ॥ २२ ॥ तारुण्यशिखरिशिखरारूढोऽपि प्रौढिमानमापन्नः ।
न हि सन्मार्गस्खलनं मनागपि प्रापमेतस्य ॥ २३ ॥ प्रासादपञ्चशतिकां स कारयित्वा सुतस्य वासकृते । कन्यानां पञ्च-
शतं विवाहयामास गुरुभूत्या ॥ २४ ॥ स्त्रीभिः सह रक्तमना अन्वभवत्कामभोगसौख्यानि । दोगुन्दुकदेव इवाप्सरो-
भिरुद्दामकामाभिः ॥ २५ ॥ स्तूपकरण्डोद्यानेऽन्यदा सदा सेवितः सुरैरसुरैः । समवससार स्वामी चामीकररुग्महावीरः
॥ २६ ॥ वीरागमनज्ञापनतः क्षितिपतिमेत्य सपदि वनपालः । राजसभासीनमथो सम्यगमानन्दयामास ॥ २७ ॥ सार्द्ध-
द्वादशलक्षानस्मै विस्मेरवदननयनाब्जः । प्रददौ भगवद्वन्दनहेतोः स्वयमेष निष्क्रान्तः ॥ २८ ॥ कोणिकवद्विस्ताराद्गत्वा
नत्वा जगत्पतिं वीरम् । निषसाद सादमुक्तः सभद्रनन्दिर्महीमघवा ॥ २९ ॥ योजनविस्तारिण्या वाण्या प्राण्यात्मबोधका-

श्रमे

रिण्या । प्रभुरुपदिदेश धर्मं सम्यग्धर्मावबोधकृते ॥ ३० ॥ भव्या नृजन्म दुर्लभमुपलभ्य वृथा मुधा प्रमादेन । मा हार-
यध्वमार्जवयुक्ता धर्मे कुरुत यत्नम् ॥ ३१ ॥ संसारारण्यगतौ रागद्वेषौ द्विषौ विजेतव्यौ । यौ धर्मधनं हरतस्तस्करवद्वि-
श्वविश्वस्य ॥ ३२ ॥ सम्यगुपास्यः स्वामी सर्वज्ञः सद्गुरुः समासेव्यः । केवलभृत्प्रज्ञप्तः कार्यो धर्मः सदाकालम् ॥ ३३ ॥
पीयूषवदतिमधुरां श्रुत्यञ्जलिना प्रपीय वीरगिरम् । प्रतिपेदे द्वादशधा सह सम्यक्त्वेन गृहिधर्मम् ॥ ३४ ॥ समया जन-
केन निजं जगाम धाम प्रसन्नधीस्तनयः । गृहिधर्मादानवशान्मन्वानः स्वं कृतार्थतया ॥ ३५ ॥ स्वामिनमानम्याथ प्रोचे
श्रीगौतमस्तमश्छेदी । भगवन्भूर्भुविभुवदसौ सौभाग्यरमाभिरामाङ्गः ॥ ३६ ॥ सुन्दररूपश्रीमान् विधुवत्सौम्याननाब्जना-
नन्दी । साधूनामप्यधिकः प्रबोधकृत्केन धर्मेण ॥ ३७ ॥ श्रीभद्रनन्दिरिति तत्पृच्छावसरे स्वरेण मधुरेण । भगवानूचे तं
प्रति पुर्यामिह पुण्डरीकिण्याम् ॥ ३८ ॥ प्राग्जन्मनि विजयाख्यस्तनुजन्माऽजनि नृपस्य सुकुमारः । सोऽन्यत्र दिने पश्य-
न्नगरमपश्यत्समायान्तम् ॥ ३९ ॥ भैक्ष्यकृते छद्मस्थं श्रीयुगबाहुप्रभुं शुभं मूर्त्या । मध्यंदिने दिनेश्वरवदतिसततेजस्कमति
तपसा ॥ ४० ॥ सहसा गृहोपरिस्थस्ततः समुत्तीर्य वर्यधैर्यश्रीः । सप्ताष्टपदान्यभिमुखमेत्य ततस्त्रिः प्रदक्षिणया ॥ ४१ ॥
वन्दित्वा विज्ञपयामास विधाय प्रसादमीश मयि । आगच्छाहारकृते प्रभुरप्यागात् क्षणादेव ॥ ४२ ॥ विस्तारितवान् भग-
वान् करकमलं विमलकोमलं विपुलम् ॥ नवरसवतीं रसवतीमदान्मुदाऽभ्युदितरोमाञ्चः ॥ ४३ ॥ प्रतिलाभयि (लम्भय)
ता भक्त्या त्रिकशुद्ध्याऽनेन तीर्थकरसाधुम् । फलमतुलमेतदर्जितमूर्जितमत्यद्भुतं दधता ॥ ४४ ॥ सुकृतानुबन्धि सुकृतं

१ अमूनां देवानां विभुरिन्द्रस्तद्वत्.

राज्यश्रीसुभगभोगसंयोगाः । बोधेः सुलभत्वमथो नृभवः संसारतुच्छत्वम् ॥ ४५ ॥ दिव्यानि तत्र पञ्च प्रकटीभूतानि सारभूतानि । चेलोत्क्षेपः समजनि निनेदुर्दिवि देवदुन्दुभयः ॥ ४६ ॥ दानमहो दानमहो इत्युद्घोषः सुरैर्व्यधायि दिवि । अमिलन्महाजनौघः प्रशशंस कुमारवरदानम् ॥ ४७ ॥ विजयो विजयश्रीभाक् प्रभूतकालं विधाय जिनधर्मम् । दानप्रभावतः खलु समभूदिह भद्रनन्दिरिति ॥ ४८ ॥ पुनरिन्द्रभूतिरवदत्स्वामिन्नेष व्रतं गृहीष्यति किम् ? । समये ग्रहीष्यति सम्यग्धर्मसेवी (मसौ ह्री) कुमारोऽथ ॥ ४९ ॥ अष्टम्यादिषु पर्वसु पौषधशालामुपेत्य सत्यमनाः । संशोध्योच्चारभुवं कुशसंस्तारं समारुह्य ॥ ५० ॥ अष्टमभक्ततपोभाक् पौषधमौषधसमानमघरोगे । अकरोदन्यत्र दिने जिनेशपदपद्मषट्चरणः ॥ ५१ ॥ तपसः परिणतिसमये रजनीशेषे व्यचिन्तयदिदं सः । धन्यानि तानि नगरग्रामाकरगिरिवनानीह ॥ ५२ ॥ यत्र श्रीवीरविभुर्विहरति हरति प्रभूतपापतमः । हर्षयति भव्यपद्मान् रविरिव सज्ज्ञानकिरणभरः ॥ ५३ ॥ धन्यास्ते राजसुताः सामन्ताः श्रेष्ठिनन्दनाद्या जनाः । प्रभुपदकमलोपान्ते प्रतिपद्यन्ते यके चरणम् ॥ ५४ ॥ यद्यत्र कदाप्यथ प्रसद्य सद्यः समेति जगदीशः । तदहं तत्पदमूले दीक्षां कक्षीकरोमि मुदा ॥ ५५ ॥ ज्ञात्वेति तन्मनोगतमर्थमनर्घप्रयोगहृद्धीरः । समवसृतः प्रसृतयशाः सुरासुरश्रेणिसंसेव्यः ॥ ५६ ॥ तत्पदपद्मनमस्याहेतोश्चेतोऽभिमानमुत्सृज्य । श्रीभद्रनन्दिसहितः क्षितिपस्तत्राजगाम जवात् ॥ ५७ ॥ सम्यक् प्रभुमानम्य क्षितिभुक् स्वोचितमहीमलंचक्रे । तावज्जलधरमधुरध्वनिना धर्मं दिदेश विभुः ॥ ५८ ॥ भव्या भववारिनिधौ चिन्तामणिवत्सुदुर्लभो नृभवः । तत्राप्यार्यो देशक-धांसमकुलसमुद्भूतिः ॥ ५९ ॥ तत्रापि निरामयता दुरवापा पापतो निवृत्तिमतिः । तत्सर्वमाप्य कार्या प्रमादविरतिर्बुद्धि-

धार्यो ॥ ६० ॥ इत्यादि निशम्य भवोद्वेगसमुत्पादिनीमनीतिजिदम् । भगवद्वाणीं क्षोणीपालः संप्राप निजसद्म ॥ ६१ ॥
स्वामिनमाह कुमारः प्रव्रज्यामार्य संगृहीष्येऽहम् । पृष्ट्वा पितरौ किं तु प्रतिबन्धो वत्स नो कार्यः ॥ ६२ ॥ इति भगवति
वदति सति प्राप स्वगृहं प्रणम्य पितृचरणौ । श्रीभद्रनन्दिरेवं विज्ञप्तिं तंतनीति स्म ॥ ६३ ॥ श्रीवीरमुखाम्भोजान्मया-
लिनेवातिलालसत्वेन । धर्ममधु मधुरमा (ता) स्वादितमापीतमतीव सौख्यकरम् ॥ ६४ ॥ तन्मम रुचितं निश्चितमुचितं
कृत्यं हृदन्तरे विदितम् । श्रुत्वा जगदतुरेवं पितरौ त्वं वत्स कृतपुण्यः ॥ ६५ ॥ द्विस्त्रिरिति निगदिते सति नृपसूः प्रोवाच
मातृपित्रग्रे । भवदनुमत्या व्रतमहमद्यैव स्वीकरिष्यामि ॥ ६६ ॥ कर्णकटु कंकटुकवद्वाक्यं श्रुत्वा मुमूर्छ तज्जननी । प्रगु-
णीकृता च तत्क्षणमेवैषा व्यलपदित्युच्चैः ॥ ६७ ॥ हा वत्स स्वच्छमते जातोऽसि बहूपयाचितशतैस्त्वम् । माम-
शरणामपास्य श्रामण्यं श्रयसि कथमधुना ? ॥ ६८ ॥ व्रजति त्वयि मत्प्राणा यातारस्तूर्णमेव शोकार्त्ताः । जीवन्ति जलचराः
किमु संशुष्के निम्नगासलिले ॥ ६९ ॥ यावज्जीवामो वयमिह तावत्तिष्ठ शिष्ट निजकगृहे । तदनु प्रवृद्धसंततिरन्ते यति-
धर्मभाग्भूयाः ॥ ७० ॥ इति भणितिं निजमातुः श्रुतिसात्कृत्वा नरेन्द्रसूः प्राह । विद्युल्लताकरिश्रुतिचटुलतरे
जीवितव्येऽस्मिन् ॥ ७१ ॥ स्थैर्याशाप्रतिबन्धः कस्य स्याद्यस्य चेतना महती । मरणमवश्यं शरणं सर्वेषामसुमतां नियतम्
॥ ७२ ॥ पितरौ—नन्दन नन्दनवनवत्सच्छायमतीव तावकं देहम् । तत्सुखभोगविलासाननुभूय ततो व्रतं चर भोः ॥७३॥
कुमारः—विविधाधिव्याधिगृहं वपुरपवित्रं प्रपातुकमवश्यम् । तज्जीर्णतृणकुटीवत्तदिदानीमस्तु मे दीक्षा ॥ ७४ ॥ पितरौ—
एता वनिताः सुकुलोत्पन्नास्तारुण्यरूपसंपन्नाः । पञ्चशतप्रमिताः कथमिह भाविन्यश्रुतालम्बाः ? ॥ ७५ ॥ कुमारः—विष-

मिश्रितपायसवद्विषमान् विषयान्निषेवते कोऽत्र । अशुचीनशुचिसमुत्थान् स्वस्मिन् पावित्र्यमभिलाषी (काङ्क्षन्)॥७६॥ पितरौ—पूर्वजपरम्परागतवित्तमिदं देहि भुङ्क्ष्व भोः स्वैरम् । पश्चाद्वार्द्धकसमये प्रतिपद्यस्व व्रतं भद्र ॥ ७७ ॥ कुमारः—विभवे कः प्रतिबन्धस्तस्करसलिलानलप्रक्षयभाजि । यस्माद्विरोधभाजः सुहृदोऽपि भवेयुरिह विश्वे ॥ ७८ ॥ पितरौ—यद्वद्बबूलतरोरालिङ्गनमिह सुदुष्करं पुंसाम् । तद्वत्सुखोचितानां भवादृशानां व्रताचरणम् ॥ ७९ ॥ कुमारः—ये कातरा नराः स्युस्तेषामिह दुष्करं समग्रमपि । धीरात्मनां तु पुंसामसाध्यमिह किमपि खलु नास्ति ॥ ८० ॥ व्रतनिश्चयमवगत्य क्ष्माधिपस्तमभिषिच्य दिनमेकम् । राज्ये महामहीत्यात्मजमित्यूचे मधुरवाचा ॥ ८१ ॥ किं दद्मस्तुभ्यमहो तदनु कुमारस्तमेवमाचख्यौ । देहि रजोहरणमथो पतद्ग्रहं चापरोऽलमर्थैः ॥ ८२ ॥ द्वयमपि लक्षद्वितयीदानादानाय्य मेदिनीमघवा । आर्पयदस्मै लक्षं समर्प्य पुनराह्वयद्दिवाकीर्तिम् ॥ ८३ ॥ चतुरङ्गुलीं (लान्) विमुक्त्वा(च्य तु) केशानपसारयेत्यभाषत तम् । तेनापि तथा विहिते प्रसार्य पटमग्रहीद्देवी ॥ ८४ ॥ संस्नाप्य चार्चयित्वा पवित्रचेलाञ्चलेन तान् बद्ध्वा । आभरणकरण्डकान्तर्गन्धद्रव्यैर्निचिक्षेप ॥ ८५ ॥ भूयोऽपि काञ्चनमयैः कलशैरतिशीतलैः सलिलपूरैः । स्नानं च कारयित्वा विलिप्य हरिचन्दनैर्देहम् ॥ ८६ ॥ परिधाप्य वस्त्रयुगलीं कनकमयैर्भूषणैर्विभूष्य भृशम् । निजकारितशिबिकायामारोप्य महीपतिः स्वसुतम् ॥ ८७ ॥ पूर्वाभिमुखस्थापितपीठे विनिवेश्य शक्रवद्रुचिरम् । आत्मानममन्यत स कृतार्थमुत्तमसुताचरणात् ॥ ८८ ॥ धर्मध्वजादि लात्वा दक्षिणभद्रासने कुमाराम्बा । निषसाद [1]सादविधुरा धात्री वामस्थपीठाग्रे

१ विषादविह्वला.

॥ ८९ ॥ एका तरुणी निदधौ कुमारशीर्षे स्फुरत्प्रभं छत्रम् । तत्पार्श्वयोः सुरूपे चामरहस्ते स्थिते नार्यौ ॥ ९० ॥ पूर्वस्यां व्यजनकरा हुतभुग्भृङ्गारपाणयश्चास्थुः । स्ववनिता इव वनिताः स्व (सु) रूपलावण्यगुणमहिताः ॥ ९१ ॥ समरूपयौवनानां समानशुचिवेषकम्बरधनानाम् । उत्क्षिप्ताऽथो शिबिका राजसुतानां सहस्रेण ॥ ९२ ॥ पुरतोऽष्टमङ्गलानि प्रतस्थिरे मङ्गलैकहेतूनि । प्रत्येकं चाष्टशतं चचाल रथतुरगगजसत्कम् ॥ ९३ ॥ असियष्टिध्वजकुन्तप्रहरणकरधारिणः प्रवृत्तनराः । जयजयरवमुखरमुखास्तदनु पथि प्रस्थिताः प्रचुराः ॥ ९४ ॥ कल्पद्रुरिव प्रथयन्नर्थजरं प्रार्थनापरनरेभ्यः । दक्षिणकरेण नृणामञ्जलिमालाः प्रतीच्छंश्च ॥ ९५ ॥ महिलाभिरङ्गुलीभिः परस्परं दर्श्यमानरूपकलः । प्रोत्फुल्ललोचनजनैर्निरीक्ष (क्ष्य) माणः प्रसन्नास्यः ॥ ९६ ॥ संप्रार्थ्यमानसङ्गः सहृदयहृदयैः परिस्फुरन् प्रीत्या । संस्तूयमानमहिमा हिमांशुरिव सुचतुरचकोरैः ॥ ९७ ॥ संप्राप पापहरणं शरणं संसारभीतजन्तूनाम् । विश्वश्रीजनशरणं कुमारराजः समवसरणम् ॥ ९८ ॥ छत्रपथमुपागते श्रीवीरे तरसाऽवतीर्य शिबिकातः । कृत्वा प्रदक्षिणात्रयमेष ववन्दे मुदा नाथम् ॥ ९९ ॥ प्रणिपत्य प्रभुमेवं विज्ञपयामासतुस्ततः पितरौ । एकोऽयमस्मदात्मज इष्टः स च जातनिर्वेदः ॥ १०० ॥ युष्मच्चरणोपान्ते प्रव्रज्यामीहते वयं तुभ्यम् । दद्मः सचित्तभिक्षामक्षामधियाऽथ गृह्णन्तु ॥ १०१ ॥ प्रभुणाऽज्ञापि न कार्यः प्रतिबन्धस्तदनु जननन्दिरथो । गत्वेशानदिशं स्वयममुचत्पुराभरणभारम् ॥ १०२ ॥ केशकलापमशुभ्रभिदुरतरपञ्चमुष्टिभिरनिष्टम् । दुष्कर्मजालमिव स प्रसभमपीर्दैन्यधत्त पटम् ॥ १०३ ॥ हंसविचित्रं[1] नेत्राश्रुवारिधाराप्रवर्षिणी घनवत् । जगृहे साऽऽभरणालीमा-

१ हंसेन विचित्रं चित्रवन्तं पटमित्यत्रान्वयः पटे हंसचित्रमस्तीत्यर्थः.

लीनमना जिनाज्ञायाम् ॥ १०४ ॥ अस्मिन्नर्थे वत्सक यतितव्यं मा कृथाः प्रमादमरम् । जननीत्युदीर्य तनयं प्रति सद्म निजं जगाम ततः ॥ १०५ ॥ आह कुमारः स्वामिन्नेष जवो ननु दवोपमाधारी । यत्रानेके सत्त्वा दुःखाग्निजरेण दह्यन्ते ॥ १०६ ॥ तदुपशमाय घनाघनसर्वोत्कृष्टोरुवृष्टिसृष्टिसमाम् । देहि प्रसद्य दीक्षामीर्ष्यार्त्तिविषादतापहराम् ॥ १०७ ॥ वदनु स्वमुखेन [illegible] रत्नानि । अनुशिष्टिमित्यजायत प्रवर्त्तितव्यं यतनयैव ॥ १०८ ॥ स्थाने याने पानेऽशने तथा समुपवेशने शयने । वचने विहाररचने प्राणिपरित्राणकृज्जन्तोः ॥ १०९ ॥ तव गीस्तथेति नेतः प्रपद्यमानः स जम्बू-नन्दिमुनिः । अध्ययनार्थं स्थविरोपान्तेऽथ स्थापयांचक्रे ॥ ११० ॥ विधिवत्कृतोरुतपसा व्रतपालनतत्परेण नवमुनिना । एकादशाङ्ग्यधीता स्तोकेनानेहसाऽनेन ॥ १११ ॥ सुचिरं प्रपाल्य संयममन्ते संलिख्य मासमेकमसौ । आलोचितसर्वैनाः सौधर्ममवाप सुरलोकम् ॥ ११२ ॥ तत्रोपभुज्य भोगानवियोगानायुषः क्षये च्युत्वा । प्राप्योत्तमकुलजन्म प्रपाल्य धर्मं गृहस्थानाम् ॥ ११३ ॥ प्रान्ते प्रपद्य दीक्षां भावी देवः सनत्कुमारेऽसौ । एवं ब्रह्मणि शुक्रानतनामन्यारणे चापि ॥ ११४ ॥ तत्सा (स्मा) त्सर्वार्थाख्ये चतुर्दशस्वेषु जन्मसु सुरेषु । विषयसुखान्यनुभूत्वा (य च) ततो विदेहे नरो भूत्वा ॥ ११५ ॥ प्रतिपद्य प्रव्रज्यामश्रेयःस्थानवर्जनोद्युक्ताम् । प्रक्षितसर्वकर्मा केवलमासाद्य वरबोधम् ॥ ११६ ॥ प्राप्स्यत्यक्षयमोक्षान-न्तसुखं ज्ञानदर्शनसहायः । ज्योतिर्मयतामयते यत्रात्माऽसौ प्रदीप इव ॥ ११७ ॥ श्रीजम्बूनन्दिचरितं चरितं गुणौघैरा-

१ ममता.

कर्णं कर्णपुटकैः पटवो मनुष्याः । सत्पात्रदानविषये निश्चये शुजानां, नित्योद्यताः सुविदितार्थजरा जवन्तु ॥ ११० ॥

॥ इति सुपात्रदानोपरि श्रीजद्रनन्दिचरितं श्रीविपाकश्रुताख्यातं समाप्तम् ॥

अथ सर्वकषायपरिजिहीर्षयोपदेशकाव्यमुपदर्श्यते—

कोहाइया सोलस जे कसाया, पच्चक्खरूवा नणु ते पिसाया ।
रुलंति ते लोयमिमं समग्गं, डुक्खं समप्पंति तहा उदग्गं ॥ ३० ॥

व्याख्या—क्रोध आदिर्येषां ते क्रोधादिकाः । षट् च दश च षोमश ये कषायाः प्रसिद्धरूपाः । कषायेषु क्रोध एव मुख्यस्तदनुवर्त्ती मानश्च, द्वयोरेतयोरविनाजावः, यत्र क्रोधस्तत्र मानेनावश्यं जाव्यम् । यत्र च माया तत्र लोजः, एतयोरपि एकाश्रयित्वं, यः पुमान् मायावान् सोऽवश्यं लोजाजिजूत एव, यः कश्चिन्निर्मायः स निर्लोज एव । ते च कषायाः क्रोधमानमायालोजरूपाश्चत्वारः प्रत्येकं संज्वलनप्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानानन्तानुबन्धिजेदेन षोमश बोद्धव्याः । सं ईषत् ज्वलयन्ति चारित्रिणमपीति संज्वलनाः । प्रत्याख्यानावरणाः सर्वविरतिनिषेधकाः । न विद्यते प्रत्याख्यानं देशसर्वविरतिरूपं येषु तेऽप्रत्याख्यानाः । अनन्तं जवमनुबध्नन्तीति अनन्तानुबन्धिनः । यद्यपि चैषां शेषकषायोदयरहितानामुदयो नास्ति तथाप्यवश्यमनन्तसंसारमूलकारणमिथ्यात्वोदयाक्षेपकत्वादेषामेवानन्तानुबन्धित्वव्यपदेशः । यडुक्तं—"जावजीववरिसचउमासपक्खगा निरयतिरिनरा अमरा । सम्माणुसव्वविरईअहक्खायचरित्तघायकरा ॥ १ ॥" व्याख्या—यावज्जीवं (च) वर्षादीन् गच्छन्तीति क्रमात्ययः । व्यवहारत इत्युक्तं, अन्यथा बाहुबल्यादीनां पक्षादिपरतोऽपि संज्वलनाद्यवस्थितिः

श्रूयते । अन्येषां संयतादीनां चानन्तानुबन्ध्यादीनामुदयस्य श्रवणात् अन्तर्मुहूर्तादिकं कालं यावत् । कारणे कार्योपचारात् कषाया अनन्तानुबन्ध्यादयोऽपि नरकादिदाः । इदमपि व्यवहाराश्रितमेव, अन्यथा ह्यनन्तानुबन्ध्युदयवतामपि मिथ्यादृशां केषांचिदुपरितनग्रैवेयकेषूत्पत्तिः श्रूयते । प्रत्याख्यानावरणोदयवतां देशविरतानां देवगतिः । अप्रत्याख्यानोदयवतां च सम्यग्दृष्टिदेवानां च मनुष्यगतिः । अथ एभ्यः षोडशभेदेभ्यः चतुःषष्टिभेदा अप्युद्भाविताः संभवन्ति । यथा संज्वलनः संज्वलनक्रोधः, संज्वलनः प्रत्याख्यानक्रोधः, संज्वलनोऽप्रत्याख्यानक्रोधः, संज्वलनोऽनन्तानुबन्धिक्रोधः । एवं प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानानन्तानुबन्धिक्रोधाः प्रत्येकं चतुर्भेदाः कृताः षोडशभेदभाजः स्युः । एवं मानमायालोभा अपि प्रत्येकं षोडशषोडशभेदाः स्युः । सर्वे मिलिताः चतुःषष्टिर्भवन्ति । यद्येषां चतुःषष्टिभेदत्वं न स्यात्तर्हि श्रीकृष्णश्रेणिकसत्यक्यादयः क्षायिकसम्यक्त्वधारिणोऽपि कथं नरकगतिभाजः स्युः । परं तत्र संज्वलनानन्तानुबन्ध्युदय एव कारणमिति तत्त्वं । "पच्चक्खेति" प्रत्यक्षरूपा दृश्यरूपाः । ननु निश्चितं । ते कषायाः पिशाचा एव मन्तव्याः । तेषां कर्त्तव्यमाह—लदयन्ति ते कषाया लोकं इमं प्रत्यक्षोपलक्ष्यमाणं समस्तं । तथा दुःखं शारीरमानसादिकं समर्पयन्त्युदग्रं महाविषमिति गाथार्थः ॥ ३० ॥

ये च कषायपिशाचैर्न छलितास्त एव धीराः प्रख्याप्यन्ते न त्वितरे । तदुपरि श्रीदमदन्तराजर्षिसन्धिमाह—

जूआमिलियगालत्थलि पसत्थ, तिलखंवम जिहिं जण वसइ सुत्थ । अजाइ (६) ववहारि य लोय अत्थ, न हु दीसइ जिहि दुत्थसत्थ ॥ १ ॥ चिंतितु चित्ति अइविसम अत्थ, करयलि कयंतवरखग्गसत्थ । सुसिलोयजुत्तिकारणि पसत्थ,

जिहिं पंकियसम नणु सुहकसत्थ ॥ २ ॥ जिणहरकि (डि) यकंचणकंतिमीस, कलसुज्जलजोइहिं रयणिदीस । अंतर न
मुणिज्जइ जगिहिं वीसु, तं नयर अत्थि इह हत्थिसीस (सु) ॥ ३ ॥ कुंडुज्जलमंजुलसवलदंत, कुत्थियदीणहघणदाणदिंत ।
अमरिंदतुल्लनवरूवकंत, दवदंत तत्थ वसुमइकंत ॥ ४ ॥ जेणुद्धरत्तु (जू) यबलसाहसेण, समरंगणि जित्तियवेरिसेण ।
हिमकिरणरुप्पसेलुज्जलेण, भूसंरुद्ध धवलिय नियजसेण ॥ ५ ॥ सो जरासिंधु पडिवासुदेव, संसेवण कज्जिहि मणुअदेव ।
दवदंत रायगिहपुरिहि पत्त, बहुमन्निय तेणवि सिन्नजुत्त ॥ ६ ॥ इत्थंतरि हत्थिणपुरवराउ, निग्गच्छियविण नाहिण ब-
(व) राउ । तसु देसुचूरिय पंडवेहिं, पंचहिं मंडियनलतंडवेहिं ॥ ७ ॥ तं वइअरमाइन्निय जवेण, दवदंतभूमिवइणा
चरेण । हत्थिणपुर वेढिय नियबलेण, जह नहयल सयलुवि वद्दलेण ॥ ८ ॥ जाणावइ पंडव चरमुहेण, निवसंत देस
अम्हह सुहेण । उव्वासिय तासिउ न हु बलेण, तुम्हेहिं किंतु निलइ छलेण ॥ ९ ॥ न हु एस वीरलोयाण मग्ग, जं
किज्जइ छल कायरिसजुग्ग । तुम्हे उत्तमवंसुप्पवाय, तत्थवि पुण पंच य पंडवाय ॥ १० ॥ जइ अत्थइ परकम कोवि
तुम्ह, निग्गच्छिय दुग्गवराउ अम्ह । संमुह आवेविण जुज्झ देहु, पडिणीयचक्कसिरि पाय देहु ॥ ११ ॥ अज्जवि न किंचि
गयमत्थि तुम्ह, जुयकंडू खिज्जउ रणिहिं अम्ह । इय दूअवयणि ते लज्जिया य, दुग्गंतरि संठिय लज्जिया य ॥ १२ ॥
जह मूसग मज्जारियजएण, चिट्ठंति बिलंतरि विग्गहेण । तह अप्पा रक्खिय पंडवेहिं, हत्थिणपुरदुग्गि निलुक्कएहिं ॥१३॥
तिहिं दुग्गरोह बहुदिण करे वि, बाहिरठियनर बंदिहिं धरेवि । दवदंतराउ नियठाणि पत्त, नयमग्गि रज्ज पालइ पवित्त
॥ १४ ॥ अह कइवइ दिवसंतिरिहिं तत्थ, सिरिनेमिनाहगणहर पसत्थ । सिरिधम्मघोससूरिंदचंद, जिव हरिसिय धम्मि-

यकुमुयविंद ॥ १५ ॥ तत्थागयमुणिगणमहुअरेहिं, अरविंद जेम सेविय सुरेहिं । नम्मदणकज्जि समेइ राउ, पणमइ बहु-
भत्तिहिं सूरिपाउ ॥ १६ ॥ तद्देसणरंजियमाणसेण, सेवियवेरग्गरसायणेण । धणधन्नरज्जमुज्झियमसेस, विसयाइसुक्ख पइ-
क्कण एस ॥ १७ ॥ पडिलक्खु संजमभारहेण, परियणसयणाइ न गणिय तेण । अह सुत्तअत्थसिक्खं लहेवि, गुरुआण
मउड सीसिहिं गहेवि ॥ १८ ॥ गीयत्थगुणिहिं अणग्घजणीय, सुरमाणवदाणवपुज्जणीय । एकल्लउ स मुणि करइ विहार,
अट्ठारसहससीलंग धार ॥ १९ ॥ दवदंतरायरिसि गयपुरंमि, समुवागय पंडवपुरवणम्मि । किरि मुत्तिमंत जगि धम्म एह,
वेरग्गरंग अइचंग देह ॥ २० ॥ सो पुरदुवारि ठिय काउसग्गि, अरकोहिय सुरनरखयरवग्गि । मेरुव निप्पकंपंगुवंग,
अकोहमाण परिचत्तसंग ॥ २१ ॥ (घात) रयवाडीकज्जिहिं परियणसज्झिहिं, दिट्ठउ पंचहिं पंडविहिं । सो मुणिवर-
तरकण देइ पइक्कण वंदिय भत्तिपरवसिहिं ॥ २२ ॥ कयपुन्न धन्न मुनिवर महंत, दवदंत रायरिसि विजयवंत । एयस्स
नमंसणदंसणेण, दुरेण दुरिय नासइ खणेण ॥ २३ ॥ निस्संगसिरोमणि समणसीह, मुणिमज्झि इमस्स उ पढमलीह । तिण
जेम जेण परिचत्त रज्जधणपरियणसुंदररूवजज्ज ॥ २४ ॥ पंचहिं पंडवि किय परमभत्ति, इय कन्नि सुणंतुवि अप्पकित्ति ।
न हु आणइ चित्तहमज्झि माण, इक झायइ नियमणि सुक्कझाण ॥ २५ ॥ चल्लिएसु तेसु इय मुणि थुणेसु, दुज्जोहण इत्थं-
तरइ पत्तु । पडिमट्ठिय दिट्ठउ तेण साहु, तदुवरि अइरुट्ठउ सो असाहु ॥ २६ ॥ एएण अम्ह अइअजस दिद्ध, गडरोह
करिय जयसिरीय लिद्ध । इय पुव्ववेर संभरिय चित्ति, सो बीजपूरि ताडेइ झत्ति ॥ २७ ॥ तं दट्ठु तस्स परियण असेस,
उप्पन्नतिव्वअमरिसविसेस । पाहाणलंकि आहणइ साहु, सुहझाणि सहइ सो निरवराहु ॥ २८ ॥ रहवाडियपडियजुहि-

डिंतेण, मुणिरायमपिच्छिय पत्थिवेण । बहुपत्थर पिक्खिय परियणो य, अह पुच्छिय तेण य अप्पणो य ॥ २९ ॥ सो कत्थ साहु जो इत्थ हुंत, जियरागदोस मुणिगणमहंत । तेणवि दुज्जोहण तणिय वत्त, वज्जरिय सुणिय सो दुक्ख पत्त ॥ ३० ॥ दूरिहिं अवसारिय उवल तेण, आसासिय मुणि सह परियणेण । तसु देह सज्ज काऊण राय, खामीय संपत्तउ गेह-जाय ॥ ३१ ॥ दवदंतरायरिसि सुद्धचित्त, इय भावण भावइ सुप्पवित्त । खणभंगुर देह असार एह, मलमुत्तपरीमहत-णउ गेह ॥ ३२ ॥ जइ इत्थ सहिज्जइ किंपि कट्ठ, सिवसुह पाविज्जइ तेण इट्ठ । न हु कोइ मित्त मह सत्तु तेम, फरुस-रुकर हउँ (उ) वागरउँ (उ) केम ॥ ३३ ॥ अवराहपरेसुवि पोरवेसु, नहु रोस वहउँ (उ) जीवियहरेसु । उवया-रिसु गुणसंथवपरेसु, समचित्तवित्ति तह पंकवेसु ॥ ३४ ॥ कइयावि जुहिट्ठिलजमिपाल्लु, सेवा समुवागय अइकिवालु । दुज्जोहणमइदुज्जणमणिउ, इय तक्कइ रे रे धिट्ठ दुट्ठ ॥ ३५ ॥ कुवलकमलदुयासण हीणचित्त, तुह जम्मवि जीविय अप्प-वित्त । अवहेलिय किणि कारणि मुणिंद, तई (इ) सीयलसोम जहेह चंद ॥ ३६ ॥ तइया तउँ (उ) कत्थवि गयउ आसि, गिज्जंती न सुणीय गुणहरासि । हत्थिणउर वेढिय नियबलेण, जइया दवदंतनरेसरेण ॥ ३७ ॥ पढमं पंचवि अम्हे जिया य, पच्छा पंचवि नियइंदिया य । तो पंचमहव्वय धरिय भार, जिण्णिय कुष सक्कइ मुणि उदार ॥ ३८ ॥ नमणिज्ज एह जगवंदणिज्ज, पुज्जाणवि मुणिवर एह पुज्ज । इत्थंतरि दुसह सहंत पीरु, दवदंतरायरिसि सिरिकिरीरु ॥ ३९ ॥ नियआउतणउ पज्जंत जाणि, चत्तारि कसायह करीय हाणि । मुणि खीणउ निबलसुक्कझाणि, संचलजिय आणीय इक्कठाणि ॥ ४० ॥ पक्खिविज्जिय झाणंतरियमेस, पज्जालिय कम्मिधण असेस । आरुहिय खवगसेणिं मुणिंद, संप-

तउ केवलसिरिमिमंद ॥ ४१ ॥ न हु खमइ जसु गुणतणउ अंत, जगवंत नाणदंसण अणंत । दवदंतरायरिसि संत दंत, सो हूअउ निवुइरमणिकंत ॥४२॥ (घात) इणिपरि दवदंतह चरिय सुणंतह पुन्नवंत जवीयह नरह । नवपाव पणासइ मण उल्लासइ सासयसुहवंजापरह ॥ ४३ ॥

॥ इति श्रीदवदन्तराजर्षिसन्धिः ॥

अथ परोपहासकरणमुत्तमानामतीवानुचितं तद्विषयोपदेशमाह—

परोपहासं न कहिंपि कुज्जा, लहुत्तणं जेण जणो लहिज्जा ।

परस्स दोसेसु मणं न दिज्जा, धीमं नरो धम्मधुरं धरिज्जा ॥ २१ ॥

व्याख्या—परः स्वस्मादन्यस्तस्योपहासः परोपहासः परदोषोद्घाटनं तं न कुत्रापि समविषमदशायामपि कुर्वीतेति शिष्टाचारः, येन कृतेन जनो लघुत्वं व्रजेत् । तथा परस्य दोषेषु मनो न दधीत । धीमान्नर एवं कुर्वन् धर्मधुरां धरेदिति काव्यार्थः २१

एतदुपरि दृष्टान्तमाह—

एकदा निर्मदात्माऽगादनगारशिरोमणिः । चित्रकूटमहादुर्गं साक्षात् स्वर्गमिव श्रिया ॥ १ ॥ जिनवल्लभसूरीन्द्रः शिष्यप्रभ्रहजासुरः । विहरन् संहरन् सूर इव मिथ्यात्वदुस्तमः ॥ २ ॥ वसतौ याचितायां तद्वासिलोकोऽददात्तदा । सो-

१ श्रीठाणांगे—"चउहिं ठाणेहिं हासुप्पत्ति सिया, तंजहा—पासित्ता भासित्ता सुणित्ता संभरित्ता । तथाच—"आयारपन्नत्तिधरं, दिट्ठिवायमहिज्जगं । वायविक्खलियं नच्चा, न तं उवहसे मुणी ॥ १ ॥" इत्यपि ज्ञेयं ।

पट्टासं चण्डिकायाश्चैत्यमत्यन्तदुर्धियः ॥ ३ ॥ धर्मैकतानधीः सूरिरवात्सीत्तत्र शिष्यकः । रात्रावेकः समुत्थाय प्रायः केलिप्रियत्वतः ॥ ४ ॥ भैरवीचक्षुषोर्द्वन्द्वमुच्छलानातिकोपतः । शिशोरुत्पाटयामास नेत्रेऽसौ (स) दुःखितोऽरुदत् ॥ ५ ॥ गुरुर्ज्ञात्वा समाकृष्य पद्मानध्यानरज्जुतः । तामाह चण्डिके चण्डे शिष्यकस्यास्य का गतिः ॥ ६ ॥ वेगाद् दृग्युगमेतस्य देहि मुग्धाशयो ह्ययम् । तया दिव्यानुभावेनाकारि व्याकोशलोचनः ॥ ७ ॥ ततः साधारणश्राद्धः श्रद्धावान् साधुभक्तधीः । सूरिमानीय शून्यैकवेश्मन्यस्थापयन्मुदा ॥ ८ ॥ स्वौकस्तीरे गुरोः सेवामकृतासौ दिवानिशम् । स प्रायस्तुन्नवित्तत्वात्सकष्टैः परिभूयते ॥ ९ ॥ द्विवेलं यात्यसौ सार्धं गुरूणां बहिरन्यदा । अधिकार्यदसद्भाशलद्वयं वीक्ष्य वर्त्मनि ॥ १० ॥ कीदृक् सदृग्युगलिका मिलिता मलिनाम्बरा । यादृग्गुरुस्तथैवैष यजमानोऽप्यहो जनाः ॥ ११ ॥ ततोऽसौ गुरुणाऽभाणि न श्रियः क्वापि हि स्थिराः । प्रायोऽधिकारिवर्गस्य दुःशीला महिला इव ॥ १२ ॥ त्वदीयहृदयादेष समुत्तारयिता शिखाम् । न सामान्यजनो ज्ञेयस्त्वया गर्वान्धचक्षुषा ॥ १३ ॥ ततस्तदनुगाः प्रोचुः स्वामिना सह सोन्मदाः । स कीदृग्वासरो भावी यत्रास्येदृशवैभवम् ॥ १४ ॥ तस्य भाग्यदशावेशादाचख्युः सूरयोऽन्यदा । भवता क्रियते भद्र न किं वाणिज्यमुद्यमात् ॥ १५ ॥ सहेतुकैवोक्तिरियमित्यवेत्य चतुष्पथे । यावज्जगाम स श्राद्धस्तावत्सूरिवरा जगुः ॥ १६ ॥ यदद्य प्रासुकं वस्तु लभ्यते तत्खलु त्वया । ग्राह्यमार्य विचार्यं नो किञ्चिच्चित्तेऽल्पमूल्यकम् ॥ १७ ॥ श्रीपथान्तर्गतो यावदेष द्वेषकरो नृणाम् । तावदाभाषितः शौल्कशालिकैरिव साधकैः ॥ १८ ॥ उपहासपरैरेवमेहि वस्तु गृहाण भोः । तेनाभादि न हि ग्रन्थौ देयमास्ते धनं मम ॥ १९ ॥ उद्धारकेण चेत् किञ्चिल्लभ्यते तर्हि गृह्यते । तैराख्यातमहो ग्राहि

मदनस्तम्भकानिमान् ॥ २० ॥ धनं विक्रीय विक्रीय दास्येऽहं साम्प्रतं न हि। तैः प्रपन्ने समुत्पाट्यानिनाय स निजौकसि ॥ २१ ॥ ततो गुरव आचख्युर्दक्षत्वेनैतकं प्रति। एते संशोध्य संशोध्य विक्रेतव्या न चान्यथा ॥ २२ ॥ यावदृज्ज्वार्जवोपेतौ दम्पती जेतुमास्थितौ। तावन्मध्याद्विरिर्जग्मुस्तथर्षिस्मरः कुमाः ॥ २३ ॥ हृष्टस्तुष्टस्ततः श्रेष्ठी संगोप्यैतान् गृहान्तरे। शनैः शनैः सुविक्रीय ददौ तद्देयमादरात् ॥ २४ ॥ ईश्वरत्वं क्रमेणापाकारि ताटग्गृहाङ्गणम्। चुकोपाधिकृतस्योपर्युर्वीशस्तु कदापि हि ॥ २५ ॥ चतुष्पथान्तः सोऽपाति मूर्त्तिमत्पातकैरिव। नृपादिष्टैर्नरैर्दुष्टैर्दण्ड्यदण्ड्यकृतेऽन्यदा ॥ २६ ॥ वद्धस्यदायि च शिक्षाऽत्रान्तरे दुःखिनाऽमुना। श्रेष्ठी साधारणो दृष्टः स्पष्टमाचष्ट तं प्रति ॥ २७ ॥ अहो निजगुरोर्वाक्यं पालय त्वं महामते। गुर्वादिष्टा निकृष्टा मे सा वेला समुपस्थिता ॥ २८ ॥ अतस्तेन दयार्द्रेण तद्देयद्रव्यसञ्चयम्। विधाय मूर्धनि स्वीये व्यमोचि नृपसंकटात् ॥ २९ ॥ यथाऽनेनोपहासस्यात्रैव राजाधिकारिणा। फलं लब्धं तथाऽन्योऽपि भुङ्क्ते हास्यवशंवदः ॥३०॥ तस्मान्नैवोत्तमेनान्योपहस्यः कोऽपि सद्धिया। सधनो निर्धनो वापि स्वगौरवजरार्थिना ॥ ३१ ॥

॥ इति साधारण(श्रेष्ठि)दृष्टान्तः ॥

"परस्स दोसेसुत्ति" परस्य दोषाः सन्तोऽपि नोद्धाव्याः। एतदुपरि श्राद्धात्मजदृष्टान्तमाह—

पुरे पोतनपूर्नाम्नि धाम्नि धान्यधनश्रियाम्। वसन्ति सप्त तरुणाः करुणारिक्तचेतसः ॥ १ ॥ एकः श्रावकपुत्रोऽस्ति तन्मित्रं मितभाषकः। परदोषविरक्तात्मा तत्र शत्रुसुहृत्समः ॥ २ ॥ वने जग्मुर्धनाढ्यास्तेऽन्यदा लोकैः समं मधौ। अदे-

उपदेश- त्रिपुस्ते दासीभिः सार्धं मधु पपुस्तथा ॥ ३ ॥ पक्षस्यार्धे व्यतिक्रान्ते तेषामेवं प्रकुर्वताम् । सश्राद्धैरपराह्णे तैर्दृष्टैका गणि- सप्ततिका

कोत्तमा ॥ ४ ॥ पुष्पमञ्जर्युदाराङ्गस्वर्णाभरणधारिणी । नगरान्तर्गतं नैतैः पापैरिति विचिन्तितम् ॥ ५ ॥ व्यापाद्यैनां

॥११४॥ ग्रहीष्यामः समग्राभरणोच्चयम् । मिथश्चालोचितं धूर्तैर्मूर्तैः पापकलापकैः ॥ ६ ॥ तद्व्यापादनधीमस्तान् श्राद्धस्तान् प्रत्य-
षेधयत् । ततो जीवन्त्यसौ मुक्ता श्रावकोऽपि निवारितः ॥ ७ ॥ त्वया न हि प्रकार्यं भो दुश्चरित्रमिदं पुरे । स्वयं प्र-
विष्टाः पापिष्ठाः पुरे सस्वर्णभूषणाः ॥ ८ ॥ कस्यापि हट्टे विक्रीयागृह्णन् धनसमुच्चयम् । सा मद्यपानविवशा नाज्ञासीन्मो-
षकान्नरान् ॥ ९ ॥ हा प्रमादो भवेऽत्रापि परत्रापि च हानिदः । इतः क्षितीशभृत्यैः सा निन्ये सद्म वनान्तरात् ॥ १० ॥
उक्ता कथमिहास्थास्त्वं सोचे किञ्चित्प्रमादतः । प्रातः क्षणे नृपस्यैतदुक्तमारक्षकैर्नरैः ॥ ११ ॥ स्वामिन् वारवधूः कैश्चि-
न्मुषिता दुःखिता कृता । पटहो वादयामासे नृपेण नगरान्तरे ॥ १२ ॥ वेश्यालङ्कृतयः स्फारहारकुण्डलमुख्यकाः । दृष्टाः
श्रुता वा केनापि गेहे हट्टेऽथ कानने ॥ १३ ॥ नोक्ताश्चेत्सवधो भावी चौरवत्सर्वदण्डनात् । एवमाकर्ण्य ते पापाः शङ्कि-
ता इत्यचिन्तयन् ॥ १४ ॥ किमस्माभिरथो कार्यं श्राद्धेनोक्तं भविष्यति । येन केनाप्युपायेन जीवं रक्षामहे निजम् ॥१५॥
निश्चित्येत्यस्पृशन् गत्वा पटहं कपटप्रियाः । भूपेनाहूय ते पृष्टा इति भूपं व्यजिज्ञपन् ॥ १६ ॥ वयं सखायः सप्तेशा (श)
सुहृदा वणिजा सह । उद्यानान्तर्गता आसन् वेश्याभिः क्रीडितुं मुदा ॥ १७ ॥ यावत्तत्रागता भूयोऽपराह्णे मिलिता द्वि ॥११४॥
पद् । मिमिले सप्तमो नैव विमोह्यास्मान् गतोऽग्रतः ॥ १८ ॥ ततश्चिन्तितमस्माभिः किमुताढ्यः प्रयात्यसौ । गम्भीरवणि-
जोऽग्रेगात्तावदेष स्याद्व्रजन्॥१९॥अस्माभिर्दूरतो दृष्टं वेश्याभरणमर्म्यम् । विक्रीणन्नेष मुंचन्वा प्रच्छन्नधनखोजतः ॥२०॥

228

वञ्चिताः स्मो वयं तेन कुमित्रेणातिदम्भिना । हेतुना तेन तेऽस्माभिरुक्तमास्तेऽथ रोचते ॥ २१ ॥ तथा कार्यमधीशोऽव-
ग्यूयं तु त्रुटिता अहो । इत्युक्त्वा नृपतिं नत्वा निर्ययुस्ते दुराशयाः ॥ २२ ॥ पश्यद्भिर्नृपपुरुषैर्दृष्टस्तन्मित्रमास्तिकः ।
द्यूतकारापणान्निन्ये क्षोणिभुक्पार्श्वमञ्जसा ॥ २३ ॥ पृष्टो नृपतिमब्राक्षीन्नैतज्जानाम्यहं प्रभो । जानन्नप्येष नो वक्ति पर-
दोषमदोषधीः ॥ २४ ॥ शिष्टानामेष आचारः प्रोच्यते नान्यदूषणम् । दुष्टास्त्वसन्तमाख्यान्ति परदोषमभीरुकाः ॥ २५ ॥
नृपतिः कुपितः प्रोचे हन्तव्योऽयं हि मायिकः । शूलिकाग्रे समारोप्यो दुष्कर्मफलमश्नुते ॥ २६ ॥ श्रावकः प्राप्तसंवेग-
स्ततश्चिन्तितवानिदम् । अहो संसारवैरस्यमीदृक्कर्मोदयो मम ॥ २७ ॥ कृतमन्येन दुष्कर्म भुङ्क्तेऽन्यः समुपस्थितम् ।
कस्योपरिष्टाद्रुष्यामि तुष्यामि च विसंशयम् ॥ २८ ॥ नैवान्यजनमुखेनाद्य परदोषानहं ब्रुवे । कुसङ्गत्यफलं ह्येतन्ममोदय-
मुपागतम् ॥ २९ ॥ तावद्भटैर्वेष्टयित्वा नीतोऽसौ वध्यभूमिकाम् । गुरुवन्मक्षिकावृन्दैः पौरलोकैः परिवृतः ॥ ३० ॥ ततोऽसौ
चिन्तयांचक्रे वक्रेऽस्मिन् समुपागते । कष्टादमुष्मान्मुक्तश्चेत्तदाऽहं स्यां महाव्रती ॥ ३१ ॥ एवं विचिन्तयन्नेष ढौकितः
शूलिकान्तिकम् । मातङ्गस्तावदाचष्टे रे स्मराभीष्टदैवतम् ॥ ३२ ॥ अवाचि श्रावकेणाथ भो भोः शासनदेवताः । साध-
र्मिकसुखासक्ताः शृण्वन्त्वेकं वचो मम ॥ ३३ ॥ दुष्कर्मणोऽस्य कर्ताऽहं यद्यस्या (स्म्य) शुभदायिनः । तदा यूयं विजा-
नीध्वमहं धर्मोपकारिकाः ॥ ३४ ॥ इत्युदीर्य स्वयं शूलामारुरोहैष साहसी । नमस्कारं स्मरंश्चित्ते परलोकपराङ्मुखः ॥ ३५ ॥
तावत्सिंहासनं जज्ञे शूलास्थाने महत्तमम् । चकासामास तत्रैष व्योमाग्र इव चन्द्रमाः ॥ ३६ ॥ सुरैर्जयजयारावश्चक्रे

१ अन्यजनचिन्तामुक्तः.

तद्गुणरञ्जितैः । नृपः सन्मुखमेत्यैनं निन्ये गाढोत्सवैः पुरम् ॥ २७ ॥ गजेन्द्रस्कन्धमारोप्य प्राप्य स्वगृहमादरात् । कुटुम्बैः स्वर्णवस्त्राद्यैः सत्कृत्य गृहमानयत् ॥ २८ ॥ यथा श्राद्धपुत्रेण न हि दोषा वजल्पिरे । तथाऽन्यैरपि धन्यैर्नो कार्यं दोषप्रकाशनम् ॥ २९ ॥

॥ इति परदोषाप्रकटनोपरि श्राद्धपुत्रकथा ॥

अथ दशविधं विनयं प्रकटयन्नाह—

जिणिंदसिद्धारियचेइयाणं, संघस्स धम्मस्स तहा गुरूणं ।
सुयस्सुवज्झायसुदंसणेसु, दसण्हमेसिं विणयं करेसु ॥ ३२ ॥

व्याख्या—जिनाः सामान्यकेवलिनस्तेषामिन्द्रा जिनेन्द्राः, तथा कर्मक्षयं कृत्वा ये सिद्धिमुपयातास्ते सिद्धाः पञ्चदशधा, आर्या आचार्याः पञ्चधाचारे साधव इति, चेतःसमाधिजनकानि चैत्यानि जिनप्रतिमाः, जिनेन्द्राश्च सिद्धाश्चाचार्याश्च चैत्यानि चेति द्वन्द्वस्तेषां । संघः साधुसाध्वीश्राद्धश्राद्धिकारूपश्चतुर्भेदस्तस्य । दुर्गतिप्रसृतान् जीवान् धारयतीति धर्मस्तस्य । (तथा) गृणन्ति धर्माख्यानमिति गुरवो धर्मोपदेष्टारस्तेषां । श्रूयते श्रुतिभ्यामिति श्रुतं द्वादशाङ्गीरूपं तस्य । उप समीपे समेत्याधीयते येषां ते उपाध्याया द्वादशाङ्गीपाठकाः, तथा शोभनं दर्शनं सुदर्शनं सम्यक्त्वं औपशमिकक्षयोपशमादिरूपं, उपाध्यायाश्च सद्दर्शनानि चेति द्वन्द्वस्तेषु इति सम्बन्धः । एतेषु पूर्वोद्दिष्टेषु सर्वेष्वहो भव्य विनयं कुरु-

* साधयन्ति सिद्धिसाधकान् योगानिति साधवस्तेषां.

230

ष्व, एतेषु कृतविनयः पुमान् सम्यक्त्वशुद्धिमाधत्ते, यतो हेतोर्विनय एव धर्ममूलमुपन्यस्तस्तीर्थेशैः । इहार्हन्मते दशैवामी विनयार्हाः, नापरे । एतद्विनयभाजः स्वःसिद्धिपुरैश्वर्यभोक्तारः संपत्स्यन्ते । अत्रापि स्वाम्यमात्यमातृपितृभक्तिपरा नरा यदि न विषीदन्ति तदाऽर्हदादिविनयवतां सतां अत्र परत्राप्युत्तमपदव्येव निःसन्देहं भवित्रीति (काव्यार्थः) गाथार्थः॥२४॥

दशविनयोपरि श्रीभुवनतिलकज्ञातमातन्यते, तद्यथा—

यत्रानेके कुसुमावलीदभ्रमरास्तरूत्कराः प्रबभुः । तदिहास्ते कुसुमपुरं कुसुममिवोद्यद्यशःसुरभि ॥ १ ॥ दीनजननिवह-धनदो घनदो वसुधाधवो नवोत्साहः । राज्यं तत्र प्राज्यं भुङ्क्ते स्वःपतिरिव स्वर्गम् ॥२॥ पद्मावतीति तस्य प्रेयस्याभाति भाऽतिरेकेण । रत्या भारत्या अपि जयिनी प्रतिभासमृद्ध्या या ॥ ३ ॥ अजनि तयोस्तनुजन्मा जन्मावधिदानपुण्यनैपुण्यात्। भुवनोपकारकर्ता धर्ता विनयस्य च नयस्य ॥ ४ ॥ भुवनतिलकाभिधानः प्रधानविज्ञानविस्फुरज्ज्ञानः । येन तिलकायितं खलु विपुले भुवनाङ्गनाभाले ॥ ५ ॥ विद्यानामेकपदं जज्ञेऽसौ शैशवेऽप्युपाध्यायात् । अध्ययनैरश्रान्तं सर इव जलदा-जलालीनाम् ॥ ६ ॥ विनयाधिक्याद्विद्या तस्याशोभिष्ट सर्ववैशिष्ट्यात् । विद्युल्लतेव जलदाभ्युदयादानन्दसंजननात् ॥७॥ अन्यस्मिन्नथ दिवसे दिवसेश्वरवन्महाप्रतापनिधौ । भूभर्तर्यासीने सदसि जनामात्यसंपूर्णे ॥ ८ ॥ द्वाःस्थः समेत्य नत्वा विज्ञपयामास वासवं पृथ्व्याः । स्वामिन्नक्तस्थलपूर्महीपतेरमरचन्द्रस्य ॥ ९ ॥ आस्ते प्रधानपुरुषः स्थितः प्रतोल्यामन्द-मोदमनाः । तस्यादेशः कः खलु समर्प्यते प्राह भूमीन्द्रः ॥ १० ॥ तूर्णं प्रवेश्य मध्ये मदन्तिकं प्रापय प्रसन्नोऽहम् । तेनापि समानिन्ये नत्वाऽऽसीनोऽथ नृपमाह ॥ ११ ॥ हे भेतरमरचन्द्रः स्वामी नः सादरं गतदरं च । प्रतिपत्तिपूर्वक-

मिदं ज्ञापयति प्रति जयन्तमहो ॥ १२ ॥ अस्माकमस्ति पुत्री तारुण्ये नेत्रहर्षजनयित्री । निःप्रतिमरूपसंपद्विनिर्जिताशे-
षखेचरयोषा या ॥ १३ ॥ चम्पककलिकायामिव यस्यामस्थामदं दृष्टिपिधाय । युवजनमनांसि षट्पदकुलानि सम्यग्निलीनानि ॥ १४ ॥ नाम्ना यशोमती सा यशोमती बिभ्रती सती युवती । त्वन्नन्दनस्य हृदयानन्दकरं सद्गुणप्रकरम् ॥ १५ ॥
शुश्राव श्रवणसुधाधारास्फारानुकारधरमेषा । खेचरनारीवृन्दैरुद्गीतं स्फीतमात्ममुदा ॥ १६ ॥ तत्प्रभृति सानुरागा तस्मि-
न्नजनिष्ट चित्तधार्ढ्येन । कथमपि धरति प्राणान् प्रहता पञ्चेषुणा बाणैः ॥ १७ ॥ तस्याः पाने नाशे न परिजने न हि
जने धने न वने । प्रसरति चेतःप्रीतिः किंतु रतिस्तद्गुणध्याने ॥ १८ ॥ तस्मादस्मद्वचसा तरसा स्वकुमारमादरात्स्वामिन् ।
संप्रेषय मत्सार्धे नात्रार्थे स्ताद्विलम्बस्ते ॥ १९ ॥ तस्या मनोरथः स्यात्फलेग्रहिर्ननु यथा घनैर्धर्मैः । व्यर्थीक्रियते सद्भिर्न
ह्यन्यस्यार्थनमवश्यम् ॥ २० ॥ स्वीकृत्य तद्वचः क्षितिनेता जेताऽहितावनीशानाम् । सत्कृत्य सत्यमनसा तं स्थाने स्थाप-
यामास ॥ २१ ॥ आज्ञा राज्ञा दत्ता निहिता निजमस्तके कुमारेण । सश्रीका चूडामणिवद्बहुसौन्दर्यसंजननी ॥ २२ ॥
अथ शुभलग्ने सुदिनेऽवनीशसूः परिजनेन सह सचिवैः । चतुरङ्गबलाकलितः प्रस्थितवांस्तस्थिवांश्च पथि ॥ २३ ॥ उल्ल-
ङ्घितोरुपन्था यावद्बहिराययौ स सिद्धपुरात् । तावत्सहसा नृपसूरपीपतन्निजरथोत्सङ्गे ॥ २४ ॥ [1]तदवस्थमीक्ष्य सर्वस्तत्प-
रिकरनरगणः क्षणात्कुमरम् । दुःखजरात्कोलाहलमुखरमुखस्तत्र संजज्ञे ॥ २५ ॥ आलापयन्ति धीसखमुख्याः परमेष
किमपि नाख्याति । पाषाणमूर्त्तिवदलं न वेत्ति हितमहितमपि किञ्चित् ॥ २६ ॥ आहूय मान्त्रिकवरानुपचारान् भूरि- ॥११६॥

१ भूतग्रस्तो अथवा व्याधिव्याप्तोऽस्तचैतन्यः । मान्त्रैरन्यैर्वाऽपि ज्ञातुं कैरपि न शक्येत ॥ २५ ॥

232

शोऽप्यमी चक्रुः । तस्यासाधोरिव खलु कोऽपि प्रवचूल नैव गुणः ॥ २७ ॥ क्रियमाणेऽप्युपचारेऽपारे पारेण परिजन-
स्यास्य । ववृधेऽत्यर्थमनर्थप्रवर्धिनी वेदनैकैव ॥ २८ ॥ निश्चेष्टं काष्ठमिव प्रकृष्टकष्टोदयेन तं दृष्ट्वा । विललाप परिधि-
लोकः सशोकचेतास्तदार्त्योत्था ॥ २९ ॥ हा सेवककामफलप्रसूतिसुरवृक्ष दक्षशीर्षमणे । हा सेवकरक्षनिधेऽजितेद्धि खल्वे-
कवारमहो ॥ ३० ॥ यक्षेण रक्षसा वा निःकारणवैरिणा घृणात्यागात् । त्वमसि छलितः किमहो महोदधे गुणमणिश्रे-
ण्याः ॥ ३१ ॥ रहितास्त्वया वयं किल न हि स्वकीयास्यदर्शने शक्ताः । कृतहत्या इव शङ्कितचेतोवृत्त्याऽवनीभर्तुः ॥३२॥
एवं परिदेवनगिरमुदीरयामासुराशु तेऽनुचराः । यावद्विहगारावैस्तरूत्करान् रोदयन्त इव ॥ ३३ ॥ तावद्विबुधमधुव्रता-
लीपरिचर्यमाणपदपद्मः । धुर्यः साधुषु समवासरदुद्याने शरज्जानुः ॥ ३४ ॥ अधिरुह्य देवनिर्मितहेमाम्भोजन्म केवल-
ज्ञानी । भव्येभ्य उपदिदेश ध्वनिना पीयूषमधुरेण ॥ ३५ ॥ भो भव्याः समवाप्य प्राग्भवपुण्यानुभावतो नृभवम् ।
तत्किमपि कुरुत सुकृतं येनात्यन्तं लभत सातम् ॥ ३६ ॥ अथ देशनावसाने सामन्तेष्वग्रणीर्गुणी सिंहः । आयोज्य
हस्तकमलं पप्रच्छ स्वच्छहृत्सुगुरुम् ॥ ३७ ॥ भुवनतिलकस्य भगवन् भूपकुमारस्य विश्वसारस्य । अत्रायातस्य सतः कथमा-
यातेयती व्यापत् ॥ ३८ ॥ सुगुरुरिति स्माह ततः शुचिदन्तद्युतिभासितोष्ठपुटः । भरतेऽस्ति धातकीस्थे भुवनागारं पुरं
रुचिरम् ॥ ३९ ॥ तत्रान्यदा पयोदागमवद्दुष्पापतापसंहर्ता । सगुणः सगणः सूरिर्भूरियशा आजगाम वने ॥ ४० ॥
तच्छिष्यवासवाख्यो दक्षोचितसत्क्रियापरित्यक्तः । दुर्विनयमहाम्भोधावास्ते मग्नः स मीन इव ॥ ४१ ॥ अनुशिष्टोऽथा-
स्मान्यदा सदाचारधारकैर्गुरुभिः । साधो विनयपरस्त्वं भज मात्सर्यं त्यज प्राज्यम् ॥ ४२ ॥ यत उक्तम्—"विनयफलं

शुश्रूषा गुरुशुश्रूषाफलं श्रुतज्ञानम् । ज्ञानस्य फलं विरतिर्विरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥ ४३ ॥ संवरफलं तपोबलमथ तपसो
निर्जरा फलं दृष्टम् । तस्मात्क्रियानिवृत्तिः क्रियानिवृत्तेरयोगित्वम् ॥ ४४ ॥ योगनिरोधाद्भवसन्ततिक्षयः सन्ततिक्षया-
न्मोक्षः । तस्मात्कल्याणानां सर्वेषां भाजनं विनयः ॥ ४५ ॥ मूलाउ खंधप्पभवो दुमस्स खंधाउ पच्छा समुविन्ति साहा ।
साहप्पसाहा विरुहन्ति पत्ता तओ से पुप्फं च फलं रसो य ॥ ४६ ॥ एवं धम्मस्स विणओ मूलं परमो अ से मुक्खो ।
जेण कित्तिं सुयं सिग्घं निस्सेसं चाभिगच्छई ॥ ४७ ॥" इति विनयवाक्सुधाम्बुधिलहरीसिक्तोऽपि तस्य कोपाग्निः । न
शशाम कामभेधो विनापि जज्वाल चित्रमिदम् ॥ ४८ ॥ तस्य हिताऽपि हि शिक्षा न सुकृतपक्षावहा मनाग् जज्ञे ।
ज्वरितस्य हि घृतपानं किमु पुष्टिकरं शरीरस्य ? ॥ ४९ ॥ मत्तः करीव कोपाच्छिक्षादानेऽन्यदा मदाक्रान्तः । प्रति गुरुम-
धावतासौ न विचारः कोपि रुषितानाम् ॥ ५० ॥ सर्वेऽप्येते यतयश्छलमखमालोकयन्ति मम दुष्टाः । पापिष्ठाः खलु
रुष्टाः सृष्टाः कष्टाय मे स्रष्टा ॥ ५१ ॥ इत्थं प्रलपन् स यथा तथाऽन्यथाऽसत्यथा व्यतिक्रान्तः । गुरुघाताय
जलान्तश्चिक्षेप विषं प्रपानस्य ॥ ५२ ॥ प्रपलाय्य स्वयमगमत्सर्वत्र सुशङ्किता हि पाप्मानः । स्थातुमशक्ताः स्थाने त्रिधाय
विविधान्यकृत्यानि ॥ ५३ ॥ पयसः पानाच्छासनसूर्योऽवार्थन्त सर्वथाचार्याः । न हि विपदः सुकृतवतामापद्यन्ते कदा-
चिदपि ॥ ५४ ॥ सोऽरण्ये ह्यशरण्ये भ्राम्यन्भ्रान्तमात्मजील्याऽथ । शीतोष्णक्षुत्तृष्णाधिव्याधिविबाधिताङ्गः सन् ॥ ५५ ॥
न्यपतद्दवानलान्तः पतङ्ग इव कज्जलध्वजशिखायाम् । मृत्वा सप्तमनरकावन्यामज्ञानधीः प्रययौ ॥ ५६ ॥ तत्रादभ्रां
श्वभ्राविर्भूतां वेदनां समनुभूय । उदपद्यत तिर्यक्षु प्रसभं मत्स्यादिषु स पापः ॥ ५७ ॥ नरकेषु ततः शतशः कर्कशता-

द्विविधानि दुःखानि । भुक्त्वा भुक्त्वा भूयः सत्त्वाघाताद्यघसमूहैः ॥ ५८ ॥ भ्रान्त्वा भवेषु भूरिषु सूरिषु निर्हेतुकेन कोपेन । तादृग्व्रतलोपेन च वेषस्य चासह्यकष्टानि ॥ ५९ ॥ कृत्वा बालतपांसि प्रयाससाध्यान्यकामनिर्जरया । दुष्कर्मलाघववशात्कथञ्चिदुपकृषोत्कर्षः ॥ ६० ॥ धनदक्षोणिभुजोऽभूत्तनयो विनयोज्ज्वलो भुवनतिलकः । पित्रोरतीव हृदयप्रमोदसंजीवनः सोऽयम् ॥ ६१ ॥ ऋषिहत्याभिप्रायप्रभूतदुष्कर्मणोऽवशेषवशात् । एतादृग्दुरवस्थाभाजनमजनिष्ट चाकस्मात् ॥ ६२ ॥ कण्ठीरवस्तदुक्तं वृत्तं श्रुत्वाऽथ भीरुकः प्रोचे । केवलिनमसौ स्वामिन् कथमपि भविताऽपि नीरोगः ॥ ६३ ॥ ज्ञानी तमाह भोः शृणु कर्मास्य क्षीणतामगात्प्रायः । निर्वेदनोदयोऽयं भविताऽस्मिन् वर्तमानदिने ॥ ६४ ॥ कर्णाभरणीकृत्य ज्ञानिवचः शुचि शुभेन सानन्दाः । सैनिकजनास्तमीक्षांचक्रुर्यावद्यथा व्यतिक्रान्तम् ॥ ६५ ॥ सचिवाद्यैर्निरवद्यैर्वचोऽमृतैः शीतलैः स सिक्तः सन् । अभजच्चैतन्यकलामिलापतेर्नन्दनो भुवनः ॥ ६६ ॥ स्वप्राग्भवस्वरूपं सम्यक् तेभ्योऽवबुध्य राजसुतः । सममेव हर्षशोकव्याकुलचेता अजायत सः ॥ ६७ ॥ सूरिं ननाम भक्त्या बहुयुक्त्या विनयवृत्तिमाधाय । भूपोद्भवः प्रसन्नः प्रवक्तुमेवं समारेभे ॥ ६८ ॥ संजातजातिसंस्मृतिरहमेतस्माद्भवोत्थपातकतः । कथमपि मुच्ये भगवन् पाशान्तःपतितहरिण इव ॥ ६९ ॥ आह श्रीसूरिरथो कुपथोन्माथो विना न जिनधर्मम् । तत्रापि संयमादतिरात्यन्तिकमोक्षसौख्यकरी ॥ ७० ॥ द्रव्यस्तवमाराध्य प्रयाति सुश्रावकोऽच्युतं कल्पम् । भावस्तवतः श्रमणः पुनरन्तर्द्विघटिकात् सिद्धिम् ॥ ७१ ॥ सुगुरोर्व्याहारसुधाधारास्वादाभिवृत्तरागगदः । प्रतिपेदे नृपसूनुश्चरणं शरणं शुभाचरणम् ॥ ७२ ॥ कण्ठीरवादिकतिचिच्चदनुचरा अपि नृपाङ्गजभ्रान्ताः । प्रतिपद्येरन् संयममसंयमात्प्रतिनिवृत्तहृदः ॥ ७३ ॥

युवती यशोमती सा दुःखप्राग्भारमान्तरं दधती । पत्युर्निशम्य सम्यग्वैराग्यमभङ्गमापन्नम् ॥ ७४ ॥ तद्विरहार्त्तिमगाधामसहन्ती दुःसहामथात्यर्थम् । मकरीव सलिलशोषं विललाप पुनः पुनस्तत्र ॥७५॥ स्खलुठच्च भूमिपृष्ठे कष्टेऽनिष्टेऽम्बुधाविवापतिता । हा प्राणनाथ कस्माद्दूरादपि ननु विरक्तोऽसि ॥ ७६ ॥ न मया तवापराद्धं किमपि कृपापात्रगात्रलतिकेयम् । शुष्यति लतेव सलिलासिक्ता वनवीथिकामध्ये ॥ ७७ ॥ हे सख्यः शृणुत कथं विरहमहास्थलपथं दुरवगाहम् । लघु लङ्घयामि पत्याशाकरभीतः समुत्तीर्णा ॥ ७८ ॥ प्राहुरथ तां वयस्या यस्याप्रतिमश्रिरूपसौन्दर्यम् । अन्यं धन्यं वृणु वरमलममुना विलपितेन मुधा ॥ ७९ ॥ कृतशीलयशोरक्षा दक्षा नृपनन्दिनी जजल्पालीः । वाचोयुक्त्या अनया पर्याप्तमनात्मदर्शितया ॥ ८० ॥ हंसी हंसेन विना न पद्मिनी पद्मबान्धवादन्यम् । यद्वत्कामयतेऽहं न तथाऽन्यं रमणमिच्छामि ॥ ८१ ॥ इत्याख्याय सखीनामापृच्छ्य स्वपितरं तथा चाम्बाम् । ज्ञानवज्जुरुगुरुपार्श्वे प्रतिपेदे पावि (व) नीं दीक्षाम् ॥ ८२ ॥ जज्ञे महासतीनामाधारधरा समग्रगुणराशेः । वैराग्यैकनिधानं यशोमती संयमस्थानम् ॥ ८३ ॥ इतरेऽथ सैनिकभटास्तटाकतः सारसा यथा सायम् । स्थानात्ततो निवृत्ताः समेत्य भूमीभुजो जगदुः ॥ ८४ ॥ स्वामिन् भवत्सुतेनाददे स्वदेहव्यथासमुद्रेकात् । ज्ञानिगिरा वैराग्यावेशात् क्लेशापहं चरणम् ॥ ८५ ॥ अथ भुवनतिलकसाधुः साधुगुणाधारभूरभूतावः । सं (स्वं) पूर्वभवान्यस्तं जनाप्रशस्तं हि दुर्विनयम् ॥ ८६ ॥ निन्दन्नात्मनि नितरामर्हत्सिद्धप्रसिद्धचैत्येषु । आचार्योपाध्यायश्रमणश्रुतधर्मगुरुविषये ॥ ८७ ॥ प्रवचनदर्शनयोश्च प्रकाममेतेषु दशसु सद्भक्त्या । वैयावृत्त्याचरणाकरणाराधकगुरुं भेजे ॥ ८८ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् । रुष्यति न रोषवचनैस्तुष्यति न प्रेमपेशलालापैः । आचरति निरतिचारं

व्रतं श्रुतं पठति चाशाठ्यात् ॥ ८९ ॥ तद्विनयगुणावर्जितहृदो मदोदयमवीक्ष्य कुत्रापि । गुरवः सुसाधुवर्गाः श्लाघन्ते तं महाश्रमणम् ॥ ९० ॥ धर्मं स विनयमूलं तथाऽऽराध प्रधानतरवृत्त्या । अजजद्यथा विनयिनामाद्यां रेखामदोषात्मा ॥ ९१ ॥ अभ्युत्थानाञ्जलिनाऽऽसनप्रदानेन भक्तिभावाभ्याम् । शुश्रूषया च सुगुरोः स विनयमभ्युन्नतिं निन्ये ॥ ९२ ॥ दशधा विनयाचरणाच्चरणात्यन्तानुरक्तधीः स सुधीः । दुर्विनयजनितदोषान्निःशेषान् शोषयामास ॥ ९३ ॥ इत्थमशीतिप्रमितान् स पूर्वलक्षान्निजायुरापूर्य । सुकृती सपादपोपगमनशनमादृत्य पर्यन्ते ॥ ९४ ॥ प्रतिपद्य केवलज्ञानरमामन्तेन कर्मणामेषः । सिद्धिश्रियमुपयेमे रेमे साकं तयाऽजस्रम् ॥ ९५ ॥ भुवनतिलकस्यैवं मत्वा चरित्रमनाविलं, निजकहृदये भव्याः श्रव्याऽमृताक्षरपद्धतिः । श्रयत विनये तीर्थेशादिष्वनारतमुत्तमां, मतिमनुपमां येन स्याद्वः समीहितसङ्गमः ॥ ९६ ॥

॥ इति दशविधविनयोपदेशविषये श्रीभुवनतिलककुमारचरितम् ॥

पूर्वं कषायस्वरूपं सप्रपञ्चमुदाहृतं, अथ चतुर्णां कषायाणां व्यक्तमेव काव्यचतुष्केणोपदेशमाह—

मणे मणागंपि हु तिव्वरोसो, न धारियव्वो कयपावपोसो ।
जओ भवे पुन्नजलस्स सोसो, संपज्जए कस्सवि नेव तोसो ॥ ३३ ॥

व्याख्या—मनसि मनागपि स्तोकोऽपि दुरवधारणे तीव्रश्चासौ रोषश्च तीव्ररोषः न धारयितव्यः धार्यः । किंभूतः ? कृतः पापपोषो येन स तथा । पुनर्यतः कोपाद्भवेत् पुण्यमेव जलं पुण्यजलं तस्य शोषः शुष्कता । अत्र चोत्पद्यते कस्यापि

नैव तोषः । क्रोधः समुद्भूतः सन् पापस्यैव पुष्टिमाधत्ते, न धर्मस्य, यत उक्तम्—क्रोधाद्भवति विरोधः सुहृत्प्रेमापि याति दूरेण । क्रोधान्निखिलधर्मः शर्म न चित्ते न चाङ्गेऽपि ॥ १ ॥ सामान्येनापि जनेन नात्र साम्यं सुदीर्घरोषेण । पुनरिह तपस्विनां किं कथनं निश्छद्मधर्मभृताम् ॥ २ ॥" तस्मात्कोपप्रलोप एव श्रेयानिति काव्यार्थः ॥ २३ ॥

क्रोध (स्य) धरणे परिहरणे च मण्डूकीक्षपकदृष्टान्तः सूच्यते—

कत्थवि संनिवेसे कत्थवि गच्छम्मि पगइसच्छम्मि । खवगो वट्टइ साहू सद्धिं सो खुड्डएण गओ ॥ १ ॥ गोयरचरियाहेउं पारणदिवसम्मि मासियतवस्स । तप्पायाणं हिट्ठा समागया लहुअमंडुकी ॥ २ ॥ तह मद्दिया मया जह अन्नाणचाइतेण खवगेण । सा खुड्डएण दिट्ठा नियदिट्ठीए न उण तेण ॥३॥ तो भणइ चेल्लओ तं तुमए विणिवाइया य मंडुकी । खवगो रुट्ठो वुल्लइ अहो महाकुट्टधिट्ठोसि ॥ ४ ॥ चिरकालमया वट्टइ पायपहारेण नो मए हणिया । इय कलहंता पत्ता सालाए गुरुसगासम्मि ॥ ५ ॥ गमणागमणालोयणवेलाए खुड्डएण तह चेव । वाहरिओ नालोयइ तं साहूरिं पयप्पहयं ॥ ६ ॥ संजाए आवस्सयखणम्मि रत्तीइ नेव मंडुकी । आलोइया तओ सो भणिओ इय चेल्लएण पुणो ॥ ७ ॥ आलोएहि तयं जो किं वीसरिया पयेण जा मलिया । मन्नएहे जिरकाए गएण तवयणओ रुट्ठो ॥ ८ ॥ सो खमओ अक्कमओ तम्मारणकुट्ठवयणमसहंतो । उद्धाइओ य तं पइ उप्पाडिय खेलमल्लगं ॥ ९ ॥ गुरुत्तरणमहल्लीणो दीणो दीणो स चिल्लओ सहसा । थंभेण तस्स सीसं फुट्टं अइसंकरूवाणे ॥ १० ॥ रोसपिसायवसगओ स मओ खमओ खणेण वियणाए । जोइसिएसु सुरत्तं पत्तो तत्तो चविता सो ॥ ११ ॥ दिट्ठी विससप्पाणं कुलम्मि दिट्ठीविसो अही जाओ । सप्पेणिक्केण पुरे परि-

न्नमंतेए निवतणुओ ॥ १२ ॥ तब्बंसजेण खइओ अह जंगुलिएण रायनिद्देसा । आहूआ बहुअहिणो मंतबलेणुक्कए खवि-
उं ॥ १३ ॥ सव्वे मंडलमज्झे पवेसिया नासिया य तो तेण । रुक्को जेण निवसुओ सो चिट्ठउ तदियरे जंतु ॥ १४ ॥ सव्वेवि
गया सप्पा एगो तत्थेव निच्चलीहूओ । सो मंतवाइणुत्तो आवियसु विसं नियं मुक्कं ॥ १५ ॥ जइ न पियसि तो निवडसु
जलिरखाइरखम्मि जलणकुंडम्मि । दो जाईओ अहीणं अगंधणा गंधणा चेव ॥ १६ ॥ सो य अगंधणनामो तन्नामाणो
अईव माणधरा । अग्गिम्मि तउ पडिओ नडिओ नियमाणदोसेण ॥ १७ ॥ वंतं विसं न गहियं नूणं तेणाहिणा सुदुम्म-
इणा । रायंगओवि हु मओ विसमाहप्पं अहो परमं ॥ १८ ॥ रुट्ठेण महीवइणा पत्ता घोसावियं सरज्जम्मि । आणेइ जो
अहीणं सीसं तस्साहमप्पेमि ॥ १९ ॥ दीणारमेगमित्तो लोओ लोहाउलो अहिउलाइं । मारित्तु मत्थयाइं तेसिमदाणेउ-
माढत्तो ॥ २० ॥ दीणारे देइ निवो अह तम्मि कुलम्मि साहुखम(व)गजिओ । उप्पन्नो तं जाइसरं सद्दावेण नागकुलं ॥२१॥
रत्तिं हिंडणसीलं दिणम्मि तं नमइ नेव कत्थावि । जीवाण हिंसणभया नयणुब्भवदाहदोसेण ॥ २२ ॥ अह हिंडएण
केणवि नरेण सप्पाण सीसखुडणकए । न दिवा दिट्ठो सप्पो कोवि तओ रत्तिचारिणा ॥ २३ ॥ दिट्ठं दिट्ठीइ फुडं खवगा-
हिस्सेव तस्स गुविलनिलं । तद्दारम्मि ठिओ सो तो चिंतइ विसहरो चित्ते ॥ २४ ॥ अहह कहं तायवं न य दियहे निस्स-
रामि पावभया । तहवि अणेणं रुद्धो मज्झे पुण ठाउमसमत्थो ॥ २५ ॥ दिट्ठो कोवविवागो कस्सवि उवरिं करेमि न हु
रोसं । गच्छिस्समहिमुहो जइ तो हु रुहिस्सामि तद्देहं ॥ २६ ॥ निग्गच्छइ पुच्छेणं चेव तओ छिन्नओ विणिग्गइओ । तित्ति-
यमित्तो छिन्नो अहितुंडियमाणवो कूरो ॥ २७ ॥ सीसंपि तेण छिन्नं जाव मओ दिट्ठिविसअही सो य । परिहिट्ठिओ सुरीए

सुमिणं दिठं महीवइणो ॥ २८ ॥ जइ मा सप्पे मारह नागकुलाउ जविस्सई पुत्तो । जम्हा तुम्हाण घरे तस्स य पुण दारगस्स अहो ॥ २९ ॥ नामं गुणाजिरामं दिज्जा नणु नागदत्त इय पयमं । इत्तो सो खमगअही पाणपरिच्चायमावन्नो ॥ ३० ॥ तस्सेव जूमियइणो पत्तो पुत्तत्तमुत्तमगुणड्ढं । तन्नाम नागदत्तोत्ति कयं पियरेहिं जठवउं ॥ ३१ ॥ समणप्पसंगवसउ उवएससमुदारसं तउ पिच्चा । नच्चा जवस्सरूवं विणि (ण) स्सरं खडुवए चेव ॥ ३२ ॥ पवइउ गुरुपासे आसेवंतो य डुविहसिक्खाउ । संजाउ गीयत्थो सुत्थावत्थो जणइ गुणई ॥ ३३ ॥ तिरियजवब्जासाउ बुहालुउ सो अईव संजाउ । आरब्ज दिणयरुग्गमवेलं जा होइ अत्थमणं ॥ ३४ ॥ भुंजंतो सइ चिट्ठइ कूरं पंतं सुनीरसं सरसं । न हु रत्तडुट्ठचित्तो उवसंतो धम्मसड्डिल्लो ॥ ३५ ॥ रूसइ न हु कडुएहिं कसायवयणेहिं डुज्जणुत्तेहिं । तूसइ न थुणिज्जंतो वट्टइ समजावमावन्नो ॥ ३६ ॥ अह तम्मि चेव गछे अच्छेरयकारि डुक्करतवस्सी । चत्तारि संति खमगा चाउम्मासियतवो पढमो ॥ ३७ ॥ तेमासिउ य बीउ तीउ दोमासिउ मुणेयबो । इगमासिउ चउत्थो एवं चउरोवि ते संति ॥ ३८ ॥ परउ तेसिं खुड्डगमुणी महप्पा स अत्थि आसीणो । चउरोवि समुल्लंघिय खमगे तह कोहमाणिद्धे ॥ ३९ ॥ आगम्म देवयाए चउतीए सो वंदिउ महाजागो । अइजत्तिनिब्जराए गिराइ महुराइ संथुणिउ ॥ ४० ॥ इय पासिउ पकुविया खमगा चउरोवि देवयाचरियं । निग्गछंती वत्थे गहिया चउमासिणा मुणिणा ॥ ४१ ॥ जणिया डुवयणेहिं रे धिट्ठे डुट्ठचिट्ठि पाविट्ठे । इगडुतिचउमासाईडुक्करतवकारिणो अम्हे ॥ ४२ ॥ कीस न वंदसि मुद्धे सुरत्तणं तुह धिरत्थु धीवियव्वे । एयं खु कूरजायणमुणिमणवरयं च पणमेसि ॥ ४३ ॥ तिरिछव जो बुहालु चिट्ठइ परिजुञ्जमाणउ निच्चं । तेण कह मोरउ ॥ १२० ॥

जब्भावे कुणसि थुत्तिं च ॥ ४४ ॥ तो देवता पयंपइ जावक्कमयं अहं खु वंदामि । न हु पूयासक्काराभिलासिणो साहुरू-
वधरे ॥ ४५ ॥ पत्ता चिउरूवयणा अमरिसमसमं वहंति खुड्डुवरिं । न हु निग्गुणा गुणीणं सहंति गुणवन्नणारंभं ॥ ४६ ॥
तो अमरी वीमंसइ मा एए खुड्डुयं खरंटेंति । पज्जलिरो किमु जलणो अहं सुकं च पिछेइ ॥ ४७ ॥ तप्परउ संनिहिया
चेव सुरी चिट्ठई य खुड्डुस्स । पडिबोहिस्समवस्सं इमे खमे नो खमाकज्जे ॥ ४८ ॥ संदेसाणयणत्थं बीयदिणे चिट्ठउ स
इक्किल्लो । गंतूण पडिग्गहगं दोसीणन्नेण पूरित्ता ॥ ४९ ॥ आगम्मालोइत्ता सव्वेवि हु साहुणो निमंतित्ता । जा भुंजिउ-
माढत्तो नियतणुजवणट्ठया एसो ॥ ५० ॥ चाउम्मासियमुणिणा पडिग्गहे थुक्कियं सनिकारं । तो खेलउ पयंपइ मिच्छाडु-
क्कडमहो तुम्ह ॥ ५१ ॥ न मए पणामियं नणु खेलस्स य मल्लगं सुविम्हरियं । तं तेण उप्पराउ चेव निवूढमवणीयं ॥ ५२ ॥
पक्खित्तं खेलगमल्लगंसि अड्डुगंछगेण चित्तम्मि । तह चेव तिउणाइगमासिएहिं निव्वूढमणिगूढं ॥ ५३ ॥ पुव्विं व तेण निप्फे-
डियं तमीसाविसायमुक्केण । जम्हा नीरागमणा समणा निद्दोसरोसिल्ला ॥ ५४ ॥ निठुरपयंपिरेणं अरे कहं अज्ज पव्वदि-
वसेऽवि । भुंजसि अणज्ज चउमासिएण मुणिणा स खुड्डागो ॥ ५५ ॥ बाढाइ बला गहिउ रहिउ अहिमाणरोसपसरेण ।
लेसाहिं विसुझंतो जंतो परिणाममइसुद्धं ॥ ५६ ॥ धन्ना एए खवगा तवस्सिणो पुण अहं खु मंदमई । ढोरुव भुंजिरो सय-
कालं निव्वडिरो य तहा ॥ ५७ ॥ निंदंतस्स य अप्पं दप्पं धत्तं परिच्चयंतस्स । आवरणकम्मविगमे उप्पन्नं केवलन्नाणं ॥ ५८ ॥
ता वज्जरइ सुरी सा समुन्नइं सासणस्स कुणमाणी । जो कह णु वंदियव्वा तुम्हे अइकोहमाइल्ला ॥ ५९ ॥ सनियाणसल्ल-
चित्ता महाय (इ) मायाभिज्जुयचित्ता य । ता हे ते खमगावि हु उदग्गसंवेगमावन्ना ॥ ६० ॥ मिच्छादुक्कडमम्हाण अइकसा

ईण तहय माईण । बालोवि एस गरुओ जो सुमहप्पा पसंतमई ॥ ६१ ॥ आसाइओवि कामं मणे मणागंपि नेव जो कुवि-ओ । अम्हेहिं पावकम्मेहिं दुरपरिचत्तधम्मेहिं ॥ ६२ ॥ सोहणमज्झवसाणं पत्ताणं ताणमेवमुकोसं । तत्थ चउण्हंपि खणा केवलनाणं समुप्पन्नं ॥ ६३ ॥ जह तेण खुड्डगेणवि मुणिणा गुणिणा पसंतवयमइणा । निग्गहिओ नणु रोसो तह अन्नेहिंपि कायव्वं ॥ ६४ ॥ तद्दिंतं दट्ठूण सुट्ठ परितुट्ठमाणसा चउरो । जह ते खमगा जाया समुल्लसियकेवलन्नाणा ॥ ६५ ॥ अन्नेवि तहा धन्ना कयपुन्ना उत्तरिंसु भवजलहिं । पावंति सिद्धिसुक्खं कुम्मिगडुकोडुनिग्गहिणो ॥ ६६ ॥

॥ इति क्रोधपरिहारोपरि श्रीकूरगडुकदृष्टान्तः ॥

अथ मानपरिहारोपर्युपदेशमाह—

महारिसीणं अरिणा समाणो, न आणियव्वो हिययम्मि माणो ।
धम्मं अहम्मं च वियाणमाणो, हुज्जा जणो जेण जडोवमाणो ॥ ३४ ॥

व्याख्या—महान्तश्च ते ऋषयश्च महर्षयस्तेषां महर्षीणां अरिणा वैरिणा समानः सदृशः न ह्यानेतव्यो हृदये मानो-ऽहङ्कारः धर्मं च पुनरधर्मं वि विशेषेण जानन् भवेत् नरः येन मानेन जडोपमानः मूर्खसदृशः माने मनस्यायाते सति ज्ञानवानप्यज्ञान एव स्यादविनयशीलत्वादिति काव्यार्थः ॥ ३४ ॥ १२१ ॥

तदुपरि दृष्टान्तमाह—

श्रीमद्दशार्णपुरपत्तनमस्ति चङ्गं, प्रोत्तुङ्गतीर्थकरचैत्यकृताभिषङ्गम् । मुक्ताधिकः शुभकरः करटीव भद्रः, क्षोणीपतिर्भ-

242

यति तत्र दशार्णभद्रः ॥ १ ॥ दशार्णशैले जिनराजवीरस्तत्रान्यदागाद्भविकाब्जकीरः । तदाऽवनीशो वनपालकेन, प्रवर्द्धितस्तीर्थकरागमेन ॥ २ ॥ वैकक्षकृत्प्रीतमना नरेशः, पीठोत्थितोऽस्ताखिलवेशलेशः । गत्वा ववन्दे प्रभुमेष सप्ताष्टकं पदां संमुखमर्थिवत्सः ॥ ३ ॥ स्वपीठमास्थाय पुनर्धुरीणस्तस्मै महद्दानमदाद्धरीणः । ततः परं भक्तिसमुल्लसिष्णुश्चेतस्यदश्चिन्तितवान् विजिष्णुः ॥ ४ ॥ वन्दिष्य एतं जिनपं तथा स्वः (श्वः), केनापि नावन्दि पतिर्यथा स्वः । ततः पुरं कारयति स्म साकं, नानोत्सवैर्निश्युदयत्पताकम् ॥ ५ ॥ कृताङ्गणं निर्मलैः पयोभिः, सुगन्धिभिः सिक्तमगण्यशोभि । पाञ्चालिकातोरणचारुपञ्चन्मञ्चातिमञ्चं मणिभिश्चितं च ॥ ६ ॥ दंदह्यमानागरुधूमिताभ्रं, प्रज्वाल्यमानप्रसरत्सिताभ्रम् । गृहे गृहे निर्मितनव्यलास्यं, पुरं बभाति स्म गुणैरुपास्यम् ॥ ७ ॥ प्रातः शुभालङ्कृतिशालमानः, सामन्तमालासमुपास्यमानः । आरूढवानुत्कटगन्धनागं, सर्वर्द्धिभिर्मूर्त्तमिवांजनागम् ॥ ८ ॥ स्वरूपनिर्भर्त्सितदेवताभिः, प्रत्येकमुच्चैः शिबिकाश्रिताभिः । अन्तःपुरीभिः सुकृतोद्यताभिः, समन्वितः पञ्चशतीमिताभिः ॥ ९ ॥ नृपोऽनुगच्छच्चतुरङ्गचक्रः, स निर्ययौ स्वावसथादवक्रः । जगत्तृणाभं हृदि मन्यमानः, श्रीवीरपद्वन्दनसाभिमानः ॥ १० ॥ वादित्रनृत्यादि विलोकमानः, पदे पदे बन्दिभिरीड्यमानः । मनोरथातीतधनं ददानः, श्रुताङ्गनामङ्गलगीतगानः ॥ ११ ॥ दशार्णभद्रोऽपि दशार्णशैलं, प्राप्तो लवङ्गक्रमुकाधिकैलम् । प्रोत्तीर्णवाँस्तत्र महागजेन्द्रस्कन्धोपरिष्टादसकौ नरेन्द्रः ॥ १२ ॥ अन्तर्गतः समवसृत्यवनेस्त्रिकृत्वः सृष्टप्रदक्षिण उपासितगैर्ववत्त्वः । नत्वार्हतश्चरणतामरसे निविष्टः, स्थानं यथासमुचितं नृपतिः सदिष्टः ॥ १३ ॥ ज्ञात्वा-

१ श्वः आगामिदिने. २ स्वकीयः. ३ उपासितं गर्ववत्त्वं येन सः.

ऽस्य जातं हरिरान्तरङ्गं, दध्यावहो अस्य मनः सरङ्गम् । जिनार्चनायां परमत्यजेयं, मानं वहन् सम्प्रति दृश्यतेऽयम् ॥ १४ ॥ यद्याप्यशेषैरसुरैः सुरेशैः, सर्वर्द्धिभिः सर्वबलैर्नरेशैः । पूज्यन्त एते युगपज्जिनेशाः, स्युः पूजिता नैव तथापि लेशात् ॥ १५ ॥ गुणैर्जिनाः स्युः पुनरप्रमेयाः, पूजा कृता स्याद्भविकैस्तु मेया । शक्त्याऽहमेतस्य ततो यतिष्ये, मानस्य मोक्षाय शुभं करिष्ये ॥ १६ ॥ अथो चतुःषष्टिसहस्रदन्तावलान् हरिर्जैनमताधिगन्ता । ऐरावणाख्यत्रिदशाद्गजान्नि-र्मापयामास गिरीन्द्रतुङ्गान् ॥ १७ ॥ एकत्र चैकत्र गजेऽधिलीना, मूर्धामभूत् पञ्चशती नवीना । मुखोपरि द्वादशभिः समन्तात्, प्रत्येकमष्टाष्ट शिरस्सु दन्ताः ॥१८॥ जाताश्च वाप्योऽनुरदं तथाऽष्टौ, वाप्यां च वाप्यां कमलानि चाष्टौ । प्रत्येक-मम्भोरुहि पत्रलक्षं, मध्यस्थयैकर्णिकया सुलक्षम् ॥ १९ ॥ प्रासाद एकोऽजनि कर्णिकायां शचीयुगध्यास्त हरिस्तकायाम् । पत्रेष्वयं नाट्यविधिं नवेषु, प्रत्येकमालोकयति स्म तेषु ॥ २० ॥ स्वाराज्यलक्ष्म्या च सुपर्वराजस्तत्रान्यपाऽपश्चिमतीर्थ-राजः । कर्तुं नमस्यां समुपेयिवानक्षेदाद्दशार्णाख्यगिरावर्वानः ॥ २१ ॥ प्रदक्षिणीकृत्य जिनं गिरीन्द्रे, गजोपरिस्थे प्रणम-त्यपीन्द्रे । गजाग्रिमांह्री भुवि तत्र मग्नौ, यतोऽम्बुसिक्तार्द्रभुवीव लग्नौ ॥ २२ ॥ तीर्थं गजाग्रपदकं तत एव जातं, ज्ञात्वा-ऽथ तं हरिमवेक्ष्य नवर्द्धिजातम् । चिन्तामिमां हृदि चकार हरेर्यदाहो, स्त्रैणं रमाभवमनुत्तररूपमाहो ॥ २३ ॥ ही कूप-मण्डूक इवात्र गर्वं, धृत्वाऽऽसदं लाघवमत्यखर्वम् । ततोऽनयाऽनर्थसमूहकर्त्र्या, कृतं ममर्द्ध्यौत्समधर्महर्त्र्या ॥ २४ ॥ ध्यात्वेति सद्बुधिरिव प्रवालान्, स पञ्चभिर्मुष्टिभिरात्मवालान् । क्षणात्समुत्खाय चरित्रभारं, समाददेऽर्हन्निकटेऽनिवा-

---

१ अन्यान् सर्वजीवान् पातीति अन्यपः अन्यपश्चासावपश्चिमतीर्थराट् चान्यपापश्चिमतीर्थराट् तस्य. २ भक्त्यार्द्रैः.

रम् ॥ २५ ॥ अथो जितंमन्य इतप्रमोदः, प्रोचे प्रणम्यामरनायकोऽदः । राजर्षिमेतं त्वमिहासि धन्यः, संपूरितात्मीयगुरुप्रतिज्ञः॥२६॥जगाम संस्तूय सहस्रनेत्रः, पुनः पुनस्तं मरुदालयेऽत्र । क्रमेण कर्मक्षयतोऽपवर्गं, राजर्षिरप्याप चतुर्थवर्गम्॥२७॥

॥ इति श्रीदशार्णभद्रकथा ॥

अथ मायापायसत्कं काव्यमाह—

सुसाहुवग्गस्स मणे अमाया, निसेहियव्वा सययंपि माया ।

समग्गलोयाणवि आ विमायासमा समुप्पाइयदुप्पमाया ॥ ३५ ॥

व्याख्या—सुष्ठु शोभनाश्च ते साधवश्च सुसाधवस्तेषां मनसि अमाता न स्थितिमाप्ता तैर्मनसि न धृता । निषेधयितव्या प्रतिषेध्या सा सततमपि सदैव समस्तलोकानामपि या विमातृसमा सपत्नीमातृतुल्या किंभूता सा ? समुत्पादितः सुतरामतिशयेन प्रमादो दुःखव्यतिकरो यया सा तद्रूपा इति काव्यार्थः ॥ ३५ ॥ साधुना माया न कार्या अयं परमार्थः—निश्छद्मधर्मेण भाव्यम् ॥

अथ लोभविलोभकृत्काव्यमाह—

जेणं भवे बंधुजणे विरोहो, विवड्ढए रज्जधणम्मि मोहो ।

जो जंपिओ पावतरुप्परोहो, न सेवियव्वो विसमो स लोहो ॥ ३६ ॥

व्याख्या—येन भवेत् बन्धुजने सगोत्र (स्वजन) वर्गे विरोधो विग्रहः, अथ च विवर्धते राज्ये धने च मोहः खेदः, यश्च जल्पितो भगवद्भिस्तीर्थंकरैः पापतरोः पापवृक्षस्य (प्ररोहः) अङ्कुरः, न सेवितव्यः विषमः स लोभः विशेषतः साधूनां निर्लोभतैव श्रेयसीति काव्यतात्पर्यं ॥ ३६ ॥ क्रोधमानोपरि ज्ञातव्यं पूर्वमुक्तं । अथ पुनरेकत्रैव दृष्टान्ते कषायचतुष्कमुदाह्रियत भद्रिराजचरित्रानुगतमित्यर्थः । भयवं एस जीवो कोहाईहिं कहं रोलविज्जइ ? भयवं समाइसइ—

सो संसारियजीवो पभूयकालं भमित्तु भवमज्झे । पुण्णोदयप्पसाया मणुस्सखित्तम्मि वरगामे ॥ १ ॥ जिणदासो जिणदासो सिट्ठी दिट्ठीइ सो मया (ए) सहिउ । तद्दुहियत्तं पत्तो नामं लद्धं जिणसिरित्ति ॥ २ ॥ सम्मद्दंसणवासियमस्स कुडुंबं समग्गमवि अत्थि । चंदणतरुसंसग्गी सुवासियं कुणइ सव्ववणं ॥ ३ ॥ नियपरियणाणुरूवायारवई जिणसिरीवि संजाया । परिणीया भोगपुरट्ठिएण सा विमलसेट्ठिणा ॥ ४ ॥ तग्गेहे सा जिणवरधम्मं सम्मं करेइ गुरुपाए । वंदइ निसुणइ धम्मं गुरूण पासे गुणावासे ॥ ५ ॥ संजाया से पुत्ती कुडुंबवच्छलत्तणं समणुपत्ता । जिट्ठसुउवि विणीउ परिणीउ धणसिरिं कन्नं ॥ ६ ॥ इत्तो विभत्तो मोहभूवई गयवरेण दोसेण । सह जिट्ठबंधवेणं नामेणं रागकेसरिणा ॥ ७ ॥ तायस्स चित्ततोसो तेण कउ भूरिभवभमाडणउ । तप्पभुभावस्स महइक्का विलसियं पिक्खह खणद्धं ॥ ८ ॥ युग्मम् ॥ इय लद्धविरो पणमिय पाए पिउणो तउ स निज्जाउ । सामरिसो जिणसिरिअंतियम्मि तस्संनिहाणेण ॥ ९ ॥ सा नियवहूए उवरिं संपत्ता बहुयदोसरोसिल्ला । दिट्ठाएवि हु दिट्ठीइ तीइ सा जलइ जलणोव ॥ १० ॥ पज्जलयंपि हु पुट्ठा रुट्ठा चिट्ठा भणेइ गाढीउ । न हु किंपि खिवइ य तहा भायणे भोयणावसरे ॥ ११ ॥ केवलमेईइ तहा अक्कोसे देइ नेइ संतावं । आहणइ मत्थयम्मि

य बहुअवमगेण निठुरया ॥ १२ ॥ तकयगिहकम्माणि य दूसइ रूसइ खणे खणे कुद्धा । न हु तक्करेण दावइ निक्कं नि-
क्कायराणंपि ॥ १३ ॥ न सहइ तक्करफासं पसत्थवत्थूए गेहमज्झम्मि । जोयावइ न हु अन्नं मन्नंती वेरिणिं बहुअं ॥ १४ ॥
सो कोवि नत्थि विणओ जो साहिज्जइ न तीइ सस्सूए । तहवि न तुस्सइ पस्सइ छिदं मूसी बिलाउव्व ॥ १५ ॥ पाए
पक्खालइ सा अहन्नया तहवि पन्हियाइ हया । निब्भत्थिया य बाढं रे रच्छसु जाहि दूरेण ॥ १६ ॥ जइ संवाहइ अंगं
तीए हत्थाइं तोऽवसारेइ । गेहदुवारं न मुयइ मा जरकइ खंभगुरुदुक्खं ॥ १७ ॥ न हु वंदइ गुरुदेवे चिंतइ मणसावि
नेव धम्मविहिं । पुव्वं संजम्मपिहाणियाइ जंभाइ संजरिइ ॥ १८ ॥ रे कह जग्गा एसा उसा मुसा दोसमुव्वहइ एसा ।
अक्कोसंती तीए बहुं महारोसदोसवसा ॥ १९ ॥ चिठइ सा जिणसिरिया निट्ठुरीया मुक्कजायमज्जाया । रोसेण धमध-
मंती माणे बहुअदोसजाणिक्षा ॥ २० ॥ न हु पच्चिज्जासइ किंचिवि धणसिरिया बहुखमा खमुव्व वहू । सव्वेण परियणेणं
मुणिउं तब्भइयरो सव्वो ॥ २१ ॥ विमलेणवि विन्नायं तद्दुव्विलसियमसेसमवि चित्ते । जइ तेण उवालद्धा तो लग्गा संमुहं
चविउं ॥ २२ ॥ चवदइ कोहमसमं विसमं जं किंचि जंपए मडुरा (मुद्दरा) । सव्वेणवि तो चत्ता असप्पवत्तुव्व जिणसिरिया
॥ २३ ॥ सम्मदंसणजत्ता मिच्छादंसणमयम्मि कयनिच्चा । मोहबलेणुक्किठा सा जाया धिट्ठपाविट्ठा ॥ २४ ॥ जलणुव्व पज्ज-
लंती संपत्ता तिव्वरोसदोसेण । इत्तो कोवि महिड्ढी सगीणओ विमलसिद्धिस्स ॥ २५ ॥ तग्गेहम्मि समेओ अहन्नया तेण जोयणे
पिक्खा । दिट्ठा गिहट्ठिएणं अजंपिरिं नियन्दुसं बहुहा ॥ २६ ॥ अक्कोसंती जिणसिरिनामा वामाजिन्नासणुम्मत्ता । तो
तेणं वज्जरियं मुद्दा कहं खिज्जसि इमीए ॥ २७ ॥ कस्सेयं नणु गेहं देहंपि असासयं तहा लच्छी । कइवइदिणावसाणे न

तुमं न हु लच्छिविलच्छी ॥ २८ ॥ सुद्धसहावा एसा बहुआ पच्चक्खमेव नणु दिट्ठा । संतावेसि पइदिणं किमिमं बहुकोहक-
लहेहिं ॥ २९ ॥ कल्लेवि घरो होही बहुयाइत्तो किमित्थ कहियव्वं । इय वुत्ते तेणेसा तदुवरि अरुणच्छिया जाया ॥ ३० ॥
मायाविणि दुट्ठि हले किलेसकारिणि ममोवरि इमो को । संकेइय आणीओ सुन्नासियानासओ पुरिसो ॥ ३१ ॥ अव्वा-
याओ नणु वाउलुव्व मह अत्थि नेव एत्थ नयं । इय निठुरजणिरी सा पहाविया पाडियाहत्था ॥ ३२ ॥ आसन्नठिया
बहुया निवारिया केवले महीवट्टे । आकड्डिऊण वेणीइ सुनिग्घणाए जिणसिरीए ॥ ३३ ॥ तीए उवरिं चडिया नडिया
निविडेण रोसदोसेण । कंठे दाउं पायं सकसायं हणिउमाढत्ता ॥ ३४ ॥ हाहारवमुहलमुहो परियणलोगो पहाविओ झत्ति ।
अहह अहो मारिज्जइ किज्जइ बहुरक्खणोवाओ ॥ ३५ ॥ परियणमवि पत्तंसा लग्गा हणिउं महापिसाइव्व । तो लउडलगु-
डमुट्ठीहिं सोऽवि तहा मारिउं लग्गो ॥ ३६ ॥ जह उवरि निवडियाए तीए बहुया हया मया झत्ति । जिणसिरियावि
हु तत्तो निवाइया घाइया पावा ॥ ३७ ॥ असमंजसमवलोइयमेयं कुच्छियं सज्जणाए । विमलो विमलसहावो सकुडुंबो
लहु लियइ दिक्खं ॥ ३८ ॥ जिणसिरिजीवो तत्तो मरिउं नरयं गओ सरोसत्ता । मच्छेसु तओ एगिंदियाइजाईसु बहु भमिउं
॥ ३९ ॥ अणुहविय तिक्खदुक्खं मणुस्सजाईए जक्खणसिहनामो । जाओ विप्पो सप्पोव्व जम्मप्पभिई सरोसिल्लो ॥ ४० ॥
कम्मपरिणामरन्ना कओ धणड्ढोय धम्मवंतो य । देवगुरुसंगमाओ सम्मद्दंसणमिमस्सासी ॥ ४१ ॥ धम्मं सेवंतो सो चिरं
ठिओ रम्मनयरवासेण । तं तारिसमाकलिउं अह मोहमहानरिंदेण ॥ ४२ ॥ कुविएणं निद्धणया तप्पासे पेसिया तओ
जाया । दारिद्दया दुव्वं तस्सहचरिया दोसजरजरिया ॥ ४३ ॥ दोहिवि तेहि सुनिब्भरमवगूढो जक्खणसिहदिओ सहसा ।

पच्चंतगामवासी अनिवहंतो स संपत्तो ॥ ४४ ॥ तत्तो सयमेव हत्थं वाहइ साहइ किंसिं किसंगोत्ति । इत्तो त्रिमत्तो दोस-
गयवरो सहरिसं समागम्म ॥ ४५ ॥ अणुबंधिकोहनामेणऽहवा वेसानराए (ब) रक्खेण । जिट्ठसुएणं तस्स य ताय अहं
जलणसिहपासे ॥ ४६ ॥ पुव्वमजुव्वमहं खलु विचालए परमहो समागच्छ । सम्मदंसणसत्तू पविट्ठो तो वयं नट्ठा ॥ ४७ ॥
संपइयमत्थि (तत्थ स नत्थि) तुम्हे नणु वीसमेह निच्चंता । आइसह मज्झ (ह) अज्जं नियजुयविरियं खु दंसेमि ॥४८॥
तायप्पसायओ तं पच्छा वालेमि इक्कहेलाए । तो पिउणाणुन्नाओ जलणसिहस्संतियं पत्तो ॥ ४९ ॥ तस्संनिहाणवसओ जह-
त्थनामो इमो हु संपत्तो । थेवेवि हु अवराहे रूसइ न हु तूसइ कहिंपि ॥ ५० ॥ अज्जं ताडइ फोडइ चंडे चंडेण कोह-
कलहेण । वट्टइ घट्टइ पाएहिं मायरं दुविणीयतया ॥ ५१ ॥ पियरंपि हु अवमन्नइ न गणइ नियबंधवे (भुणो) तणस-
मेवि । देवगुरूणत्रि विमुहो स संमुहं भणइ दुव्वयणं ॥ ५२ ॥ तत्तो सो परिचत्तो सव्वेणवि परियणेण रोगिव । त्रिजो-
हिऽसव्वरोगो सोगोवगओ हुओ वाढं ॥ ५३ ॥ अह अन्नया अ निव्वहमाणो नाणोवओगपरिमुक्को । चंडालकुडंगे लग्गो खित्ताणं
ख (खि) डणकज्जेसु ॥ ५४ ॥ पत्ते वासारत्ते धंगलयं खेडए नवे खित्ते । न चलइ इक्कवडओ गलियारत्तेण तरुणोवि ॥ ५५ ॥
वेसानरेण एसो अहिट्ठिओ गाढमेव खित्तम्मि । तो ताडइ निस्संकं आराहिं दुहवइ वसहं ॥ ५६ ॥ तहवि अचलंतमयं
मम्मम्मि य आहणइ हयासो सो । कड्ढियजीहो दीणो पडिओ गोणो महीवीढे ॥ ५७ ॥ तो वेसानरविवसो अच्चत्थं
वाडवो सुविस्संतो । दंताइं पुच्छमेयस्स मोडए तोडए केसे ॥ ५८ ॥ तहवि न उट्ठइ जा जुयलयाओ ता ख (खि) डिय-
खित्तरुक्खएहिं । तह पिट्टिओ जहेसो पाणेण लएण परिचत्तो ॥ ५९ ॥ तहवि न रोसग्गिजरो उवसमिओ तस्स समहिओ

चेव । वड्डिउमाढत्तो खलु मणम्मि जह वणदवोऽरन्ने ॥ ६० ॥ सम्मदंसणचत्तस्स तस्स पाणा पलाइया झत्ति । मिछादं-
सणपमुहं गलगहिउ सो गउ नरयं ॥ ६१ ॥ तो जमिय सूरिकाउं जवारुवीए मयव निस्सरणो । कम्मपरिणइवसेणं तउ
धणंजयमहीवइणो ॥ ६२ ॥ इत्थिणिकाए कायव्वाए जिणधम्मसज्झाए । जाउ कुबेरनामो पुत्तो पत्तो य तारुन्नं
॥ ६३ ॥ कुसलत्तणेण स कलासु वल्लहो हवइ माइपियराण । इत्तो विसमा पल्ली वल्लीवणजीसणा अत्थि ॥ ६४ ॥
वग्घोव्व विहियविग्घो वग्घरको पल्लिवासवो तत्थ । जो अवि धणंजयपुव्वएहिं न हु साहिउ कइया ॥ ६५ ॥ सो लुंटइ
रायधणंजयस्स गामागराणि नगराणि । बंधइ रुंधइ सत्थं सत्थेहिं हणेइ जणनियरं ॥ ६६ ॥ तम्मि खणे तेण पुणो
तद्देसोवद्दवो कउ बाढं । तस्सुवरि तउ ससिन्नो कुमरो पट्ठाविउ पिउणा ॥ ६७ ॥ तत्थ गएण मणेणं तद्दुग्गो दिव्वजोगउ
गहिउ । साहियपल्लीदेसो जियकासी आगउ सपुरं ॥ ६८ ॥ तो तक्कित्ती गिज्जइ गीएसु जणेहिं जट्ठचट्टेहिं । सच्छंदकप्पयाई
तस्स पढिज्जंति रासा य ॥ ६९ ॥ तत्तो अवगयसमउ समउ समुवागउ गउव्व तहिं । वेसानरस्स जाया अणंतअणुबंधिउ-
माणो ॥ ७० ॥ दोसगइंदगरुहो विरकाउ सेलरायनामेणं । तस्संनिहाणउ सो उत्ताणमणो समुब्भूउ ॥ ७१ ॥ उड्डीकय-
नयणिल्लो अंगम्मि न माइ माणदोसेण । थंजोवाणम्मतणू नयरम्मि रमेइ लीलाए ॥ ७२ ॥ जणइ य मह्हु (मुह) रत्ताए
किं विहियं अम्ह पुव्वपुरिसेहिं । जेहिं नपुंसगेहि व गलियत्तुयबलजरेहिं अहो ॥ ७३ ॥ पद्धरउ उद्धरिउ न हु चरमो
कंटउव्व पायस्स । रंकुव्वजरियमुयरं सजीवपरिरक्खणपरेहिं ॥ ७४ ॥ एसो धणंजउ पुण वणिउ हणिउ अरीहिं नणु हुंतो ।
जइ न हु जाउ हुंतो सुउ जए विस्सुउ अहयं ॥ ७५ ॥ तच्छंदवत्तिणो तह तहेवमेवंति सामिय वयंति । न हु तुम्हाण

250

सरिस्सो पुरिसो कोवित्थ साहसिओ ॥ ७६ ॥ जह जह निसुणइ नियनामवन्नणं कन्नसुक्खसंजणणं । तह तह मन्नइ अप्पं दप्पंधो मेरुगिरिगरुअं ॥ ७७ ॥ जह जह थुवंति गुणे अणेगबंदिवया मुहस्सुवरिं । तह तह देहे गेहे नहंगणे माइ न जणवि ॥ ७८ ॥ इक्खाइचाउवयणेहिं सम्ममुप्पासिओ कुबेरक्खो । अइसुक्खयरकव्व नमणसीलो न कत्थावि ॥ ७९ ॥ जयलच्छिसमेओ आगओ य तत्तो अईव मयमत्तो । पियराणं न हु मिलिओ नियबाहुबलेण दुल्ललिओ ॥ ८० ॥ पत्तो निय-आवासे वत्तामित्तं न साहियं पिउणो । का वत्ता नणु परियणजणस्स मिलियस्स सयमेव ॥ ८१ ॥ गुरुदेवेवि न वंदइ निंदइ नियसेवगाण मज्झम्मि । वुड्ढाणवि नाखवई लवई तद्दोसनिउरंबं ॥ ८२ ॥ केवलमुज्जलवेसालंकरणोदारफारसिंगारो । उक्किट्ठविउरगोट्ठिविट्ठो सो नियट्ठाणे ॥ ८३ ॥ तंबोलफुल्लगल्लो मल्लोबातुल्लबाहुगविल्लो । लीलाइ गग्गयगिरं जासंतो वक्कदिट्ठीए ॥ ८४ ॥ पासंतो परलोयं तणं व मन्नेइ तिहुयणं सयलं । नक्कविरूवेक्कगुडीरसिओ जा वसइ नियट्ठाणे ॥ ८५ ॥ कइयावि धणंजयनरवरेण सिक्खं पदाय नियसचिवा । पट्ठविया पुत्तंतियमिमेहिं आगम्म संलत्तं ॥ ८६ ॥ आइसइ कुमर निसुणसु राया पायावहारणत्थं ते । उक्कंठिया हु अम्हे बाढं तुज्झाण मिलणकए ॥ ८७ ॥ आगंतवमवस्सं पस्संताणं घणं व तुह मग्गं । अम्हाण गिहे एवं तव्वक्कमिमो निसामित्ता ॥ ८८ ॥ मोडियनियथाणग्गो सावन्नमन्नसंगओ चवइ । किं तत्थागमणेणं पओयणं मज्झ जो जणह ॥ ८९ ॥ केणावि कुनियमइणा अरिणा करुणाविवज्जियमणेण । किं अज्ज पाडिओ संकडम्मि जइ पुण इमं सच्चं ॥ ९० ॥ ता कहह खलु जहाहं बंधित्तु सुरिंदमवि समप्पेमि । आगच्छामो न वयं कस्सवि पासम्मि को जणओ ॥ ९१ ॥ जइ अम्हेहिं कज्जं सयमागच्छइ कहं न ता ताओ । अम्हे न तदायत्ता जओ जए

लद्धजसपसरा ॥ ९२ ॥ अजंपिंसु ता अमच्चा सच्चा एसा गिरा पुराधरणे । पइ साहसिकजवणे जवणे सइ नंदणे निउणे ॥ ९३ ॥ सक्कोवि नेव सक्को आवाहं कालमालविगमेवि । परमेवमसरिसुच्छावच्छाउसत्तं न ते जुत्तं ॥ ९४ ॥ जं नागमिस्स-मइयं माणधणो सपिउणोवि तीरम्मि । जो रायनंदणाणंदजणणजणमच्छयारम्मि ॥ ९५ ॥ विणयगुणविप्पहीणा हीणा सव्वे गुणा समक्खाया । सहयारतरुविमुक्का वणराई रायए नेव ॥ ९६ ॥ उत्तमकुलुब्भवाणं विणयपहाणा गुणा थुणिज्जंति । तप्परिहीणाण इमाण गोरवं नेव विप्फुरइ ॥ ९७ ॥ तत्थवि अम्मापियरो विसेसओ गोरवारिहा जणिया । तुम्हारिसाण कुलवंतयाण इय नेव उचियं जो ॥ ९८ ॥ सो पभिजणिउं खग्गो अहिक्खिओ संवररायनामेण । रे रे गच्छह गेहं वाढं उव्वियइया तुम्हे ॥ ९९ ॥ विन्नाणनाणजुत्तस्सवि मह जं उज्जया हु सिक्खवणे । एयं सिक्खं अप्पह माउयपियराण गंतूणं ॥ १०० ॥ इइ वुत्तं (त्तुं) ते सव्वे कंठे घित्तूण अमरिसेण तओ । निक्कासिया खणेणं रायसुवागम्म साहंति ॥ १०१ ॥ तो पिउणा विसायं माणी मन्नंदणो जिसो एसो । रज्जमवज्जानिहाणं परिच्चइस्सं किमेएण ॥ १०२ ॥ जत्थ विकिंविज्जंति य जंतुणो मोहरायसिन्नेण । एवं ता मज्झ अओ जोगेहिं दत्तसोगेहिं ॥ १०३ ॥ पउणीकिज्जइ ता अज्ज रज्जसामग्गिया कुमारस्स । इय चिंतियं न साहिय परमेयं कस्सवि नरस्स ॥ १०४ ॥ अह अन्नदिणे रन्ना आहूओ सो पहाणपुरिसेहिं । तेहिं पणमित्तु वुत्तं पओअणं अत्थि हु महंतं ॥ १०५ ॥ आगच्छह पिउपासं खणमेगं मा विलंबमिह कुणह । तो संवरा-यवसओ ते तह अवहीलिया पुरिसा ॥ १०६ ॥ जह अइविलक्खवयणा नयणागोयरपहं गया तुरियं । तत्तो सामंता मं-तीयवग्गो य तह चेव ॥ १०७ ॥ धिक्कारिय तेण वित्तासिओ य भाया तओ तहिं पहिया । निब्भच्छिय तमवि इमो

निकासइ परमवेरिव ॥ १०८ ॥ तत्तो वढित्तु एसा अवच्चमोहेण वाहया संती । तस्स य विढवित्तु पए सए गिहे आणइ
कुमारं ॥ १०९ ॥ महया कडेणाहूयमेयमवगम्म सम्ममवणीसो । दावइ महंतमासणमिमस्स अवि दुविणीयस्स ॥ ११० ॥
तत्थोवविट्ठो सो धिट्ठो न हु नमणमवि कयं पिउणो । उड्ढीकयनयणमुहो असंमुहो रायजणयस्स ॥ १११ ॥ आला-
विओ तहावि हु बहुणा नेहेण वच्छ तुज्झ सुहं । तुह सुंदेरिमगुणरंजिएहिं निवईहिं नियदूय ॥ ११२ ॥ पट्ठिया कन्ना पाणिग्गहत्थ-
मत्थ मुइयहियएहिं । तासिं पूरेसु मणोहराइं नियपाणिदाणेण ॥ ११३ ॥ युग्मम् ॥ तह खहु गहेसु रज्जं मए सयं किज्जए
य अभिसेओ । परिभुत्तसुचिरभोगा वयमणुजामो य दिक्खपहं ॥ ११४ ॥ तो विहियकवडभावो स सेहराएण निविरूकय-
पावो । भाळयखरइयभिउडी रायं पइ भणइ वयणमिणं ॥ ११५ ॥ इत्तिय महग्गहेणाहमिहाणीओ घराओ जणणीए ।
एत्थं न किंचि कज्जं रज्जमहं दिन्नमवरेण ॥ ११६ ॥ न हु गिण्हिस्सं इय निहुओ य सो वासरो खयं जाओ । साऽवि निसा
पढयमई जत्थ परदिन्नरज्जसिरी ॥ ११७ ॥ युग्मम् ॥ इय वुत्तुं पण्हिपहारदाणओ आहणित्तु पीढग्गं । सहसा समुट्ठिओ
सो गच्छंतो दारदेसेण ॥ ११८ ॥ रन्ना सपरिगरेणं उव(वि)रिक्किओ रक्खिओ न मणयम्मि । किमणेण निग्गुणेणं नंदणपासेण
धरिएणं ॥ ११९ ॥ तह सब्भदंसणेणं चत्तो संपत्तओ य मिच्छेण । तह सेढरायमोहयनडिओ नगराओ निस्सरिओ ॥ १२० ॥
बाहिं पत्तो य महाडवीए वियडाइ सावयसएहिं । राया मायाममयामुत्तो तत्तो य पव्वइओ ॥ १२१ ॥ नियलहुयभाउणो
नीढयस्स दाऊण परमरज्जसिरिं । अह सो कुबेरनामो परिब्भमंतो महारन्ने ॥ १२२ ॥ संगामकालनडेण वग्घपल्लीवइस्स
तणएण । चित्तेण पिक्खिओ सो तओ स जखणोव पच्छाडिओ ॥ १२३ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ सहसा चडिओ तम्मारणत्थमाढ-

णिय पाडिउ कुमरो । रुद्दज्झवसायवसा मरिउं पत्तो महानरयं ॥ १२४ ॥ तत्तो मच्छेसु उप्पज्जिऊण बहुकालमाबईहिं
जिसं । दुक्खीकर्ड कुवेरो कम्मपरीणामभूयाओ ॥ १२५ ॥ उप्पाइयवं नयरे महापुरे तं धणहसिडिस्स । पउमाभिहाणपुत्तं
संपन्नं रूवरेहाए ॥ १२६ ॥ युग्मम् ॥ जाया सिसुत्तणेवि हु माया मायाइणो मणोमज्झे । तस्स बहुलित्तिनामेण नंदिणी
रागकेसरिणो ॥ १२७ ॥ तववसउ सिसुवग्गं वंचइ संचइ सुखाइयं विविहं । खायइ पियइ सयं सो नन्नेसिं देइ लेसंपि
॥ १२८ ॥ वोल्लइ महुरं वयणे नयणे नीरेण जरइ मायाए । जइ बहुयरो जाउ तो वंचइ मायरं पियरं ॥ १२९ ॥ जोल-
वइ जइणिज्जसिज्जयाइ विब्भमइ जाउएवि निए । उज्झायमवि पढंतो धुत्तयविज्जाइ धुत्तेइ ॥ १३० ॥ जइ जाइ जणणिसत्थे
जिणहरमेसो अईवमाइल्लो । तो जिणथुई भणित्ता दिट्ठिं वंचित्तु सव्वेसिं ॥ १३१ ॥ पक्खिवइ मोयगाई करकाए बहुलियाइ
सिक्खाए । चोरइ य घंटकलसाइ हत्थपयलाहवुज्झोखो ॥ १३२ ॥ तारुन्नंतोवि जिसं न मन्नई चोरियाइवत्थूणि । सब्भावं
न हु भासइ सहोयरस्साबि कस्सेसो ॥ १३३ ॥ अन्नजणं सयणं वा न हु मिलइ कंपि निब्भउ दंभी । अइउवेइयचित्तेहिं
माइपियरेहिं सो कइया ॥ १३४ ॥ नीउं गुरूण तीरं भणियं तेसिं च तेहिं पुत्त जहा । जयवं अम्हाण कुले कम्मयरोवि
हु न एरिसउ ॥ १३५ ॥ जाउं मायाबहुलो बहुलोभाऊरिउ रिउव सुउ । तो तह कुणह पसायं जह मुंचइ एस माइत्तं
॥ १३६ ॥ तत्तो गुरूहिं करुणाइ देसणा कवडकूडनिठ्ठवणी । विहिया हियासएहिं सएहिं कन्नेहिं तेण सुया ॥ १३७ ॥
मायावी जइवि जणो न हु अवराहं करेइ कस्सावि । न हु विस्ससणिज्जो तह (विहु) कस्सवि सप्पोव सो हवइ॥१३८॥
मायाविणो जणा इह परजम्मे हीणजाइवंसेसु । उप्पज्जंति निहीणा दीणा दारिद्दिया दुहिया ॥ १३९ ॥ तो कम्मपरि-

एईए अणुकूलवत्तेण मंदजावत्तं । पत्ता बहुला माया होंति मीणंव भिन्नत्तं ॥ १४० ॥ पयमीहूअं सम्मत्तमुत्तमं तदणुसेव-
णुज्जुत्तो । जाओ जा चिरकालं तो पिउणा अप्पणो पासे ॥ १४१ ॥ सो सोवन्नियहट्टे ठविओ विस्सासमुवगएण सयं ।
धणकोत्थलियं दाउं चोत्तुं पत्तो गिहं सिट्ठी ॥ १४२ ॥ इत्तो तप्पुरपहुणो बाहं मग्गम्मि वाहयंतस्स । हत्थंगुलीइ मुद्दा-
रयणं गलियं महीवट्ठए ॥ १४३ ॥ केणावि तमुवलद्धं पउमस्स समप्पियं समाणित्ता । विन्नायमणेणेअं नरवइसक्कं जवे
नूणं ॥ १४४ ॥ तत्तो दट्ठुं समयं स सन्निओ बहुलियाइ मायाए । गिण्हइ मुद्दारयणं विस्सारिय सुगुरुभणियाइं
॥ १४५ ॥ तो सिग्घमेव मिच्छादंसणमोहारिवलमुइन्नं से । सम्मदंसणमणहं तक्कालमदंसणीभूयं ॥ १४६ ॥ अप्पं मुद्दं
दाऊण अणग्घमिव गहिय गोवियमणेण । न हु दंसियमवि पिउणो समागयस्सावि विवणिम्मि ॥ १४७ ॥ अह पडह-
रवो रन्ना पकारिओ सयलनयरमज्झम्मि । जो संपयं पइच्छइ सो निद्दोसोत्ति मोत्तव्वो ॥ १४८ ॥ पच्छा लद्धे सोहे पाणेहिं
समं इमो मम्मं दाही । सयलंपि पुरं जायं तो जयन्नीअं इइ सुणित्ता ॥ १४९ ॥ तो पाडिवेसियमुद्दाउ सिट्ठिणा नायमे-
यवुत्तंतं । तो एगंते पुट्ठो पिउणा पउमो महामाई ॥ १५० ॥ बहुदियबहुदेणिमिणा पिहित्तु कसाई भणियमेयस्स ।
अहह पसंतं पावं कोवि कुणइ कम्ममेरिसयं ॥ १५१ ॥ जणणीएवि तहेसो पयंपिओ कंपिओ न मणयंपि । सव्वेहिंपि हु
पुट्ठो भासइ नाहं वियाणामि ॥ १५२ ॥ अइनिविडनियडिवसओ नियसब्भावो न साहिओ तेण । मायावंताण नराण नज्जए
नेव चरियज्जरो ॥ १५३ ॥ अन्नदिणे रायको कोसागाराहिगारिओ मुद्दं । पउमग्गहियं नाउं संपेसइ पारदेसियगं ॥ १५४ ॥
नियसयणं ववहारियवेसेणं पेसए पउमहट्टे । तेणेगंते भणिओ जो निसुणसु कन्नवत्तमिणं ॥ १५५ ॥ सिंहलदेसप्पहुणा

अहुणा संपेसिया इहायाया । मुद्दारयणस्स कए तस्सापुवस्स एगस्स ॥ १५६ ॥ जइ अत्थि तउ दंसेहि जेणमप्पेमि मोल्लमइहियं । तो पढमेणं भणियं एसो खलु दूरदेसत्थो ॥ १५७ ॥ दिन्ने मुद्दारयणे एयस्स न कोवि सोहमवि लहइ । तो पहसं दंसियमिमस्स हट्टंतरे नेउं ॥ १५८ ॥ तो तेण पुवसंकेइया य पुरिसा तहिं समाणीया । दढयरमेसो बद्धो तेहिं तेणुव खणमित्ता ॥ १५९ ॥ रायकुलम्मि य नीउं उवलक्खियमप्पणो कराहरणं । रन्ना विडंबिऊणं हणाविउ निवडनिय- किन्नो ॥ १६० ॥ बहुरोगाउ (लासू) सुणियजावं पत्तो नरिंसु एसनजिऊ । बहुकालं नरिय जाउं नवं नवं दुक्खमणुहविउं ॥ १६१ ॥ कम्मपरिणामरन्ना अहेस संपाइउ विजयनयरे । सावयकुलम्मि धणदत्तसिट्ठिणो अंगजत्तेण ॥ १६२ ॥ सो सोमदत्तनामो जाउ सुकुलुप्पत्तणेणस्स । सम्मदंसणलंजो संजूउ अह दरिद्दत्ते ॥ १६३ ॥ कयमत्थयकुत्थलउ वाणिज्जं कुणइ निच्चववणाणं । तीरग्गामेसु सया पजूयकालेण नणु तेण ॥ १६४ ॥ किंचिय धणं समज्जियमिमेण हट्टो हु स (कि) यघन्नाणं । तो मंकिउ य तत्थवि किंचिवि दवं समुप्पन्नं ॥ १६५ ॥ तत्तो लज्जावसरे (रो) समागउ रागकेसरि (री) तणुउ । तप्पासम्मि अणंताणुबंधिलोभो खणेण तहिं ॥ १६६ ॥ वहुलीए लहु जाया सागरनामेण जो इहऽक्खाउ । तब- सउ संपन्ना तस्साइधणज्जणस्सिन्हा ॥ १६७ ॥ तत्तो अवरावरजूरिसारवाणिज्जसज्जयाजोगा । जाउ सहस्सधणिउ तउ किलेसेहिणेगेहिं ॥ १६८ ॥ पत्तो लक्खवइत्तं तउवि कोमीसरो समुप्पन्नो । जह जह वड्ढइ दवं तह तह से सागरो अहिउ ॥ १६९ ॥ तप्पेरणाइ एसो निंदइ देवे किमेसिमचाए । कस्सवि रूप (व) गमेगं न जो पइन्नेति कइयावि ॥ १७० ॥ किमिमेहिंपि गुरूहिं किमेसिमुवएससवणउ हु सिया । विग्घकरो केवलमिह धणज्जणस्सोवएसजरो ॥ १७१ ॥ इय

256

मन्नन्तो चित्ते धम्मे जाओ निरुक्कामो धणियं । पावे तप्परया से पत्ता तत्तायकप्पस्स ॥ १७२ ॥ तो सम्मदंसणवज्जियस्स
मिच्छत्तमोहपसरेहिं । तिण्हा वुड्ढि पत्ता सार्थं रुक्कस्स आर्यं च (यव) ॥ १७३ ॥ पारद्धा तो पुणरवि ववसाया विहव-
लोहलुद्धेण । संकुगुरुसक्कराईए रुप्पमणिकंचणाणं च ॥ १७४ ॥ बहुएहिं (कि) कलेसेहिं मीलिया सो य रयणकोडीओ ।
न य संतोसं पत्तो नईसहस्सेहिं जह जलही ॥ १७५ ॥ अज्जियधणसंचयरक्खणम्मि अणुवज्जियस्स इच्छाए । न सुयइ न
जिमइ न रमइ न गमइ सुक्खेहिं दियहाइं ॥ १७६ ॥ पियरंपि मायरं वा सयणं तह परियणंपि न हु गणइ । तिलतुसमि-
त्तविणासे रूसइ तूसइ न कज्जेवि ॥ १७७ ॥ मग्गिज्जंतोवि हु मग्गणेहिं तह चारणेहिं भट्टेहिं । अप्पइ कवड्डियंपि हु न
हु बहुधणकोडिलोहिल्लो ॥ १७८ ॥ मइया कट्ठेण न देइ अप्पणो वि हु कुडुंबलोयस्स । निव्वाहोचियदव्वं सव्वं मे जाइ इइ
मुणई ॥ १७९ ॥ असई पुराणधन्नं (न्ने) नवं पुणो संगहइ गिहस्संतो । न हु विरसस (रस्स) ई कस्सइ नस्सइ नामेण
धम्मस्स ॥ १८० ॥ तेणन्नया कयावि हु समप्पिओ कोडिरयणधणरासी । नियमाउलगसुयस्स उ बहुविहवाणिज्जकज्ज-
कए ॥ १८१ ॥ तस्सागमणे तल्लेहयम्मि पारद्धए सयं तेण । न हु पंचकोड्डियाणं ठाणं लब्भइ तओ कुविओ ॥ १८२ ॥
सत्ताहोरायमिया विहिया उज्जागरा जिसं तस्स । लद्धसंपन्नविसूइयस्स तम्मरणमुववन्नं ॥ १८३ ॥ पिहुआ न हुआ
हत्थम्मि दव्वया इय नायमाकलिसु जणा । मायंगघरजस्स व कोइ न छिवेइ तस्स धणं ॥ १८४ ॥ तम्मि पुरे अह कइया
वि (चिराइ) खयराइकयसंचारा । सुमहग्घा संजाया धणेण न धणेण लब्भंति ॥ १८५ ॥ सागरदिन्नुत्ताहो तओ इमो
पंचगड्डुयसयाइं । सत्थे गहिउं पत्तो महाडवी अंतरे दूरे ॥ १८६ ॥ नियकम्मकरेहिं तो कप्पावेउं तरूणि सो खग्गो ।

दारुसमुच्चयहेउं जाव य सव्वेवि सत्थिल्ला ॥१८७॥ जमिरा वणम्मि अन्नन्ति कउव(वि)क्कित्तचेयसो धणियं । तावेगागी सो तरुतलम्मि उववित्र्उं दिट्ठो ॥ १८८ ॥ अइलुक्किएण वग्घेण सिग्धमेएण जक्खिउं सोमो । नहरेहिं वियारित्ता निवाडिउं धम्मनिम्मुक्को ॥ १८९ ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ मरिउं पत्तो एगिंदियाइ जाईसु भूरिकालमयं । जंतो संतो दुक्खेहिं गमिय- सम्मत्तवररयणो ॥ १९० ॥ कत्थवि रागोवहउं कत्थवि अइदोसवासिउं संतो । कत्थवि अणाणुबंधे पञ्चयकोहाइ- (हाउ) हीभूउं ॥ १९१ ॥ कत्थवि माणेण घणेण तिव्वमायाइ कत्थ य कयाए । कत्थवि लोहुव घणेण तिव्वलोहेण नडिउं सो ॥ १९२ ॥ अन्नेसुवि बहुसु जवेसु तेण एवमवि हहिय सम्मत्तं । रोरेणेव वरमणी (प) हारियं वहुपमाय- वसा ॥ १९३ ॥ कत्थवि कुसीलयाए कत्थवि दोगच्चदुक्खदुक्खाहिं । पियविप्पओगविहुरेण कत्थवि य रोगसोगेहिं ॥१९४॥ कत्थवि नपुंसगत्ते कत्थवि इत्थीसु कत्थवि नरत्ते । इच्चाइएसु एगेगठाणएऽणंतवाराउं ॥ १९५ ॥ उप्पज्जिय उप्पज्जिय दउं संसुद्धबोहिपरमन्नं । वमियं गमियं सन्नाणदंसणाधारगुणकलियं ॥ १९६ ॥ तत्तो मोहवसे (णं) जमियाऽसंखे जवे जवस्संतो । कम्मपरिणामवसउं वणिउं सो सोमदत्तक्खो ॥ १९७ ॥ अह उप्पन्नो सो विजयनामनयरम्मि धम्मसिट्ठिस्स । सुंदरनामो पुत्तो जुहाऽवि सो सुंदरसु (स) रूवो ॥ १९८ ॥ धम्मक्खराइं निसुणइ मुणइ पहं सुगुरुपायसेवाए । सम्मदं- सणलंजो संजूउं पुन्नजोगेण ॥ १९९ ॥ सुद्धज्झवसायवसुगखग्गधाराइ तेण धीरेण । मोहाइवेरिवग्गस्स तेण मूलं समुक्क- णियं ॥ २०० ॥ देहस्संसो निस्संकयाइ छिन्नो चिरप्परूढोऽवि । पच्चक्खाणकसाया जीया जीया गया दूरं ॥ २०१ ॥ तत्तो परितुट्ठमणेण सम्मदंसणमहाभमखेण ' सुगुरुणमेव नियके चरित्तधम्मोरुचक्कीसो ॥ २०२ ॥ से दंसिउं पसन्नो

पुन्नोदयपावणिज्जसंजोगो । तो कुणइ सुगुरुसेवं कयाऽवि चारित्तमवि छड्डियं ॥ २०३ ॥ युग्मम् ॥ तत्तो सुलावयत्ते वयाइं बारस धरित्तु ताइं पुणो । लोभेण विराहित्ता पमायपावप्पसंगाउ ॥ २०४ ॥ रुलिउ बहुकालमिमो लोभपिसाएण लहु गब्भगहिउ । न हु संतोसं पत्तो पत्तो अइतिक्खदुक्खाइं ॥ २०५ ॥ एवं लोहविवागं कडुअं नियमाणसम्मि जाणित्ता । परिहरह अहो जवा मुहं संतोसमायरह ॥ २०६ ॥

॥ इति चतुष्कषायगर्भितं भुवनभानुचरित्रानुगतं दृष्टान्तचतुष्कं मन्तव्यं । विस्तरार्थिभिस्तच्चरित्रमेव विलोक्यम् ॥

अथ वचःकाठिन्यपरिहारोपदेशं निर्दिशति—

जणो सुणित्ता नणु जाइ दुक्खं, तं जंपियव्वं वयणं न तिक्खं ।
इहं परत्थावि य जं विरुद्धं, न किज्जए तंपि कया निसिद्धं ॥ २७ ॥

व्याख्या—जनो लोकः यत् श्रुत्वा ननु इत्यहो याति प्राप्नोति दुःखमसुखं, तज्जल्पितव्यं वचनं वाक्यं न तीक्ष्णं मर्माविद् निष्ठुरमिति पर्यायः । अत्र परत्रापि च यद्विरुद्धं लोकगर्हितं, न क्रियते तत्कर्म कदाचिदपि निषिद्धं सर्वैर्वारितमिति काव्यार्थः ॥ २७ ॥

अथैतदर्थानुयायी दृष्टान्तः सूच्यते—

कुत्रापि सन्निवेशोऽभूद्दरिद्रधनसंचया । वृद्धिका सह पुत्रेण परकर्म करोत्यसौ ॥१॥ पयोवहनधान्यौघखण्डनं दलनादि-

कम् । अनिर्वहन्ती कुरुते दुष्पूरं जठरं हि धिक् ॥ २ ॥ ग्रामीणलोकवर्गस्य पुत्रस्तर्णकरक्षणे । स्थापितोऽस्ति तया सोऽपि
चारयन्नस्ति वत्सकान् ॥ ३ ॥ अन्यदा सौदनं पक्त्वा स्वयं भुक्त्वा सुतोचितम् । सिक्थके भोजनं मुक्त्वा जगाम पर-
सद्मनि ॥ ४ ॥ परकार्येषु वैयग्र्यमुग्रमेषाऽभजत्सुतः । समागान्निजमागारमत्यर्थमशनायितः ॥ ५ ॥ अपश्यन्मातरं गेहं
विललाप मुहुर्मुहुः । भोज्यक्षणे व्यतिक्रान्ते सा स्वधाम समाययौ ॥ ६ ॥ तेनोक्तमियतीं वेलां क्व गता रे दुरात्मिके ।
शूलिकोपरि दत्ताऽऽसीः किमेषाऽपीर्ष्ययाऽभणत् ॥ ७ ॥ त्वत्करौ कर्त्तितावास्तां किमरे दुर्नयाङ्गज । यन्नक्तं सिक्थका-
ज्ज्ञात्वा न भुक्तं भोजनक्षणे ॥ ८ ॥ ततस्ताभ्यां हविःक्षेपाद्वह्निर्जुगिव निर्जरम् । बबन्धेऽतिसकोपाभ्यां चिक्कणं कर्म दारु-
णम् ॥ ९ ॥ अनालोचितदुर्वाक्याविमौ पञ्चत्वमापतुः । अज्ञातधर्ममर्माणौ पर्यन्तग्रामवासतः ॥ १० ॥ उत्पेदाते मातृ-
सुतौ पृथगेव पुरद्वये । सुतः श्रेष्ठिसुतो जज्ञे धनधान्यसमृद्धिभाक् ॥ ११ ॥ अम्बाजीवः समुत्पन्नः समुद्रासन्नसत्पुरे ।
महेभ्यश्रेष्ठिपुत्रीत्वे मायादुर्दलितोदयात् ॥ १२ ॥ द्वयोर्दैववशाज्जज्ञे पाणिग्रहमहोत्सवः । स्वमन्दिरमथानैषीद्विवोढा
रमणीं निजाम् ॥ १३ ॥ स स्वयं व्यवसायार्थं पोतमापूर्य जग्मिवान् । समुद्रान्तरथास्याशु यानं स्फुटितमम्भसि ॥ १४ ॥
अथानिन्ये तद्गृहिणी पित्रा स्वौकसि सादरम् । सदा साभरणा साऽस्थात् पितृवेश्मनि निर्भया ॥ १५ ॥ अथोत्तीर्य पयो-
राशिं फलकाप्तैः समागमत् । तस्मिन्नेव पुरे भर्त्ता पोतभङ्गेन निर्धनः ॥ १६ ॥ इतश्चोचेऽस्य भृत्येनाहं गत्वा नगरान्तरे ।
प्रज्ञाप्य श्वशुरं वध्वाधानयिष्याम्यसंशयम् ॥ १७ ॥ इत्युदीर्याययौ पुर्यामयं वैयग्र्यमासदत् । स समेत्याथ सुष्वाप पुरोपा-

१ सिक्थके.

॥ १२० ॥

न्तसुरालये ॥ १८ ॥ इतश्च सा पितुर्गेहाद्रात्रिजागरणोत्सवे । गत्वार्धरात्रे वव्रले कतिचित्स्त्रीजनावृता ॥ १९ ॥ इतश्च तस्करैर्दृष्टा वनवीथीव पुष्पिता । सुवर्णाभरणश्रेण्या तमस्युद्योतकारिणी ॥ २० ॥ तैस्तत्कर्मोद्याच्छिन्नौ कदलीनालवत्करौ । अहो दुर्वाग्विषतरोः फलनिष्पत्तिरीदृशी ॥ २१ ॥ प्रणेशुस्तस्कराः शीघ्रं तलारक्षारवोत्करैः । सकरैस्तैरुपेत्यैवानुक्षिप्ते देवतालये ॥ २२ ॥ विमुच्य हस्तयुग्मं च जतुरंबोपशीर्षके । परितः सुभटास्तस्थुः सुरसद्मन उद्भटाः ॥ २३ ॥ प्रातः क्षणाज्जजागार यावदेष शयद्वयम् । तावदैक्षिष्ट तीरस्थं मुदितो निर्गतस्ततः ॥ २४ ॥ तावद्राजभटैर्बाढं निर्भर्त्स्य दृढबन्धनैः । बद्ध्वा सद्योऽत्र शूलाग्रे स्थापितस्तत्क्षणादपि ॥ २५ ॥ इतश्च तेन सुहृदा श्वशुरो ज्ञापितस्तत्र । जामाताऽत्र समेतोऽश्रुभिः-स्वस्वेनातिलज्जितः ॥ २६ ॥ कश्चिदत्रान्तरेऽभ्येत्यावादीज्जामातृकस्तव । चौरः प्रदत्तः शूलिकायां ततो विज्ञप्तवान्नृपम् ॥ २७ ॥ श्रेष्ठी प्रोवाच भूमीशं किमेतदजनि प्रभो । मत्पुत्र्याश्च करौ छिन्नौ जामाता शूलिकां ददे ॥ २८ ॥ प्रतिषिद्धा भटा राज्ञा तावत्पञ्चत्वमासदत् । स्थापिता दुःखतः पुत्री जिनधर्ममुपाददे ॥ २९ ॥ मत्वैवं निष्ठुरं वाक्यं दूरतस्त्याज्यमङ्गिभिः । द्वयोरपि भवेद्यस्मात्कर्मबन्धो हि दारुणः ॥ ३० ॥

अथ श्रावकस्य कुलानुचितवेषपरिहारोपदेशमाह—

वयाणुरूवं विरइज्ज वेसं, कुज्जा न अन्नस्स घरे पवेसं ।
साहूणऽसाहूण तहा विसेसं, जाणिज्ज जंपिज्ज न दोसलेसं ॥ ३८ ॥

---

१ कलुषं.

व्याख्या—द्रव्यानुरूपं यादृग्विधं स्वपार्श्वे द्रव्यं स्यात्तदनुरूपं तदनुवृत्त्या विरचयेद्वेषं। तथा कुर्यान्नान्यस्य परस्य गृहेऽप्रस्तावे प्रवेशं गमनागमनव्यापारं। साधूनां सज्जनानां तथाऽसाधूनामसज्जनानां विशेषमन्तरं जानीयात् ईदृक् साधुस्तथेदृग्विधो ह्यसाधुरित्यन्तरं ज्ञेयं। जह्यात् दोषलेशमप्यसाधोरिति काव्यार्थः ॥ ३० ॥

अत्रार्थे दृष्टान्तः प्रोच्यते—

धवलुज्जलरायगिहे रायगिहे सेणिओ निवो आसी। तस्स सुनंदाचिल्लणनामाओ कुलि पत्तीओ ॥१॥ तत्थासि मम्मणक्खो सेट्ठी तेणज्जिओ घणोऽइघणो। गुरुकायकिलेसेणं न खाइ न पियइ न देइ खवं ॥ २ ॥ धणकोडीओ मेलिय तेण नियावासमज्झजागम्मि। कंचणमणिमयवसहो निम्मविओ अत्थि अइगरुओ ॥ ३ ॥ बीओवि तेण विहिओ स किंचिदूणं गओ तओ एसो। चिंताचरो अ जाओ इओ समेओ नईपूरो ॥ ४ ॥ वरिसंतम्मि घणोहे काले कोवीणयं स वाणियगो। आरुहिय मुक्कं चंदणकट्ठाइ कड्ढंतो ॥ ५ ॥ नरवइणा सो दिट्ठो पणइणिसहिएण घरगवक्खाओ। दट्ठूणेयं पत्ती सामरिसा निवइमुल्लवइ ॥ ६ ॥ सामिय सच्चमिणं नणु सरियंजोनिहिनिदंसणेणेह। चरियं जरंति राया रित्तं पिल्लन्ति नईओ ॥ ७ ॥ राया जपेइ किमिणं सा साहइ नाह नणु पलोयन्तु। एस वराओ रंको नईपूरे कट्ठमुद्धरइ ॥ ८ ॥ तो नरवइणाऽऽहूओ किमहो कट्ठं सहेसि तुममेवं। तेणुत्तं पहु अज्जवि मह वसहजुयं न पज्जत्तं ॥ ९ ॥ तो नूवइणा वुत्तं जह सयं लेहि मज्झ गोट्ठाओ। तेणुत्तं न हु तेहिं कज्जं पुण खु कुरु पुण्णं ॥ १० ॥ घरमाणित्ता वसहो निदंसिओ नूवइस्स तेण लहुं। सेणियनिवो पयंपइ कोसेणवि नेस पुज्जवो ॥ ११ ॥ निप्पज्जइ आवेसो नो पुज्जो ताव नत्थि मज्झ सुहं। तस्स कए निज्झणं

सिणाइं अहं करेमि पहो ॥ १२ ॥ तुरयगयकरहवसहे दासादासी अहं खु पोसेमि । एवं तुमं अहयं अपोरिसो ते किंके-
सजरो ॥ १३ ॥ जूमीवइणा भणिउं निम्मलवेसं करेहि जो जह । किं रंकवेसकरणेणऽप्पाणं हीणयं नेसि ॥ १४ ॥
अज्जिय धणकोडीओ निम्मविय तहेव वसहजुयमसमं । अगणंतो दुक्करं मकासि नइपूरमज्झम्मि ॥ १५ ॥ होइय बहुव-
ल्लभरं राया संपेसिओ नियावासे । कालकमेण तेणवि निम्मविया वसहजुयलीवि ॥ १६ ॥ दगाय (गु) रूववेसो न कओ
कइयावि धणसमज्झम्मि । न हु लद्धो बहुमाणो तेणोचियवेसमेव कुरु ॥ १७ ॥

॥ इति वेषोपरि दृष्टान्तः ॥

अथ कुला न अनस्सेति द्वितीयपदोपरि दृष्टान्तः कथ्यते—कम्मिवि संनिवेसे एगो कुलपुत्तओ वसइ । सो पायं परगेह-परिब्भमणसीलसहावत्तेण वसासु समुप्पसइ । जस्स तस्स घरे गोट्ठिं कुणंतो चिट्ठइ । सयणेहिं वज्जिओवि न ठाइ । हियं कहियमवि न मन्नेइ । पाविट्ठदुट्ठजणगोट्ठिचित्तेणप्पाणमेव बहुमन्नइ । अन्नया कस्सवि धणड्ढस्स गेहाओ तक्करेण केणवि पवरं धणमवहरियं । सो य तग्घरे गोट्ठिरसियत्तेण आवितो वट्टइ । इओ य धणिएण वणिएण धणरिद्धी गया नाया । सो य तक्करो दूरदेसं गओ । अह तस्स कुलपुत्तयस्स उवरि चोरियसंका सव्वेहिंवि उप्पाइया । सो पुच्छिओ—"अम्हाणं धणं गयं तुमं न जाणेसि, अन्नो न कोऽवि तुमाओ इत्थ घरे समेओ जणो अन्नायपरो" । एवमुत्ते धणड्ढेण सो कहइ—"नाहं मुणामि, तुब्भे एव जाणह" तओ सो रायपुरिसेहिं निग्गहिओ । सयणेहिं उत्तं—"एसो अम्हेहिं परघरप्पवेसाओ पडिसिद्धो आसि, अम्हे किं करेमो" । तओ सो वराओ दुक्खेहिं पिक्करिउं राइणा चोरसिक्कं पाविओत्ति मुसित्ता परघर-

पवेसो वारियव्वो । अन्नेऽवि अणेगे दोसा लग्गन्ति । सेट्ठी सुदंसणोवि कविलाघरप्पवेसेण तहाविहे संकडे पडिउं ।

अथाग्रेतनकाव्येन ज्ञानाभ्यासोपदेशमाह—

भत्तिं गुरूणं हियए धरित्ता, सिक्खिज्ज नाणं विणयं करित्ता ।
अत्थं वियारिज्ज मईइ सम्मं, मुणी मुणिज्जा दसभेयधम्मं ॥ ३९ ॥

व्याख्या—भक्तिं बहिःप्रतिपत्तिं गुरूणां ज्ञानदातॄणां हृदये स्वकीये धृत्वा शिक्षेत ज्ञानं शास्त्रसमुदायरूपं, विनयं दशविधं कृत्वा । अर्थं विचारयेत् स्वमत्या सम्यक्तया मुनिस्तत्त्ववेत्ता यतिर्मन्येत जानीयात् क्षान्त्यादिभेदैर्दशविधं धर्ममिति काव्यार्थः ॥ ३९ ॥ व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेदम्—

इत्थऽत्थि खिइपइट्ठियपुरं फुरंतोरुदाणधणमणुयं । निम्मलयरचंदजसो चंदजसो नाम तत्थ निवो ॥१॥ मइसारो मउसारो तम्मंती निच्चखोरुगुणपंती । तस्स य सुओ सुबुद्धी सुबुद्धिनामो गुणाभिरामो ॥ २ ॥ वेणाईया सयला कला कलायरियपायसेवाए । गुरुसेवाय (एँ) सुबुद्धी बहु बोहं जणइ जंणेह ॥ ३ ॥ उप्पत्तिय वेणइया कम्म परिणामिया य बुद्धीओ । चउरोवि तस्स हियए वसिया जह सरसि हंसीओ ॥ ४ ॥ अन्नोवि अकयपुन्नो तणुब्भवो अत्थि मंतिणो तस्स । कुब्बुद्धित्ति पसिद्धी संजाया पुव्वपाववसा ॥ ५ ॥ सो पाढिओऽवि पिउणा गुरुणो पासे सढत्तदोसेण । चउहिंपि हु मासेहिं न हु मायरमवि य अपढिंसु ॥ ६ ॥ इत्तो तम्मेव पुरे धणाभिहाणेण सेट्ठिओ आसी । तस्स य तणुया चउरो चउरोचियसंचियकलोहा ॥ ७ ॥ बाहड १ बाहड २ जावड ३ जावड ४ नामा सरूवजियकामा । तारुन्नगुणुद्दामा ते जाया

264

विप्फुरत्थामा ॥ ८ ॥ अह अन्नया धणड्ढो अकंतो आमएहिं बहुएहिं । वागरइ नियतणुए पणए पयकमलजुयलम्मि ॥ ९ ॥ किंचिवि जणेमि अहयं तुम्हाणं हियपयं जया कुणह । ते उल्लवंति ताया जं कहसि तयं वयं कुणिमो ॥ १० ॥ अह आइसइ स ताणं तणुयाणं सविणयाण निययाणं । तुम्हेहिं मज्झ मरणे संजाए दिव्वजोएण ॥ ११ ॥ निच्चलपिम्म-परेहिं ठायव्वमहो मिहो सगेहम्मि । सज्जाण दुज्जाणाण व न हु कज्जं वयणमिह सवणे ॥ १२ ॥ जइ कहवि भिन्नभावो हविज्ज तुम्हाण नेहविगमेण । न हु तहवि हासजणओ कायव्वो नणु मिहो कलहो ॥ १३ ॥ चउसुवि कोणेसु मए एयस्स गिहस्स गुणनिहि निहीओ । वट्टंति य निहियाओ पिहियाओ पवरकलसेहिं ॥ १४ ॥ पुव्वाइकमेणेए गहियव्वा अजणेरेहिं किमवि मुहे । लंघेयव्वा एसा न हु मज्जाया मए विहिया ॥ १५ ॥ कहियं तहवि तेहिं भणिओ स निहणं तओ गओ सिट्ठी । मयकिरियमिमस्सेए काउं सुचिरं ठिया सुहिया ॥ १६ ॥ पुत्ताइसंतईए वड्ढिविड्ढिविसमा विवड्ढिउं लग्गा । निय-नियकज्जाण कए कलिं पकुव्वन्ति महिलाओ ॥ १७ ॥ अन्नोन्नमवि सपिम्मा सहोयरा भिन्नभावमावन्ना । नारीण कन्न-जावा पावा पीइं पणासंति ॥ १८ ॥ अह पढमो सिट्ठिसुओ आकड्ढइ अप्पणो निहिं जाव । ता तम्मज्झे पिक्खिय हयकेसं जाइ अच्छेरं ॥ १९ ॥ बीओवि नियनिहाणे पिक्खिय अह खित्तमट्टियं कसिणं । संजाओ कसिणमुहो नहसमयसमयमेहुव्व ॥ २० ॥ तह तीओ नियनिहिणो मज्झे पोराणहड्डियवहियाओ । उव्वहइ दट्ठुममरिसमसरिसमीसानलज्जलिओ ॥ २१ ॥ संजाओ य चउत्थो निहिं निहालित्तु हरिसपरिहत्थो । मणिकंचणरयणुज्जलवन्नं पयडीकयसुपुन्नं ॥ २२ ॥ अह तिन्निवि सोयरिया जरिया रोसेण एवमाहिंसु । तुज्झ सव्वे तणुया पिउणा पुण अम्ह कलसेसु ॥ २३ ॥ केसाइ निक्खित्तं उज्झय-

थेरस्स पुण निहाणम्मि । लिसं सुवन्नरयणं वहजया पयडिया बहुया ॥ २४ ॥ किच्चा चउजाणेहिं चउत्थकलसाउ मणिसुवन्नाई । गिण्हस्सामो अम्हे केणवि रोसो न कायव्वो ॥ २५ ॥ अह जावको पयंपइ एवं कह उप्पईई सुवन्नाई । जं जस्स निहाणाउ निस्सरियं तं खु गिण्हेह ॥ २६ ॥ तुम्हे पहीणजग्गा जं पिउनिहियंपि निव्विसेसेण । निहिसु सुवन्ना-ईयं महिट्ठियकेसच्चमणुपत्तं ॥ २७ ॥ नाहं नियकुंजत्थं अत्थं कस्सावि नणु पइच्छेमि । इइ वयणमसहमाणा तिन्निवि ते सोयरा मिलिउं ॥ २८ ॥ कलहं काउं लग्गा जुग्गा न हिउत्तएसदाणस्स । सह जावकेण लहुणा सजाउणा सरखयरमइणा ॥ २९ ॥ न हु कोऽवि झगडयं तं भंजइ रंजइ न ताण चित्ताणि । नायरनराण मज्झे बालो वुड्ढो व तरुणो वा ॥ ३० ॥ ते चउरोऽवि मिलित्ता पत्ता रायंगणं रणिक्कमणा । अत्थाउराण जम्हा जाया मायाऽवि न हु ताया ॥ ३१ ॥ जंपन्ति कलहकारणमिह निच्छारं न कोऽवि काउमलं । मइसारप्पमुहाणं मंतीणवि न हु फुरइ बुद्धी ॥ ३२ ॥ आसी निवो सचिंतो कहं कहौ एस भंजियव्वो मे । ताव सुबुद्धी पत्तो रायसभाए निवं नमिउं ॥ ३३ ॥ दिन्नासणो निविट्ठो जंपइ कह सामि अज्ज तुम्हाणं । दीसइ चिंताउरया वयणसिरीहाणिसंजणणी ॥ ३४ ॥ तत्तो वज्जरइ निवो साहु तए नायमेयमप्पगयं । सचिवाजिमुहं संपइरम्मि भूवे भणइ मंती ॥ ३५ ॥ निहिकुंभाण चउन्हं चरियं लोयाण निम्मियच्छरियं । नियबुद्धीए नच्चा रहस्समह जंपइ सुबुद्धी ॥ ३६ ॥ निच्छारयामि अहमिणमाइसइ जया पहू पसन्नमणो । तो रन्ना आइट्ठं किमहो कहणिज्जमित्थऽत्थे ॥ ३७ ॥ जो बाहइ सुरहीउं स अज्जुणो सज्जणोऽवि सो चेव । जो उच्चरइ कुहत्थं सत्तं वसणम्मि संपत्तं ॥ ३८ ॥ सो लहुउवि हु गरुउ जस्स मईउ फुरंति सुद्धाउ । निस्संकं बज्झ तए एसो नाउ विहेयव्वो ॥ ३९ ॥ इय

वुत्ते च्चवरणा छुगुणुण्ठाई मणम्मि वहमाणो । धणञ्जंगए सुवुद्धी दगंते एवमाह फुडं ॥ ४० ॥ जो जो तुम्हाण पिया पियावहो आसि तुम्ह निक्कयर्ड । तह दीहदंसिर्ड खलु जुत्तस्स वियारर्ड निडणो ॥ ४१ ॥ गोमहिसकरिहरीणं कयविक्कयकरणर्ड महालाहो । तो पढमस्स निहाणे केसरकेवो कर्ड पिडणा ॥ ४२ ॥ बीयस्स करिसणेणं सह निवाहो जविस्सई जेण । तो खित्तमट्टियाए जणि(रि)र्ड पिडणा निही धणियं ॥४३॥ तीयस्स य ववसार्ड हेक खाजस्स खग्रदेयाणं । खिरकेहिं तर्ड वहिया खित्ता जणएण निहिाष्वे ॥ ४४ ॥ लहुनंदणो य तुरिर्ड वणिज्जकम्मि अरकमो जेण । तक्कारणा निहाणे तस्स सुवन्नाइ पक्खित्तं ॥ ४५ ॥ पुच्छइ तर्ड सुवुद्धी चउत्थगं केममाइ किंमोल्लं । तेणुत्तं लरकमियं पायं मह सम्मामेइ मुणसु ॥ ४६ ॥ तिण्हं तेसिंपि पुणो जणइ सुवुद्धी अहो सुणह तुम्ह । अस्साइकिसिवणिज्जं दवियं नणु लरकमियमेव ॥ ४७ ॥ जं जस्स खाजजणयं निडणं नाऊण तन्निहाणम्मि । पक्खित्तं नणु पिडणा रोसं कह वहह खलुविसए ॥ ४८ ॥ एवं ते संबोहिय नियवुद्धिवलेण सो नणु सुवुद्धी । निवपुरर्ड विनिवेसिय निहिस्सरूवं कहइ सवं ॥ ४९ ॥ तवयणायन्नणर्ड चमक्किर्ड माणसम्मि महिवाखो । पिच्छह केरिसमसमं बुद्धिवलं इय जणइ पयडं ॥ ५० ॥ सुहमत्थवियारणर्ड सच्चं तुह नाम लखु सुवुद्धित्ति । जो अन्नेसिमसज्झो सो नार्ड जं कर्ड तुमए ॥ ५१ ॥ इय सुपसंसिय सचिवंगयं गयं साइमवणिमज्झम्मि । चउरासवो विसज्जइ सज्जइ नियरज्जकज्जाइं ॥ ५२ ॥ तेविहु पत्ता सघरं निरंतरं पीइजायणं जाया । जायामरिसावि हु नणु सुवुद्धिणा उवसमं नीया ॥ ५३ ॥ मंतिसुर्ड कुबुद्धी बीर्ड कुबुद्धिउत्ति अववायं । पत्तो जणे सपिडणो अणाईएवि हु असोरकपरो ॥ ५४ ॥ लोएण उवहसिज्जइ अवमाणिज्जइ सहाइ मज्झम्मि । जह तह पयंपमाणो जाणगुणे

असहमाणो य ॥ ५५ ॥ अह अन्नदिणे तप्पुरपरिसरवणमज्झमागयं सुगयं । अइसयनाणिमणगारमुत्तमं किंचि निसु-
णित्ता ॥ ५६ ॥ नूपइमंतिसुबुद्धिप्पमुहा तप्पायपउमनमणत्थं । पत्ता वंदिय तत्थोवविट्ठया सुणिय देसणयं ॥ ५७ ॥ इइ
अक्खइ मइसारो सुबुद्धिदुब्बुद्धिनामया पुत्ता । कह मह जहत्थनामा संपत्ता कम्मदोसेण ॥ ५८ ॥ आह गुरू जो निसुणसु
इत्थेव पुरे दुवेवि वणि(य)पुत्ता । पुव्वभवे आसि इमो विमलो अयलो य इयनामा ॥ ५९ ॥ भिन्नसहावा दुन्निवि विमलो
विमलो य चित्तमज्झम्मि । तारुन्नेवि मणुन्ने सो वेरग्गं समावन्नो ॥ ६० ॥ धणधन्नाइयमुज्झिय विरत्तचित्तो वयं समल्लीणो ।
गुरुपासम्मि अदीणो परीसहेसुंपि विसमेसु ॥ ६१ ॥ अपढिंसु सुत्तमत्थं निसुणइ सुत्तत्थचिंतणं कुणइ । एगंते तह अन्ने
मुणिणो पाढेइ सत्थाइं ॥ ६२ ॥ सुत्ते गुरुम्मि जत्तिं सत्तीए कुणइ थुणइ गुणवंते । आयरियपयं पत्तो कमेण छत्तीसगु-
णखाणी ॥ ६३ ॥ दसभेयं जइधम्मं सम्मं आयरइ धरइ अंगम्मि । सूरो इव सन्नाहं अंतररिउनिम्मियावाहं ॥ ६४ ॥
अन्नस्स अप्पणोऽवि य करितु उवयारमायरेणेसो । धम्मोवएसदाणप्पवित्तिइणा धम्मकिच्चेण ॥ ६५ ॥ संजममममलं पालिय
पक्खालिय पावपंकपब्भाइं । पत्तो बीयं कप्पं अणप्पसुरसुक्खसंजोगं ॥ ६६ ॥ तवनाणगुणजुत्तं मुणिवग्गं निंदई अयल-
नामा । अवमाणइ पुण एवं न हु तत्तं मुणइ किंपि इमो ॥ ६७ ॥ नासइ दुव्वयणाइं मुहरत्ताए गुणीण न पसंसं । सहइ
वहइ मच्छरियं पावं पउणीकुणइ बहुहा ॥ ६८ ॥ मरिउं दुइज्जनरए नेरइयत्तं गउ अयलनामो । कामोवहवियतणू परमा-
हम्मियवसं पत्तो ॥ ६९ ॥ सग्गे सुराउमणुपालिऊण कढिऊण अमरसोक्खाइं । तुह पुत्तत्तं पत्तो सुबुद्धिनामो गुणद्धामो
॥ ७० ॥ मइमंताण महंतो वहुर्लवि जउ सुविसुद्धं विस्से । पुव्वभवब्भासवसा अइसयनाणीण मज्झमणी ॥ ७१ ॥ नर-

यात उद्धरित्ता अप्पं सप्पं व कुमिवबुद्धिं । अयलजिउं दुब्बुद्धी मंतिवर सुउं तुहुप्पसो ॥ ३१ ॥ मुणिजणनिंदावसउं दुगंलणिजो य दुब्बुद्धी य । अन्नाणी अविणीउं निग्गुणजणसंगरंगिल्लो ॥ ३२ ॥ निसुणिय इमं सुबुद्धी पिउणा सममप्पणो हियकए । गिण्हित्तु देसविरइं अरइं दूरे परिहरिंतो ॥ ३४ ॥ पणमित्तु गुरुं नियघरमुवागउं परियणेण सह मिलिउं । खामित्तु सयलसंघं चेइयपूयं समायरिउं ॥ ३५ ॥ पडिवज्जिय पव्वज्जं कमेण सिद्धंतअत्थमवगिज्झ । सह अणसणेण मरिउं पंचमकप्पम्मि संपत्तो ॥ ३६ ॥ तत्तो चवित्त सुकुले जम्मं पावित्तु चरणमवि चरिउं । सिवपयसोक्खाण निही जाउं दूरुज्झियपमाउं ॥ ३७ ॥ इति विचार्य सुबुद्धिकथानकं, कुरुत सद्गुरुभक्तिमनारतम् । विनयपूर्वमपूर्वमिह श्रुतं, पठत सार्थमनर्थसमुज्झितम् ॥ ३८ ॥ दशविधं यतिधर्ममतः परं, समधिगम्य विरम्य कषायतः । श्रयत शाश्वतसौख्यपरम्परासुपरसा भविका भवसंततेः ॥ ३९ ॥

॥ इति सुबुद्धिदुर्बुद्धिकथानकं सम्पूर्णम् ॥

अथ हास्यादिषट्कपरिहारभतषट्कपालनपञ्चप्रमादनिर्देशनपञ्चान्तरायनिवारणोपदेशमभिधित्सुराह—

हासाइछक्कं परिवज्जियव्वं, छक्कं वयाणं तह सज्जियव्वं ।

पंचप्पमाया न हु सेवियव्वा पंचंतरायावि निवारियव्वा ॥ ४० ॥

व्याख्या—सङ्गहकाव्यमिदं । अत्रार्थे महान् विस्तरोऽस्ति । परं कियानप्यर्थो दृष्टान्तमुखेनोज्ञाप्यते—हास्यमादिर्ये(ये)षां ते हास्यरत्यरतिशोकभयजुगुप्सादयस्तेषां षट्कं, एकवद्भावेनैकवचनं, यथा श्रीस्थानाङ्गे—“चउहिं ठाणेहिं हासु-

प्पत्ती सिया, तं जहा—पासित्ता जासित्ता सुणित्ता संजरित्ता" हास्यमोहनीयकर्मोदयेन हास्योत्पत्तिः स्यात् । तदपि हास्यं सनिमित्तं निर्निमित्तं वा स्यात् । हास्यमपि बहु क्रियमाणं कर्मबन्धायैव स्यात् । रत्यरती अपि न कार्ये, अहं सुखीत्यादिका रतिः साम्प्रतमहमसुखीत्यादिका चारतिः, ते द्वे अपि साधुना न कार्ये । शोचनं शोकश्चेतोऽभीष्टे वस्तुनि नष्टे न शोकः कार्यः । भयं सप्तधा—इहपरलोकादानाकस्मादाजीविकामरणाश्लोकभेदात् मन्तव्यं, तदपि न चेतसि धार्यं (जुगुप्सा न कार्या) । षट्कं व्रतानां प्राणिघातानृतोक्त्यदत्तग्रहणाब्रह्मपरिग्रहरात्रिभक्तप्रतिषेधलक्षणं सङ्घयितव्यं आत्मन्यारोपणीयं । पञ्च प्रमादाः मद्यविषयकषायतन्द्राविकथाख्याः सेवितव्या नैव । तथा पञ्चसङ्ख्याका दानलाभवीर्यभोगोपभोगरूपा अन्तराया निवारयितव्याः आत्मनः सकाशाद्दूरीकार्याः तत्प्रसरो नात्मन्याधेयः । इति काव्यसंक्षिप्तार्थः ॥ ४० ॥ अत्रार्थे महान् विस्तरोऽस्ति, परं कियानपि दृष्टान्तगर्भः सूच्यते—

महुराए संखनिवो पवज्जं लीकरिसु गुरुपासे । सो संपत्तो हत्थिणपुरम्मि गीयत्थसत्थमणी ॥ १ ॥ भिक्खट्ठेणं तेणं विणिग्गएणं निदाघसमयम्मि । हुयवहपंथाभिमुहं ठिएण दियसोमदेवक्को ॥ २ ॥ वच्चामि किमेएणं पहेण इइ पुच्छिएण तेणुत्तं । गच्छसु खडु एयम्मि य कोउगवसरसियचित्तेण ॥ ३ ॥ युग्मम् ॥ जइ पज्जलंतपाओ नच्चइ नणु एस तो हु सुंदरयं । पस्सामि निअच्छीहिं मणम्मि इइ चिंतियं तेण ॥ ४ ॥ तेण गवक्खगएणं सुहेण जंतो मुणी पहे दिट्ठो । तत्तो आगम्म पहं विप्पइ जलणुव्व पज्जलिरं ॥ ५ ॥ निंदंतेणऽप्पाणं तप्पासे तेण चरणमाइण्णं । भणियं जाइमओ से आसी सुत्तत्थकुसलस्स ॥ ६ ॥ पालिय पवज्जमिमो सहिय सुरत्तं तओ चुओ संतो । कासीए बलकोट्ठाभिहाणपत्तीए गोरीए ॥ ७ ॥ सहयारसुमिणसं-

सूइउ य पुत्तत्तणे समुप्पन्नो । अइकुच्छियरूवधरो जाओ मायंगजाईए ॥ ८ ॥ अह महुमासम्मि कयावि एस सह खुड्डएहिं
रममाणो । जं वा तं वा जंपंतओ य तेहिं गले गहिओ ॥ ९ ॥ नियमंडलाओ बाहिं खित्तो तो सोऽवि चिंतए चित्ते । एएहिं
कहं विहियं अहो अहो कम्मदोसेणं ॥ १० ॥ इत्थंतरम्मि एगो अही कुमाराण पासमल्लीणो । सो तेहिं खरकुणेणं निवा-
रिओ सविसदोसत्ता ॥ ११ ॥ जलसप्पो अह बीओ तक्खणमेएहिं आगओ दिट्ठो। जीवंतो सो मुक्को तो बलनामो विचिं-
तेई ॥ १२ ॥ सव्वेऽवि अप्पणो च्चिय दोसेहिं दुम्मई इह जीवो । न हु परसक्केहिं कयावि पावाई असुहसंघायं ॥ १३ ॥
तेहिं चिय जलसप्पो मुक्को जीवंतओ खु दिट्ठोऽवि । इय नाऊमहं दोसे कयावि न परस्स पयडिस्सं ॥ १४ ॥ इइ परिजा-
णिय समये समणत्तं गहिय गुरुसगासम्मि । सो पालइ निरवज्जं पवज्जं धम्मगुणसज्जं ॥ १५ ॥ अह विहरंतो पत्तो कासीए
सो हु तिंदुगवणम्मि । तिंदुगजक्खासेवियपाओ सम्मं तवं तवइ ॥ १६ ॥ तत्थऽन्नया समेओ अन्नो जक्खो वणम्मि पाहु-
णओ । कह जो तुमं न दीससि तो तं पइ तिंदुगो जणइ ॥ १७ ॥ साहुस्सेयस्साहं कुणमाणो ठामि भत्तिमणवरयं । तेणा-
गमणस्साहं न लहामवयासयं भणयं ॥ १८ ॥ मज्झवि उज्जाणम्मि य वसन्ति मुणिणो निरीहया गुणिणो । तेणुत्ते तत्थ
गओ पमाइणो तेण ते दिट्ठा ॥ १९ ॥ ते दोऽवि तस्स पासिं अणन्ति धम्माणुरायरंगिल्ला । अह कोसलियनिवंगुब्भवा स-
मेया तहिं जह ॥ २० ॥ जक्खभवणं विहेउं तीए दिट्ठो स काउस्सग्गठिओ । बलनामरिसी कसिणो मलमलिणो जीसहा-
यारो ॥ २१ ॥ हसिओ तरुणत्तमएण रूवलावन्नपुन्नदेहाए । पस्सह पस्सह सहिया पच्चक्खो रक्खसो किमयं ॥ २२ ॥ तो
सा जक्खेण सव्वेण तक्कयमुवहासमसहमाणेण । विहिया गहिल्लिया तह जह परिखीया मुणिवरेणं ॥ २३ ॥ एवं नज्जा

सव्वं हासो कस्सावि नेव कायव्वो । धम्मियलोयाण विसेसउ य तो वज्जियव्व इमो ॥ २४ ॥ तं चेव मुणिं हसिउं पत्तं धिज्जाइएहिं पुण दुक्खं । तो मियभासीहिं सया होयव्वं उवसमजुएहिं ॥ २५ ॥

॥ इति हास्योपरि(हरि)केशिदृष्टान्तः ॥

संयमिना संयमोपरि नारतिः कार्या । अत्रार्थे कण्डरीकदृष्टान्तष्टिप्यते—

जम्बूद्वीपे विदेहेऽत्र विजयः पुष्कलावती । नगर्यां पुण्डरीकिण्यामासीद्दासीकृताहितः ॥ १ ॥ द्विषाऽपि हि महापद्मस्तत्रास्ते भूमिवल्लभः । कृष्णस्येव गृहे पद्मा पद्मावत्यस्ति तत्प्रिया ॥ २ ॥ कण्डरीकपुण्डरीकावभूतां तत्सुतावुभौ । सौम्यत्वेनाथ महसा सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ३ ॥ बहुश्रुताः स्तुताचारा विचारागमपारगाः । अन्यदा समवासार्षुस्तत्रोद्याने मुनीश्वराः ॥४॥ तद्वियन्दिषया क्ष्माभृज्जगाम सपरिच्छदः । धर्मं सम्यक् समाकर्ण्य कर्णाभ्यामभ्ययावदम् ॥ ५ ॥ बृहत्तनयमास्थाप्य राज्ये प्राज्यरमाश्रये । अग्राहि भूभुजा दीक्षाऽनीप्सोर्लघुत्वमुपेयुषा ॥६॥ अधीत्य सर्वपूर्वाणि षष्ठाष्टमतपोभरैः । कर्मप्राग्भारमुच्छेद निरवद्यप्रतोद्यतः ॥७॥ प्रभूतकालमालम्ब्य संयमं संयमी क्रमी । शिवशर्म गताशर्म लेभे केवलमाप्य सः ॥८॥ युग्मम् ॥ त एव स्थविरास्तत्राजग्मुरन्येद्युरुद्यताः । जग्मतुस्तन्नमस्यार्थं द्वावपि भ्रातराविमौ ॥ ९ ॥ तथ्यां धर्मकथां श्रोत्रपथीकृत्य कृतादरः । पुण्डरीकः प्रपेदेऽसौ दृढमतमनोरथम् ॥ १० ॥ नत्वा गुरुं पुरीं गत्वा समाहूय सदाह्वयः । कण्डरीकमुवाचैवं सचिवानपि भूमिपः ॥११॥ वत्स प्रपालयात्मीयं राज्यमर्जय सद्यशः । अवियुक्ता मया भुक्ता भोगा रोगागमोज्झिताः ॥१२॥ अधारि श्रावको धर्मः कर्मघर्माम्बुदागमः । गतं तारुण्यमेव द्राक् यथा शैलनदीजलम् ॥१३॥ जज्ञे मरणमासन्नं क्षिप्रं तेन

मनो भृशम् । राज्यश्रियं प्रपद्यस्व प्रव्रज्यामहमाद्रिये ॥१४॥ कण्डरीकस्ततः प्रोचे किं प्रपातयसि प्रभो । पातकाम्भोनिधे-
रन्तर्मामन्धमिव सत्वरम् ॥ १५ ॥ अहमप्यस्मि संसारोद्विग्नचेता अनारतम् । दीक्षां कक्षीकरिष्यामि मान्तरायं विधेहि
मे॥ १६ ॥ द्विस्त्रिरुक्तं क्षितीशेन तथाऽप्येष महाग्रही । ततः पुनर्बभाणैनं युक्तमुक्तं त्वयाऽनुज ॥ १७ ॥ न त्राणं चरणा-
दन्यत् पोतवद्भववारिधौ । पततः सत्त्वजातस्य निस्तारस्यातिदुस्तरे ॥१८॥ परमेतद्दुराराध्यमधियामुद्धतात्मनाम् । यतश्च-
टुलताभाञ्जि करणानि स्वभावतः ॥ १९ ॥ विकारो दुर्निवारोऽयं स्मरजः खलु देहिनाम् । नवे वयसि वर्त्तिष्णोस्तृष्णैका
हृदि वर्धते ॥ २० ॥ गृहिभिः सह सम्बन्धस्त्याज्यो नार्यश्च वारिताः । सोढव्याः प्रौढभावेन दुस्सहाश्च परीषहाः ॥ २१ ॥
भ्रातः खलु त्वमद्यापि वर्त्तसे यौवनोन्मुखः । न बुध्यसे धर्ममर्म सम्यगर्हत्प्ररूपितम् ॥ २२ ॥ पूर्वमाराधय श्राद्धधर्ममभ्यस्य
सद्गुरोः । निर्विण्णकामभोगः सन् वार्धके व्रतमाचर ॥ २३ ॥ कातरैर्दुरनुष्ठेयं चारित्रं यद्यपि स्फुटम् । तथापि स्वप्रतिज्ञातं
नाहं शिथिलतां नये ॥ २४ ॥ न हि धीरधियां किञ्चिदसाध्यं वस्तु विष्टपे । स्वीकृतं निर्वहन्त्येव धुर्यवद्धुर्धरं धुरम् ॥२५॥
यद्युत्सुकोऽसि वत्स त्वं तत्कुरुष्व यथारुचि । इत्युक्ते वार्यमाणोऽपि सुहृद्भिरपि धीसखैः ॥ २६ ॥ प्रवव्राज महाभूत्या
कण्डरीकः सहानुगैः । सद्गुरोः सन्निधावेष आरराध यतिक्रियाम् ॥ २७ ॥ यतिधर्मं धुरीचक्रे पुण्डरीकस्तु भावतः । द्रव्य-
तस्तु दधौ राज्यमुद्विग्नो भवचारकात् ॥ २८ ॥ राज्याधाराङ्गरूढभाजो यावत्तावत्स्थिरो भव । सचिवैरेवमाख्यातेऽति-
प्रक्लिष्टक्रियोद्यतः ॥ २९ ॥ स स्वाध्यायशुभध्यानविधानविधितत्परः । सुरेभ्योऽप्यधिकं मेने सुखं दीक्षाप्रपालने ॥ ३० ॥
कियानप्यतिचक्राम कालः कौशलशालिनः । एवं हि कण्डरीकर्षेरमर्षेणोज्झितात्मनः ॥ ३१ ॥ प्रादुरासीदविश्रुतमञ्जरी-

उपदेश मञ्जुसौरजः । सुरभिः कोकिलोदारमधुरारवमञ्जुलः ॥ ३२ ॥ युग्मम् ॥ ईदृग्विधे मधौ प्राप्ते तच्चेतश्चलतामधात् । पत्रव- सप्ततिका.
॥१२७॥ ल्लपत्रस्य रागोदयमहाशुगात् ॥ ३३ ॥ अहो मोहोदयः रागरक्तजितं जगत् । तत्पुरः कस्य चातुर्यमनिवार्यं परि-
स्फुरेत् ॥ ३४ ॥ तादृग्विधविरागेण यः प्रव्रज्यामुपाददे । सोऽपि चेच्चलति ध्यानाद्धिग्धिग्दुष्कर्मचेष्टितम् ॥ ३५ ॥
अथवा कस्य मोन्मादजननं यौवनं स्मृतम् । मद्यपानमिवोद्दामकामसंजीवनोद्यतम् ॥ ३६ ॥ मोहवासनया नूनमनया
कुनयाध्वनि । प्रेर्यन्ते प्राणिनः सर्वे विज्ञा अज्ञानिका अपि ॥ ३७ ॥ धर्मश्रद्धाब्जपद्मी प्रक्षीना क्षणमात्रतः । विषया-
शामहावात्यावशतस्तन्मनोऽम्बरात् ॥ ३८ ॥ सर्वः सदुपदेशोऽस्य जगाल हिमपिण्डवत् । स्मरव्यापमहातापप्रसरोरुदि-
वाकरात् ॥ ३९ ॥ गता त्रपा नृपातङ्कादिव तस्करसन्ततिः । ननाश हरिणीवाशु मर्यादोन्मादसिंहतः ॥ ४० ॥ सर्वः
कुलाभिमानोऽस्य मीनवन्निर्जलाश्रयात् । प्रयातवान् परासुत्वमहो दुष्कर्मचेष्टितम् ॥४१॥ ततो निःसंगतोन्मुक्तमनसाऽनेन
चिन्तितम् । पर्याप्तं व्रतकष्टेनानिष्टेनारिष्टकारिणा ॥ ४२ ॥ श्रयिष्येऽहं निजं राज्यं साम्राज्यं यत्र चाद्भुतम् । शब्दादि-
विषयग्रामानभिरामानरं रमे ॥ ४३ ॥ चारकक्षिप्तवच्चित्ते दधानः संयमारतिम् । यतः परीषहोद्दामसुभटैर्महसोत्कटैः ॥४४॥
साधुवर्गमनापृच्छ्य प्रच्छन्नः स्तेनवत्क्षणात् । निर्गत्य गजवत्त्यक्तशृङ्खलबन्धितोऽहसा ॥ ४५ ॥ कृच्छ्रलिङ्गं वहन्नङ्गे समागात्
पुण्डरीकिणीम् । तस्थौ तद्बहिरुद्याने ग्लानेच्छः संयमोपरि ॥ ४६ ॥ तरुणैररुणैः पर्णैः कोमलैः किसलैस्तरोः । विरच्य स्रस्तरं
स्वैरं सुष्वाप निजलीलया ॥ ४७ ॥ विमुच्य वृक्षशाखायां निजं धर्मध्वजादि सः । आजुहाव नराधीशं निःशङ्कः पापक- ॥१२७॥
र्मधीः ॥ ४८ ॥ उद्यानपालकाज्ज्ञात्वा तदागममचिन्तितम् । चिन्तयामास चित्ते राट् कथमेकाकिताऽऽगता ॥ ४९ ॥

274

ध्रुवं भग्नपरीणामश्रवणादनुजो हि मे । ततः स्वल्पपरीवारस्तं दिदृक्षुर्व्रजाम्यहम् ॥ ५० ॥ इति निर्णीय भूभर्ता प्रयया-
वनुयायिभिः । वन्दित्वा तं जगादैवं भ्रातर्धन्योऽसि संयमात् ॥ ५१ ॥ पूर्वमेव मयाऽऽख्यायि भवतो भवतोयधिः ।
दुस्तरोऽयं भवाद्भीतस्तथैवाभजनिष्ट भोः ॥ ५२ ॥ राज्येन न हि मे कार्यं स्वीकुरु त्वं निजेप्सितम् । इत्युदित्वा ददावस्मै
राजचिह्नानि तत्क्षणात् ॥ ५३ ॥ श्रामण्यममृतप्रायमपास्य विषसोदरम् । स राज्यमाददे मन्दबुद्धिः सिद्धिपराङ्मुखः ॥५४॥
कः काचमणिमादत्ते मोज्झित्वा रत्नमुत्तमम् ? । चक्रवर्तिपदत्यागाद्रङ्कत्वं कः समीहते ? ॥ ५५ ॥ परं सुविषमः कर्मविपाकः
खलु देहिनाम् । शूरोऽपि भीरुवत्कार्ये दक्षो मूर्खायतेऽपि च ॥ ५६ ॥ निःशेषः साधुवेषोऽस्मादग्राहि धरणीभुजा । रङ्का-
दिव महारत्नमयत्नेन सुमेधसा ॥ ५७ ॥ नागरान्तःपुरादीनामनिष्टोऽप्येष विष्टरम् । आरुरोह स्वयं कण्डरीकः कस्तमु-
पाचरेत् ॥ ५८ ॥ विवर्णरूपलावण्यमगण्यगुणवर्जितम् । उपाहसन्निमं मन्त्रिसामन्ताद्या नृपानुगाः ॥ ५९ ॥ हर्यक्षासन-
मासीनः शृगालः किमयं स्वयम् । हाहा भद्यार्हतामेति रासभस्य कदाऽपि किम् ॥ ६० ॥ जनोक्तिमिति शृण्वानश्चु-
कोप हृदि निर्भरम् । प्रविशामि गृहं तावत् पश्चाच्छिक्षा करिष्यते ॥ ६१ ॥ क्षुत्परीषहखिन्नात्मा ततो भोज्यमकारयत् ।
सूपकारैर्महास्निग्धमधुरास्वादमद्भुतम् ॥ ६२ ॥ यदृच्छया तद्बुभुजे प्रमाणातीतमेष च । सर्वाङ्गीन इवाहीनरसनारसलालसः
॥ ६३ ॥ अङ्गनालिङ्गनादिभोगाभोगप्रसङ्गतः । तदन्याशुष्यदास्यस्य समुत्पेदे विसूचिका ॥ ६४ ॥ निद्राऽनागमना-
द्दाहोऽरतिः शूलं च दुःसहम् । उदरं वृद्धिमापन्नं रुद्धः पवनसंचरः ॥६५॥ ईदृगवस्थादुःस्थेऽस्मिन्न कोऽप्यायाति सन्निधौ ।
कः पश्यत्यास्यमस्यापि भ्रष्टस्येत्यपवादकृत् ॥ ६६ ॥ वयस्यैरपि नोपास्यो निन्द्यमानो जनैर्घनैः । अरातिजातिवद्याति

यद्येषा रात्रिरञ्जसा ॥ ६७ ॥ तदा पापानिमान् सर्वान् प्रातः प्रेतपतेर्गृहम् । प्रापयामि मुनिःशङ्कमित्यसौ ह्यचिन्तयत् ॥ ६८ ॥ कृष्णलेश्याक्लोद्भूतरौद्रध्यानैकतानधीः । पापात्मा मृतिमासाद्य सप्तमोर्व्यामवातरत् ॥ ६९ ॥ प्रस्तटे ह्यप्रतिष्ठाने त्रयस्त्रिंशन्मितात्म्बुधीन् । आयुः प्रपालयामास महावेदनयार्दितः ॥ ७० ॥ दुर्मत्या संयमात्त्या दुर्गत्याश्लेषतोऽमुना। सहस्रवर्षपर्यायमात्रयाप्याददेऽसुखम् ॥ ७१ ॥ अथ श्रीपुण्डरीकाख्यः प्रपन्नयतिवेषजाक् । धन्योऽहं येन संप्राप्तः साधुधर्मः सुरद्रुवत् ॥ ७२ ॥ प्रतोचारं विधास्येऽहं सद्गुरोः सान्निकं कदा ? । पुनः पुनरिति ध्यायन् प्रतस्थे गुरुसन्मुखम् ॥ ७३ ॥ ग्रामेषु विहरन् मार्गे रूक्षशीताशनैर्घनैः । आत्मानं यापयामास चरणाचरणोद्यतः ॥ ७४ ॥ कुशाङ्कुरातीक्ष्णास्यैः कण्टकैः कर्करैः खरैः । व्यथितक्रमयुग्मोद्यद्रुधिरारुणितावनिः ॥ ७५ ॥ क्षुत्तृष्णोष्णार्दितोऽप्येष नेर्यासमितिमत्यगात् । प्रशस्तखेदयोपगतश्चाद्य न च सत्त्वतः ॥ ७६ ॥ विशश्राम श्रमेणार्त्तः कस्मिन्नपि पुरे पथि । अन्यर्थ्योपाश्रयं तस्थौ स्वस्थस्संस्तारकोपरि ॥ ७७ ॥ कदाऽहं सद्गुरोः पार्श्वे यथोक्तविधिना व्रतम् । आराधयिष्येऽनघधीः ? साधयिष्ये परं पदम् ? ॥७८॥ इति ध्यायन् सुधीरात्मा समतामतान्वितः । बध्वाञ्जलिं निजे शीर्षेऽपाठीच्छक्रस्तवं मुदा ॥ ७९ ॥ नमोऽस्त्वर्हद्भ्य ईशेभ्यो भगवद्भ्यस्तथा नमः । नमो मद्धर्मदातृभ्य आचार्येभ्योऽप्यहर्निशम् ॥८०॥ अधुनापि तदध्यहं सर्वं प्राणातिपातनम् । सर्वं मृषावचः सर्वमदत्तं मैथुनं तथा ॥ ८१ ॥ सर्वं परिग्रहं सर्वं मिथ्यादर्शनशल्यकम् । प्रत्याख्यामि यदिष्टं च शरीरं व्युत्सृजामि तत् ॥ ८२ ॥ इत्यालोच्य प्रतिक्रान्तः श्रान्तः पापाध्वनस्तराम् । ॥ १२८ ॥

सर्वार्थसिद्धे शुद्धात्मा देवश्रियमुपार्जयत् ॥ ८३ ॥ त्रयस्त्रिंशत्सागराणि तत्रायुः पर्यपालयत् । ततश्च्युत्वा विदेहेषूत्पद्य सिद्धिं प्रयास्यति ॥ ८४ ॥ संयमाध्वपरिश्रान्तेनारतिर्यतिधर्मगा । व्यधायि कण्डरीकेण तथा धार्या न धीमता ॥ ८५ ॥ अकृतार्हद्व्रतोच्चारो धर्मे रतिर्व्यधाद्यथा । पुण्डरीकस्तथाऽन्योऽपि कुरुतात् सुखसाधनम् ॥ ८६ ॥ एवं श्रुत्वा कण्डरीकस्य वृत्तं, भव्या भव्याचारचारुत्वभाजः । चारित्राध्वन्युत्तमे भो रमध्वं, येन श्रेयःसुन्दरीं सुवृणुध्वम् ॥ ८७ ॥ संयमे नारतिः कार्या कण्डरीकमहर्षिवत् । संयमे च रतिर्धार्या पुण्डरीकमहर्षिवत् ॥ ८८ ॥

॥ इति रत्यरतिविषये कण्डरीकपुण्डरीकचरितम् ॥

अथ कस्मिंश्चिदपीष्टवस्तुन्यपगते हृदये सहृदयैर्न शोकशङ्कुः प्रवेश्यः । अत्रार्थे श्रीसगरदृष्टान्तः प्रस्तूयते—

अत्थि अउज्झपुरीए निव जियसत्तू जुहाऽवि जियसत्तू । पच्चूसवा सया जा लोएहिं अपत्तसोएहिं ॥ १ ॥ जुवराया य सुमित्तो मित्तो व वयस्स पोम्मवणसंडे । जियसत्तुनिवस्सासी अजियजिणो नंदणो निउणो ॥ २ ॥ सिरिसगरचक्कवट्टी सुमित्ततणओ लसंतगुणविणओ । दोहि वि इमेहिं दिक्खा गहिया नरअमरगणमहिया ॥ ३ ॥ अजियजिणोऽजणि राया जुवराया सगरनामधिज्जो य । अह सिरिअजिओ गिण्हइ चरणं कम्मि वि गए काले ॥ ४ ॥ भरहु व सगरचक्की जाओ राया पयावदिणनाहो । जस्सासी जयलच्छी करकमलनिवासिणी सययं ॥ ५ ॥ सट्ठिसहस्सा जाया तदंगया संगया गुणेहि सया । मुक्का न हु मज्जाया जेहिं जलहिं व गुहिरेहिं ॥ ६ ॥ तेसिं मज्झे जेट्ठो जन्हुकुमारो पयंडभुयसारो । तम्मि कयाऽवि हु तुट्ठो देउ व वरं पिया देइ ॥ ७ ॥ देव तवाणुग्गहओ अम्हे दंडाइरयणसंजुत्ता । विहरामो

जुवलयं ससहोयरया जहिच्छाए ॥ ८ ॥ दिन्नाएसो पिउणा जन्हू चलिउ ससिन्नपरिकलिउ । उद्दंडदंडरयणावणामियासे-
सरिउवग्गो ॥ ९ ॥ महया विच्छड्डेणं अच्चंतो चेइयाइं पइनयरं । गामे गामे साहम्मियाण बहुमाणमप्पंतो ॥ १० ॥ पत्तो
अट्ठावयगिरिमरिगिरिअसणी स जन्हुनरकुमरो । चउजोयणविच्छिन्नं तमट्ठजोयणसमुन्नयरं ॥ ११ ॥ सह सोयरेहिं चडि-
उ तम्मि गिरिम्मि स अप्पपरिवारो । तत्थेगजोयणायाममद्धजोयणसुविच्छिन्नं ॥ १२ ॥ गाउयतिगमुच्चयरं चउदारं चेइयं
महारम्मं । सिरिभरहरायकारियमणिवारियसुजससंचारं ॥ १३ ॥ मणिरयणसुवण्णुज्जलचउवीसजिणेसबिंबसोहिल्लं । निय-
नरहभाउसयथूभसंगयं सुकयपुंजमयं ॥ १४ ॥ दट्ठूण पहिट्ठो सो काऊण पयाहिणं पविट्ठो य । अच्चित्ता जिणबिंबे कय-
त्थमप्पं खु मन्नेइ ॥ १५ ॥ तो पुच्छिउं पयत्तो मंतिमिमं जिणहरं कयं केण । सिरिभरहवइयरो तेहिं साहिउ तप्पुरो स-
यलो ॥ १६ ॥ तो कहइ जन्हुकुमरो अन्नं गिरिमेरिसं गवेसेह । कारिज्जइ जत्थ मए वि एरिसो गरुअपासाउ ॥ १७ ॥
तो तेण गवेसाविय सवत्थ विउलविक्कमगउ पहुणो । एयारिसो न हु गिरि दिट्ठो दिट्ठीइ कत्थ वि य ॥ १८ ॥ अज्ज वि
जीवइ भरहो नूणं भरहस्स मज्झखंडम्मि । जस्सेरिसचेइहरमिसेण कित्ती परिप्फुरइ ॥ १९ ॥ जइ एवं ता एयस्स चेव
रक्खणविही विहेयव्वो । जेणागामिणिकाले लुद्धा पहुणो भविस्सन्ति ॥ २० ॥ अहिनवकारवणाउ पुरायणस्सेव पालणं
सुट्ठु । तो गिण्हित्ता ते दंडरयणमुद्दंडसुपयंडं ॥ २१ ॥ खणिउं लग्गा अट्ठावयस्स पासेसु भूरिभूजागं । तमहो सहस्सजो-
यणमवणिं भिंदिसु निस्संकं ॥ २२ ॥ पत्तं नागघरेसुं भित्ताइं ताइं तप्पहारेण । तत्तो भीया नागा जलणसिहं सरणमणु-
पत्ता ॥ २३ ॥ तव्वइयरो असेसो तप्पुरउ साहिउ तउ तेहिं । संभंतो सो सहसा समुट्ठि उट्ठिं पउंजेइ ॥ २४ ॥ तत्तो स

आसु रुसो संपत्तो सगरसुयसगासम्मि । ते जंपवइ अहो कह तुब्भेहिं दंडरयणेणं ॥ २५ ॥ भिंदित्ता जूवखयं अम्हाण भव-
णवो इमो विहिओ । तुम्हाणऽणत्थहेऊ अवस्समेसो समारंभो ॥ २६ ॥ जइ एवं नागकुलं कुलंतकरणाय तुम्ह खलु
होही । जणयबलेणं दप्पुद्धुरा य जाया कहं तुब्भे ॥ २७ ॥ तदमरिसहुयासणउवसमत्थमिह जण्हुणेयमुवइट्ठं । घणवुट्ठि-
समं वयणं जो जोगीसर कुरु पसायं ॥ २८ ॥ संहरसु रोसपसरं अवराहं खमसु इक्कमम्हाणं । तित्थस्स रक्खणट्ठा उव-
क्कमो एस परिहाए ॥ २९ ॥ जो तुम्ह [illegible] न एवमम्हे पुणो वि काहामो । सो उवसंतो संतो पत्तो सठाणमहिराया
॥ ३० ॥ जण्हू परियणमरकइ दुल्लंघा न परिहा जलुम्मुक्का । नीरेण ता भरेमो तत्तो (सो) दंडरयणेणं ॥ ३१ ॥ गंगापगं
पभिंदिय जलेण संपूरिया तओ तेहिं । अहिजवणमप्पयारे जलप्पवाहो समुच्छलिओ ॥ ३२ ॥ नाइणिकुलं खणेणं तस्संतं
पिच्छिऊण जलणसिहो । ओहिबलेण मुणित्ता चरियमिमं नणु तदाइन्नं ॥ ३३ ॥ रोसेण धमधमंतो गाढस्सरपुव्वयं कहइ एवं ।
निम्मज्जाया निल्लज्जा य तुम्हेऽजिसंजाया ॥ ३४ ॥ एक्कसि तुम्हाण मए अवराहो दुस्सहोऽवि खलु सहिओ । न हु संपयं
खमिस्सं जहोचियं लहु करिस्समहो ॥ ३५ ॥ इय भुवणमुहेणेणण पेसिया नयणविसमहाअहिणो । ते पज्जलंततित्ता नीहरिय
पज्जोइव्व लग्गा ॥ ३६ ॥ तक्खकुपिक्खणमुक्कविसमविसलहरिजलणरासीए । छारुक्करु व कया सव्वे ते सगररायसुया ॥३७॥
तक्खणमेगुच्छलिओ वलिओ हाहारवो सवरमज्झे । अवरोहपुरंधीओ रुयंति पइमरणदुक्खत्ता ॥३८॥ हाहा हया हयासा कया कयंतेण
निक्करंतेण । अवराहिं समं वेरं निक्कारणमुवहंतेण ॥ ३९ ॥ रुक्खाहारेण विवड्ढियाउ नवपल्लवाओ वल्लीओ । तरसुत्तेपण कहं
वड्ढन्ति सया निराहारा ॥ ४० ॥ पइविरहियाउ अम्हे हंसिस्सामो अहो कहं समुहं । नियजाउसयणवग्गस्सऽव्व धझावुया

कलिया ॥ ४१ ॥ इय विअविरीअं ताओ सचिवेहिं रक्खिया महाउदिया । छुहिय व हियावहपेसलाहिँ वग्गूहिं महुराहिं
॥ ४२ ॥ तह दासपेसवग्गो सब्बो आसासिओ य ठविओ य । न हु इत्थ सोयणिज्जं जओ इमे मुणियसुयसारा ॥ ४३ ॥ सब्बे
रायकुमारा दारासुय मोहवज्जिया धन्ना । तित्थस्स रक्खणट्ठा सजीवियं कप्पियं जेहिं ॥ ४४ ॥ इय सणिरेहिं मंतीहिं
तेहिं दिन्नं पयाणयं झत्ति । ते संपत्ता सिरिसगरचक्किआसन्ननयरीए ॥ ४५ ॥ समकालमेव सुयकालधम्मवत्ता अहो अव-
सवा । वच्चह निवपुरओ (कह) अक्खयमागएहिं सयं ॥ ४६ ॥ ता खज्जाकरमम्हाणमेयमग्गिम्मि ता पविस्सामो । इय
दुम्मणविमणाणं एगो तेसिं दिओ मिलिओ ॥ ४७ ॥ कहमेवमाउलत्तं विसायमावहह तेहिं तो कहिए । तेणुत्तं संसारे सुह-
मसुहं वाऽवि संघडइ ॥ ४८ ॥ अच्छेरमित्थ न हु किं वि एयमवि नणु करेमि भूवइणो । पडिवन्नं तेहिं तओ अणाहमरूयं
स संधम्मि ॥ ४९ ॥ आरोविऊण रोइउमाढत्तो करुणविरससद्देहिं । हा मुद्दो मुद्दोऽहं महकट्ठयरं समावडियं ॥ ५० ॥
पत्तो रायदुवारं तस्साराविं सुणिसु भूवइणा । सद्दाविओ स तुरियं विप्प तुमं केण मुसिओऽसि ॥ ५१ ॥ इइ पुट्ठे वागरियं
देव दयं कुणसु देहि आधारं । अहिणा मह्देस तणओ दट्ठो दुट्ठेण इक्कोऽवि ॥ ५२ ॥ जीयावेह इमं ता अम्हाणं देह
पुत्तभिक्खं जो । इत्थावसरे पत्ता ते चेवि हु मंतिसामंता ॥ ५३ ॥ जोहारिय भूमिवइं आसीणा दीणदीणदुब्बयणा । तो
नरवइणा विप्पो सद्दाविय एवमाइट्ठं ॥ ५४ ॥ एयं धिज्जाइसुयं निव्विसपसरं लहुं तुमं कुणसु । विप्पो इय वज्जरई नाह
इमं सुणह मव्वयणं ॥ ५५ ॥ न हु मरणमणुवगओ जम्मि जणो कोइ तग्घरस्स जया । आणिज्जइ लहु रक्खा तो जीवावेमि
नो इहरा ॥ ५६ ॥ तो जाइया विचूई घरे घरे सयसहस्ससो तेसु । जायाइं बंधुमरणाइं पाविज्जइ तारिसा कह सा ॥ ५७ ॥

तो साहिय महिवइणो तिजए विहु कत्थ खमए रक्खा । जइ एवं ता किं नियपुत्तं सोएसि अहह मुद्धा ॥ ५८ ॥ सव्वेसिं सत्ताणं मरणं साहारणं नणु इमं जो । एएण समं न बलं नेव छलं चमए किं वि ॥ ५९ ॥ एगे उप्पज्जंती मरंति अन्ने ठिई जवस्सेसा । वेस व विविहरूवा वि नडइ सव्वं पि तियलोयं ॥ ६० ॥ माहण मा हण अप्पं मुद्धा कहं रुयसि कुणसु अप्पहियं । तुमवि कहं कवलिज्जसि न हु दुज्जयमच्चुसीहेण ॥ ६१ ॥ तो बाहवेण वुइयं अहमवि जाणामि एयमवि-गप्पं । परमंगरुहस्स हियं सहिउं दुक्खं न सक्केमि ॥ ६२ ॥ जाओ कुलक्खओ मे विणा सुएणऽज्ज रज्जसज्जपहो । दीणाणा-हसु वल्लह उविक्खिओऽहं देव देवेण ॥ ६३ ॥ मह माणुसस्स भिक्खं देसु सुओ जीवणेण जणनाह । चक्की जंपइ तं पइ जो विप्प सुणेहि मह वत्तं ॥ ६४ ॥ न हु विहिणा सह पोरिसमसरिसमुल्लसइ कस्स वि जयम्मि । सक्कस्स चक्किणो वा खंदस्स तहा मुकुंदस्स ॥ ६५ ॥ सत्थाइं सुतिक्खाइं वि न मंततंताइं तह य जंताइं । एयम्मि फुरंति अहो अदिट्ठदिसप्पहारम्मि ॥ ६६ ॥ सोगं हयपरलोगं ता उज्झिय धरसु धीरिमं चित्ते । पवज्जाए कज्जे निरवज्जाए जयसु सज्जो ॥ ६७ ॥ साहसु पर-लोयहियं गए मए वा विणट्ठनट्ठे वा । को दक्खो परितप्पइ विहुरई वा सवत्थुम्मि ॥ ६८ ॥ विप्पेणुत्तं नरवर सच्चमिणं किं कएण सोएण । रुइएण अणुमएण व जत्थ न पडिसहई कोऽवि ॥ ६९ ॥ एवं जइ ता तुममवि मा राय करेज्ज सुप्प-मायपरो । सोगमसंजयविकज्जो संजाए विहिवसेण पहो ॥ ७० ॥ तो संजंतो राया पुच्छइ किं सोगकारणमिहत्थि । विप्पे-णुत्तं तुह सट्ठिसहस्सपुत्ता मिइं पत्ता ॥ ७१ ॥ सव्वेऽवि इक्कवारं पारंजं कुणसु मा विसायस्स । इय वज्जपहारोवममाइन्निय कन्नकडुयगिरं ॥ ७२ ॥ सहसा विसन्नचित्तो पडिओ राया अतुल्लमुच्छाए । पीढाओ महीपीढे सेलाओ गंडसेलु व ॥ ७३ ॥

मुत्ताविगमे सोगाउरियचित्तो विमुक्ककंठमिमो । परिदेवित्ता गाढस्सरेण इय पलविउं लग्गो ॥ ७४ ॥ हा पुत्ता हा मित्ता हा सुविणीया सयाऽवि पिउभत्ता । गुणवच्छला य सव्वे हा हिययपमोयसंजणया ॥ ७५ ॥ मिल्हित्तु अणाहं मं कत्थ गया कह मया अहो किमिमं । जायं खु अकरिज्जं सुदंसणं देहि दुहियस्स ॥ ७६ ॥ हा निग्गुण हा निग्घिण किमिकासि ताणि संहरंतेण । रित्तं चरियं ताणं महइज्जाणं विहिविहिअं ॥ ७७ ॥ इच्चाइ विलवमाणो पाणोवरमे सुयाण सगरनिवो । विप्पेण भासिओ अह कह मे उवएसमप्पेसि ॥ ७८ ॥ निस्सारं संसारं सयमेव जणित्तु कह ससोग तुमं । सव्वोऽवि जणो विउसो परस्स उवएसदाणम्मि ॥ ७९ ॥ नियबहुहनिहणखणे कस्स वि न हु धीरया धुवं फुरइ । तुह पुण सट्ठिसहस्सा सहसा देवेण संहरिया ॥ ८० ॥ तुममसि विउसाण वरो सप्पुरिस धरेसु धीरगुणमसमं । सव्वंसहु व्व सव्वंसहा महमाणवा हुन्ति ॥ ८१ ॥ अलमित्थ विलविएणं न कम्मबंधस्स कारणं रुइरं । अक्कंदणयं रुयणं सोगं संतावकरणं च ॥ ८२ ॥ तो सोयन्ति न विउसा चिंतंता भवसरूवमथिरयरं । इच्चाइ वयणविन्नाससालिणा भाविओ राया ॥ ८३ ॥ सोगाओ निवित्तं तं मुणित्तु अहमंतिणो वि अकहिंसु । सव्वं पि सुयसरूवं अट्ठावयवइयरुप्पन्नं ॥ ८४ ॥ रण्णा वेरग्गवसा असासयं दट्ठुमखिलधणरज्जं । विज्जुलयाचंचलयं जुव्वणयं सयणमाईयं ॥ ८५ ॥ रज्जम्मि निवेसित्ता भगीरहं संमुहं नयपहस्स । सिरिसगरचक्कवट्टी पासे सिरिअजियसामिस्स ॥ ८६ ॥ निरवज्जं पव्वज्जं सज्जिय वज्जिय समग्गसावज्जं । केवलनाणसणाहो नाहो जाओ सिवसिरीए ॥ ८७ ॥ जह सगरेणं सोगो विहिओ पुत्ताण तह न कायव्वो । जह मुक्को विप्पगिरा जहा तहा खलु

विहेयवं ॥ ८८ ॥ इय सगरचक्किचरियं संखित्तं वुत्तमित्थ वत्थुम्मि । जवा जाविज्जु मणे आराहह समणधम्मधुरं ॥ ८९ ॥

॥ इति शोकावकाशाप्रदाने श्रीसगरचरित्रम् ॥

अथ "जयं न कार्यं" अत्रार्थे श्रीकामदेवदृष्टान्तः सन्धिबन्धेनोच्यते—

सिरितिसलानंदणमणआणंदण वद्धमाण जिणवर नमिय । पभणिसु हुंतवंगह सत्तमअंगह कामदेवसावयचरिय ॥१॥ धन-धन्नसमिद्धउं अत्थइ देस, मगहाभिहाण सुहसंनिवेस । गयकंपा चंपापुरीय जाणि, तिहिं कणयरयणमणितणीयखाणि ॥२॥ जिय-सत्तुराय पुरि करइ रज्ज, अरिदलबलभंजणकज्जसज्ज । गाहावइ निवसइ कामदेव, सुह विलसइ जिम दोगुंददेव ॥३॥ तसु जहा नाम सुरूव भज्ज, अइनिम्मलसीलगुणाऽणवज्ज । अह पुन्नभद्दवरचेइयम्मि, नाणाविहतरुगणसोहियम्मि ॥ ४ ॥ सिरिगोयमसुहुम पमुक्ख साहु, परिवरिय हरिय भवदुक्खदाहु । विहरंतउ पत्तउ वीरनाह, चंपापुरिपरिसरि सुरसणाह ॥५॥ जियसत्तुराय परिवारजुत्त, सिरिवीरचरणवंदणनिमित्त । अह कामदेवगिहवइ पवित्त, कियवेस समवसरणम्मि पत्त ॥६॥ पहु पणमिय देसण सुणीय रम्म, नियचित्तिहिं जाणीय धम्ममम्म । सम्मत्तमूलवयबारसेव, पहुपासिहिं गिण्हइ कामदेव ॥ ७ ॥ अरिहंत देव गुरु साहु धम्म, जिणधम्म एह सम्मत्त अम्ह । परतित्थियदेवा न हु नमेसु, न हु अन्नतित्थ सेवा करेसु ॥ ८ ॥ न हु थूलजीवहिंसउं कयावि, तह पंच अलिय टालउं सयावि । परधण न हु गिण्हउं पावहेउ, भद्दा विण रमणी नियम एउ ॥ ९ ॥ ववसाय कणंतरि तह निहाणि, छक्कोडिकणयपरिगहपमाणि । छग्गोउल सुरही सहस सट्ठि, पीएसु नीर आगासवुट्ठि ॥ १० ॥ सय पंच पंच हल सगड जाणि, पवहण चत्तारि तहा वखाणि । सयसहस पाय चुप्प-

फणितिम्न, जिठीमुहदंतण मत्र अम्न ॥ ११ ॥ उवहृण होउ सुगंधयाण, उन्होदय अरु धरू अंगन्हाण । करि मुहिय कुंरुख-सुयलकम्नि, सियवत्थजुयल पहिरएइ तुम्नि ॥ १२ ॥ तणुलूहण मंजिठिय सुवत्थ, मह हाव विलेवण तह पसत्थ । घणसार अगरु केसरिहिं सार, तुइ फल्लकमलमालइ उदार ॥ १३ ॥ तह धूव सिलारस अगरुआण, सवि अन्नधूव कियपच्च-खाण । तंडुल तह मुग्गतणउ पलेह, महकउपेय पुण होज्ज एह ॥ १४ ॥ चोयणिहिं कलमचाउल पवित्त, मुग उरूद कलाई दालिजुत्त । अइसुरहि सुरहिघीय सरयकाल, संजवखीरामलफल रसाल ॥ १५ ॥ मंकुकिय तह पल्लंक साग, तुइ तिम्मण पूरणवडयराग । घयवर अपुव तह खंरुखजा, पकन्न अन्न मह वज्जाणिज्ज ॥ १६ ॥ जाइफल देवकुसुम कपूरि, एलाककोलयखरउचूरि । ए पंच मेलि तंबोल मत्र, संपजइ जिणि मुहसुद्धि वज्ज ॥ १७ ॥ घात—इय लेवि अजिग्गह नमिय जयप्पह कामदेव आवीय सघरे । जदा तसु जारिय सामि जुहारीय बारसवय गिएहइ सुपरे ॥ १८ ॥ चउदस वरसिहिं सिरिकामदेव, विहिसउं निम्मिय वयबारसेव । अह चिंतइ पच्छिमरत्ति चित्ति, हिव किजइ धम्म विसेस ऊत्ति ॥ १९ ॥ गिहकज्जि जूरिआरंजजग्ग, सूरुग्गमि मित्तसनाइवग्ग । चोयाविय पुच्छिय गेहजार, अप्पइ नियजिठह सुयह-सार ॥ २० ॥ घात—नयरीमज्झारिहिं घणवित्थारिहिं पोसहसाल स कारवइए । इक्कारस सावयपडिम पडावय कामदेव सावय वहइए ॥ २१ ॥ जिणरायपाय पुज्जइ तिकाल, सम्मत्त पडिम पालइ रसाल । तुइमास धरइ वयबारसार, सामाइय पालइ निरइयार ॥ २२ ॥ चउजेय करइ पोसह विसुद्ध, चउपवतिहीसु स धम्मसद्ध । सिरिकामदेव किय काउसग्ग, अत्थइ जा निम्मलजाणलग्ग ॥ २३ ॥ इत्थंतरि माइ मिछदिठि, उवसग्गह कारणि बद्धमुठि । संपत्तउ निठुर कूरकम्म,

284

न वि जाणइ जिणवर धम्म रम्म ॥ २४ ॥ मसि अयसिकुसुम असिगुळीथवल, अइटप्पर सुप्पयसरिसकन्न । अरुणग्गि-
नयण विकरालवेस, उप्परमुह जिब्भी कविलकेस ॥ २५ ॥ चूल्हीजुयसन्निहफुक्कनास, घोरूयपुञ्जोवम कुच्च तास । कुसि-
दंत सत्ततालुच्चदेह, गिरिकंदरसममुह दुरकगेह ॥ २६ ॥ दुक्कर जसु पत्थरसिलसमाण, खोढीकिरि अंगुलिसेणि जाण ।
अइलंकखड्ड पिट्टप्पएस, दुप्पाय जासु पव्वयविसेस ॥ २७ ॥ काकिंरूय उंदिरतणी माल, गळि पहिरी जेण महाकराल ।
कुंरूलकियकन्निहिं नउल जेणि, फणहरगणि बद्धीय जासु वेणि ॥ २८ ॥ इय रक्कसरूव करेवि देव, बीहावइ सावय
कामदेव । रे धिट्ठ दुट्ठ निग्गुण अणज्ज, जइ पोसह मिल्हिसि नहीय अज्ज ॥ २९ ॥ तउ दिक्खि तिक्ख मह खग्ग एह,
तुह खंरू खंरू हउं करिसु देह । निसुणंतउं इय तव्वयण दुट्ठ, न चलइ नियझाणह सो विसिट्ठ ॥ ३० ॥ न हु मेरुमही-
धर चलइ ठाण, न हु चुकइ अरजुनतणउ बाण । मज्जाय न मिल्हइ जलहि जेम, नवि मुचइ धम्मिय झाण तेम ॥३१॥
करवाळि करी तिणि किद्ध खंरू, उवसग्ग सहइ ते अइपयंरू । वेयण अहियासइ चित्तसुद्धि, निच्चल आणेविण धम्म-
बुद्धि ॥ ३२ ॥ घात—जूमंकळि निवडिय देविहिं विनडिय कामदेव साहसपवरो । न गणइ नणु वेयण छेयण भेयण
पुण उहिय सुहझाणपरो ॥ ३३ ॥ हिव जाणिय देविहिं उहिनाणि, अज्ज वि सो वट्टइ धम्मझाणि । ता किज्जइ पुणरवि
को उवाउ, जह नज्जइ सावयधम्मजाउ ॥ ३४ ॥ अंजणपव्वय किरि मुत्तिमंत, गलगज्ज करंतउ अउमहंत । सुपयंरू सुंरू-
दंरूहिं कराल, दंतूसल मूसलसम विसाल ॥ ३५ ॥ इय हत्थिरूव किरि सुर कहेइ, हियरूड मज्झ अइघण वहेइ । जइ
छड्डसि नहु तउं पच्चखाण, सामाइय पोसह धम्मझाण ॥ ३६ ॥ ता संपइ सुंरूादंरूअग्गि, उछालिय वेगिहिं गयणमग्गि ।

चंपिय पयतलि मारिसु निसंक, तुह पकिस्सइ मरणअवत्थ वंक ॥ ३७ ॥ इय जंपिय कंपिय न हु तहेव, झाणइ नवि
चुक्कउ कामदेव । तं जाणि नाणि नियसुंडदंमि, उल्लालिय गयणिहिं तेण चंमि ॥ ३८ ॥ निवडंतउ दंतूसलिहिं विद्ध,
पुण रोसिहिं नियपयतलिहिं दिद्ध । तिहिं दिठ दुक्ख नारय सरिक्ख, तहवि हु न हु खंडिय धम्मपक्ख ॥ ३९ ॥ अह
हत्थिरूव संहरिय तेण, किय सप्परूव देविहिं खणेण । घणकज्जलसामल कुडिलकाय, रोसारुण नयण जिसउ पिसाय
॥ ४० ॥ दिठीविस एरिस अइकराल, मिल्हंतउ फूंकिहिं विसहझाल । तसु अग्गइ आवीय जणइ एम, हिव छुट्टसि मुज्झ
वसि पडिय केम ॥ ४१ ॥ अज्जवि छंडसि किय काउसग्ग, इणि धम्मि नत्थि तुह मुक्ख सग्ग । तउं म करि अनिग्गह
नीम आलि, मइं डसिय मरण पामिसि अकालि ॥ ४२ ॥ इय वार वार वागरिय तास, पुण चित्तइ न गयउ धम्मवास ।
तउ तक्खणि उग्गभुयंग रीस, जरि आवीय वीटइ गीव सीस ॥ ४३ ॥ दसणिहिं करि डसिवा लग्ग अंग, पुण होइ ख-
गार न चित्तजंग । खोअइ तसु हीयइ सुतिक्ख दाढ, इणिपरि तिणि वेयण सहिय गाढ ॥ ४४ ॥ घात—अह उहि
पउंजिय सुर मणरंजिय तसु निम्मलगुण सो मुणए । पयडीहुअ तक्खणि जय जय रव भणि कामदेव सावय थुणए ॥४५॥
जसु कन्नजुयलि कुंडल विसाल, अमिलाण कंठि वरकुसुममाल । सिरिमउड रयण मणि जडिय चंग, आभरणिहिं झिग-
मिग करइ अंग ॥ ४६ ॥ अइफारहार सिंगारसार, कयवार करइं सुर वार वार । हरि हर चउराणण अमरवार, सुर-
गुरु तुह गुण नवि लहइं पार ॥ ४७ ॥ तउं धन्नपुन्न गुणरयणखाणि, जसु जंपइ जस नियमहुरवाणि । सुरवइ सुरगणम-
ज्झिहिं निविठ, ते कामदेव मइं अज्ज दिठ ॥ ४८ ॥ सहलउ तुह जीविय मणुअजम्म, जिणि छंडिय न हु जिणरायधम्म ।

॥१४३॥

उप्पन्नइ एरिस संकडम्मि, अइभेरवभयसयसंकुलम्मि ॥ ४९ ॥ इणिपरि गुणवन्नण करीय तस्स, सिरिकामदेव सावयवरस्स । संपत्त देव सुरलोयठाण, वासव अग्गइ किय तसु वखाण ॥ ५० ॥ अह गिन्हेइ जहारमए एह, नियचित्ति अभिग्गह सुकयगेह । पोसह पारिसु सिरिवद्धमाण, पय नमिय पच्छाय समइ सुझाण ॥ ५१ ॥ दिणयरउग्गमणिहिं सुद्धवत्थ, पहरिय मेलिय नियमयणसत्थ । निग्गमई चंपापुरवराउ, सिरिसंखसड्ढ जिम सुद्धभाउ ॥ ५२ ॥ घात—तिपयाहिणसारीय सामिजुहारिय वारीय आसायण निठण । निसुणइ जिणवाणीय अमीयसमाणीय आणीय मनि आणंदघण ॥ ५३ ॥ आभासिय सामीय कामदेव, तुह पासि अज्ज संपत्त देव । तिणि रक्खस रूव करी सपुष, करि खग्गधरी तउ भिन्नभिन्न ॥ ५४ ॥ तयणंतर हत्थिभुयंगमाण, वेउविय रूव महापमाण । तुह तेण उवद्दव भूरि किद्ध, तउं गिरि जिम तिक्खसरिहिं न विद्ध ॥ ५५ ॥ अइ दुद्धर धीरत्तण धरेवि, तइं पालीय पोसहपडिम लेवि । अह समणासमणी सामि तत्थ, आमंतिय भासइ इय पसत्थ ॥ ५६ ॥ गिहिवास वसंतह सावयाण, जइ एरिस निच्चल धम्मझाण । सुत्तत्थसार संगहपरेहिं, वेरग्गखग्गमणमुणिवरेहिं ॥ ५७ ॥ ता संजमवयकज्जिहिं विसेसि, धीरत्तण धरिवउ विसमदेसि । इय सामिवाणि सुणि एगचित्त, सव्वे जणंति मुणिवर तहत्ति ॥ ५८ ॥ घात—जिणनायग वंदिय गुणअभिनंदिय गोयमपमुह नमेवि करे । पोसह संपूरिय हरिसंकूरिय कामदेव संपत्त घरे ॥ ५९ ॥ अह काउसग्ग पडिमा करेइ, सो पंचमास विहि अणुसरेइ । छम्मास धरइ वर बंभचेरु, थिरचित्त करी जिम रहइ मेरु ॥ ६० ॥ सच्चित्त जिमइ न हु सत्तमास, आरंभ करइ नहु अट्ठमास । न करावइ अवह पासि तेम, नवमास करइ इणिपरिहिं नेम ॥ ६१ ॥ तसु कज्जि रद्ध तं नहु जिमेइ, दसमास

इसीपरि सो गमेइ। रयहरण अनइ मुहपत्तीय लेइ, मुणिवेस सीसलुंचिय करेइ ॥ ६२ ॥ इक्कारस मासा इय करेइ, पडिमा इक्कारस
अणुसरेइ। निसि सेसि धम्मजागरि करेइ, नियचित्तिहिं इणिपरि चिंतवेइ ॥ ६३ ॥ पणइंदिय तिवलुसासआय, दस पाण
सहिय जा सक्काय। सिरिवीरनाह जां विजयवंत, अणसण हउं गिण्हिसु ता पसंत ॥ ६४ ॥ अह सत्तखित्ति धण वावरेइ,
गुरुमुहि दंसणवय उच्चरेइ। चत्तारि सरण चित्तिहिं करेइ, मंगल चत्तारि समुच्चरेइ ॥ ६५ ॥ पाणाइवाय जं किय निसंक,
जासा असच्चजासिय जु वंक। अणदिन्न लिद्ध जं धण अपार, मेहुण जं सेविय मइं उदार ॥ ६६ ॥ जं किद्ध परिग्गह
मइं असार, जं कोह माण माया विकार। जं लोभ पिम्म कलहो य दोस, पेसुन्न अरइ रइ बहुकिलेस ॥ ६७ ॥
परवाय परह जं अब्भखाण, इय किद्ध अढारस पावठाण। विगहा जं विहिय चउप्पयार, बावीस अभक्खह किय
आहार ॥ ६८ ॥ जं अट्ट रुद्द किय दुन्निझाण, आसेविय पनरस कम्मदाण। हिंसिय चउरासी लक्ख जीव, ते मिच्छादु-
क्कड जावजीव ॥ ६९ ॥ जिणराय पूय किय तित्थजत्त, जं पोसह सामाइय पवित्त। जं भत्तिहिं दिन्नउ मुणिहि दाण, जं
सीलिय सील दयानिहाण ॥ ७० ॥ जं बारभेय तव किय पसिद्ध, जं भावण भाविय अइविसुद्ध। जं पालिय वयसम्मत्तसार, जं
गुरुजण सेविय बहुपयार ॥ ७१ ॥ भात—इच्चाइ जु किद्धउं तिजय पसिद्धउं धम्मविसुद्धउं जिणकहिय। ते सवि अणुमोयइ
चित्त पमोयइ कसमल धोयइ पुव्वकिय ॥ ७२ ॥ संलेहण किद्धी मास दुन्नि, तिणि अप्पा पूरिय पउलपुन्नि। अणसण परिपा-
लिय एगमास, धणसयण मुत्त परियण निरास ॥ ७३ ॥ परमिट्ठिमंतसुहझाणलीण, पज्जंतकालि नहु हीण दीण।
सो वीस वरिस लिय सावगत्त, सोहम्म नाम सुरलवणि पत्त ॥ ७४ ॥ सोहम्मवडंसयवरविमाण, ईसानकूणि जसु अछइ ॥ १४४ ॥

गाण । अरुणाजविमाणिहिं सुकय पुन्न, सिरिकामदेव उप्पन्न धन्न ॥ ७५ ॥ तिहिं सत्त हत्थ सुपसत्थ देह, कंचणवसु-जल सुरकगेह । चत्तारि पलिय पालेवि आउ, अहरगण सेविय सुरसहाउ ॥ ७६ ॥ अह इंदभूइ पुच्छइ जिणिंद, पय पणमी भाव धरी अमंद । चविऊण कहिं गमिही तउ य, पहु पभणइ गोयम निसुणि सोय ॥ ७७ ॥ उवजिय खित्त महाविदेहि, उत्तमकुलि सावय इब्भ गेहि । तिहिं पालीय संजम अप्पसरक, पामेसइ सासय मुरकसुरक ॥ ७८ ॥ सिरि-वीरनाह मुहकमल रंगि, निसुणीय नाणाविह जुत्तिजंगि । सोहम्मि कहिय जह जंबुसामि, अयइ सुय सत्तम अंगठामि ॥ ७९ ॥ तिणिपरि मइं जंपिय लेसमित्त, नवसंधिबंध बंधुर चरित्त । अन्नाए दोसि जं इह उसुत्त, तं मिच्छादुक्कड मह निरुत्त ॥ ८० ॥ इय खेमिहिं जासिय धम्मिहिं वासिय कामदेव सावय चरिय । जे नियमणि आणइं ते सुह माणइं सोमयणि सिवसिरि वरीय ॥ ८१ ॥

॥ इति श्रीकामदेवश्रावकसन्धिः ॥

अथ दुगंछोपरि निदर्शनं दर्श्यते—

कायवा न दुगंछा, कस्स वि नियतणुसुइत्तगवेण । कम्मवसगस्स कस्स वि, विसेसउ साहुवग्गस्स ॥ १ ॥ जो पुण कुणइ अयाणो, नाणझाणोवलत्तसाहुस्स । सो सबुवेयकरो, जायइ इह नंदवणिउ व ॥ २ ॥ चंपाए नयरीए, सुनंदना-मेण वाणिउ आसि । सो अत्तदेहचोरकत्तणेण अवगणइ सवं पि ॥ ३ ॥ जो जं मग्गइ साहू, तस्स तयं देइ परमत्र-धाए । उसहजेसजाई, सो पुण जंमणरउ वाढं ॥ ४ ॥ अह अन्नया तदावणमुवागया जल्लपरिगया रिसिणो । गिम्हा-

यवसंतत्ता, केण वि कहोए छज्जमाणा ॥ ५ ॥ तद्देहदुरहिगंधप्पसरेणजिणूयसुरहिवासा य । उसहसया य जाया, मलस्स
गंधो समुच्छलिओ ॥ ६ ॥ तत्तो तेण विमंसियमेयं सुहसुरहिवासियंगेण । समणाणं सव्वमवि नणु, लट्ठं जइ न हु मलो हुंतो
॥ ७ ॥ तेणिक्केणेव दुगंछणिज्जमेसिं चरित्तमखिलं पि । दुद्धंतरालपडिओ, कंजियबिंदू हरइ सायं ॥ ८ ॥ अपडिक्कंतो
एयट्ठाणाओ इमो गओ कयंतघरं । उववन्नो सुरलोए, किरियाधम्माणुभावेण ॥ ९ ॥ तत्तो चुओ पुरीए, कोसंबीए महि-
भपुत्तत्तं । पावित्ता निविन्नो, जवाओ पव्वज्जामावन्नो ॥ १० ॥ चारित्तरत्तमणसो, कम्मसुहन्नं मुणिस्स तस्स तओ । जाओ
दुग्गंधंगो, संगो वि हु जस्स अरइकरो ॥११॥ सो जाइ जाइमंतो वि, जत्थ जत्थालएसु सड्ढाणं । निंदइ तत्थासेसो, लोओ
सोओवगयचित्तो ॥ १२ ॥ साहूहिं वारिओ तो, बाहिं निग्गह मा तुमं वच्छ । जेण जणुड्डाहच्चरो, दुवारो पसरिओ लोए
॥ १३ ॥ तो चिट्ठइ वसहीए, चेव इमो तस्स अन्नपाणाई । आणित्तु दिंति मुणिणो, गुणिणो गुणगारवुम्मुक्का ॥ १४ ॥
दिवसे वा रत्तीए, काउस्सग्गं करेइ सो निच्चं । निच्चलचित्तत्ताए, मेरुव्वाकंपणिज्जतणू ॥ १५॥ सासणसुरीए तत्तो, विहिओ
सो सुरहिदेहवासिल्लो । किरियाणुट्ठाणपराण, दुलहं किमिह लोयम्मि ॥ १६ ॥ बंधुरगंधुद्धुरदेहयाए पुणरवि तहेव
जणमज्झे । जाओ अ वन्नवाओ, तस्स तओ देवयाए पुणो ॥ १७ ॥ साहावियंगगंधो, कओ इमो पालइ निचं चरणं । सम्मं
धम्माराहणपरो मुणी सग्गइं पत्तो ॥ १८ ॥ एयं सुनंद वुत्तं, चित्तम्मि विसारया निवेसित्ता । परिहरह दुगंछजरं, जइ
सुहिय होह परजम्मे ॥ १९ ॥

॥ इति जुगुप्सोपरि दृष्टान्तः ॥

290

अथ व्रतानां षट्कं साधुयोग्यमुपदिश्यते—किं तत्? प्रथमं तावत्प्राणिघातविरतिव्रतं त्रिधा मनसा वचसा कायेन पालनीयं। द्वितीयं मृषावाक्यविरतिव्रतं त्रिधा मनसा वचसा कायेन तदपि पालनीयं। तृतीयमदत्तग्रहणविरतिव्रतं तदपि त्रिधा धार्यं। चतुर्थमब्रह्मविरतिव्रतं तदपि त्रिधा पालनीयं। पञ्चमं मूर्छापरिग्रहत्यागरूपं। षष्ठं रात्रिभुक्तविरतिरूपं। यदुक्तं श्रीपाक्षिकवृत्तौ—"सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं, सव्वाओ मुसावायाओ वेरमणं, सव्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं, सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं, सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमणं, सव्वाओ राइभोयणाओ वेरमणं"। तद्यथेत्युपदर्शनार्थः। सर्वस्मान्निरवशेषात्त्रसस्थावरसूक्ष्मबादरभेदभिन्नात्कृतकारितानुमतिभेदाच्चेत्यर्थः। अथवा द्रव्यतः षड्जीवनिकायविषयात्, क्षेत्रतस्त्रिलोकसंभवात्, कालतोऽतीतादे रात्र्यादिप्रभवाद्वा, भावतो रागद्वेषसमुत्थात्, प्राणानामिन्द्रियोच्छ्वासायुरादीनामतिपातः प्राणिनः सकाशाद्विभ्रंशः प्राणातिपातः प्राणिप्राणवियोजनमित्यर्थः, तस्माद्विरमणं सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं निवर्त्तनमिति। तथा सर्वस्मात्सद्भावप्रतिषेधा १ ऽसद्भावोद्भावना २ ऽर्थान्तरोक्ति ३ गर्हा ४ भेदात् कृतादिभेदाच्च। अथवा द्रव्यतः सर्वधर्मास्तिकायादिद्रव्यविषयात्, क्षेत्रतः सर्वलोकालोकगोचरात्, कालतोऽतीतादे रात्र्यादिवर्त्तिनो वा, भावतः कषायनोकषायादिप्रभवात्, मृषाऽलीकं वदनं वादो मृषावादस्तस्माद्विरमणं विरतिरिति। तथा सर्वस्मात्कृतादिभेदात् अथवा द्रव्यतः सचेतनाचेतनद्रव्यविषयात्, क्षेत्रतो ग्रामनगरारण्यादिसंभवात्, कालतोऽतीतादे रात्र्यादिप्रभवाद्वा, भावतो रागद्वेषमोहसमुत्थात्, अदत्तं स्वामिनाऽवितीर्णं तस्यादानं ग्रहणमदत्तादानं तस्माद्विरमणमिति। तथा सर्वस्मात्कृतकारितानुमतिभेदात्, अथवा द्रव्यतो दिव्यमानुषतैरश्चभेदात्, रूपरूपसहगतभेदाद्वा, क्षेत्रतस्त्रिलोकसंभवात्,

कालतोऽतीतादे रात्र्यादिसमुत्थाद्वा, भावतो रागद्वेषप्रभवात्, मिथुनं स्त्रीपुंसद्वन्द्वं तस्य कर्म मैथुनं तस्माद्विरमणमिति । तथा सर्वस्मात्कृतादेः, अथवा द्रव्यतः सर्वद्रव्यविषयात्, क्षेत्रतो लोकसंभवात्, कालतोऽतीतादे रात्र्यादिभवाद्वा, भावतो रागद्वेषविषयाद् परिगृह्यते आदीयते परिग्रहणं वा परिग्रहस्तस्माद्विरमणमिति । तथा सर्वस्मात्कृतादिरूपात् दिवा गृहीतं दिवा भुक्तं १, दिवा गृहीतं रात्रौ भुक्तं २, रात्रौ गृहीतं दिवा भुक्तं ३, रात्रौ गृहीतं रात्रौ भुक्तं ४, इति चतुर्भङ्गरूपाद्वेत्यर्थः । अथवा द्रव्यतश्चतुर्विधाहारविषयात्, क्षेत्रतः समयक्षेत्रगोचरात्, कालतोऽतीतादे रात्र्यादिसंभवात्, भावतो रागद्वेषप्रभवात्, रात्रिभोजनाद्भनीजेमनाद्विरमणमिति । एवं सामान्येन व्रतषट्कमभिहितं । एतद्व्रतात्मषट्कं साधुनाऽवश्यं पालनीयं, अस्मिन्नर्थे सज्जीभवितव्यं ॥

अथ "पंच प्पमाया" इति तृतीयपदोपरि दृष्टान्ता उच्यन्ते, (तत्र) प्रथमं मदिरापानदोषः सूच्यते—

बारवई नाम पुरी इह त्थि सुरनिम्मिया कणयसाला । भरहद्धचक्कवट्टी तत्थ हरी रज्जसिरिकलिउ ॥ १ ॥ तस्स बलभद्दकुमारा भुवे वि खलु जिठ्ठ भायरो जाया । एस पिया वसुदेवो भद्ददेवीए जराकुमरो ॥ २ ॥ रोहिणीए बलपुत्तो अद्धुट्ठकुमारकोडि परियरिया । ते सवे इङ्कियसुहमणुहवमाणा वसंति सुहं ॥ ३ ॥ अह सिरिनेमी तत्थागउ हुउ साहुसाहुणिसपहिं । देवेहिं कउसरणे हरी समेउ पणामत्थं ॥ ४ ॥ धम्मे कहिए पहुणा कण्हो अह पुच्छई पहुं नमिउं । एयाए नयरीए पच्चक्खं सग्गभूयाए ॥ ५ ॥ जायवकुलस्स सामी कम्हाहिंतो भविस्सइ विणासो । केण निमित्तेणं वा भयवं तत्तो समाइसइ ॥ ६ ॥ इत्थत्थि परिवायगवेसो दीवायणो गुहावासी । सो मज्जपाणमत्तेहिं सवसंबाइकुमरेहिं ॥७॥

बाढं संताविय ताडिओ वि संतो सरोसभावडिही । अन्नाणकट्ठकारी बारवइक्खयंकरो होही ॥ ८ ॥ जायवकुलस्स अंतं सो चेव करिस्सई नियाणाओ । जाया जराकुमारो तुम्हाणं घायगो होही ॥ ९ ॥ एवं सुणिय कण्हो सपरियणो अप्पणो घरं पत्तो । बहुसोगमुव्वहन्तो संसाराणिच्चयं मुणइ ॥ १० ॥ घोसावइ नयरीए जो जो निसुणेह नयरवासिजणा । सिग्घं मइराइसुरा समुज्झियव्वा गिरिसिलासु ॥ ११ ॥ सिरिनेमिणा पजंपियं जहा महामज्जपाणउम्मत्ता । जायवरायकुमारा खलीकरि(रि)स्सन्ति खेलंता ॥ १२ ॥ दीवायणं तओ सो कुविओ दारावइं विणासहिही । रायाएसेण तओ मज्जं कायंबगवणम्मि ॥ १३ ॥ गुविलसिलाकुंडेसुं पक्खित्तं तं च मासछक्केणं । अइसुरहिरसं जायं पसन्नहिमसीयलं साउ ॥ १४ ॥ इत्तो संबकुमारा सेवगपुरिसेण तं सुराकुंडं । दिट्ठं चिरकालेणं इट्ठं आसाइयं तत्तो ॥ १५ ॥ दिट्ठा तेण मयगुणा सप्पाणुम्मत्तया परिब्भमंता । सीयलवणगहणेसुं रमंति सिलाइ हरिणीहिं ॥ १६ ॥ संबकुमारो तेणं विन्नत्तो आगएण तत्थ लहुं । पाऊण मज्जरसं विचिंतियं अ अप्पणो चित्ते ॥ १७ ॥ हा न हु जुत्तं एगागिणो य मह किंचि सुरकमणुजविउं । दंसेमि जायवाणं कायंबरिजरियकुंडाइं ॥ १८ ॥ तेणाणीय कुमारे सयमुत्तं जो पिएइ सिलाए । छम्मासवसुमवसड्ढं मज्जरसं सीयलं सुरहिं ॥ १९ ॥ तव्वयणायत्तणओ अमयरसासित्तय व ते जाया । अवियंसु कावि सायणमसण व लुलाविरा पुरिसा ॥ २० ॥ तत्तो नच्चन्ति इमे रमन्ति गायन्ति तह य कूदन्ति । आलिंगन्ति परोप्परमिमेहिं दीवायणो दिट्ठो ॥ २१ ॥ जंपियमिमेहिं निट्ठुरगिराए एसो हु नेमिनाहेण । बारवइक्खयकारी आइट्ठो अज्ज सो दिट्ठो ॥ २२ ॥ निक्कारणोऽम्ह वेरी एयं ताडेह किं न तज्जेह । इय जंपिउं ते लग्गा पहणेउं लट्ठिमुट्ठीहिं ॥ २३ ॥ ताए इओ जा पडिओ जुवलए ताव ते

सयं नट्ठा । जत्थेरिसा कुमारा तीए खयकारगो अहयं ॥ २४ ॥ इइ रिसिवयणं निसुणिय ससज्झसा घडुयरं कुमारा ते । सव्वे वि तक्करा इव बारवइपुरं लहु पविट्ठा ॥ २५ ॥ तं सुणिय वासुदेवो चिंतइ दुइंतया कुमाराणं । धिद्धीयमउम्माउं अदीहदंसित्तमएहिं ॥ २६ ॥ अह गंतूण पसन्नो कत्तुं जुत्तो तवस्सिउं एसो । पसरंतो रोसजरो दुद्धारो वणदवु व सिया ॥ २७ ॥ तो बलहद्दसमेउं सोयं कण्हो इमं मुणिं भणइ । तुम्हे महाणुभावा अवराहं खमह अम्हाणं ॥ २८ ॥ बहुएहिं वि जणिएहिं मणयं पि न एस संतिमावन्नो । तो बलहद्देणुत्तं किं कज्जइ हवइ तं होउ ॥ २९ ॥ जइ तेहिं मज्जपाणं न कयं होज्जा तउ कहं हुंतो । जाव नयरीए खउ तम्हा मज्जं विवज्जन्तु ॥ ३० ॥

॥ इति मद्यपानोपरि दृष्टान्तः ॥

अथ विषयविषये सत्यकिदृष्टान्तः प्ररूप्यते—

खाइयसम्मत्तधरो परतित्थुब्भप्पणाविणासपरो । जं सच्चइ नमइ न्नवं विसयासेवा तहिं हेऊ ॥ १ ॥ परिव्वायगपेढालो विज्जासिद्धो अईव सुपसिद्धो । विज्जं दाउं वंछइ स बंभयारिणि सुयम्मि नियं ॥ २ ॥ चेडयनिवस्स पुत्ती सुज्जेट्ठा परमजिणसमीवम्मि । सा पव्विज्जिय दिक्कं विहरंती तेण अह दिट्ठा ॥ ३ ॥ तज्जोणीए विरियं खिवेइ धूमं वियविउं सहसा । संजूए गब्भे अह विन्नायं साहुणीहिं इमं ॥ ४ ॥ तो परमत्थे कहिए पच्छन्नं ठाविया सुसड्ढगिहे । तत्थ य सुयं पसूया कमेण संवड्ढए बालो ॥ ५ ॥ सह साहुणीहिं पत्तो स अन्नया वीरनाहनमणत्थं । पुच्छइ य कालसंदीवगो य मह मरणमीस कउ ॥ ६ ॥ अक्खइ पहू इमाउं सच्चइसिसुणो गमित्तु तप्पासे । नासइ रे तुममसि मज्झ घायगो इय हणइ पाए ॥ ७ ॥

संपत्ते तारुण्णे हरित्तु परिव्वायगेण सिक्खविओ । विज्जाउ रोहिणीए स पञ्चवारं हओ तीए ॥ ८ ॥ छट्ठम्मि भवे छम्मासाउ
सो रोहिणिं स सिद्धंतिं । नेच्छइ भवि सत्तमए तं साहेउं समाढत्तो ॥ ९ ॥ चियगाइ सवं सिविचं तं पज्जालित्तु तो तदुवरिं
च । पत्थरिय अल्लचम्मं वामंगुट्ठेण जलणबाहिं ॥ १० ॥ तम्मेवं कुणमाणे कालयसंदीवगो समेञ्च तया । पक्खिवइ इंध-
णाइं सत्तदिणेहिं गएहिं तओ ॥ ११ ॥ सयमेञ्च देवयाऽऽह प्पसन्नयाऽहं करेहि मा विग्घं । सिद्धा एयस्स धुवं कत्थंगे
संविसामि भण ॥ १२ ॥ तेण णिलाडं दंसियमेत्थाविद्या विद्धं अञ्जू तत्थ । नेत्तं कयमीईए तुट्ठाए तो तिनेत्तक्खो ॥ १३ ॥
धम्मिय भणेण समणी तत्तो तेणं हओ य पेढालो । तत्तो रुद्दनिहाणो पसिद्धओ भुवणमज्झम्मि ॥ १४ ॥ अह मारणि-
त्ताणं मुणिउं सो कालदीवगो नट्ठो । उड्डाहो तमणुगओ विउविय तेण तिपुरमट्ठो ॥ १५ ॥ तद्दड्ढं तेण खणा पायाले
नट्ठो वि सो हणिओ । अह विज्जाचक्कवट्टी संजाओ सव्वइं भुवणे ॥ १६ ॥ वंदित्तु तित्थनाहे तिसंझमेसो पकुणई नट्टं ।
रमइ तओ सच्छंदं महेसरक्खो त्ति नाम कयं ॥ १७ ॥ धिज्जाइजाइरोसावेसाओ ताण कन्नकाओ सो । विद्धंसइ भूवाणं रम-
णीओ रमइ सिट्ठाए ॥ १८ ॥ सीसजुयमस्स जायं नंदी नंदीसरो य सुपसिद्धं । पुप्फगविमाणमेसो आरुहिउं चरइ सवत्थ
॥ १९ ॥ अह उज्जेणिपुरीए स चंडपज्जोयरायरमणीओ । अंतेउरम्मि धंसइ सो सिवदेविं विणा सवा ॥ २० ॥ तो पज्जोओ
चिंतइ कुओ खयरो कहं खु हंतवो । अंतेउरीओ सवा एएण विडंबिया अहह ॥ २१ ॥ तत्थेवासी वेसा उमा य नामेण
रूवगुणरम्मा । तीए उत्तं अहयं वसीकरिस्सामि तं सामि ॥ २२ ॥ तो भूवइणाऽऽदिट्ठा सा तं दटूण नज्जसि आयंतं ।
अइमुरहि अगरधूवं करेय तस्सम्मुहं कुणइ ॥ २३ ॥ सो अञ्जया नहाओ उत्तिण्णो तीए चंदसालाए । उक्करगत्थांबुयह-

यमासी वीकोसमह मुचखं ॥ २४ ॥ दिन्नं संकुइयं से हत्थे तीए सरोरुहमिमो तो । आह कहं इय किज्जइ सा जणई
एरिसो तमसि ॥ २५ ॥ वियसियपउमसरिच्छा अम्हारिसया रमेसि नो जम्हा । लज्जालुआ महेला अवराहो माएसि
वराई ॥ २६ ॥ तो रंजिउ स तीए सद्धिं रत्तिं ठिओ तदावासे । सो अन्नया इमीए पुट्ठो विज्जाउ तुह पासे ॥ २७ ॥
न हु हुंति कयावि इमो जणइ जया मेहुणं खु सेवेमि । जाणाविउ नरिंदो तेणुत्तं मारियव्वो सो ॥ २८ ॥ तं पासि रक्ख-
णीया तप्पच्चयहेउ मुयरदेसम्मि । तीए गब्भं ठविउं तं ठिओ सुरक्खगोऽहं ॥ २९ ॥ रन्ना जणाए जणियं तुम्हेहिं मिहु-
णगं पि हंतव्वं । इय वुत्तं पच्छा सुहया संठाविया तत्थ ॥ ३० ॥ आसत्तो सह तीए तेहिं विणिवाइउ स खयरिंदो ।
वसणासत्ता सत्ता किं किं न लहन्ति खलु दुक्खं ॥ ३१ ॥ तस्सीसो नंदिसरो विज्जाहिं अहिट्ठिउ तउ गयणे । उप्पा-
डित्तु सिलं सो एवं वुत्तुं समाढत्तो ॥ ३२ ॥ तो राया जयजीउ कयअंजलिसंपुडो फुडं जणइ । मह खमह्हिक्कवराहं तो
सीसो एवमुल्लवइ ॥ ३३ ॥ जइ जुम्ममेय रूवं पुरे पुरे ठविय चेइयगणेसुं । पूएह तो अवस्सं मुयामि तुम्हाणं नन्नह जो
॥ २४ ॥ तं पडिवन्नं रन्ना पुरे पुरे कारियाइं भवणाइं । सिवजलहरिरूवाइं सच्चइउप्पत्ति एरिसिया ॥ ३५ ॥ विसयास-
त्ताए फलं मुणित्तु नियमाणसम्मि भवजणा । विसयविरत्ता होउं सुहेण चिन्तु अब्भुदिया ॥ ३६ ॥

॥ इति विषयोपरि सत्यकिकथानकम् ॥

अथ कषायोपरि सुभूमचक्रिप्रबंधः—

श्रीवामनाचार्यवसन्तसोमभ्राजप्रसादोऽस्तु ममानुलोमः । यतः सुभूमाष्टमचक्रिवृत्तं करोम्यनुमासविराजिवृत्तम् ॥ १ ॥

आस्ते वसन्ताद्यपुरं पृथिव्यां समादधानं श्रियमभ्रलिहाम् । एकोऽस्ति तत्राग्निकनामबालः कान्तारवर्तीव करी करालः
॥ २ ॥ सार्थेन सार्धं व्रजति स्म निम्नः स दूरदेशाय कदाप्यदभ्रः । भ्रष्टस्ततः कर्मवशेन मूढः स्रोतोऽम्भस वृक्ष इवा
प्ररूढः ॥ ३ ॥ जयाभिधानस्य स तापसस्य प्रापाश्रमं तीव्रतपोरसस्य । संवर्धितस्तेन तनूजवत्स स्वीयाश्रमे गोष्पतिनेव
वत्सः ॥ ४ ॥ ततोऽस्य जज्ञे जमदग्निनाम प्रतप्यते स्मोग्रतपांसि नाम । जातः प्रसिद्धः सकलेऽपि विश्वे निधेः समुल्लास इवात्र
निःस्वे ॥ ५ ॥ इतश्च वैश्वानरनामधारी सम्यक्त्वशाली मुनिभक्तिकारी । धन्वन्तरिस्तापसभक्तिलीनः सुरश्च मिथ्यात्व-
पथाध्वनीनः ॥ ६ ॥ आत्मीयकात्मीयकशासनस्य द्वौ पक्षपातेन शुभाशुभस्य । मिथः समालोचयतः प्रधानां कुर्वः परी-
क्षां मुनितापसानाम् ॥ ७ ॥ वैश्वानरः प्राह सुसाधुनिष्ठः सर्वेषु योऽस्माकमहो निकृष्टः । सर्वप्रधानोऽथ च युष्मदीयः
स्याद्यः स एवात्र परीक्षणीयः ॥ ८ ॥ अथास्तिकः पद्मरथो विनीतश्चम्पां प्रबुद्धो मिथिलापुरीतः । गुर्वन्तिके प्रव्रजनाय
धन्यामेत्युत्तमां द्वादशदेवजन्याम्[1] ॥ ९ ॥ स सिद्धपुत्रद्वयरूपवद्भ्यां पृष्टेत्यमूभ्यां भणितः समुद्र्याम् । तारुण्यमाजाति
तवातितारं तद्भुङ्क्ष्व नानाविधभोगभारम् ॥ १० ॥ ये जर्जराङ्गा जरसा पुमांसस्त एव दीक्षाध्वनि तस्थिवांसः । अनाचि-
तीर्यं त्वयका स्वबुद्ध्या प्रारभ्यते किं लसता समृद्ध्या ॥ ११ ॥ प्राज्ञोऽवदद्यो भुवि भोगलालसः शिवश्रियः साधनकारि
वाद्धिशः । व्यर्थं नयेद्यौवनमत्र काकिनीं क्रीणाति कोट्या स कुकीर्तिदायिनीम् ॥ १२ ॥ यथा न भूमौ पतितः करेणुः
सज्जो युधे स्यादिव जीर्णवेणुः । तथा जराजर्जरगात्रयष्टिर्न दीक्षया कर्मदलं पिनष्टि ॥ १३ ॥ ऊचे सुरस्तेऽङ्गलताऽतिसारा

---

१. १२ श्रीवासुपूज्यजन्मभूमिं.

दीक्षा पुनः कर्कशखड्गधारा । तदुच्यते ते न चरित्रभारः स्यात्कृष्टकृन्मुद्गरजः प्रहारः ॥ १४ ॥ श्राद्धोऽवदत्का शकुनेः पतत्रं मृदोः शरीरस्य फलं पवित्रम् । शीर्षे न माला मृदुमल्लिकायाः किं बध्यते भोगिमतल्लिकायाः ॥ १५ ॥ मूढा नवायाश्च वपुर्लताया नान्यत्तपस्तः फलमुज्झितायाः । आस्वादतोऽन्यन्न फलं वरस्य प्रपक्वमाकन्दफलोत्करस्य ॥ १६ ॥ न प्राप्यते मोक्षसुखं प्रचण्डं शरीरसौख्येन जनैरखण्डम् । क्षोदं विनोर्व्या अपि रत्नखानेर्न रोहणाद्रौ फलमस्ति जाने ॥ १७ ॥ प्राहामरो भद्र लसद्विवेकं पूर्वं समुत्पादय पुत्रमेकम् । पिण्डप्रदानेन विना सुतस्य गतिर्भवित्री न तवोत्तमस्य ॥ १८ ॥ श्राद्धोऽप्यवोचद्यदि नाम जातैः स्यात्स्वर्गसंसर्ग इहाङ्गजातैः । स्वर्गस्तदा हस्तगतः शुनीनां स्यात्सूकरीणां चटकावलीनाम् ॥ १९ ॥ निर्वद्यते यच्च सद्धितपिण्डैर्गतिः पितॄणां सुतदत्तपिण्डैः । किं तर्हि नान्यत्र कृताम्बुसेकैरन्यद्रुवृद्धिः क्रियतेऽविवेकैः ॥ २० ॥ पिण्डोऽग्निमध्ये किल हूयते यः स एव भस्मत्वमुपैत्यमेयः । प्राप्नोति तृप्तिं द्विज एव पिण्डे द्विजन्मनो वा पतितं पिचण्डे ॥ २१ ॥ पिण्डेन पुत्रप्रहितेन तृप्ताः कथं भवेयुः पितरोऽतिगुप्ताः । सम्बन्धतस्ते च कुतः कुगत्याश्रिता भवेयुः सहिताः सुगत्या ॥ २२ ॥ ये स्युः पुनः संसृतिशर्मगृद्ध्यार्थिहीन (म) भोगा हि विषैर्निरुद्धाः । शिक्षा त्वियं तेषु निरूपणीया न चेत्स्वपार्श्वे परिरक्षणीया ॥ २३ ॥ इत्थं स मायामरवाक्ययुक्त्या श्रेष्ठी न भिन्नः शिखरीव शक्त्या । वात्याभिरक्षुब्धमिवाद्रिराजं तं पश्यतस्तौ स्थिरधर्मभाजम् ॥ २४ ॥ ततः पुनस्तौ बहुकष्टधाम्नः समीपमासौ जमदग्निनाम्नः । आतापनाकष्टकृतादरस्य स्फुरत्तनूत्सर्ग[2]धुरन्धरस्य ॥ २५ ॥ सुपर्वमायावशतः कुलायं विधाय नव्यं कपटाम्बु-

१ चिलीमो मत्स्यविशेषः । २ उत्सर्गस्त्यागः ।

पायम् । पद्मिन्यौ रूपमकार्युजाभ्यां तत्कूर्चकेशेषु समेत्य ताभ्याम् ॥ २६ ॥ कदाचिदुक्ता स्ववधूः स्वगेन मनुष्यवाण्या प्रमदाश्रितेन । व्रजाम्यवश्यायगिरिं प्रियेऽहं कार्यात्समेष्यामि पुनः स्वगेहम् ॥ २७ ॥ तदा तयाऽजल्पि ततस्त्वमन्यस्त्रीसक्त एष्यस्यथवा न वन्द्य । कः प्रत्ययो मद्धृदि तावकीनस्तामाह तावद्विहगोऽप्यधीनः ॥ २८ ॥ भ्रूणर्षिगोस्त्रीद्विजपञ्चहत्यापापैर्विलुप्ये यदि तूर्णगत्या । आयामि नार्धप्रहरान्तराले त्वदीयपार्श्वे प्रमदेन बाले ॥ २९ ॥ योषाऽथ तं प्रोक्तवती प्रजो नृशं प्रत्येमि कुर्याः शपथं यदीदृशम् । ऋषेर्यदेतस्य गरीयसांहसा लुम्पेऽहमज्ञानधरस्य रंहसा ॥ ३० ॥ उक्तं शकुन्तेन तदेत्यहं स्त्रिये क्रिये न हीदृक्शपथं पुनः प्रिये । श्रुत्वाऽमुनेति प्रतिघेन भूयसा पाण्योर्धृतं पक्षियुगं बलीयसा ॥ ३१ ॥ पृष्टं च पापं किमिहार्जितं मया प्रव्रज्यया रे चिरकालमेतया । यत्पक्षिपापेभ्य इदं विशिष्यते निवेद्यमेतन्न पुनर्यथेष्यते ॥ ३२ ॥ उक्तं खगाभ्यामथ रुष्यसि त्वं मा नो महर्षे यदपास्य सत्त्वम् । पुत्रोज्झितः प्रव्रजितः कुमारस्ततः कथं नासि सपापभारः ॥ ३३ ॥ उक्तं स्मृतौ यन्न सुतोज्झितस्य स्वर्गो गतिश्च प्रव्रजेश्वरस्य । गार्हस्थ्यधर्मं परिपाल्य पूर्वं पश्चाज्जनः स्वर्गमुपैत्यपूर्वम् ॥ ३४ ॥ लोकोक्तिरप्यस्ति "तिबुड्ड जाया न जेहिं पुत्ता गिहवासि जाया । न रोपिया हत्थिहि जेहिं अंबा न सींचिया पीपल जेहिं खंबा" ॥ ३५ ॥ श्रुत्वेति सत्त्वाद्धृदयं चचाल क्षणान्महर्षेर्मरुतेव शाखः । ताभ्यां रतावप्यथ धर्मपूरः प्रोत्कण्ठिते ह्युल्लपन्मयूरः ॥ ३६ ॥ स्त्रीयाचनोद्युक्तमनास्ततः परं स तापसोऽगान्मृगकोष्ठकं पुरम् । अभ्युत्थितो राड् जितशत्रुनामकस्तत्रावदत्तं विहितप्रणामकः ॥ ३७ ॥ ऋषे त्वदीयागमने निदानं किमत्र सोऽथाह वचः प्रधानम् । लावण्यसंपूरितकन्यकानां त्वमाकरोऽसि क्षितिपोत्तमानाम् ॥ ३८ ॥ एकां कनीं देहि मम प्रवीणां राज्ञापि

शापात्प्रपन्नावदपीणाम् । प्रोक्तं जयार्त्तेन-शतं कनीनां ममास्ति तत्पश्य कथायतीनाम् ॥ ३९ ॥ स्वामीहते या तव साऽस्तु नारी निशम्य सोऽपीति किलाविचारी । प्रत्येकतः प्रार्थयति स्म गत्वा ललाटपट्टेऽञ्जलिमाशु धृत्वा ॥ ४० ॥ नारी नृणां मोहनवल्लिरिष्टा कृता विधात्रेत्युचतेऽत्र मिष्टा । वयःस्थवयां प्रवयास्तपस्वी कामातुरः कामयते मनस्वी ॥ ४१ ॥ तास्विस्तु तं वीक्ष्य तदा पिशाचाकारं जराजीर्णतनुं स्ववाचा । प्रोक्तं स्फुरद्भूरमान्विताभिर्विधाय निष्ठ्यूतविधिं समाभिः ॥ ४२ ॥ विरूपरूपेण जुगुप्सनीयः सर्वस्य दृष्ट्याऽप्यविलोकनीयः । स्त्रीलोलुपस्त्वं शिरसिस्थितेभ्यः किं लज्जसे नो पलितेभ्य एभ्यः ॥ ४३ ॥ रुषाऽमुनाऽदायि तदैव शापः पूष्णेव शुक्रप्रभवेन तापः । कन्यासमूहः समकारि कुब्जः ख्यातः स देशोऽस्त्यपि कन्यकुब्जः ॥ ४४ ॥ अथो विलक्षत्त्वयवता कनिष्ठा निर्गच्छता राजसुता च दृष्टा । इतस्ततो बाल्यवशाद्भ्रमन्ती द्वारेऽमुना रेणुभरे रमन्ती ॥ ४५ प्रोक्तं तदैतेन च मातुलिङ्गं तस्यै प्रदर्श्यैकमतीव चङ्गम् । किमिच्छसीदं सहसा स्वहस्तः प्रसारितस्तत्र तया प्रशस्तः ॥ ४६ ॥ दत्त्वा फलं तां स निनाय जायां कथ्यां समुत्पाद्य मुनिर्निजायाम् । पित्रा स्वपुत्र्यः प्रहिता वृषत्वात्तस्मिन् वहिर्गच्छति शिक्षयित्वा ॥ ४७ ॥ कुब्जा भणन्ति स्म तदग्रतस्ता यत्सालिकास्तेऽत्र वयं समस्ताः । मुक्त्वेदृशीर्नस्तव नैव युक्तं गन्तुं मुने सोऽप्यशृणोत्तदुक्तम् ॥ ४८ ॥ निर्माय ताः सज्ञातनूरवामः सोऽपि स्वकीयाश्रममाजगाम । तत्राश्रमे यौवनमाप बाला सा रेणुकाख्या शशिदीप्रभाला ॥ ४९ ॥ विवाह्य तस्यै समये सवित्तं गोनां (गवां) सहस्रं जनकेन दत्तम् । हर्षाद्धतुस्नानवतीयमुक्ता भर्त्रा कदापीत्यनुरागयुक्ता ॥ ५० ॥ ब्रूहि प्रिये ब्रह्मचरुं त्वदर्थं प्रसाधयाम्येकमहं समर्थम् । समस्तभूदेवशिरोमणीकः स्याच्चे यथैकस्तनयोऽग्रणीकः ॥ ५१ ॥ एवं कुरुष्वेति तयोक्तमस्य स्वसा परं मेऽस्ति

गृहे यदस्य । अनन्तवीर्यस्य नरेश्वरस्य श्रीहस्तिनागाख्यपुरस्थितस्य ॥ ५२ ॥ क्षत्राङ्गजोत्पत्तिकृतेऽत्र तस्याः क्षात्रं चरुं साधय चापरस्याः । चरुद्वयं तेन कृतं तदुक्त्या विचिंतितं रेणुकयेति युक्त्या ॥ ५३ ॥ जाताऽपि राज्ञः सदने सुताऽहं मृगीव वन्यामलभं विवाहम् । ना स्यात्सुतो मद्वदरण्यसक्त इत्येतया क्षत्रचरुः स भुक्तः ॥ ५४ ॥ स प्रेषितो विप्रचरुर्जगिन्यास्तया नसोगन्ध इवाम्बुजिन्या । रामोऽङ्गजन्माऽजनि तापसीतः स कार्त्तवीर्यश्च महीन्द्रजनीनः ॥ ५५ ॥ कान्तारचारी शिखरीव जामदग्न्योऽवरीवृध्यत एष रामः । तत्राथयौ कोऽपि वने नभोगः सज्जीकृतो रेणुकया सरोगः ॥ ५६ ॥ कुठारविद्याऽथ तदङ्गजस्य प्रादायि रामस्य तु तेन तस्य । रामेण विद्या शरकक्षणेण प्रसाधिता सिद्धिमिता क्षणेन ॥५७॥ कर्तुं स्वसुः स्वं मिलनं कदाऽपि प्राप्ता पुरं सा ननु रेणुकाऽपि । अनन्तवीर्येण समं नृपेण त्रपोज्झिता तत्र रता क्रमेण ॥ ५८ ॥ वाताहताश्वत्थदलोपमा वा निरीक्ष्यते स्त्री चपलस्वभावा । ईदृश्यनाचारविधौ यदा स्याज्जाजोद्यतस्तर्हि परं न हास्याः ॥ ५९ ॥ शच्यां तु सत्यामपि रूपवल्यां पुरन्दरः सेवितवानहल्याम् । सति प्रदीप्ते हृदये स्मराग्नाविष्टाशुभे वेत्ति न रागभाग् ना ॥ ६० ॥ एवं चिराय प्रतिचर्य चौर्यं तयोर्द्वयोः संदधतोः स्वशौर्यम् । जज्ञे सुतः साऽपि च जातलज्जा न स्वाश्रमं याति कुकर्मसज्जा ॥ ६१ ॥ तत्राथ गत्वा जमदग्निरेतां समानयामास सुतोपवेताम् । रामेण सा विश्रुतदुश्चरित्रा स्वपर्शुना तत्र हता सपुत्रा ॥ ६२ ॥ श्रुतं भगिन्याऽपि हता कृतक्रुधा रामेण माता किल रेणुकाभिधा । अनन्तवीर्यस्य नरेशितुस्तया विज्ञापितं तच्चरितं तदा स्त्रिया ॥ ६३ ॥ गत्वा ततस्तेन तदाश्रमस्य व्यधायि भङ्गः प्रभुनाऽखिलस्य ।

१ नासिकाया गन्धः. २ नृपभार्यातः. ३ इता गता. ४ शुभाशुभे.

धेनुर्गृहीत्वेति पुराय यावद्रामोऽप्यदो वृत्तमबुद्ध तावत् ॥ ६४ ॥ स धावितः केटक एव भूपतेरनन्तवीर्यस्य सधेनुसंततेः ।
[illegible] कृशानुकीलाकुलनिर्यदंशुना ॥ ६५ ॥ पट्टेऽस्य राजाऽजनि कार्त्तवीर्यः सुतः स ताराप्रमुखा
जनीयः । धत्ते घनास्तस्य जगाम कालः कियानपि स्वेष्टसुखैर्विशालः ॥ ६६ ॥ अथामुना मज्जनकस्य हन्ता रामोऽयम-
स्तीति कृता कुचिन्ता । जघान गत्वा जमदग्निमेनं रामोऽप्यमुं मारितवाँस्तदेनम् ॥ ६७ ॥ जग्राह राज्यं स्वयमस्य राम-
स्ताराऽथ देव्याश्रममाजगाम । आपन्नसत्त्वा खलु तापसानां भीत्या प्रणंष्ट्वा धृतसाहसानाम् ॥ ६८ ॥ सा तापसैस्तत्र
दयासमुद्रैर्विज्ञाततत्त्वैः सरलैः सभद्रैः । संरक्षिता स्वाश्रममध्यलीना स्वगर्भपोषं तनुते कुलीना ॥ ६९ ॥ क्रमेण पुत्रं सुषु-
वेऽतिभद्रं पपात चोर्व्यां सहसा तदङ्गम् । दंदश्यते स्मैष रदैर्धरित्रीमतः सुभूमं तमधात्सवित्री ॥ ७० ॥ स तत्र कामो-
पम एधमानः संतिष्ठते तापसगोप्यमानः । अथैक्षत क्षत्रियमेष यत्र रामस्य पर्शुर्ज्वलति स तत्र ॥ ७१ ॥ अस्यान्यदा
प्रज्वलितः कुठारस्तदाश्रमासन्नगतस्य सारः । अयं मुनीन् पृच्छति तत्र काले कः क्षत्रियो भो भवतां विचाले ॥ ७२ ॥
तैरुक्तमस्मै वयमेव पूताः स्मः क्षत्रियोद्दामकुलप्रभू (सू) ताः । अक्षत्रियाऽकार्यथ सप्तवारं रामेण भूः प्राप्य सुराज्य-
भारम् ॥ ७३ ॥ स्थाले क्षतक्षत्रियवक्त्रदाढा एकत्र संस्थापितवान् स गाढाः । इतोऽस्ति विद्याधरमेघनादः प्रोद्दामविद्या-
बललब्धमादः ॥ ७४ ॥ नैमित्तिकेनोक्तममुष्य पद्मश्रियः सुतायास्तव भाग्यसद्म । चक्री सुभूमाभिध एव भावी बला-
भिरामो रमणः प्रभावी ॥ ७५ ॥ ततः प्रभृत्येष सुभूमसेवासमुद्यतोऽभूत्सततं दिने वा । विद्याभृता खरिकृतविघ्नजाल-

१ इनं नृपम्. २ राज्ञी.

स्तत्रैधताऽन्यस्तकचः स बालः ॥ ७६ ॥ रामोऽप्यपृच्छत्स्वमृतेर्निमित्तं नैमित्तिकारसोऽपि तदाऽवदत्तम् । यो चोदयतेऽमूः परमान्नचूता दंष्ट्रास्त्वदीयासनगः प्रभूताः ॥ ७७ ॥ ततो जयं जावि तवेति मत्वा तज्ज्ञानचिह्नं हृदये विधृत्य । सिंहासनं स्थापितवान् स सत्रागारान्तरे स्वाक्षतरेण सत्रा ॥ ७८ ॥ ये स्युर्मनुष्या अतिदीनदुःस्था रोगातुरा निष्पतयः पथस्थाः । सत्रालये तत्र च तेऽशनाय क्षणात्समायान्ति मुदं निधाय ॥ ७९ ॥ तेनोक्तमारक्षकमानवानां पीठे स्थितिं योऽत्र सृजेत्मधानाम् । स मारणीयः सहसा जवद्भिः खड्गप्रहारैर्बहुशौर्यवद्भिः ॥ ८० ॥ अथो सुभूमेन कदाचिदम्बा पृष्टा सुशिक्षाविधिनिर्विलम्बा । एतज्जनस्याप्युरुपप्रमाणः किमस्ति लोकोऽयमथाप्रमाणः ॥ ८१ ॥ तदा तयोक्तः सकलोऽप्युदन्तो वप्त्राः समं रामकृतोग्रमन्तोः । श्रीहस्तिनापूर्वरतोऽत्र नंष्ट्वा समागताऽहं स्वमृतिं हि दृष्ट्वा ॥ ८२ ॥ प्रच्छन्नवृत्त्या स्थितया त्वमत्र मया प्रसूतो गहनेषु पुत्रः । सुगुप्तवृत्त्यैव हि तिष्ठ तत्त्वं मा रामपर्शोर्व्रजसेऽतिथित्वम् ॥ ८३ ॥ श्रुत्वेत्युदन्तं हृदि रुष्यमाणस्तैस्तापसैरप्यतिवार्यमाणः । ततो विनिर्गत्य ययावहंयुः स हस्तिनापूःप्रवरे शुभंयुः ॥ ८४ ॥ आहारवाञ्छां हृदये च धृत्वा सत्रालयान्तः स्थितवान् स गत्वा । न यावदाप्नोत्यशनं विपक्षस्तत्रासने तावदसौ निषण्णः ॥ ८५ ॥ मुक्त्वा तदाक्रन्दरवं प्रणेशे कुव्यन्तरी तस्य पदप्रवेशे । जोक्तुं प्रवृत्तः परमान्नरूपा दंष्ट्राः स ता मिष्टसितासरूपाः ॥ ८६ ॥ अत्रान्तरे तीक्ष्णतरैः कृपाणैरयोमयैर्मुद्गरमिश्रबाणैः । तं मारयन्ति स्म दृढप्रहारैरारक्षकाः कुन्तकुठारवारैः ॥ ८७ ॥ विद्यावृता तेन तदा समग्रा विद्याबलाभिर्दलितास्त उग्राः । उपेयिवाँस्तत्र तदा स्वयं स ज्ञात्वेति रामः सरसीव हंसः ॥ ८८ ॥ स्या-

१ भौममत्यः. २ गर्ववान्. ३ शुभः.

भरतस्थादि विमुक्तदैन्यं सार्थं गृहीत्वा चतुरङ्गसैन्यम् । सैन्यः समुद्घाटितखड्गखेटैः संनद्धबद्धैः सुभटैः सुदक्षैः ॥ ८९ ॥ योद्धुं प्रवृत्तः स्वयमेव रामः शराशरि भूविनिविष्टजामः । विद्याभृता तेन समं स क्रुद्धः काकोदरो वा नकुलेन पुष्टः ॥ ९० ॥ रसोत्कटं पायसमेष भुक्त्वा तावत्सुभूमोऽपि जयं हि मुक्त्वा । समुत्थितस्तृप्तिमितश्च योधान् ददर्श युद्धेन कृतावरोधान् ॥ ९१ ॥ निभाल्य रामोऽपि पलायमानं स्वकीयसैन्यं शरणैकतानम् । परशुं समुत्पाटितवान् करालं ज्वाला-जटालं स्वकरेण कालम् ॥ ९२ ॥ गजस्तिमालीव गुरुप्रतापस्तदोपशान्तिं सुतरामवाप । रामस्य परशुः स कुमारदृष्ट्या दुर्ध-र्षदावाग्निरिवाब्दवृष्ट्या ॥ ९३ ॥

कुमारेणोक्तमन्योक्त्या—

अभ्युन्नतं गर्जितमर्जितं यद्विद्युल्लतोद्योतकृतोर्जितं यत् । दृष्टोऽधुना तेऽम्बुद हे तदन्तः षट् पञ्च यत्सन्ति कणाः स्रवन्तः ॥ ९४ ॥ भुक्तिं विधायाथ स पायसस्य स्थालं यदोत्पाटयति स्म शस्त्रः । अकारि पार्श्वस्थितदैवताभिश्चक्रं तदा तच्छुभरञ्जिताभिः ॥ ९५ ॥ स निर्यदुद्दामकृशानुकीलं धाराढ्यमेतत्परिपूज्य नीलम् । चिक्षेप तस्याभिमुखं प्रयस्य स्वसन्मुखं धावनतत्परस्य ॥ ९६ ॥ विशालतालीफलवत्तदा तद्भूमौ च रामस्य शिरः पपात । चक्रस्य घातादथ पुष्पवृष्टिर्मुक्ताऽन्तरिक्षादमरैः सतुष्टैः ॥ ९७ ॥ मरुत्पथे दुन्दुभिदिव्यनादं प्रकाश्य संपाद्य पुनः प्रसादम् । उद्घोषयित्वाऽनिमिषैर्न्यवर्तीत्यसौ जयत्वष्टमचक्रवर्ती ॥ ९८ ॥ षट्खण्डभूभृद्रत्ननामधेयं प्रसाधितं ह्यन्यनृपैरजेयम् । प्राप्ताऽमुना चक्रिपद-

१ मामः क्रोधः. २ सर्पः.

व्यधार्या लक्ष्मीवता रूपवतीव भार्या ॥ ९९ ॥ द्वात्रिंशदुत्तमनरेन्द्रसहस्रशाली स ग्रामषण्णवतिकोटिपदातिमाली । लाव-
ण्यभृच्चतुरधिष्ठितषष्टिनारीरत्नसहस्रपरिशोभितपार्श्वधारी ॥१००॥ रत्नैश्चतुर्दशमितैर्नवभिर्निधानैर्युक्तो निषेवितपदः प्रवरैः
प्रधानैः । द्वासप्ततिस्फुटपुरोरुसहस्रशास्ता जज्ञे स येन निखिला द्विषतोऽप्यपास्ताः ॥ १०१ ॥ चञ्चच्चतुरशीतिगजा-
श्वलक्षयोधद्वयप्रथितराज्यवरैरलक्ष्यः । अंसस्थषोडशसहस्रसुयक्षपूज्यः ग्रामएकप्रथितनामचिराज्यभूयः ॥ १०२ ॥ त्रिः
सप्तकृत्वः किल रत्नगर्भा संशोधयित्वा गतवेदगर्भा । विनिर्मिता रामकृताद्विरोधादेतेन ही चक्रभृताऽप्यबोधात् ॥१०३॥
इत्थं द्वयोरत्र सुभूमरामयोः सगीनयोरप्यधिकाभिमानयोः । कषायतो जातवती गरीयसी निःक्षेदता कर्मगतिर्बलीयसी १०४॥

॥ इति श्रीसुभूमचक्रवर्त्तिप्रबन्धः ॥

अथ निद्राधिकारनिदर्शनम्—

तेणं कालेणं तेणं समएणं इत्थेव मणुअजाइ महीए विजयपुरं नयरमासि। तत्थ कयाणंदो सुणंदओ नाम सुस्सावओ महड्ढिओ वसइ । तस्स महुरारावसारिया धन्ना नामं भारिया । तेसिं अइसयजससुरहिवासपुंडरीओ पुंडरीओ त्ति विस्सुओ सुओ आसि। तस्संगं अईव चंगं, मई अ सव्वसत्थेसु संपत्तपरिस्समा। अप्पेण वि कालेण तेण नियवसमाणीयाओ महिलाओ व सयलाओ कलाओ । अओ परं मए अप्पमेव अज्झेयव्वमिइ चित्तम्मि संतुस्संतो अन्नया कस्स वि साहुस्स पासमागम्म सो पुच्छिउमाढत्तो—"अत्थि कत्थ वि पुणो सत्थे कलाणं महंतो वित्थरो"? । तओ तेणुल्लवियं—"दुवालसंगीए पुव्वेसु अईव वित्थारो, जस्स न केणावि पारो पाविज्जइ" । तओ तेणुत्तं—"पुव्वाणि अपुव्वाणि जाणि सुव्वंति ताणि कियप्पमाणाणि"? । तओ

 साहूण भणियं—"अहो गुरूणं आपुच्छसु"। तत्तो तेण तेऽवि पुट्ठा। तेहिं साहिओ सव्वो पुव्ववित्थारो। तओ संपन्नं
पुंडरीयस्स तदज्झयणे कोउहल्लमतुल्लं, भणिया य तेण गुरुणो—"कयाणुग्गहेहिं तुब्भेहिमम्हाणं पाढेयव्वं पुव्वगयं सुयं"।
 तओ साहियं गुरूहिं—महाणुभाव ! कक्खीकयदिक्खाए वइदक्खा तप्पढणारिहा, गिहत्था पुण सव्वहा अणरिहा"। तओ
तेण रुकायं—"भयवं दिक्खमवि देह, पच्छा पसन्नचित्ताहूअ पाढेह"। तओ पिउमाऊणमणुन्नाए दिन्ना से निरवज्जा महा-
विच्छड्डेए पव्वज्जा। तओ तेण कयतवोणुचरणेण थेवदिणेहिं चेव धम्मियसत्थाणि पसत्थाणि अहीयाणि। पढियं चासढ-
त्तणेण चउद्दसपुव्वगयमवि सुयमणेण इक्कमणेण। अओ अत्थाणसहाहिट्ठिएण मोहमहाचरमेण बहुकम्मेणऽवि दीहं नीस-
सियं। तओ पुट्ठं सन्नागएहिं मंतिसामंतेहिं—"किमेयं सामी ?"। ततो निट्ठुरकरतलेण नियभालयलमाहच्च वयियमेएण
सखेएण—"अहो हया अम्हे पगया निद्दएणं, जओऽम्ह सत्तू सयागमो सव्वप्पणासं गहिओ अणेण संसारिजंतुणा, अणेण
कहियाणि अम्ह मम्माणि, सव्वोऽवि जणो जाणिस्सइ, तओ समुक्खणिस्सति सव्वाइवुड्ढाणमम्हाणं कुलद्दुमकंदाणि। सो
कोऽवि एत्थ सभाए न दीसइ जो संसारिजीवं गब्भे गहित्ता पच्छाहुत्तं वालइ"। तओ सखेयमप्पणो नाहं निभालिऊण-
खस्सवेगक्खंगव्वंगमुद्दमोरुणजंभाइयसुइभ्रंसाइनियपरियरसमन्निया वामपासा उट्ठिया रुद्दा निद्दा। तओ तीए हत्थचरं जोके-
कणुत्तं—"देवऽज्जऽवि सदासीमित्तमज्झे तं पि वराए जीवे किमियाणिमेयारिसो कोवक्कम समुक्करिसो ? कल्लेऽवि किं न
दिट्ठो देवेण सो गब्भे गहित्ता इक्कारसगुणट्ठाणसोवाणाओ पाडिमाणो अतुल्लमुल्लानिमीलियच्छो संपयं सवेट्टियमवि पासउ देव
भवे"। तत्तो सहासमाभासियं मोहेण—"साहु एयं, गच्छसु वच्छे, सिज्झंतु सिग्धमेव तुह मणोरहा"। तओ पिउणा इसस-

म्माणा पत्ता सा सपरियणा चउद्दसपुव्वधरपुंडरीयरिसिपासं । अवधारियामिमीए पुव्वमेव तदंगे महाजसस्सपारवस्सं । तत्तो नामुस्स साहुस्स सुत्तत्थपरावत्तणं सुहावेइ । इगजुगदिणाइक्कमे थेरेहिं कहमवि पेरिओ संतो निसन्नो गुणणत्थं । तओ निद्दाए सेसो नियपरियरो पेसिओ तस्समासे । तओ सो लेइ जंभाओ, मोडेइ नियपुट्ठं, उद्धीकुणइ बाहाओ, भंजइ करंगु-लीओ, भूयाविट्ठो व्व विक्खिवइ विसंठुलाणि सव्वंगोवंगाणि, जंघाए धंधलीकओ कंठे घेत्तूण पाडिओ भूमीए, जाणिज्जइ अग्गओ पिट्ठओ पासओ सव्वओ । एवं सव्वेहिं पि मिलित्ता तद्देसो गलम्मि गहिओ त (ज) हा "अहो जणसु, गुणसु" इय जंपिएण वि थेराण ऐगमवि अक्खरं मुहे उच्चरइ । तओ सो साहू सयमेव रत्तीए अईवरत्ताए पंसुलीए व पमीलाए बाढमुवगूहिओ संथारयं विणाऽवि जत्थ तत्थ लोट्टिउमाढत्तो ढारम्मि रासहो व,सुक्ककट्ठो व निच्चेट्ठीहू(भू)ओ, भूयगत्थो व सिढिलीभूयगत्तो, न किं पि मुणइ, आपच्चूसं सुहं सुयइ, आवस्सयखणेऽवि महाकट्ठमुट्ठाविज्जइ । एवमन्नया थेरेहिं मिलित्ता पासमागच्च उद्धीकओ सुत्तपरावत्तणत्थं गलियारवलीवद्दो व । तओ गुणणमारद्धमणेण मुणिणा । तओ नंदीमुहीए विहुरीकिन्न तहा पाडिओ भूमियले जहा जगाया गोडुया, रगडियाइं कोप्पराइं, मत्थयमवि फोडियं, वेरिणीए व तीए । एवं जाव न किं वि वयइ मुद्दियमुहु व ताव जहवयगोमय व परिचत्तो थेरेहिं ।तओ सो पडिक्कमणवेलाए वि पमीलियच्छि-पुडो विक्को व मक्को व वहुप्पयारं मुहवियारं करचरणविक्खेवं नवनवं कुणंतो अप्पाणं जणगणोवहसणिज्जं कुणइ । मुणियतत्ताणं पि अच्छरिज्जजणओ जाओ—"अहो किमेयारिसो एसो निद्दामुद्दाविद्दिन्नपसन्नचेट्ठस्स लज्जाए परावत्तणपरस्स वि गलियं सन्निहियभाव व सव्वमवि सुयसलिलं, विम्हारिया सुहुमत्थवित्थारा" । तओ तस्स सिद्धंतअयणज्झयणपरिस्समो सव्वो मोर-

उम्रा संपन्नो। जहा जहेसो निद्दादरिद्दाउब्भीभूओ वयिउ व तहा तहा निराकंखीहूओ पढणगुणणोवरि, कालकूडाउ वि अइकडुअं मन्नमाणो चउद्दसपुव्वविज्जापरावत्तणं निच्चं पमिओ सुयइ, जाव सव्वमवि सुयं निस्सरिय गयं। तओ गुरुणाऽभिहियं—"अहो वच्छ पुंडरीअ तहाविहुज्जाहवसओ तुमए अज्झयणत्थमेव दिक्खा पवन्ना आसि। तत्तो नरसुरापवग्गसुक्खसंपत्तिसंपायगमागममग्घीअं तं तहाविहकिलेसदोसेहिं समहिगम्म मुहा कहं हारिज्जइ नरयतिरियदुक्खक्खजणणीए निद्दाए पारवस्सेण ?"। तेणुब्भवियं तओ—"जयउं को निद्दमासेवमाणो अत्थि ? किं केणऽवि असद्दमाणेण साहियं तुम्हाणं ? मए कल्लेऽवि एक्कल्लएण गुणियं सुयं, सव्वेहिं सुणियं, तुम्हेहिं किमु न हु सुणियं ?"। तओ गुरूहिं नायं "एसो न सद्धुवएसोचिओ पच्चक्खमुसावाजासिज्जो"। तो गुरूहिं उवेक्खिओ परिक्खिओ कूडकासावणो व वणिएण। तओ विसधारिउ व निठुरप्पहारमुच्छिओ व महया सद्देणाहूओ वि मूओ व सद्दमप्पइज्जंतो दिवाऽवि नाणाविहे सुमिणे पिच्छंतो मत्तवाउल व मुद्दे असंबद्धवयणाइं पलवमाणो गुरूहिं पुणो पुणो वाढमपि पबोहित्तु एवमुब्भविओ—"अहो पुंडरीय तुमं वयंसि "नाहं मणयं पि सुयमि," एअं पुण किं घंघलो व दीससि ?"। तत्तो तेणोइयं गुरूणं—"जयवं तुम्हाणं जंती समुप्पन्ना एसो सुत्तो त्ति, अहं पुण सुत्तत्थं परिजावंतो अत्थामि, मोण मल्लीणो सव्वे वि जंतिमावन्ना, नाहं पुण निद्दालू"। तओ सव्वेहिं पि नायं "अयं पच्चक्खवायरमुसावाजासि त्ति" विरत्ता गुरुणो वाढं सव्वे साहुणोऽवि पेरिज्जंतो जहातहा पलवइ, बहुअररोसपओसमेव समुव्वहइ। तओ मोहरायवलेण दुग्गवएयस्स हिययं रोहियं। नओ दूरीभूओ सदागमो, पणट्ठो सबोहो, दूरओ पलाणो हरिणो व परलोअओ चारित्तधम्मो, विरत्ता सव्वविरई सव्वहा, सम्मद्दंसणोऽवि नट्ठो। तओ ॥ १५५ ॥

308

सूरत्थमणे घोरंधयारपूरो व पसरिओ मिच्छादंसणो। एवं मुसावायअदत्तादाणप्पमुहेहिं मोहरायसेन्निएहिं सव्वेहिं पि मिच्छित्ता पज्जंते निद्दाघुरघुरए खित्तो मरणधम्ममावन्नो पत्तिओ निगोयम्मि। तओ एगिंदिएसु चिरकालं भमित्तु। जहा तेण संसारिजीवेण निद्दादोस परवसेण चउद्दसपुव्वाणि वि अहिला मुद्दा हारियाणि तहा अन्ने वि हारिंति। तम्हा निद्दापमायप्पसरो वारेयव्वो सुसाहूणं। जओ उत्तं—

"जइ चउदसपुव्वधरो वसइ निगोए अणंतयं कालं। निद्दापमायवसओ ता होहिसि कह तुमं जीव ॥ १ ॥"

॥ इति निद्रोपरि पुण्डरीकदृष्टान्तः ॥

अह चत्तारि विगहाओ वज्जेयव्वाओ। विगहोवरि दिट्ठंतो दंसिज्जइ—

इत्थेव भारहे वासे धणधन्नपुन्ना पुरी कोसिल्ला। तत्थ जिणधम्मजणियजद्दो सुभद्दो नाम सावओ परिवसइ। तस्स सुनंदा नाम जाया। तीसे रोहिणीनामेण जाया दुहिया। पाणेहिंतोऽपि सा अइवहिया हिया। पडिवन्ना सुस्सावयधम्मं। धन्ना वंदइ देवे, गुरुणो य पज्जुवासइ, सुणइ विविहाओ धम्मकहाओ, गुणइ भणइ य साहुणीण पासे सुस्सावउचियाइं चिइवंदणाई सुत्ताई, तहा नवतत्ताइ पुव्वति। तओ मणुण्णे तारुण्णे कायम्मि समुइन्ने परिणीया सा घरजामाउयत्ताए रक्खिएण वणिएण विमलाभिहाणेण। तओ सा जणणीजणओवएसजदाणेण कुणइ सम्मं जिणधम्मं, तीए सव्वायवरकं साहियमहीयमिक्कगमणाए कम्मगंथपगरणाईयं, अंगीकयाणि पउणीकयसुकयाणि जणियपंचकरणजयाणि बारसवयाणि, पालेइ निरइयाराणि, कुणइ सामाइयपोसहाइयमावस्सयमवस्समनालसत्ताए।

इत्तो मोहमहाचरडेण चिंताउरत्ताए दिट्ठाउ दसावि कट्ठाउ । तउ मंतिसामंतेहिं साहियं—"सामिय काऽवि संपयं चिंता, समाइसउ देवो, किं कज्जं किं कज्जं ?" । तउ मोहेणुत्तं—"अम्ह पडिवक्खचारित्तधम्मरायपक्खे रोहिणी साविया अईव धम्मभाविया दीसइ । तउ किमियाणिं करणिज्जं ? पाणीयपूराउ पुव्वमेव पालीबंधणं सोहणं" । तो तेहिं हसित्तु वुत्तं—"सामि ताव सव्वोऽवि जणो सप्पाणो जाव न तुम्ह माणुसदासपेसगोयरं नागच्छति" । तत्तो मोहराइणा वुत्तं—"पेसिज्जउ कोऽवि जो तं रोहिणिं परम्मुहं निवत्तेइ" । तउ जाव ते कमवि समाहूय वयंति तावुब्भसिर (य) सरीरा धीरा विकहाभिहा मोहदुहिया सयमेव समुट्ठित्ता एवं पन्नवइ—"सामि मह चेव दिज्जउ आएसो, मा किज्जउ विलंबो, पस्सामि ताव तीए सत्तं" । तउ सव्वेहिं पि सन्निया संपत्ता तस्सगासमेसा सरोसा रायकहा—देसकहा—भत्तकहा—इत्थिकहाहिं चउप्पयारं नियरूवं काउं तव्वयणं मोइत्ता, परमजोइणीव अदंसणीभूय निलुक्का तस्सरीरे । सा पिउमायप्पसाएणं न किंपि घरकज्जं सज्जइ, सुहेणं चेव निव्वहंती भोयणच्छायणचिंतानिम्मुक्का चिट्ठइ । तउ जिणहरं गंतूण सा वायावमवलं पस्सइ, तब्भावे अन्नाए सावियाए पासमागंतूण कन्ने पविसित्ता भासइ—"हले मए तुम्ह घरपवुत्ता एरिसी वत्ता कस्से कया, सा सच्चाऽसच्चा वा ?" । सा आह—"नेयं घडइ, असंगयं केणावि असहणेण साहियमेयं" । तत्तो रोहिणी वुच्चइ—"सच्चा तुमं मामवि अवखवसि" । तउ सा पभिणइ—"हे मुसाभासिणि एवं कहं कहसि अदिट्ठं ?" । एवं परोप्परं लग्गा पाविक्कपरिवाडी महाराडी । तीए सद्धिं रोहिणीए जिणगिहमागम्म विमुक्कचिइवंदणव्ववसाया सासूए वत्तं वहूए कहइ ण्हुसाचरियं सस्सूए पुरो पयासइ निहुक्का भणाया रोहिणी कहं तुम्हाणं घरे वीवाहमहूसवो केरिसी

जेमणवारा पच्चणीकयखाइमसाइमतेमणुप्पज्जिइ रसवइ पञ्चारा संपत्ता। एवं पइदिणमेसा विकहाविवसा चेव चिट्ठइ। अन्नया तीए जहातहापलवंतीए पारद्धा विविहा रायकहा। कीएऽवि पुरो तीए असहंतीए समुट्ठियाए अन्नाए सद्धिं पारद्धा इत्थीपुरिसवत्ता। सावि सस्सूजणेण जाव नववहूवहूआ तुरियं पत्ता नियगेहं। तओ अवराए थेरीए सह करेइ देसकहं। सा परावायतरुप्परोहिणी रोहिणी अईव वत्तालुयाए मज्झण्हेऽवि नागच्छइ सगिहं। एवं पइदिणमेसा कुणाणा अन्नदिणे केणावि सावएण जोकियकरेण सुस्सावणुत्ता—"अहो सुसाविए खणमत्तमित्थ जिणहरे समेच्च एकग्गचित्तयाए जइ चिइवंदणं किज्जइ, तो जुज्जइ तुम्हे वत्ताउ चेव कुणह"। तओ कवकिणी तमुत्तरिउं लग्गा—"सहोअर अम्हे किं कुणेमो? अत्थ कत्थऽवि कोऽवि कस्सऽवि न मिलइ परघरे निक्को कोऽवि न जाइ, तत्तो पियमेलयठाणमिणं सव्वो-ऽवि पइदिणमेइ सिड्ढाए, तेण खणमेगं सुहदुक्खं पुच्छित्ता कज्जइ निव्वुई, तुमए इत्थत्थे नासमाहाणं कज्जमवलत्ताए"। तओ साहुणीउस्सयं संपप्प सावियाहिं सद्धिमारज्झइ विगहाउ, गिण्हइ साहुसाहुणीए दोसुकरिसे असरिसे। तओ जइ साहुणीउ किंचि सिक्खवंति—"महाभागि पढियं सव्वमवि परिगच्छियं किमणेगेहिआमुस्सियावायसयनिवंधणेण केवलक-म्मबंधहेउणा विगहापरापवायकरणेण? सज्झायमेव सग्गापवग्गसुहसाहणं साहेहि"। तओ पभिवयइ मुहं मोडित्ता—"इच्छाकारेण भगवइ अज्जिए साहुसाहुणीण वि परावसवाउ दुप्परिहाउ। परापवाएणेव सव्वो जणववहारो। बद्धमुहं न कमवि पस्सामो। अम्हे सुहेण वयामो परघरवत्तं। केवलमम्हेहिं माया न हु सक्किज्जइ काउं जहा अन्नेहिं किज्जइ माइ-पियराणं पि चरियं फुम्मेव साहिज्जइ सुभासुभमवि। अइ कोऽवि रूसइ कोऽवि तूसइ, तओ अम्हे किं करेमो!"। तत्तो

चराइया विगहापराइया संती जाया अणरिहा सव्वपसायमेसा, तओ उवक्खिया जिक्कुलीहिं, पिसाइ व न कोऽवि आ-
लावइ तं। अन्नया निस्संकीभूया भूयाहिट्ठिय व सा गुरुसन्निहाणमासज्ज वक्खाणक्खणे वत्थंचलेण मुहदुवारं पिहित्ता
कस्सऽवि कण्णमूले ठिच्चा किंचि अक्खाइ, अवराए अवरं जहाजहा लवंती अरघमत्तमहिसि व पक्खजणं सव्वं सज्झासी-
णजणं कलुसियचित्तं कुणइ, धणवइनंदिणि त्ति न कोऽवि तं पडिभासइ। कयावि गुरूहिं पि निवारिया संती
लवइ—"भयवं केणावि सद्धिं वत्तं न करेमि, परं जइ केणावि पुच्छमत्थं न कहिज्जइ तओ न हु साहुत्ताओ छप्पइ"।
तओ गुरूहिं पि निरग्गला मुक्का। तओ निरासंका वंका गाढयरंगुवंगेहिं विगहाए गहिया। अह परावत्तणायाऽभीरूए
भीरूए तीए पुव्वाहीयं सुयं सव्वमवि विस्सरियमपरावत्तणदोसेण। न सरइ कयाइ वयाइं। नालोयइ तदइयाराइं। न पसक्कइ
चिइवंदणम्मि कम्मवि वागत्थवित्थरे। तहऽन्नत्थ वि सत्थे रमइ खणमवि न हु चित्तं। अणायरेणेव कुणइ आवस्सय-
किरियापगारं। अन्नया घरंगणोवविट्ठाए परासन्नासणिक्कनिट्ठाए पाविट्ठाए निक्किट्ठाए पासट्ठियजणमपासित्ता पारद्धा
विरुद्धा रायहरकहा—"एयस्स महीवइणो निग्गुणोचिया अग्गमहिसी महाकुसीला सम्ममहमेयं जाणामि, सोहणेणेगेण
नरेण मे वुत्तं," इमं गुत्तं अदिट्ठमस्सुयपुव्वमेयं पयासंती सा, तीरट्ठियाए कम्मि कज्जे तत्थागयाए रायचेडीयाए थिरीभूय
सव्वं निसामियं, घरे गंतूण निवेइयं महिसीए। एस वइयरो तीए वि रन्नो साहिओ। तेणाणाविया रोहिणी, सुव्वइसत्था-
हिवेण सयमाणीया तत्थे होऊण सा रायगओ। एगंतं काऊण पुट्ठा सुट्ठु रन्ना—"भद्दे साहसु मह सव्वमेयं जमाइक्खियं
तुमए मह घरणिसरूवं"। तीए वुत्तं—"महाराय मए न हु किंपि निसुयं कस्सा वि घरस्सरूवं, नाहं किंचि जाणामि"।

मूलाओऽवि सव्वमवलवमाणिमेयमवलोइत्ता रन्ना समाहूया लहुयमेव दासी। तीए सव्वमवि फुडं कहियं तेहिं तेहिं अहिन्नाणेहिं—
“तुमए तम्मि दिणे लवियमसुगपुरओ”। तओ निरुत्तरीहूया हिरिजरावणामियाणणा विमणा ठिया रोहिणीया तदा। तओ राइणा रोसावेसविवसमइणा सव्वमवि दासीनिसुयकहियसरूवं सत्थवाहस्साभिहियं। तत्तो सिट्ठिणा वि हिरीक-यास्सा निरासा जासिया नंदिणी—“वच्छे किमेयमणेरिसमणप्पकुलोचियमुल्लवियं?”। तओ सा मोणमालंबिय ठिया विसा-यावन्ना अकयपुन्ना। तत्तो सत्थाहिवेण हूवई विन्नत्तो—“महाराय किमहं करेमि? एईए मम्म निक्कलंके कुले मालिन्न-माणीयं। अहवा हूवासव मह च्चेवेसो दोसो, जं जीहामुक्कलत्तणमिमीए विन्नायमवि जणणणाओ पुव्वमेव न पडिसिद्धं, नो सम्मं सयं सिक्खविया। संपयं जं देवपायाणं रुच्चइ तं कीरउ”। तओ राया भणइ—“अहो सत्थाह तुममम्ह पुरे सयलनेगमस्सेणिचूडामणीओ सच्चवाई य। तुह दक्खिन्नेण मए जीवंती मुक्का। नो चेव पउट्ठए एसा तक्करु व्व खंडखंडं किच्चा कायवलित्ताए पक्खित्ता आसि। केवलं तहा कायव्वं जहा महेसरसीमं लंघित्ता अन्नत्थ जत्थकत्थऽवि गच्छइ”। तओ रायाएसेण विसज्जिया सा अलच्छि व्व नियघराओ नयराओऽवि निक्कालिज्जंती रायजणेहिं निंदिज्जंती एए एए दुज्जणे-हिं धिक्करिज्जंती मिच्छाजिनिविट्ठेहिं—“अहो साविगाओ एरिसयाओ चेव चेइवंदणनिरयाओ निग्गुणाओ निग्घिणाओ एरिसयाओ असुयाइदुपुट्ठचेट्ठियभासिणीओ धिरत्थु एयासिं नाणं वंदणपडिक्कमणपोसहपच्चक्खाणं। एयासिं एस चेव धम्मो जमन्नो निंदिज्जइ, दिज्जइ जहातहा परस्स कलंको निस्संकत्ताए” इच्चाइ जणाववायं नियकन्नेहिं सुणंती विगो-विज्जंती जणेहिं निग्गया पुराओ सरीराओ बाहिं व्व। जणयस्स विहवविरयारं तारिसं संभारंती जणणीए नेहलवयणुल्लावं

झायंती बंधुजणगोरवमवि परिच्चावंती साहुसाहुणीण विप्पउगं कुणंती मुहं मुहं अतुच्छमुच्छं लहंती गहिल्लु व जहातहा पलवंती जूहब्भट्ठ कुरंगि व एगागिणी भमंती पइगामं पइआरामं सुदुक्खिया चिरं भमंती सुतिक्खकंटयाविद्धमज्झा पायतलविणिग्गयलोहियलोहियप्पवाहाऽलत्तयरसेण धरणीवीढं सिंचंती अप्पच्चक्खाणावरणतिव्वकसाओदयवसेण देसविरइगुणप्पट्ठाणाराहियसम्मत्ता मरित्ता सा रोहिणिया अपरिग्गहियवंतरदेवीसु उववन्ना विराहियधम्मत्ताए । तओ पुणो भूरिभवोयहिं भमित्ता कहं वि पारं लहिस्सइ । एयं रोहिणिदिट्ठंतं सुट्ठु समाइक्खिय पउणीकयविग्गहा विगहा सव्वहा विबुहेहिं परिहरियव्वा ॥

॥ इति रोहिणीचरितम् ॥

अथ गाथायाश्चतुर्थं पदं "पंचंतराया विनिवारियव्वा" इति व्याख्यायते—पञ्चेति पञ्चसङ्ख्याका दानलाभभोगोपभोगवीर्यान्तरायलक्षणा अन्तराया वि विशेषेण निवार्याः प्रतिषेद्धव्याः तेषां प्रसरो न देय इत्यर्थः । अत्रार्थे धनसारकथानकमाख्यायते—

मथुरा पृथुरास्तेऽत्र पुरी स्वर्नगरीनिभा । यत्राप्सरोविराजीनि सुनन्दनवनान्यहो ॥ १ ॥ धनसंभारसाराख्यः श्रेष्ठी श्रेष्ठगुणाकरः । धनसारोऽभवत्तत्र खड्गवद्दृढमुष्टिकः ॥ २ ॥ तस्यासन् क्षितिनिक्षिप्ता द्वाविंशतिस्वर्णकोटयः । तावन्मात्राः पुरान्तश्च वाणिज्ये चान्यदेशगाः ॥ ३ ॥ तस्य षट्षष्टिसङ्ख्याकाः समग्रा रिक्थकोटयः । सन्ति नायं परं किञ्चिद्व्ययति दुर्मतिः ॥ ४ ॥ न दग्धरोट्टिकाखण्डमप्यर्पयति कस्यचित् । दृष्टेऽप्यर्थिन्यसौ द्वारे रुषा ज्वलति वह्निवत् ॥ ५ ॥

ज्वरश्चटति देहेऽस्य तत्क्षणात्सहजैर्मुखैः । व्ययीकुर्वाणं वीक्ष्यान्यमपि स्वं धर्मकर्मणि ॥ ६ ॥ मिलिते मार्गणे मार्गे
नाशोपायं विमार्गयन् । स भीरुरिव धृष्यंत कम्पमानवपुष्टरः ॥ ७ ॥ याचकैर्याच्यमानः सन्नदृष्टा स सितम्पचः । हन्तुं
तानिच्छति प्रायः कारुण्यादपवर्जितः ॥ ८ ॥ पातितः सङ्कटे क्वापि दातृभिर्निकटे ह्यसौ । दन्तसंकटमाधाय तिष्ठेन्निश्चेष्ट-
काष्ठवत् ॥ ९ ॥ किं धनं वेश्मनस्तस्मिन्निर्गते दुर्गतेश्वरे । चेटैर्न्यो दीयते भुक्तिः स्वैरं भुञ्जन्ति चापरे ॥ १० ॥ सति
वित्ते न दत्ते यो न भुङ्क्ते दुर्मतिर्नरः । जन्मन्यत्रागते तेन किं कृतं सुकृतोज्झनात् ॥ ११ ॥ कदर्यत्वेन तन्नाम काम-
माविरभूत्तथा । यथा निरन्नो नो कश्चित्प्रातरादातुमिच्छति ॥ १२ ॥ तेनान्यदा स्वहस्तेन यो निक्षिप्तो निधिः पुरा । अङ्गा-
रतामसौ भेजे केवलं दृक्पथीकृतः ॥ १३ ॥ अन्यान्यपि निधानानि यान्यासन्निहितान्यहो । वृश्चिकोरगपूर्णानि तान्य-
प्यैक्षिष्ट स स्फुटम् ॥ १४ ॥ ततः स यावच्चिन्तार्तस्तस्थौ दैवहतः कुधीः । तावत्केनाप्यमुष्योक्तमभ्रुवन् वदनानि ते
॥ १५ ॥ तावत्सत्वरमागत्य तस्याख्यायि स्थलाध्वनि । त्वद्वस्तुसार्थाः सर्वेऽपि लुण्टाकैर्लुण्टिता अहो ॥ १६ ॥ जलस्थ-
लस्थसत्सार्थसार्थः कोऽपि न तत्करे । घटितत्रुटितं त्वन्यमपि स्वं तस्य दुर्मतेः ॥ १७ ॥ किंकर्तव्यविमूढात्मा यावदास्ते
स शून्यधीः । वज्राहत इव व्यग्रः सर्वाशाः प्रविलोकयन् ॥ १८ ॥ तावदस्य समुत्पेदे चिन्ता तान्तात्मनस्तराम् । याव-
त्केहे किमप्यास्ते वित्तं देहे तथोद्यमः ॥ १९ ॥ अवगाह्य सरित्नाथमनाथजनताश्रयम् । अर्जयामि धनं तावत्तर्जयामि
दुरापदम् ॥ २० ॥ इह स्थितस्य न श्रेयः कृपणाख्याहतो हि मे । लोकहास्यं भृशं जातं पूर्वमप्यतिदोषिणः ॥ २१ ॥
एतन्निश्चित्य चित्तेऽसौ दशलक्षार्पणात्क्षणात् । संगृह्य पण्यसंभारमपारं सलिलाध्वना ॥२२॥ पोतानापूर्य तूर्यारवादैः सम-

मध्याचलत् । वृथा मनोरथान् कुर्वन्नुरून् दुरितदूषितः ॥ २३ ॥ घनघटा विकटा निकटागता वियति तत्क्षणमेव विधे-
र्वशात् । दुरितराजिरिवात्मन उज्ज्वलाऽध्वनि गतस्य हि तस्य दुरात्मनः ॥ २४ ॥ तदनु च प्रससार दुराशुगस्तडिदतीव
चकार खरस्वरम् । ध्वयमपीह जगर्ज मदेर्ष्ययेव जलधिर्जलदश्च धराम्बरे ॥ २५ ॥ अकलयच्चटुलत्वमनारतं प्रवहणः
किल पिप्पलपत्रवत् । अहह किं भवितेति चकम्पिरे हृदि तदाम्भसि पोतवणिग्जनाः ॥ २६ ॥ हे रक्ष रक्ष देवेति जल्प-
ति प्रचुरे जने । शतखण्डमभूद्यानमभाग्यात्तस्य दुर्मतेः ॥ २७ ॥ भाण्डोत्करः समग्रोऽपि ममज्जाम्भसि सत्वरः । अभव्य
इव दुष्कर्मभारभारितमानसः ॥ २८ ॥ लब्ध्वा फलकखण्डं ततार तरसाम्भसः । श्रेष्ठी श्रेष्ठगुणैर्जन्तुरिव वार्द्धिभ-
वान्तरात् ॥ २९ ॥ शून्यारण्यमथैत्याशु चिन्तयामासिवानदः । क्लेशैर्यदर्जितं वित्तं हहा तदपि मे गतम् ॥ ३० ॥ पात्र-
क्षेत्रेषु तन्नोप्तं नो भुक्तं तन्मयाऽऽत्मना । परार्थे नोपयुक्तं यत्तन्मे दुःखायते भृशम् ॥ ३१ ॥ भोगस्त्यागस्तथा भ्रंशस्ति-
स्रोऽमूर्गतयः स्मृताः । मद्धनस्य पुनर्नाश एव जज्ञे विधेर्वशात् ॥ ३२ ॥ एतावताऽपि नो दैवतुष्टिः स्फुटमजायत । कुटु-
म्बविरहो जज्ञे यत्पुनः सोऽतिदुःसहः ॥ ३३ ॥ एतच्चिन्तार्तचित्तेन तेन तान्तेन निर्जरम् । सहकारतरुच्छायासीनोऽदर्शि
मुनीश्वरः ॥ ३४ ॥ कृपासुधारसस्येव निर्झरः सुनिरम्बरः । दुःखदावज्वरोत्तप्तजन्तुसंतापवारकः ॥ ३५ ॥ केवलोद्बोधशुभ्रां-
शुध्वस्तसंशयदुस्तमाः । शशीव सौम्यमूर्त्तिर्यश्चित्रं जाड्योज्झितः परम् ॥ ३६ ॥ हेमाम्भोजनिषण्णं तं प्रेक्ष्यागत्य ननाम च ।
पपौ तृषितवच्छ्रेष्ठी धर्मगीर्मधुरामृतम् ॥ ३७ ॥ दुर्लभं नृभवं भव्या लब्ध्वा बुद्ध्वा जिनागमम् । सम्यग्धर्मं समाराध्य
भजध्वं सिद्धिजं सुखम् ॥ ३८ ॥ ततः समयमासाद्य सद्योऽवद्योज्झितान्तरः । पप्रच्छ प्राञ्जलिः श्रेष्ठी भगवन्नहमीदृशः

॥ ३९ ॥ दृढमुष्टिः कथं जज्ञे लज्जाभाजाग् भृशं जने । कष्टं कष्टार्जितं वित्तं कथं मे सव्ययस्थितेः ॥ ४० ॥ जजल्पोज्ज्वल-
दन्तांशुसुधाधवलिताधरः । साधुस्तं धातकीखण्डभारते सोदरद्वयम् ॥ ४१ ॥ आसीन्भद्रेभ्यसदने सदनेकसुखाञ्चिते ।
पितर्युपरते ज्येष्ठः स्वामी गेहस्य जातवान् ॥ ४२ ॥ प्रकृत्योदारचित्तोऽभूच्छ्राद्धः लुब्धोऽपरः पुनः । दानं ददति दीनेभ्य-
स्तस्मिंश्च सहोदरे ॥ ४३ ॥ चुकोप लघुरत्यन्तमन्तरन्यस्तदीक्षणात् । वारयत्यपि नो दानाद्विरराम गुरुः परम् ॥ ४४ ॥
निर्भीभूय ततस्तस्थौ लघुर्लघुतरोऽग्रणीः । ववृधे त्यागिनोऽप्यस्य गेहे श्रीः सुकृतोदयात् ॥ ४५ ॥ अदातुरपि तस्या-
गाल्लक्ष्मी रुष्टेव मानिनी । अगण्यापुण्ययोगेन गेहाद्देहात् पुनः सुखम् ॥ ४६ ॥ व्रतमादाय वृद्धोऽथ जगाम त्रिदिवं
शिवम् । चारित्रं दिनमप्येकमाचीर्णं न हि निष्फलम् ॥ ४७ ॥ लघुर्भ्राता पुनस्तस्य निन्द्यमानोऽखिलैर्जनैः । पर्यन्ते
तापसीं दीक्षामादाय च विपद्य सः ॥ ४८ ॥ असुरेषु समुत्पेदे ततस्त्वमजनिष्ट भोः । सौधर्मतः पुनश्च्युत्वा ज्येष्ठो ज्येष्ठो
गुणोत्करैः ॥ ४९ ॥ ताम्रलिप्यामभूदिभ्यसुतस्तदनु सद्गुरोः । पार्श्वे व्रतं समादाय पालयन्नतुलौजसा ॥ ५० ॥ ततोऽहं
केवली जज्ञे समग्रगुणशेवधिः । स समाजग्मिवानत्र साम्प्रतं विहरन् भुवि ॥ ५१ ॥ दानप्रद्वेषकरणादन्तरायाच्च सर्वथा ।
कार्पण्यदोषस्ते जज्ञे विज्ञेतरजनेप्सितः ॥ ५२ ॥ ददानं वारयेद्यस्तु स्वयं न हि ददाति च । दत्तं च शोचते वित्तं स दरि-
द्रत्वमश्नुते ॥ ५३ ॥ गृहीता यत्त्वया संपत् पैशुन्याद्राजदण्डनात् । ततस्तदर्थः सर्वोऽपि नष्टः पातङ्गरङ्गवत् ॥ ५४ ॥
ततः स्वकर्मणः श्रुत्वा फलं संविग्नमानसः । वन्दित्वा ज्ञानिनं प्रोचे ह्यद्यप्रभृति हे प्रभो ॥ ५५ ॥ यदर्जयिष्ये द्रविणं

१ हे वज्र.

तच्चतुर्थांशमात्मनः । गेहेऽहं रक्षयिष्यामि सर्वमन्यच्छुभार्जने ॥ ५६ ॥ विनाऽनाभोगदोषेण नान्यदोषभरस्तथा । यावज्जीवं मयाऽऽभाष्यः स्वमुखेन सुखैषिणा ॥ ५७ ॥ सम्यक्त्वेन समं तेन विरतिर्देशतस्ततः । प्रपन्ना गुणसम्पन्ना केवलज्ञानिसाक्षिकम् ॥ ५८ ॥ पाश्चात्यभवमन्तुर्यः स सर्वः क्षामितो यतेः । लगित्वा पदयोर्द्वन्द्वे निर्द्वन्द्वानन्दवर्त्तिना ॥ ५९ ॥ भगवान् विजहारोर्व्यामथ श्रेष्ठी ततश्चलन् । स्वनिवासपुरं प्राप पापनिर्मुक्तमानसः ॥ ६० ॥ वाणिज्यं सृजता तेन यद्धनं धनमर्जितम् । तच्चतुर्भागमादाय शेषं धर्मे व्ययीकृतम् ॥ ६१ ॥ जिनार्चाभिरतस्यास्य सर्वपौषधधारिणः । शून्यागारादिषु श्राद्धप्रतिमाकारिणस्तथा ॥ ६२ ॥ कस्मिन्नपि गते काले शून्यधाम्न्यस्य तस्थुषः । चुकोप व्यन्तरस्तत्र स्थायी मायी भृशं निशि ॥ ६३ ॥ कराळैः कालवेतालैर्भूतप्रेतैर्भयङ्करैः । भापयित्वाऽलिकोत्तंसं ददंश विषमाहिना ॥ ६४ ॥ अतुदद्देहमत्यर्थं कालकूटोर्मिसङ्गमैः । तथापि धर्मान्नाचालीत्स्वःशैल इव निश्चलः ॥ ६५ ॥ ततस्तुष्टः सुरः प्रातस्तं तुष्टाव स्वभक्तितः । त्वं धन्यः कृतपुण्योऽसि सनैपुण्योऽसि निर्भरम् ॥ ६६ ॥ वरं वृणु प्रसन्नोऽस्मि स्मित्वेत्युक्ते दिवौकसा । सोऽस्थान्मौनमताळम्बी ततो भूयः सुरोऽवदत् ॥ ६७ ॥ यद्यपि त्वं निरीहोऽसि तथापि शृणु मद्गिरा । व्रज त्वं मथुरापुर्यामनार्याचारवारक ॥ ६८ ॥ यावन्मात्रं तवासीत्स्वं तावन्मात्रं तथैव हि । भावि प्रभूतपुण्यौघैः पुनस्तत्र भवद्गृहे ॥ ६९ ॥ क्षमयित्वेत्युदित्वाऽगादमरः स्थानमात्मनः । प्रतिमां पारयित्वाऽथ श्रेष्ठी चित्ते व्यचिन्तयत् ॥ ७० ॥ अर्थेनानर्थमूलेन किं तेनाप्यथवाऽस्तु तत् । येनाहं निजकार्पण्यदोषमुन्मूलयाम्यहो ॥ ७१ ॥ एतद्विमृश्य मथुरापुर्यायातः

१ भयगतो शतृप्रत्ययान्तः 'भयत्' प्राप्नुवत्.

स सत्वरम् । तदवस्थानि दृष्टानि निधानानि निजौकसि ॥ ७२ ॥ यदासीत्कृतमन्यत्र देशेषु स्वं तदप्ययत् । प्रोचे जनेन किं पुण्यप्रागहन्यस्य हि दुर्घटम् ॥ ७३ ॥ यद्गृहजङ्कितं लोकैस्तदप्यासमयत्नतः । कोट्यः षट्‌षष्टिसङ्ख्याका मिलितास्तस्य वेश्मनि ॥ ७४ ॥ संचितं सुकृतं येन निश्चलत्वेन चेतसः । संपद्यन्ते सपद्येव तस्यामुत्रैव संपदः ॥ ७५ ॥ तेनोत्तुङ्गं जिनागारं सारं प्रतिमयार्हताम् । सद्भक्त्या कारयामासे न्यायार्जितधनोच्चयैः ॥ ७६ ॥ दीननिर्नाथपङ्ग्वन्धबधिरेषु दयार्द्रधीः । स दानमददात्साक्षान्मरुद्रुम इवोदितः ॥ ७७ ॥ क्षेत्रेऽत्रैव जनश्लाघामश्लाघाधाद्विरक्तधीः । अगण्यैर्दानपुण्यादिकृत्यैर्जन्म पवित्रयन् ॥ ७८ ॥ पर्यन्तेऽनशनं लात्वा ध्यात्वा पञ्चनमस्कृतिम् । चतुःपल्यस्थितिर्जज्ञेऽरुणाभे प्रथमे दिवि ॥७९॥ सुरस्ततो विदेहे स समुत्पद्योत्तमे कुले । गृहीतदीक्षो मोक्षश्रीलोका भावी भवोज्झनात् ॥ ८० ॥ इत्थं विदित्वा धनसारवृत्तं चित्तं निवेश्योत्तमदानधर्मे । दानान्तरायः प्रतिषेध्य एव यद्धर्मतः स्युः सकलाः समृद्धयः ॥ ८१ ॥

॥ इति दानान्तरायोपरि धनसारकथा ॥

अथ लाभान्तरायोपरि कथा—

भ्राजते भारतेऽत्रैव मागधाह्वयनीवृति । धान्यपूर इति ग्रामोऽभिरामोऽन्वर्थनामभाक् ॥ १ ॥ राजाधिकारी धिक्कारी प्रजानामुग्रदण्डतः । तत्र पारासर इति द्विजन्माऽजनि विश्रुतः ॥ २ ॥ सोऽन्यदाऽऽज्ञावशाद्राजश्चारीः पारीणकः श्रुतेः । ग्राम्येभ्यो वापयामास तुरङ्गचरणोचिताः ॥ ३ ॥ क्षुधातृड्बाधितास्तेऽपि कर्षुकाः पारवश्यतः । प्रातःकालाज्ञवेद्यावन्मध्यंदिनमनारतम् ॥ ४ ॥ क्षेत्राणि खेटयन्त्युच्चैःस्वरेण स्वधुरीणकान् । दृश्यन्तस्ततः कष्टादनिष्टात्रुटिकाङ्क्षिणः ॥ ५ ॥

यदा भक्तमुपादायायाताः स्युर्हालिकाङ्गनाः । बलीवर्दा व्याकुलाश्च घासाम्भःपानलालसाः ॥ ६ ॥ ततः समेत्य पापात्मा पाराशरः खराकृतिः । तर्जयंस्तर्जनेनाख्यद्भीषणः कर्षकानिति ॥ ७ ॥ भो भो मदीयक्षेत्रैकरेखां दत्त पृथक् पृथक् । सर्वेऽपि तेऽथ तद्वाक्यात्तथाऽकार्षुः कृषिप्रियाः ॥ ८ ॥ ततस्तद्भक्तपानादिप्रतिषेधनिबन्धनम् । आन्तरायिकदुष्कर्माबन्धि दुर्धरसंहसा ॥ ९ ॥ हलकृष्टभोत्कृष्टकष्टमाशाय दुर्नयः । स्वकार्यं कारयामास तामसः क्रूरकर्मणि ॥ १० ॥ ततः स्वायुः प्रपूर्यैष चित्वा दुष्कर्मसञ्चयम् । मृत्वा भ्रान्त्वा भवं भूरि श्वभ्रतिर्यक्कुयोनिषु ॥ ११ ॥ अत्रैव हि सुराष्ट्रासु द्वारकायाः पुरः प्रभोः । श्रीकृष्णस्यात्मजत्वेनोत्पेदे पुण्यानुभावतः ॥ १२ ॥ ढंढणेत्याख्यया लब्धप्रसिद्धिरभवत्स च । ववृधे वपुषा ज्ञानविज्ञानस्यापि सम्पदा ॥ १३ ॥ क्रमेण तरुणीदृष्टिभ्रमराकृष्टिपङ्कजम् । यौवनं प्राप निष्पापमना मानाश्रितध्वनि ॥ १४ ॥ उपायंस्त ततः कन्या विज्ञा विज्ञानकर्मसु । ततस्ताभिः सुरस्त्रीभिरिव वैमानिकः सुरः ॥ १५ ॥ भोगानभुङ्क्त निःशङ्कं धर्माराधनबद्धधीः । कुमारः स्फारसौन्दर्यसारः कियदनेहसम् ॥ १६ ॥ अत्रान्तरे परेणोद्यत् (ऽरिष्टनेमिः) प्रभासारेण भासुरः । सूर्यवद्रैवतोद्यानपूर्वाद्राबुदयं गतः ॥ १७ ॥ तदागमसमुद्भूतोदारहर्षाङ्कुरोत्करः । श्रीहरिः सपरीवारः प्रभुं नन्तुमुपागमत् ॥ १८ ॥ नत्वा स्वामिनमुद्दामतपःसंयमनिर्वृतम् । निषसादोचितस्थाने विष्णुर्जिष्णुर्महाद्विषाम् ॥ १९ ॥ भगवान् धर्ममाचष्टे स्पष्टेन वचसाञ्जसा । मधुरेक्षुरसेनेव प्राणितृष्णापहारिणा ॥ २० ॥ ततोऽवगततत्त्वार्थाः सत्त्वसार्था अनेकशः । साधुश्राद्धविशुद्धाध्वाध्वन्यभावं प्रपेदिरे ॥ २१ ॥ श्रीढंढणकुमारोऽपि जिनगीःपानपुष्टधीः । निर्विण्णः काम-

१ आज्ञां दत्त्वा.

नोगेभ्यः स्वीचकारोत्तमं व्रतम् ॥ २२ ॥ स श्रीजयविधान्नागजङ्गे विज्ञेषु वर्णितः । लोकेनापि हि कालेन चारित्राचा-
रचञ्चुधीः ॥ २३ ॥ विजह्रे विभुना सार्धं ग्रामाकरपुरादिषु । अगाधा विविधाबाधाः सहमानः स सर्वदा ॥ २४ ॥ अन्यदा
द्वारकापुर्यामियाय प्रभुणा सह । निरीहः सिंहवद्योरुस्थामा कामाजिमानहा ॥ २५ ॥ उदियायान्यदा तस्यान्तरायो-
दामकर्म तत् । येनावाप्नोति नो कापि भैक्ष्यं भ्राम्यन् पुरान्तरे ॥ २६ ॥ येनैष साधुना याति समया समयार्थभाक् ।
तल्लब्धिमपि निम्नघ्नो लभते स्वयमप्यहो ॥ २७ ॥ गोविन्दतनुजन्माऽपि श्रीनेमेरपि शैक्षकः । स्वयं गुणनिधिः पुर्यां
श्रीमत्यामपिनिर्ज्वरम् ॥ २८ ॥ मध्याह्नसमये भ्राम्यन्नपि प्रतिगृहं सदा । न भिक्षालेशमप्याप हेतुरत्रान्तरायिकम् ॥२९॥
अमुष्याख्यायि वार्त्तैषा समग्रा भिक्षुभिः प्रभोः । सोऽप्याह तदनु प्राक्तत्कृतदुष्कर्मचेष्टितम् ॥ ३० ॥ ततो ज्ञातस्व-
वृत्तान्तेनैतेनाग्राहि साधुना । उदग्रोऽभिग्रहः प्रत्यक्षीभूय भगवत्पुरः ॥ ३१ ॥ नातः परं परोपात्तभैक्ष्यपिण्डोपजीविना ।
अवश्यं मयका भाव्यं विभाव्य प्राक्तनाशुभम् ॥ ३२ ॥ इत्थं लाभान्तरायोत्थपृथुकर्मानुभावजम् । कष्टं विषहतः कालः
कियानप्यस्य जग्मिवान् ॥ ३३ ॥ अन्यदा वासुदेवेनाप्रच्छि स्वच्छेन चेतसा । स्वामिन्नाख्याहि कः साधुष्वेषूत्कटक्रिया-
परः ॥ ३४ ॥ प्रभुः प्रोवाच सर्वेऽपि यमिनः संयमोद्यताः । ढंढणर्षिः परं सर्वेभ्यो विशेषाधिकः स्मृतः ॥ ३५ ॥ यः
स्वोपलब्धभिक्षालाभान्नाश्नाति कर्हिचित् । इतश्चोत्थाय कृष्णोऽपि यावदागान्निजां पुरीम् ॥ ३६ ॥ तावत्तेनातिथीभूतः
प्रभूतसुकृतोद्यतः । चरन् गोचरचर्यार्थं ढंढणः श्रमणोत्तमः ॥ ३७ ॥ नीचैर्दृष्टिं सिद्धिसौधबद्धमुष्टिमदुष्टकम् । तं ववन्दे
महाभक्त्याऽवतीर्यानेकपाद्धरिः ॥ ३८ ॥ तमभ्यर्हीवन्द्यमानमसमानबहुमानतः । श्रेष्ठी कश्चित्ततश्चित्ते चिन्तयामासिवानि-

दम् ॥ ३९ ॥ निर्ग्रन्थोऽयं कृतार्थो यत्पदपद्ममधुव्रतम् । स्व शिरः कुरुते कृष्णः क्षितिपश्रेणिसंकुलः ॥ ४० ॥ यद्येति मद्गृहं तर्हि दानमस्मै ददाम्यहम् । एवं विमृशतस्तस्यैवाययौ धाम ढंढणः ॥ ४१ ॥ तावदेष प्रहृष्टात्मा सिंहकेसरमोदकैः । मोदकैर्मनसस्तूर्णं प्रतिलंभितवान् भृशम् ॥ ४२ ॥ ततः श्रीनेमिमासाद्य सद्य एव व्यजिज्ञपत् । तदन्तरायदुष्कर्म किं मम क्षयमासदत् ॥ ४३ ॥ स्वाम्यादिदेश नाद्यापि तवैषा लब्धिरच्युता । त्वमद्य वासुदेवेनाध्वनि वन्दित आदरात् ॥ ४४ ॥ तद्दीक्ष्यादत्त ते दानं बहुमानपुरःसरम् । वणिग्गुणिजनश्रेष्ठ इति ज्ञात्वा स तत्त्ववित् ॥ ४५ ॥ परलब्धिरियं भोक्तुं मम नौचित्यमञ्चति । विमृशन् ढंढणः प्रौढवैराङ्गिकशिरोमणिः ॥ ४६ ॥ मोदकानां परिष्ठापनिकार्थमगमत् पुरि । निर्जीवस्थण्डिलस्थाने तानचूरयदञ्जसा ॥ ४७ ॥ स्वकीयकरयुग्मेन हृदीति परिचिन्तयन् । अहो दुष्कर्मणां दत्ताशर्मणां चेष्टितं कटु ॥ ४८ ॥ एवं भावयतः संसारासारस्थितिभावनाम् । उद्बभास स्फुरद्बोधदीपकः केवलाह्वयः ॥ ४९ ॥ देवैर्जयजयारावश्चक्रे वक्रेतराशयैः । देवदुन्दुभयः क्षिप्रं ताडयामासिरेऽम्बरे ॥ ५० ॥ बहुकालं विहृत्योर्वीमुर्वीभृदिव निश्चलः । प्रबोध्य भव्यसत्त्वालीमालीनः सिद्धिसद्मनि ॥ ५१ ॥ यथा भगवता तेन सोढः प्रौढपराक्रमात् । तथा लाभान्तरायोऽयं सोढव्योऽन्यैर्मुनीश्वरैः ॥ ५२ ॥

॥ इति ढंढणकुमारकथानकम् ॥

अथ भोगान्तराये कथा—

इहेव भरहे धन्नपूरनामग्गामे नाणाविहपसुमहिसीगोउलाभिरामे सुदत्तनामा कुडुंबिओ परिवसइ । तस्स घरे बहुक-

म्मकरो एगो कम्मकरो आसि। सो भोयणवेलाए जायाए जया भोयणत्थमुवविसइ जारिसे तारिसे भोयणे परिवेसिए जेमिउं लग्गइ, तया तदुवरि समेच्च सुदत्तो पुक्करेइ—"अरे मुंच थालं, लहुं समुत्तिट्ठ, तुह भोयणं सुहाइ मह कज्जं विणस्सइ"। एवं सो तहा पुक्करिउं लग्गो जहा सो वराओ अभुत्तो चेव जमकिंकराओ व बीहंतो तक्कालमेवुट्ठिउं। खेत्तखलाइ कज्जं काउमाढत्तो। जया कयाऽवि परिस्संतो सो वीसमइ मणयं पि, तया तहा तज्जइ जहा छुहातण्हाप-रिगओ वि रुलंतो अत्थइ। कज्जं कुणंतस्स जइ वि महई वेला जायइ तहाऽवि से दयालेसोऽवि न समुप्पज्जइ। एवं घरस्सऽन्नजणस्सऽवि अईव असुहावहो जाओ। कालक्कमेण कालं किच्चा रोरघरे संपत्तो पुत्तत्तेण। जम्मक्खणे जणणि-जणया पंचत्तमुवगया। तओ कट्ठेण महया वुड्ढिं पत्तो कहकहऽवि भिक्खावित्तीए पाणे धारेइ। मग्गंतो कहिंऽपि ताव-इयं न पावेइ, जावइएणं छुहा छिज्जइ। जत्थऽन्ने भिक्खायरा लहंति तत्थ सो पत्तो संतो गलहत्थमेव लहइ, अईव दुक्खिओ जाओ। तओ पाणच्चयं काउमिच्छंतो कंतारवणगहणे साहुणो कस्सऽवि सो मिलिओ आभासिओ—"कहं तुमं दुक्खिओ दीससि?"। तेणुत्तं—"किमहं करेमि? रोरघरे संपत्तो पुत्तत्ते भिक्खाए भमंतो किमवि न लहामि"। तओ नाणिणा मुणिणा तब्भवो कहिओ—"सुदत्तभवे तुमए भोगंतराइयं कम्मं बद्धं, तं तुह सयमुइन्नं"। तेणावि वेरग्गावन्नेण दिक्खा कक्खीकया। एरिसो अभिग्गहो य गहिओ—"जस्स साहुस्स जं अन्नपाणाइयं पलोइज्जइ, तं सयं समाणीय पय-च्छामि, विणयं वेयावच्चं च करेमि, वाहिग्घत्थस्स साहुणो भेसज्जमाणित्तु देमि"। एवं चिरकालं समणधम्ममणुचरित्ता महाधणवइणो घरे संपत्तो पुत्तत्तं। तत्थ विउला भोगसामग्गी लद्धा॥ एवं भोगान्तरायकर्मापि बध्नाति जीवः॥

अथोपभोगान्तरायोपरि दृष्टान्तोऽस्ति—

कम्मि वि नगरे एगो सेट्ठी अत्थि अईव धणड्ढो । पाए परावत्रायभासणरंगिल्लो अदिट्ठमसुयमवि जहा तहा भासइ । धणड्ढयागुणेण सव्वो जणो तं बहु मन्नइ, मुहरित्ताए न गणइ माणयं पि जणाववायं । अह जया विवाहकज्जे महाजणसमवाओ मीलिज्जइ, जया य सो पुच्छिज्जइ—"अमुगस्स वरस्स एयं कन्नं देमो," तया भणइ—"एसो तक्करो जुयारिओ अकिंचिकरओ, एयस्स कोऽवि सकन्नं समप्पेइ ?" । पियरो जाणंति अब्भंगयस्स पाणिग्गहणं नावि तया सो तहा जंपइ असब्भूयदोसं जहा मणं भज्जइ । जया वरस्स माइपियरो पुच्छंति—"केरिसी कन्नगा एयस्स विवाहिज्जइ" ? । तया आहूओ अणाहूओ वि समागम्म भासइ—"एसा कन्नगा अईव निल्लक्खणा हिरिसिरिमइधिइवज्जिया, कोऽवि नियघरे समाणेइ ?" । एवं भासंतो तम्मणोभंगं करेइ । एवं दीक्खाए वि जहातहा पलवेइ । इक्कगोट्ठिं कुणंतो भणइ भत्तुणो—"तुम्ह पणइणी अन्नेण सह पणयपराइणा, तुमं कहं तीए उवरिं अईव रागरत्तो" एवं सो विरज्जइ तत्तो । अह तब्भज्जाए एवं परूवइ—"तुह भत्ता अन्नकंतासत्ताभिप्पाओ, तुमं कहमिमम्मि अणुरायवसंवया" । तहा तहा सो वयइ जहा संजोगाओ विओगो भवइ उभयसिं पि । अन्नेसिमुवभोगंतरायमज्जिऊण अन्नं पि बहुयं दुक्कयं संचिणेऊण कालं काऊण दरिद्दकुले संजाओ पुत्तत्तेण, पत्तो तारुण्णं । अन्नया माइपियरो जत्थ जत्थ तप्पाणिग्गहकए कन्नं मग्गंति तत्थ तत्थऽन्ने जणा भंजंति । कन्नं दाउमणा वि न पयच्छंति । तओ सो विमणो दुम्मणो जहा जहा सरिसवयाणं पाणिग्गहणूसवं पिच्छइ तहा तहा मणम्मि खिज्जइ । तओ सो उग्घरो संतो देसंतरं भमइ । वेलाए नऽन्नपाणमवि किंचि पावेइ । तत्तो दुहिओ संतो मिलिओ

कस्स वि समणस्स । तेण सुहं पिच्छिउं, तउ भणइ—"कत्तो मह सुमिणेऽवि सुक्खं, जस्स न घरं न घरिणी न परियणो, एगागी परिब्भमामि"। तत्तो साहुणा वुत्तं—"तुमेव भोगंतरायकम्मोदउ समेउ, तेणऽज्जऽवि न सुहसामग्गिं पावेसि"। तउ तेण नाणबलेण से पुव्वो भवो साहिउ । तउ पडिबुद्धेण पडिवन्नं वयं । भासासमिई सुट्ठु आराहिया । तउ छट्ठमाइ भत्तितवं काऊण संपत्तो पंचत्तं । जाउ इब्भकुले । संपन्ना सव्वाऽवि से परिभोगसामग्गी । तउ धम्ममाराहिऊण सुहिउ संजाउ ॥ एवमुपभोगान्तरायो न कार्यः ॥

अथ वीर्यान्तरायोपरि अनेकोदाहरणानि स्वयमभ्यूह्यानि । यः कश्चिदत्यन्तदृप्तबलीवर्दकरभखरमहिषगजतुरगादीन् दृढबन्धनैर्बध्नाति तर्जनैस्तर्जयति आराभिर्विदारयति चतुर्षु चरणेषु दृढरज्जुभिर्बध्नाति । अथ च यः पुमान् ललना वा विविधैः कार्मणभेषजमन्त्रयन्त्रैरन्यं जनं निर्वीर्यं निःसत्त्वं कुरुते, स आगामिनि भवे वीर्यान्तरायोदयाद्धातुक्षयप्रमेहन्ऽगुलीरोगादिभिरत्यन्तं बाध्यते, सर्वा व्याधयस्तं विधुरीकुर्युः शरीरे इत्यर्थः । एवं पञ्चान्तराया बोद्धव्याः ॥

अथ साधर्मिकवात्सल्योपरि काव्यमुच्यते—

साहम्मियाणं बहुमाणदाणं, भत्तीइ अप्पिज्ज तहऽन्नपाणं ।
वज्जिज्ज रिद्धीइ तहा नियाणं, एयं चरित्तं सुकयस्स ठाणं ॥ ४१ ॥

व्याख्या—समाने धर्मे वर्तन्ते चरन्तीति वा साधर्मिकाः । ते च द्विधा—साधवः श्राद्धाश्च । तत्र साधवः साधूनां श्राद्धाः श्राद्धानां सधर्माणः । तेषां सधर्मणां बहुमानदानं पूजासत्कारकरणं । तथा भक्त्या अर्पयेत् अन्नं भोज्यं

पानं शर्करादि । तत्कुतः? यतः केवलबहुमानेन नार्थसिद्धिः, तदर्थं भक्तपानदानमुक्तं । साधर्मिकवात्सल्यमेतदेव तात्त्विकं यत्प्रस्तावप्राप्तो साधुः श्राद्धो वा मधुराम्नपानप्रदानादिना स्वसधर्माणमागतं ज्ञात्वा नत्वा च भाज्यप्राज्यभोज्यदानवसनसमर्पणादिना सद्भक्त्या सत्करोति । विशेषतोऽभिनवसाधुबालवृद्धग्लानपथश्रान्तायातसाधुपारणोत्तरपारणप्रस्तावप्रदत्तदानमतीव पुण्यप्राग्भारप्रादुर्भावकं स्यात् । यदुक्तं—"पाहुसंतगिलाणेसु य आगमगाहीसु तह य कयलोयं । उत्तरपारणगम्मी दिन्नं सुबहुप्फलं होइ ॥ १ ॥ जइ वयरसामिपमुहा साहम्मीवच्छलत्तमकरिंसु । सुस्समणा वि य होउं ता सेसा किमिह सीयंति ॥ २ ॥ ताणं च ऊसवाइसु सरणं दिज्जाण पुव्वमाववणं । तह वत्थपाणभोयणसक्कारा सव्वसत्तीए ॥ ३ ॥ परिजूयाणं ताणं नरिंदमाईहिं बंदिगहियाणं । मोयावणं कुणंति य धन्ना धणजीविएणावि ॥ ४ ॥ सुहिसयणमाइयाणं उवयरणं भवपबंधवुड्ढिकरं । जिणधम्मपवन्नाणं तं चिय भवभंगमुवणेइ ॥ ५ ॥ आसंसारविरहिओ संसारियभावविगमओ चेव । बहुहमभोज्जं कित्तियं च साहम्मिलोगम्मि ॥ ६ ॥" तथा "वक्खिक्कोति" वर्जयेत् श्राद्धः तथा निदानं, एतावता दानं देयं परं निर्निदानं । तानि चामूनि नव निदानानि—"निव १ वणि २ नारी ३ नर ४ सुर ५ अप्पप्पवियार ६ अप्पवियारत्तं ७ । अहुत्त ८ दरिद्दत्तं ९ चइज्जह नव नियाणाइं ॥ १ ॥" तदुक्तं चरित्रं सुकृतस्य स्थानं सुकृतार्जनहेतुरिति काव्यार्थः ॥

इय जो सद्धम्मिगाए समुचियमायरइ सव्वसत्तीए । सो पावइ सुहरासिं चिलाइदत्तो धणो व जहा ॥ १ ॥

अथ दृष्टान्तः—

परिपक्कसुचिंबीए वणम्मि सुमणोहरंबखुंबीए । उग्गयजयतुंबीए कोसंबीए वरपुरीए ॥ १ ॥ पप्फुल्लुप्पलनित्तो सुरूवगत्तो सुहीकयसमित्तो । सिट्ठी विसाहदत्ता वसइ तहिं धम्मउच्चत्तो ॥ २ ॥ सो धम्मघोसूरीण देवसूरीण पवरविक्काए । पासे सुगुणावासे पवज्जाए बारसवयाइं ॥ ३ ॥ सो अन्नया कयावि हु पच्छिमरत्तीए जग्गिरो संतो । पंचपरमिट्ठिसमरणपज्जंते समरए चित्ते ॥ ४ ॥ रयणाणि जस्स गेहे कक्केयणइंसगब्भमाईणि । हुंति घणी स गरिट्ठो निट्ठिओ किमिह इयरेहिं ॥ ५ ॥ इक्कारक्करित्थकलिउं चलिउं रयणजाणत्थमेस तउ । वयरागरदेसं पइ चोरेहिं लुंटियं दव्वं ॥ ६ ॥ इक्किल्लउ ज्झमंतो मिलिओ कावालियस्स कस्स वि सो । तेणावि हु लक्खणलक्खिउ त्ति मुणिउं सकक्कप्प ॥ ७ ॥ सिद्धिकए तस्सुत्तं कहं सचिंतोऽसि जो महाभाग । नियवइयरो असेसो परिकहिउं तेण तस्स तउ ॥ ८ ॥ जइ तुह अतुलविजयलाणम्मि इच्छा तउ समागच्छ । सरलप्पा सो चलिउं तस्सत्थे निग्गयत्तेण ॥ ९ ॥ तेणाणीउ गिरिमेहलाइ आहरणकाभियालवणे । तो जोइणा स वुत्तो जोहारसु जो इमं देविं ॥ १० ॥ तुह घणदाही होही गरुउं पयप्पजावउं जयवं । जिणमुज्झिय न हु अन्नं नमामि देवं दयाहीणं ॥ ११ ॥ जोहारिय जिणदेवं सेवं को कुणइ अवरअमराणं । काऊण अमयपाणं को णु जणो कंजियं पियइ ॥ १२ ॥ सं पइ जंपइ जोई रे रे नर धिट्ठ दुट्ठ पाविट्ठ । तुह मत्थएण पूयं देवीए णणु करिस्समहं ॥ १३ ॥ इय जंपिउ विकोसी काउं खग्गं करेइ जा घायं । ता तक्कोवे वुत्तो विज्जासिद्धो व सुद्धवउं ॥ १४ ॥ पसन्नामो सुस्सावय चक्कमईए जयइ जोईसं । अइ पाव रे विमुंचसु सावयमेयं

उपदेश-

॥ १६४ ॥

सदायारं ॥ १५ ॥ इइ बुद्धुं विन्नाए य भंजिऊण चिरदेहो । तो जोई जयजीवं निवकिय पखणेसु भिदहइ तं ॥ १६ ॥
तो कप्पाइ पयोग भिमुको जोई दक्खाजक्कखीणो । विज्ञासिद्धो साहम्मिवच्छलेण गाढयरं ॥ १७ ॥ रयणपरिक्खं इय
सिक्खवेइ जणउ व जणियनेहजरो । सयणा सवत्थ गुणावहा विसेसेण समधम्मे ॥ १८ ॥ उक्कोणमइविसुद्धं तिक्खसुधारं
सुवम्भलद्धपासं । इंदधणुसुकंतिल्लं वयरं विग्घं हरइ सव्वं ॥ १९ ॥ जं वीसतंदुलाणं चारित्तं सव्वदोसनासयरं । तं दुगुणि-
यरूवगळक्कमुझमुत्तं मणिविकहिं ॥ २० ॥ इच्चाइ सिक्खवित्ता रयणपरिक्खं तमाह तुट्ठमणो । साहम्मिय दक्षीव पुष्प-
ब्भारबभाउ ॥ २१ ॥ न घणारंजजरेहिं संपज्जतीह संपया सयणे । पावक्कियाउ जाउ ताउ परलोयदुहहेउ ॥ २२ ॥
सवेसु वि सुकएसु गरिट्ठयं नणु सधम्मवच्छल्लं । तित्थंकरेहिं कहियं महियं पुण सगुणलोएहिं ॥ २३ ॥ सो अत्थो तं च
सामत्थं तं विन्नाणमणुत्तमं । साहम्मियाणकज्जम्मि जं विद्धंति सुसावया ॥ २४ ॥ सुस्सावयाण वच्छल्लं जे कुणंति महा-
सया । पुन्नाणुबंधियं पुन्नं ते वहंतऽक्खयं पयं ॥ २५ ॥ तत्तो तुमए साहम्मियाण वच्छल्लयं विहेयव्वं । सुकयत्थिणा सयाऽवि
हु जमसुक्खगुणं विणिद्दिट्ठं ॥ २६ ॥ वयणामयरसमाकंठमेस पाऊण तम्मुहसराउ । पइदिणमेगेगमहं जोइय साहम्मियं
गेहे ॥ २७ ॥ तो पच्छा भुंजिस्सं अभिग्गहो एस सावयाण कउ । नियगेहं पइ चलिउ तस्साएसं गहेऊण ॥ २८ ॥
वज्जागरतीरट्ठियं धणपुरमेसो समागउ सिट्ठी । जोहारिसु जिणिंदं रसवइपासं विहेऊणं ॥ २९ ॥ असणं काउमणो जा
किं पिहु साहम्मियं पलोएइ । तावासन्नदुमोहे पत्तोवरिं नत्थजिणबिंबो ॥ ३० ॥ कयपंचंगपणामो जिणथुइ जणिरो नरो
तहिं दिट्ठो । कयवंदणेण पुट्ठो ताणाउ आगउ कम्हा ॥ ३१ ॥ कत्थ य वससि सावय तेणुत्तं जरहसितित्थाणि । जो

सप्ततिका.

॥ १६४ ॥

हारंतो एत्थागओ म्हि तो तेण आहूओ ॥ ३२ ॥ जत्तिअछुमाणपुब्वं जोइत्ता तदणुमोइणाइ धणं । पुब्वं समज्जियं नणु अइपवरं पत्तदाणाओ ॥ ३३ ॥ तत्तो कमेण पत्तो सिद्धी वयरागरम्मि खेमेण । तदहिट्ठायगदेवेण ताव तप्पुन्नतुट्ठेण ॥३४॥ रयणीए सुमिणम्मि य समेच्च रयणाइं कोडिमोल्लाइं । दिन्नाइं से मणिखिइयसमग्गसंपत्तिहेऊणि ॥ ३५ ॥ इक्केकमेस साहम्मियं पजोयंतो । संपत्तो नियगेहं देहम्मि रवि व दिप्पंतो ॥ ३६ ॥ सयणो वि सयणवग्गो मिलिओ कलि-ओ पमोयपूरेण । फलियद्दुमम्मि विहगा अहिगायरजाइणो हुंति ॥ ३७ ॥ होइयमिमेण जूसीवइणो सुमहग्घमुज्झवररयणं । रन्नाऽवि पवरवग्गे संठविओ सोऽवि सिद्धिपए ॥ ३८ ॥ धम्माहिगयपहुत्तो जो पुण धम्मे परम्मुहो होइ । सो कह सुग्ग-इनाई सामिदोहीसु पढमिल्लो ॥ ३९ ॥ इय चित्तम्मि विचिंतिय धम्मं सम्मं करेइ सो सिद्धी । साहम्मियमेगेगं अणुवा-सरमेस जोयंतो ॥ ४० ॥ एगुत्तरवुड्ढीए पइवच्छरमेस सावयजणस्स । जत्तीइ जोयणासणदाणरओ गोरवं कुणइ ॥ ४१ ॥ इत्थंतरम्मि लोहम्मयाभिहा पवर कथा तस्स । जारिसओ नरहम्मी साहम्मीवच्छलो धणियं ॥ ४२ ॥ सिद्धी विसालदत्तो तत्तो अन्नो न कोऽवि कुमइत्थ । तव्वयणमसहमाणो विबुहो इक्को तओ चलिओ ॥ ४३ ॥ अजिनवसावयरूवं काउं तच्चित्तपारिक्खणिकमणो । जोयणकए निविट्ठो सिद्धिघरे भुंजिओ तिसिओ ॥ ४४ ॥ सव्वमसणं पि पाणं खाइमइ साइमं सुनिच्छियं । पत्तो न तुहनिवित्तिं महापिसाउ व पच्चक्खो ॥ ४५ ॥ इत्थंतरम्मि बहुसो इक्खुरसस्सागया घडा तत्थ । सिद्धिपायणहेउं समप्पिया तेऽवि तस्सेव ॥ ४६ ॥ आसाइआ खणेण वि तेऽवि इमेण पजूयबुद्दिएव । तोऽवि न रुट्ठो सिद्धी मणयम्मि न वेमणस्समिओ ॥ ४७ ॥ धन्नोऽहं जस्सत्थो साहम्मिजणोवओगयं पत्तो । भणइ अप्पाणमिमो इय

चिंतंतो निच्चं चित्ते ॥ ४८ ॥ ता पच्चक्कीहोउं देवो तग्गुणपसंसणं कुणइ । सवाहिवाहिहरणि ससिमणिमयसंतिजिणप-
डिमं ॥ ४९ ॥ दाउं गउ सठाणं सिट्ठी वि सधम्मउज्जोयवज्जणं । कुणमाणो धम्मरउ जीवियपज्जंतमावन्नो ॥ ५० ॥ बार-
सकप्पे देवो जाउ निच्चं सुदिवजुइ काउ । चक्किपयं पावित्ता चवित्त तत्तो सुविक्खिणं ॥ ५१ ॥ पावित्तु अट्ठकायं चरणं
पालित्तु केवलं पप्प । सिज्झिस्सइ स विदेहे वासे संपुन्नसव्वासे ॥ ५२ ॥ अन्नेसे सुगुरूणं घणो वि धम्मं लहेतु चारित्तं ।
देवो य जविय तत्तो गच्छिस्सइ अक्खयं मोक्खं ॥ ५३ ॥ विसाहदत्तस्स निसम्म सम्मं, चरिसमेयं सुगुणोहरम्मं । साह-
म्मिवच्छल्लरया सयाऽवि, जवंतु जवा तणुसंपयाऽवि ॥ ५४ ॥

॥ श्रीसाधर्मिकवात्सल्योपरि विशालदत्तकथानकम् ॥

अथ द्वादशव्रतपालनाधिकारे श्राद्धस्य प्रथमाणुव्रतकाव्यमाह—

अहिंसणं सव्वजियाण धम्मो, तेसिं विणासो परमो अहम्मो ।
मुणित्तु एवं बहुपाणिघाउ विवज्जियव्वो कयपच्चवाउ ॥ ४२ ॥

व्याख्या—न हिंसनमहिंसनं, केषामित्याशङ्कानिरासार्थं सर्वे च ते जीवाश्च सर्वजीवास्तेषां सर्वजीवानामिति पदं ।
अयमर्थः—यत्सर्वजीवानां पञ्चेन्द्रियरूपाणां हिंसा निवार्यते । तेषां सर्वजीवानां विनाशः प्राणव्यपरोपणं । अयमेवा- ॥ १६५ ॥
धर्मः परमः प्रकृष्टः कथितः । एवं मुणित्तु विज्ञाय बहुप्राणिघातः वर्जयितव्यः, परं किंभूतः सः ? कृताः प्रत्यपाया अनेके
विघ्ना येन स तथारूपः । अत्रार्थे श्राद्धस्य जीवदयाविशेषस्वरूपमाह—यदुक्तमागमे—"जीवा सुहुमा थूला संकप्पारं-

330

जउ य ते दुविहा । सवराहनिरवराहा साविक्खा चेव निरविक्खा ॥ १ ॥" अनया गाथया साधुश्राद्धयोर्मेरुसर्षपान्तरं दयागुणत्वात् ज्ञेयं । अधुना यदा श्राद्धोऽनिर्वहन् क्षेत्रादिकं करोति तदा स्थूलस्यापि जीवस्य वधः स्यात् पृथिव्यादीनां द्वीन्द्रियादीनां च स्यात्, साधूनां द्वयोरपि हिंसानियमः, एतावता २० विंशोपकाः साधोर्जयन्ति, श्राद्धस्य तु स्थूलानां नियमो न तु सूक्ष्माणां नियम इति दश विंशोपकाः । अर्धं प्राप्तं ततः कथं क आकारः संकल्प्य ज्ञात्वा स्थूलजीवहिंसानियमः, पुनरारम्भे सत्यजानतो न नियमः, ततः पुनरप्यर्धं गतं, दशानां मध्ये पञ्च जाताः । अथ केनापि पुरुषेण निजगृहेऽन्यायः कृतस्तदा तस्य पञ्चेन्द्रियादिस्थूलत्वं जानन्नपि हन्त्याद्धन्ति तत आकारं मुत्कलं करोति, कथं? निरपराधजीवमारणनियमः, परं सापराधस्य न, पुनरप्यर्धं गतं, पञ्चानामप्यर्धं जातं, सार्धौ द्वौ विंशोपकौ । अथ वृषभान् खेटयति यदा तदा निरपराधपञ्चेन्द्रियानपि जानन् सन् कशादिभिस्ताडयति, तदाऽऽकारो मुत्कलः कर्त्तव्यः, कथं ? यदा घातं ददामि तदा निर्दयत्वेन न ददामि पुनः सदयत्वं मुत्कलं, पुनरप्यर्द्धं गतं सार्धद्वितीय (द्वय) विंशोपकार्धं सपादविंशोपको जातः । एतावता स्थितं इत्थं प्राणिवधो निषेध्यः । श्रीआवश्यकेऽप्युक्तं—"थूलगपाणाइवायं समणोवासउ पच्चक्खाइ । से पाणाइवाए दुविहे पन्नते, तं जहा—संकप्पउ आरंभउ य । तत्थ समणोवासउ संकप्पउ जावज्जीवं पाणाइवायं पच्चक्खाइ, नो आरंभउ । तत्थ पंच अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा वहे बंधे छविछेए अइभारे भत्तपाणवुच्छेए त्ति" ॥ अथ दृष्टान्तः—

पाटलीपुत्रपूर्नाथो भूजर्तोऽचलितारिकः । चतुर्धीधनधनदो धीसलस्तेन सूत्रितः ॥ १ ॥ हेमादित्यः श्राद्धधर्मी नृप-

सन्मानदानभूः । इत्थेष द्वेष्य एवासीत्सर्वेषामधिकारिणाम् ॥ २ ॥ तैर्विमृश्य मिथः सर्वैरेतस्यैवानुयायिनः । सत्कृत्य बहुधाभूत्या भूपतेर्घातकाः कृताः ॥ ३ ॥ शस्त्रहस्ता निगृहीतास्ते निशागुप्तवृत्तयः । हन्यमानैरिमैः प्रोक्तं द्विषाः क्षेमेण वै वयम् ॥ ४ ॥ राज्ञा निजगृहे रोषादेष द्वेषविमुक्तधीः । जगदे राजन्नो जन्तून् हन्म्यहं किं पुनर्नृपम् ॥ ५ ॥ तथापि नृप आदिदेश वध्यं स्तेनवत्क्रुधा । प्रोचेऽन्यैर्मन्त्रिभिर्देव भवद्भवनान्तरे ॥ ६ ॥ वापिका वर्ततेऽगाधा बाधाकृद्यादसां व्रजैः । प्रफुल्लपद्मसंकीर्णा पूर्णा निर्मलवारिणा ॥ ७ ॥ न समर्थस्तदीयाब्जानयने कोऽपि पूरुषः । क्षेमः प्रक्षिप्यतां तत्र जलजन्तुबलिर्भवेत् ॥ ८ ॥ इत्युक्ते सहसोत्थाय स्मृत्वा देवगुरून् हृदि । आख्यत्समन्तुश्चेन्नाहं तदा सान्निध्यकृत्सुरः ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वैष पपातान्तरनुभावात्स दैवतात् । उपर्याजग्मिवान्मीनारूढः प्रौढाब्जहस्तकः ॥ १० ॥ क्षमयामास तं नृपः सत्चक्रे कुशलागतम् । द्वेषिणोऽधोमुखीभूता वार्ता साऽज्ञायि भूभुजा ॥ ११ ॥ वरं वृणिष्वेति भूकान्ते वक्तर्येषोऽप्यभाषत । प्रव्रज्यावसरं स्वामिन्नापरं मम रोचते ॥ १२ ॥ इत्युक्त्वा संयमी भूत्वा सम्यगाराध्य शुद्धधीः । क्षेमः सिद्धिसुखान्याप प्राणिप्राणैकरक्षकः ॥ १३ ॥

॥ इति प्राणातिपातव्रतदृष्टान्तः ॥

अथ द्वितीयाणुव्रतमाह—

कोहेण लोहेण तहा भयेणं, हासेण रागेण य मच्छरेणं ।
भासं मुसं नेव उदाहरिज्जा, जा पच्चयं लोयगयं हरिज्जा ॥ ४३ ॥

व्याख्या—क्रोधेन द्वेषेण, लोभेन द्रव्यार्जनेच्छया, भयेन राजदण्डादिना, हास्येन नर्मणा, रागेण स्वकीयसगीनतया मैत्रीभावेन वा, मत्सरेण परस्परविरोधात्मकेन, भाषां मृषारूपां नैव उदाहरेत् भाषेत, या मृषा वाक् प्रोक्ता सती लोकगतं जनव्यासं स्वकीयं प्रत्ययं विश्वासं -हरेन्निर्नाशयेदिति गाथार्थः । मृषाभाषकः कस्यापि विश्वासास्पदं न स्यादिति भावार्थः । यत उक्तं—"थूलगमुसावायं समणोवासओ पच्चक्खाइ । से मुसावाए पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—कन्नालिए गवालिए भोमालिए नासावहारे कूडसक्खिज्जे । थूलमुसावायस्स समणोवासएणं इमे पंच अइयारा जाणियव्वा न समायरियव्वा, तं जहा—सहसा अब्भक्खाणे रहस्स अब्भक्खाणे सदारमंतभेए मोसुवएसे कूडलेहकरणे" ॥

अथ तदुपरि कथा—

श्राद्धः कुंकुणवास्तव्यः कश्चित्केनाप्यजल्प्यत । मारणीयो हयो नश्यँस्तेनाहन्यत तद्गिरा ॥ १ ॥ ममार दैवयोगात्स धृतः कौंकुणकस्ततः । तुरगेशा समानिन्ये नृपाग्रे पीसलैस्ततः ॥ २ ॥ पृष्टोऽत्रार्थेऽस्ति कश्चिन्नोः साक्षी तेत्सुतमेव सः । प्राह सत्यमिदं स्वामिन् सचक्रेऽसौ ततोऽधिकम् ॥ ३ ॥ अभ्येद् निर्घाटयांचक्रे राज्ञा रञ्जितचेतसा । अतः सत्यैव गीर्वाच्या सुकृतश्रेणिवर्धिनी ॥ ४ ॥

॥ इति मृषावादोपरि कथा ॥

१ अश्वस्वामिना. । २ तुरगेशपुरं ।

अथ तृतीयाणुव्रतमाह—

असाहुलोएण य जं पवन्नं, बुहो न गिण्हिज्ज धणं अदिन्नं ।
अंगीकए जम्मि इहेव दुक्खं, लहइ लहुं नेव कयाइ सुक्खं ॥ ४४ ॥

व्याख्या—असाधुलोकेन यत्प्रपन्नं नीचलोकेन यत् स्वीकृतं बुधः पण्डितः पुमान् न गृह्णीयात् तद्धनं अदत्तं धनिकेनावितीर्णं । यस्मिन् स्वीकृते सति इहैवात्र जन्मनि दुःखं ताडनबन्धनादिकं लभते लघु शीघ्रं तस्करवत्, नैव एवोऽवधारणे कदाचित्सुखं शरीरसमाधानादिकमिति काव्यार्थः ॥ "थूलगमदिन्नादाणं समणोवासगो पच्चक्खाइ । से अदिन्नादाणे दुविहे पन्नत्ते । तं जहा—सचित्तादिन्नादाणे अचित्तादिन्नादाणे । अदिन्नादाणस्स समणोवासएणं इमे पंच अइयारा जाणियव्वा, न समायरियव्वा, तं जहा—तेनाहडे तक्करप्पओगे विरुद्धरज्जाइक्कमणे कूडतुलकूडमाणे तप्पडिरूवे य ववहारे ॥ अदत्तत्यागे को गुणः कश्चापगुण इत्यत्रार्थे द्वयोरप्येकमुदाहरणम्—

एकः क्वाप्यभवच्छ्राद्धः श्रद्धावान् धर्मकर्मणि । गोष्ठीप्रियः स च प्रायस्तत्र कोऽप्युत्सवोऽभवत् ॥ १ ॥ गृहे निर्जनतां याते मुषितं गोष्ठिकैर्जनैः । तद्वेश्म तं विना श्राद्धमेकान्तं वीक्ष्य सर्वथा ॥ २ ॥ वृद्धैका तत्र वर्तिष्णुर्धीमती ज्ञातुमहृत यमून् । भोः पुत्रा भवतां वित्तं जातमित्यूचुषी सती । तदज्ञाता वर्हिपिच्छासनडाम्भ्यदंहिषु ॥ ३ ॥ प्रातरूचे नृपस्याग्रे ते केयाः कथमित्यसौ । मोक्षवान् वृद्धयाऽऽख्यायि कृतमस्त्येषु लाञ्छनम् ॥ ४ ॥ समवायेऽथ ते दृष्टा गोष्ठी ॥१६७॥

सर्वा घृताङ्कुतः । तेष्वाह श्रावको नाहं हरे किञ्चिन्न कस्यचित् ॥ ५ ॥ अमुष्यार्थं नृपो यस्मादेष नो चिह्नितः पदे । सन्मानयित्वाऽन्ये सर्वे दण्डिताः क्रूरकर्मणि ॥ ६ ॥

॥ इति तृतीयाणुव्रतकथा ॥

अथ चतुर्थव्रतमुच्यते—

समायरं वा अवरस्स जायं, मन्निज्ज छिंदिज्ज जणाववायं ।
जे अन्नकंतासु नरा पसत्ता ते झत्ति दुक्खाइ इहेव पत्ता ॥ ४५ ॥

व्याख्या—आत्मीयजननीमिवापरस्यात्मव्यतिरिक्तस्य जायां भार्यां मन्येत पराङ्गनां स्वमातरमिव मन्वीत । छिन्द्यादेवं कुर्वन् जनापवादं जनावर्णवादं एवं कुर्वतः पुंसः सर्वथा जनापवादो न स्यात् । व्यतिरेकमाह—ये परललनास्वन्यकान्तासु नराः प्रसक्ताः प्रसङ्गभाजः स्युः ते झटिति दुःखान्यत्रैव जन्मनि प्राप्ता उज्झकेशवदिति काव्यार्थः ॥ "समणोवासगो थूलगं मेहुणं पच्चक्खाइ । से परदारगमणे दुविहे पन्नत्ते, तं जहा—ओरालियपरदारगमणे वेउव्वियपरदारगमणे (य) । सदारसंतोसस्स इमे पंच अइयारा जाणियव्वा, न समायरियव्वा, तं जहा—इत्तरपरिग्गहियागमणे अपरिग्गहियागमणे अणंगकीडाकरणे परवीवाहकरणे कामभोगतिव्वाभिलासे त्ति" । अत्रोदाहरणम्—

अत्रास्ति स्वस्तिमद्धर्मचक्रवद्भुचिताश्रितम् । पुरं श्रीनिलयं नाम धामाद्यामार्यसम्पदाम् ॥ १ ॥ तत्रारिकुम्भकीलालला-

१ कीलालं रुधिरं ।

सासिद्गुजङ्गमः । यथार्थनामा कामाजस्तत्राधीशोऽरिमर्दनः ॥ २ ॥ कमखे श्रीरिवोदारा तद्गृहे कमलेक्षणा । कमलश्री-
रिति प्रीतिपात्रं प्रेयस्यभूद्भुजा ॥ ३ ॥ तयोरजन्यनूनश्रीः सूनुः सूनृतवाक्पटुः । शूरवीरशिरोरत्नं वीरनामा कुमारकः
॥ ४ ॥ सोऽन्यदाऽऽखेटकं कर्तुमटाट्यन् विकटाटवीम् । नैकं शशकमेणं वा प्रेक्षिष्टाक्लिष्टधीरपि ॥ ५ ॥ ततो विस्मितचे-
ताः सन् बम्भ्रमीति यतस्ततः । कुतश्चिन्तार्तचित्तानामेकत्रावस्थितिर्धृतिः ॥ ६ ॥ तस्मादेकत्र निखासदेशे पेशलभूरुहे ।
सारङ्गव्याघ्रशशकप्रभृतीन् श्वापदव्रजान् ॥ ७ ॥ निरातङ्कान्निराशङ्कानेकत्र मिलितान् भृशम् । अपश्यत्प्रतिविश्वस्तान्
स्निग्धवत्प्रीतिवत्सलान् ॥ ८ ॥ तत्कालमेव जीमूतोद्दामगर्जिततर्जनम् । वर्जनं पापपूगस्य साधोर्ध्वानं शृणोत्यसौ ॥ ९ ॥
इतोऽस्य परिवारेण हिंसान्यस्तापि तान् प्रति । परं श्वापदजन्तूनां न लग्नान्यङ्गके मनाक् ॥ १० ॥ वैरायन्ते न तिर्यञ्चः
परस्परमनेकशः । न ते यत्प्रहृताः शस्त्रैर्निशितैरागतेजवात् ॥ ११ ॥ तत्सर्वं स्फूर्जितं साधोः प्रजावस्य महीयसः । विवेद
मेदिनीकान्ततनयो विनयोज्ज्वलः ॥ १२ ॥ ततः समुल्लसद्भक्तिपूरपूरितहृत्सकः । समेत्य साधुमानम्य विधिनाऽग्र उपा-
विशत् ॥ १३ ॥ तत्परीवारवर्गोऽपि प्रणनाम गुरोः पदम् । गुरुर्धर्माशिषा सर्वानजिनन्द्य विदांवरः ॥ १४ ॥ जैनधर्मम-
थाचख्यौ श्रमणः सुकृतोद्यमी । दुर्लभः प्राप्यते नैव नृभवो भवकोटिभिः ॥ १५ ॥ तत्रापि सत्तमा जातिर्दुष्प्रापं तत्र
सत्कुलम् । कुलेऽप्यद्भुतरूपत्वं रूपेऽप्यारोग्यमुत्तमम् ॥ १६ ॥ तत्रापि धर्मसामग्री सामग्र्यामपि सत्क्रिया । क्रियायामपि
कौशल्यं कौशल्ये सुविचारता ॥ १७ ॥ तत्रापि हि दयावत्त्वं सर्वसत्त्वेषु सर्वदा । पालनीयं सदाचारविचारचतुरात्मना ॥ १८ ॥

१ धर्मोपदं चिन्त्यम् । २ पूगः समूहः ।

परप्राणापहारेण ये मन्यन्ते स्वसुस्थताम् । धिक् जन्म यौवनं तेषां जीवितव्यमपीह धिक् ॥ १९ ॥ यावन्त्येनांसि सन्तीह परं प्राणातिपातजम् । पातकेषूच्यते मुख्यं मोक्षाशात्रासकारणम् ॥ २० ॥ सर्वेऽपि प्राणिनः स्वीयमात्रत्राणपरायणाः । त्याज्यमाना इमे प्राणैः प्राणिनः स्युः सुदुःखिताः ॥ २१ ॥ सुखिनां दुःखिनां वाऽपि जीविताशा समैव हि । कथमेके विहन्यन्ते रक्ष्यन्ते च तथा परे ॥ २२ ॥ जीवहत्याविधातारः फलमश्नुवते कटु । तेषां दुर्गतिपातः स्यादसातशतसंकटः ॥ २३ ॥ इत्यर्हद्धर्मनिश्छद्मोपदेशामृतपानतः । निर्वीतस्फीततृष्णार्तसिंखेंजे सम्यक्त्वमुज्ज्वलम् ॥ २४ ॥ न हि संकल्पतः स्थूलजीवघातमतः परम् । करिष्ये स्थूलमनृतं न ब्रुवे पञ्चधा मुधा ॥२५॥ परस्त्रीसेवनं मांसजलखाद्यं सपातकम् । वर्जितं तत्परीवारजनेन गुरुसाक्षिकम् ॥ २६ ॥ प्रणिपत्य गुरुं जग्मुः कुमाराद्या नरास्त्वरं । स्वं स्थानं सुस्थिता धर्मे धर्मेणात्तां-स्तरं यथा ॥ २७ ॥ अथान्यदाऽवनीनेत्रा पुत्राः पृष्टाः सुधीमता । कीदृशी शेमुषी कस्येति परीक्षां विधित्सता ॥ २८ ॥ पाञ्चालदेशे मयका योऽस्ति संस्थापितः पुरा । अस्वामिध्रुक् सुदक्षात्मा नियोगी वञ्चनोज्झितः ॥ २९ ॥ दशलक्षीं स दीना-रसत्कामेकत्र वत्सरे । उत्पतिष्णुं समाख्याति तावदन्योऽब्रवीददः ॥३०॥ लक्षाः पञ्चदशामुष्य दास्ये देशस्य तेऽत्र भोः । अस्मा(युष्मा)भिः पूर्वमेवोक्तमर्जयाम्यधिकं पुनः ॥ ३१ ॥ ततः किमत्र कर्तव्यं वीरं मुक्त्वेत्यवक् प्रभुः । तत आख्यान्ति सर्वेऽपि योऽर्जयेद्भूरि भूयसो ॥ ३२ ॥ स तत्र स्थाप्यते देशे किमन्यैरर्जनोज्झितैः । ततः क्षितिपतिः प्रोचे नोच्यते वीर किं त्वया ॥ ३३ ॥ स प्रणम्रशिराः प्राख्यत् तातपादैर्न्यगादि यत् । पूर्वोऽधिकारी निर्मायः शाठ्यमुक्तमतिर्भृशम् ॥ ३४ ॥

---

१ ततः किमत्र कर्तव्यमिति प्रभुरवक् ततो वीरं मुक्त्वा सर्वेऽप्याख्यान्तीत्यन्वयः ।

उप० २१

स एवास्माकमश्रेष्टः किमन्यैः क्लिष्टचेष्टितैः । मा प्रजाः पीडयस्त्वेष न्यायेनार्जयताद्धनम् ॥ ३५ ॥ बहु द्रव्यं विनाऽन्यायेन
कथं वृद्धिमश्नुते । अन्यायश्च महत्या(द्वापा)पद्रुममूलमुदीरितम् ॥ ३६ ॥ पूर्व एव नियोग्यस्तु स्वस्तिकृद्यः प्रजाजने । नादत्ते
ह्यधिकं द्रव्यमनयं दूरतस्त्यजन् ॥ ३७ ॥ योऽर्जयिष्यति निष्कस्य लक्षान् पञ्चदश ध्रुवम् । ऋतेऽनीतिं कथमसौ धनमु-
त्पादयिष्यति ॥ ३८ ॥ भवन्नियोगितामेत्य यः समुल्लङ्घयेन्नयम् । अयं दाता ह्यधर्मस्य तत्राथाप्ययशस्ततः ॥ ३९ ॥ तत-
श्चिन्तयति क्ष्मापः पापनिर्मुक्तधीरयम् । ज्यायान् लघुरपि प्रायः प्रकृष्टैः सद्गुणव्रजैः ॥ ४० ॥ राज्यधूर्धरणे धुर्यवर्यभावं
भजेदसौ । ततः समानजातिभ्यो रक्षवध्यत्वमर्हति ॥ ४१ ॥ निश्छद्मातुल्यवात्सल्यपिच्छिलस्वच्छमानसे । मय्यस्मिन् वैरभाजः
स्युरन्ये धन्ये गुणोत्करैः ॥ ४२ ॥ तस्मादेषोऽन्यदेशेऽपि निर्गुणीकृत्य निर्भरम् । प्रेष्यते तत्र सौख्येन स्थाता निःशङ्क-
निर्भयः ॥ ४३ ॥ पश्चादपि हि राज्यस्याधारः स्तम्भो गृहस्य वा । भव्यभुजोरुभडोऽयं सम्यग्भावी सुनिश्चितम् ॥ ४४ ॥
एवं विमृश्य भूमीशस्तं कुमारमुदाहरत् । वत्स सर्वेऽप्यमी पुत्रा दुश्चरित्राश्च दुर्धियः ॥ ४५ ॥ त्वमेवैकः सुधीस्तेभ्यः प्रज-
ल्पन् वैपरीत्यतः । नान्यार्जितश्रियो भोक्तृभावस्त्वय्यत्र युज्यते ॥ ४६ ॥ विहाय रंहसा देशमेनमन्यत्र याहि भोः ।
नात्रस्थस्य भवद्भुजैर्वैभवं व्यज्यते खलु ॥ ४७ ॥ ततः पृथ्वीपतेः पादान्नमस्कृत्य स निर्ययौ । मंत्रिसागरमन्त्र्यात्मजन्मना
विमलेन युक् ॥ ४८ ॥ प्रत्यादिष्टप्रष्टसुभटैः पान्थतां गतैः । अनुद्रुताध्वा प्रययौ स कोशलपुरं पुरम् ॥ ४९ ॥ पुरः
परिसरोद्देशसरसीरे नरेशभूः । विशश्राम श्रमी यावत्तावत् कलकलोऽभवत् ॥ ५० ॥ अवार्यतुर्यनिर्घोषः पुरे प्रादुर्बभूव

१ रक्षणे रक्षितुं योग्योऽस्ति । २ वा शब्दोऽवार्थे ।

च । नगरागन्तुकः कोऽपि तेनापृच्छ्यत तावता ॥ ५१ ॥ पुरे कोऽप्युत्सवोऽद्यास्ते येन वाद्यध्वनिर्महान् । श्रुत्योरानन्द-
मातन्वन्नाकर्ण्यते अहो वद ॥ ५२ ॥ स प्राह श्रूयतामत्र रणरङ्गमहीशितुः । पुत्री कुरुमती नाम साऽऽस्ते प्राणप्रियङ्करी
॥ ५३ ॥ परं पुरुषविद्वेषपोषमादधती सती । वरं वरयते नैव किञ्चिदौचित्यवेदिनी ॥ ५४ ॥ ततस्तज्जनकेन स्वगोत्रदेव्य-
तिपूजया । आराध्य पृष्टा तुष्टाऽऽह भवतः पट्टकुञ्जरः ॥ ५५ ॥ यत्कण्ठे क्षिपति क्षिप्रं मालामम्लानपुष्पिकाम् । स कुमा-
र्याः पतिर्भावी तस्मिन्नेवाह्नि निश्चितम् ॥ ५६ ॥ ततः करी कृतार्घः सन्मुखे तत्कटोपरि । कुमार्यारोपयाञ्चक्रे वक्रेतर-
मनस्विनी ॥ ५७ ॥ मदक्लिन्नैरिभिर्वद्धैर्गजेनारामिकाहृतः । शुण्डाग्रे स्थापिता माला निर्मला मोदमालिनी ॥ ५८ ॥ मही-
क्लिन्नगण्डस्थलीकालीमल्लिसामन्तसेवितः । साम्प्रतं स पुरीमध्ये भ्राम्यन्नास्ते निरङ्कुशः ॥ ५९ ॥ इत्युक्त्वा विरते तस्मिन्ना-
कस्मिक इवाम्बुदः । तावत्क्षणेन संप्राप रङ्कपथं वैमलं करी ॥ ६० ॥ गलन्मदजलासिक्तसकलक्षोणिमण्डलः । तमागच्छ-
न्तमालोक्य गर्जन्तं निर्जरं रयात् ॥ ६१ ॥ विमलोऽबोधयद्वीरकुमारं प्रबलायितम् । प्रपेदे तावदेतस्य पार्श्वं पट्टेभराट्
प्रभोः ॥ ६२ ॥ कराग्रोत्क्षिप्तमाला सा कण्ठे तेनास्य चिक्षिपे । पुण्यभाजां हि राज्यश्रीर्दासीवानुपदं भजेत् ॥ ६३ ॥
स्वस्कन्धमण्डलमसावारोप्य भूपनन्दनम् । जगर्ज गजसारोऽपि प्रभुस्तुष्टो निजे हृदि ॥ ६४ ॥ भारोदारोरुरूपश्रीः कुमा-
र्याः पतिरेष वै । भावीति साऽपि मैक्षिष्ट दृष्टा भाविस्ववल्लभम् ॥ ६५ ॥ गजानां दशकं स्वर्णलक्षं चाश्वसहस्रकम् ।
विश्राण्य राजपुत्राय प्रभुर्भूलिखटापनैः ॥ ६६ ॥ लग्नलग्नेऽथ संप्राप्ते कुमार्याः पाणिपल्लवम् । कुमारकरपद्मेन ग्राहयामास
पार्थिवः ॥ ६७ ॥ करमोचनवेलायामिलाशुक्र तनुजन्मने । प्रददौ ग्रामसाहस्रीमश्रीनिर्नाशिनीं नृपः ॥ ६८ ॥ सौधे नृप-

उपदेश- विना रवे र्हतस्तेजा दिनेशवत् । विललास सुखं भोगान् कान्तया सह भूपभूः ॥ ६९ ॥ पिता स्वप्रहितप्रच्छन्नानुगामि- सवृत्तिक.
॥ १३० ॥ गणाननात् । पौत्रं राज्याभिवृत्तान्तमवेत्य मुमुदेतराम् ॥ ७० ॥ प्राज्याज्यैर्भूरिभिर्भोज्यैरभोजि क्ष्मापनन्दनः । विवाहा-
नन्तरं राज्ञा तेनान्नद्वयं न भक्षितम् ॥ ७१ ॥ किमेतदिति पृष्टोऽसौ स्पष्टमाचष्ट पार्थिवम् । सावधानतया मन्त्रीः श्रूयते
तर्हि कथ्यते ॥ ७२ ॥ मांसपाको निषेध्योऽयं रसवत्यां महीपते । प्राक् ततः कथयिष्येऽहं तेनाप्यथ तथा कृते ॥ ७३ ॥
कुमारः प्रोचिवान् राजन् दोषो मांसाशने महान् । पञ्चाक्षप्राणिहत्यातः पापं स्यान्नान्यथा पुनः ॥ ७४ ॥ सत्त्वहिंसा तु
हेतुः स्यान्नरकस्येति दर्श्यते । सर्वेषु धर्मशास्त्रेषु समयज्ञैरनेकशः ॥ ७५ ॥ इत्याख्यायि क्ष्मापाल गुरुणा मे क्षमाभृता ।
कृता तस्योपदेशाद्वी मुक्तामादेव वर्द्धसि ॥ ७६ ॥ गृहिधर्मो मयाऽग्राहि विरतिः पललक्षणात् । श्रुत्वेति सादरस्तस्मिन्न-
भायत नरेश्वरः ॥ ७७ ॥ विश्वस्तधीस्तद्वचसि प्रपेदे पललवर्जनम् । स देवगुरुतत्त्वाढ्यं स्वीचक्रे धर्ममार्हतम् ॥ ७८ ॥ अथा-
न्यदा प्रतीहाराज्ञया गेहान्तरागता । काचित्समेत्य स्त्री एवं कुमारं प्रत्यवीवदत् ॥ ७९ ॥ अहो सुन्दर सुन्दर्यश्चतस्रः
सन्ति सुन्दराः । रूपश्रीनिर्जितोद्दामरमारम्भारतिप्रजाः ॥ ८० ॥ श्रेष्ठिमन्त्रिक्ष्मापालप्रतीहारप्रियाः प्रियाः । तास्त्वाम-
वेक्ष्य पञ्चेषुप्रहारैर्जर्जराः कृताः ॥ ८१ ॥ मन्मथव्यथया गाढमुद्वेजितवपुर्लताः । यथा स्युः सुखसर्वाङ्गास्तथा कार्याः ॥ १३० ॥
स्वसङ्गमात् ॥ ८२ ॥ ततः किमपि निश्चित्य तत्रोपायं स राजसूः । अज्ञापयत् प्रतीहारीं प्रथमे प्रहरे निशः ॥ ८३ ॥ द्वितीये
श्रेष्ठिकान्तैतु तृतीये मन्त्रिवल्लभा । चतुर्थे नृपजाया तु प्राप्नोतु स्वसमीहितम् ॥ ८४ ॥ एतद्गीरमृतास्वादमेदुरा साथ

१ एतु आयान्त्वत-

दूतिका । ततः समेत्य तासां सा ज्ञापयामास तद्वचः ॥ ८५ ॥ ततः प्रोचे द्वितीयेऽह्नि राजानं राजनन्दनः । अदृष्टवद्यदा दृष्टं कुरुषे तत्किमप्यहम् ॥ ८६ ॥ दर्शयामि भवद्योग्यमब्रवीद्भूपतिस्ततः । त्वमसत्युप्रतुष्योऽसि व्यवहारेषु सत्तमः॥८७॥ धर्मदानाद्गुरुश्चासि परमोपकृतिक्षमः । दर्शनीयं निवेद्यं यत्तत्पूर्णं प्रगुणीकुरु ॥ ८८ ॥ अथाचाणीत्कुमारस्तं सन्ध्यायामद्य मद्गृहे । प्रच्छन्नीभूय संस्थेयं समेत्यैष प्रपन्नवान् ॥ ८९ ॥ तथा कृते महीन्द्रेण कुमारेण स्वसन्निधौ । गुप्तं पर्यङ्कमाधाय तत्र संस्थापितः स च ॥ ९० ॥ अथ केनापि [illegible] निर्गत्य [illegible] । [illegible] कुमारस्तामवोचत ॥ ९१ ॥ अत्राप्यशर्मदाः पुंसां परत्र नरकावहाः । विषया विषसंकाशास्तीव्रापत्तिविधायिनः ॥९२॥ भोगा रोगावहाः कस्य देहिनः स्युर्न सेविताः । भवे परत्र दौर्भाग्यवियोगव्याप्तिहेतवः ॥ ९३ ॥ नाम्भोभिर्लवणाम्भोधिः समिद्भिर्न धनञ्जयः । यथा तृप्तिमिहाप्नोति जीवोऽपि न तथा सुखैः ॥ ९४ ॥ त्रैदशैर्भोगसंयोगैर्जन्तुर्यदि न तुष्यति । तुच्छैर्नृजन्मजैरेतैस्तत्कथं तृप्तिमाप्नुयात् ॥९५॥ बहिर्वृत्त्या महामुग्धाः प्राणिनां विषयाः स्मृताः । विपाककटुकाः किंतु किंपाकफलवच्च ते ॥९६॥ हेयास्तस्मादमी भोगा नोपादेयाः सुधीमताम् । इन्द्रियाणि मनश्चापि नियम्य खलु निश्चलम् ॥ ९७ ॥ ज्ञानदर्शनचारित्राण्येष मार्गोऽस्ति निर्वृतेः । तद्भेदः सकलस्तेन प्रत्यपादि तदग्रतः ॥ ९८ ॥ प्रतीहार्यपि सद्बोधं श्रेष्ठिन्यायातवत्यथो । द्वितीये यामिनीयामे य(ज)वन्यां स्थापिताऽऽदिमा ॥ ९९ ॥ द्वितीयां बोधयामास वैराग्याद्भुतवाग्भरैः । मलिनीक्रियते किंतु निर्मलं कुलमावयोः ॥ १०० ॥ यत्क्रियन्तेऽत्र भोः स्वैरचनाचाराः परःशताः । तदङ्गमङ्गभङ्गेन सततं केन वार्यते॥१०१॥

१ प्रतीहारी इति कर्तृपदमध्याहार्यम् । २ कुमारधाम । ३ अतिसुन्दराः ।

कृतानि यान्यसत्कर्माण्युन्मत्तैर्यौवने जनैः । साद्कुर्वन्तीह तान्यन्ते शल्यवद्धार्धकेऽधिकम् ॥ १०२ ॥ सानूबुधदिति श्रुत्वा
मन्त्रिपत्न्यायर्यौ ततः । चक्षुरुद्घटितं तस्या विवेकाख्यं तद्युक्तिभिः ॥१०३॥ साऽप्यस्थापि स्वीयपृष्ठे जवाज्जवनिकान्तरे ।
तुर्यंयामे रमारम्भा समागाद्रूपवल्लभा ॥ १०४ ॥ सोन्मुक्तशयनीयेन प्रणता राजसूनुना । ततोऽवग् जीविताधीश किम-
नीदृशमादृतम् ॥ १०५ ॥ समयोऽयं न हि स्वामिन्नभ्युत्थानप्रणामयोः । सौवाङ्गसङ्गपीयूषैर्वपुस्तापमपाकुरु ॥ १०६ ॥
नैकीवाम्भो विना यद्वज्ज्योत्स्ना चन्द्रमसं विना । हंसी मानसनिर्मुक्ता त्वां विना ह्यस्मि दुःखिनी ॥ १०७ ॥ निर्जीक-
मिति निर्ह्रीकं जल्पन्तीं तामनारतम् । स नाभिमुखमप्यस्याः पश्यत्यप्रीतवन्मनाक् ॥ १०८ ॥ नैषा पञ्चेषुदर्पोद्यज्ज्वरावे-
शवशंवदा । उपदेशपयःपानमर्हत्यस्माद्युपेक्षिता ॥ १०९ ॥ ततः सा स्वमवज्ञातमवेत्येत्यब्रवीद्गिरम् । त्वत्सदृक्षा महादक्षा
न प्रतिज्ञातलोपिनः ॥ ११० ॥ यथा यवासकस्यार्थे मेघः स्याद्वह्निवृष्टिभाक् । सदाक्षिण्योऽप्यभूस्तद्वत्त्वं मदर्थेऽतिनि-
ष्ठुरः ॥ १११ ॥ कुमारः प्रोक्तवानेतां नितान्तं शान्तमानसाम् । दूतीवचः प्रपद्य त्वमाहूताऽसि मयैव हि ॥ ११२ ॥
दुःशल्यकर्दमाक्लिष्टां तप्तां मनसिजोष्मणा । अहं निर्वापयिष्यामि त्वामहो धर्मवारिणा ॥ ११३ ॥ मामहो सुन्दरात्मीय-
वपुःसङ्गमरङ्गतः । एकशः कुरु संतुष्टां हृदयेशानिवर्तनात् ॥ ११४ ॥ तयेत्युक्ते कुमारस्तां स्माह विस्मेरलोचनः । ज्ञात्वा
भूवल्लभस्यास्य वल्लभा प्राणवल्लभा ॥ ११५ ॥ कथमन्याङ्गसाङ्गत्यमीहसे वहसे रतिम् । न हि पङ्काकुलं हंसी
पयः सेवेत कर्हिचित् ॥ ११६ ॥ यद्दो रतिजं सौख्यं चौरवत्सेव्यते खलु । तद्दशामेव जानीहि परिणामे सुदुःखदम्

१ उन्मुक्तं शयनीयं येन तेन ।

॥ ११७ ॥ इत्युक्तेऽप्यमुचत्सा नो असदाग्रहमात्मनः । दुःस्वप्ने यत्पुरा प्रोक्तं तत्कुर्विति बभाण सा ॥ ११८ ॥ शशंस
राजसूरेनामीप्सितं ते कदाऽप्यहो । जन्मन्यस्मिन् नाप्येव किं बहूक्तेन फल्गुना ॥ ११९ ॥ कामये कामिनीमन्यां नाहं
सुतोऽपि निश्चया । यद्यायाति स्वयं रम्भा रतिर्वाऽपि हि पार्वती ॥ १२० ॥ इत्येतदीयसत्त्वस्य सतत्त्वं परिचिन्त्य सा ।
वैराग्याङ्कुरकेणापूरयत्स्वीयमानसम् ॥ १२१ ॥ पत्नीत्वेनागता साहमजूवं च जगिन्यहो । धर्मिलज्जतयाऽवाचि तदह-
मस्व कृपां कुरु ॥ १२२ ॥ त्वं कनिष्ठोऽसि मे भ्राता पाता पातकपङ्कतः । गुणैर्गरिष्ठः सुतरामन्तरापत्तिवारकः ॥ १२३ ॥
विहिताऽऽशातना मेऽत्र तस्मात्पातकः कथम् । मोहेन ते जनिता हन्त व्यापत्तापाम्बुदोपमः ॥ १२४ ॥ सपत्नी प्रेयसी
जाता त्वत्पितुर्दुहितास्म्यहम् । आगते मूलनक्षत्रे प्रैष्यहं पितुरन्तिके । धात्रीजनेन सहिता तेन प्रवरभूपतेः ॥ १२५ ॥
मातुलेनाथ बंगालदेशभूमिशितुर्वरा । त्वदीयश्वशुरस्याहमदाय्यथ घनैर्दिनैः ॥ १२६ ॥ स्वकुक्षोरनन्नोदेशसुधांशौपम्य-
माश्रयन् । जन्म प्रपेदिवाँस्त्वं भोः शुभोधज्ञाप्यभाजनम् ॥ १२७ ॥ सीमन्तिन्यः समस्तास्ते तुल्या मातृदुहितृभिः । अहं
पुनरनाचारवर्तीवामप्रयायिनी ॥ १२८ ॥ केनाप्यथ प्रयोगेण प्राणाँस्त्यक्ष्यामि निश्चितम् । न श्रेयः पापिनां प्रायः प्राण-
धारणमीरितम् ॥ १२९ ॥ अज्ञानमरणेनाऽलमनेन तव सुन्दरि । स्वधाम याहि दोषायाः शेषमुत्सृज्य क्षणात् ॥ १३० ॥
सर्वपापक्षयोपायं पश्चाद्दर्शयिताऽस्मि ते । अम्लानः शपथोऽत्रार्थे सम्प्रति प्रतिपाद्यते ॥ १३१ ॥ कुमारानुज्ञया राज्ञी
प्रपेदे स्थानमात्मनः । यथा नाकुलिकादेशवशेन किल भोगिनी ॥ १३२ ॥ तिस्रोऽन्या अपि जग्मुस्ताः स्वीकृत्य नियमं

१ पदद्वयं त्रुटितमिति प्रतौ लिखितमस्ति ।

उपदेश- दृढम् । अन्यकान्तोपजोगार्थे सम्यक्त्वावाप्तवुद्धयः ॥ १३३ ॥ अथाचख्यौ क्ष्मानाथः कुमारं प्रति सादरम् । अनुज्ञां सप्ततिका
देहि यद्यामो वयमात्मीयमन्दिरम् ॥ १३४ ॥ इत्युक्ते साकमेतेन कुमारोऽप्यचलत्प्रभु । प्रत्युन्य जग्मिवान् धाम क्ष्माज-
॥ १७२ ॥ त्सौधमात्मनः ॥ १३५ ॥ जाते प्रत्यूषसमये दिनेशेऽभ्युदयोन्मुखे । प्रातःकृत्यानि निर्मायाजूहवन्नृपनन्दनम् ॥ १३६ ॥
यावत्तं प्रति वक्त्युर्वीपालस्तत्कालमुज्ज्वलम् । दिव्यपश्यत्स पूर्वस्यां तेजःपुञ्जं समुद्भवणम् ॥ १३७ ॥ ततो राज्ञा प्रतीहारं
प्रत्यवाचि प्रियं वचः । ज्ञातव्यतिकरः सोऽपि क्षणात् प्रोवाच पार्थिवम् ॥ १३८ ॥ केवलज्ञानवान् कोऽपि मुनीन्द्रः
समुपेयिवान् । तद्वन्दनार्थमायान्ति देवास्तद्दीप्तयो ह्यमूः ॥ १३९ ॥ तावद्भूमिपतिस्तेन समया सविवेकधीः । सवध्वां
सद्गुरोः पादप्रणामार्थमुपागमत् ॥ १४० ॥ वन्दित्वा विधिना साधूनुपाविशद्यथाग्रतः । कुमारोऽपि नमस्कृत्य तथैव
स्थितिमासदत् ॥ १४१ ॥ गुरुं विज्ञापयामास संयोज्य करपङ्कजम् । महाननुग्रहः स्वामिन् विदधे मयि साम्प्रतम् ॥१४२॥
यदात्मीयमदाय्येतद्दर्शनं शुभदर्शनम् । स्पर्शनं पुण्यराशीनां कार्यकारि जवैनसाम् ॥१४३॥ अथोर्वीवासवः प्राह दीक्षादानेन
मे द्रुतम् । स्वामिन्ननुगृहाण त्वं तत्त्वं धर्मस्य संदिश ॥१४४॥ गुरुरूचे जवाम्भोधिमध्यप्रपतदङ्गिनाम् । दीक्षामार्गस्तरीकल्पः
प्रोत्तरेयुर्यतोऽञ्जसा ॥ १४५ ॥ इत्युक्ते प्रीतचेतस्कः प्रोत्थितायां च पर्षदि । अवग्रहाद्बहिर्गत्वा साधूनामवनीशिता ॥१४६॥
मुकुटाद्यानलङ्कारान् स्वाङ्गादिव सुरद्रुमः । समुत्तार्यार्पयत्पुष्पाणीव क्षितिभृदुत्तमः ॥ १४७ ॥ स्वीयं परिजनं चाह कुमारः ॥ १७२ ॥
स्फारविक्रमः । भूपोऽयं जयतां जावीत्युक्त्वा तं प्राणमत्स्वयम् ॥ १४८ ॥ ज्ञानिनः पार्श्वमागत्य नृपजायाऽग्रहीद्व्रतम् ।
प्रायः पत्यनुगामिन्यः स्त्रियो दुश्चरिता अपि ॥ १४९ ॥ अन्या अपि हि धन्यास्तत्पत्न्यः काञ्चन संयमम् । जगृहुस्तद्गुरो-

स्तीरे दूरेणोज्झितकश्मषः ॥ १५० ॥ मुनिनाथोऽपि राजर्षिपर्युपासितपत्कजः । दिनानि कतिचित्तत्र स्थित्वाऽन्यत्र प्रतस्थिवान् ॥ १५१ ॥ कुमारभूपतिर्नीत्या प्रजाः सर्वाः प्रपालयन् । जैनं प्रजावयामास धर्मं शर्मार्पकं सताम् ॥ १५२ ॥ गणयन्नात्मना तुल्यं मन्त्रिपुत्रं गुणोज्ज्वलम् । मैत्रीमहाद्रुमस्यैव जग्राह फलमुज्ज्वलम् ॥ १५३ ॥ रिपुमर्दनभूमीन्द्रोऽन्यदा लेखादजूहवत् । पुत्रं श्रीनिलये स्वीये पुरे विमल(श्रीवीर)नामकम् ॥ १५४ ॥ तेनापि विमले राज्यभारः स्फारो निवेशितः । स्वयं विज्ञाततत्त्वेन विधिना व्रतमाददे ॥ १५५ ॥ गृहिधर्मं समाराध्य क्रमाद्वीरकुमारराट् । राजर्षे रणधवलस्य पार्श्वे दीक्षामुपाददे ॥ १५६ ॥ नानादेशसरःश्रेण्यां जव्यपङ्केरुहावलीः । प्रबोध्य ज्ञानदीधित्या निर्वाणं प्राप पूषवत् ॥ १५७ ॥ एवं पुष्पायुधस्फूर्जद्योधप्रधनवज्रधीः । श्रीमान् वीरकुमाराख्यः प्रेयः श्रेयः समासदत् ॥ १५८ ॥ अत्रान्यत्रापि हि जवे परस्त्रीविरतः पुमान् । यशःश्रेयःपदं यायादपायात्परिमुच्यते ॥ १५९ ॥ तारुण्यभावेऽपि विरक्तबुद्ध्या, व्रतं धृतं श्रीविमलेन तुर्यम् । यथा तथा जव्यनराः प्रकामं, ब्रह्मव्रतं जोः प्रतिपालयध्वम् ॥ १६० ॥

॥ इति तुर्यव्रते श्रीवीरकुमारकथा ॥

अथ परिग्रहनिग्रहोपदेशमाह—

जे पावकारीणि परिग्गहाणि, मेलंति अच्चंतदुहाबहाणि ।
तेसिं कहं हुंति जए सुहाणि, सया जविस्संति महादुहाणि ॥ ४६ ॥

---

१ वीरकुमारे. २ श्रीवीरकुमारेण.

व्याख्या—ये मनुष्याः पापकारिणः दुष्कृतजनकान् परिग्रहान्, प्राकृतत्वान्नपुंसकनिर्देशः, मीलयन्ति संगृह्णन्ति, परं किंभूतांस्तान् ? अत्यन्तमाधिक्येन दुःखमावहन्ति ये तान् तथाभूतान्, तेषां कथं भवन्ति जगति सौख्यानि ? अपि तु न कथञ्चित्, परिग्रहभाजां किं तु सदा नित्यं महादुःखान्येव स्युः इति । यदुक्तं "संसारमूलमारम्भास्तेषां हेतुः परिग्रहः । तस्मादुपासकः कुर्यादल्पमल्पं परिग्रहम् ॥ १ ॥" इति काव्यतात्पर्यम् ॥ अथ परिग्रहोपरि दृष्टा नव भेदाः, यथा—"धण १ धन्न २ खित्त ३ वत्थु ४ रुप्प ५ सुवन्ने ६ य कुविय ७ परिमाणे । दुपए ८ चउप्पयंमी ९ पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ १ ॥" इति । "पंचमाणुव्वयस्स इमे पंच अइयारा जाणियव्वा, न समायरियव्वा, तं जहा—धणधन्नाणं पमाणाइक्कमे १, खित्तवत्थूणं २, रुप्पसुवन्नाणं ३, कुप्पसारत्थपिहाइयस्स ४, दुपयचउप्पयाणं परिमाणाइक्कमे ५"॥ अथ परिग्रहे दृष्टान्तः सूच्यते—

अचलपुरेऽभूत्तिलकः श्रेष्ठी तिलकः समृद्धजनराशेः । नानाधान्यान्यसकौ संजग्राहाखिलपुरेषु ॥ १ ॥ गोधूमचणकचीनकमुद्गमुकुष्टातसीतिलादीनि । साद्धिकया शस्यानि प्रददे सार्धं च जग्राह ॥ २ ॥ अनैरक्षं जगृहे गृहे बहिर्वा धनैश्च धान्यानि । जीवाजीवैरपि स प्रभूतशस्यानि मीलितवान् ॥ ३ ॥ दुष्कालेऽपि कराले धान्योपात्तैर्घनैर्धनैर्लोकात् । स हि धान्यमूढकालीमबन्धयत् पुनरपि सुकाले ॥ ४ ॥ एवं वर्धितलोभः प्रभूतलाभात्सुभिक्षदुर्भिक्षे । न हि कीटकोटिहिंसामजीगणत्स्वल्पिकामपि सः ॥ ५ ॥ अतिधान्यभरारोपात् खरकरभादीनपीडयद्गाढम् । तद्वद्बुधा नवधापरिग्रहाग्रहपरः समभूत् ॥ ६ ॥ कोऽप्यन्यदा तदग्रे वदन्निमित्तज्ञ ऐषमः समये । भावि महादुर्भिक्षं श्रेष्ठी तद्वाक्यमाकर्ण्य ॥ ७ ॥ सर्व-

रूप्यखण्डेनागृह्णाद्धान्यानि सर्वजेद्दानि । गृहस्थाऽप्याकृष्य धनं प्रगुणकर्णैर्जरितवान् कोशान् ॥ ८ ॥ तदजाये स्वगृहानच्य-
वीजरक्षोजखोत्सुक(प)मनस्कः । कौशिक इवान्धकारं दुर्जिनदागमनमैच्छत्सः ॥ ९ ॥ तावत्प्रावृट्समयात्प्रागेवावर्षदम्बुजम्-
तूरः । धाराशरप्रपातैर्हृदयं प्रविदारयन्नस्य ॥ १० ॥ अहह मम मुद्गमाषप्रमुखान्यन्नानि प्रणश्य यास्यन्ति । कथमेष घनो
दृष्टः पापिष्ठः कष्टकृन्मनसः ॥११॥ किं कुर्वे कस्यैतद्ब्रवीम्यादि स्वचेतसि ध्यायन् । प्रापाकस्माच्छिधनं पापात्मा हृदयसंस्फो-
टात् ॥ १२ ॥ नरकप्रथमावन्यामज्ञानोपहतधीरसावगमत् । एवमसंतुष्टहृदामस्ति सुखं नैव कुत्रापि ॥ १३ ॥ ये निःपरि-
ग्रहाः स्युः संतोषसुधारसेन संसिक्ताः । ते स्युर्मुक्तिनितम्बिन्युरःस्थलालङ्कृतौ हारः ॥ १४ ॥

॥ इति परिग्रहोपरि दृष्टान्तः ॥

एवं दिग्व्रतभोगोपभोगानर्थदण्डसाम्यदेशावकाशकपौषधातिथिसंविभागव्रतानि सातिचाराणि सदृष्टान्तान्यभ्यूह्यानि स्वयमुदारधीभिरित्यर्थः ॥

अथ पञ्चविषयाणामुपरि पृथक् पृथक् पञ्च काव्यानि सदृष्टान्तानि प्रपञ्चयन्नाह । तेष्वाद्यं काव्यमाह—

सद्दं सुणित्ता महुरं अणिट्ठं, करिज्ज चित्तं न हु तुट्ठरुट्ठं ।
रसम्मि गीयस्स सया सरंगो, अकालमच्चुं लहई कुरंगो ॥ ४३ ॥

व्याख्या—शब्दं रवं श्रुत्वा निशम्य मधुरं मिष्टं तथा अनिष्टं कर्णकटुकं कुर्वीत चित्तं मनः सुमनाः, नेति निषेधे, हुरित्यवधारणे, तुष्टं च रुष्टं च तुष्टरुष्टं, एतावता शब्दं मधुरमथ कटुकं वा श्रुत्वा तुष्टमथवा रुष्टं मनो न कुर्यादिति

तत्त्वं, साम्यावस्थया स्थेयं रागद्वेषौ जवनिबन्धनौ तौ वर्जयेदिति। पदद्वयेन दृष्टान्तमाह—गीतस्य रसे सदा सरङ्गः सहर्षः कुरङ्गो मृगः स वराकः स्फुटमकालेऽसमये एव मृत्युं पञ्चत्वं लभते, यदि तस्य मृगस्य तादृग्विधः शब्दसमाकर्णनरसो न स्यात्तर्ह्यकालमृत्युं कथमेष आसादयेत्? परं श्रोत्रेन्द्रियं दुर्निवारप्रसरं स्यादिति भावार्थः ॥ अथ श्रोत्रेन्द्रियदोषोपरि दृष्टान्तमाह—

अत्रैव वसन्तपुरे पौरैः पौरैरप्यनाप्तविनिवेशे। यत्र वसन्ति वसन्ताः सन्तः प्रसरन्महामोदाः ॥ १ ॥ तत्रास्ते ननिरस्तेष्टशोककोकप्रमोदसन्दोहः। रविरिव विकसद्धामा नश्यद्व्यामास्यतारयामः ॥२॥ धनद इव यः समृद्ध्या धनदो धनदोऽर्थिनामिहात्यर्थम्। भार्या तस्य सुभद्रा स्वकीयपत्युः स्फुरद्भद्रा ॥ ३ ॥ वाणिज्यार्थं देशान्तरं प्रतस्थेऽन्यदा स धनदाख्यः। ख्यात्वाऽगण्यं पण्यप्राग्भारं भूरिलाभकृते ॥ ४ ॥ अथ तत्रैव कुतोऽप्यागाद्रागानुकृतकिन्नरप्रकरः। यः पुष्पशाखनाम्ना प्रसिद्धिभागायनप्रवरः ॥ ५ ॥ तद्गीतगानपानप्रवणाः प्रगुणा बभूवुरिह लोकाः। यन्मधुरध्वनिपुरतः पिकोऽपि को रागभृद्धर्तुः ॥ ६ ॥ गुरु इव माधुर्यरसात् प्रजाभिरिव मक्षिकाभिराकीर्णः। स कदाचिद्गीतज्ञो गायन् गीतानि राजपथे॥७॥ ददृशेऽथ सुभद्रायाश्चेटीभिश्चटुलवाक्यपेटीभिः। तन्मधुरध्वनिलुब्धाः कुरङ्ग्य इव तस्थुरेकाग्राः ॥ ८ ॥ वेलाव्यतिक्रमे सति महति गतास्ताः स्वमोक ईश्वर्या। निर्भर्त्सितास्ततस्ताः परुषाक्षरया गिरा बाढम् ॥ ९ ॥ ऊचे ताभिः स्वामिनि मैवं कुरु रोषपोषमस्मासु। स्थितमेतावत्कालं श्रोत्रपुटापेयगेयरसिकतया ॥ १० ॥ यद्येवं तज्जयं तदा मदीयश्रुतिद्व्यातिथि-

१ वसन्तर्तवः.

ताम् । नेतव्यं युष्माभिर्यथा तथा तस्य सांनिध्यात् ॥ ११ ॥ प्रतिपेदेऽदस्ताभिस्ततोऽन्यदा देवतामहश्चैत्ये । यात्रोत्सवे प्रवृत्ते मिलिते नारीनरप्रकरे ॥ १२ ॥ प्रारब्धे मधुरध्वनिगाने पानेऽमृतस्य कर्णपुटे । तस्मिन्नेव सुजङ्का संप्राप्ता तं विलोकयितुम् ॥ १३ ॥ तावद्गीतसमाप्तौ स पुष्पशालः सुखेन सुष्वाप । सद्यो विसृष्टलोकः प्रपद्य चैत्यस्य पृष्ठतटम् ॥ १४ ॥ दासीभिरदर्शि दृशा तस्या यस्यातिकुत्सितं रूपम् । तज्जीवितमपि धिगिदं वादिन्या थूत्कृतं प्रति तम् ॥ १५ ॥ गीतिरपि निन्दनीया दन्तुरवदनस्य कृष्णवपुषश्च । रूपवियुक्तेन हि किं क्रियते गुणगौरवेणास्य ॥ १६ ॥ इति निन्दन्ती सुदती जगाम धाम स्वकीयमाश्वेषा । सौजङ्कीयं विलसितमस्मै केनापि किल कथितम् ॥ १७ ॥ रुष्टोऽथ पुष्पशालः कथं निकृष्टा तथाऽपि पापिष्ठा । मामिति निन्दति निर्हेतुका हि मद्वैरिणी जज्ञे ॥ १८ ॥ न हि मर्मज्ञं बन्दिनमथो कविं शस्त्रपाणिनं चापि । वैद्यं च सूपकारं प्रकोपयेज्ज्ञानवान् स्वगुरुम् ॥ १९ ॥ कस्मादपि तदुपायादपायमस्याः करोमि बुद्ध्याऽपि । देशान्तरसंप्रस्थितमवेत्य तस्या विवोढारम् ॥ २० ॥ तत्सद्मासन्नमसावसौमनस्यादुपेत्य सामर्षः । स यथा हि सार्थवाहश्चचाल विषयान्तरं निलयात् ॥ २१ ॥ धनमर्जितं प्रभूतं यथाऽऽप पृथ्वीपतेश्च सन्मानम् । प्रस्थाय ततः कुशलेनात्मीयोद्दामधामायात् ॥ २२ ॥ इत्यादि सकलमेतच्चरितं मतिकल्पितस्वगीतगतम् । निर्माय रजनिसमये जगौ महामञ्जुलध्वनिना ॥ २३ ॥ कलगीतमनेन तथा गीतं स्फीतं यथा सुजङ्कायाः । विरहानलः प्रकामं सर्वाङ्गे दीप्ततां प्रापत् ॥ २४ ॥ मोटयति निजं देहं चित्ते चापद्यमाकलय्याशु । रागोरगविषलहरीव्याप्ता प्राप्ताऽतिविषमदशाम् ॥ २५ ॥ सौधोपरिस्थमप्यात्मानं भूवर्तिनं हि सा मेने । कः कलयति वैकल्यं न कलावानपि हि कामार्त्तः ॥ २६ ॥

गेये रसप्रकर्षंयाते ज्ञाते स्वकान्तवृत्तान्ते । साऽऽकाशे निजपादं दत्वा भूमौ पपात रयात् ॥ २७ ॥ तस्मात्प्रहारमूर्छा-वशान्मनोजन्मरागजरविवशा । मरणं शरणीचक्रे वक्रे दैवे कुतः सौख्यम् ॥ २८ ॥ कृत्वेति वैरनिर्यातनं घनं पुष्पशाखको मुमुदे । अन्यत्र जगाम पुरं निर्वाहं गीतिभी रचयन् ॥ २९ ॥ इत्थं श्रोत्रेन्द्रियवशगता सा सुभद्राऽसभद्रा. संप्राप्ताऽस्तं धनपरिजनप्राणनाथप्रमुक्ता । दुःखिन्यासीदिह परभवेऽप्युग्रकष्टैकपात्रं, चाविन्त्येवं श्रवणजरसः प्राणिनां निग्रहार्हः ॥ ३० ॥

॥ इति श्रोत्रेन्द्रियानिग्रहे सुभद्राकथा ॥

पासित्तु रूवं रमणीण रम्मं, मणम्मि कुज्जा न कयाऽवि पिम्मं ।
पईवमज्झे पडई पयंगो, रूवाणुरत्तो हवई अणंगो ॥ ४८ ॥

व्याख्या—दृष्ट्वा रमणीनां रूपं रम्यं मनसि कुर्यात् न कदाऽपि प्रेम रागसम्बन्धं । दृष्टान्तं स्पष्टयति—प्रदीपमध्ये पतति पतङ्गः, स च रूपानुरक्तः सन् दृष्टिदोषेण ज्वलत्यनङ्गः पतङ्गः स्वकीयकायं वह्नौ जुहोति यथा तथैव कामुकश्चक्षुर्विषयाक्रान्तः प्राणानपि तृणीकुरुते ॥ अत्रार्थे ज्ञातमुच्यते—

आस्तेऽत्र काञ्चनपुरं यत्काञ्चनभूषणान्वितजनौघम् । कांचन शोभां धत्ते, तामसमा (मां) यातिनिर्वचना ॥ १ ॥ सचारवीकमखं प्रफुल्लकमखं सदाजहंसाश्रितम्, सचकप्रियकारकं समकरं प्रोद्यल्लताविद्रुमम् । श्वेतोद्यद्विदृश्यमानकलशं

१ काचित्

तृष्णाजनैः संकुलं, यत्रास्ते सरसस्तुलामनुकलं चित्रं जला (ला) सक्ति नो ॥ २ ॥ तत्र श्रीनिलयाख्यः श्रेष्ठी देवाऽपि
तद्गृहे कान्ता । वरिवर्त्ति यशोलक्ष्मा निद्रानिर्मुक्तपद्माक्षी ॥ ३ ॥ समजनि तयोः सविनयस्तनयः कुलयप्रवृत्तिरिक्तमनाः ।
सल्लक्षणलक्षितवतनुरतनुरिवोद्दामरूपश्रीः ॥ ४ ॥ लक्षणविद्भिः प्रोचे स्त्रीलोलः प्रायशः शिशुर्जनिता । सोऽपि हि पश्यति
वनिता या यास्तासु प्रसारितदृग् ॥ ५ ॥ लोकैर्लोलाक्षोऽयं तस्माद्वाख्यायि दुर्धरा जनगीः । यो यादृक्किल कुरुते कर्म
तथा प्राप्नुयान्नाम ॥ ६ ॥ सङ्क्रान्तस्तारुण्यं दृष्ट्वा यौवनवतीः सुरूपवतीः । स्त्रीर्घोवित्वाऽऽश्लिष्यति विगोपयत्यपि विड-
म्बयति ॥ ७ ॥ पितृदत्तामिति शिक्षामेष विषानुकृतिधारिणीं मनुते । कुरुते लोलाक्षत्वं सत्यं सत्यं त्यजन् दूरे ॥ ८ ॥
दुष्टाचरितैरेतैरेष जनौघेन ताड्यते पशुवत् । लज्ज्यतेऽतिनिविकैर्निगडैर्विनियम्यते बहुशः ॥ ९ ॥ पितृदाक्षिण्यान्मुमुचे
तथापि दुर्लक्षणं क्षणं नोज्झत् । न हि शिक्षितोऽपि बाढं कपिश्चपुच्छचपलतां त्यजति ॥ १० ॥ नटविटगोष्ठ्यां तिष्ठन्नौ-
षीन्मगधदेशजा नारीः । रूपरमाजितवर्याः सोऽभूत्तासां दिदृक्षावान् ॥ ११ ॥ वाणिज्यस्य छलतः प्रभूतमादाय
पैतृकं द्रविणम् । सोऽचालीत् प्रति मगधं ख्यात्वा तत्रापणं तस्थौ ॥ १२ ॥ व्यवसाये वसति मतिर्न हि वस्तुग्रहणधीः
परिस्फुरति । ध्यायति मनसि सुरूपामेकां सीमन्तिनीमेव ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाऽन्यदा समदनामुद्दामवयोऽभिरामरुचिराङ्गाम् ।
पस्पर्श करेण बलाल्लोलाक्षत्वेन लोलाक्षः ॥ १४ ॥ दृष्टो दुष्टोऽयमिति क्षितिपतिपुरुषैः क्षणेन बद्धोऽसौ । जगृहे सकलं
द्रव्यं कन्यमिव त्वरितमेव खगैः ॥ १५ ॥ पुरतोऽथ नीयमानः क्षितीशितुस्तस्य जनकमित्रेण । कुसुमनामश्रेष्ठिवरेणासा-
वुपलक्ष्याथके ॥ १६ ॥ पुष्कलधनं च दत्त्वा व्यमोचि तस्मिन्महालक्षणाख्येन । धर्मेणैव हि जन्तुर्दुर्वारापारपापज्वरात् ॥ १७ ॥

उपदेश- आनिन्ये निजसद्मनि कियन्तमपि कालमेष तत्रास्थात् । लोलाद्भुततया लुब्धस्तस्यां धनवतीनाम्न्याम् ॥ १८ ॥ सप्ततिका
॥१३६॥ वस्त्रग्रन्थिनिबद्धः कथञ्चिदङ्गारकोऽपि किं तिष्ठेत् । दुग्धेनापि हि धौतः किं काकः श्वेततां धत्ते ॥ १९ ॥ यस्य किल
यः स्वभावः स हि तं प्राणात्ययेऽपि न त्यजति । हितमहितमपि न वेत्ति च पिहितः पापैः पुराचरितैः ॥ २० ॥ तद्व्य-
तिकरमवगत्य श्रेष्ठी वैराग्यमाप निष्पापः । सर्वमपास्य गृहस्वं स्वकीयमस्वीयमिव तरसा ॥ २१ ॥ कक्षीचक्रे दीक्षाम-
क्षामस्थामवान् क्रियातपसोः । तद्गृहगृहिणीभोक्ता लोलाक्षः समजनि प्रायः ॥ २२ ॥ सुरसुन्दरीति राज्ञी दृष्टा दुर्न्या-
मनेन रूपवती । तस्यामनुरक्तमना मनाग् न लेभे रतिं क्वापि ॥ २३ ॥ श्यामे श्यामासमये प्रसृते भुवि विस्तृते तमः-
पूरे । राज्ञीसद्म प्रविशन् विवशः स दुराशयः स्वैरम् ॥ २४ ॥ विद्यासाधकपुंसा केनापि ततोऽन्तराल एव धृतः ।
अशरण्येऽरण्येऽसावनायि न हि रागिणां सौख्यम् ॥ २५ ॥ देवीबलिदानकृते तदीयदेहामिषं स चिच्छेद । नारकतुल्यं
दुःखं समन्वभूत्तत्र लोलाक्षः ॥ २६ ॥ विद्यासाधकपुरुषं परुषं प्रत्याह मम समाध्यर्थम् । भो दर्शयैकवारं भार्यां भूमी-
पतेर्वर्याम् ॥ २७ ॥ पश्चादपहर जीवितमपि दृष्टे दृष्टिसौख्यदे रूपे । इत्यादिवपुर्मानसदुःखार्तः कालमनयदसौ ॥ २८ ॥
तावत्कश्चित्काञ्चनपुराधिवासी पितुस्तदीयस्य । शैशवमित्रं भुवनोत्तमसार्थेशः समायातः ॥ २९ ॥ कृत्वा वाणिज्यमयं
विनिवृत्तस्तत्प्रदेशभूभागे । विश्राम्यन् दैववशाल्लोलाक्षमवेक्ष्य विस्मितवान् ॥ ३० ॥ समभूभिर्जय एष स्वकीयवृत्ता- ॥१३६॥
न्तमाख्यदेतस्य । तेनापि वपुःसारा स्फाराऽस्य हि कारयामासे ॥ ३१ ॥ सज्जीकृत्य व्यमुचत्सुहृदः खलु कस्य नो हिताय
स्युः । भूयोऽपि भूपपत्नीरागादगाद्भूपावासम् ॥ ३२ ॥ ववले विलक्षवदनस्तद्दर्शनमलभमान एवायम् । निजधाम काम-

मोहितमतिर्न्यगादीति धनवत्या ॥ ३३ ॥ एतावन्ति दिनानि क स्थितमेषोऽपि कूटमाचष्ट । वस्तुव्यवसायवशाद्दैयग्र्यं जेजिवकालिक ॥ ३४ ॥ निःपुण्य इव निधानं रतिसुन्दर्याः स दर्शनं लेभे । संप्राप्य राजभुवनं कथमपि भाग्यान्युद-यवशात् ॥ ३५ ॥ उन्मत्त इवैतां प्रति धावन् धाष्ट्येन सुष्ठु दुष्टमनाः । विधृतो राजन्यजनैर्बद्धा च विडम्बयाञ्चक्रे ॥ ३६ ॥ रोषारुणेक्षणेन क्षणेन भूमिभुजा समादिष्टम् । उल्लम्बयत बहिर्वटशाखायां स्तेनदेश्यमिमम् ॥ ३७ ॥ तैरपि तथैव चक्रे मृत इति मत्वाऽथ तैः परित्यक्तः । त्रुटितोरुकण्ठपाशः पुण्यवशात्प्राप चैतन्यम् ॥ ३८ ॥ प्रपथाव्य जयादगमद्ध-नवत्याः सद्म पद्ममिव मधुकृत् । सज्जीचक्रे स तया तडागासक्तचित्ततया ॥ ३९ ॥ केवलिनमन्यदाऽऽगतमवेत्य नृपोऽ-भिवन्दितुमथागात् । पौरैः सहसा सा किल लोलाक्षोऽप्येष तत्रारं[1] ॥ ४० ॥ ॥ चटुलाक्षत्वात् पश्यन् प्रफुल्लदृष्ट्या मुखं नृपतिपत्न्याः । कण्ठमध्यात्तुपवदसौ राज्ञा निःसारयाञ्चक्रे ॥ ४१ ॥ निर्गच्छन्नथ कान्तिकमनीयां कामिनीं स्पृशन् सधवाम् । पत्या शक्त्या प्रहृतः पञ्चत्वं प्राप्य पापमनाः ॥ ४२ ॥ रौद्रध्यानान्नरके तृतीयके नारकः प्रकृष्टायुः । समजनि ततोऽप्यनन्तं जवं भ्रमिष्यत्यकृतपुण्यः ॥ ४३ ॥ केवलिना तद्वृत्ते स्पर्शनविषये निवेदिते राज्ञः । वैराग्यादग्राहि क्षितिपेन जिनोदिता दीक्षा ॥ ४४ ॥ कृतकर्मक्षय एष प्राप्तोज्ज्वलकेवलः शिवमवाप । इत्थं चक्षुर्दोषः कस्य न दुःखस्य पोषाय ॥ ४५ ॥

॥ इति चक्षुर्दोषविषये लोलाक्षकथा ॥

अथ रसनेन्द्रियव्याप्तिस्त्याज्येत्यत्रार्थे काव्यमाह—

---

१ आर जगाम.

जलम्मि मीणो रसणारसेणं, विमोहिओ नो गहिओ जणेणं ।
पावाउ पावेइ स तालुवेहं, रसाणुराओ इय दुक्खगेहं ॥ ४९ ॥

व्याख्या— जले सलिले मीनो मकरो रसनारसेन जिह्वारसेन विमोहितो रञ्जितमनस्कः, नो गृहीतो जनेन, एतावता निर्भयः पापात् पातकतो रसज्ञादोषोद्भवात् आप्नोति स तालुनो वेधस्तालुवेधस्तं रसस्य रसे वाऽनुरागः स्नेहः कृतः सन् इत्यमुना प्रकारेण दुःखगृहमसातहेतुः स्यात् । एतावता रसनेन्द्रियं रसलोलुपं न विधातव्यमिति काव्यार्थः ॥ अत्रार्थेऽप्युदाहरणमुच्यते—

अतिपृथुला मिथिलाख्या नगरी शिथिलाऽस्ति या न दौस्थ्येन । तस्यां बभूव राजा विमलयशाश्चन्द्रविमलयशाः ॥ १ ॥ तत्परिसरप्रदेशोद्याने ध्याने निविष्टशिष्टमनाः । समवसृतः केवलभृद्गणभृद्गणपरिकरेण सह ॥ २ ॥ तत्पदकमलप्रणतिप्रह्वमना भूधनाग्रिमः प्रययौ । नत्वा स्थित्वा पुरतस्तदुदितं धर्ममश्रौषीत् ॥ ३ ॥ अक्षाणां रसनं हि दुर्जयमथो दुष्कर्मणामष्टके, दुष्टं मोहनमोहनीयमुदितं ब्रह्मव्रतेषु व्रतम् । गुप्तिष्वादिमगुप्तिरेव विषमा जेतुं जगद्देहिनां, चत्वारोऽपि हि दुर्जया निगदिता एते जिनस्वामिना ॥ ४ ॥ ऊचे च महीमघवा भगवन् शेषेन्द्रियेभ्य एतेभ्यः । कस्माद्दुर्जयमुक्तं युक्तं विनिवेदयाम इदम् ॥ ५ ॥ क्षुत्परिपीडितजन्तोर्न मधुरगेयानि नापि रूपाणि । न मनोमोहनमोहनमपि चेतस्तोषपोषकृते ॥ ६ ॥ न हि चन्दनप्रलेपनमङ्गे तुङ्गे स्थितिं न चावासे । किञ्चित्सुखायते खलु न हि क्षुधार्त्तस्य सद्वस्तु ॥ ७ ॥ मूले यथाम्बुसिक्तस्तरुः फलत्यतुलपुष्पसंभारः । मूले शुष्यति शुष्यत्फलप्रसूनः स एव स्यात् ॥ ८ ॥ यतः—अहा दवग्गी

॥ १७७ ॥

पउरिंधणे वणे, समारुओ नोवसमं उवेइ । एविंदियग्गी वि पगामभोइणो, न बंभयारिस्स हियाय कस्सई ॥ ९ ॥ एवमिहेन्द्रियतरुरपि रसने सरसाऽशनैस्तरां (बहु) प्रीते । बहुभिर्विकारकुसुमैः पुष्पति पापैः फलत्यपि च ॥ १० ॥ तस्मादजय्यमिदमेव हि देहे देहिनां रसननाम । अस्मिन् विजिते शेषाण्यप्यक्षाणीह विजितानि ॥ ११ ॥ अत्रोदाहरणं शृणु सद्यः कृत्वाऽवधानमवनीश । भूवलयनाम्नि नगरे भूपतिरजनिष्ट शिवकर्मा ॥ १२ ॥ द्वे पत्न्यौ तस्य स्तः शुभसुन्दर्यशुभसुन्दरीनाम्न्यौ । नामोचितपरिणामे जज्ञाते द्वौ सुतावनयोः ॥ १३ ॥ प्रथमाङ्गजोऽस्ति विबुधः सुधीश्च सरलः कृतकृतोपेतः । अन्यस्याश्चाङ्गरुहो जज्ञे द्वेधाऽपि मतिविकलः ॥ १४ ॥ स च समभूद्रसलोलः खाद्याखाद्यादिभक्षणप्रवणः । पेयापेयं गणयति न हि बहिरटति प्रलुब्धश्च ॥ १५ ॥ अत्यन्तं रसगार्ध्याद्विषमामयजाजर्जं वपुरमुष्य । वीक्ष्याजुहाव वैद्यानेतज्जनकः क्षमाधीशः । ॥ १६ ॥ इत्याचख्युर्भिषजः करोति यद्येष लङ्घनानि तदा । रोगोद्वेगः सकलस्तूर्णं प्रलयं प्रयात्येव ॥ १७ ॥ रसलोलुपतादोषादाकल्पोऽनस्य एष संपन्नः । रसलोल इति ख्यातिर्लोककृता सत्यतां नीता ॥ १८ ॥ इत्युक्तेऽपि हि वैद्यैर्न विधत्ते लङ्घनानि चैष पुनः । ववृधे महोपतापस्तृष्णाज्वर इव निदाघर्तौ ॥ १९ ॥ भ्रातुर्वचसाऽन्येद्युर्निरन्न एवैष लङ्घनायास्थात् । तं प्रेक्ष्य खण्डखाद्यकमोदककूरादि भुञ्जानम् ॥ २० ॥ चिन्तयति धिग्विगेनं स्वकीयजठरप्रपूरणव्यग्रम् । यो दुष्टनिकृष्टात्मा भोक्तारं नापरं सहते ॥ २१ ॥ जानाति स्वयमेव हि भुङ्क्ते मधुराम्रमोदकाद्यपि च । परमेष सपत्नीजो भ्राता हितकारणं न हि मे ॥ २२ ॥ निश्चित्यैवं चेतसि दुष्टमभाषिष्ट झटिति रसलोलः । रे मामनार्य भोज्यान्निवार्य मिष्टान्नमत्सीह ॥ २३ ॥ क्रोधविरोधेनान्धीभूतः प्रेतावतारमिव लब्ध्वा ।

इत्युक्त्वा स दधावे शस्त्रकरस्तस्य हननार्थम् ॥ २४ ॥ तरसैव तत्प्रहारादपसृत्य सुखेन संस्थितो जीवन् । विबुधो विबुधो धर्मे वैराग्यात्संयममधस्व ॥ २५ ॥ चरणाचरणात् क्षीणाखिलदुष्कर्मा शमामृताधारः । सोऽहमवाप्तोज्ज्वलतरकेवलबोधः समेतोऽस्मि ॥ २६ ॥ विमलयशःक्षितिपतिना पृष्टा स्वलाशयादर्शो विदधे । भगवन् विकलोरुधिया विकलेन किमतः परं प्रापि ॥ २७ ॥ गुरुराह धवलदन्तद्युत्या श्वेता दिशस्तदा कुर्वन् । राजश्चर्यं स्वयं भुजत्तौ घर्तोऽघृतेरभवत् ॥ २८ ॥ स्निग्धमधुरान्नलोला रसलाम्पट्यादसौ निकृष्टात्मा । वनदव इव न विमोक्ता कस्याप्यश्नाति मांसमपि ॥ २९ ॥ विहिते पललस्य पाकेऽन्यदा मुदा तस्य सूपकारेण । मार्जार्याऽपायतया सकलं जंगलं व्यधायि गले ॥ ३० ॥ भीतेनैतेनाप्तो क्वापि परासोः शिशोः पललमखादि । संस्कृत्य भुक्तिसमये परिवेषितमवनिनाथस्य ॥ ३१ ॥ तद्रसलाभात् क्षणात् स क्रूराध्यवसायवासितः समभूत् । प्रतिदिनमेकैकं शिशुमशनस्थानीयमसृजदहो ॥ ३२ ॥ एतदकार्याचरणादुपद्रुतस्तेन पौरजनः सकलः । मन्त्रिण आलोच्य मिथः क्षितिपं बद्ध्वा वनान्तरं निन्युः ॥ ३३ ॥ अस्य लघुरनुजोऽथ क्षितीशभावे नियोजयाञ्चक्रे । मांसाशनतृष्णाभागन्यो रक्षोवदाचरति ॥ ३४ ॥ भुङ्क्ते मनुष्यपललं न कलङ्कं गणयति स्वकीयकुले । स कदाचिद्भिक्षार्जकलुब्धः खलु बंभ्रमीति वने ॥ ३५ ॥ केनापि किरातेन क्रुद्धेनाकर्णकृष्टबाणेन । विद्धो मर्मणि मरणं शरणं चक्रेऽतिगुरुकर्मा ॥ ३६ ॥ मृत्वा सप्तमनरकावन्यामज्ञानकारकः सुतराम् । गत्वा भवं भ्रमिष्यति दुरन्तमात्यन्तिकमनन्तम् ॥ ३७ ॥ इत्याकर्ण्य सकर्णः केवलिमुखकमलनिर्गतां वाणीम् । विमलयशाः प्रव्रज्य प्राप्तज्ञानो जगाम शिवम् ॥ ३८ ॥

॥ इति रसनेन्द्रियानिग्रहे रसलोलकथानकम् ॥

अथ तुर्यविषयसेवनप्रतिषेधकाव्यमाह—

गइंदकुंभत्थलगंधलुद्धो, इंदिंदिरो घाणरसेण गिद्धो ।
हहा मुहा मच्चुमुहं उवेई, को गंधगिद्धिं हियए वहेई ॥ ५० ॥

व्याख्या—गजेन्द्रस्य कुम्भस्थलं तस्य गन्धमत्त लुब्धः इन्दिन्दिरो भ्रमरो घ्राणरसेन नासिकया गन्धाघ्राणरसेन गृद्धः सन् हहा इति खेदे मुधा वृथैव मृत्युमुखं मरणमुखमुपैति प्राप्नोति, एतच्छ्रुत्वा कः सकर्णः पुमान् गन्धगार्ध्यं सुरभिगन्धगार्ध्यं सद्गन्धलोलुपत्वं हृदये वहेदिति काव्यार्थः ॥

अथैतदाघ्राणे यो दोषस्तमुद्दिश्य निदर्शनमाह—

अत्रैव वसन्तपुरे नरसिंहाख्यः क्षितीश्वरः समभूत् । तस्य ज्येष्ठगुणाढ्यस्तनयो ज्येष्ठोऽस्ति नरवर्मा ॥ १ ॥ परिमलमाघ्र्य मनोज्ञं स चैकवारं हि जिघ्रति प्रसभम् । न हि वारितोऽपि तिष्ठति स मातृपित्रादिभिर्निरपीतः ॥ २ ॥ नान्येषां विषयाणां व्याप्तिस्तस्यास्ति तादृशी ह्यधिका । यादृग्घ्राणासायाः सौरभ्यलोभाधिकत्वमहो ॥ ३ ॥ तस्यान्यदा सपत्नी माता निजतनयराज्यतृष्णार्ता । मञ्जूषायामुज्ज्वलविषपुटिकामक्षिपत् कुधिया ॥ ४ ॥ तस्यान्यदा निदाघे नदीजले दीव्यतः प्रमोदार्थम् । उपरितनेऽम्भःपूरे दूरे गत्वा व्यमुञ्चदसौ ॥ ५ ॥ तत्राययौ तरन्ती यत्रास्ते राजनन्दनः स तरन् । नूतनवस्त्रनिबद्धा कुतुकात्तेनाथ सा जगृहे ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा हृष्टेन हृदा तामुन्मुद्रयैव गन्धमादत्ते । तस्याघ्राणवशेन क्षणेन

१ आघ्र्येति प्रयोगश्चिन्त्यः गन्धं माघ्र्येति साधुः

मुक्तस्ततः प्राणैः ॥ ७ ॥ दुष्टा हृदये दुष्टा पापिष्ठा सा सपत्निका जननी । निजनन्दनराजपदप्राप्त्या व्याप्ता सुखश्रेण्या ॥ ८ ॥ स यथा गन्धाघ्राणप्रवलप्राणः परासुरत्रासीत् । तद्वदिहान्योऽपि जनो मुत्कलनासेन्द्रियोऽल्पसुखभाक् स्यात् ॥ ९ ॥ एवमवेत्य जना भो घ्राणेन्द्रियनिग्रहं कुरुत येन । स्यादत्र परत्रापि हि सर्वत्र च शर्मसंचारः ॥ १० ॥

॥ इति घ्राणदोषे नरवर्मकथा ॥

अथ स्पर्शनेन्द्रियव्याप्तिदोषमाह—

फासिंदियं जो न हु निग्गहेई, सो बंधणं मुद्धमई लहेई।
दप्पुद्धरंगो जह सो करिंदो, खिवेइ अप्पं वसणम्मि मंदो ॥ ५१ ॥

व्याख्या—स्पर्शनोपलक्षितमिन्द्रियं स्पर्शनेन्द्रियं निजं वपुः यः पुमान्न निगृह्णीयात् हुरित्यवधारणे स बन्धनं मुग्धमतिर्लभेत । दृष्टान्तमाह—दर्पेणोद्धुरमङ्गं यस्य स तादृक् सन् यथा करीन्द्रो हस्ती क्षिपति आत्मानं व्यसने महासङ्कटे मन्दो विज्ञानविकलः स्पर्शनेन्द्रियस्य यो निग्रहं न कुर्वीत स स्तम्बेरमवत् आत्मानं दुर्गरोधबन्धनादिदुःखे पातयतीति काव्यार्थः ॥

अथैतदर्थसमर्थकं दृष्टान्तमाह—

अस्तीह स्वलीलापरनरनारीसहस्ररमणीयम्[1] । नृमणीयन्ते[2] यत्रानेके सहिता विवेकेन ॥ १ ॥ तत्र श्रीजितशत्रुः शत्रु-

१ कल्याणेच्छातत्परनरनारीणां सहस्रै रमणीयम्. २ रमणीयं नाम नगरम्.

प्रबलाजिमानवनवह्निः । वसुधाधीशः प्राज्यं राज्यं कुरुते सुखेनैव ॥ २ ॥ सत्कुसुममालिकावत्सुकुमाला शशधरार्ध-
दलभाला । सुकुमारिकेति राज्ञी तस्यासीद्रूपसंपन्ना ॥ ३ ॥ रमयेव रमारमणः स्मर इव रत्या शचीवरः शच्या । सार्धं
स्वकीयपत्न्या विललास सुखान्यसंख्यानि ॥ ४ ॥ सर्वातिशायिनीञ्च तस्याः सुकुमारदेहसंस्पर्शे । तद्भर्तुरभूद्गाढं
प्रेमानुबन्धेन ॥ ५ ॥ क्षणमपि तया विनाऽसौ स्थातुं शक्नोति न बहिरन्तर्वा । किं क्वापि जलविहीनो मीनो मुदमाव-
हेत्किल ॥ ६ ॥ अत्यन्ततदासक्त्या मुक्ता चिन्ता ह्यनेन राज्यस्य । कस्य न विषयव्याप्तिर्मतिवैकल्याय जायेत ॥ ७ ॥
सचिवैरेकत्र कृतालोचैरौचित्यवस्तुनिष्णातैः । सवधूकः पृथिवीशः पाशैर्बद्ध्वा व्यमोचि वने ॥ ८ ॥ तन्नन्दनाय सकला
राज्यसमृद्धिः प्रमोदतः प्रददे । निजसन्ततिमिव मोहात् प्रतिपालयति प्रजां सोऽपि ॥ ९ ॥ अटतोर्विकटाटव्यामनयो-
रनयोदयेन दुःखितयोः । क्वापि न सुखसामग्री मिलति स्वस्थानविच्युतयोः ॥ १० ॥ पथि गच्छन्ती व्यथया व्याप्ता
तृषिता बभूव नृपपत्नी । गन्तुं शशाक पुरतः पतिर्न तामेकिकां मुक्त्वा ॥ ११ ॥ एकत्र क्वापि वने स निर्जने स्वं कल-
त्रमवमुच्य । बभ्राम जलं पश्यन्न पुनर्लभते यथा धनं दुःस्थः ॥ १२ ॥ तृष्णातुरा वराकी मैषा योषा म्रियेत जलहीना ।
तत्प्रेमापूर्णमनास्तावत्क्षुरिकाप्रहारवशात् ॥ १३ ॥ निष्कास्य बाहुशोणितमेतच्चिक्षेप पत्रपुटिकायाम् । क्षेपेण मूलिकायाः
स्वच्छं कृत्वा स्म पाययति ॥ १४ ॥ अशनायिता ततोऽभूद्देवी भोज्याद्यलाभवैगुण्यात् । तच्चिन्तातुरचेता नान्नं प्रवि-
लोकयन् प्राप ॥ १५ ॥ तदभावेऽथ निजोर्वोरामिषमाछिद्य सद्य एवासौ । संरोहिण्यौषध्या व्रणसञ्जीतावमासूत्र्य ॥ १६ ॥
पक्त्वा दवाग्निना तत्प्रामिषं श्वेतदित्युदित्वैनाम् । भोजयति स्म महीशस्तद्वशवर्ती हहा मोहः ॥ १७ ॥ स्थाने स्थाने

॥ १८० ॥ भ्राम्यन्नेवं गङ्गापगातटस्थायि । किञ्चिन्नगरं भेजे सह देव्या सपदि नरदेवः ॥ १८ ॥ विक्रीयाभरणानि स्वर्णमयानि स्वकी-
यगेहिन्याः । वाणिज्यं कुरुतेऽसावन्यस्मिन् सन् वणिग्वृत्तिम् ॥ १९ ॥ प्राहान्यदाऽस्य देवी स्वामिन् पूर्वं सखीजनान्तः-
स्थः । गीतविनोदकथाभिर्गतमपि नो कालमविदमहम् ॥ २० ॥ साम्प्रतमेकाकिन्याः प्रयात्यनेहा अतीवकष्टेन । तत्क-
मपि मानुषं मे प्रयच्छ सद्यः सखायमहो ॥ २१ ॥ आकर्ण्यैतद्वचनं गीतकलावानवेत्य पङ्गुनरः । सद्मन्यरक्षि निजकं
पत्नीमनसः प्रमोदकृते ॥ २२ ॥ न पुनरिदं विज्ञातं न निरालम्बा वनेषु वल्ल्योऽपि । आश्रित्यासन्नस्थं निम्बमथाम्रं च
तिष्ठन्ति ॥ २३ एवं वामाः कामानुरूपमथवा विरूपमत्यन्तम् । आसन्नमेव पुरुषं स्मरार्दिताः खलु निषेवन्ते ॥ २४ ॥
पङ्गोः सङ्गममात्रादमात्रगीतादिमोहिता राज्ञी । तेनैव समं भोगान् बुभुजे रागो हि दुर्जेयः ॥ २५ ॥ विकलयति कला-
कुशलं, हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति । अधरयति धीरपुरुषं, क्षणेन मकरध्वजो देवः ॥ २६ ॥ अत्रान्तरे विनो-
दाजगाम गङ्गाविलोकनार्थमसौ । संप्रेर्य सलिलमध्येऽक्षिपत्तथा स्वं नरकगर्त्ते ॥ २७ ॥ पुण्यात् क्वापि विलग्नस्तटे स्फुटे-
नात्मनीनभाग्येन । श्रान्तः सुष्वाप तरोश्छायायामेव निश्चिन्तः ॥ २८ ॥ अपसरति नैव वृक्षच्छाया माया यथाऽङ्गना-
कायात् । तस्याश्रयप्रभावादचिन्त्यशक्तीह यत्पुण्यम् ॥ २९ ॥ तत्पुरपतिरस्तगतः सुतहीनस्तदनु मन्त्रिभिर्दिव्यैः । अधि-
वासितैः स राज्ञः पदवीमारोपयाञ्चक्रे ॥ ३० ॥ सुकुमालिकाऽथ तेनामुं कामाननुभवन्त्यपास्तधना । चोल्लकमध्ये क्षिप्त्वा
भिक्षार्थं भ्रमति दीनास्या ॥३१॥ पङ्गुर्मधुरध्वनिनाऽध्वन्यानपि मोहयन् प्रतिग्रामम् । गीतानि गायति स्म प्रमोदिनः
स्युर्यतो लोकाः ॥ ३२ ॥ जितशत्रुनृपतिनगरे दैववशादागता गतानन्दा । दृष्टा कष्टापन्ना वातायनवर्तिना राज्ञा ॥ ३३ ॥

आकार्याकार्यपरा पृष्टा स्पष्टाक्षरेण मृदुवचसा । जुस्थाग्निन्याऽथ तया न्यगादि नीचैःकृताननया ॥ ३४ ॥ पितृदैव-भूमिदेवैः प्रसद्य पतिरेष एव मे प्रददे । शीलं प्रपालयन्ती पतिव्रताऽहं भ्रमन्त्यस्मि ॥ ३५ ॥ आचख्यौ क्षोणिपतिर्बाह्वो रुधिरं प्रपीतमुर्वोश्च । पलमशितमात्मभर्ता गङ्गापूरे प्रवाहयाञ्चके ॥ ३६ ॥ साधु पतिव्रतके त्वं किं ब्रूमोऽतः परं तव, चरितम् । मद्दृष्टेरपसर लघु प्रोच्येति चकार निर्विषयाम् ॥ ३७ ॥ एवं स्पर्शनमिन्द्रियं ह्यनिगृहीतं स्यात्पदं व्यापदां-यद्वत्तस्य नरेश्वरस्य तदनु प्राणप्रियाया भृशम् । मत्वैतत्किल तात्त्विकं सुवचनं भव्या भवाङ्गीरुकाः, कुर्वीध्वं वशवर्त्ति नृत्यति यथा कीर्तिर्भुवः प्राङ्गणे ॥ ३८ ॥

॥ इति स्पर्शनेन्द्रियनिग्रहे सुकुमालिकाज्ञातम् ॥

अथैतद्विपाकमेवाह—

इक्को वि इक्को विसओ उदिन्नो, दुक्खं असंखं दलई पवन्नो ।
जे सव्वहा पंचसु तेसु लुद्धा, मुद्धाण तेसिं सुगई निसिद्धा ॥ ५१ ॥

व्याख्या—एकोऽप्येको विषयः शब्दादिरुदीर्णं उदयं प्राप्तः सन् दुःखमसातमसङ्ख्यं सङ्ख्यातीतं ददाति प्रपन्नः स्वात्मनि निश्रां गतः सन् । अथ च ये सर्वथा सर्वप्रकारेण पञ्चसु तेषु शब्दादिविषयेषु लुब्धा लाम्पट्यभाजः स्युः, मुग्धानां तेषां सुगतिर्निषिद्धा प्रतिषिद्धैव सर्वशास्त्रेष्विति काव्यार्थः ॥ ५१ ॥

अथ तेषामेव दुर्जयत्वमाह—

अईव दुट्ठा विसया विसाउ, पच्छा भवे जेहिं महाविसाउ ।
जेहिं पया हुंति परव्वसाउ, न सेवणिज्जा खलु ते रसाउ ॥ ५३ ॥

व्याख्या—अतीवाधिक्येन दुष्टा दुःखकर्तारः विषया विषादपि पूर्वं सेव्यमानाः अतीव सुखदाः पश्चात्सेवनानन्तरं भवेत् यैर्महान् विषादश्चित्तविप्लवः । अथ च यैर्विषयासेवनैः प्रजा लोका भवन्ति परवशाः पारवश्यभाजः अतो हेतोर्न सेवनीयाः, खल्विति निश्चयेन ते रसतो मनोरङ्गेनेति काव्यार्थः ॥ ५३ ॥

अथ ये सार्वज्ञानामेतद्वचो मन्यन्ते त एव धन्या वर्ण्यन्ते—

तित्थंकराणं निउणा पमाणं, कुणंति जे उज्झिय चित्तमाणं ।
सव्वं पि तेसिं किरियाविहाणं, संजायई दुक्खसहस्सताणं ॥ ५४ ॥

व्याख्या—तीर्थङ्कराणामाज्ञा निर्देशस्तीर्थकराज्ञा तां विषयासेवात्यागरूपां निपुणाः प्राज्ञाः प्रपद्य प्रमाणं कुर्वन्ति तथैव प्रपद्यन्ते ये, किं कृत्वा? त्यक्त्वा चेतोऽहङ्कृतिं, तेषां किं फलं स्यादित्याह—सर्वमपि तेषां क्रियाविधानं कष्टानुष्ठानादि संजायते दुःखसहस्रत्राणं दुःखसहस्ररक्षकं तत्कृतं क्रियाकलापादि दुःखेभ्यो रक्षकं स्यात् सर्वं तत्कृतं सफलं स्यादिति काव्यार्थः॥

अथ ये संसारभीरुकास्तेषां संसारः सुतर एव, एतदुपरि काव्यमाह—

अच्चंतपावोदयसंभवाउ, जे भीरुणो भवगणा भवाउ।
तेसिं सुहाणं सुलहो उवाउ, नो संभविज्जा भवसंनिवाउ॥ ५५॥

व्याख्या—अत्यन्तं सर्वाधिक्येन यः पापोदयस्तस्य संभवो जन्म यस्मादिति तथा तस्मात् इत्थंभूताद्भवाद्ये भीरवो भव्यगणाः पापोदयकारणात्संसारात्सदा भीरव एव भवन्ति तेषां भव्यानां सुखानां सुलभ एवोपायः, नो भवेत्संपद्येत भवे संनिपतनं भवसंनिपातः संसारगर्त्तान्तर्न पतत्येव प्रायः पुमान् पापभीरुरिति॥ अत्रार्थे विमलश्राद्धोदाहरणमुत्कीर्त्यते—

अत्रैव भारते वर्षे सोत्कर्षे सौख्यसंपदा। आस्ते कुशस्थलपुरं कुशस्थलजलोज्ज्वलम्॥ १॥ नित्यं कुवलयानन्दी मन्दीकृतदुर्हृदः। आसीत् कुवलयचन्द्रः श्रेष्ठी श्रेष्ठगुणोदयः॥ २॥ दिवानिशमखण्डश्री राजते यद्यशःशशी। द्विषत्प्रतापसूर्येण यत्प्रकाशो न हीयते॥ ३॥ सदानन्दश्रियोपेताऽऽनन्दश्रीरिति तत्प्रिया। दूरोज्झितसमस्ताश्रीः श्रीरिवाच्युतसद्मनि॥ ४॥ विमलः सहदेवश्च जज्ञाते तत्सुतद्वयम्। प्रथमः पापभीरुर्विपर्यस्तो द्वितीयकः॥ ५॥ अगातां तावथोद्याने कदाचित्क्रीडितुं मुदा। अपश्यतां मुनिं तत्र साक्षात् पुण्यमिवोदितम्॥ ६॥ नेमतुस्तमुपागत्य सत्यभक्तिसमन्वितौ। धर्मलाभाशिषा साधुरभ्यनन्ददिमौ मुदा॥ ७॥ उपविष्टौ पुरस्तुष्टौ वीक्ष्य नेत्रसुखं मुखम्। मुनिर्दिदेश सद्धर्ममशर्मभरभेदकम्॥ ८॥ देवः सेव्यः सदैवार्हन् श्रयणीयो गुरुः शुभः। धर्मः सर्वविदोद्दिष्ट एतत्तत्त्वत्रयं स्मृतम्॥ ९॥ गृहस्थोचितमादाय धर्मं सम्यक् सहोदरौ। तौ तु द्वादशधा शुद्धं स्वं धाम समुपागतौ॥ १०॥ आर-

उपदेश- राध विशुद्धात्मा ज्येष्ठः शश्वन्मुनेर्वचः । द्वितीयः शिथिलत्वेन न धर्मे दृढतामधात् ॥ ११ ॥ अन्यदाऽऽदाय वस्तूनि सप्ततिका.
विक्रयार्थमिमौ पुरात् । चेलतुः सह सार्थेन पूर्वदेशं प्रति स्फुटम् ॥ १२ ॥ अर्धवर्त्मनि केनापि पान्थेनाथ समीयुषा ।
॥ १०२ ॥ विमलो विमलप्रज्ञः पृष्टः पंथानमञ्जसा ॥ १३ ॥ मत्पुरस्तात्समाख्याहि सरलं वर्त्म सर्वथा । समिज्ज्वलतरुच्छायासङ्कुलं
चलनोचितम् ॥ १४ ॥ सोऽनर्थदण्डभीरुः सन्नाहं वेद्मीत्यवीवदत् । भूयोऽप्यन्यः समापस्यौ कुत्र ग्रामे पुरेऽथवा ॥१५॥
त्वया गन्तव्यमाकर्ण्यैतदाचष्ट विशिष्टधीः । विक्रयो यत्र वस्तूनां तत्रास्माभिः प्रयास्यते ॥ १६ ॥ पुनः पान्थस्तमूचेऽथ
स्वं पुरं समुदीरय । कुत्रास्ते ते निवासो भो राजधान्यां वसाम्यहम् ॥ १७ ॥ न ह्यस्माकं पुरं किञ्चिदास्ते वासोचितं
चिरम् । ततः स विमलं प्राह समया ते (त्वां) समेम्यहम् ॥ १८ ॥ तेनोक्तं स्वेच्छयाऽऽगच्छ के वयं भो भवत्पुरः ।
पुरासन्नमथागत्य विमलः स्वार्थमुक्तये ॥ १९ ॥ यावत्प्रज्वालयामास ज्वलनं संज्वलद्यशाः । तावत् पथिक आख्यत्त्वं
मे समर्पय पावकम् ॥ २० ॥ तावत्तेनोक्तमत्रैव भुङ्क्ष्व किं भोः पृथक्क्रिया । वह्नेः समर्पणं सूत्रप्रतिषिद्धं हि तद्यथा ॥२१॥
"महुमज्जमंसभेसज्जमूलसत्थग्गिजंतमंताई । न कयाऽवि हु दायव्वं सड्ढेहिं पावभीरूहिं" ॥ २२ ॥ अन्यत्राप्युक्तं—
"न ग्राह्याणि न देयानि पञ्च द्रव्याणि पण्डितैः । अग्निर्विषं तथा शस्त्रं मद्यं मांसं च पञ्चमम्" ॥ २३ ॥ ततः स
रुष्टो दुष्टात्मन् रे रे धृष्ट निकृष्ट रे । अधर्मिष्ठ पुरस्त्वं मे ज्ञातृत्वं ज्ञापयस्यहो ॥ २४ ॥ इत्येष तं तिरस्कुर्वन्निष्ठुरैर्वच- ॥ १०२ ॥
नोत्करैः । वपुषा वृद्धिमायासीत्तमस्तोमासितत्विषा ॥ २५ ॥ जयंकरेण व्योमाग्रलग्नशीर्षेण तत्क्षणात् । देहि रे दहनं
धृष्ट बाढं कुप्यीभितोऽस्म्यहम् ॥ २६ ॥ न दास्यसि यदाऽह्नीक तदा ते नास्ति जीवितम् । यमसद्मनि पान्थत्वं भजि-

भ्यसि विसंशयम् ॥ २७ ॥ इत्युक्ते सति सोऽवोचत् प्राणाः सत्वरगत्वराः । कस्तत्कृते स्वनियमव्रतखण्डनमाचरेत् ॥ २८ ॥
चञ्चलैर्निश्चलस्यास्तिः समलैर्यदि निर्मलः । प्राणैर्धर्मः समर्ज्येत किं न प्राप्तं तदाङ्गिभिः ॥ २९ ॥ यक्षोऽवदते जवच्चित्तं
तदाचर रयान्मयि । नाहं निःस्वार्थमत्यर्थमेतत्पापं सृजाम्यहो ॥ ३० ॥ ततः संहृत्य तद्रूपमुपश्लोकयति स तम् ।
विमलात्माऽसि विमल श्लाघ्योऽसि त्वं महीतले ॥ ३१ ॥ त्वं सपुण्यः सकारुण्यस्त्वं च पुण्यास्पदं परम् । जवतः पाप-
भीरुत्वं शक्रोऽपि स्तौति यत्स्वयम् ॥ ३२ ॥ प्रतिपन्नस्वनियमप्रतिपालनतत्पर । अहो वृणु वरं तूर्णं यथा संपादयेऽ-
खिलम् ॥ ३३ विमलेन ततोऽभाणि दर्शनं ददता निजम् । किं न दत्तमहो मह्यमसह्यभुजविक्रम ॥ ३४ ॥ अर्हद्धर्मे
मयाऽवाप्ते दुर्लभे भवकोटिभिः । ममकामपि नो कश्चनतः नरमिह त्वया ॥ ३५ ॥ निवेश्यं स्वमनो धर्मे निर्जरोत्तम
धर्मिणि । साहाय्यं सर्वदा कार्यं धार्यं विघ्नकदम्बकम् ॥ ३६ ॥ तस्मिन्नतिनिरीहेऽसौ विषभृद्विषनाशकम् । मणिं चेला-
ञ्चले बद्ध्वा सुरः स्वधाम जग्मिवान् ॥ ३७ ॥ सहदेवादयः सार्थास्तेनाहूयन्त तेऽञ्जसा । पान्थव्यतिकरः सर्वस्तत्पुरस्ता-
न्निवेदितः ॥ ३८ ॥ तैरप्येष स्तुतः प्रीत्या ततो भ्रातृद्वयं स्वयम् । मुक्त्वाऽर्हद्गुरुसन्नामस्मृतिपूर्वमगात् पुरम् ॥ ३९ ॥
यावत्पुरं प्रविष्टौ तौ हृष्टौ तुष्टौ स्वमानसे । विसंस्थुलो वणिग्वर्गः स्वापणश्रेणिमात्मनः ॥ ४० ॥ पिदधानस्त्वरा दृष्ट-
स्ताभ्यां भीरुकमानसः । नश्यन्नितस्ततश्चापि कान्तारे मृगयूथवत् ॥ ४१ ॥ पिधीयन्ते प्रतोलीनां द्वाराणि सुदृढार्गलम् ।
बंभ्रमीति चमूचक्रं सर्वतः समरोन्मुखम् ॥ ४२ ॥ विहस्तं नगरं प्रेक्ष्य पृष्टः कोऽपि नरस्ततः । ताभ्यां भद्र किमीदृक्षं
व्याकुलं सकलं पुरम् ॥ ४३ ॥ कर्णाभ्यर्णमुपागत्य सोऽभणत् पुरुषोत्तमः । पुरुषोत्तमवद्भ्राताऽत्रास्ते गोपालशेखरः ॥४४॥

365

एक एव हि तस्याङ्गजन्मा सन्मानभूरभूत् । अरिमल्लाह्वयोऽन्वर्थनामा कामाजरूपभाक् ॥ ४५ ॥ सुखशय्याप्रसुप्तः सन् सोऽथैव मलिनाऽहिना । दष्टो दुष्टात्मना रात्रौ दुर्जनेनेव सज्जनः ॥ ४६ ॥ तावत्प्रणयिनी तस्य पूत्कृते करुणस्वरम् । मिमिले स्वजनः सर्वः प्रणनाश भुजङ्गमः ॥ ४७ ॥ न दृष्टः किल केनापि सर्वत्राप्येष वीक्षितः । तत्रागादवनीपालः परासुमवलोक्य तम् ॥ ४८ ॥ हा यक्ष वत्स मे वाक्यमित्येष विललाप च । मूर्छया न्यपतद्भूमौ शोकशङ्कासमाकुलः ॥४९॥ प्रकम्पनेन शीतेन स व्यधायि सचेतनः । तद्विषोत्तारणस्यार्थे क्रियन्ते विविधाः क्रियाः ॥ ५० ॥ न विशेषो मनाक्क्षित्तस्याजनि तनूरुहः । ततोऽमात्यानुवाचेशः सुतस्याभद्रमेव चेत् ॥ ५१ ॥ तदाऽवश्यं मया प्राणास्तृणीकार्या हविर्भुजि । तद्वेत्य परीवारः समस्तोऽपि रुदत्यसौ ॥ ५२ ॥ विखिन्ना मन्त्रिसामन्ता हा कथं जाव्यदः पुरम् । निराधारं महीभर्त्रा विना कृतमतः परम् ॥ ५३ ॥ नृपाज्ञयाऽथ नगरे वादितः पटहः पटुः । राज्यार्धं दीयते तस्मै कुमारं योऽत्र जीवयेत् ॥ ५४ ॥ एवमुद्घोषणापूर्वमहंपूर्विकया जनः । कुतूहली मिलन्नस्ति कुर्वन् कोलाहलं किल ॥ ५५ ॥ एतन्निशम्य वृत्तान्तं विमलं प्रत्यभाषत । भ्रातः कुरूपकारं भोः समयो वर्त्ततेऽधुना ॥ ५६ ॥ मणिना जलमास्पृश्य क्षिप्रमाछोदय त्वकम् । यथोत्तिष्ठति दष्टोऽसौ सुप्तवत्प्राप्तचेतनः ॥ ५७ ॥ कः कुर्याद्राज्यलुब्धः सन् पापाधिकरणं परम् । विमले वादिनीत्येष भूयो भ्रातरमूचिवान् ॥ ५८ ॥ जीवयित्वा कुमारं भो दारिद्र्यं दूरतः कुरु । कदाचिज्जीवितो ह्येष धर्माराधकतां व्रजेत् ॥ ५९ ॥ एवं द्विधाऽपि ते लाभः संपद्येतास्तसंशयम् । इत्यूचुषि स यावत्तं विमलो वक्ति किञ्चन ॥ ६० ॥ पोतमाश्वास्य सहसा साहसी मणिमालवान् । पस्पर्श पटहं गत्वा तत्त्वाध्वनो बहिर्गतः ॥ ६१ ॥ संप्राप्तः

कुमरोपान्तमावृतः पौरपूरुषैः । वारिणा मणिमिश्रेण छंटितः सन् कुमारकः ॥ ६२ ॥ उत्तस्थौ क्षणमात्रेण फल्गुः स्यात् किमु देवगीः । पप्रच्छ पृथिवीपालमुत्फुल्ललोचनाम्बुजः ॥ ६३ ॥ पुमान् समीपगः कोऽसौ किमस्यान्तःपुरं च किम् । सर्वमेकत्र मिलितं नृपस्तस्मै न्यवेदयत् ॥ ६४ ॥ अनेन जीवितोऽसि त्वं विषवृद्धिघूर्णितः । किमस्य प्रोच्यते वत्स पराध्यसनं धनम् ॥ ६५ ॥ दुष्टात्मनाऽवनीशेन सहदेवोऽथ मानितः । निमन्त्रितश्च राज्यार्धदानेन सदयाशयः ॥ ६६ ॥ तेनोक्तं स मम भ्राता ज्येष्ठोऽस्ति विमलाशयः । यत्प्रभावान्मया स्वामिन् जीवितस्तव नन्दनः ॥ ६७ ॥ साम्प्रतं सपरीवारः श्रीपथान्तः स वर्तते । इहानीय प्रदातव्यं राज्यार्धं मानपूर्वकम् ॥ ६८ ॥ ततस्तत्र चचालोर्वीपाल आरुह्य हस्तिनम् । सहसा सहदेवेन कृतप्रत्युपकारधीः ॥ ६९ ॥ उत्तीर्णस्तूर्णमेवास्य दर्शने राजकुञ्जरात् । विनयोऽथ नयश्चापि सतामेवाङ्गसङ्गतः ॥ ७० ॥ सन्मुखायातमालिङ्ग्य विमलं विमलं हृदि । अवादीन्मेदिनीभर्ता दन्तद्युद्योतिताधरः ॥ ७१ ॥ अहो महात्मन् भवता भवताऽतिदयालुना । सुतभिक्षा ममादायि मायानिर्मुक्तमेधसा ॥ ७२ ॥ त्वं कृती सुकृती विश्वे त्वन्मणेर्महिमाऽधिकः । यत्सूनोश्चिरजीवित्वं त्वत्प्रसादाद्विजृम्भितम् ॥ ७३ ॥ प्रसद्यायाहि मद्गेहमस्पृहोऽसीद् यद्यपि । त्वत्समाना जना विश्वे विरलाः सरलाशयाः ॥ ७४ ॥ यथा यथाऽवनीनेता जजल्पेति मुहुर्मुहुः । तथा तथा नमच्छिरा जिह्राय विमलो हृदि ॥ ७५ ॥ वर्धिताधिकृतिर्गुर्वी सौदर्येणामुना दृढा । शल्यवत्साऽतिदुःसोढा हृदि दुःखायते भृशम् ॥ ७६ ॥ इति ध्यात्वा समाचख्यौ क्षितिवासव संश्रृणु । सहदेवकृतं सर्वमिदं तदुचितं कुरु ॥ ७७ ॥ ततो हस्तिनमारोप्य समानिन्ये निजौकसि । सबान्धवः स भूपेन हर्षोत्कर्षमुपेयुषा ॥ ७८ ॥ अहो गृहाण राज्यार्धमित्युक्ते भुजा स्वयम् ।

विमलः प्रोचिवान् राजन्नलं मे नृपतिश्रिया ॥ ७९ ॥ खरकर्मसमारम्भः श्राद्धैर्दूरेण वर्जितः । यतः परिग्रहाधिक्यं तेन राज्येन मे कृतम् ॥ ८० ॥ सहदेवं नृशोल्लासं प्राज्यराज्यरमाश्रये । ददावभ्यर्थ्य राज्यार्धमस्मै भूपाङ्गजस्ततः ॥ ८१ ॥ शुभ्रं सद्म समर्प्याथ सरोवत्कमलाकुलम् । स्थापितो विमलः श्रेष्ठिपदेऽनिच्छन्नपि स्फुटम् ॥ ८२ ॥ परिच्छदः समानीतस्ताभ्यामात्मीयकोऽखिलः । आरराध विशुद्धात्मा विमलो धर्ममार्हतम् ॥ ८३ ॥ अतुल्यराज्यमूर्च्छालः सहदेवोऽभवद्भृशम् । खरं करभरं चक्रेऽथादण्ड्यानप्यदण्डयत् ॥ ८४ ॥ पापोपदेशानददान्निर्दयः सुतरां हृदि । निघ्नन्रिपुग्रामान् कर्मादानान्युपार्जयत् ॥ ८५ ॥ व्रतं विराधयामास निर्भयः पापकर्मणः । अन्यदा विमलेनासावनुशिष्टः प्रियाक्षरैः ॥ ८६ ॥ करिकर्णतडिद्दण्डचलपत्रच्छदास्थिरे । राज्यलक्ष्मीभरे भ्रातः किमेवं लालसोऽस्यहो ॥ ८७ ॥ अनन्तशः श्रियो भुक्त्वा देवमानवजन्मसु । तृष्णां निवर्तय क्षिप्रं मा हारय मुधा भवम् ॥ ८८ ॥ कथं विरतिमासाद्य प्रमादमनुतिष्ठसि । इत्यादि विमलोक्तानि शृण्वन् सोऽमर्षतामधात् ॥ ८९ ॥ प्रतिपेदे न तद्वाक्यं श्यामीकृत्यास्यमाश्वसी । विज्ञाय तदभिप्रायं विमलो मौनमादधे ॥ ९० ॥ योग्यः सदुपदेशानां नैष विद्वेषभाक् पुमान् । मधुरा इक्षुदण्डाः स्युः करभस्य न तुष्टये ॥ ९१ ॥ ततः संत्यक्तसम्यक्त्ववासनोऽनर्थदण्डकृत् । सहदेवः स पापात्मा केनचित् पूर्ववैरिणा ॥ ९२ ॥ सुखनिद्राप्रसुप्तः सन् हृतः शस्त्रप्रहारतः । कदाचिच्छलमासाद्य प्राप प्रथमदुर्गतिम् ॥ ९३ ॥ ततो गुरुभवाम्भोधिदुःखकल्लोलमालया । व्याहतः सन् घनं कालं स प्रयाताऽह्यं पदम् ॥ ९४ ॥ भवभूरिभयारम्भदम्भनिर्मुक्तमानसः । विमलो विमलस्वान्तसङ्क्रान्तार्हतजन्मतः ॥ ९५ ॥ भीरुर्भवोरुपापेभ्यो न्यायवृत्तिमुपाश्रयन् । गृहस्थधर्ममाराध्य संप्राप त्रिदशालयम् ॥ ९६ ॥ ॥ १०५ ॥

क्षेत्रे महाविदेहाख्ये सुकुलोत्पत्तिमाप्य सः। आत्तव्रतः शिवं याता सातानन्त्यमनोहरम् ॥ ९७ ॥ पातकभीरुत्वमिति प्रज्ञाय न्यायमार्गनिपुणस्य। विमलस्य भव्यलोकाः सुशङ्कमाना भवत भवतः ॥ ९८ ॥

॥ इति विमलदृष्टान्तः ॥

अथ संसारास्थिरत्वमाह—

धणं च धन्नं रयणं सुवन्नं, तारुण्णरूवाइ जमित्थ अन्नं।
विज्जु व सव्वं चवलं खु एयं, धरेह भव्वा हियए विवेयं ॥ ५६ ॥
पुत्ता कलत्ताणि य बंधुमित्ता, कुडुंबिणो चेव इहेगचित्ता।
आउक्खए पाववसा समेए, न रक्खणत्थं पभवंति एए ॥ ५७ ॥

व्याख्या—धनं च पुनर्धान्यं रत्नं सुवर्णं, अत्र जातावेकवचनं, तारुण्यरूपादि यदत्रान्यदप्यस्ति, विद्युद्वत्सर्वं चपलं खु निश्चितं मत्वा धरत भो भव्या हृदये विवेकं हेयोपादेयमिति काव्यार्थः ॥ पुत्राः कलत्राणि च बन्धवो भ्रातरो मित्राणि सुहृदः कुटुम्बिनश्चापि इहैकचित्ताः सन्तः आयुषः पर्यन्ते पापवशात्समेते प्राप्ते न रक्षार्थं प्रभवन्त्येते समर्थीभवन्तीति काव्यार्थः ॥

एतदर्थे श्रीमहानिर्ग्रन्थस्वरूपमुच्यते—

भक्त्या नमस्कृत्य समग्रसिद्धान्, साधूंश्च चारित्रगुणोपविद्धान्। निवेद्यते धर्मपथानुशिष्टिः, कर्मारिवारोन्नतिविघ्नविष्टिः ॥ १ ॥ गुणाढ्यमुक्तामणिनीरनाथः, श्रीश्रेणिकोऽभून्मगधाधिनाथः। स मण्डकुक्ष्याह्वयभव्यचैत्यं, निरीक्षितुं प्राप बहिः ससैन्यम् ॥ २ ॥ प्रभूतवृक्षव्रजवल्लिसन्ध्यन्तर्यायिसत्पुष्पफलैरवन्ध्यम्। तत्काननं नन्दनवद्विभाति, प्रीतिर्न यद्दर्शनतोऽपि माति ॥ ३ ॥ श्रीश्रेणिकस्तत्र मुनीन्द्रमेकं, प्रैक्षिष्ट शान्तं सरसीव भेकम्। वृक्षस्य मूले मृदुके निषण्णं, दृष्ट्वाऽथ तं भूमिभुजेति विन्नम् ॥ ४ रम्याऽस्त्यहो अस्य वपुर्विभूषा, रम्यं वयो रम्यतमा मयूखाः। निःसङ्गता क्षान्तिरहो विमुक्तिः, सद्रूपमार्यस्य भवाद्विरक्तिः ॥ ५ ॥ तद्रूपसंप्रेक्षणजातचित्रः, सविस्मयोऽभूत् क्षितिपः स तत्र। प्रदक्षिणीकृत्य यतिं त्रिवेलं, ननाम तत्पङ्कजमुद्धृतेलम् ॥ ६ ॥ न दूरवर्ती न नृपस्तथाऽऽसन्नासन्नवर्ती धृतधर्मवासः। कृताञ्जलिः सद्विनयः पुरःस्थः, पप्रच्छ हर्षेण गुणैरदुःस्थः ॥ ७ ॥ यद्यौवने प्रव्रजितः किल त्वं, यो भोगकालेऽस्ति तदुत्तमत्वम्। इत्येवमुक्ते स्वमुखेन भन्त्रासारेण सोऽप्याह सदर्चिरम्भाः ॥ ८ ॥ भूमीपते भो अहमस्म्यनाथः, प्रवर्तते नो मम कोऽपि नाथः। यत्केनचिन्मे न कृताऽनुकम्पा, त्यक्ता मरालेन यथाऽत्र पम्पा ॥ ९ ॥ एवं ब्रुवाणस्य मुनीश्वरस्य, श्रीश्रेणिकः प्राह पुनः प्रहस्य। सद्रूपवर्णादिमहर्द्धिभाजः, कथं न नाथोऽस्ति तवर्षिराज ॥ १० ॥ नाथस्तव त्राणमहं भवामि, त्वं भुङ्क्ष्व भोगादि मनोऽनुगामि। आस्ते सवाढ्यं परिवारवत्त्वं, दुष्प्रापमस्तीह पुनर्नरत्वम् ॥ ११ ॥ ऊचे मुनिस्त्वं प्रथमं

१ विचारितम्. २ उद्धृता इला पृथ्वी जगज्जीवा इति यावत् येन तत्. ३ सदर्चिरेव जलं यस्मिन्सः. ४ सरोविशेषः.

त्वनाथः, प्रवर्तसे नो मगधाधिनाथ । कथं स्वयं सन् सुतरामनाथः, संपद्यसे त्वं परकीयनाथः ॥ १२ ॥ श्रुत्वेति साधोः समञ्जनृपाख्यः, सविस्मयो वा कुतुकेन बाढः । जीमूतधारीव नवः पुंल्लाकयङ्कितो मुदाप्यश्रुतपूर्ववाक्यम् ॥ १३ ॥ नृपोऽवदन्मे करिणः सदश्वाः, पुराणि चान्तःपुरमस्ति विश्वा । ऐश्वर्यमाज्ञा बहुधा च भोगा, बलोत्कटा भूरितराः पुरोगाः ॥ १४ ॥ ईदृश्यवाप्ते कमलाप्रकर्षे, प्रशान्तहृत्कामितवस्तुतर्षे । जवाम्यनाथोऽत्र कथं मृषाऽदस्त्वं भाषसे हे श्रमणार्च्यपाद ॥ १५ ॥ अनाथशब्दस्य न हि त्वमर्थं, प्रबुध्यते शौर्यजितोरुपार्थ । एवं जगादर्षिरनु क्षितीशं, स्तुत्युत्सुकः शैल इव प्रतीशम् ॥ १६ ॥ शृणुष्व्यमानं मनसा त्वमव्याक्षिप्तेन वच्मीदमहं स्वगव्या । यथा त्वनाथो भवतीति वृत्तं, मत्तो यथैतच्च नृप प्रवृत्तम् ॥ १७ ॥ कौशाम्ब्यऽनेन्तावनितोरुवेण्यादितेयपुर्या सदृशी वरेण्या । आस्ते पुरी तत्र पिता ममासीद्भूदामसंपत्समुदायभासी ॥ १८ ॥ हग्वेदना मे परमा वयस्यादिमेऽभवत्कर्मजपारवश्यात् । दुःखाय वाऽरण्यगतो वराहः, सर्वेषु चाङ्गेषु बभूव दाहः ॥ १९ ॥ दत्तेऽङ्गरन्ध्रे रिपुणा निखातं, शस्त्रं यथा पीडनकार्यसातम् । व्यथा तथाऽङ्गेऽजनि भूयसी मे, पञ्चास्यभीर्वा गहनेऽतिभीमे ॥ २० ॥ कटिप्रदेशे सकलोत्तमाङ्गे, पीडाऽभवन्मेऽपि परत्र चाङ्गे । सहस्रनेत्राशनिघातदुल्या, कुप्रीतिपानीयकदम्बकुल्या ॥ २१ ॥ व्याधिप्रतीकारकरा मनुष्या, आकारिता मान्त्रिकवैद्यमुख्याः । कुलक्रमायातमिहाद्वितीयं, शास्त्रं वदन्तो वदने स्वकीयम् ॥ २२ ॥ तैर्मे कथञ्चिच्च तदा यदत्सा-

१ इवार्थे वा शब्दः. २ पुल्लाकी वृक्षविशेषः. ३ प्रशांतः हृत्कामितवस्तुतर्षः तृष्णा यस्मात् सः तस्मिन्. ४ शौर्येण जिता बहवो राजानो येन तत्संबुद्धौ. ५ पृथ्वीवनितोरुवेणी. ६ प्रसारं दुःखम्.

वैद्यैः कृता काऽपि मनाक् चिकित्सा । ते मोचयन्ति स्म न मामसातादनाथतैषा मम भूप जाता ॥ २३ ॥ समाधिहेतो-
र्मम सर्वसारं, वैद्येषु दत्ते स्म पिताऽनिवारम् । ते मोचयन्ति स्म न मामसातादनाथतैषा मम भूप जाता ॥ २४ ॥ माता
ममासीत्सुतशोकसंतापिता सती वर्द्धितचित्तचिन्ता । सा मोचयामास न मामसातादनाथतैषा मम भूप जाता ॥२५॥पति-
व्रता भूप मदेकचित्ता, शोकेन खिन्नाश्रुमुखीव दोषा । भूपीठमिन्दुस्तमने चकोरस्त्रीवाश्रुभिः सिक्तवती ममोरः ॥ २६ ॥
विलेपनस्नानशुभान्नपानमोदाममाल्यादिकवस्तु सा न । ज्ञातं मयाऽज्ञातमथाऽत्र भुङ्क्ते, बाला स्वकार्ये न मनाक्
प्रयुङ्क्ते ॥ २७ ॥ ज्येष्ठाः कनिष्ठाः सहजाः सगीनाः, स्निग्धाः स्वसारो मदुपान्तलीनाः । ते मोचयन्ति स्म न मामसाता-
दनाथतैषा मम भूप जाता ॥ २८ ॥ तदाऽहमूचेऽत्र भवे महीश, पुनः पुनः सोढुमलं न कष्टम् । दीक्षां ग्रहीष्यामि
तदाऽखिलायाः, सकृद्विमुक्तो यदि वेदनायाः ॥ २९ ॥ नीचोक्तवाक्यप्रसरं सहिष्ये, दान्तेन्द्रियः क्षान्तिगुणं वहिष्ये ।
अहं निरारम्भतया चरिष्ये, भूस्पृग्जनुः प्राप्तफलं करिष्ये ॥ ३० चित्तेऽवधार्यैवमहं प्रसुप्तस्तत्रैव यावन्निशि कष्टलुप्तः ।
पीडा मदङ्गस्य तदैव जम्भासारानशालीतहृतेव रम्भा ॥ ३१ ॥ प्रातः समापृच्छ्य ततः स्वगोत्रान्, संखप्रमत्तप्रजनोक्ति-
तोत्रान् । जातोऽस्म्यहं भाववशान्मुमुक्षुः, श्रेयोऽङ्गनासङ्गसुखं बुभुक्षुः ॥ ३२ ॥ ततः परं स्वस्य पुनः परस्य, हणाद-
भूवं जगदाश्रितस्य । नाथस्त्वहं भूतकदम्बकस्य, त्रसस्य च स्थावरजङ्गमस्य ॥ ३३ ॥ आत्मैव मे वैतरणी हृदिन्यात्मा
शाल्मलिर्मूलमिवार्त्तिवल्ल्याः । आत्मा ममास्त्युत्तमकामधेनुः, स नन्दनं च प्रमदागमे तु ॥ ३४ ॥ आत्मैव मेऽसौ सुख-
दुःखकर्त्ता, ममास्ति चात्मा सुखदुःखहर्त्ता । आत्मैव मेऽसौ प्रविज्ञात्यमित्रः, प्रोद्दाममात्मैव च मित्रमत्र ॥ ३५ ॥ अना-

यताऽन्याऽपि च वर्तते या, साऽपि स्वचित्ते त्वयका निधेया । निर्ग्रन्थधर्मं समवाप्य केऽपि, श्लथीभवन्ति प्रतसङ्ग-
मेऽपि ॥ ३६ ॥ प्रव्रज्य यो नैव महाव्रतानि, स्पृशत्यमेधाः सुखदायकानि । गृद्धो रसे चानिगृहीतजीवश्छिन्द्यान्न रागं स
गिरिं करीव ॥ ३७ ॥ नाऽऽयुक्तता भक्तगवेषणायां, स्याद्यस्य नेर्यासमितौ शुभायाम् । आदाननिक्षेपविधिव्रजादौ, मोक्षं
स नाप्नोति भवे ह्यनादौ ॥ ३८ ॥ आस्वाद्य शीतारसरूक्षखाद्यं, क्लेशं चिरं प्राप्य च लोचनाद्यम् । भ्रष्टो व्रताद्यैस्तपसा च
कामी, मुनिः स न स्याद्भवपारगामी ॥ ३९ ॥ कूटेव कार्षापणराजिराराच्त्याज्या च मुष्टिः शुषिरा ह्यसारा । यथार्थवैडूर्य-
समप्रकाशस्त्याज्यो भवेत् काचमणिर्हताशः ॥ ४० ॥ धर्मध्वजं पाणितलेऽपि धृत्वा, पार्श्वस्थवेषं अनुषीद कृत्वा । असं-
यतः स्वस्य च संयतत्वं, वदन्नुपैत्युत्कटनारकत्वम् ॥ ४१ ॥ नरं यथा हन्ति विषं निपीतं, शस्त्रं यथा भेत्ति च दुर्गृही-
तम् । धर्मस्त्वसौ सन् विषयोपपन्नः, हणोति वेताल इवाप्रसन्नः ॥ ४२ ॥ यो लक्षणं स्वप्नमथो निमित्तं, कुतूहलं मन्त्रम-
यमपूतम् । प्रकाशयन् जीवितमातनोति, प्रान्ते न किञ्चिच्छरणं चिनोति ॥ ४३ ॥ विराधनावाननधिकं कुशीलः, स द्रव्य-
साधुः स तमोऽग्निकीलः । अतत्त्वजुष्टुर्गतिदुःखभारं, धातीव तस्मा निशितं कुठारम् ॥ ४४ ॥ औद्देशिकं क्रीतमनेषणीयं,
यो न त्यजेत् किञ्चिदसेवनीयम् । स सर्वभक्षीव हिरण्यरेता, इतश्च्युतो दुर्गतिमेत्यनेता ॥ ४५ ॥ तत्कण्ठहृत्तस्य करोति
नारिः, स्वदुष्टताऽरातिर्यदार्तिकारी । स्वयं यतो ज्ञास्यति मुक्तकृत्यो, गतो ह्यरं वा मुखमेष मृत्योः ॥ ४६ ॥ स्यात्तस्य चा-
रित्ररुचिर्निरर्था, प्रान्ते न धीरस्य वृषे समर्था । नायं परोऽप्यस्ति च तस्य लोकः, किंतूभयभ्रष्टतयास्ति शोकः ॥ ४७ ॥

१ अतत्त्वज्ञः. २ कंठछेद् अरिः तस तद् न करोति यद् स्वदुष्टतारूपरिपुः आर्तिम् करोति. ३ धर्मे.

उप॰ १२

एवं यथाछन्दमहाकुशीला, विराध्य जैनं मतमासहीलाः । भोगादिगृद्धाः परितापजुष्टाः, स्युर्दुःखिनोऽनीशतयेव मुष्टाः ॥ ४८ ॥ शिक्षां मयोक्तां तु निशम्य धीमान्, भो बुद्धिमन् ज्ञानगुणैरसीमाम् । कुशीलमार्गं सममेव हित्वा, निर्ग्रन्थमार्गे चर कर्म भित्त्वा ॥ ४९ ॥ ज्ञानोपयुक्तः सुचरित्रराजी, गुणाश्रितो जात्य इवात्र वाजी । निराश्रवः पुण्यपथादरेण, व्रजेन्मुनिर्मोक्षपथं क्रमेण ॥ ५० ॥ दान्तः कुकर्मारिहरो मनस्वी, दृढव्रतोऽदभ्रयशास्तपस्वी । निर्ग्रन्थयोग्याध्ययनमेतदाख्यद्व्यासेन राज्ञे मुनिरुज्झिताख्यः ॥ ५१ ॥ राजा ततो धर्मकृतावबुद्धः, कृताञ्जलिः प्राह कलाभिरिद्धः । सत्यं त्वनाथत्वमिहोपदिष्टं, त्वया यथाभूतमिदं यतीन्द्र ॥ ५२ ॥ तवास्ति मानुष्यमिदं सुलब्धं, सद्रूपवर्णादि च ते सुलब्धम् । सबान्धवस्त्वं त्वमृषे सनाथः, स्थितोऽसि जैनेऽध्वनि यत्सदार्थः ॥ ५३ ॥ नाथत्वमुक्ते त्वमहो महर्षे, नाथोऽसि भूतप्रकरेऽत्र वर्षे । प्राप्यानुशिष्टिं क्षमयाम्यवन्तं, जीवान् समायोज्य करौ भवन्तम् ॥ ५४ ॥ पृष्ट्वेति ते यो मयकाऽत्र विघ्नः, कृतः शुभध्यानविधौ गुणघ्नः । निमन्त्रितो भोगसुखाय चापि, क्षन्तव्यमेतत्सकलं त्वयाऽपि ॥ ५५ ॥ स्तुत्वेति भक्त्या स नरेन्द्रसिंहस्तं साधुसिंहं दक्षयन् स्वमेहः । श्रीश्रेणिकः सस्वजनश्च सान्तःपुरोऽभवद्धर्मरतः प्रशान्तः ॥ ५६ ॥ प्रोद्भूतरोमाञ्चतयाऽभिनन्द्य, प्रदक्षिणीकृत्य मुदाऽभिवन्द्य । स्वां राजधानीं नृपतिः प्रयातः, पुण्यप्रभावोद्गतसुप्रभातः ॥ ५७ ॥ त्रिगुप्तिगुप्तः स मुनिस्त्रिदण्डप्रमुक्त उन्मूलितपापखण्डः । चरन् वैयोवद्भुवि विप्रमुक्तः, प्रान्तेऽभवत्सद्गतिभाग्विरक्तः ॥ ५८ ॥

॥ इति महानिर्ग्रन्थसम्बन्धः ॥

---

१ विस्तरेण. २ अथः इत्यव्ययं अत्रार्थे. ३ पक्षिवत्- 37A

अथ निकृष्टकर्मणामुपरि उपदेशमाह—

जेसिं मणे पावमई निविट्ठा, निव्वाहवित्ती पुण संकिलिट्ठा ।
कयाऽवि ते हुंति न हिट्ठतुट्ठा, सव्वत्थ पावंति दुहाइ दुट्ठा ॥ ५८ ॥

व्याख्या—येषां जीवानां मनसि पापमतिर्निविष्टा प्रविष्टाऽस्ति निर्वाहस्य वृत्तिः निर्वाहवृत्तिः वर्त्तनं वृत्तिः उपजीविका संक्लिष्टाऽस्ति क्लेशकर्मजन्यावटकजारवहनाद्यैर्जायमानाऽस्ति, कदाचित्ते सत्त्वाः न हर्षतोषजाजः स्युः, किं तु सर्वत्रापि प्राप्नुवन्ति दुःखान्येव दुष्टाः । इति काव्यार्थः ॥

अथैतदुपरि दृष्टान्तः सूच्यते—

सुरगिरिसमधीरह जयहिगजीरह सिरिवीरहपय अणुसरिय । वेरग्गहकारण दुरियनिवारण निसुणिसु मियापुत्तह चरिय ॥ १ ॥ मिगनाम अत्थि इह नयरि गाम जिहिं सोहइ घणवणमणभिराम । तिहिं विजयनाम नृवइ पसिद्ध हयगयरहनरगयघरसमिद्ध ॥ २ ॥ तसु घरणि रमणि हुइ मिगादेवि रइरंभहराविवरूपिहेवि । लज्जामज्झायसुसीलदेह जिणि सोहइ सोहए रायगेह ॥ ३ ॥ तिहिं अन्नदिवसि सिरिवीरसामि जसु सुकयवल्लि पल्लवइ नामि । अह समवसरिय सुरनमियपाय सोवन्नवन्न करसत्तकाय ॥ ४ ॥ आगमण सुणवि अह विजयराय पत्तउ पहुवंदण पणयपाय । उवविट्ठउ तुट्ठउ सामिजत्ति वक्खाण सुणइ सो एकचित्ति ॥ ५ ॥ जच्चंध कोइ इत्थंतरम्मि संपत्त समवसरणम्मि रम्मि । मच्छियाउ जेम मक्खिय अतुह जयहयह पासि जसु तणु अदह ॥ ६ ॥ जइ जुण्ण सकियचीवरह संरू वेयण विसहंतउ अइपयंरू । जाणे

करि पावइ तणउ दंड पावित इह खोयहिं सो असंक ॥ ७ ॥ करचरणनह अंगुलि सडिय जास कहमि जिम चडिय वुडुनास । अइघरहरसद महारउद रुविहिं बीहावइं लोयखुद ॥ ८ ॥ नरकुकर कुकर कहइं तासु करि कक्कर संकग- इवि जासु । अह दिठ्ठं दिठिहिं सयललोइ सिरिवीरपासि आवंत सोइ ॥ ९ ॥ घत्त—एरिस तं पिखिय गोयमि पुच्छिय वीरनाहमह आइसहु । इणि केरिस किद्धउ पावविरुद्धउ जेणि सहइ एरिसउ दुहु ॥ १० ॥ जासअह सामिय अरकइ महु- रवाणि तं किं पि करइ जिय रुद्दकाणि । घणघोरकम्म करुणाविमुक्क निस्संकपणइ बहुपावदुक्क ॥ ११ ॥ जिणि एरिस दुक्खइ पंजरम्मि निवसंत सयावि अ जज्जरम्मि । तो पुच्छइ गोयम पुणवि वीर मह कहउ नाह गंभीरधीर ॥ १२॥ एया- रिस अंधनराउ कोवि अवरोऽवि अत्थि दुक्खिउ जणोऽवि । जं पिक्खि विरच्चइं कामिणोऽवि संसारविसयसुक्खाउ तेऽवि ॥ १३ ॥ पहु वागरेइ इत्थेव गामि नरनाहु अत्थि जो विजयनामि । तसु रमणि मिगानंदण अईव दुक्खियजण चूडामणि सदीव ॥ १४ ॥ नहु नयणवयणकरचरण तासु नहु दीसइ नासा कन्न जासु । नहु सीसजमुह अह रुद्दुम्मि अइसइ कुरूवथीजवलि ॥ १५ ॥ पगईए बहिर अंधस्सरूव कियकम्मि नपुंसग दुरूव । आगारमित्त पंचिंदियाण तसु अत्थि देहु दुक्खिकठाण ॥ १६ ॥ अट्ठनाडि तस्स गब्भंतरेऽवि अब्भिंतरवाहिणि तह अट्ठेवि । बाहिरपवहाउ तहेव अट्ठ अट्ठनाडि पूइए वहंति सुठु ॥ १७ ॥ सोणिय वहंति अट्ठनाडियाउ तह कन्नधमणिनासंतराउ । दुन्निय दुन्निय नाडीउ वहंति सोणिय तह पूइउ अइदुरंत ॥ १८ ॥ अग्गिउ तसु वायु सयावि अंगि गब्भेऽवि हु पावजरप्पसंगि । पकुणइ सो खोमाहारमेव अइदुरभिगंध दुद्धर तहेव ॥ १९ ॥ एरिस असुक्खभर अणुहवेइ नारय जिम काउ अइक-

मेइ । पहुवयण सुणेवि इय गोयमेण पणमिय विन्नत्त कोउगेण ॥ २० ॥ घत्त—अणुमइ तुम्ह पामिय पिक्खउं सामिय मियापुत्त नियलोयणिहिं । आइच्छ वीरिहिं चरमसरीरिहिं चल्लिय सो हरिसियमणिहिं ॥ २१ ॥ भास—मियगामह मज्झिहिं वच्चंतउ सिरिगोयम निवभवणिहिं पत्तउ । मुत्तिमंत किरि एह सुरद्दुम अह चिंतामणि अतुलपरक्कम ॥ २२ ॥ देवि मियावइ पिक्खिय नयणिहिं आगच्छइ जंपइ पुण वयणिहिं । आसण मिल्हिवि तक्खणि उट्ठिय अमियमेहवुट्ठिहि किरि पुट्ठिय ॥ २३ ॥ सामिय अम्ह अणुग्गह किज्जउ नियपयकमलधरिहिं जं विज्जउ । अम्ह मणोरह सयलु वि सिज्झउ अज्ज अमियरसघुंटिहिं पिज्जउ ॥ २४ ॥ कज्ज किंपि मह साहिस विकाल अणारिसु रुच्चइ तं भिक्खाल । गोयमसामी तो पभणेइ मियादेवि तं कन्नि सुणेइं ॥ २५ ॥ इच्छा अम्ह तुम्ह सुयपिक्खणि तक्खणि तं निसुणे वि वियक्खणि । लहुयपुत्तचउरो सिंगारिय आणवि गोयम अग्गइ धारिय ॥ २६ ॥ सुहगुरुचरणिहिं रंगि नमावइ धम्मलाभ अप्पिय बुल्लावइ । एणि कज्जि नहु अम्हि इहागय पढम जाय जो अत्थि तुहंगय ॥ २७ ॥ जासु रूव सिवपुत्तह तुल्लउ सवह मिज्झिहिं लइ जु पहिल्लउ । धम्मसीलि तहंसणकारउ मिगा जणइ तो पहु अवधारउ ॥ २८ ॥ जयवं तं नहु कोऽवि वियाणइ सामि कहं पुण तं वक्खाणइ । तो गोयमगणहरु तं भासइ उज्जलदंतकंति उल्लासइ ॥ २९ ॥ तिहुयणगुरुसिरिवीरि पयासिय तस्सरूवि मइमण उल्लासिय । जइ एवं ता सामि विलंबह खण इक इत्थ वि धरिय अणुग्गह ॥ ३० ॥ इय मियदेविवयण आइन्निय गोयम गुरु संठिय बहुमन्निय । भोयणसमय तस्स जा पत्तउ तो तज्जणणि वेस निवत्तउ ॥ ३१ ॥ सगन्धीय आहारिहिं तो पूरिय भोयण विहि सवुवि किरि चूरिय । संकलबंधवि सा आगरिसिय गिहदुवार

जा आविय हरसिय ॥ २२ ॥ नियमुहबंधवि सत्तवकंचलि तो मियदेवि जणइ करि अंजलि । तुम्ह वि मुहपत्तीय मुह ढंकहु आगछंतचित्तिमासंकहु ॥ २३ ॥ तो जीमहर बारुघाडइ लक्कणि दुरहिगंध मुह साडइ । सप्पमरूय गोमरूय सरिछउ जो पसरंत होइ नहु पिछउ ॥ २४ ॥ अन्नगंध उद्धरस लहेविण सलवलेइ अवसर जाणेविण । दीसइ अंग-आहारिहिं पीणउ नयण वयणनासा परिहीणउ ॥ २५ ॥ परिकित्तपत्तमझम्मि सोय तडुवरिहि कुजा परिकिविय तोय । सो लुलइ चलइ आहारसन्न लुद्धउ रसगिद्धउ अकयपुन्न ॥ २६ ॥ धत्तसो तत्थ लुलंतउ कम्मिरुधंतउ लोमाहार करेइ लहु । पुणरवि नीहारिय रोगिहिं जारिय पूइत्तणि देहाउ बहु ॥ २७ ॥ जास—एरिस पेरकेविणु तस्सरूव गोयम गण-नायग विस्सरूव । वेरग्ग अजंगुर धरइ चित्ति चिंतइय अचिंतिय कम्मसत्ति ॥ ३० ॥ मियदेवि अणुन्ना लहिवि हेव सिरिगोयम चलीयउ अह तहेव । संपत्तउ पहुपयजुय नमेइ करकमल जोडि इय विन्नवेइ ॥ ३ए ॥ तुम्हाण आण पहु सिरि धरित्तु हउं विजयरायजवणम्मि पत्त । जह कहिय तुम्हि तह चेव दिठ मंइ लोढरूव नंदण अणिठ ॥ ४० ॥ आइसह नाह मह तच्चरित्त एयारिस सो हुअ किंनिमित्त । कम्माणि तेण कह अज्जियाइं अइतिरकाणि य जिणि सज्जि-याइं ॥ ४१ ॥ इय पुच्छिय सत्थमणेण तेण पहु वज्जरेइ महुरस्सरेण । इत्थेव अत्थि पुर सयडुवार तिहि राय आसि धण-वइ उदार ॥ ४२ ॥ तस्सेह विजयवद्धणऽजिहाण वरखेरूय धन्नधणोहठाण । जसु केरूइ पंचसयाइं गाम नाणाविहघ-णवणमणजिराम ॥ ४३ ॥ इकाईतिहिं रछरू आसि जसु कुम्मइ चित्तिहिं वसइ वासि । जो पारुइ सज्जणलोयपासि बहुकूरू करेवि निग्घणमहासि ॥ ४४ ॥ चिंताहिगार गामाण तस्स अप्पिय निवेण निग्घणमणस्स । गामीण लोय कुस्सह

करेण सो पीडइ अइकुरत्तणेण ॥ ४५ ॥ नहु तिरकतुरक लोयह गणेइ विभत्ती कसिहिं नहु सुणेइ । निसुणंतु वि असु-
णंतो व होइ अइउद्धररोस समुब्भेइ ॥ ४६ ॥ आरंभइ दंसणदाणवंच गिण्हइ नियहत्थिहिं लग लंच । लोयह संतावइ
वार वार नहु उत्थिय सत्थह कुणइ सार ॥ ४७ ॥ तज्जइ तह ताडइ निठुरेहिं दढलेठुमुट्ठिकसमुग्गरेहिं । कितिगुत्तिहिं
बंधइ संकलेहिं छबंधइ रुंधइ अग्गलेहिं ॥ ४८ ॥ न कयावि दयापरया इमस्स लोयाणमुवरि कयनिग्गहस्स । अइलु-
द्धयऊनिद्धंधसस्स नहु धम्म वसइ खलु चित्ति तस्स ॥ ४९ ॥ नहु लज्जइ सज्जइ पावकम्म अज्जइ अकज्ज पयडेइ मम्म ।
इचाई माई गमइ काल एयारिस चिर कुविलव काल ॥ ५० ॥ उप्पन्न अकयपुन्नस्स तस्स जवि तम्मि रोग सोलस
अवस्स । जरखाससास तह कुच्छिसूल अइउस्सह उक्कइ कन्नमूल ॥ ५१ ॥ तह अरिस भगंदर दिट्ठिपुट्ठि सूलुब्भव तणु
परिसडियकुट्ठि । तणुदाह जलोदर सोसपोस इचाइ सुउस्सह कम्मदोस ॥ ५२ ॥ अणुहवइ हवइ अइहीणदीण आम-
यवसि नडीयव्व उक्करीण । तो दंसिय अगयंकारयाण तप्परियरि बहुगुणकारयाण ॥ ५३ ॥ तेहि वि परिचत्तउ सो
अधन्न जिम हंसिहिं निज्झरनीरसुन्न । तो अट्टरुद्द झाणिहिं मरित्तु पढमम्मि नरइ इक्काइ पत्त ॥ ५४ ॥ तिहिं सहिय
दुक्ख उव्वरिय सो य मियविजयरायअंगय सोय । संपत्त नपुंसयदेहगेह दुक्काण अमंगल पढमरेह ॥ ५५ ॥ सिरिवी-
रनाहि जह गोयमस्स मियपुत्तचरिय पन्नविय असस्स । तह जंबू अग्गइ सुहमसामि अक्खाय विवागसुयंगठामि ॥५६॥
तह मइ निदंसिय लेसमित्त जं इत्थ जाय मह पय असुत्त । मिच्छुक्कडु तं सबे खमंतु सिद्धंतमग्गि मुणि अजिरमंतु

॥ ५७ ॥ घत्तइय मियसुय संधीय गुणअणुरुंधिय गाहाबंधिहिं मई कहिय । नियमणि परिजावई ते सुह पावई मणवेय-गिहि गहगहिय ॥ ५८ ॥

॥ इति मृगापुत्रसन्धिः ॥

अथ जिनगुणोत्कीर्तनेन बोधिस्तद्विपरीत्येनाबोधिः, एतदर्थोज्ञापकं काव्यमाह—

वन्नं वयंता जिणचेइयाणं, संघस्स धम्मायरियाइयाणं ।

कुणंति जवा सुलहं सुबोहिं, अवन्नवाएण पुणो अबोहिं ॥ ५९ ॥

व्याख्या—वर्णं वर्णवादं कीर्तिरूपं वदन्तः प्रजल्पन्तो जव्या मानवाः कुर्वन्ति सुलजां सुबोधिं सम्यग्दर्शनरूपां प्रेत्य धर्मप्राप्तिर्बोधिः, परं केषां वर्णवादमित्याशङ्कापनोदायाह—जिनानां चैत्यानि चेतःप्रसादजनकानि प्रतिमारूपाणि संघस्य चातुर्वर्ण्यस्य श्रमणश्रमणीश्राद्धश्राद्धीलक्षणस्य तथा धर्माचार्यादीनां प्रशंसापराः सुलजबोधयः स्युः, तथैतेषामवर्णवादपराः सत्त्वाः परत्र दुर्लजबोधितामर्जयन्तीति काव्यार्थः ॥ उक्तं च श्रीस्थानाङ्गे—"पंचहिं ठाणेहिं जीवा सुलजबोहियत्ताए कम्मं पकरंति, तं जहा—अरहंताणं वन्नं वयमाणे, अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स वन्नं वयमाणे, आयरियउवज्झायाणं वन्नं वयमाणे, चाउवन्नस्स संघस्स वन्नं वयमाणे, विविक्कतवबंजचेराणं देवाणं वन्नं वयमाणे" इति । तथा—"पंचहिं ठाणेहिं जीवा दुल्लजबोहियत्ताए कम्मं पकरंति, तं जहा—अरहंताणं अवन्नं वयमाणे, अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स अवन्नं वयमाणे, आयरियउवज्झायाणं अवन्नं वयमाणे, विविक्कतवबंजचेराणं देवाणं अवन्नं वयमाणे त्ति" ॥ ॥ १९०॥

अथात्र श्रीअर्हदादिगुणवर्णवादोपरि श्रीसुबुद्धिसचिवोदाहरणमाख्यायते—

काश्यामाश्यामितद्वेषिराजवंश्यास्यपङ्कजः । आसीद्दासीकृतारातिर्विजयी जयभूपतिः ॥ १ ॥ तस्य देवाऽपि सद्बुद्धि-मन्त्री मन्त्रीव भारवान् । राज्यभारस्य सर्वस्य यो विश्वस्यासि वल्लभः ॥ २ ॥ सर्वज्ञाज्ञाविधिज्ञात्मा योऽभूत्सद्गुरुभक्ति-भाक् । श्रीमज्जिनमताम्भोजे लीना यन्मतिषट्पदी ॥ ३ ॥ गुणवर्णनमेवार्हद्गुरूणां गुणधारिणाम् । यः कुर्वन्नतिनैर्मल्यं सम्यक्त्वे कुरुते निजे ॥ ४ ॥ तस्यैवोर्वीभुजो देवपूजाव्यापारसादरः । शिवनामगताशर्मा सोमशर्मा पुरोहितः ॥ ५ ॥ रविचन्द्रप्रकाशेऽपि यदीयस्वान्तवेश्मनि । मिथ्यात्वध्वान्तसन्दोहः प्रससार सुदुस्तरः ॥ ६ ॥ अथान्यदा सभासीनं राज्ञि मन्त्रिसमन्विते । पुरोहितोऽवदद्भूप किञ्चिज्ज्ञातं त्वया प्रभो ॥ ७ ॥ भूभुजाऽवादि किं तद्भोस्ततः सोऽप्यूचिवानि-दम् । स्वामिन्नहो वणिग्देवा नीरं शीर्षे पुराऽवहन् ॥ ८ ॥ ततः कौतुकिना राज्ञा पृष्टमेतत् कथं भवेत् । शीर्षेऽमीषां यतोऽद्यापि दृश्यते होम्भिनी स्फुटम् ॥ ९ ॥ श्रुत्वेत्यमात्यवक्त्राब्जमपश्यन्मेदिनीशिता । यूयमेतद्विजानीथ वावदीति कि-मेष भोः ॥ १० ॥ शठः प्रतिशठाचारान्निर्दोष्यः खलु निष्ठुरः । दवः प्रतिदवेनैव प्रतिषेध्यः स्फुरद्धिया ॥ ११ ॥ हास्य-मस्थानिकं ह्येतन्न सोढुं शक्यमात्मनि । विमृश्यैतदथाचष्ट मन्त्री शृणुत तात्त्विकम् ॥ १२ ॥ पुरोधाः सत्यगीः किंतु मूलवार्तां न वेत्त्यसौ । त्वमेवाख्याहि तत्तत्त्वमित्युक्ते भूभुजाऽवदत् ॥१३॥ प्रभो पुरा यदा दैत्याः समुत्पन्ना जनार्दनाः । तदा तदातङ्कवशाभ्रेसुः सर्वे सुरास्त्वरा ॥ १४ ॥ त्रयस्त्रिंशत्कोटिमिता दैत्यभीत्या प्रकम्पिताः । स्वचतुर्दश रत्नानि

[१] आसमंतात् श्यामीकृतानि द्वेषिराजवंश्यानाम् आस्यपंकजानि येन सः.

वार्धेरन्तरगोपयन् ॥ १५ ॥ लक्ष्मीकौस्तुभदेवद्रुचन्द्रमुख्यानि भीतितः । ततो दैत्यद्वये जाते कार्तिकेयभुजौजसा ॥ १६॥ क्षीरशैफरारब्धे मथनेऽगाधवारिधेः । मेरुर्मन्थानकीभूतः शेषनागश्च नेत्रकम् ॥ १७ ॥ जज्ञे स्वाधिकस्थाने सन्नद्धात्मा हिमाचलः । सर्वे विलोकितुं लग्ना हर्षमग्ना दिवौकसः ॥ १८ ॥ महारम्भमथो ज्ञात्वा सुरेन्द्रः प्रोचिवान् सुरान् । अनिष्टारिष्टसन्दोहः कश्चिदुत्पत्स्यतेऽत्र भोः ॥ १९ ॥ उत्पातजातनिर्घातसमर्थमवनीतटे । श्रीनेमीशमिहानीयोपवेशयत भोः सुराः ॥ २० ॥ देवाभ्यर्थनया स्वामी कारुण्येन समाययौ । दाक्षिण्यनिधयः प्रायः पदार्थेषु महाधियः ॥ २१ ॥ नैकाकी शोभते स्वामी महादेवस्तदन्तिके । स्थापयामास मघवा जज्ञिरे निर्भयाः सुराः ॥ २२ ॥ रत्नानि जगृहुर्देवाः स्वानि स्वानि यथाक्रमम् । चित्ते मुमुदिरे बाढं गोपितार्थस्य लाभतः ॥ २३ ॥ न किञ्चिदागतं शंभोर्भागे श्रीनेमिसेविनः । पुनर्विलोडयामासुर्वारिधिं विबुधव्रजाः ॥ २४ ॥ तदास्यामो महेशार्थमथ यन्निर्गमिष्यति । इति संतोष्य तं वाचा मेथुः पाथोधिमञ्जसा ॥ २५ ॥ तावत् पातालकुम्भेभ्यः कालकूटः समुत्थितः । स्फुटत्येवातिभरितं चर्वितं बहुपाण्कुरम् ॥ २६॥ विषोग्रलहरीभिस्ते संजज्ञुर्विसचेतनाः । सहसैव सुपर्वाणः प्रपेतुर्व्याकुला भुवि ॥ २७ ॥ समुत्पेदेऽप्सरःसार्थे हाहाकारः सुनिर्भरम् । मूलक्षितिरियं जज्ञे लाभेऽस्माकमसंशयम् ॥ २८ ॥ जगदङ्गिकृपापात्रं तावत् प्रभुरधावत । पीयूषानयनस्यार्थं कुम्भमादाय मस्तके ॥ २९ ॥ तावल्लम्बुरभाषिष्ट मयि सत्यपि सेवके । स्वयं किं गम्यते देहि घटं येन तदानये ॥ ३० ॥ अत्युच्चालतयाऽचालीदीशः कुम्भशिरास्ततः । समानिन्ये सुधां स्वामी तत्पानाद्विविषक्षणम् ॥ ३१ ॥ जीवयामासिवान् वेगात् सुखं जज्ञे जगत्त्रयम् । इंलोहिनी स्थिता शीर्षे ततः परमिहार्हतः ॥ ३२ ॥ गच्छन्ती गर्गरी शम्भोरुपर्यद्यापि वी-

श्यते । आस्ते सुरसरित्पूर्वे तृष्णा तदपि नृपसी ॥ ३३ ॥ इत्युक्ते मन्त्रिणा नृपः प्रहस्योचे पुरोधसम् । कीदृगुत्तरमेतेन ददे निर्मलमेधसा ॥ ३४ ॥ विप्रदास्यस्ततः सोऽस्थादस्थानकृतनर्मणा । कर्मणाऽवर्णवादस्य क्लिष्टः पापैकतानधीः ॥ ३५ ॥ वर्णवादेन साधूनामर्हतां चापि धीसखः । सौख्यस्यैकनिधिर्जज्ञेऽमुत्र चापि परत्र सः ॥ ३६ ॥

अथ वर्णवादोपरि दृष्टान्तः—

पाडलिपुत्तम्मि पुरे निवसइ कोसियग वाणिउ आसि । आजम्म दरिद्दोसो दोसो चड्डंय मिच्छस्स ॥ १ ॥ तत्थेव वासवक्को इब्भो सुस्सावउ वसइ दक्खो । बालवयंसो सो कोसियस्स साहूसु जत्तिरउ ॥ २ ॥ कोसियगो पुण धिज्जाइजणउ तत्थ सोमक्को नाम । अत्थि दिउ जाइमउम्मत्तमणो समणरोसिल्लो ॥ ३ ॥ तप्पासन्निवेसिउ कोसिउ य ते दोन्नि एगगोट्ठिल्ला । कारिल्लीए वल्ली किं पुण निंबद्दुमे चडिया ॥ ४ ॥ अह अभया नयाउ जत्तो कुत्तो कहिंपि उवविट्ठो । कोसियपुरउ विप्पो साहूणमवण्णमुल्लवइ ॥ ५ ॥ निसुणइ नहु पडिसेहइ तुसिणीउ चिट्ठइय कोसियगो । अंधारयम्मि गुलियापक्कस्स नणु कुगुणिया सोहा ॥ ६ ॥ इत्थंतरम्मि तत्थेव आगउ वासवो सुवासिल्लो । आजासिउ य सो सोमक्केण सुहिउ तुमं जइ ॥ ७ ॥ तो वासवेण भणियं अज्जुह किं जो कुणंतया तुम्हे । किं हरिसिया व दीसह अतक्किएणऽज्ज लाभेण ॥ ८ ॥ तो तेणुत्तं नो किं पि तारिसं वासवेण संलत्तं । न तहाभूयं भूयाए साहुनिंदाइ अवरं जो ॥ ९ ॥ परितोसहेउभूयं तुम्हारिसाण एत्थ जए । तो कोसिउ पयंपइ अहो मए किमिह अवरद्धं ॥ १० ॥ उल्लवइ वासवो अह निवारिउं तरसि जइ न धारुवयं । तो उड्डिता असत्थ जासि न कहं तुमं मित्त ॥ ११ ॥ एयाउ विप्पाउ सुसाहुनिंदा अणप्पदप्पाउ । तुममसि

उपदेश- पाविट्ठयरो जो कुणसि सदा जलसोएहिं ॥ १२ ॥ रे मुद्ध कोढ्ढ तुममेत्थ केरिसो दंसिसु साहुवग्गं जो । जाणंसि सहसजीहो सप्ततिका.
॥ १९२॥ व संपयं धिट्ठ उवविट्ठो ॥ १३ ॥ ते सोयवज्जिया जो अवमन्नाउं तउ समुल्लविउं । तो भणइ सिट्ठिवरो तं सोयं केरिसं कहसु ॥ १४ ॥ धिज्जाइणा पजंपियं पुराणवक्कं सुणेसु अवियक्कं । कुवयणतज्जणेणं किं तज्जसि गलितुरंगु व ॥ १५ ॥ तद्यथा—"एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्तथैकत्र करे दश । उभयोः सप्त विज्ञेया मृदः शुद्धौ मनीषिभिः ॥ १६ ॥ एतच्छौचं गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् । त्रिगुणं वानप्रस्थानां यतीनां च चतुर्गुणम् ॥ १७ ॥" तो वासवेण भणियं हंत हउं तुमसि एयवक्केण । तुम्हाणदंसणे च्चिय एवं उवदंसियं जम्हा ॥ १८ ॥

सर्वगतो मधुसूदनः । यथा चोक्तम्—

"अहं च पृथिवी पार्थ वाय्वग्निर्जलमप्यहम् । वनस्पतिगतश्चाहं सर्वभूतगतोऽप्यहम् ॥ १९ ॥ यो मां सर्वगतं ज्ञात्वा हनिष्यति कदाचन । तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति ॥ २० ॥"

ततो भवतां पृथ्वी वासुदेवः, जलं च वासुदेवः, शौचं च ताभ्यामेव क्रियते, ततो देवेनाधोद्धारधावनमसंगतमेव । जं भणसि मुद्धा साहुणो तत्थ—

"तिलमात्रप्रमाणां तु भूमिं कर्षति यो द्विजः । इह जन्मनि शूद्रत्वं मृतश्च नरकं व्रजेत् ॥ २१ ॥" ॥ १९२ ॥

ता जुत्तं हलं दाविंता सयं पडिभग्गा के तुब्भे ता अरे कोढ्ढ किं मुद्धा जीहाए दब्भं लुणसि, अवसर दिट्ठिपहाउ, एस पुण कोसिउ अम्ह बालवयंसो—

384

गुरुणो निंदिज्जंते सुणिकणं हरिसमावहइ छुगुणं। पिरकंताण वि अम्हाण जेण निसिद्धो न मणयम्मि ॥ २२ ॥ तो कोसिउ पजासइ किमहं ढंकेमि लोयवयणाइं। सिन्नाइ वाइणो जणगणा य को मज्झ अवराहो ॥ २३ ॥ इय जाव द्दकिया वासवेण साणाव ते पचाणा तो। वयणं अजंपमाणा माणानगमा विलस्कमुहा ॥ २४ ॥ पुणरवि धिज्जम्मा सो तहेव साहूण निंदमायरइ। कोसियगो पुण तप्पुछिपूरउ अग्गीइ वाउ व ॥ २५ ॥ विज्जाहरजुयलमहो समुवेयं अंबरम्मि चरमाणं। जिणसाहुजत्तिरंगिल्लमाणसं धम्मसद्धाए ॥ २६ ॥ विज्जाहरीइ वुत्तं पिरकसु कहमेस निंदई मुणिणो। ता सिक्खवेहि लहुमेय देवसाहूण पडिणीअं ॥ २७ ॥ विज्जाइसएण तउ सोलस लप्पाइया महारोगा। धिज्जाइणो सरीरे दोन्नि तहा कोसियस्सावि ॥ २८ ॥ सासो जरो य तेहिं रोगायंकेहिं पीडियंगा तो। जीवित्ता चिरकालं मरिउं पढमं गया नरयं ॥ २९ ॥ जमिही अणंतकालं सोमरुउ गरुयदुस्कनिहुरंगो। वयणामयदोसिल्लो साहूणमवन्नवाएण ॥ ३० ॥ इयरो वि जमिय सुचिरं जवजवं लहिय दुस्कसंजारं। दुल्लहवोही होही कहं वि किछेण कम्मवसा ॥ ३१ ॥ इय जो मुणीण निंदइ कुणइ तहऽन्नो सुणेहि किज्जंति। ते दोन्नि वि संसारे सुदुस्किया हुंति अच्चंतं ॥ ३२ ॥ केवलमिह जो निहुणइ वारइ नहु संतियाइ सत्तीए। सो कोसिय किर दुल्लहबोहि जायइ न संदेहो ॥ ३३ ॥

॥ इति साधुजनावर्णवादफलसूचकं ज्ञातम् ॥

अथ ये धर्मतत्त्वार्थं नावबुध्यन्ते दुर्धियस्ते दुःखिनः सन्तो भवं पर्यटन्तीत्याह—

अन्नाणया दोसवसाणुभावा, मुणंति तत्तं न हु किं पि पावा ।
भवंति ते दुक्खदरिद्ददीणा, परम्मि लोए सुहविप्पहीणा ॥ ६० ॥

व्याख्या—अज्ञानतया दोषस्तस्य वशस्तस्य अनुभावात्तन्माहात्म्यात् मुणंति जानन्ति तत्त्वं परमार्थं न हु इति वाक्यालङ्कारे किमपि पापाः पापकर्तारः, तेषां किं फलं स्यादित्याशङ्क्याह—भवन्ति तेऽज्ञानवशंवदा अत एव अधर्मिणः दुःखदारिद्र्याभ्यां दीनाः अत्र भवे परत्र जन्मनि च सुखविप्रहीणाः स्युः एतत्सर्वमज्ञातृताजृम्भितमिति काव्यार्थः ॥

अत्र वधूचतुष्कज्ञातमाख्यायते—

अत्रैव हि राजगृहे गजवाजिविराजिरम्यराजगृहे । श्रीमगधदेशपेशलमहीमहीयोऽङ्गनाभरणे ॥ १ ॥ तत्रासीद्दासीकृतधनदश्लोकः सदापि गतशोकः । श्रेष्ठी धनो घनोपमदानः सन्मानभूर्नृपतेः ॥ २ ॥ तज्जायाऽजनि भद्रा निर्मितभद्रा कुटुम्बवर्गस्य । अखिला अबलाः स्वकलाविलासरूपाधया विजिताः ॥ ३ ॥ चत्वार इव पुमर्था ध्वस्तानर्थास्तयाऽर्जितमहार्थाः । अजनिषत चतुःसङ्ख्याः सङ्ख्यावद्वर्णितास्तदङ्गरुहाः ॥ ४ ॥ धनपालस्तत्राद्यस्ततो द्वितीयो बभूव धनदेवः । धनदस्तृतीयकोऽजनि धनरक्षितनामकस्तुर्यः ॥ ५ ॥ भार्या आर्याचरिता आसन्नेषामथो मिथोऽद्वेषाः । वेषालङ्कृतकाया निर्मायाः प्रविलसच्छायाः ॥ ६ ॥ श्रीराद्या लक्ष्म्याख्या परा तृतीया धना च धन्याख्या । एताः कुटुम्बभारोद्धरणैकधुर-

१ पण्डितैर्वर्णिताः.

धराः प्रभवन्तु ॥ ७ ॥ अथ कतिचिद्दिवसान्ते स्वान्ते श्रेष्ठी विमर्शमित्यकरोत् । तनुजा ननु जात्यैव हि वर्तिष्यन्ते सुखे-
नैते ॥ ८ ॥ काचिद्वधूः सुधूर्वहभावं यदि सम्भावमावहति । कौटुम्बभारविषये तदा भवेयुस्तरां सुखिनः ॥ ९ ॥ सा
बुद्ध्या बोद्धव्या भव्याऽभव्याऽथवा नवोढाभ्यः । मम वृद्धतोऽपि यस्माद्भूतं हृदि स्फुरति नैश्चिन्त्यम् ॥ १० ॥ तस्मादु-
कममूषां परीक्षणं स्वजनसाक्षिकममूषाम् । इत्थं विमृश्य मनसि श्रेष्ठी श्रेष्ठीकृतात्मपदः ॥ ११ ॥ मण्डपमण्डपाडम्बरमु-
द्धरमारचय्य निजगेहे । स्वज्ञातिजातिजनतामभितामामन्त्र्य भुक्तिकृते ॥ १२ ॥ तदनन्तरमेष पुनर्नूतनताम्बूलपुष्पफल-
दानैः । सन्मान्य पौरवर्गं तत्प्रत्यक्षं स्नुषाः सर्वाः ॥ १३ ॥ आहूय तत्कराग्रे समर्पयामास पञ्च शालिकणान् । वस्त्रग्रन्थि-
निबद्धान् पृथक् पृथक् व्यक्तमाख्यच्च ॥ १४ ॥ याचे यदाहमेतांस्तदा प्रदेया अवश्यमस्मभ्यम् । ताः प्रतिपद्य तथेति
स्वस्थानमगुः सुगौरविताः ॥ १५ ॥ एतत् किमिति वितर्कं कुर्वाणो जनगणोऽगमद्गेहम् । को वेत्ति कस्य चेतस्तत्त्वं सतत्त्वं[1]
विदग्धोऽपि ॥ १६ ॥ प्रचुराः पुराकरादिषु शालिकणा रक्षणं किमेतेषाम् । श्वशुरस्त्वेतैरर्थस्तदाहमुपढौकयिष्यामि ॥ १७ ॥
इत्यालोच्य प्रथमा प्रोज्झाञ्चक्रे निरादरत्वेन । न हि गौरवं गुरूणां वचने खलु मन्दबुद्धीनाम् ॥ १८ ॥ निस्तुषतामापा-
द्यादृता द्रुतं भक्षिता द्वितीयकया । श्रेयस्कराः कराग्रप्रत्ता एते स्वयं गुरुणा ॥ १९ ॥ उज्ज्वलचेले बद्ध्वा तृतीयवध्वा
महाप्रयत्नेन । भूषणकरण्डमध्ये प्रगोपितास्तातदत्ततया ॥ २० ॥ स्फुरदुरुतरचातुर्या तुर्या धुर्या समस्तकार्येषु । आकार्य बन्धु-
वर्गं पञ्च कणानुत्तमणान् प्रददौ ॥ २१ ॥ एते प्रवर्द्धनीयाः पृथक्तया संविधाय केदारम् । कार्यमिदं विस्मार्यं न हि

१ सतत्त्वं याथार्थ्यं.

उपदेश- सोदर्यैः सुवासिन्याः ॥ २२ ॥ इत्युक्तास्तेऽथ निजं ग्राममगुः प्रावृषि प्रवृष्टेऽब्दे । लघुकेदारे प्रसरज्जलयोगात् प्रोप्तवन्त- सप्ततिका.
॥ १९५ ॥ स्तान् ॥ २३ ॥ उत्खाय ततोऽप्यारोपितवन्तस्ते पृथक्तया क्षेत्रे । प्रथमे वर्षे प्रस्थः शालिकणानामभूत् पूर्णः ॥ २४ ॥
वर्षे ततो द्वितीये शालीनामाढकः समजनिष्ट । खारी तृतीयवर्षे कुम्भः प्रबभूव तुर्येऽथ ॥ २५ ॥ कुम्भसहस्राण्यभवन्
पञ्चमवर्षे घनप्रकर्षेण । इयती वृद्धिर्बुद्धिप्रागल्भ्याद्धन्यया विदधे ॥ २६ ॥ कतिचिद्दिनपर्यन्ते श्रेष्ठी स्वज्ञातिजातिमा-
मील्य । विश्राण्य भोजनाद्यं वधूचतुष्कं समाकार्य ॥ २७ ॥ प्रार्थितवान् शालिकणान् श्रीरश्रीरिव यतस्ततो ज्ञात्वा
तानार्पयत्कराले श्वशुरस्याध्यक्षमन्येषाम् ॥ २८ ॥ श्रेष्ठ्याचष्टेमां प्रति तानुपलक्ष्यातिलब्धलक्ष्यत्वात् । मद्दत्ताः खलु नैते
तत्त्वं वद साऽन्यधात् स्वामिन् ॥ २९ ॥ ते तूज्झितास्तदैव हि लक्ष्मीराख्यन्मयाऽऽशिताः क्षणतः । ज्ञात्वाऽऽचरणक-
रण्डाद्धना जनानन्दिनी प्रददौ ॥ ३० ॥ धन्यंमन्या धन्या विज्ञा विज्ञाय समयमाहैतम् । पञ्चापि सप्रपञ्चाः स्वामिंस्ते जज्ञिरे
रुचिराः ॥ ३१ ॥ भूगृहकोष्ठागारान्तर्निक्षिप्ता मदीयजनकगृहे । सन्ति ततस्त्वरितममी शकटोष्ट्रखरैर्वृषैर्महिषैः ॥ ३२ ॥
आनाय्य गृहं पूरय चूरय दुर्भिक्षपातभीभारम् । तच्चक्रे स तथैव हि तद्गुणसंवीक्षणप्रीतः ॥ ३३ ॥ प्रणिगद्याभिप्रायं
पप्रच्छ श्रेष्ठिराट् स्वजनवर्गम् । किं साम्प्रतमत्रोचितमाह स्म स यूयमेव जानीथ ॥ ३४ ॥ आख्यदथ ख्यातयशाः प्रथ-
मोज्झनधर्मिणीयकोज्झितिका । रक्षाङ्गणोत्सर्जनपरायणा वसतु मद्गेहे ॥ ३५ ॥ शाकान्नपाककणसंशोधनदलनादिभुक्ति- ॥ १९५ ॥
सामग्री । कार्या हि भोगवत्या रसनापरिभोगसुखवत्या ॥ ३६ ॥ श्रीशालिशालिकणपञ्चकरक्षणसंस्फुरद्विचक्षणता । मणि-
रत्नाद्यमशेषं रक्षतु खलु रक्षिताख्यवधूः ॥ ३७ ॥ आज्ञाकृत्तुर्यायाः शालिकणप्रगुणवृद्धिवर्यायाः । सर्वोऽपि गृहजनः

स्ताडोहिण्याः सुगुणरोहिण्याः ॥ ३८ ॥ कौटुम्बजारमारोप्य श्रेष्ठी स्वस्नुषाचतुष्केऽसौ । स्वयमारराध धर्मं जैनमशर्मापह-मजस्रम् ॥ ३९ ॥ अस्त्वेवमित्युदीर्य प्रययौ स्वं धाम तत्सगीनजनः । मेधाविशिरोरत्नं धन्यं धन्यं हि मन्वानः ॥ ४० ॥ अत्रान्याऽप्युपनयगीः स्पष्टा षष्ठाङ्गमध्यजागेऽस्ति । जम्बूपुरः सुधर्मस्वामिकृता विस्तरेणैवम् ॥ ४१ ॥ धन्यस्तथा गुरुरथो ज्ञातिजनौपम्यभाक् श्रमणसङ्घः । वध्वस्तथा च भव्या व्रतानि खलु शालिपञ्चकणाः ॥ ४२ ॥ यथोज्झिताऽपास्य कणान् क्षणात्सा, दुःखिन्यभूत्कर्मकरीव दास्यात् । तथैव दुष्कर्मवशेन जन्तुः, पञ्चव्रतीप्रोज्झनजातमन्तुः ॥ ४३ ॥ अज्ञानता-दोषनिरस्ततत्त्वप्रबोधसंजातसमस्तदुःखः । बंभ्रम्यते दुर्गतिजालमध्ये, सर्वज्ञनिर्देशविहीनचेताः ॥ ४४ ॥

॥ इति वधूचतुष्ककथा ॥

पुण्योदयं विना धर्ममार्गो दुर्लभ इत्येतदुपरि काव्यमाह—

पुण्णोदएणं नणु कोइ जीवो, जिसं समुज्जोइयनाणदीवो ।
मोहंधयारप्पसरं दलित्ता, पिच्छेइ निव्वाणपहं पइत्ता ॥ ६१ ॥

व्याख्या—पुण्यं धर्मस्तस्योदयः पुण्योदयस्तेन कृत्वा पुनः कोऽपि जीवः पञ्चेन्द्रियलब्धिभाक् भव्यप्राणी स कीदृग् भृशमत्यर्थं समुद्द्योतितः सम्यक् प्रोज्ज्वालितो ज्ञानरूपः प्रबोधरूपो दीपो येन स तथा, मुह वैचित्त्ये मोहयति मति-भ्रममापादयतीति मोहः सप्ततिकोटाकोटिसागरप्रमितस्थितिः, सर्वेषां कर्मणां मध्ये मोहस्यैव प्राधान्यख्यापनार्थं तदभि-धानं, स एवान्धकारस्तमोभरस्तस्य प्रसरस्तं दलयित्वा प्रेक्षते अवलोकयति निर्वाणपथं मोक्षमार्गं प्रयत्नादिति काव्यार्थः ॥

तत्थंतराया बहवे पसिद्धा, कोहाइणो वेरिगणा विरुद्धा (समिद्धा)।
हरंति ते धम्मधणं छलेणं, को निज्जिणेई णणु ते बलेणं ॥ ६२ ॥

व्याख्या—तत्रापि यदि कदाचित्सम्यग्ज्ञानोद्द्योतबलेन मोहमहातमःसमवायमपाकृत्य कोऽपि प्राणी सिद्धाध्वानमीहते तथापि मार्गान्तराले वैरिणः प्रभूता विघ्नव्यूहविधायिनः तदेव व्याकुर्वन्नाह—तत्र मोक्षमार्गप्रस्थायिनां भव्यानामन्तराया बहवः प्रचुराः प्रसिद्धाः सन्ति । के ते इत्याह—क्रोधादयो वैरिगणाः क्रोध आदिर्येषां ते क्रोधमानमायालोभादयः प्रत्येकं ते चतुर्भेदाः संज्वलनप्रत्याख्यानाद्यास्ते जीवस्यान्तर्वासिनः शत्रुरूपा एव सन्ति, परं किंभूताः ? समृद्धा बलिष्ठाः ते हरन्ति धर्म एव धनं धर्मधनं छलेनापि बलेनापि पुण्यरूपं स्वापतेयमपहरन्ति अनेकेऽपि सिद्धिपथप्रवृत्ताः सन्तस्तैश्छलिताः पश्चाच्छलिताश्च श्रीभुवनभानुवत्तथा कश्चित्तानन्तरङ्गविपक्षाञ्जयति भव्यो मनोबलमाहात्म्यात्तादृगसदृशस्वचेतःप्रागल्भ्यादिति काव्यार्थः ॥

पावाइँ पावा परिसेवमाणा, धम्मं जिणुद्दिट्ठमयाणमाणा ।
अन्नाणकट्ठेहिँ कयाभिमाणा, खिवंति अप्पं नरए अयाणा ॥ ६३ ॥

व्याख्या—पापानि महारम्भसंभूतसत्त्वप्रणिपातजातानि पातकानि पापाः पापसेविनः प्राणिनः सेवमाना भजमानाः, किंभूताः सन्तः ? दुर्गतिगर्त्तप्रपातुकजन्तूनुत्तमस्थाने धारयत इति धर्मस्तं धर्मं जिनोद्दिष्टं भगवत्प्रणीतं न जानन्तः अजायमाना अजानाना अज्ञानकष्टैः पञ्चाग्न्यनुसेवनभूमिशयनानुशीलननीरसाशनपरिजनसमुज्झननगरनिवासवर्जनशीतका-

दसुशीतलमन्दःक्रानमकानलीनालपदार्थाद्रभिसङ्गन्नात्मीनसमुद्दनाथतनुक्लेशैः कृत्वा मयं महातपस्याकारिण इति कृताभिमानाः प्रभूताहङ्काराभिभूताः सन्तः क्षिपन्ति आत्मानं नरके भवभ्रमतौ अज्ञानाद्बुबोधावरुद्धात्मान इत्यर्थः ॥ अत्रार्थे श्रीपञ्चमाङ्गप्ररूपितं पूरणाख्यानमाख्यायते, तद्यथा—

इत्थेव जंबूदीवे भारहवासे गुणोहआवासे । विंझगिरिपायमूले विउलसिलापट्टजरखूडे ॥ १ ॥ मणहरजणनिवेसंमी विभेलनामम्मि सन्निवेसम्मि । सिट्ठी पूरणनामो कंचणधणकोडिअभिरामो ॥ २ ॥ तस्सन्नया कयाई जाए पुव्वावरत्तकालम्मि । सुहसिज्जाइठियस्स य चित्ते चिंता समुप्पन्ना ॥ ३ ॥ अत्थि पभूअं धणधन्नसंचयं मंदिरम्मि पुन्नवसा । तो मित्तनाइवग्गं आमंतित्ता सुबहुमाणं ॥ ४ ॥ तप्पच्चक्खं नियजिट्ठमंगयं संगयं गुणगणेहिं । ठविउं कुडुंबभारे सयमेव चउप्पुडं पत्तं ॥ ५ ॥ दारुमयं नियहत्थे करित्तु परिहरियसयणसंबंधं । गिण्हिस्समहमवस्सं पाणिवज्जस्स पवज्जं ॥ ६ ॥ तत्तो लहेय काउं तं सव्वं एस गिण्हए दिक्खं । छट्ठं छट्ठेण तवोकम्मेण अईव उग्गेणं ॥ ७ ॥ पारणदिवसे हिंडइ भिक्खं नयरम्मि अंतपंतघरे । चउपुडयं पडिग्गहगं गहिय करे पूरणतवस्सी ॥ ८ ॥ जं पडइ पढमपुडए दीणाणाहाण तं समप्पेइ । जं बीए तं सुणयाईणं दाणं किवाजुत्ता ॥ ९ ॥ सा मच्छकच्छभाणं तइए पुडए पडेइ जा भिक्खा । जं पडइ तुरियपुडए आहारइ अप्पणा तं सो ॥ १० ॥ तं पि इगवीसवारा पक्खालित्ता जलेण अइविरसं । असणमसंतो संतो गमेइ कालं सुदीहयरं ॥ ११ ॥ अह पज्जंतं नाऊण आउणो अप्पणो स पूरणओ । उत्तरपुरच्छिमाए दिसाए जत्तं परिच्चयइ ॥ १२ ॥ अह आसि अणिंदा चमरचंचनामेण रायहाणी तो । पडिपुन्नदुवालसवच्छराइं पालित्तु पवज्जं ॥ १३ ॥ मासं संलिहिय

तणुं मरित्तु अणसणविहीइ अन्नाणो । चमरचंचाइ इंदो उववन्नो चमरनामो त्ति ॥ १४ ॥ तयणंतरमेवेसो ओहिन्नाणं पउंजई निययं । आजोएइ सुहम्मासज्जासमासीणमइगरुयं ॥ १५ ॥ सीहासणोवरिट्ठियमणेगसुरसेणिसेवणिज्जकमं । सक्कं चउरासियसहस्सतुरअमरिंदपरिवरियं ॥ १६ ॥ नियसीसोवरि कयपयमेयमिमो पासिऊण नणु रुट्ठो । जो जो असुरा वच्चइ एयं वारेइ धिट्ठयरं ॥ १७ ॥ तो तेहिं समुल्लवियं सामी एसा ठिई तिहुयणस्स । विणिवारेउं सक्का न सक्कतियसासुरेहिं पि ॥ १८ ॥ को छोयणाइं अंजइ सुतिक्खअग्गेण केसरकलावं । को केसरिणो छिवई करेण चिरजीवियाकंखी ॥ १९ ॥ इइ वुत्तोऽवि न चिट्ठइ जा ता सयमेव एस रोसिल्लो । उच्चिय पहरणसालं पविसित्तु खणेण चमरिंदो ॥ २० ॥ फलिहरयणं पगिन्हिय तत्तो एसो विणिग्गओ तुरियं । उड्ढं उप्पइओ नहयलम्मि अइदीहरोसतणू ॥ २१ ॥ तत्तो सजीविएसी वीरं विन्नाय सुंसुमारपुरे । अट्ठमजत्तियमिगराइपडिममावन्नमइसत्तं ॥ २२ ॥ वंदित्तु एवमक्खइ निस्साए तुम्ह देवरायमहं । जिप्पेमि होसु सरणं तओ गओ चमरअसुरिंदो ॥ २३ ॥ करकयसवलग्गलओ निरग्गलो मयगलो व दप्पिल्लो । उप्पइओ अंबरपहमसंखदीवोयहिसमूहं ॥ २४ ॥ सिग्घमवक्कममाणो पत्तो सोहम्मकप्पमाइल्लं । सोहम्मवडंसयमह विमाणमागम्मिगपएण ॥ २५ ॥ पउमवरवेइयं अक्कमित्तु बीएण तह सुहम्मसज्जं । आरुहिय महासद्देण एवमुग्घोसिउं लग्गो ॥ २६ ॥ अहह कहं नणु जो सुरिंद मह मत्थ उवरिं धरंतो । तुह पाए न हु मणयं मणम्मि संकं समुवहसि ॥ २७ ॥ अज्ज न होसि फुडं तुममेरिसउव्वयणमस्सुयं पुव्विं । सक्को निसुणिय रुट्ठो धिट्ठत्तणमहहमेयस्स ॥ २८ ॥ इय चिंतिय अक्कोसइ तं तारिसमसरिसं पलवमाणं । रे अप्पत्थियपत्थय गओसि नणु अज्ज निल्लज्ज ॥ २९ ॥ इइ जासिरो सुनिब्भय-

मग्गि व छदग्गजालमालिद्धं । चमरस्स हणणहेउं करेण कुलिसं मुयइ सक्को ॥ ३० ॥ आगच्छंतं वज्जं पिच्छिय जयजीयमाणसो चमरो । पच्छामुहो पलाणो अहोसिरो उद्धपाउ य ॥ ३१ ॥ संजग्गमउडविडवो जीउ निग्गसियकंठवरहारो । नस्संतो सेयजलं वरसंतो करकजालेसुं ॥ ३२ ॥ जयवं जत्थत्थि पहू तत्थागंतूण सरणमल्लीणो । दोण्हं पायाण मज्झंतरम्मि कुंथु व स पविट्ठो ॥ ३३ ॥ चिंतइ सोहम्मिंदो सामत्थं कत्थ एरिसमिमस्स । जिणजिणनायगचेइयनिस्साए हियस्स चमरस्स ॥ ३४ ॥ न हु सप्पं पइ पसरइ नउलो नउलिं विणा इहिं जम्मियं । मुंजो न मेहवायं विणा वहइ नणु ससारत्तं ॥ ३५ ॥ सव्वोऽवि एस महिमा हिमंसुतुल्लस्स वीरनाहस्स । जं मज्झुवरि समेउ उड्ढं सोहम्मकप्पम्मि ॥ ३६ ॥ तो उहिणा जिणेसरमाभोइय अप्पयं स निंदेइ । अहह अकज्जमणज्जायारायरणं धुवं लग्गं ॥ ३७ ॥ साहम्मियसम्माणणाणे तन्निग्गहो मए विहिउ । अरिहंतासायणया जाया मे मंदपुन्नस्स ॥ ३८ ॥ एयं चिंतित्तु मणे सक्को वज्जाणुमग्गमागम्म । लहु संहरिउं वज्जं चउरंगुलपहुमसंपत्तं ॥ ३९ ॥ निग्गच्छसु जो चमरा मुक्कोसि जिणेसवीरसरणेण । जयमत्थि ममाहिंतो न हु नणु तुह तुल्लधम्मस्स ॥ ४० ॥ इय वुत्ते सक्केणं तत्तो निक्कलिय तस्स मिलिउ सो । दोवि सठाणं पत्ता वंदिय सिरिवीरजिणपाए ॥ ४१ ॥ चमरिंदत्तं पत्तं विफलं जायं खु हीणसत्तिस्स । अन्नाणकट्ठवसउ जमिहो संसारमवि घोरं ॥ ४२ ॥ जइ पुण कट्ठेण विणाऽवि हुज्ज धम्मो जिणस्स तेण कउ । तो तक्कयकिरियाए साफल्लं नन्नहा किंचि ॥ ४३ ॥ एयं पूरणचरियं मुणित्तु अन्नाणकट्ठणुट्ठाणं । दूरेण वज्जियव्वं सव्वीहोयवमरिहपहे ॥ ४४ ॥

॥ इति पूरणाख्यानम् ॥

अथाष्टमदव्युदासोपरि काव्यद्वयमाह—

न जाइगवं हिययम्मि कुज्जा, कुलाभिमाणं पुण नो वहिज्जा ।
रूवं नवं इस्सरियं अउव्वं, लधुं सुबुद्धी न धरिज्ज गवं ॥ ६४ ॥
अहं खु लोए बलवं तवस्सी, सुयाहिओ वा अहयं जसंसी ।
लाभेऽवि संते मुइओ न हुज्जा, तहप्पणो उक्करिसं न कुज्जा ॥ ६५ ॥

व्याख्या—नेति निषेधे जातिगर्वं मातृपक्षगर्वं हृदये कुर्वीत, कुलाभिमानं पितृपक्षाहङ्कारं पुनर्नो वहेत्, रूपं च नवं ऐश्वर्यं प्रभुत्वं अपूर्वं चकारोऽनुक्तोऽपि ज्ञेयोऽत्र लब्ध्वा संप्राप्य सुबुद्धिः सुधीः पुमान् नैव धरेत् गर्वं, एतस्मिन् गर्वे कृते परत्र भवे नीचैर्जातिर्नीचैःकुलकुरूपादिकं प्राप्नुयात् नरस्तस्माद्गर्वो हेयः नोपादेयः सतामिति काव्यार्थः । अग्रेतनमदानाह—अहं खु निश्चये लोके जगन्मध्ये बलवान् न मत्परः कश्चित्, अथवाऽहं तपस्वी तपोलब्धिमान् श्रुताधिको विद्वानहं वाऽथवाऽहकं यशस्वी कीर्त्तिमान्, अथ च सत्यपि राज्यसमृद्ध्यादिलाभे मुदितो हृष्टो न भवेत्, तथात्मनः स्वस्य उत्कर्षोऽपि न कार्य इति काव्यार्थः ॥

तत्र जातिमदोपरि विप्रकथानकमाह—

अत्रैव हस्तिनापुर्यामर्यातङ्कोदयच्छिदि । ब्रह्मदेवाह्वयो विप्रः सोमदत्तात्मजोऽभवत् ॥ १ ॥ शैशवादप्यसौ कुर्वन्न-

१ अरिः शत्रुरेवातङ्कस्तस्योदयं छिनत्ति तस्याम्.

सर्वं जातिजं मदम् । वार्यतेऽनार्य आचार इत्यवार्यत गोत्रजैः ॥ २ ॥ तथापि बान्धवीयां स जातिमन्योत्तमां वदन् । अन्यदीयाङ्गसंस्पर्शमप्यपूतं हि मन्यते ॥ ३ ॥ प्रतिवेश्मं सचेलं स स्नानमस्नातभोजनः । समाचरंस्तृणप्रायं गणयत्यखिलं जनम् ॥ ४ ॥ अन्यदैतत्पितुर्मृत्या तत्पाविन्यातिरोषिणा । जनकस्यास्पदे चक्रे पुरोधा अन्य एव हि ॥ ५ ॥ ब्रह्मदेवोऽथ निर्धनीभूय भूपापमानभाक् । व्यापाररहितैः पौरैर्निःशङ्कमुपहस्यते ॥ ६ ॥ ततः स चिन्तयामास विश्वविश्वासवासितः । तत्र कुत्रापि यातास्मि यत्र नाशुद्ध ईक्ष्यते ॥ ७ ॥ न चाभ्यति क्वचिन्मार्गे छुप्तिव्यासिसुशङ्कितः । निर्जगाम ततोऽटव्यामटत्येकाकिकाश्रितः ॥ ८ ॥ अविदन्मार्गमन्येद्युर्डुम्बपल्यामुपेयिवान् । भ्रान्तस्तत्रैव तानेव पश्यति स्मयदूषितः ॥ ९ ॥ विरखा विरखा भो भो वेदवानस्म्यहं द्विजः । एवमप्युल्लपन्तं तं स्पृष्टवानन्त्यजो जवात् ॥ १० ॥ शशाप क्रुद्धधीरेतं निन्दन् कटुकया गिरा । सुष्ठु रुष्टः स दुष्टात्मा जघानोद्दास्य शस्त्रिकाम् ॥ ११ ॥ मृत्वोत्पेदेऽथ तस्याङ्गजत्वेनैष दुराशयः । दमनेत्याख्यया जज्ञे काणः कुब्जश्च खञ्जकः ॥ १२ ॥ उद्वेजकस्तरां मातापित्रोरपि स वामनः । प्रवर्धमानः पापर्द्धिप्रभृतिक्रूरकर्मकृत् ॥ १३ ॥ भूयांस्येनांसि निर्माय मायावान्मृत्युमासदत् । प्रथमश्वभ्रसंवासी समजन्येष नारकः ॥ १४ ॥ ततो मत्स्यभवं प्राप्य पुनर्नैरयिकोऽभवत् । भ्रान्त्वा भूरिभवान् प्रायः श्वभ्रेषु पुनरप्यगात् ॥ १५ ॥ हीनजातिषु सर्वासु समुत्पद्य सुदुर्मनाः । महादुःखान्यसङ्ख्यानि सेहे देहेऽतिपातकैः ॥ १६ ॥ कृत्वा बालतपः कष्टमभूज्ज्योतिष्कनिर्जरः । ततोऽत्र भरते पद्मखेटाख्ये प्रकटे पुरे ॥ १७ ॥ कुन्ददन्ताख्यपण्यस्त्रीसूनुर्मदन इत्यभूत् । सुरूपः सकलः

१ चाण्डालपल्याम्. २ ब्रह्मवान् ब्रह्मवित्. ३ सोऽन्त्यजः. ४ द्विजमिति कर्माध्याहारः.

सौम्यः सुजगः शास्त्रवित्तथा ॥ १८ ॥ परोपकारकृद्गम्भीरस्तथापि जनोऽवदत् । किमेष गणिकापुत्रः कीर्त्यते ह्यतिरूपभाक् ॥ १९ ॥ क्षुधान्तः पतितो मद्यबिन्दुर्भवति क्षुषकः । यादृशं रूपमेतस्य गुणवत्ता च यादृशी ॥ २० ॥ तादृग्विधा यदा जातिस्तदा स्वर्णं हि रत्नयुक् । गुणैरस्थानसंस्थैः किं क्रियते गतगौरवैः ॥ २१ ॥ चम्पकस्रगमेध्यस्था मेध्याऽपि न शिरश्चटेत् । इत्याद्याकर्णयन्कर्णपुटाभ्यां कालकूटवत् ॥ २२ ॥ विप्रश्चिन्तयामास धिग्मे जन्माधमाधमम् । तावत्केवलिनं मत्वाऽऽसन्नोपवनगं मुदा ॥२३॥ गत्वा नत्वा पपौ तस्य देशनामृतमद्भुतम् । दुर्लभं नृभवं लब्ध्वा सुकृतं येन जन्तुना ॥२४॥ न कृतं किं कृतं तेन धराभारानुकारिणा । अवकेशिसुमेनेव निरर्थेनावतारिणा ॥ २५ ॥ तद्देशनासुधास्वादादानन्दाम्बुदयाधिकः । नत्वा ज्ञानिनमप्राक्षीत्स पितापत्यजन्मताम् ॥ २६ ॥ धिग्जन्मजन्मारभ्याख्याद्यथावृत्तमन्वभूत् । गणिकारमजपर्यन्तं केवलज्ञानवान् मुनिः ॥ २७ ॥ उद्भूताजस्रवैराग्यभावनाभावितात्मना । ययाचे भगवत्पार्श्वे प्रव्रज्यां मोक्षसाधिनीम् ॥ २८ ॥ दीक्षणानर्हक्षुर्जातिरपि पापपराङ्मुखः । एष आराधको भावीत्यवेत्यारोपितो व्रतम् ॥ २९ ॥ सम्यगाराध्य चारित्रं बहुकालमकल्मषः । पादपोपगमं भेजेऽनशनं स्वायुषः क्षये ॥ ३० ॥ स्वर्गे स्वर्गित्वमाप्तोऽसौ तुर्ये माहेन्द्रनामनि । विदेहे नृभवं प्राप्य सिद्धिसौधमवाप्स्यति ॥ ३१ ॥ जाइमएणिक्केण वि पत्तो हुंबत्तणं दियवरो वि । सवमएहि कहं पुण होहिंति न सबगुणहीणा ॥ ३२ ॥

॥ इति जातिमदे विप्रकथानकम् ॥

---

१ चिरजन्मा द्विजः-

396

अथ कुलमदे श्रीवीरदृष्टान्तः

श्रीआदिनाथः प्रथमो जिनेन्द्रस्तस्थावयोध्याबहिरानतेन्द्रः । जगाम चक्री भरतः प्रकामं, तमुद्यतो नन्तुमिवाचला-मम् ॥ १ ॥ जीवो[1] मरुद्दैत्यनृणां स नत्वा, प्राक्षीत्सभायां तु विना जिन त्वां । कोऽप्यस्ति किं जातु[3] तीर्थनेताऽवसर्पिणीभूरपरः प्रचेताः[2] ॥ २ ॥ ऊचे प्रभुस्ते तनयोऽस्ति पारिव्राज्यं दधानोऽयमहो विसारि । भावी मरीचिर्भरते त्रिपृष्ठः, पूर्वो हरिर्वैरिदवाम्बुवृष्टिः ॥ ३ ॥ विदेहमूकाभिधपुर्यचक्री, कृतस्वदृष्टिः प्रियमित्रचक्री । भावी ततः प्राप्तभवाब्धितीरः, सोऽयं चतुर्विंशजिनोऽपि वीरः ॥ ४ ॥ श्रुत्वेति चक्री भरतोऽपि जैत्वाख्याति स्म तस्यान्तिक एष यात्वा । चक्र्यर्धचक्रित्वमिदं न मन्देहितां[4] परिव्राजकतां च वन्दे ॥ ५ ॥ किं तूदितं त्वं भवितेति वेत्रा[5], प्रीतं वचोऽन्त्यो भगवान् स्वपित्रा । आर्हन्त्यमेतत्त्रिजगत्सु वन्द्यं, वन्दे ततस्त्वामधुनाऽप्यनिन्द्यम् ॥ ६ ॥ प्रदक्षिणीकृत्य तदा त्रिवारं, तकं नमस्कृत्य सभक्तिभारम् । सद्रूपशोभाजितनव्यकामश्चक्र्यादिमः स्वं स जगाम धाम ॥ ७ ॥ एतद्वचःसंश्रवणान्मरीचिः, समुल्लसन् वा[6] मरुताऽब्धिवीचिः । चित्तोन्नतिं मंक्षु स वावहीति, त्रिर्भाङ्गमास्फाल्य स वावदीति ॥ ८ ॥ भाव्यस्म्यहं भाग्यवशादिहैव, प्रान्त्यो जिनश्चक्र्यपि वासुदेवः । कुलं ममैवोत्तममद्य सारं, स प्राप तन्नीचकुलावतारम् ॥ ९ ॥

॥ इति कुलमदे श्रीवीरदृष्टान्तः ॥

---

१ देवदानवमनुष्याणां मध्ये कोपि जीवः त्वां विनाऽपरोऽस्यामवसर्पिण्यां भावी तीर्थकरोऽस्ति किम्. २ हृष्टमनाः स चक्री. ३ जातु कदाचित्. ४ मन्दमीहितं यस्यां ताम्. ५ आज्ञा. ६ इवार्थे वाशब्दः.

अथ रूपमदो यथा सनत्कुमारचक्रिणा चक्रे तथाऽन्येन न कार्यः, सनत्कुमारदृष्टान्तस्तु पूर्वं दर्शितोऽस्ति, ततोऽधुना नाविर्भाव्यते । अथ बलमदोपरि वसुभूतिदृष्टान्तः सूच्यते—

नयरम्मि य रायगिहे संजाओ विस्सनंदि नाम निवो । पत्ती तस्स पियंगू विसाहनंदी सुओ जन्ने ॥ १ ॥ धारिणिनामेण पिया जुवराओ विसाहभूइ अणुजस्स । तस्सासि विस्सभूई महीइजीवो वरंगरुहो ॥ २ ॥ अह विस्सभूइ तरुणो पुप्फकरंडगवणम्मि सकलत्तो । विलसइ सुरकुमरो इव नाणासुहसंपइसमग्गो ॥ ३ ॥ अह सो विसाहनंदी दासीवयणा मुणित्तु भोगसुहं । तप्पत्तीडोहवसा कवडं चित्ते चरित्तु फुडं ॥ ४ ॥ बहु उद्दविओ देसो भो भो चरडेण पुरिससीहेण । तज्जयहेउं जामो पयाणभेरिं दवावेइ ॥ ५ ॥ तं सुणिय विस्सभूई सरलो वारित्तु तं सयं चलिओ । ताव पविट्ठो सहसा विसाहनंदी तदवरोधे ॥ ६ ॥ जिच्चा स पुरिससीहं वलिओ जा जाइ पुप्फवणमज्झे । ता रक्खगेहिं वुत्तं विसाहनंदी इहिं अत्थि ॥ ७ ॥ तो विस्सभूइ चिंतइ मायाइ अहं वणाउ किड्ढ बहिं । अह किं करेमि एयस्स मज्झ कांतासु लुद्धस्स ॥ ८ ॥ इय कुद्धेण कविट्ठं मुट्ठीए आहणित्तु भूमीए । पाडिय फलाण रासिं एवं तस्सेवगा भणिया ॥ ९ ॥ भो भो तुम्ह सिराइं इत्थं पाडेमि भूमिवलयम्मि । जइ मह न हुज्ज भत्ती पित्तिज्जविसाहनंदिम्मि ॥ १० ॥ तो वेरग्गोवगओ भोगेहिं इमेहिं मज्झ पज्जत्तं । इइ भणिउं पव्वज्जं गिण्हइ संभूइमुणिपासे ॥ ११ ॥ जह विस्सभूइणा नियभुयदंडबलस्स निम्मिओ माणो । न तहा कायव्वो खलु साहसमंतेहिं पुरिसेहिं ॥ १२ ॥

॥ इति बलमददृष्टान्तः ॥

अथ श्रुतमदोपरि दृष्टान्तः कथ्यते—

सायरचंदेण जहा नवरसवक्खाणकरणलद्धीए । गव्वियमणेण कालिगसूरिपुरो इइ समुल्लवियं ॥ १ ॥ जो वुड्ढ मए केरिसमज्झ कयं जणेसु निसुणए वक्खाणं । किमवि तुमं पि य निसुणसु तो वुत्तं कहसु मह धम्मं ॥ २ ॥ वाएण निज्जिओ तो कालिगसूरीहिं सागरिंदमुणी । तो खग्गो पाएसुं खामेई दुविणीयत्तं ॥ ३ ॥ जह विज्जाए गव्वो सागरचंदेण निम्मिओ तह नो । कायव्वो सुयगव्वो सुट्ठु वि विज्जाबलवया वि ॥ ४ ॥

॥ इति श्रुतमददृष्टान्तः ॥

अथ तपोमदो यथा द्रौपदीजीवेन सुकुमालिकाभवे श्रमणीत्वं प्राप्य कृतस्तथाऽन्यैर्न विधातव्यः, (दृष्टान्तः) सविस्तरः स्वयमभ्यूह्यः । लाभमदो यथाऽऽषाढभूतिना कृतस्तथा परैर्न कार्यः । ऐश्वर्यमदो यथा रावणेन सीतापहारविधौ कृतस्तथाऽन्यैर्नाधेयः । अन्येऽपि दृष्टान्ता अत्राधिकारे स्वयमवतार्याः ॥ (अयमत्र सङ्ग्रहः) श्रीवीरः कुलमानतो बलभराद्दुर्योधनो जातितो, मेतार्यः शकमाखसूः श्रुतमदादैश्वर्यतो रावणः । रूपात्सुर्यकचक्रभृद्द्रुपदजा देवी तपोगर्विता, लब्ध्याषाढमुनिर्विडम्बित इमे त्याज्यास्ततोऽष्टौ मदाः ॥ १ ॥

वालग्गमित्तोऽवि न सो पएसो, जत्थोवइन्नो भुवणम्मि एसो ।
जीवो समावज्जियपावलेसो, न पाविओ कत्थ य सुक्खलेसो ॥ ६६ ॥

व्याख्या—वालाग्रमात्रोऽपि न हि स प्रदेशोऽस्ति यत्रावतीर्णो नैष जीवश्चतुर्दशरज्ज्वात्मके जीवलोके, किंभूतो जीवः?

सं सम्यगावर्जिता पापलेश्याः षड्विधा येन स तथाभूतः, परं कुत्रापि न प्राप्तः सुखलेशः जीवस्य तत्स्थानं नास्ति यत्र नोत्पन्नः । यदुक्तम्—

"न सा जाइ न सा जोणी, न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुआ जत्थ, सव्वे जीवा अणंतसो ॥ १ ॥ लोए असंखजोयणमाणे पइजोयणंगुला संखा । पई तं असंख अंसा पइअंसमसंखया गोला ॥ १ ॥ गोले असंखनिगोओ सोऽणंतजिओ जियं पइ पएसो । अस्संख पइपएसं कम्माणं वग्गणाऽणंता ॥ २ ॥ पइवग्गणं अणंता अणू य पइअणु अणंतपज्जाया । एयं लोगसरूवं जाविज्ज तह त्ति जिणवुत्तं ॥ ३ ॥

तथा लेश्यास्वरूपमिदम्—

मूलं १ साह २ पसाहा ३ गुच्छ ४ फले ५ भूमिपडिय ६ जंबुकणया । सव्वं १ माणुस २ पुरिसे ३ साउह ४ जुज्झंत ५ धणहरणं ६ ॥ १ ॥ इति लेश्यादृष्टान्ता ज्ञेयाः इति काव्यार्थः ॥

अथ मानुष्यजन्मदुर्लभत्वमाह—

सुदुल्लहं पाविय माणुसत्तं, कुलं पवित्तं तह अज्जखित्तं ।
तत्तं सुणित्ता सुगुरूहि वुत्तं, तुज्झ पमायायरणं न जुत्तं ॥ ६७ ॥

व्याख्या—सुदुर्लभं प्राप्य मानुषत्वं नरजन्म, ततोऽपि दुर्लभं कुलं पवित्रं उत्तमकुलजन्म, ततोऽप्यार्यक्षेत्रमासाद्य

तत्त्वं श्रुत्वा समाकर्ण्य सुगुरुभिर्गुरुजनैरुक्तं आचार्योपाध्यायसर्वसाधुभिर्निगदितं धर्मस्वरूपं रे जीव तव प्रमादाचरणं कर्तुं नैव युक्तं यद्वस्तु दुर्लभं लभ्यते तद्यत्नेन धार्यते तदेव शोभनं, नात्रार्थे प्रमादः कार्यः इति काव्यार्थः ॥

अत्रार्थे दश दृष्टान्तानाह सानुप्रासकाव्यबन्धेन—

अस्तीह काम्पील्यपुरस्य नाथः, श्रीब्रह्मनामा कु[illegible] । तस्यास्ति भार्या चुलनी तनूजः, श्रीब्रह्मदत्तोऽजनि लब्धपूजः ॥ १ ॥ विवर्तमानेऽथ कुमारतायां, पुत्रे पिता प्राप मृतिं निशायाम् । चुलन्यथो दीर्घनृपे सरागा, संजातवत्युन्मदचित्तनागा ॥ २ ॥ नष्टः कुमारो वरधन्वतुल्यस्निग्धोपयुक्तः पटुशक्तिकल्पः । ग्रामेपुरौघे पर्यटनं विधत्ते, रूपेण नेत्रेषु मुदं प्रदत्ते ॥ ३ ॥ नानाविधापत्सहितास्ववस्थास्वयं स्वयं धीरमनाः समस्थात् । अस्यैकदैकाकितया ह्यटव्यां, यातोऽमिलत्कार्पटिकः पदव्याम् ॥ ४ ॥ स जातवानापदि यत्सहायः, श्रीब्रह्मदत्तस्य कियत्सुखाय । तत्सर्वथा मे परमोपकारप्रायोग्य एवेत्यविदत् कुमारः ॥ ५ ॥ यतः—दधात्वसौ द्वौ पुरुषौ धरित्री, द्वाभ्यामथाभ्यां च धृता धरित्री । स्वायस्य बुद्धिः परमोपकारे, न हन्ति यश्चोपकृतं विकारे ॥ ६ ॥ ऊचेऽथ तं राज्यधुरानिविष्टं, मां ब्रह्मदत्तं हि निशम्य रिष्टम् । मदीयपार्श्वे त्वयका समागन्तव्यं समाधाय मनः सरागम् ॥ ७ ॥ श्रीब्रह्मदत्तः कियताऽपि कालेनाभूदयं भूप इवान्तराले । वर्षाण्यभूत् द्वादश तस्य राज्याभिषेकभङ्गी रचिता नृराज्या ॥ ८ ॥ श्रुत्वेति धिग्जातिरतीव लोभी, समाययौ सोऽधिकदौःस्थ्यशोभी । नालापमात्रं लभते नृपाग्रे, स्थानं पयःपूर इवाचलाग्रे ॥ ९ ॥ तदाऽमुनाऽसौ विहितो-

१ मार्गे. २ शुभम्. ३ मनुष्यश्रेण्या.

ऽस्त्युपायः, कूपानहां माल्यतरं विधाय । ध्वजावहैः साकमसौ चचाल, प्रेक्ष्येति पप्रच्छ नरान्नृपालः ॥ १० ॥ कस्य ध्वज-संसर्गहितं न विद्मः, आकारितः स ध्वजपितास्यपद्मः । ज्ञातोऽवतीर्य द्विपतोऽवगूढः, सस्नेहमीशेन तदातिमूढः ॥ ११ ॥ जातः सखा मेऽत्र सुखासुखावस्थितावसौ यत्सरलस्वभावः । पुनः प्रवृत्तिं कुशलस्य पृष्टः, कृषीवलेनेव घनोऽत्र वृष्टः ॥ १२ ॥ ततश्च राज्ञाऽथ वाक्यानि, श्रुत्वेति हृष्टः शुभभाषितानि । भार्यामपृच्छद्गृहमेत्य वणिग्ज्येष्ठः स इत्थं सहसाऽधमर्णः ॥ १३ ॥ ममोपरिष्टात् क्षितिपस्तुतोष, प्रियेऽर्थ्यते किं समयार्थकोषः । तया विचिन्त्येत्यसकौ महर्द्धिश्रितो न मामर्चयिताऽमितर्द्धिः ॥ १४ ॥ उक्तोऽखिलेऽस्मिन् भरतान्तराले, त्वं भोज्यमभ्यर्थय रे विशाले । दीनारयुग्मं त्वथ दक्षिणायां श्रुत्वेति सोऽगान्नृपतेः सभायाम् ॥ १५ ॥ तत्रार्थयामास नृपादथेति, तथा कुरु त्वं मम भोज्यमेति । पूर्वं यथा ते सदने ततस्तु, त्वत्पट्टराज्ञ्यादिगृहे तदस्तु ॥ १६ ॥ द्वात्रिंशदुर्वीशसहस्रसद्मस्वथ प्रतीत्यं प्रतिमन्त्रिसद्म । प्रत्यन्यलोकं प्रतिसन्निवेशं, प्रतिप्रधानं प्रतिसर्वदेशम् ॥ १७ ॥ तेषु प्रपूर्णेष्वथ युष्मदोकस्यहं बुभुक्षुः क्षितिपास्यशोकः । विहस्य राजाह विडम्बनायाः, कोऽसावुपायो रचितोऽधमायाः ॥ १८ ॥ किं तुच्छया याचनयाऽनया ते, कुर्वर्थनां देशगजाश्वजाते । द्विपाधिरूढः प्रगुणातपत्रच्छायास्थितः संचर नित्यमत्र ॥ १९ ॥ स प्राह मेऽनेन परिग्रहेण, प्रभो कृतं दर्शितनिग्रहेण । मन्मानसे स्वादियतैव तोषः, शीतोऽपि हर्षाय न हि प्रदोषः ॥ २० ॥ यतः—यो यावतोऽर्थस्य हि भाजनं स्यात्तावद्धनं तस्य करस्थितं स्यात् । द्रोणेऽम्बुनो नीरधरेण वृष्टे, तिष्ठत्यहो नाम्बुलवोऽङ्घ्रिपृष्ठे ॥ २१ ॥ ध्यात्वेति वाक्ये

१ कुत्सितोपानहाम्. २ व्रातः समूहः.

प्रतिपक्षमस्य, क्षापेन चानेन मुदोपविश्य । मुक्तं नृपस्य प्रथमेऽक्षयगारे, ततः क्रमात्तत्प्रकृतेरगारे ॥ २२ ॥ चोऽयं स दीनारयुगं जनेभ्यः, स तत्र लाति स्म पुरे धनेभ्यः। बहुभ्योऽत्र पुंसां कुलकोट्य आसँस्तदन्तमप्याप न सप्रयासम् ॥ २३ ॥ देवप्रभावान्नरतस्य पारं, लब्ध्वा नृपाहारमुपैति सारम् । कदाप्यसौ चेन्न पुनर्नरत्वं, संप्राप्यते भ्रष्टमिदं हि तत्त्वम् ॥२४॥

॥ इति चोल्लकोपरि कथा ॥

सुवर्णिनीकर्णसुवर्णकुण्डलं, विख्यातमास्ते ननु गोल्लमण्डलम् । ग्रामस्तदन्तश्चणको विजाति, आढ्योऽस्ति तस्मिंश्चणको द्विजातिः ॥ १ ॥ तस्यैकदा केऽपि गृहेऽनगाराः, स्वैरं स्थिताः सृष्टमहाविहाराः । कदाऽप्यजूदस्य सुतः सदाढः, स पातितः साधुपदोः श्रिताढः ॥ २ ॥ प्रोचे मुनीन्द्रैर्जवितैष सम्राट्, प्रावृट्क्षणे वाऽभ्युदितोऽत्र नम्राट् । ध्यात्वेति मा दुर्गतिमेष गन्ता, घृष्टास्तदानीं जनकेन दन्ताः ॥ ३ ॥ उक्तं गुरूणामथ तैर्न्यवेदि, जात्येष बिम्बान्तरितस्तदेति । जग्राह बाल्यापगमेऽथ विद्याश्चतुर्दशाप्येष सगद्यपद्याः ॥ ४ ॥ स बालकालेऽपि समाददीत, श्रद्धासुधर्मं कलयोपवीतः । लावण्य-शोभावदमाप यौवनं, यथा प्रसूनोपचयं मधौ वनम् ॥ ५ ॥ चतुष्टयं वेदगतं षडङ्गी, मीमांसनं कर्कशतर्कजङ्गी । श्रीधर्मशास्त्रं च पुराणविद्या, चतुर्दशैताः प्रभवन्ति विद्याः ॥ ६ ॥ ज्योतिस्तथा व्याकरणं च कल्पश्छन्दश्च शिक्षा समयोऽप्यनल्पः । निरुक्तयोऽङ्गानि षडप्यमूनि, मोक्तानि शास्त्रेषु बुधैः पटूनि ॥ ७ ॥ पित्राऽस्य पाणिग्रहणं व्यधायि, द्विजन्मपुत्री किल पर्यणायि । भ्रातुर्विवाहावसरे स्वमातुः, सा प्राक्षवत्यावसथेऽन्यदा तु ॥ ८ ॥ लक्ष्मीवतां सद्मसु तद्गिन्यः,

१ मेघः.

संजातवत्यः किल सन्ति जन्यः। नानाविधालङ्कृतिदीप्तिमत्यस्तत्राययुक्ता अपि रूपवत्यः॥९॥समं समस्तः स्वजनोऽपि तान्नि-जैजप्यतेऽप्यादरतोऽखिलाभिः।एकाकिनी साऽप्यवगण्यमानाऽनलङ्कृता तिष्ठति दूयमाना॥१०॥पुंसः प्रसङ्गोऽतितरं जिघांसोः शून्यप्रदेशस्य च जूरिपांशोः। कृता न गोष्ठी परमत्र निर्धनैः, संपद्यतेऽनीश्वविधायिनी जनैः ॥ ११ ॥ स्वपत्यपि क्षीण-धनं पुमांसं, त्यजेत्पराजूतिमुपेयिवांसम्। विधोरपूर्णस्य किमत्र चोद्या, वपुः समस्तं स्पृशतीव योषा ॥ १२ ॥ एवं वचो-ऽनुस्मरता समेन, स्फुटापमानं स्वजनव्रजेन। सा प्रापिता दौःस्थ्यमवेत्य पत्युर्यज्जीवतोऽप्यस्ति नरस्य मृत्युः ॥ १३ ॥ शेषास्तु ताम्बूलसुमाम्बरश्रिया, शृङ्गारिताः प्राप्तमहत्त्वसंश्रयाः। तिष्ठन्त्यशेषा गृहदेवतासमाः, सुखेन लब्धाधिकदीप्ति-सङ्गमाः ॥ १४ ॥ यदेकमातृत्वपितृत्ववत्यहं, पराजवं प्राप्तवतीत्थमन्वहम्। नैकं धनं तत्प्रविमुच्य बान्धवः, कोऽप्यस्ति कस्यापि महीतटे शुभः ॥ १५ ॥ दानोज्झितः स प्रिय एव दृश्यते, यः संपदा स्वीयगृहे विशिष्यते। सुवर्णशैलं परितो भ्रमाप्यते, शूरः परं तेन न किञ्चिदाप्यते ॥ १६ ॥ दास्यं धनस्यैव च चर्करीति, पुमान् पुमांसं न तु नंनमीति। धनं धनं यो भुवि वावदीति, लोकोऽनु तं वर्त्मनि बंभ्रमीति ॥ १७ ॥ ध्यात्वेति साऽगात्स्वगृहेऽथ चाणाक्येनापि पृष्टा स्वधम-ब्रुवाणा। पुनः पुना रोदिति निःसमाग्रहे, कृतेऽवदज्जर्तृपुरः शुजावहे ॥ १८ ॥ तर्केण च व्याकरणे न किं स्याज्ज्योतिः-पुराणैः प्रगुणैश्च किं स्यात्। तेषां कवित्वैरपि यन्त्रमन्त्रैर्यैरर्जिता नो कमला स्वतन्त्रैः ॥ १९ ॥ संपद्यते नाम नृणामसह्यः, पराजवः स्त्रीविषयः प्रसह्य। धनेच्छुरेर्ष्यार्तिमतीं स्वजायां, बंभ्रम्यते सैष ततः क्षमायाम् ॥ २० ॥ नन्दस्तदा पाटलिपु-

१ नार्यः. २ आङ् पूर्वादीक्षतेः क्यप्.

नगः क्षणाद्भाति द्विजेन्द्रोऽभिनवाः स्वदक्षिणाः । स जग्मिवाँस्तत्र पुरातनानां, नन्दक्षितीशां च तदाऽखिलानाम् ॥२१॥ संस्थापितानि क्रमतो हि सन्ति, प्रौढानि पीठानि रुचा लसन्ति । कुहूतिथौ कार्त्तिकमासजायां, नन्दाभिधानस्य विभोः सभायाम् ॥ २२ ॥ आसन्नमासनं यत्प्रथमं निवेशितं, तत्रैकमासनं स तदा यथेप्सितम् । लब्ध्वा समासीन उवाच कोऽपि, वचस्तदा सिद्धसुतोऽविगोपि ॥ २३ ॥ तत्रैत्य नन्देन समं तदान्वयच्छायां समाक्रम्य सभां वराशयः । यज्ञोत्रियोऽस्त्ययं इहोपविष्टस्ततश्च दास्या जगदे स धृष्टः ॥ २४ ॥ तिष्ठान्यपीठे भगवन्निगद्यायमेवमेवास्त्विति हृत्कुविद्याः । प्रकाशयन्नाम-नके द्वितीये, स्वकुण्डिकां स्थापितवाँस्तृतीये ॥ २५ ॥ दण्डं चतुर्थेऽपि च जाप्यमालां, स्वयज्ञसूत्रस्य लतामथालाम् । तदर्थ इत्याक्रमणेन धृष्टः, कृत्वेति पादोः स निगृह्य धृष्टः ॥ २६ ॥ उत्क्षेप एष प्रथमो मदीययोः, पदोः प्रवासाभिसृतौ नवीनयोः । कृत्वेत्यथाऽयं जनतासमक्षं, समुच्चचारेति वचो भविष्यम् ॥ २७ ॥ पुत्रैर्मित्रैर्वृद्धशाखाविशेषं, कोशैर्भृत्यैश्च-मूलं सुरेभम् । उत्पाट्यैनं नन्दमत्र क्षिपामि, स्थूलं वृक्षं वायुवन्मोदयामि ॥ २८ ॥ राड्बीजसंजातमथैव एकं, सत्केकिनं प्रावृषि वा सकेकम् । प्रेक्षिष्ट निर्गत्य पुरादपत्यं, स्मरन् स्वबिम्बान्तरिताधिपत्यम् ॥ २९ ॥ श्रीनन्दभूपस्य मयूरपोषक-ग्रामे परिव्राजकवेषतोषकः । चाणाक्य एषोऽथ जगाम सर्वतः, परिभ्रमन् भूवलयं स्वगर्वतः ॥ ३० ॥ ग्रामेऽथ तत्राधि-पपुत्रिकायाः, शशाङ्कपानाय समुत्सुकायाः । न दोहदं पूरयितुं किलालं, कश्चिन्महिष्या इव सत्पलालम् ॥ ३१ ॥ अपू-र्यमाणे निजदोहदे सा, संजातविच्छायमुखप्रदेशा । अजन्यथो जीवितकावशेषा, म्लानाङ्गिकेव प्रथमेन्दुलेखा ॥ ३२ ॥

१ प्रकटम्.

परिभ्रमन् भैक्ष्यकृते परिव्राट्, पृष्टो जगादेति महामतिव्राट् । दत्ताङ्गजं मह्यममुं विधास्ये, मनोरथं चन्द्रमसं च पास्ये ॥ ३३ ॥ इत्थं प्रपन्नेऽहनि पूर्णिमास्या, निर्मापितोऽनेन कृते किलास्याः । विस्तीर्ण एकः पटमण्डपोऽरं, मध्ये सरन्ध्रः परिबध्य दोरम् ॥ ३४ ॥ नीत्वाऽर्धरात्रेऽथ मिलद्धविष्यं, स्थालं प्रपूर्णं पयसात्यलक्ष्यम् । सुप्तोत्थितां तत्क्षणतोऽविशेषां, तामाचचक्षौ पुरतः परेषाम् ॥ ३५ ॥ ईक्षस्व हे पुत्रि पिबेममिन्दुं, स्वातौ शुभा शुक्तिरिवाम्बुबिन्दुम् । तयाऽऽहते रन्ध्रमथो कुतश्चिन्नरैः पिधत्ते स्म करेण कश्चित् ॥ ३६ ॥ अथापनीते सति दोहदेऽस्याः, क्रमेण जज्ञेऽङ्गरुहः सुकेश्याः । सुतोऽपि नाम्नेत्यथ चन्द्रगुप्तश्चन्द्रस्य पानादजनिष्ट हसः ॥ ३७ ॥ राज्यानुसार्यासचरित्रलम्भः, सोऽहर्निशं वृद्धिमवाप डिम्भः । चाणाक्यविप्रोऽप्यधिकार्थकामः, क्षोणीतटं पर्यटतीव धाम ॥ ३८ ॥ प्रैक्षिष्ट धातून् क्षितिभृद्दरीषु, स्मृत्वेति सेवा किल सुन्दरीषु । संतोष आलस्यजयातुरत्वे, व्याघातदानाय नृणां महत्त्वे ॥ ३९ ॥ स चन्द्रगुप्तोऽन्यदिने कुमारः क्रीडन् शिशुभ्यो ददद्स्त्युदारः । ग्रामादि विप्रेण तदैक्ष्य तेन, प्रोक्तं किमप्यर्पय मे जवेन ॥ ४० ॥ बालोऽप्यजल्पत्प्रणिक्षत-क्षीरिमा गा, गृहाण रिक्तः स्वगृहाय मा गाः । आख्यद्द्विजः कोऽपि निहन्ति मा मा, गुर्वीरजोग्येत्यवदत्सुधामा ॥ ४१ ॥ ज्ञातं द्विजेनास्य वचोविलासः, कीदृक् शिशुत्वेऽपि शुभाधिवासः । श्रुत्वा परिव्राट् तनयं समायः, स तं स्वकीये हृदि निश्चिकाय ॥ ४२ ॥ पार्श्वे शिशोरेत्य तदाह वत्स, त्वं भोः समागच्छ गुणैरतुच्छ । त्वां भूमिपालं रचयामि कृत्वेत्युक्तो प्रणष्टावुदिते ममत्वे ॥ ४३ ॥ अमीमिलत्सम्यगवक्रमूलः, कियाँस्तयोस्तत्र जनोऽनुकूलः । रुद्धं बलात्पाटलिपुत्रमाभ्यां,

---

१ हविष्यं घृतम्. २ विशेषरहितां निर्विकल्पामित्यर्थः. ३ आङ्पूर्वकादीक्षतेर्ल्यप्.

तौ त्रासितौ नन्दबलैर्भुजाभ्याम् ॥ ४४ ॥ नन्दाश्ववाराननुधावमानान्, संवीक्ष्य विप्रेण जवासमानान् । क चन्द्रगुप्तस्य दर्श धताया, दर्श नलिन्याः सरसि स्थितायाः ॥ ४५ ॥ यथा न केनाप्यधिगम्यतेऽयं, निर्णेजकोऽजल्पदयमप्रमेयम् । वस्त्राणि च क्षालयितुं शिलायामन्यस्य लग्नो रजकस्य दायात् ॥ ४६ ॥ तं बालकं सैन्यमुपेयिवांसं, प्रदर्श्य निर्णेजित-वान् समांसम् । एकेन सोऽथोरुतुरङ्गमेन, पृष्टो जवान्नन्दविरोधिभटेन ॥ ४७ ॥ कास्तीति चन्द्रः शकुनं विचार्य, प्रोचे स कासारजलेऽस्ति धार्यः । नष्टस्तु चाणाक्य इतस्तदादाचाणाक्यहस्ते स्वहयं समादात् ॥ ४८ ॥ पार्श्वे स्वखड्गं प्रविमुच्य योद्धा, स्वे मोचके प्रोज्झ्य पदोरबोद्धा । जलेऽविशद्यावदमारि चाणाक्येनासिना तावदया-तुराणान् ॥ ४९ ॥ आरोपितस्तत्र हयेऽथ चन्द्रः, स्वयं च सद्यश्चटितः समन्द्रः । नष्टावुभावप्ययने कियत्यप्यथो गते चन्द्रमवक् स सत्यः ॥ ५० ॥ यदा मया त्वं सुभटस्य दर्शितस्तदा तवान्तःकरणं मयि स्वतः । कीदृग्वद्बूवेति स आह चिन्तितं, मया यदार्यो हित एव संततम् ॥ ५१ ॥ योग्योऽयमित्येव तदाधिगत्य, क्रमात्प्रयाति स्म स तं प्रणुत्य । कचे दिने स्वं तमसा गुफा (हा) यां, संरक्ष्य भेजे महिमां निशायाम् ॥ ५२ ॥ ज्ञात्वा क्षुधापीडितचन्द्रगुप्तं, संस्थाप-यित्वा बहिरेव गुप्तम् । नन्दस्य ना पश्यति (तु) कोऽपि मेति, ग्रामे कचिद्यातुमना द्विजेति ॥ ५३ ॥ दृष्टो द्विजस्त-त्क्षणमेव तुन्दः, कश्चिद्बहिर्निर्गत ईशजन्कः । विदार्य तस्योदरतः करम्भं, निष्कासयामास कृतार्तिजृम्भम् ॥ ५४ ॥ दध्नः

१ वेगेन असदृशान्. २ समस्कन्धम्. ३ सहर्षात्. ४ उपानहौ. ५ प्राचीनान् पूर्वजानित्यर्थः. ६ स्तुत्वा. ७ नरः मा पश्यत्विति संबन्धः.

करम्नेण तु केदपवर्तं, चन्द्रस्य सोऽकारयदिष्टगर्तम् । ग्रामेऽन्यतः क्वापि गतावुभावप्येवं जहास द्विज ईक्ष्यजावः ॥ ५५ ॥ को ब्रह्महत्यां यदलंजविष्णुर्मद्विधातुं जगतीह जिष्णुः । किं चक्रमभ्येति न निष्कलङ्कं, कुण्डत्वमात्मीयकुखेऽपि शङ्के ॥ ५६ ॥ जिघाकुलेऽदशिशि मार्गतान्तश्चाणाक्य आगात्स्थविरीगृहान्तः । स्थाले विशाले परिवेशितायां, तत्राजेकाणमथ लेपिकायाम् ॥ ५७ ॥ एकेन बालेन तदन्तराले, क्षिप्तः करः प्रोष्णतया कराले । दृष्ट्वा तमूचे स्थविरा रुदन्तं, चाणाक्यवन्मूर्खमवैम्यसन्तम् ॥ ५८ ॥ पृष्टा सती साह तदा च तेन, साध्यानि पार्श्वाणि पुरैव येन । आसाद्य चाणाक्य उपायमिष्टं, ययौ हिमाद्रिं स तलोऽप्यदृष्टम् ॥ ५९ ॥ तत्रास्ति यो पार्वतिको नृनाथस्तेनास्य मैत्री प्रबभूव चाथ । इत्याह तं सोऽवसरेऽथ नन्दं, प्रोन्मूलयिष्याम इमं सकन्दम् ॥ ६० ॥ राज्यं च जागद्यतो विभज्यादास्याम एतस्य वयं धृतज्याः । कृत्वेत्यथो तेऽप्यनुनन्दभिद्गं, चेलुर्मडारम्भान इवापवर्गम् ॥ ६१ ॥ आभ्यन्तरग्रामपुरेषु शिष्टिं, स्वां स्थापयामासुरवाप्य तुष्टिम् । चितं प्रपक्वप्रकटेष्टकाभिः, सालं दधानं परितः स्फुटाभिः ॥ ६२ ॥ एकत्र चैकं न पुरं पतत्याचीर्णे बलेऽप्युग्रचमूवितत्या । स्वयं परिव्राट् स ततः प्रविश्य, प्रैक्षिष्ट सर्वत्र गृहादितस्य ॥ ६३ ॥ माहात्म्यमेतद्येन्द्रकुमारिकाणां, सोऽमंस्त निर्जङ्गमिदं नराणाम् । निर्नाशयामास समीपतस्तास्ततोऽतिमायाविधुरः समस्ताः ॥ ६४ ॥ पश्चात् पुरं तत्त्वरितं गृहीतं, रुद्धं ततो नन्दपुरं धनीतम् । बहिःस्थितान्तःस्थमहाजटानां, राटिः सदासीन्मिथ उत्कटानाम् ॥ ६५ ॥ तैलं क्वचित् क्षिप्यत एव तप्तं, नृणां क्वचित्संग्रहणाय खड्गम् । ह्री वावहीति स्म च यन्त्रवृन्दं, पार्श्वाद्दलं क्वापि कपाटतुन्दम् ॥ ६६ ॥

१ प्रातर्भोजनम्. २ भूतपृथ्वीकाः. ३ निर्गो देशः. ४ प्राकारम्.

408

विकस्वरं ह्यस्त्यथ जायमानं, हृदस्ति लोकस्य च दूयमानम् । पेतुः सृजन्त्यो जनतानिमज्जनं, यथा यमस्येव च शक्तयः क्षणम् ॥ ६६ ॥ प्रोत्तुङ्गकूटाग्रशिखरोपमानि, पेतुः कांचित्साक्षशिरांसि तानि । इवाद्दतानि क्षणिकानि पातैः, समं नराणां हृदयैस्तदा तैः ॥ ६७ ॥ आकर्णमाकृष्टधनुर्नियुक्ता, नाराचराज्योऽप्यपतन् विविक्ताः । प्राणापहारं विदधत्य एतयोः, सत्सैनिकानामुभयोश्च सैन्ययोः ॥ ६८ ॥ पदे पदे दृश्यत एव खण्डी, साक्षे पतन्ती त्रिदशीव चण्डी । पट्टस्फुरन्मुक्तर-ञ्जिन्दिपाळैः, प्रावर्तताजिस्त्वसिभिः कराळैः ॥ ७० ॥ इत्थं प्रयातेषु कतिष्वहस्सु, प्राप्तेषु नन्दध्वजिनीसहस्सु । दिशो दिशं गामिषु सेवकेषु, भ्रष्टे सरोवारिणि वा बकेषु ॥ ७१ ॥ चिन्तामवाप्तेष्वधिकां नरेषु, क्षीणेषु धान्येषु धनोत्करेषु । नन्दः पुनर्मार्गयति स्म धर्मद्वारं तदैर्जिर्जणितं स्वमर्म ॥ ७२ ॥ एकेन शक्नोषि रथेन यातुं, यस्माद्दि तत् त्वं सुखतः प्रयातुम् । नन्दोऽपि दात्वा निरयाय रायं, कनीं च चार्वाद्धितयीं विमायम् ॥ ७३ ॥ यान्ती कनी साऽथ पुनः पुनस्तं, श्रीचन्द्रगुप्तं सुरूपशास्तम् । रागप्रयोगेण निरीक्षते स्म, स्वकं कृतार्थं हृदि मन्यते स्म ॥ ७४ ॥ अवक् तदा नन्दनृ-पोऽपि याहि, प्रापापि सा चन्द्ररथं तदा हि । नवारकास्तत्क्षणमेव भग्नास्तस्यामितायां रथनाभिलग्नाः ॥ ७५ ॥ चन्द्रो-ऽजवद्गमनोऽनुरागस्तदा त्रिदण्ड्याह हर्षस्तदागः । मा वारयैनां हि नृणां युगानि, स्याद्राज्यमेतन्नव तेऽपदानि ॥ ७६ ॥ प्रपद्य चैतन्नगरान्तरागतै, राज्यं द्विधा भक्तमिदं तदा च तैः । तत्रास्त्यथो या विषकन्यका सा, दत्तेशितुः शास्त्रभुवः सुवासाः ॥ ७७ ॥ प्रज्वाल्य वह्निं च विरच्यमाने, तयोर्विवाहे धृतगीतमाने । हस्तेन हस्ते मिलिते विषेण, प्रपीडितः प्राह

---

१ गदायाम्.

नृपः सुखे (षे) धः ॥ ७८ ॥ मित्राधुना त्वो व्ययतेऽथ निश्चन्द्रश्चिकित्साविधयेऽजनिष्ट । तावन्निदध्यौ भृकुटिं दधा-
रोपर्यस्य राज्यस्थितिलोपकारी ॥ ७९ ॥ अस्तीति नीतिर्व्यवसायवन्तं, सामर्थ्यतुल्यं धनसाम्यवन्तम् । यश्चार्धराज्याप-
हरं न भृत्यं, हन्यात्स तैर्हन्यत एव सत्यम् ॥ ८० ॥ तूष्णीं ददौ चन्द्र इतो ममार, प्राक् पर्वतीयः क्षितिपोऽविचारः ।
चन्द्रोऽपि राज्यद्वितयं चचार, स्वरूपलक्ष्म्या कमनानुकारः ॥ ८१ ॥ पदातिहस्त्यश्वरथानुगम्यं, राज्यं द्विजेनापि यदा-
प्यनन्यम् । मित्रस्य माहात्म्यमिदं तनुघ्नं, तथापि तस्मिन् धिगहो कृतघ्नम् ॥ ८२ ॥ स्तेयेन जीवन्त्यथ नन्दमानवा,
नव्या जनोपप्लवनाय दानवाः । वहिः परिभ्रम्य पश्यति स्वलस्तन्मूलनिर्नाशकमर्त्यमग्रतः ॥ ८३ ॥ असौ वहिःस्थं
नलदाममीहाख्यके कुविन्दं[1] कलयन् परीहाम् । मर्कोटकेन स्वसुते स दष्टे, क्रुद्धस्तदीयेऽथ बिले बलिष्ठे ॥ ८४ ॥ निखन्य
लोहेन पुरा हुताशं, पश्चात्तृणैर्ज्वालयति स्म साशम् । तन्मूलनिर्मूलनताग्निरूपं, द्विजस्तमालोक्य रुषैकरूपम् ॥ ८५ ॥
स निश्चिनोति स्म न निग्रहमदश्चौरभजस्यान्य इतो वशंवदः । आकार्य सन्मानमवापितो घनां[2], नृपात् पुरारक्षकतां च
शोजनाम् ॥ ८६ ॥ विश्वास्य तेनापि कृतोपचारा, विषान्नभुक्त्या हतलोकसाराः । व्यापादिता नन्दनराः परैस्वं, कृतं पुरं
चौर्यनिषेधतः स्वम् ॥ ८७ ॥ आविभ्रता कार्पटिकस्य वेश्यं, ग्रामेऽमुना यत्र पुराऽपि भैक्ष्यम् । आज्ञां विधित्सुः स
निजक्षमेशस्तल्लोकमित्थं द्विज आदिदेश ॥ ८८ ॥ वंशद्रुमाणां सहकारवृक्षैर्वृतिर्विधेया परितो मनुष्यैः । व्यचिन्ति तैरेव-
महो न युज्यते, किं तु प्रमादः कथकस्य लक्ष्यते ॥ ८९ ॥ नेदृग् नृपादेश इहेति मत्वा, वंशद्रुमानेव ततश्च छित्त्वा ।

१ करणशीलः कारुः तस्य. २ प्रकृष्टं घनं यत्र तत्.

वृतिः कृताऽऽस्येषु यथोचितत्वादात्मीयबुध्यैव शुभं विदित्वा ॥ ९० ॥ आज्ञानिषेधं प्रविकाश्य तेषु, द्वारेषु रोधं रचयन् समेतः । ग्रामं [illegible] स सज्वालं, प्रज्वालयामास तदा विशालम् ॥ ९१ ॥ आः क्रूरकर्मास्य कटु द्विजस्य, ग्रामस्य गोविप्रवशाकुलस्य । दाहः स्वदेहे कुशधातुरक्ताम्बरस्थितिर्धिक्कुविचारमुक्ताम् ॥ ९२ ॥ स्वकोशवृध्यर्थममा जनेन, धूतोद्यतेनाथ समानसेन । द्विजोऽन्युपायं सहसाऽवधार्य, प्रधानलोकान्नगरे प्रतार्य ॥ ९३ ॥ निमन्त्र्य भोज्यं शुचि भोजयित्वा, पश्चात्सुरां पाययति स्म विद्वान् । उत्थाय मत्तेष्वथ तेषु सत्सु, स्वयं स चक्रे नटनं स्वमिक्षुः ॥ ९४ ॥ प्रवृत्त उर्ध्वभुज एष गातुं, तच्चित्तभावं प्रकटं विधातुम् । मेधाचतुष्काङ्क्षितहृत्तथा च, स्वास्ये स्फुरद्गीतिमिमामुवाच ॥ ॥ ९५ ॥ द्वे वाससी स्तो मम धातुरक्ते, दण्डत्रयी काञ्चनकुण्डयुक्ते । वश्यो नृपो मे विकसत्कपोला, वाद्यैकशस्तेन ममात्र होला ॥ ९६ ॥ एतद्वचो नागरिकोऽसहिष्णुः, कोऽप्यब्रवीद्रूप्यभरोन्मदिष्णुः । तथैव गानं नटनं प्रकुर्वन्मुखे ततोऽप्यन्यधिकं हि चर्वन् ॥ ९७ ॥ शास्त्रे यदुक्तं व्यसनं श्रितस्य, क्रुद्धस्य मत्तस्य तथातुरस्य । रक्तस्य रागे मृतिमागतस्य, स्याच्चित्तभावः प्रकटो नरस्य ॥ ९८ ॥ मत्तेभपोतस्य हि योजनायुतं, मुखे स्थितायुत्पतितस्य निश्चितम् । पदे पदे लक्षमहो सखोला, वाद्यैकशस्तेन ममापि होला ॥ ९९ ॥ आह्वान्य भस्य तिलादकस्य, प्रासस्य निष्पत्तिमतीव तस्य । लक्षं दधे चानुतिथं सखोला, वाद्यैकशस्तेन ममापि होला ॥ १०० ॥ अन्योऽवदत् प्रावृषि पूरिताया, मया विधेया त्वरितापगायाः । एकाह्निकव्यापाल्यखोला, वाद्यैकशस्तेन ममापि होला ॥ १०१ ॥ अन्यस्तदा प्राह नवोक्तिलेशैरेका-

१ विचारमुचो भावो विचारमुक्ता ताम्. २ अमा सह. ३ सलक्ष्मीक.

हिकानेककिशोरकेशैः । आच्छादयाम्यत्रमहं सखोखा, वाद्यैकशस्तेन ममापि खोखा ॥ १०२ ॥ मुक्तांशुकस्यास्त्यनृणस्य कामिनी, सुगन्धदेहस्य ममानुगामिनी । प्रवासिनो नायुतिनः सखोखा, वाद्यैकशस्तेन ममापि खोखा ॥ १०३ ॥ रक्तद्वयं प्राह परः प्रणुन्नः, शाखिस्तु मे रोहति च्छिन्नच्छिन्नः । गदन्त्यपूर्वा जनकेच्छिदोखा, वाद्यैकशस्तेन ममापि खोखा ॥ १०४ ॥ ज्ञात्वेति तेऽन्यश्रवणकाङ्क्षजातः, स्तोकं धनं याचितवान् दयातः । दिनैकजातांस्तुरगाननुपाददे, दिनैकजातं नवनीतमाददे ॥ १०५ ॥ तैः शालिभिः पूरितवान् यथोचितं, कोशान् सृजद्भिः स्वकचित्तरोचितम् । पुनः पुनश्छेदनतः प्ररूढैः, प्रछन्नमिन्त्यैश्चिरकालमूढैः ॥ १०६ ॥ असाद्युपायात् परतो द्विजातिना, स्वपाशकैर्यन्त्रमयैः समाधिना । हृतं विपक्षे धनिभिः प्रभुत्वात्स्थालं हि दीनारभरेण भृत्वा ॥ १०७ ॥ आहेति मां यो जयतीह रे यदा, स्थालं स्वदीनारभृतं ददे तदा । पुनर्यदाऽहं भवतो जयामि, तदैकदीनारमिहाददामि ॥ १०८ ॥ ईदृक्प्रयोगेण जनाङ्कुरीकृतं, घनं धनं स्तोकदिनैः समीहितम् । केऽप्याहुरित्थं किल देवदत्तास्ते पाशकास्तेन जिताः सवित्ताः ॥ १०९ ॥ न तीर्यते केनचिदेष जेतुं, यथा द्विजोऽप्यत्र तथोपनेतुम् । न शक्यते मर्त्यभवः प्रयातः, सुदुर्लभः पुण्यबलेन जातः ॥ ११० ॥ इत्थं स चन्द्रक्षितिपो भदन्तश्राणाक्यनाम्ना कृतराज्यचिन्तः । कालं सुखेनागमयत् कियन्तं, तृणव्रजं वायुरिवोच्छलन्तम् ॥ १११ ॥ गुरूत्तमा निर्मितवृद्धवासाः, संभूतिमुख्या विजयाः प्रकाशाः । तत्र स्थिताः सन्त्यय तैर्विनेयास्तीरेषु वार्धेः प्रहिता अमेयाः ॥ ११२ ॥ नवीनसंस्थापितसूरिकार्ये, निवेद्यमाने निशि मन्त्रवर्ये । पार्श्वाद्गुरोः शिष्ययुगेन शुश्रुवे, किञ्चित्तु दुर्भिक्षकृतेऽत्युपप्लवे ॥ ११३ ॥ स्थानं यथोक्तं गुरुणा कियन्तः, शिष्या ययुः शिष्ययुगं तदन्तः । क्षणेन पश्चाद्भवले भविष्णुमाचार्यजं नो

विरहं सहिष्णु ॥ ११४ ॥ स्वयं गुरुर्भ्राम्यति भैक्ष्यहेतवे, श्रद्धालुगेहेऽनघसः क्रियोद्भवे । यद्यद्धनं राति मुदा स्वशिष्ययोर्भुङ्क्तेऽवशिष्टं विरसं पुरस्तयोः ॥ ११५ ॥ असारभुक्ताशनतः कृशो गुरुर्जज्ञे विभावस्य जयादिवोन्दुरुः । समीक्ष्य शिष्यद्वितयं विचिन्तयामासेति नो चारु कृतं यतो मया ॥ ११६ ॥ क्लेशाः समागत्य गुरोर्विनिर्मिताः, स्वशुक्त्युपायः क्रियते पुरोऽमुतः । व्यलोक्यथादर्शनकृत्तदञ्जनं, तेभेष्टकाले सुधियेव सज्जनः ॥ ११७ ॥ शिष्यावनापृच्छ्य गुरुं सदञ्जनौ श्रीचन्द्रगुप्तावसथे ततोऽतनौ । भोज्यक्षणे जग्मतुरेव सत्वरं, विलोकयामास न कोऽपि तौ परम् ॥ ११८ ॥ दक्षौ च भोक्तुं सह पार्थिवेन, सौहित्यमाप्तौ नृपभोजनेन । तावेवमेव प्रतिवासमत्तः, क्षामोत्कशीयानजवद्विपक्षः ॥ ११९ ॥ चाणाक्यपृष्टो वदति स्म चार्यः, केनापि मे गृह्यत एष आर्य । न्योदः परं नैव मयावगम्यते, स स्वोदरे नीरस एव भुज्यते ॥ १२० ॥ वितर्कयामास ततो द्विजाती, रौद्रोऽस्ति दुष्काल इहेष्टघाती । स्थालस्थितः कोऽपि तदस्य भुंक्ते प्रच्छन्नतामञ्जनतः प्रयुङ्क्ते ॥ १२१ ॥ आहारशालाङ्गणके प्रकीर्णं, सूक्ष्मेष्टिकाचूर्णमथो अजीर्णम् । चाणाक्यदृष्टौ पतितौ च दुर्धियोर्जातौ पदौ तत्र तदो भयोस्तयोः ॥ १२२ ॥ यावन्नरः कोऽपि न पेतिवान् दृशि, द्वारं निरोधो रचितोऽररं-स्पृशि । धूमस्तदाऽकारि च बाष्पवाहकस्तेनाजनिष्टाक्षिषु करप्रवाहकः ॥ १२३ ॥ तत्कालमुत्तीर्णदृगञ्जनौ तौ, दृष्टौ मणी वाऽम्बुजलेन धौतौ । स्वोपाश्रये ह्रीतहृदाऽथ संप्रेषितावमात्येन ततोऽप्रकम्पे ॥ १२४ ॥ अहं त्वमून्यामपवित्रतामवापितो नृजर्वेति शुशोच भार्मवान् । त्रिदण्डिना तावदवाचि धीभृता, ललाटपट्टे भ्रुकुटिं च बिभ्रता ॥ १२५ ॥ कृतार्थजन्माद्य

---

१ प्रतिवासरं भक्षयतः. २ भक्षकः. ३ कपाटस्पर्शि. ४ कोपवान्.

नृप त्वमाशिषे, विशुद्धवंशप्रभवस्तथा सखे । आबाल्यकालं विहृतप्रशान्त्यां, भुक्तं त्वया भाग्यवता यदाभ्याम् ॥ १२६ ॥ गुरोरुपालम्भमुपेत्य संनिधौ स दत्तवानन्तिषदोः कृते विधौ । ऊचे तदानीं गुरुणा विमृश्य, त्वयि प्रवृत्ते जिनशासनस्य ॥ १२७ ॥ प्रपालके भूरितरक्षुधातुरौ, मर्यादयेमौ रहितौ गुणाकरौ । शिष्यावभूतां स तवापराधः, सुश्रावकान्यस्य न बुध्यगाध ॥ १२८ ॥ श्रुत्वेति पूज्यक्रमयोर्विलगित्वा, चाणाक्य ऊचे विधिनाऽर्चयित्वा । क्षम्यं ममाकृत्यमतःप्रभृत्यासे तीर्थचिन्ताकृदहं प्रकृत्या ॥ १२९ ॥ चमत्कृतिश्चाथ कदापि हृद्यासीदस्य मन्त्रिप्रवरस्य हृद्या । सवैरिणश्चन्द्रधराधवस्य, मा कोऽपि दद्याद्विषमुत्तरस्य ॥ १३० ॥ दक्षस्ततो लक्षितमार्गवेदी, चन्द्रं विषैर्भावयितुं सभेदी । कुप्रवृत्ता न पराभवन्ति, इवेन्द्रा यतोऽङ्गं भुवि किं त्ववन्ति ॥ १३१ ॥ पार्श्वस्थितो भोजयति स्म पिण्डं, स तस्य मन्त्री विविधं रसाढ्यम् । अथान्यदा मन्त्रिणि दूरगेऽस्ति, स गर्भभृज्ज्ञाह्यमुना न वेत्ति ॥ १३२ ॥ ग्रासाभिलाषं विपुलं वहन्त्या, अज्ञाततत्त्वो नृपतिर्लसन्त्याः । स्वस्थालतोऽस्याः कवलं ददिः स्वं, जजन्महाप्रीतिपरं किल स्वम् ॥ १३३ ॥ विषान्तभुक्त्याऽधिकपारवश्यं, यावद्दधौ सा स्ववपुष्यवश्यम् । ज्ञात्वाऽऽशु चाणाक्य इयाय दध्यावस्या न शुक्तं वमनं प्रसिध्या ॥ १३४ ॥ यतोऽस्त्यसौ गर्भवतीति कृत्वा, शस्त्रं सुतीक्ष्णं स्वकरे हि धृत्वा । विदार्य तस्या उदरं समुद्यतः, कार्येषु पूर्णं गर्भं कलाभृतः ॥ १३५ ॥ लात्वा कराभ्यां रुतं आज्यपूरिते, चिक्षेप देहोपचयं क्रमादिते । तस्मिन्नकार्षीत्स तु बिन्दुसाराभिधानमुर्वीप्रथितं विचारात् ॥ १३६ ॥ यद्गर्भसंस्थस्य शिरस्यमुष्य, प्रपेतिवान् बिन्दुरिहास्तदङ्कः । रोमोद्गमस्तत्र

१ चिते. २ रक्षन्ति. ३ ददाती ददिः ४ आत्मानम्. ५ गर्भम्. ६ कार्पासिकं.

न जातु जातवान्, कालेन चन्द्रोऽपि मृतिं स यातवान् ॥ १३७ ॥ तदा नृपः सोऽजनि बिन्दुसारः, प्रोल्लिखनन्देश्वर-
मन्युदारः । सुबन्धुनामा तदमात्यमुख्य, प्राहैकदैकान्त इनं प्रसद्य ॥ १३८ ॥ प्रसादपात्रं न कदापि यद्यप्यहं तव क्ष्माप-
गिराऽप्यगद्यः । किञ्चिद्धितं वच्मि तथापि तुभ्यं, प्रियङ्करं कर्णयुगस्य सभ्यम् ॥ १३९ । त्रिदण्डिना त्वज्जननी निपा-
तिता, विदारयित्वा जठरं कलङ्किता । मित्रीकृतः सोऽपि किमत्र मान्यते, त्वया सपत्नादधिकः शुभाकृते ॥ १४० ॥
श्रुत्वेति रुष्टेन नृपेण धात्री, पृष्टा स्वकीया प्रमदप्रदात्री । तथैव सर्वं हि तयाऽप्यवाचि, पक्त्वान्नमीषत्पुनरप्यपाचि
॥ १४१ ॥ चाणक्य आगात्समये स हीनं, दृष्ट्वा चुकुप्याप ललामजीमम् । खीरागिसारिण्यधिपाश्रयन्ति, लेखा यथा
तेऽपि तथा भवन्ति ॥ १४२ ॥ तस्मिंस्त्रिदण्डी विमुखे व्यचिन्तयत्क्ष्माभृद्विरोधीव किमद्य राति यत् । दृष्टिं ममोपर्यथ
जातभीतिः, सद्यः स्वके वेश्मनि जङ्गमीति ॥ १४३ ॥ स्वपुत्रपौत्रस्वजनादिकेभ्यः, सर्वं च दत्त्वा गृहसारमेभ्यः । इत्थं
स्वयं मन्त्रयति स्म मेधया, केनापि मन्मन्त्रिपदाश्रयेच्छया ॥ १४४ ॥ खलेन भूमिभृदयं प्रतारितः, कुर्वे तथा तर्हि मृतेन
मारितः । स स्याद्यथा जीवति यातिदुःखितश्चिरं स्वदुष्कर्मफलोपलक्षितः ॥ १४५ ॥ ततः स्फुरद्गन्धमनोज्ञवासा युक्तिप्रयो-
गेण कृताः प्रयासात् । लिखित्वा नीत्वान्तरमी समुद्गकं, भूर्जे व्यलेखीति च तत्र दुःशकम् ॥ १४६ ॥ आघ्राय योऽमून्
वरवाससञ्चयान्मनोहृषीकेष्वनुकूलसामयान् । नाभ्युद्यतो हि विषयस्य सेवने, गन्ताऽस्ति सद्यः स यमालये जने ॥१४७॥
चीनांशुकालङ्कृतिसद्विलेपनाधितूलिकासौरभिपुष्पसेवनाः (नं) । शृङ्गारणं मज्जनमङ्गपोषणं, कर्ता स गन्ता क्षयमाप्तशोष-

१ खी च रागी च सारिणी नद्यौ पार्श्वपश्च तान्.

णम् ॥ १४८ ॥ वासस्वरूपस्य निरूपणे पटुः, प्रक्षिप्य वासान्तरवासचीर्भटुः । तद्भूर्जपत्रं तु समुद्रमापितं, मञ्जूषया मध्य-
गतं व्यधाच्च तम् ॥ १४९ ॥ पेटाऽपि सा तेन हि कीलिकाभिर्बाढं जटित्वा त्वयसो घनाभिः । सद्वारयन्त्रेण नियन्त्र्य
गर्भागारान्तरेऽमोचि सुगन्धगर्भा ॥ १५० ॥ द्वारे प्रदत्तः सुदृढः कपाटस्तत्कोटिमूल्यो रचितो वराटः[1] । बन्धून्निजान्
क्षामित्वान्नियोज्य, श्रीजैनधर्मे वसु मुक्तभोज्यः ॥ १५१ ॥ त्रिदण्ड्यरण्येऽस्ति स गोकुलास्पदे, गत्वेङ्गिनीमृत्युकृदप्य-
संपदे । श्रुत्वा पुनस्तं परमार्थमेतया, ध्यात्वा नृपोऽवाच्यहितं कृतं त्वया ॥ १५२ ॥ पित्रा कृतस्ते यदसौ सगौरवस्त्वया
कथं केसरिणः कौरवः । अवापितो भूरितरं पराभवं, मन्मातृहन्तेत्यवदत्स लाघवम् ॥ १५३ ॥ धात्र्याह माता यदि
मारिता नो, स्याऽमुना धीरिमरत्नसानोः । तदाऽभविष्यत्तव संभवः कुतः, साम्बा स्वयं ते विषभोज्यसङ्गतः ॥ १५४ ॥
पुरः पितुस्ते मृतिमाप भाविता, विषेण तस्याः क्षयमेत्य धावता । विदारयित्वोदरमाश्वनेन भो, निष्कासितस्त्वं धृतजी-
वितः प्रभो ॥ १५५ ॥ निर्गतस्याप्युदराद्बहिर्यकः, संलग्न आसीद्विषबिन्दुरुग्रकः । शीर्षे मषीवर्णमयो निगद्यसे, त्वं
बिन्दुसारस्तदिहारितैर्वसे[2] ॥ १५६ ॥ राजैतदाकर्ण्य विषण्णहृद्रसाख्यया विभूत्याऽथ समाश्रितोऽञ्जसा । चाणाक्यपार्श्वे
गतवान्निरीक्षितः, स्थितोऽपसङ्गः स करीषमध्यतः ॥ १५७ ॥ पुनः पुनः क्षामित आदरेण, श्रीरामवासेन नरेश्वरेण । ॥ २०८ ॥
तर्के समागच्छ च राज्यचिन्तनं, विधेहि सर्वं स उवाच भूधनम् ॥ १५८ ॥ अहं गृहीतानशनश्च सङ्गत्यक्तः शुभध्यान-
धरान्तरङ्गः । सुबन्धुदुश्चेष्टितमाह नो परं, ज्ञात्वाऽप्यसौ भूपपुरस्तदोद्धुरम् ॥ १५९ ॥ स्मृत्वा विपाके कटु चाप्रि-

१ वराटकः. २ अत एव तत्वनामासिरिनासिः तस्याभिधानम्. 416

यंकरं, पैशून्यमेतद्गुरुदुःखमन्दिरम् । आज्ञस्थआरोपितसत्करेण, सुबन्धुनोचे नृपतिः परेण ॥ १६० ॥ करोमि भक्तिं भवतामनुज्ञया, चाणाक्यनाम्नः स्वहितैकलिप्सया । दत्त्वा ह्यनुज्ञामगमत् क्षितीश्वरः, क्रुद्धः सुबन्धुः कलुषीव धीवरः ॥ १६१ ॥ धूपं प्रदह्याक्षिपदन्तरङ्गारकं करीषस्य कुबुद्धिसङ्घात् । नृपादिलोके प्रगते सखेदे, देहे करीषाग्निरमुं प्रपेदे ॥ १६२ ॥ विशुद्धलेश्यो गिरिनिष्प्रकम्पः, सध्यानतो नैव मनाक् चकम्प । स्वं निर्मिमीते स्म च पापगर्हणं, पुण्यानुमोदं प्रविनष्टदर्पणम् ॥ १६३ ॥ दध्यौ ज्वलन् सन् प्रसरत्करीषजक्रूराग्निनाङ्गापघनेषु नीरजः । धन्यास्तके ये विवसन्ति निर्वृतौ, यत्कर्मबन्धस्य न कारणं क्षितौ ॥ १६४ ॥ अस्मादृशः पापकृतो दुराशयाः, स्वकीयदेहस्य महासुखाशया । आरम्भजाजोऽसुमतामुपद्रवं, विधाय जीवन्ति मुधैव ये ध्रुवम् ॥ १६५ ॥ मनस्यधन्यस्य जिनेन्द्रशासनप्रवर्तनं भोगसतापिपासिनः । ममेदृशः कर्ममलीमसस्य, प्रौढाघजालाजमजूजकस्य ॥ १६६ ॥ ज्ञातोत्तमार्हद्वचनव्रजस्य, स्वामोहशल्याकुलितान्तरस्य । इहाजवन्मे परलोकदुःखदं, कीदृग्विरुद्धं चरितं हहोन्मदम् ॥ १६७ ॥ दध्यौ सुबन्धाविति यः प्रवर्तनं, चक्रेऽघशुध्यै मम पुण्यखण्डनम् । कृत्वा निजं तस्य न चेत्क्षमामहं, कुर्यां न मत् कोऽप्यधमस्तदान्वहम् ॥ १६८ ॥ प्रेत्येह ये केऽपि हि जन्तुसञ्चया, दुःखीकृता जन्मनि दुर्धिया मया । क्षमन्तु मह्यं जगतीह ते क्षमाम्यप्येष्वहं चेतसि संवहन् क्षमाः ॥ १६९ ॥ पापाधिकृत्यावलिरर्दकेन, स्वराज्यकार्येषु मयोत्सुकेन । या मीलिता पापविशारदेन, त्यक्ता त्रिधा साऽप्यधुना क्षणेन ॥ १७० ॥ यथा यथा क्रूरकरीषवह्निना, दंदह्यते स्मैष तनौ महामनाः । स्थूराणि कर्माणि

१ महाकमनेषु. २ पापाधिकृतयः पापोपकरणानि तेषां आवलिः.

ययुस्तथा तथा, स्वयं दधीनीव घटान्तरं मथा ॥ १७१ ॥ सद्भावनाभावितहृत्समस्कृतिं, स्मरन् प्रकुर्वन्निजपापधिक्कृतिम् । प्राप्तः समाधिं समजायताशु, ध्यानस्थितः प्रीतिपरः परासुः ॥ १७२ ॥ उत्पन्न उद्दामवपुर्महर्द्धिकः, स्वर्गे सुपर्वोऽज्ज्वल-कीर्तिवर्धकः । सुबन्धुमन्त्र्यप्यथ तस्य मृत्युना, नन्दं प्रपन्नोऽग इवोत्तमर्तुना ॥ १७३ ॥ नरेश्वराभ्यर्थिततल्लोकविश्रुतजिद्-रिगेहे स जगाम वेगतः । प्रविश्य वासौकसि चैकमुद्गतं, दृढं कपाटं स्फुटताल्लकोत्कटम् ॥ १७४ ॥ अस्तीह चाणक्य-रमोत्करस्थितिर्ध्यात्वेत्ययं पर्युत्सुकतारदृष्टिः । निष्कास्य पेटां स तदन्तरागतान्, जिघ्राय वासान् धृतगन्धसौरभान् ॥ १७५ ॥ ददर्श भूर्जे लिखितं च तत्फलं, बुबोध वासस्य गुणं ततः कलम् । जिघ्रापितो वासमनेन सेवकस्तत्प्रत्ययप्राप्तिकृते तदं-ककः ॥ १७६ ॥ समीरितः सद्विषयस्य सेवने, स श्राद्धदेवस्य यथा निकेतने । सर्वेषु शेषेष्वपि शस्तवस्तुषु, प्राप्तोऽमुना प्रत्यय उत्कयुक्तिषु ॥ १७७ ॥ हा हा मृतेनापि च मारितोऽस्म्यहं, तेनेति दुःखार्दितहृज्जंतस्फुटम् । तस्थौ वराकः स यतीव सर्वदा, स्वजीवितायोज्झितभोगसम्पदा ॥ १७८ ॥

॥ इति सुबन्धुचाणक्यदृष्टान्तः ॥

गोधूमशालियवकोद्रवकङ्गुमाषा, व्रीहिः कुलत्थतुवरीतिलराजमाषाः । वल्लः शणत्रिपुटकेक्षुमसूरमुद्गा, रालातसी च-णकचीनकराजमुद्गाः ॥ १ ॥ धान्यं चतुःसहितविंशतिभेदभाजि, स्याद्यावदत्र भरतान्तरितं विराजि । कृत्वैकतस्तदपि

१ नन्दराजमानन्दमिति वा पदच्छेदः, वृक्षपक्षे आनन्दं प्रफुल्लत्वम्. २ क्रियाविशेषणम्.

कोऽप्यखिलं स्वनिश्रं, प्रस्थेन सर्षपकृतेन करोति मिश्रम् ॥ २ ॥ शूर्पं विधाय जरती स्वकरेऽथ काऽपि, प्रस्थं पुनः सृजति सर्षपजं कदापि । धान्यासतः पृथगिमं किल पूर्वरीत्या, नो हारितं पुनरुपैति नृजन्म नीत्या ॥ ३ ॥

॥ इति धान्यदृष्टान्तः ॥

अष्टोत्तरस्तम्भसहस्रयुक्ता, कस्यापि भूपस्य सभाऽस्ति युक्ता । तत्राष्टसंयुक्तशतं समानां, स्तम्भाः पुनर्बिभ्रति कोणकानाम् ॥ १ ॥ तत्रानिशं तिष्ठति मेदिनीपस्तद्राज्यकाङ्क्ष्यस्ति सुतः प्रतीपः । दध्यौ स वृद्धं जनकं निहत्यादास्यामि राज्यं सहसा स्वगत्याः ॥ २ ॥ आलोचनं ज्ञातमिदं तदीयं, केनाप्यमात्येन न शोभनीयम् । तेनापि गत्वा क्षितिपस्य शिष्टं, ध्यातं नृपेणापि तदा हृदिष्टम् ॥ ३ ॥ लोभग्रहग्रस्तमनोऽन्तराणां, नैवास्त्यकर्तव्यमहो नराणाम् । किञ्चित्क्वचिन्निर्दयताधराणां, परोपघातप्रथितादराणाम् ॥ ४ ॥ कुर्यात्ततो नो कुलजात्यपेक्षां, हृत्प्रेम नो नापि कुकीर्त्यवेक्षाम् । लुब्धः करोत्येव बलादकार्यं, हन्याद्वयस्यं स्वजनं तथार्यम् ॥ ५ ॥ स्मृत्वेति राज्ञा कथितं सुताय, हन्ता न नो राज्यमिदं हृदा यः । द्यूतं स पित्रा विरचय्य जेता, यदा तदा राज्यमिहोपनेता ॥ ६ ॥ जयस्य रीतिं शृणु जोः क्रमागतां, दायस्तथैको भवतो ममास्तताम् । यदैककं पुत्र जयस्यहो त्वकं, पृथक् पृथक् स्तम्भसहस्रकोणकम् ॥ ७ ॥ एकेन चैव स्वकदायकेन, अष्टोत्तरं वारशतं कृतेन । राज्यं तदा भावि तवादितेयादेतज्जयेत्रो नृजनिः सुखेया ॥ ८ ॥

॥ इति द्यूतदृष्टान्तः ॥

एको वणिक् काञ्चनवस्तुराढ्यः, सद्रत्नराशिं परिरक्षमाणः । कोटीध्वजं तत्र निजार्थजन्ये, भ्रमन्ति गेहे वणिजस्तदन्ये

॥ १ ॥ बभ्राति नो स स्वगृहेऽथ तस्मिन्, शृङ्गे गते क्वापि पुरे परस्मिन् । विक्रीणिताम्यन्यपदोद्भवेभ्यः, पुत्रैर्वसून्यस्य तदा जनेभ्यः ॥ २ ॥ कोटिध्वजोऽस्माज्जिरपि प्रवच्यते, तदा कुशोत्था स्वगृहान्निषिध्यते । कृत्वेत्यथैते वणिजोऽगुरागतं, शृङ्गं विना स्वस्वपदे यथागतम् ॥ ३ ॥ सद्मायतौ स स्थविरोऽपि मण्यावलीमणाशं श्रुतवानपुण्यात् । कृत्वेति मङ्गलखताऽर्पणीया, निर्वासितास्तेन सुताः स्वकीयाः ॥ ४ ॥ पुत्राः सृजन्ति स्म परिभ्रमन्ते, सर्वत्र रत्नानि तु नो लभन्ते । साऽप्याप्यते रत्नवता सुरेभ्यः, पुंजन्म यातं न लभेन्महेभ्यः ॥ ५ ॥

॥ इति रत्नदृष्टान्तः ॥

स्वप्ने पुरा कार्पटिकेन केनचिद्रसं हि दृष्टं शशिमण्डलं क्वचित् । ऊचे स्वकानां सहचारिणां पुरस्तदा परेषां स जघन्युदाङ्कुरः ॥ १ ॥ तैर्निर्विचारैः कथितं कदुत्तरं, त्वं लप्स्यसे मण्डकमेकमुत्तरम् । लब्धो गृहस्थादनिकोत्सवेऽमुना, कश्चित्सखण्डः स कुबुद्धिकेतुना ॥ २ ॥ स्वप्नं तमेवैक्षत मूलदेवस्तत्रैव तस्यां निशि चारुदेवः । सुबुद्धिमांश्चिन्तितवानमायी, स्वप्नो न मे मण्डकमात्रदायी ॥ ३ ॥ व्याख्याविशेषादिव नूनमेतादृग्जातमेतस्य फलं सुचेताः । दध्यौ स कस्यापि पुरोऽस्मि वक्ता, स्वप्नं निजं स्वप्नविदोऽरिपक्षा ॥ ४ ॥ प्रसूनताम्बूलफलैः सपर्यामाधाय युक्तः शुभबुद्धितर्या । स्नात्वा ततः श्वेतपटं वसानः, प्रोचे पुरः स्वप्नविदोऽपमानः ॥ ५ ॥ तदग्रतः स्वप्नविदाह सस्मे, साम्राज्यलाभोऽस्ति तवाह्नि निःसमे । पुरेऽथ तस्मिन्नृपतिर्विपन्नः, सुतोज्झितः सारबलप्रपन्नः ॥ ६ ॥ निर्पद्विपछत्रतुरङ्गचामरादिपञ्चदिव्यानि नरा

१ निपः कलशः.

॥ २१० ॥

महत्तराः । मुदा तदा तत्र पुरेऽध्यवासयन्, हृदीप्सितं स्वीयममी असाधयन् ॥ ७ ॥ तैः पञ्चसङ्ख्यैरपि मूलदेवः, कृतः स दिव्यैः सहसा नृदेवः । पूर्वोदितः कार्पटिको व्यचिन्तयन्निशम्य तद्राज्यकथामथेति यत् ॥ ८ ॥ यदीदृशं स्वप्नमथो विलोकयाम्यहो कदाचिन्निजभाग्यवत्तया । व्याख्याप्य विद्वज्ञ्य लभेमि निर्भ्रमं, साम्राज्यमुर्व्यांस्तु तदा इतक्रमम् ॥ ९ ॥ ततः प्रनृत्युन्मदगोकुलानि, दध्यासये भ्राम्यति सोऽखिलानि । स्यान्मे शुभस्वप्नविलोकनं पुनस्तत्पानतो हीति कदाप्युपायिनः ॥ १० ॥ न दैवयोगात्कथमप्यवाप, स्वप्नं हि तादृक्षमसौ सपापः । तथा नरत्वं विगतं न लभ्यते, स्मारं[१]वद्दुर्लभमत्र सन्मतेः ॥ ११ ॥

॥ इति संक्षेपतो मूलदेवराजपुत्रस्वप्नफलकथानकम् ॥

पुरं विजातीन्द्रपुरं महत्तमं, धनेन धान्येन घनेन सत्तमम् । तत्रेन्द्रदत्तः समभून्महीपतिः, सुपर्वशालीव नवः शचीपतिः ॥ १ ॥ जाता वरेण्या वशवर्तिनीनां, द्वाविंशतिस्तस्य सुता जनीनाम् । एके जगुरन्त्येकवशा प्रसूतास्ते जज्ञिरे साधुजिरमणताः ॥ २ ॥ अथेन्द्रदत्तेन नियोगिपुत्री, धरावतीणेव सुरेन्द्रपुत्री । कदा विवाहावसरे परं सा, दृष्टा ततोऽमोच्यमुना रिरंसा ॥ ३ ॥ अभूदृतुस्नानवती सती सा, कदापि दृष्टा स्वदृशा महीशा । रत्या[२] ममाऽमात्यगृहोपरिष्टात्ततोऽनुगाः कस्य सुतेति पृष्टाः ॥ ४ ॥ तैरुक्तमेषा युवती महीनाकृतादरा राजति तावकीना । एकां तया साकमथेन्दुकान्तां, ततः स भूपोऽप्युषितोऽस्वां ताम् ॥ ५ ॥ तदोदरेऽस्या उदियाय गर्भः, प्राक्दूल्लपोऽरण्यमुवीव दर्भः । नियोगिनाऽऽ-

१ चिन्तामणि रत्नवत्. २ हे पृथ्वीपते.

ख्यापि पुरेति तस्या, ज्ञाप्या त्वया गर्भभवा समस्या ॥ ६ ॥ तया मुहूर्ते च दिनं स्वपित्रे, न्यवेदि तेनेदमलेखि पत्रे । नृपोक्त्यभिज्ञानमुखं रहस्यं, मेधाविना तत्र च कुर्निरस्यम् ॥ ७ ॥ दिनेषु पूर्णेषु सुतोऽपि जज्ञे, चत्वार आसंस्तनयास्तदन्ये । दासीभवाः पर्वतकोऽग्निकश्चान्यः सागरो बाहुलकश्च पश्चात् ॥ ८ ॥ नाम्ना सुतोऽभूत्स सुरेन्द्रदत्तः, प्रासाष्टवर्षो गुरुभक्तिचित्तः । पित्रा कलाचार्यमथोपनीतः, कलोच्चयं शिक्षितवान् विनीतः ॥ ९ ॥ आर्यो यदा शिक्षयति स्म गानालेख्यादिकाः सद्गणितप्रधानाः । कला अमूस्तर्हि नरेन्द्रपुत्रास्तस्यैव विघ्नं प्रथयन्त्यमित्राः ॥ १० ॥ न मन्यते तत्कृतमन्तरायं, स मन्त्रिसूः स्वं त्वधिकृत्य कायम् । कथं कथञ्चित्स्वगुरुप्रणीताः, सद्बुद्धिना तेन कला गृहीताः ॥ ११ ॥ द्वाविंशतिर्नृपसुताः कलोदं, ते ग्राह्यमाणा इव क्षुधदोहम् । गुरुं कुवाक्यैरपि तर्जयन्ति, क्षेत्रे प्रहारव्यथितं सृजन्ति ॥ १२ ॥ गुरुर्यदा तांस्तुदति स्थलीकानेत्य प्रसून्यः कथयन्त्यलीकाः । आर्य तदैतास्तु पराभवन्ति, स्त्रीणां न पुत्राः सुखभा भवन्ति ॥ १३ ॥ अमूदृशास्तेऽपि च तस्थिवांसो, जाड्याश्रिता वा किरणाः सुधांशोः । काचित्कला तत्र न शिक्षिता तैरुरीकृतोद्दामविवेकघातैः ॥ १४ ॥ इतोऽस्ति राजा मथुरानगर्यां, जिताद्यशत्रुर्जितदेवपुर्याम् । नाम्नाऽभवन्निर्वृतिरस्य पुत्री, सालङ्कृती रूपरमाधरित्री ॥ १५ ॥ गताऽन्यदा सा पितृपर्षदन्ता, राज्ञा न्यगादीति तदा समन्तात् । वरः सुते यो हृदि रोचतेऽद्य, त्वया स मह्यं सहसा निवेद्यः ॥ १६ ॥ तयाऽन्यधायीति तदात्यसूयापरो रिपौ यः सुभटश्च भूयात् । वामेऽक्षिणि यो विध्यति तात राधां, भर्ता स शोभां विदधात्यगाधाम् ॥ १७ ॥ वाक्यात्पितुः साऽथ समग्रसामग्रीतश्च-

१ देहे. २ पितृसभान्तः.

चाखेन्द्रपुराय नाम । श्रुत्वेन्द्रदत्तक्षितिपस्य दारकान्, भूयस्तरानद्भुतरूपधारकान् ॥ १८ ॥ वृत्तं विदित्वेदमथेन्द्रदत्तः,
क्षणेन दध्यौ स न कोऽपि मत्तः । राजाऽपरो लष्टतरोऽस्त्ययेनं, स्वयंवरा मत्सुरमाप येन ॥ १९ ॥ आकारितास्तेन समग्र-
भूपास्तदा स्वशोभाभ्रततावनूंपाः । महाविभूत्या समुपेयिवांसः, पुराद्बहिस्तेऽप्यथ तस्थिवांसः ॥ २० ॥ चक्रे पुरं तेन ध्वज-
स्पताकं, वनं यथा फुल्लसल्लताकम् । रङ्गादिमो मण्डप एक उच्चः, कृतो बहिर्निर्मितचित्तमुच्च ॥ २१ ॥ कृताष्टचक्रोपरि
तत्र धीतुल्यकैकतोऽहेऽद्भुतदायिनी तु । वेध्येपुत्रा वामकनीनिकायां, साऽधोमुखैर्धन्विजनैः सजाताम् ॥ २२ ॥ संनह्य
साकं स्वसुतैः स निर्ययौ, भूपो बही राजसुताऽप्युपाययौ । स्वयंवराखङ्कृतिसङ्गताङ्गी, वरेण्यलावण्यमयी कृशाङ्गी ॥२३॥
स्वस्वास्पदेऽस्थात् क्षितिभृत्कलापस्तथाऽन्यलोकोऽपि मनस्यपापः । स्वयंवरस्तादृगभूदमुष्या, यादृग्बभौ द्रौपदिकाम-
हिष्याः ॥ २४ ॥ श्रीमालिनामा प्रथमोऽङ्गजातः, प्रोक्तस्तदा भूमिभुजा कृपातः । विन्ध्यक्षिप तैलप्रतिबिम्बितामिमां,
पाञ्चालिकां लाहि सुतां सैराज्यमाम् ॥ २५ ॥ ततोऽकृताभ्यासविधिः कलादौ, सोऽप्युत्थितः स्वावबनाम्य पादौ । धनु-
र्गृहीतुं न परं शशाक, द्विजो यथा हंसमतं बलाकः ॥ २६ ॥ आत्तं करे तत्कथमप्यनेन, यतस्ततो यात्विति कम्पितेन ।
व्यमोचि बाणः फलभारभुग्नः, शाखीव भग्नः स च मध्यभग्नः ॥ २७ ॥ त्रिद्व्येकसङ्ख्यान्यरकान्तराणि, स्पृष्ट्वा शरास्तत्र
महत्तराणि । नृणामभज्यन्त बहिश्च केषांचित्त्रिःपतन्ति स्म ततः परेषाम् ॥ २८ ॥ ततो व्यधात्सोऽधृतिमेवमुर्वीपतिर्यदे-
भिर्खंपितोऽस्मि गर्वी । आख्याम्यमात्येन किमादधासि, स्वामिन्मुखे श्यामलतामिवासिः ॥ २९ ॥ राजाऽऽह पुत्रैरधम-

१ वेगेन. २ मेषः. ३ निर्मिता चित्तस्य मुद् हर्षो येन सः. ४ सह राज्येन मा लक्ष्मीः सराज्यमा ताम्.

प्रधानः, कृतोऽहमेतै रचितापमानः । मन्त्र्यन्यथान्मामकपुत्रिकाद्यः, सुतोऽस्ति तेऽन्योऽपि यसत्कथाद्यः ॥ ३० ॥
सोऽस्ति क्षमो वेधविधेर्विधाने, राज्ञोऽप्यभिज्ञानमवाचि जाने: । आकारितो मङ्क्षु सुरेन्द्रदत्तः, क्ष्मापेण हृष्टेन तदाऽऽक्र-
चित्तः ॥ ३१ ॥ आश्लिष्य चोक्तं सुत पुत्रिकादृग्भिदाऽष्टचक्राण्यवभिद्य तादृक् । स्वयंवराराज्यरमाऽप्यजेया, त्वयाऽ-
धुनाऽस्मीयकरेऽभ्युपेया ॥ ३२ ॥ वचस्तथेति प्रतिपद्य नन्तुः स्वरूपनिर्भर्त्सितमत्स्यकेतुः । ततः कुमारः स्वकरे निनाय,
स्थाने स्थिरीभूय धनुर्जयाय ॥ ३३ ॥ चत्वार एतत्सविधे च चेटकाः, स्थिताश्चतुर्दिक्षु संखड्गखेटकाः । तत्पार्श्वयोरप्यु-
भयोः स्वपाणौ, स्थितौ भटौ द्वौ जयकृत्कृपाणौ ॥ ३४ ॥ भ्रष्टः कचिद्यद्यधिकृत्य लक्ष्यं, छेद्यं तदा त्वच्छिर एव दक्षम् ।
वदन्नुपाध्याय इति स्ववक्त्रे, भयं कुमाराय ददर्श वक्रे ॥ ३५ ॥ द्वाविंशतिस्तेऽपि तदा कुमारा, उच्छृङ्खलवाचः स वद-
न्त्यसाराः । विध्यत्वसौ मेति बलाद्वदन्तः, कुर्वन्ति विघ्नं च मिथो हसन्तः ॥ ३६ ॥ भटद्वयं तद्भृतिभुक् चतुष्टयं,
द्वाविंशतिं क्ष्मापतनूरुहामयम् । कुमार एवागणयंश्च जानन्नथाष्टचक्रान्तरमेकतानः ॥ ३७ ॥ तस्मिन् शरव्ये विनिवि-
ष्टदृष्टिः, स्थानेऽन्यतश्चाकृततत्स्वदृष्टिः । पाञ्चालिकां वामदृशि प्रवीणः, शराञ्जनान्तर्बिभिदेऽस्थिरीणः ॥३८॥ उत्कृष्टशब्दैः
किल साधुकारं, चक्रुर्जनास्तस्य तदाऽनिवारम् । कन्यां स धन्यां विधिनोपयेमे, सार्धं तया भोगसुखैश्च रेमे ॥३९॥ कर्तुं यथा
दुष्कर एष राधावेधो बुधस्यावगणय्य बाधाः । स जातु सिद्धिं लभते सुरेभ्यः, पुंजन्म भूयो न लभेन्मदेभ्यः ॥ ४० ॥

॥ इति सुरेन्द्रदत्तकथानकम् ॥

---

१ भयनाकुलः.

ह्रदोऽस्ति साहस्रिकयोजनाश्रितः, प्रपञ्चवान् शैवलमालिकावृतः । छिद्रं बभूवैकमथान्तरस्य, ग्रीवा ममौ यत्र च कच्छ-पस्य ॥ १ ॥ स कच्छपो वर्षशते व्यतीते, प्रसारयेत्स्वं चर्मणि सतीते । निर्गत्य तेन छिद्रा शिरोधिश्छिद्रे नक्षोधिपस्य-लताऽप्यबोधि ॥ २ ॥ तां पुष्पमालामिव चन्द्रिकाया, दृष्ट्वा गतो गोत्रजमालिकायाः । आकारणार्थं सहितस्तयाऽयं, प्राप्तः पुनस्तत्र निरन्तरायम् ॥ ३ ॥ दिशो दिशं नेत्रयुगेन पश्यँश्छिद्रं न तत्प्रेक्षितवाननवश्यम् । तदप्यसौ नो लभते सुरेभ्यः, पुंजन्म भूयो न लभेन्महेभ्यः ॥ ४ ॥

॥ इति चर्म (कच्छप) दृष्टान्तः प्रोक्तः ॥

प्रष्टं युगं प्राग्दिशि नीरराशेः, शम्याऽपतत्पश्चिमदिक्सकाशे । छिद्रे परिभ्रम्य युगस्य शम्या, विशेत्कदाऽपि स्वयमेव रम्या ॥ १ ॥ छिद्रेऽपि तत्रोर्मिमहासमीराहता पयःपूरचलच्छरीरा । साऽपि प्रवेशं लभते सुरेभ्यः, पुंजन्म भूयो न लभेन्महेभ्यः ॥ २ ॥

॥ इति युगशम्यादृष्टान्तो नवमः ॥

स्तम्भोऽभवत्कोऽप्यथ सोऽप्रमाणः, सुरेण चक्रे कणसात्पुराणः । खण्डास्तदीया अपि निर्विभागाः, कृताः समग्रा नलि-कादलागाः ॥ १ ॥ पश्चाद्ययौ मन्दरचूलिकायां, शयालुवत्कोमलतूलिकायाम् । अणूंस्तदीयान् सकलान् बलेन, पृथक् पृथक् फूत्कृतवान्मुखेन ॥ २ ॥ कश्चित् पुनः स्तम्भमिमं महिष्ठं, दिशो दिशं चूर्णनतः प्रणष्टम् । करोति तेभ्यः परमाणु-कभ्यः, पुंजन्म भूयो न लभेन्महेभ्यः ॥ ३ ॥

॥ इति स्तम्भदृष्टान्तो दशमः ॥

---

१ ग्रीवाम्. २ ग्रीवा.

नरभवोपरि दश दृष्टान्ताः प्रथमपदे समुद्भाविताः । अथ द्वितीयपदस्यायं परमार्थः—नृभवे प्राप्तेऽपि पवित्रं कुलं दुर्लभं । कुले प्राप्तेऽपि आर्यक्षेत्रं विना न धर्मप्राप्तिः । तत्राप्यार्यक्षेत्रे गुरुक्तं तत्त्वश्रवणं दुर्लभं । यदुक्तम्—" भूएसु जंगमत्तं तत्तो पंचिंदियत्तमुक्कोसं । तेसु वि य माणुसत्तं मणुअत्ते आरिओ देसो ॥ १ ॥ देसे कुलं पहाणं कुले पहाणे य जाइमुक्कोसा । तीइ वि रूवसमिद्धी रूवे विबलं पहाणयरं ॥ २ ॥ होइ बले वि य जीयं जीए वि पहाणयंति विन्नाणं । विन्नाणे सम्मत्तं सम्मत्ते सीलसंपत्ती ॥ ३ ॥ सीले खाइयभावो खाइयभावे य केवलं नाणं । केवलिए संपत्ते तत्तो परमक्खरो मुक्खो ॥ ४ ॥ पन्नरसंगो एसो संपन्नो मुक्खसाहणोवाओ । इत्थ बहू संपत्तं थोवं संपावियव्वं ते ॥ ५ ॥ " अथार्यक्षेत्राण्यमूनि—" मगहंगवंगकासीकलिंगकुसकोसलाकुसट्टा य । जंगलवच्छविदेहा पंचालसुरट्ठसंभुत्ता ॥ १ ॥ मलयत्थसिंधुचेइवयराष्ट्रदसन्नजंगवट्टा य । लाटा य सूरसेणा कुणाल तह केयई अद्धं ॥ २ ॥ जत्थ न जिणकल्लाणा न चक्किबलकेसवाण अवयारो । न य जिणधम्मपवित्ती सगजवणाई अणज्जा ते ॥ ३ ॥ " अथ गुरूक्तं साध्वधिकारे तत्त्वमिदमेव यत्साधुना क्रियाकलापसाधुनाऽत्यन्तमुपसर्गकारिण्यपि वैरिणि प्रकामक्षमाभाजा भाव्यं । यस्तु तद्विपरीतो भूत्वा भूयोऽपि प्रान्तेऽप्यक्षामतितिक्षां कक्षीकुरुते स संवराह्वयमुनिवत् कृतकृत्यः प्रसिध्यसिद्धिसौधमध्यमध्यास्ते । एतदुपरि श्रीसंवरमुनिदृष्टान्तो निदर्श्यते—

श्रीसंवराख्यो मुनिरुग्रचर्यः, कृतार्हदुक्तागमसत्सपर्यः । चक्रे स उत्तुङ्गगिरौ गरीयस्तपस्तनूत्सर्गवशाद्दरीयः ॥ १ ॥

१ क्रियाकलापेन साधुः सुंदरस्तेन.

॥ २१३ ॥

U26

तुष्टाऽन्यदा शासनदेव्यमुष्मै, वचः कृतं कैश्चिदपीह शुष्मैः । ऊचे यदा कष्टमुपैति मुख्यं, कार्यं तदा मे स्मरणं सुखन्यम् ॥ २ ॥ अथो मुनिः पारणकाङ्क्षि जाते, ग्रामस्य मार्गे चलितः प्रजाते । एकः समागाच्छकटः कुतश्चित्तत्सन्मुखं तत्र तदैव कश्चित् ॥ ३ ॥ मार्गं मुनिर्मुञ्चति नो तदानीं, यथा नरेन्द्रो निजराजधानीम् । न मन्यते शाकटिकस्य वाक्यं, यथाऽऽस्तिकः शासनमत्र शाक्यम् ॥ ४ ॥ रथात्समुत्तीर्य तदा तपोधनः, स ताडितो निर्मितमार्गरोधनः । तीव्रप्रहारैः प्रचुरैस्तनौ तथा, शीर्षेऽमुना शाकटिकेन सर्वथा ॥ ५ ॥ दण्डप्रहारैर्मुनिभिः स रोषाद्वेजितः सोऽपि निगृह्य दोषा । तयोर्मिथो युद्धविधौ पपात, क्षितौ स मासक्षपकः सघातः ॥ ६ ॥ आगात्स्मृता शासनदेवता नो, महान्धकूपेषु विनेव भानोः । गते पुनः शाकटिके प्रवासादुपागता शासनदेवता सा ॥ ७ ॥ साधुः समालापित एष सुर्या, त्वं केत्यवादीदथ साऽऽह वर्या । त्वत्सेविनी देव्यहमेवमुक्तिं, निशम्य स प्राह मुनिः कुयुक्तिम् ॥ ८ ॥ पापे यदाऽस्मारि मया स्वकार्ये, किं नागता तत्र भवत्यनार्ये । किं साम्प्रतं दर्शयसि स्वमास्यं, कृते विवाहे न विभाति हास्यम् ॥ ९ ॥ अयं मुनिर्वा पशुपाल एष, प्रोचे सुरी नापि मया विशेषः । द्वयोस्तदानीं सरुषोः कथञ्चिन्मयापि तत्रोपकृतं न किञ्चित् ॥ १० ॥ यत्कोकिलानां स्वर एव रूपं, पतिव्रतात्वं वनितासु रूपम् । विद्या कुलीनस्य नरस्य रूपं, क्षमैव साधोः शुभकारि रूपम् ॥ ११ ॥ कोपः कुटुम्बस्य करोति हानिं, कोपश्च दुःखस्य ददाति खानिम् । कोपो भवेद्दुर्गतिमार्गसार्थः, कोपान्मनुष्यस्य भवोऽप्यपार्थः

१ तेजोभिः

॥ १२ ॥ अन्तर्दधे शासनदेवतेयं, प्रबोध्य तं संवरनामधेयम् । तप्त्वा तपः सोऽपि च भूरिकालं, प्रान्ते शिवं साधु-रगाद्विशालम् ॥ १३ ॥

॥ इति श्रीसंवराह्वयमुनीश्वरकथा ॥

अथैतस्यैव काव्यस्य तुर्यपदे " तुझं पमायायरणं न जुत्तं " इति यदुक्तं तत्र प्रमादोऽष्टप्रकारः—"पमाउय जिणिंदेहिं भणिओ अट्ठभेयओ । अन्नाणं १ संसओ २ चेव मिच्छानाणं ३ तहेवय ॥ १ ॥ रागो ४ दोसो ५ मइब्भंसो ६ धम्मम्मि य अणायरो ७ । जोगाणं दुप्पणीहाणं ८ अट्ठहा वज्जियव्वउ ॥ २ ॥" इति । इतिकारणात्प्रमादः अज्ञानरूपः । स यथा श्रीस्थूलभद्रमुनिना स्थानत्रये कृतस्तथाऽन्यैर्धीधनैः साधुभिः "समयं गोयम मा पमायए" इति श्रीवीरवचश्चित्ते संस्मृत्य कर्हिचिन्न कार्यः । प्राणी तावत्प्रमादे एकान्तनिमग्न एवास्ति । ये त्वप्रमादिनस्त एव स्वकार्यसाधका दुःखबाधकाश्च स्युः । अथ प्रमादाचरणस्थानज्ञापने स्थूलभद्रदृष्टान्त उच्यते—

जगत्प्रसिद्धः प्रविभाति नन्दः, क्षितीश्वरः कीर्तिलतैककन्दः । मन्त्रिप्रधानः शकटाल आसीत्तस्योत्तमः पाटलिपुत्रवासी ॥ १ ॥ समुल्लसत्कल्पकवंशकेतुर्मेधाचतुष्कोपचयैकहेतुः । आसीत्स दुर्नीतिविभेदकारी, श्रीनन्दराज्यप्रथितोऽधिकारी ॥२॥ श्रीस्थूलभद्रस्तनयः प्रधानस्ततोऽपरोऽभूत्सिरियाभिधानः । जक्षादिकाः सद्गुणरूपवत्यः, पुत्र्योऽभवन् सप्त गृहेऽस्य सत्यः ॥ ३ ॥ जक्षा द्वितीयाऽजनि जक्षदिन्ना, भूता तुरीयाऽपि च भूतदिन्ना । सेणाऽभिधाना प्रबभूव वेणा, षष्ठी सुता सप्तमिका च रेणा ॥ ४ ॥ गाथापदश्लोकसमूह एकद्व्यादिकोक्तिक्रमसातिरेकः । मुखे समायाति कुमारिकाणां, तासां

मनीषोदयधारिकाणाम् ॥ ५ ॥ जिनेन्द्रपूजागुरुपन्नमस्या शास्त्रार्थविज्ञानवृषप्रशस्याः । यत्राः प्रयान्ति स्म सुखेन तासां, सुवर्णसंकाशशरीरजासाम् ॥ ६ ॥ कविर्द्विजन्मा वररुच्यभिख्यस्तत्रैव वास्ते निवसन् सुदक्षः । अष्टोत्तरं काव्यशतं विरच्य क्ष्मापं सदा स्तौति नवं विशुद्धं ॥ ७ ॥ स्वकाव्यसंदर्भसुविलसितोऽविगानं, समीहते दातुमभीष्टदानम् । नृपः परं नो सग-भालसृष्टश्लाघां विना यच्छति तस्य तुष्टः ॥ ८ ॥ द्विजन्मना तेन ततः कलत्रं, मन्त्रीश्वरस्यास्य कृतं स्वमित्रम् । सत्पुष्प-दानादिभिरर्चयित्वा, मायां स्वचित्ते परिबृंध्य नूनम् ॥ ९ ॥ मन्त्रिस्त्रियोक्तं वद विप्र सत्यं, मया समं ते किमिहास्ति कृत्यम् । सोऽप्याह मन्त्री त्वयकैष कार्यः, स्तोता मम क्ष्मापपुरो विचार्य ॥ १० ॥ स्त्रियाऽपि तद्वाक्यमिदं प्रपन्नं, प्रोचे च काले सचिवं प्रसद्य । न श्लाघ्यसे किं द्विजमाह सोऽपि, किं स्तौति मिथ्यादृशमत्र कोऽपि ॥ ११ ॥ प्रपन्नवान् वाक्यमसौ निजायाः, निर्बन्धमावेद्य पुनः प्रियायाः । कृता प्रशंसा पठतस्तु तस्य, प्रत्यग्रकाव्यानि पुरो नृपस्य ॥ १२ ॥ अष्टाधिकं दापितवान्नरेशः, सुवर्णदीनारशतं द्विजेशः । सदेयती तस्य बभूव वृत्तिः, शक्या न जक्तुं भुवि कुप्रवृत्तिः ॥ १३ ॥ अमात्यमात्येन पुनर्नृपस्य, द्युम्नक्षयं वीक्ष्य वृथा किमस्य । प्रदीयते स्वं धनमाह भूपः, स्तुतस्त्वयैवैष कुबुद्धि-कूपः ॥ १४ ॥ मन्त्र्याह देवान्यकृतैर्भवन्तं, संस्तौति काव्यैरयमर्थवन्तम् । ज्ञातं पुरा नास्य मयाऽपि वि(वृ)त्तं, राजाह सत्यं किमिदं कुवृत्तम् ॥ १५ ॥ ऊचे पुनर्मन्त्रिवरस्तदेति, द्विजोक्तमेतत्सकलं समेति । मुखाम्बुजे मामक कन्यकानां, प्रज्ञान्विता सप्तकसप्तकानाम् ॥ १६ ॥ अथैष विप्रः समये नृपाग्रतः, स्वकाव्यमालाकथनार्थमागतः । धृता यवन्यन्तरिताः स्वपुत्रि-

१ अनिन्द्यम्.

कास्तदा त्वमात्येन सुयुक्तिपत्रिकाः ॥ १७ ॥ आकर्ण्य वाचं तमथैकवारं, द्विजोदितं नूतनकाव्यवारम् । कृत्वा मुखाधीतमुवाच यक्षा, श्रीनन्दभूपाग्रपुरः सुशिष्या ॥ १८ ॥ श्रुत्वा द्विजेनोच्चरितं च यक्षया, द्वितीयवारं किल यक्षदिन्नया । उक्तं नृपाग्रे क्रमतस्तृतीयया, तुरीययैवं किल यावदन्त्यया ॥ १९ ॥ ततोऽधिकक्रोधधरेण राज्ञा, प्रदापिता तस्य सभाऽगमाज्ञा । पश्चात्स गङ्गापयसोऽन्तराले, यन्त्रप्रयोगं सृजति स्म काले ॥ २० ॥ दीनारमालां निशि तत्र दृष्ट्वा, संस्थापयत्येष जले प्रविश्य । आहत्य यन्त्रं चरणद्वयेन, प्रातः पुनर्याति नुतिच्छलेन ॥ २१ ॥ लोकाग्रतो वक्ति नुतिप्रसङ्गात्तुष्टा धनं मे प्रददाति गङ्गा । प्रोक्तं पुरस्तात्सचिवस्य सम्यक्कालान्तरे भूपतिना निशम्य ॥ २२ ॥ मन्त्र्यूचिवांश्चेन्मम राति दृष्टौ, गङ्गा तदा सत्यमिदं न पृष्ठौ । विलोकयिष्याम इदं हि कल्ये, राज्ञा प्रपन्नं कुतुकेऽत्यतुल्ये ॥ २३ ॥ नियोगिना प्रत्ययितो मनुष्यः सन्ध्याक्षणेऽजाण्यथ लब्धलक्ष्यः । प्रच्छन्नमास्थाय विलोकनीयं, वृत्तं द्विजस्याम्बुनि निन्दनीयम् ॥ २४ ॥ संस्थापयत्यम्बुनि यद्द्विजन्मेच्छया त्वमानीय प्रदेहि तस्मै । तेनापि गत्वा जगृहेऽस्य दीनाराणां ततः पोट्टलिकाऽतिपीना ॥२५॥ एत्य प्रभाते नरपत्यमात्यौ, तत्र द्विजं पश्यत एव जात्यौ । द्विजोऽपि गङ्गाम्बुभरे सुखेन, प्राविक्षदीनां कलयन्मुखेन ॥ २६ ॥ प्रान्ते स्तुतेर्यन्त्रमिदं पदाभ्यां, संघट्टयामास मुहुः कराभ्याम् । दत्ते न किञ्चित्स ततो विलक्षः, पुरो जनानामभवत्सलक्षः ॥ २७ ॥ राजावदत्येष तु दुष्टकुम्भीनसोपमो बकतयाऽतिदम्भी । स्वाचारदारूत्करधूमकेतुर्व्यलीककीर्तिर्नगरान्तरेषु ॥ २८ ॥ स्वयं नृपाग्रे सचिवेन चाविष्कृतं तदीयं धनमप्रभावि । राजादिलोकस्तमथो जहास, रुरोष मन्त्रिण्यथ विप्रपाशः ॥ २९ ॥

430

एवंच विप्रवादः ॥ २९ ॥

चिन्तयति च—

समाहृतं यच्चरणेन पुंसां, मूर्धानमारुह्य ददाति खिन्नाम् । मध्यस्थतां संदधतोऽपमाने, वरं मनुष्यादज आसहानेः ॥३०॥ स च्छिद्रमालोकयितुं प्रवृत्तस्तन्मन्त्रिणो दोषभरैरकृत्तः । मन्त्र्यन्यदाऽसौ सिरियाविवाहं, विधातुमुत्कः कुशलाम्बुवाहम् ॥३१॥ नरेन्द्रदेयानि घनायुधानि, छन्नं गृहे कारयतीप्सितानि । एतद्विरावर्जितमन्त्रिदास्या, प्रोक्तं द्विजायार्जिकदारुवास्या ॥ ३२ ॥ प्राप्तच्छलस्तत्र तदा द्विजातिस्त्रिके चतुष्केऽध्वनि मत्सरातिः । शिशूनिदं पाठयति स्वतस्तु, दिष्टो ददन्मोदकमुख्यवस्तु ॥३३॥ किञ्चिज्जनः सम्प्रति वेत्ति नासौ, मन्त्र्येष यन्नन्दनृपे परासौ । कृते सति स्वं सिरियाङ्गजातं, राज्येऽस्ति संस्थापयिता धिया तम् ॥ ३४ ॥ एहु लोय नवि जाणइ जं सिगडाल करिस्सइ । नंदराय मारेविकरि सिरियउ रज्जि ठविस्सइ ॥ ३५ ॥ एतच्छ्रुतं क्वापि महीधवेन, प्रेक्षापितं मन्त्रिगृहं जवेन । व्यलोकि तत्रायुधचक्रवालं, निष्पद्यमानं चरकैः प्रजालम् ॥ ३६ ॥ उक्तं च तैर्भूपतयेऽथ नन्दः, पराङ्मुखीभूय रुषातिमन्दः । तस्थौ सभायां सति पादलग्ने, सेवागते मन्त्रिणि भक्त्यभग्ने ॥ ३७ ॥ यतः—मन्तास्म्यदो विश्वसनं न राजा दर्वीकरालीकुटिलत्वभाजाम् । निध्यायितं कूपकसन्निकर्षे, विश्वस्य चैतत् सति मुत्प्रकर्षे ॥ ३८ ॥ मन्त्री स्मरन्नस्ति वधे स्ववश्यमवाप्तकालस्य ममैककस्य । भूपादतोऽमुष्य कुटुम्बकस्य, क्षयान्मृतिः स्यान्न हि मामकस्य ॥ ३९ ॥ विज्ञाय नन्दं कुपितं निशान्ते, समेत्य मन्त्री प्रमदाद्युपान्ते । जगाद पुत्रं सिरियाभिधानं, नाहं मरिष्यामि यदि प्रधानम् ॥ ४० ॥ तदा हनिष्यत्यधिपोऽत्र श्रीमान्स्वकान्मनुष्यान्

१ कमिकः कामुकः. २ प्रेक्षाशब्दात् नामधातो कर्मणि भूतकृदन्तम्.

सकलाननीमान् । तस्मादहं वत्स गुणातिकष्ट, त्वया निपात्यः क्षितिपाङ्घ्रिकूपः ॥ ४१ ॥ श्रुत्वेदमाक्रन्दमसौ ततान, प्रोचे च वंशस्य एकतानः । किं तात जातोऽहमिहाकुलीनस्त्वं येन मामादिशसीत्यदीनः ॥ ४२ ॥ कुलोपसर्गस्य बलिं प्रदेहि, त्वं तात मामेव मृतं विधेहि । नृपाय एवं गदिते पिताऽऽह, त्वं नो कुलध्वंसकृतावगाहः ॥ ४३ ॥ कुलद्वयस्यान्तक-रोऽसि किं तु, स्यास्त्वं विपायेति सुतापमन्तुः । अथाह पुत्रो भवतात्तु यत्तद्भावी परं वप्तृवधो न मत्तः ॥ ४४ ॥ मन्त्र्याह

सोऽहं विषसङ्कटेन, स्वं मारयिष्यामि सुत द्रुतेन । त्वयि विपन्नस्य ममैव बाह्यवृत्त्यै । विपत्त्यै ह्यसिरत्र बाह्यः ॥ ४५ ॥ नाक्रन्दकालोऽस्त्यधुना महीयानाज्ञा गुरूणां तु न लङ्घनीया । रक्ष स्वकीयं कुलमापदन्धोर्मा तारयोद्दामककीर्तिसिन्धोः ॥ ४६ ॥ द्वीप्येकतोऽम्भोभृतसिन्धुरन्यतस्तथैकतोऽन्धुर्दववह्निरन्यतः । व्योम्येकतः कण्टकराशिरन्यतः, सुतोऽविदत्स-ङ्कट एष मेऽद्भुतः ॥ ४७ ॥ यदेकतो मे गुरुशासनातिक्रमोऽन्यतो वप्तृवधो विजाति । स्वहत्यया चाव्ययशोऽपि मेऽति-प्रौढं तमोऽस्मै फलितं किलेति ॥ ४८ ॥ दिवानिशं नन्दनृपाङ्गरक्षकः, स्वतातवाचा स्थगितश्रुतिद्विकः । स मन्त्रिसूनु-र्नयनस्रवज्जलः, शुशोच मालिन्यजितोग्रकज्जलः ॥ ४९ ॥ स्वकीयसूनोः पुनरप्यनेन, प्रोक्तं तदा मन्त्रिमहत्तमेन । वध्यो-ऽहमीशाङ्घ्रिपुरोऽपकूटस्त्वयापशङ्कं श्रितकालकूटः ॥ ५० ॥ आबालवृद्धार्दनशङ्कितेन, प्रतिश्रुतं तत्सिरियाभिधेन । पुत्रेण पित्राऽपि मिथो विमृश्य, समागतं पर्षदि भूधनस्य ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वा तमन्याभिमुखः समाजासीनोऽतिरोषादभवत्स राजा । पार्श्वे स्थितो मन्त्र्युचितं वचः स्वं, द्विस्त्रिः प्रयुङ्क्ते स्म धनीव स स्वम् ॥ ५२ ॥ न जल्पितं भूपतिनाऽप्यनेन, नतं पुरो-

१ हे वत्स. २ आपदूपकूपात्. ३ कूपः.

॥ २१६ ॥

भूय च धीसखेन । तथैव पादोः पतितस्य नेतुश्छिन्नं शिरोऽनेन पितुर्विजेतुः ॥५३॥ चित्ते पुनश्चिन्तयतीति हा रे, बखा-त्त्वयाऽहं विषयो दयारेः । किं कारितोऽस्म्यत्र नमाथवा तं, मतो न हृत् किं स्फुटितं स्वतातम् ॥ ५४ ॥ हा हा किमा-कार्यमिदं प्रजल्पन्नित्युत्थितो राड्कुद्धचण्डिकल्पः । तदाऽस्यथामन्त्रिसुनः स्वदेवं, वृथाऽऽकुलत्वेन तवालमेवम् ॥ ५५ ॥ स्फुरद्दुराचारविकारकत्वात्त्वच्छासनातिक्रमकारकत्वात् । स्तोकं मयाऽमुष्य कृतं तदेतत्कार्यां मनागप्यधृतिर्न नेतः ॥५६॥ त्यक्त्वा समग्रं स्वजनस्य कार्यं, कुर्वन्ति भृत्या निजनाथकार्यम् । किमन्यथा चञ्चलरागवन्तः, शक्याः समाराद्धुमिनो भवन्तः ॥ ५७ ॥ वामो भवेद्यस्तव देव नित्यं, न तेन पित्राऽपि ममास्ति कृत्यम् । तदा च राज्ञाऽवसितं कुलोकः, किम-न्यथा मन्त्रयति कुदोकः ॥ ५८ ॥ किं त्वेष विप्रप्रथितोऽस्ति दम्भः, सोऽहं कुकर्मा विषमिश्रकुम्भः । येनेदृशं भुव्यवमृ-ष्टकार्यं, विनिर्मितं सम्प्रति दुर्निवार्यम् ॥ ५९ ॥ तन्मन्त्रिपट्टे यदि मन्त्रिपुत्रः, संस्थाप्यते तर्ह्यभिराममत्र । ततः स राज्ञा भणितस्त्यज त्वंस्वास्थ्यं निजं मन्त्रिपदं भजस्व ॥ ६० ॥ उक्तं ततस्तेन ममास्ति वृद्धः, श्रीस्थूलभद्रः सहजः प्रसिद्धः । पण्याङ्गनामन्दिरमाश्रितस्य, क्रान्ताः समा द्वादश देव तस्य ॥ ६१ ॥ प्रदीयतां मन्त्रिपदं तु तस्मा, आकारितः स प्रभु-णाऽप्यकस्मात् । क्रमागतं मन्त्रिपदं गृहाण, त्वमेवमुक्ते स पुनर्बभाण ॥ ६२ ॥ विचिन्तयामीत्यमुना प्रजल्पिते, प्रोचे नृपोऽशोकवने व्रजोचिते । विचिन्तयैकान्ततयेत्यथागतः, श्रीस्थूलभद्रोऽपि वने शुभाश्रितः ॥ ६३ ॥ दध्यावहो भोग-रसप्रचारिणां राज्याधिकारोत्सुकचित्तधारिणाम् । नृणाममात्यत्वमनर्थकारकं, संसेवितं राति विशिष्टनारकम् ॥ ६४ ॥

१ स्वामिनः. २ क्रोधगृहरूपः. ३ सुतरामस्वास्थ्यं.

दुःखप्रदाः स्युर्विषयाः सदाऽमी, एतत्कृते को विजहाति कामी । सुदुर्लभं प्राप्तमिदं नरत्वं, विधाय संसारसुखे ममत्वम् ॥ ६५ ॥ नानाजनुःसङ्कुरुजङ्गचन्ये, दुर्वारसंसारवनेऽत्यगम्ये । लब्धे नरत्वेऽल्पसुखोद्यतेन, क्रीतेव कोट्यत्र वराटकेन ॥ ६६ ॥ निषेवितं वह्निशिखाकरालं, विलोक्यमानं यदि वेन्द्रजालम् । स्याद्द्यूतवद्धारि च रम्यभाणं, स्त्रीसेवनं चारु निवार्यमाणम् ॥ ६७ ॥ न ज्ञायते स्त्री घटिता विधात्रा, कीदृग्विधैरेव दलैः प्रमात्रा । यस्तत्र रागी रतिमादधाति, दुः-खानि सौख्यस्य कृते स दाति ॥ ६८ ॥ न रज्यते यो विषये कथञ्चित्तत्कामनं यः कुरुते न किञ्चित् । भवेत्तदङ्गे सततं समाधिर्नाविर्भवत्येव रुजाद्युपाधिः ॥ ६९ ॥ विमुच्य तद्भोगमहाविलासं, तावत्क्षणोम्युत्कटमोहपाशम् । यावन्नजाराराक्ष-सिका मदङ्गं. न निर्मिमीते कृतशौर्यभङ्गम् ॥ ७० ॥ यावद्दशत्येष न रुग्भुजङ्गस्तावद्विधेयः सुकृतप्रसङ्गः । जीवोऽस्ति कस्येऽद्य कृतप्रयाणः, पान्थेन तुल्यो जरसा पुराणः ॥ ७१ ॥ ध्यात्वेति शीर्षेऽकृत पञ्चमुष्टिकं, लोचं क्षणान्निर्मितपुण्य-पुष्टिकम् । धर्मध्वजं सोऽमलरत्नकम्बलं, छित्वा व्यधात् स्वं परलोकशम्बलम् ॥ ७२ ॥ आगत्य पार्श्वे नरनायकस्य, प्रोवाच धर्माशिषमेव तस्य । एतन्मया चिन्तितमेवमुक्ते, नृपोऽवदच्चार्विदमासमुक्ते ॥ ७३ ॥ यावद्बहिर्निर्गतवान्मुनीशः, स्वारक्षकांस्तावदवक् क्षितीशः । विलोकनीयं कपटेन यायान्न वाऽसकौ धाम्नि पणाङ्गनायाः ॥ ७४ ॥ पश्यत्सु तेष्वेष मृतात्कलेवरादास्यं पिधायापसरेत् पथान्तरा । यथा जनः सोऽपि मुनिः पणाङ्गनागृहात्तथा दूरमगान्महामनाः ॥ ७५ ॥ तैर्भूधनाग्रे कथितं तथैव, क्ष्मापोऽपि तुष्टाव मुनिं तदैव । कृतश्च मन्त्री सिरियाभिधानः, श्रीस्थूलभद्रोऽथ शुभावधानः

१ आद्य मुक्तिर्निर्लोभता येन तत्संबोधनं.

५३५

॥ ७६ ॥ संभूतिपूर्वविजयस्य गुरोरुपान्ते, जेजे व्रतं च सिरियाख्य इतोऽर्थ्यवान्ते । कोश्याभिधप्रकटपण्यवधूगृहेऽति-
प्रेम्णा निजस्य सहजस्य सदा समेति ॥ ७७ ॥ सा स्थूलभद्रे गणिकाऽस्ति रक्ता, नान्यं जनं वाञ्छति रागपृक्ता । कोश्या-
भगिन्यस्त्यथ योपकोश्या, कुर्यात्प्रवेशं स गृहे द्विजोऽस्याः ॥ ७८ ॥ पश्यंश्छलं मन्त्रिसुतो द्विजातेः, स भ्रातृजायामवद-
च्च तां । प्राप्ता वधे भ्रातुरथो विमुक्तिं, द्विजादमुष्मात् पितृजीवमुक्तिम् ॥ ७९ ॥ कार्यं तथाऽयं तु यथा मदिष्टां,
पिबेत्तवेयं भगिनी कनिष्ठाम् । गत्वाऽवदत्स्वं सुरयाऽतिमत्ता, द्विजस्त्वमत्तः कथमेकहृत्ता ॥ ८० ॥ अथ त्वया कारयि-
तव्यमस्य, स्वसः सुरापानमिदं द्विजस्य । तयाऽपि विप्रो जगदे यदाऽयं, नेच्छेत्तदा साऽस्य वजाण सायम् ॥ ८१ ॥ सुतं
त्वया मेऽद्य स तद्वियोगं, सोढुं समर्थो न जरीव रोगम् । चन्द्रप्रभायाः कृतवांश्च पानं, विन्द्याज्जनः क्षीरमिति प्रधानम्
॥ ८२ ॥ तन्मन्त्रिसूनोः कथितं च कोश्यया, राजाऽन्यदोचे सिरियाख्यमिच्छया । हितः पिताऽऽसीत्तव मे तदा पुनः,
कुकर्म तत्प्राह स मद्यपानिनः ॥ ८३ ॥ राजाऽऽह किं तेन सुराऽपि पीयते, स प्रोचिवान् सत्यमिदं विधीयते । कस्या-
प्यदाभावितमुत्पलं करे, देयं द्विजस्येति निगद्य पित्ररेः ॥ ८४ ॥ सभासमाकारितवाग्भवस्य, प्रदायि तेनावसरेऽधमस्य ।
आघ्राय तद्वान्तमनेन निन्द्यं, भृङ्गारमध्येऽखिलमेव मद्यम् ॥ ८५ ॥ सर्वत्र लोकान्तरवासैरीदः, स प्रापितः शोधिमघा-
वद्भिदः । त्रपुवह्निना पायित एव तप्तं, पञ्चत्वमाप्तोऽधिककष्टविसम् ॥ ८६ ॥ श्रीस्थूलभद्रो गुरुसन्निधाने, क्षीनस्तपः-
कर्मणि चासमाने । विहारकृत्पाटलिपुत्रमागात्त्रयोऽपरे सन्त्यनगारनागाः ॥ ८७ ॥ अङ्गीकृतास्तैर्विविधा अभिग्रहाः,

---

१ मदिराम्. २ रीढाऽक्षा. ३ पापयुक्तः. ४ मुनिश्रेष्ठाः. 435

समाश्रितैकेन महाहरेर्गुहा । तमीक्ष्य शान्तिं स चचार केसरी, प्राप्तस्तदन्योऽहिबिलं च संवरी ॥ ८८ ॥ आलोक्य तं
दृष्टिविषः प्रशान्तः, कूपस्य चैकः फलकेऽतिदान्तः । तस्थौ च कोश्यागृहमाससाद, श्रीस्थूलभद्रो मुनिरप्रमादः ॥ ८९ ॥
ज्ञात्वेति तुष्टा गणिका परीषहैः, पराजितोऽत्रागत एष दुस्सहैः । प्रोक्तं च कुर्वे किमुवाच साधुः, स्थातुं प्रदेहि स्वबनेऽत्र
साधु ॥ ९० ॥ तथा कृते सा मणिहेममुक्तालङ्कारसंशोभितदेहयुक्ता । आगत्य लग्ना निशि चाटु कर्तुं, परं न शक्नोति
मनोऽस्य हर्तुम् ॥ ९१ ॥ ततः स्वभावाद्वरिवस्यति स्म, प्रबोधमेषोऽप्यनुतिष्ठति स्म । वार्धिः सरिद्भिर्दमुनाः समिद्भिः,
प्राणी न तुष्येद्विषयैर्महद्भिः ॥ ९२ ॥ निवासमासूत्र्य चिरं स्वबान्धवैर्विधाय तृप्तिं हृदयेप्सितैर्नवैः । प्रपालितं लालितम-
प्यनारतं, विमुच्य गन्तव्यमिदं वपुर्मतम् ॥ ९३ ॥ धान्यं धनं बन्धुजनोऽतिकाम्यः, पञ्चप्रकारा विषया महान्तः ।
त्याज्यं क्षणादेव वपुश्च दासास्तथापि दीर्घाऽस्ति विशां दुराशा ॥ ९४ ॥ श्रुत्वेति सा धर्मपथि व्रजन्ती, भूपालदत्तं मनुजं
भजन्ती । ब्रह्मव्रतं सम्प्रति पालयन्ती, सुश्राविका जातवती लसन्ती ॥९५॥ मासां चतुष्कं तदथोपवासी, यत्याययौ सिंहगु-
हाधिवासी । दैरोत्थितार्यैः समवाचि तस्य, स्यात्स्वागतं दुष्करकारकस्य ॥९६॥ अभिग्रहान्ते समुपागतस्य, व्यालास्पद-
स्थस्य च कूपगस्य । तथैव चक्रेऽथ तपोधनस्य, श्रीमद्भिरार्यैः कुहनां निरस्य ॥ ९७ ॥ श्रीस्थूलभद्रोऽपि च वारवध्वा,
गृह्णाति सद्मन्यनिशं सदध्वा । नानाप्रकारं विकृतिप्रविष्टं, प्रायोग्यमाहारमतीव मिष्टम् ॥ ९८ ॥ समागतः सोऽपि तत-
श्चतुर्मास्यन्ते गुरूणां निकटे सुधर्मा । अभ्युत्थितैस्तैः स्तुतमस्य सत्त्वं, त्रिः प्रश्रितं दुष्करकारकत्वम् ॥ ९९ ॥ तदा त्रयः

१ स्वगृहे. २ अग्निः. ३ दरं शीघ्रम्. ४ दंभम्.

36

पूर्वानुतारस्तु वार्धकमा मिथस्ते भुवरे स्म वाचम् । कुर्वन्ति मक्षिप्रसवो पदार्थाः, लिम्पन्ति लोकव्यवहारधार्याः ॥ १०० ॥
विलोक्य वक्त्रं मनुजाः सृजेयुर्लोम चाप्यादरमाचरेयुः । लपन्ति गाङ्गेयमयेऽपि जिह्वां, पात्रे न कुर्वन्ति मनाग्विवहाम्
॥ १०१ ॥ तत्र स्थितोऽसौ स्ववपुःसमाधिना, तथापि जातः स्तवनोचितोऽधुना । यत्यन्यवर्षे मृगराड्गुहास्थितः स्था-
स्यामि वेश्यागृह एवमुद्यतः ॥ १०२ ॥ अभिग्रहं ख्याति तदा निषिद्धस्तैरार्यवर्यैर्न शृणोत्यशुद्धः । गत्वा ययाचे वसतिं
पण्यस्त्री, तदोपकोशाऽस्य ददौ नृशस्त्री ॥ १०३ ॥ स्वाभाविकौदारिकदेहभूषिता, धर्मं समीपेऽस्य शृणोत्यदूषिता । तद-
ङ्गसङ्गं स विधातुमुद्यतश्चाटूनि वक्तीहति सा न सत्त्वतः ॥ १०४ ॥ प्रबोधनार्थं जगतीति तस्य, प्रदेहि किञ्चित्स च वक्ति
वश्यः । ददामि किं साऽह च लक्षमेकं, प्रदीयतां नो मम सातिरेकम् ॥ १०५ ॥ तत्प्राप्त्युपायं शृणु भूप आस्ते, नेपा-
लदेशे कृतपर्युपास्तेः । पुंसः प्रदत्ते जिनधर्म्यतुल्यं, स कम्बलं सम्प्रति लक्षमूल्यम् ॥ १०६ ॥ देयं तदेवेति निशम्य निर्ग-
तस्तं प्रार्थयामास नृपं स दुर्गतः । सत्कम्बलं प्राप्य च वंशदण्डके, क्षिप्त्वा सरन्ध्रे चचले ह्यखण्डके ॥ १०७ ॥ एकत्र
चौरैः सरणिर्निबद्धा, पक्षी तरुस्थो वदतीति बुद्धः । लक्षं समायाति तदा च चौरस्वामीक्षतेऽमुं यतिमेव घोरः ॥ १०८ ॥
तास्मिंश्च पश्चाद्वलिते स पक्षी, कोकूयते तत्र कुजाड्यजक्षी । याति स्म लक्षं पुनरेत्य तेन, प्रदर्श्य मुक्तो यतिरञ्जुनेन
॥ १०९ ॥ तवाजयं दत्तमहो मया परं, सत्यं निवेद्यं त्वयका ततः परम् । यथास्थितं तच्चरितं तदग्रतः, स उक्तवान्
संमदतः समग्रतः ॥ ११० ॥ पण्यस्त्रिये कम्बल एष कष्टतः, प्राप्तोऽस्ति नेपालनृपात्स्वदिष्टतः । ज्ञात्वा प्रबलस्त्यथ वा-

१ तिलकं.

क्यतस्त्वतः, सोऽमुं मुमोचैष सुखात्समागतः ॥ १११ ॥ पणस्थितेऽदायि स तेन कम्बलः, छिन्नस्तया शलमलेऽतिनि-
न्द्यः । स्मरो निषेद्धुं स विनाशनीयस्त्वया न साऽप्याह वचो वरीयः ॥ ११२ ॥ यते किमेनं हृदि शोचसे त्वकं, जाड्या-
त्पुनः किं न हि शोचसे स्वकम् । त्वमप्यदो ईदृश एव लक्ष्यसे, भावी व्रतं प्रोज्झ्य च मां यदिष्यसे ॥ ११३ ॥ धृत्वा
चिरं शीलमहाकलङ्कं, प्रक्षाल्य चारित्रजलेन पङ्कम् । भोगं यदिच्छेर्विषमुक्तवर्णं, ध्मातं हरेः फूत्करणैः सुवर्णम् ॥११४॥
अङ्गीकृतं ज्ञानमदभ्रकालं, यदर्जितं सद्गुणरत्नजालम् । गात्रे जरा मृत्युरुपैति तूर्णं, तत्साम्प्रतं धेहि शमं प्रपूर्णम् ॥११५॥
अचीकथत्सा गणिका विहस्य, प्रौढेन्द्रियव्यापसमाकुलस्य । श्रीस्थूलभद्रव्रतिना वराकामुना तवास्ते समशीर्षिका का
॥ ११६ ॥ सितच्छदैः का तुलना बकानां, केर्ष्या मृगेन्द्रोपरि जम्बुकानाम् । स्पर्धाम्बुजैः का जलशैवलानां, तुलोत्तमैः
स्यात्खलु का खलानाम् ॥ ११७ ॥ क्व टिट्टिभः क्वापि च राजहंसः, क्व शान्तचेताः क्व पुनर्नृशंसः । क्व चाप्युपानत्क्व
शिरोऽवतंसः, क्व चक्रवर्ती क्व पुनर्नृकुंसः ॥ ११८ ॥ क्वाहर्पतिः कुत्र पुनः पतङ्गः, क्व वेसरः क्वोरुतरस्तुरङ्गः । क्व वा-
सुकिः कुत्र च वारुरङ्गः, क्व स्थूलभद्रः क्व पुनस्त्वमङ्ग ॥ ११९ ॥ प्रेक्षस्व साधो मम यन्नगिन्या, सौभाग्यवत्याऽद्भुतरूप-
लक्ष्म्या । न चालितो मेरुरिवास्तरेखः, श्रीस्थूलभद्रस्तिलमात्रमेषः ॥ १२० ॥ मद्योजितोऽसि त्वमदृष्टपूर्वया, मयेव गौः
प्रोज्झतनव्यदूर्वया । परस्परं भूरितरं तदन्तरं, निरीक्ष्यतेऽत्रापि नृणां निरन्तरम् ॥ १२१ ॥ विशन्ति वह्नौ समरे म्रियन्ते,
स्पर्धां सृजन्त्युत्कटकुम्भिदन्ते । केचित्पुनः प्रोच्चनगात्पतन्ति विना जिताक्षाः पुरुषा भवन्ति ॥ १२२ ॥ स्त्रीभ्रूधनुर्निर्य-

१ नटः. २ सर्पः.

१ नटः. १ सर्पः.

दपाङ्गभद्रया, नाङ्के कृता ये पुरुषाः सशल्याः । गङ्गापयोनिर्मलशीलवज्रधरेभ्यो नरेभ्योऽस्तु नमो महद्भ्यः ॥१२३॥ तल्लिङ्गितोऽयं स्खलितमतिज्ञः, श्यामाननः पुण्यपथानभिज्ञः । पुनः पुनः संसृजति स्म खेदं, स्मृत्वा गरीयो गुरुगीर्विभेदम् ॥ १२४ ॥ प्राप्तं करे प्रोज्झ्य मणिं रविप्रभं, लातुं व्रजन् काचदलं किलाशुभम् । स्तम्भे स्फिटित्वाऽर्धपथि स्फुटच्छिरा, हा हास्यमासोऽस्मि विधेर्गतिः परा ॥ १२५ ॥ पूर्वं विधायामृतपानलष्टं, वचोऽप्रमाणं स्वगुरूपदिष्टम् । पश्चात्करोति स्म शुचं वचस्वी, वेश्योपकोशागृहगस्तपस्वी ॥ १२६ ॥ मत्तेभवत्सोऽयनमाप धुर्यस्तपोधनोऽभूद्विषये पटुर्यः । स्वदुश्चरित्रं हृदि निन्दतीह, प्रशंसया स्याद्गुणोऽप्यनीहः ॥ १२७ ॥ लजन्ति ते सद्गुणकीर्तनेन, श्रिता यके स्युर्गुरुसाहसेन । प्रशंसया चानृतया तदन्ये, न मान्ति केचिद्भुवीति मन्ये ॥ १२८ ॥ जगाम सद्यः स्वगुरोः समीपे, कुमार्गसेवाप्रथनप्रतीपे । व्रतेन साधुः स कुकर्मसेनाबलं जिगाय प्रविनश्यदेनाः ॥ १२९ ॥ आर्यैरभाण्यस्य शरीरपीडाकरा अहिव्याघ्रगजाः सनीडात् । नृणां न हि ज्ञानचरित्रभङ्गप्रदाश्च सम्यक्त्वहराः स्युरङ्ग ॥ १३० ॥ श्रीस्थूलभद्रो भगवानभीक्ष्णं ह्याक्रामति स्मासिशिरः सुतीक्ष्णम् । भिन्नः परं नो दैमुनःशिखायां, दग्धो वसन्नप्यथ न क्षमायाम् ॥ १३१ ॥ तुष्टाऽथ नन्देन कदापि दत्ता, निजस्य कोशा रथिकस्य वित्ता । श्रीस्थूलभद्रस्य तु सा प्रशंसां, चक्रेऽधिकां नो दधती रिरंसाम् ॥ १३२ ॥ सन्त्यत्र लोकेऽतिघना महीनाश्चित्रप्रदाः पञ्चजनाः कुलीनाः । नास्ते न भूतो न च भावुकोऽपि, श्रीस्थूलभद्रेण समोऽत्र कोऽपि ॥ १३३ ॥ सदाकृततद्गुणमंत्रजापा, सा तं तथा नोपचरत्यपापा । स्वमन्दिराशोकवनेऽन्यदा सा,

१ मार्गम्. २ समीपात्. ३ अग्निशिखायाम्. ४ पञ्चभिर्भूतैर्जन्यन्ते इति पञ्चजन्या मनुष्याः.

तेनाथ नीता विलसद्विलासा ॥ १२४ ॥ स्वकीयविज्ञानविकाशनाय, प्रोद्दामसौजन्यसमर्जनाय । धानुं करारोपितचाप-
दण्डः, स चाम्रराशेरुपरि प्रचण्डः ॥ १२५ ॥ चिक्षेप तावत्कलयाऽनुपुङ्खं, पुनः पुनः स्वं शितिचित्रपुङ्खम् । यावत्करा-
न्यर्पमथार्धचन्द्रश्छित्त्वा व्यधात्तत्करगां वितन्द्रः ॥ १२६ ॥ तदा पुनः सा वदति स्म तस्य, स्याद्दुष्करं नेह हि शिक्षि-
तस्य । सिद्धार्थराशिस्थितसूचिकाग्रे, नाट्यं व्यधात्साऽपि तदास्य चाग्रे ॥ १२७ ॥ कृत्वोर्ध्वमंह्री स्वशिरोऽप्यधस्तात्तदा
स ऊचे गुणवत्स्वशस्ता । कृताभ्यसूया हृदि सा वहन्ती, तदैव वृत्तं न्यगदद्धसन्ती ॥ १२८ ॥ न दुष्करं चूतफलप्रक-
र्तनं, न दुष्करं सूचिशिरोऽग्रनर्तनम् । तद्दुष्करं यत्स तपोधनाग्रणीः, क्षुब्धो न मत्सङ्गमितो महागुणी ॥ १२९ ॥ यो
जन्तु[illegible] । [illegible]णे स्युर्मरुतोऽपि नालं, श्रीस्थूलभद्राय नमस्त्रिकालम् ॥१४०॥
सदा प्रकुर्वन्नतिमिष्टभोज्यं, समस्तसुस्वादुरसप्रयोज्यम् । क्षुब्धो न यो मद्गृहवर्तमानः, श्रीस्थूलभद्राय नमः सदा नः
॥ १४१ ॥ भ्रत्कोदविक्षेपसुतीक्ष्णकाण्डैश्चक्षुर्भ्रमोच्च विध्यन्नपि यः प्रकाण्डैः । न क्षापि तस्मै मुनिनायकाय, श्रीस्थूलभद्राय
नमः शुभाय ॥ १४२ ॥ परीषहं स्त्रीकृतमत्रसोऽन्यः, सोढुं क्षमः कोऽस्ति महामनोज्ञः । श्रीस्थूलभद्रेण विना मया यः,
सज्जीकृतो न स्मरसेवनाय ॥ १४३ ॥ मदीयसंसर्गवशादपीषद्भ्रष्टो न योऽग्नेरिव सत्करीषः । सुवर्णवत्किं त्वभवत्सुकान्तिः
स स्थूलभद्रो जयतादतान्तिः ॥ १४४ ॥ सा तत्कथां तत्र जगाद वेश्या, तदग्रतोऽङ्गीकृतधर्मलेश्या । तद्वर्णनातो मुमुदे
स जेजे, सुश्रावकत्वं च गुणैर्विरेजे ॥ १४५ ॥ वन्दापनार्थं प्रययावथो मुदा, श्रीस्थूलभद्रो मुनिनायकोऽन्यदा । सुदूर-

१ चित्रपुंखं बाणं. २ अर्धचंद्रो बाणः. ३ काक्षाः कटाक्षाः. ४ कांडः शरः. ५ प्रशस्तैः.

देशागतबन्धुर्द्विविधद्विजस्य गेहे स्थियमूचिवान् बुधः ॥ १४६ ॥ अत्रेदृशं तत्र तथाऽस्ति तादृशं, प्रेक्षस्व जातं वरिवर्ति कीदृशम् । एवं भणित्वा विगते मुनीश्वरे, प्राप्तो द्विजः पृच्छति वर्णिनीमरे ॥ १४७ ॥ भ्रात्रा प्रदत्तं किमपीह तेन, प्रजल्पितं वा मम सुव्रतेन । प्रोक्तं तया नो किमपि प्रदत्तं, यथोक्तवाक्यं च तदाऽवदत्तम् ॥ १४८ ॥ निष्कासयामास ततः स तस्मात्स्थानाभिधानं चतुरस्त्वकस्मात् । भुङ्क्ते स तत्र स निर्विषादः, कृत्वेत्ययं साधुकृतः प्रसादः ॥ १४९ ॥ अथापतद्द्वादशवर्षचारी, दुष्काल उग्रोऽङ्गिविनाशकारी । भिन्नेषु भिन्नेष्वथ मण्डलेषु, प्रयातवन्तो यतयोऽपि केषु ॥ १५० ॥ तन्निर्गमे पाटलिपुत्रमागतः श्रीस्थूलभद्रोऽपि पुनः स्वभावतः । किं कस्य पार्श्वेऽस्ति तदेति निर्मिता, सङ्घेन चिन्ताऽखिलसूत्रसङ्गता ॥ १५१ ॥ उद्देशमात्राध्ययनादिचित्रं, यद्यस्य पार्श्वेऽभवदत्र सूत्रम् । संघट्टयित्वैकत एव तानि, ह्येकादशाङ्गान्यथ मीलितानि ॥ १५२ ॥ "परिकम्मं सुत्ताइं पुव्वगयं चूलियाणुओगो य । दिट्ठीवाओ ऽय पंचहा वि नो अत्थि तत्थ पुणो ॥ १ ॥" तदा च नेपालवसुन्धरास्थः, श्रीभद्रबाहुर्गुरुरस्ति सास्थः । स दृष्टिवादं धरतीति कृत्वा, सङ्घेन साधुद्वितयं प्रहित्वा (त्य)॥१५३॥ कथापितं वाचय दृष्टिवादं, सन्त्यर्थिनो यद्यतयोऽनुपादम् । श्रीसङ्घकार्ये कथितेऽमुनाऽपि. प्रोक्तं महाप्राणमिदं मयापि ॥ १५४ ॥ पूर्णीकृतध्यानमिदं विना न, स्याद्वाचनादानसमर्थता नः । सङ्घस्य तेनोक्तमथागतेन, सङ्घाटकोऽन्यः प्रहितश्च तेन ॥ १५५ ॥ कथापितं चाथ न योऽत्र मन्यते, सङ्घं तु कस्तेन हि दण्ड आप्यते । स सङ्घबाह्यो वदतीति भद्रबाहौ त्वमेवास्यवदत्समृद्धः ॥ १५६ ॥ तदा गुरुः प्राह सुबुद्धिमन्तः, प्रेष्याः सुदक्षा मुनयोऽत्र

१ समृद्धः २ पूज्यम्.

सन्तः यद्वाचनासप्तकमह्नि दास्ये, यावन्निजं ध्यानमहं तदास्ये ॥ १५७ ॥ जैह्याऽऽगमेऽथो दिवसार्धकाले, संज्ञानिषेधावसरे विकाले । आवश्यके चापि कृते त्रिवारं, तद्वाचनादाय्यहमस्म्युदारम् ॥ १५८ ॥ श्रीस्थूलभद्रादितपोधनानां, तदन्तिके पञ्चशती शुभानाम् । तदन्विता याति च कालवेलासु वाचनास्त्यक्तघनावहेला ॥ १५९ ॥ ते चैकशो द्विस्त्रिरपि प्रयुक्तं, चित्ते न यावद्दधतेऽह्नि नक्तम् । तावत्तु सर्वेऽपसृताः किलामी, श्रीस्थूलभद्रः स्थित ऊर्ध्वगामी ॥ १६० ॥ आर्येण चाथो तनुतावशिष्टे, ध्याने सति क्लाम्यसि नेति पृष्टे । ऊचे स नो मे क्लम आह चार्यः, कालं प्रतीक्षस्व कियन्तमार्य ॥ १६१ ॥ यद्वाचना द्वित्रि तवाविलम्बं, गुरुं च पप्रच्छ स निर्विलम्बम् । कियन्मया भो भगवन्नधीतं, स चाणुमेरूपमथाह गीतम् ॥ १६२ ॥ तवात्र सूत्राणि चतुरष्टाशीतिस्त्वया स्तोकदिनैः पठिष्ठा । तत्पूर्तिरास्ते तव भो भवित्री, सुखेन दुष्कर्मलताजयित्री ॥ १६३ ॥ पूर्वाण्यधीतानि दश क्रमेण, वस्तुद्वयोनान्यमुनाऽश्रमेण । सस्थूलभद्रा गुरवोऽन्यदाऽऽप्ता, विहारतः पाटलिपुत्रमाप्ताः ॥ १६४ ॥ बाह्ये वने तेऽपि च तस्थिवांसस्तान्नन्तुमायान्ति घनाः पुमांसः । तायाः समयोऽप्यैयरुरत्र यक्षाद्याः स्थूलभद्रस्य हि सप्त दक्षाः ॥ १६५ ॥ पृच्छन्ति नत्वा गुरुमस्ति कुत्र, श्रीस्थूलभद्राख्यमुनिः पवित्रः । तेनोदितं देवकुले निजाख्यः, प्रीतो गुणज्ञस्ति सुकीर्तिमाख्यः ॥ १६६ ॥ समुत्थितास्ता गुरुसन्निकृष्टाद्भ्रातुर्निनंसाविधयेऽतिहृष्टाः । सप्तापि साध्व्यस्तदनुप्रकृष्टाचारप्रचारप्रशमैकनिष्ठाः ॥ १६७ ॥ आगच्छतीर्वन्दनहेतवे ता, विलोक्य सोऽश्चर्यकृतिपूर्णचेताः । पञ्चाननाकारधरश्च जातस्त्रस्तास्तमालोक्य च तास्त्वरातः ॥ १६८ ॥ उपद्रुतोऽयं हरिणा ॥२२१॥

१ निद्रावसरे. २ क्रियाविशेषणम्. ३ भगिन्यः.

५५२

शरीरे, गत्वा वदन्ति स्म गुरोस्तु तीरे। आर्यस्तदाऽऽहेति वचोऽतिहारि, स स्थूलभद्रो न पुनर्मृगारिः ॥ १६९ ॥ आगत्य ताभिः प्रणतोऽनसूयः, श्रीस्थूलभद्राख्यमुनिः स भूयः। तास्तेन पृष्टाः कुशलप्रवृत्तिं, यक्षाऽऽह तस्मै सिरियाङ्कभित्तिम् ॥ १७० ॥ यथैष दीक्षाग्रहणादनन्तरं, बलेन पर्वाह्न्युपवस्तमुत्तरम्[1]। प्रकारितः सोऽपि ततस्त्रिविष्टपं, प्राप्तश्च मत्वाऽ[illegible] ॥ १७१ ॥ अथर्षिहत्याजयभीतचित्ता, तपःप्रभावादहमप्रमत्ता। नीता विदेहे जिनशासनाधिष्ठात्र्योपसीमन्धरमर्दिताधिः ॥ १७२ ॥ आनीतवत्यध्ययनद्वयं त्वहं, सद्भावनामुक्त्यभिधं महामहम्। उक्त्वेति तास्तत्र गता निजास्पदं, द्वितीयवासरेऽथ मुनिः ससंभ्रमम् ॥ १७३ ॥ गुर्वन्तिकेऽगान्नवसूत्रशिक्षामहासमुद्देशकृतेऽथ तैक्षा। मुखेऽप्ययोग्यस्त्वमितीव वक्ति, प्रोद्देशमस्मै न गुरुर्व्यनक्ति ॥ १७४ ॥ तदा प्रमादं स्मरति स्म स स्वकृतं यशोन्यास्तसमस्तविश्वः। नाहं करिष्ये पुनरित्यवादीद्भवेत्त्वदन्योऽपि यतः प्रमादी ॥ १७५ ॥ तस्मान्न वच्मीति गुरुः प्रपेदे, कष्टेन सङ्घे[2] सति चित्तभेदे। अग्रेतनं पूर्वचतुष्कमस्य प्रादाद्गुरुः सूत्रत एव वश्यः ॥ १७६ ॥ तस्मै पुनर्नो दशमस्य वस्तुद्वयं सदर्थं कथितं ततस्तु। तावत्प्रवृत्तं भुवि यावदार्यवज्राभिधोऽभून्महिमाभिरार्यः[3] ॥ १७७ ॥ श्रीस्थूलभद्रस्य मुनेः समासाच्चरित्रमेतत्स्वमतिप्रभासात्। कृतं स्वबुद्ध्या शिवसुन्दरेण, प्राज्ञैर्विशोध्यं प्रगुणादरेण ॥ १७८ ॥ सिरिथूलभद्दपहुणो पमायचरियाइं तिन्नि तस्सावि। सीहविजयणगुणणं कहणं दंसस्स सयणाणं ॥ १७९ ॥

इति काव्यतुर्यपदस्थप्रमादाचरणोपरि श्रीस्थूलभद्रचरित्रम् ॥

---

१ उपवासम्. २ सङ्घे. ३ विश्वकर्मा.

अथ वयस्त्रिकेऽपि धर्मावसरो दुर्लभ एव तदुपरि काव्यमुच्यते—

बालत्तणं खिड्डपरो गमेइ, तारुण्णए भोगसुखे रमेई ।

थेरत्तणे कायबलं वमेई, मूढो मुहा कालमइक्कमेइ ॥ ६८ ॥

व्याख्या—बालत्वं क्रीडापरः प्राणी गमयति मुधा हारयति "बालः प्रायो रमणासक्तः" इत्युक्तेः । अथ तारुण्ये प्राप्ते भोगसुखेषु रमते । तदनु स्थविरत्वे वार्धके वपुर्बलं वमति एवं मुग्धात्मा मुधा नैरर्थक्येनैव कालं समयमतिक्रामतीति काव्यार्थः ॥

अथ शैशवादश्रेयस्करणं श्रेयस्करमित्युद्भावयन्निमं काव्यमाह—

लहुत्तणाउ वि न जेण पुन्नं, समज्जियं सव्वगुणोहपुन्नं ।

थेरत्तणे तस्स य नावयासो, धम्मस्स जम्हा हि जरापयासो ॥ ६९ ॥

व्याख्या—शैशवादप्यारभ्य येन प्राणिना पुण्यं न समर्जितं नात्मसात्कृतं पुण्यं सत्कर्मपुञ्जदा इति दानशीलाद्यं, किंभूतं तत् ? सर्वगुणौघैः पूर्णं तस्य स्थविरत्वे नावकाशो धर्मस्य शक्तिवैकल्येन शीतवातातपाद्यतनुतनुक्लेशाधिसहनासामर्थ्यप्राप्तेरिति नावकाशो धर्मस्य, यत्र जरसा जर्जरीभावमासादयेद्वपुर्मृत्युत्राणमवदिति काव्यार्थः ॥

अत्रार्थे श्रीअन्तकृद्दशासूत्रोक्तोऽतिमुक्तकाभिधेयक्षुल्लकसाधुसम्बन्धः सन्धिबन्धेन प्रस्तूयते—

इह भरहखित्ति अत्थइ पसिद्ध पोलासनामि पुर धणसमिद्ध । जहिं वसइ लोय परधणअलुद्ध जवहिव जु परचक्किहिं अखुद्ध ॥ १ ॥ जयजयरव मग्गण जणइं जस्स जयनाम रज्ज पालेइ तस्स । न हु देससीम जंपेइ जस्स अइरूअपरिसघरु जगि अवरस ॥ २ ॥ पच्चक्ख सरस्सइ सिरीय जाणि तसु सिरीय नाम अइमहुरवाणि । अनुवकरूरूवलावन्नखाणि वर-कमलसुकोमलचरणपाणि ॥ ३ ॥ इत्थंतरि सुमिणहमज्झि दिट्ठ अइमुत्तयतरु अइसयवरिट्ठ । सा तम्मि चेव दिवसम्मि गब्भ उवहइ जेम जलहार अब्भ ॥ ४ ॥ नवमास अद्ध अट्ठमदिणम्मि पसवइ सा नंदण सुहखणम्मि । अइमुत्तय तसु अभिहाण किद्ध, अइउब्भव नव नव नयरि सिद्ध ॥ ५ ॥ हत्थाउ हत्थि सो संचरंत पिउमाइमणोरह पूरयंत । दीसंत सुपिय दंसण अईव निवु मन्नइ नियकुलघरपईव ॥ ६ ॥ मंदरगिरि सुरतरु अंकुरु व, सो वड्ढइ पियघरि गुणिअपुव्व । मम्मणघण वयण जणंतु सव्व परियण आणंदइ रुवि दिव ॥ ७ ॥ घात—इत्थंतरि सामिय सिद्धिहिं गामीय विहरंतउ सिरिवीरपहो । संपत्तउ तिणि पुरि सेविय नरसुरि पुन्निमचंदसमाणमुहो ॥ ८ ॥ जास—उज्जाणपाल आविय नरिंद वद्धाविउ चरमजिणिंदचंद । सामिय इह पत्तउ विजयवंत मुणिवरपरिवारिहिं गहगहंत ॥ ९ ॥ तसु दिद्ध पारितोसिय महंत धणदाणसयं बहुभत्तिमंत । अह चल्लिय पिल्लिय गुणिहिं राय गंतूण तत्थ पहु नमइ पाय ॥ १० ॥ तिपयाहिण-पुव नमित्तु नाह संतोस धरइ नियमणि अगाह । पारद्ध धम्मदेसण जिणेण पीयूसवरिसमहुरत्तणेण ॥ ११ ॥ जो जव सवसंसारसार नरजम्म लद्धे विण अइउदार । जिणधम्मरम्म जगदिसण आराहउ 'साहउ सिद्धिमग्ग ॥ १२ ॥

चत्तारि न किज्जइ मणि कसाय पच्चक्खह नणु ते पिसाय । इणि किज्जइ ते निग्गहजमेण खमदमउवसमवरविनिउएण ॥ १३ ॥ इच्चाइ सुदेसण रससुसाउ परिपीय सव्वजण गयविसाउ । जिणगुण थुणंतु नियगेहपत्त पहुज्जत्तिकरंजियसुद्धचित्त ॥ १४ ॥ अह छठ सुहु तवपारणम्मि आपुच्छिय पहु भिक्खाखणम्मि । पोलासपुरिहिं गोयममुणिंद आवइ मुहचंगिमविजियचंद ॥ १५ ॥ अह रायमग्गि अइमुत्तनाम पुरकुमर समच्छिय मणभिराम । खिल्लंतउ अच्छइ कंदुगेण नाणाविहकीलारसज्जेरण ॥ १६ ॥ नहु थक्कइ हक्कइ पुरकुमार रे धावहु लावहु कांइवार । इय जंपिरेण हरिसेण तेण दिठउ गोयमरिसि तक्खणेण ॥ १७ ॥ पयपउमि लग्ग सो मुणिवरस्स बहुपुन्नजोगि समुवागयस्स । को रायहंस गइ सिक्खवेइ को उज्जुदंड महुरिम ठवेइ ॥ १८ ॥ कुलवंत होइ नणु विणयवंत विणसिक्खिय अक्खिय सो महंत । अंगुलीयलग्ग अइमुत्त वत्त इय करइ हरइ मुणिवरहचित्त ॥ १९ ॥ तुम्हे पहु निवसहु कत्थ ठामि पुरनयरदेसि आरामिगामि । पुरमज्झि जमहु कुण कारणेण तो अक्खिय गोयममुणिवरेण ॥ २० ॥ धात-जो भिक्खाकारणि छठ्ठपारणि हउं जमामि पुरि कुमरवर । सिरिवीरहपासिहिं नणु वणवासिहिं वासमज्झि अच्छइ पवर ॥ २१ ॥ भास-इय गुरुवयण सुणेवि कुमारो सिरिअइमुत्त कहइ जगसारो । सामीय मज्झघरिहि पधारउ सुकयवल्लि वणराइ वधारउ ॥ २२ ॥ आवंतउ नियनंदण निरखीय सुगुरुसत्थि जणणी मणि हरखिय । पुन्नवंत अप्पणपउं मन्नइ कुमरतणा गुण वयणिहिं वन्नइ ॥ २३ ॥ तक्खणि संमुह आविय अंबा गुरुदंसणि पुलइय अविलंबा । पयजोहारिय मोयग अप्पइ अप्पण पुन्नवंतधुरि थप्पइ ॥ २४ ॥ चित्तवित्तसुद्धीय मुणेविण पडिगाहइ मुणिपत्तधरे विण । तो अइमुत्तकुमर मणि तुठउ मज्झ मणोरह फलियगरिठउ ॥ २५ ॥ महुरवाणि ॥ २२३ ॥

अह नंदण नासइ जणणी जणयह मण उल्लासइ । सामि कहउ तुम्हि किंहि जाएसहु वीरपासि आवहु आएसहु ॥ २६ ॥ गोयमगणहर वणिहिं पहूतउ मणहरकुमरिहिं सो संजुत्तउ । रूवकंतिरवि जिम दिप्पंतउ जग्गपरीसहरिउ जिप्पंतउ ॥ २७ ॥ सामिय कुमर पिक्खि समुवागय पुछइ वह सव्वमइ सागय । देसणअमियरसिहिं सिंचेई जवडुहदाहसु परिवंचेई ॥ २८ ॥ इहु असारसंसार गणिज्जइ धम्मसार नरजम्मि मुणिज्जइ । देउलसिरि जिम धयवरुअंचल धणजुवणपरियण सहू चंचल ॥ २९ ॥ जररक्खसि आवइ धावंती ब्लइ सयणजण इत्थ न जंती । तसु जो अप्प न रक्खइ मुक्को अंतकालि सो होइ विलक्खो ॥ ३० ॥ आहिवाहि जा तणु न विवाहइ सोगसंग जा अंग न गाहइ । ईंदियसत्तिहाणि नहु गच्छइ जाव पिंकवल पयरुउ अच्छइ ॥ ३१ ॥ ताव धम्म आयरिहिं करिज्जइ जीवियजम्मतणउ फल लिज्जइ । सवणंजलि जिणवाणी पिज्जइ जरामरण दुह दुरिं गमिज्जइ ॥ ३२ ॥ दीणहीणजण करुणा किज्जइ पाणीय जाणी नेव हणिज्जइ । अलिय अदत्त अबंभ निवारउ अप्पण पवं संसारह तारउ ॥ ३३ ॥ घात—इच्चाइ सुणेविण तत्त मुणेविण चित्तिहिं रंजिय कुमरवरो । संपत्तउ नियघरि बुल्लइ अवसरि आवीय जणणीजणयपुरो ॥ ३४ ॥ जास—धणवुच्छइ नण जिम उल्लसीयउ मह मणु अज्ज धम्मि नणु वसीयउ । वद्धमाण जिणवर वक्खाणीय धम्मवत्त मइं निच्चल जाणीय ॥ ३५ ॥ धम्म इक परमत्थ मुणिज्जइ अवर सहू अकयत्थ गणिज्जइ । जउ चिंतामणि करियलि कडीयउ तउ किं काच करइ जगि रुलीयउ ॥ ३६ ॥ सामिय पासि गहिसु हउं दिक्खा बहु परिपालिसु निच्चल सिक्खा । घरि घरि गोयरचरिय भमेसो पंचक्खविसपयंग दमेसो ॥ ३७ ॥ तो पियरिहिं पुच्छियउ कुमारो, एवडतइं किम मुणिय वियारो । महुर वयणि अइमु-

तउ बुझइ पिउ सणेहतुशिहिं नडु कुसड ॥ ३७ ॥ जं मई जाणिय तं नवि जाणिय जं जाणिय तं पुण न वियाणिय ।
एरिस असमंजस तम्नासिय निसुणिय माइपियर उन्नासिय ॥ ३९ ॥ वच्छ कहं एरिस तउं जंपइ तो अइमुत्तउ बोलइ तं
पइ । एय वत्त परमत्थ महंतउ तुम्हि बुझउ मइं पयमिजंतउ ॥ ४० ॥ जउ जायउ तउ निञ्चइ मरई पुन्नपावसत्थिहिं
अणुसरई । तं न मुणिज्जइ जं पुण किणिखणि जीव परेस्सइ पुरि बाहिरि वणि ॥ ५१ ॥ नवि बुझउं कुणसउं जिउ
गज्जइ नरयमझि तिहिं दुक्खिय अच्छइ । जाणउं पुण सो वेढिय कम्मिहिं जाइ सही संकिष अधम्मिहिं ॥ ४२ ॥ घात—
तो अक्खइ राया मिञ्चिय माया जाया संकडि तउं लहु य । कह चरण चरेसी कउ करेसी खुह पिवास दुह अइबहुय
॥ ४३ ॥ नास—सुह पउमपत्तसुकुमालदेह लायन्नपुन्न नणु सुक्ख गेह । खग्गधारतिक्खा पुण दिक्खा कह मगिसि घरि
घरि पुरि भिक्खा ॥ ४४ ॥ पंचमहव्वयमेरु धरेवा भुयबलि निय सिरिलोयकरेवा । दुसह परीसह अंगि सहेवा दुक्खसुक्ख
न ठगार कहेवा ॥ ४५ ॥ सत्तुमित्त तणतुल्ल गणेवा विणयगुणिहिं सुत्तत्थ जणेवा । दुक्कर किरिय करिसु तउं केम वच्छ
सुक्ख अणुहवि सुर जेम ॥ ४६ ॥ भुत्तभोग चारित्त धरे जे रहि घरि नंदण रज्ज करे जे । कहइ कुमार किं पि न दुहे-
लउ धीर नरह सव्वं पि सुहेलउ ॥ ४७ ॥ दुद्धर गिरि भुयबलि उप्पाडइ मेरुसिहरि अप्पण पउं वाडइ । गयणमग्गि
चरणहबलि चडइ सेसनाग नियकंठिहि घल्लइ ॥ ४८ ॥ तिहुयण जण नयणह विण कहइ जं असझ तं कज्ज पसाहइ ।
इय अइमुत्त वव(स)इ पिउ अग्गइ दुक्करदिक्ख भिक्ख सो मग्गइ ॥ ४९ ॥ उत्तावलतणबाल न किजइ किंचिय काल विलंब
वहिजइ । इय ज. जणणि जणय तं बुझइं पुत्तविरह जाणी मनि मुझइं ॥ ५० ॥ ताव कुमार कहइ जो निसुणह जीविय

जुवण चवल नियाणह । बालप्पणि जिणि धम्म न किद्धउं तेणि अमिय मिल्हवि विस पिद्धउ ॥ ५१ ॥ बाल वुड्ढ तरुणो वि न छुट्टइ खिज्जइ जमकिंकरिहिं अखुट्टइ । धण परियण सहु छड्डिय पडइ संबल विणु जणु परभवि गडइ ॥ ५२ ॥ इय निसुणिय सुयपभणिय माया हरिसुल्लसिरसरीरा जाया । वदि किज्जउं तुह एरिस बुद्धइ छहि नरसिंहिं पभणिय अतुद्धइ ॥ ५३ ॥ कहमवि माइपियरि अणुमनिय संघसहिउ अखिम महुमनिय । रयणुज्जल आभरण अलंकिय चरण कज्जि चल्लिय निस्संकिय ॥ ५४ ॥ नरसहस्सवाहणसिबियागय धरिय छत्तचामरजुय संगय । जय जय रव मग्गणजण बुल्लइं पियरचित्त सुयनेहिणि सल्लइं ॥ ५५ ॥ जह तारायणि ससि परियरियउ परियणि सयणि तहा अणुसरीयउ । तूरनादिगिरि अंबर गज्जइं महुरज्झेरि झल्लरि तिहिं वज्जइं ॥ ५६ ॥ रयहरणिहिं मुणिवेसिहिं जुत्तउ अइ असार संसार विरत्तउ । तिहिं गुत्तिहिं गुत्तउ अइमुत्तउ सामी समवसरणि संपत्तउ ॥ ५७ ॥ जह राया तह सिरियामाया विन्नवंति पणमिय पहुपाया । अम्ह सुयह पहु दिक्खा दिज्जइ कुमरोवरि सुपसाउ करिज्जइ ॥ ५८ ॥ तो दिक्खिय पहुणा नियहत्थिहिं मिलियउ रायकुमर मुणिसत्थिहिं । अवारिसिउवि संजम पालइ पावपंकभर दूरिहिं टालइ ॥ ५९ ॥ सामि भणइ भूवइ नउं धन्नउ जसु नंदण इणिपरि कयपुन्नउ । होस्सइ चरमसरीरी निब्भउ धन्न पुन्न जे दोयणि पिब्भउ ॥ ६० ॥ माम धरिस सो कइया होही जइया अम्हे विहु कयसोही । पहुपासिहिं चारित्त गहेस्सउं मोहपास मूलिहिं छिंदेस्सउं ॥ ६१ ॥ इय चिंतंता जिणवरवंदिय निय कुमार मुणिवर अभिनंदिय । जणणि जणय नियमंदिरि पत्ता दंसण अमीयरसहिं संसित्ता ॥ ६२ ॥ अह

वरसालइ बाहिरि पत्तउ थविरसहिय मुणिवर अइमुत्तउ । बाल वहुल खिल्लंता गंठिय रमणएकल्लि हूअउ उक्कंठिय ॥६३॥ मट्टी तणीय पालि सो बंधइ खलहलंत जलवेगिहिं रुंधइ । जरितलाय जिमंकिगह मिल्हइ नाव जेम दंकिहिं करि पिल्लइ ॥ ६४ ॥ हउं नावरू मुज चल्लइ नाव इम जवि रमवि करइ सो जाव । वय अणुसारइ मइ उप्पज्जइ सच्चिय वत्त जणह नणु गिज्जइ ॥ ६५ ॥ थविरमुणिंदिहिं ताव सुहकीय तवयणिहिं खुड्डयमुणि संकिय । लज्जिय जाव अहोमुह जाउ सम-वसरणि मुणिसत्थिहिं आउ ॥ ६६ ॥ थिरमुणिहिं पहु अग्गइ साहिय दगमट्टी य नणु एणि विराहिय । मा हीलइ अइ-मुत्तकुमारं उब्भरउब्भियसंजमजारं ॥६७॥ अन्नपाणदाणिहिं ससालह अम्ह सीस खुड्डुय परिपालह । इय पहु जाम जणिय ता पुच्छइं थविरमुणिंदे सुणंता अच्छइं ॥ ६८ ॥ जयवं जव अजव कुमारो चरमतणू अचरिमतणुधारो । पहु आइसइ जव चरमंगी इय सुणिउ मुणि हुय सुहसंगी ॥ ६९ ॥ पहुपइ लग्गिय सुइखमंलउ पुण पुण विणयजत्ति पणमंतउ । इकारस अंगाइं अहिज्जिय सिरि अइमुत्ति चरणविहिसज्जिय ॥ ७० ॥ तव करेइ गुणमणिसंवच्छर न धरइ अरइ रइं दम मच्छर । अट्ठकम्मट्टुम मूलुच्छिंदिय केवलनाणलच्छि अजिणंदिय ॥ ७१ ॥ तेर वरिस सवाउ पालिय संजमजलि अप्पउं पक्खालिय । निव्वुइरमणि सयंवरि वरीयउ दंसणनाणरयणगणजरीयउ ॥ ७२ ॥ घात—इणिपरि लहुयत्तणि जेम बुह-त्तणि अइमुत्तइ जिणधम्मकिय । तिणि परि आराधउ सिवसुह साधउ जवियलोय खेमेहिं सहिय ॥ ७३ ॥

॥ इति श्रीअतिमुक्तकसन्धिः ॥

450

अथ पूर्वकृतसुकृतमाहात्म्यमाह—

पुव्विं कयं जं सुकयं उदारं, पत्तं नरत्तं नणु तेण सारं ।
करेसि नो इत्थ जया सुकम्मं, कहं सुहं जीव लहेसि रम्मं ॥ ७० ॥

व्याख्या—पूर्वं पूर्वजन्मनि कृतं निर्मितं यत्सुकृतं दानशीलतपःप्रभृति । किंभूतं ? उदारं अद्भुतं स्वर्गमोक्षसुखप्रदाने जिनधर्मस्य दानशौण्डत्वात्, न तथाऽन्यधर्मस्य साधर्म्यं, तत उदारमिति, प्राप्तं लब्धं नरत्वं नरजन्म । नन्विति निश्चितं । तेन कारणेन सारं तत्त्वभूतं सुकृतानुभावेनैव सत्कुले जन्म लभ्यते, नान्यथा । एवंविधायां धर्मसाधनसामग्र्यां प्राप्तायां सत्यामपि रे प्राणिन् करिष्यसि न ह्यत्र जन्मनि यदा सत्कर्म कथं तदा सुखं लप्स्यसे रम्यं चेतोहारि इति काव्यार्थः ॥

अत्रार्थे श्रीमृगापुत्रेण यथा मातरपित्रोरग्रे स्वमनोरथ एतदुपदेशगर्भो यथोद्दिष्टस्तथैवोपदिश्यते—

पुरं वनोद्यानविभूषयाऽऽवृतं, नाम्नास्ति सुग्रीवपुरं रमाभृतम् । चकास्ति तस्मिन् बलभद्रभूपतिर्यः प्रष्ठनीतिव्रततान्नृपति ॥ १ ॥ गुणाकरस्तस्य गृहेऽस्ति कामिनी, नाम्ना मृगा भर्तृमनोनुगामिनी । तयोर्मृगापुत्र इति प्रसिद्धिमान्, सुतो बलश्रीरजवप्रयर्द्धिमान् ॥ २ ॥ स यौवराज्यं सुकृती दधाति, प्रेष्ठः स्वपित्रोर्न गुणान् जहाति । सौधस्थितः क्रीडनमङ्गनाभिः, करोति दोगुंदकवत्सवाभिः ॥ ३ ॥ मणीमयावासगवाक्षसङ्गतः, पुरश्रियं पश्यति विस्तरङ्गतः । स्थाने चतुष्कत्रिकचत्वरादिके, दृष्टिं ददच्चेतसि तुष्टिवान् स्वके ॥ ४ ॥ तेषु त्रिकादिष्वथ संयतं समागच्छन्तमालोकयति स्म निस्तमाः ।

१ अनूपो जलमयः प्रदेशस्तद्वदाचरति.

तपःक्षमासंयमविभ्रमाधरं, स शीलवन्तं श्रमणं शमाकरम् ॥ ५ ॥ मृगासुतस्तं किल निर्निमेषया, प्रैक्षिष्ट साधुं निजदृष्टिरेष (स) या । व्यचिन्तयद्रूपमभूदृशं मया, व्यलोकि किं क्वापि पुरा दृशाऽनया ॥ ६ ॥ जातिस्मृतिर्जैव गजस्तिमालिनस्तदाऽस्य रम्याध्यवसायशालिनः । जज्ञे मनोज्ञे मुनिदर्शने सति, मासस्य मूर्च्छा प्रससार सन्मतिः ॥ ७ ॥ श्रामण्यमैक्षिष्ट पुरा कृतं स्वयं, सस्मार जातिं च पुरातनीमयम् । महर्द्धिको मंक्षु मृगातनूभवः, प्राप्तो विरक्तिं विषयेषु सूत्सवः ॥ ८ ॥ एकान्तरः संयममार्गगन्ते, भजन् विरक्तिं च सदैव पदकंजे । इत्यब्रवीदग्रत एत्य मातुः, पितुश्च संयोज्य करौ प्रमातुः ॥ ९ ॥ श्रुतान्यहो पञ्च महाव्रतानि, श्रुतानि तिर्यङ्नरकाश्रितानि । मयोग्रदुःखानि भवाद्विरक्तः, पित्राज्ञया प्रव्रजनेऽस्मि सक्तः ॥ १० ॥ हे अम्ब हे तात विषानुरूपा, भुक्ता मया भोगभरा विरूपाः । पश्चाद्विपाके कटुतां भजन्तः, कष्टं गरीयोऽसुमतां सृजन्तः ॥ ११ ॥ कुशाग्रवार्बिन्दुचलं शरीरं, पूत्युद्भवं चाशुचिताकुटीरम् । जीवस्य च स्थानमिदं ह्यनित्यं, दुःखस्य बिभ्रत्परमाधिपत्यम् ॥ १२ ॥ अशाश्वतेऽङ्गे न रतिं लभेऽहं, पश्चात्पुरा त्याज्यमिदं हतेहम् । जितोद्भसद्बुद्बुदवारिफेनं, स्वचापलेनोन्मदकर्मसेनम् ॥ १३ ॥ नो रेरमीत्यत्र हि मानुषत्वे, मनो ममाविष्कृतरोगसत्त्वे । जनुर्जरामृत्युभयाभिभूते, सदाप्यसारे कलुषैर्विधूते ॥ १४ ॥ दुःखानि रोगा मृतिरस्ति दुःखं, जन्मास्ति दुःखं जरितास्ति दुःखम् । क्लिश्यन्ति जीवाः सकला यदर्थं, स दुःखमेवास्ति भवस्तदर्थम् ॥ १५ ॥ हहो गृहं क्षेत्रमथो हिरण्यं, स्त्रीपुत्रबन्ध्वादि न मे शरण्यम् । मया स्वकं संहननं हठेन, प्रोन्मुच्य गन्तव्यमिहावशेन ॥ १६ ॥ कान्तानि यद्वत्परिणामगानि,

१ दीप्तिरिव. २ हता ईहा इच्छा यस्य तत्.

452

स्युर्नैव किंपाकतरोः फलानि । रम्याणि भो भोगतरोः फलानि, स्युरत्र तद्वत्परिणामजानि ॥ १७ ॥ निःशम्बलोऽध्वान-
महो महान्तं, यः पूरुषः सर्पति ही नितान्तम् । गच्छन् स दुःखं लभते पिपासा, क्षुधातुरो भूरितरप्रयासात् ॥ १८ ॥
यश्चैत्यमत्राविरचय्य पुण्यं, नरः प्रयात्यन्यभवोर्वरण्यम् । गच्छन् स रोगैः परिपीड्यमानः, पदे पदे स्याद्सुखैः सहानः
॥ १९ ॥ पाथेययुक्तः सरणिं महान्तं, यश्चाध्वगो गच्छति भो नितान्तम् । गच्छन् स सौख्यं लभते पिपासाक्षुदादिकष्टै
रहितोऽप्रयासात् ॥ २० ॥ इत्थं भवे योऽत्र विधाय पुण्यं, नरः प्रयात्यन्यभवोर्वरण्यम् । स संपनीपद्यत आप्तशर्मा,
गच्छन् विमुक्तो व्यथयाऽल्पकर्मा ॥ २१ ॥ यथा प्रदीप्तेऽपि गृहे गृहस्य, स्वाद्यः प्रभुस्तस्य शुभं विमृश्य । उपेक्षते सर्व-
मसारभाण्डं, बहिर्नयत्येव स सारभाण्डम् ॥ २२ ॥ एवं जरामृत्युयुगेन लोके, सति प्रदीप्ते न शुभं विलोके । स्वं तार-
यिष्यामि भवाब्धिमध्यादनुज्ञयाऽहं भवतोः स्वबुद्ध्या ॥ २३ ॥ तदाहतुस्तत्पितरौ सुदुष्करं, भोः पुत्र चारित्रमिहास्ति
दुश्चरम् । भिक्षोः सहस्राणि पुनर्गुणानां, धार्याणि सन्त्यत्र सदोज्ज्वलानाम् ॥ २४ ॥ अरौ च मित्रे समताऽनिवारा,
भूतेषु कार्या निखिलेषु तारा । प्राणातिपाताद्विरतिश्च यावज्जीवं विधेया जगतीह तावत् ॥ २५ ॥ सदोपयुक्तेन मृषा न
भाषाऽऽभाष्या कृतावद्यतराभिलाषा । हितं मितं भोः परिभाषणीयं, सेव्या स्थितिः सत्कृतिसाक्षिणीयम् ॥ २६ ॥ न
दन्तसंशोधनमात्रवित्तं, ग्राह्यं परस्यानिशमप्यदत्तम् । लेयं महादुष्करमेषणीयं, हेयं तथाभाद्यमनेषणीयम् ॥ २७ ॥ ब्रह्म-
व्रचर्यादनिशं विरक्तिर्वार्या मनोऽभीप्सितभोगभुक्तिः । महाव्रतेष्वेतदतीव दुष्करं, धार्यं व्रतं वा करवालदुष्करम् ॥ २८ ॥

* अन्यभव एवारु विशालमरण्यम्. १ जरामृत्युयुगलेन. २ दीप्तोज्ज्वलेति पाठः. ३ दुष्करं खड्गधारा.

धनेषु धान्येषु परैधितेषु, त्याज्यं मनः सङ्ग्रहकारितेषु । आकिञ्चन्यवृत्तिः सततं प्रपेया, सुदुष्करा निर्ममताऽभ्युपेया ॥ २९ ॥ चतुर्विधाहारकलापहत्या, त्याज्यं निशाभोजनकं विरत्या । स्याद्दुष्करस्त्यक्तुमसौ मुनीनां, यत्संचयः प्रोज्झितसन्निधीनाम् ॥ ३० ॥ सह्याश्च शीतोष्णतृषाबुभुक्षाः, कार्या न दंशे मशकेऽङ्गरक्षा । सह्या मलाक्रोशनदुःखशय्याः, स्पृश्या तृणानां सह कष्टमय्या ॥ ३१ ॥ भिक्षाटनं याचनमप्यलाभता, बन्धो वधस्ताडनतर्जनाव्रता । द्वाविंशतिर्व्यक्तपरीषहाणामस्तीह सह्या सुधियाऽप्रमाणा ॥ ३२ ॥ कापोतिकी वृत्तिरियं सशङ्का, स्याद्दुष्करा दोषहृतेरपङ्का । आत्मेष्यते ब्रह्मगुणानुसर्ता, स्यात्केशलोचोऽपि च कष्टकर्ता ॥ ३३ ॥ त्वमाश्रितश्चक्षणपिण्डसाम्यः, सुखी मृदुः स्त्रीजनचित्तकाम्यः । नोः पुत्र न स्याः प्रभविष्णुरङ्गे, धर्तुं चरित्रस्य गुणं सुचङ्गे ॥ ३४ ॥ आजीविताद्भार उरुर्गुणानां, बाह्योऽस्त्यविश्रामतयोद्वहणानाम् । यः स्यादयोभार इवातिदुःसहः, स्फुरद्बलानामपि वत्स दुर्वहः ॥ ३५ ॥ आरब्धमेतत्तरणाय नव्यं, गङ्गानदीश्रोत इह प्रसव्यम् । स्वकीयदोर्भ्यां तरणीय एष, स्फुरद्गुणाम्भोधिरवासरेषः (खः) ॥ ३६ ॥ आस्वादमुक्तः कवलोऽघमायाः स्याद्यादृशाः सम्प्रति वालुकायाः । स्यात्संयमस्तादृगसिस्थधारागमोपमाः सन्ति तपःप्रचाराः ॥ ३७ ॥ एकान्तदृष्ट्याऽहिरिवोपलक्षितुं, स्यात्संयमो दुष्कर एष शिक्षितुम् । अयोमयाः स्वेन च चर्वणीया, यवा मुखेनासुखमर्पणीयाः ॥ ३८ ॥ यथोग्रकष्टाय च जातवेदःशिखाप्रपानं भुवि जायतेऽदः । श्रामण्यकं पुत्र तथाऽवसेयं, स्वयौवने दुष्करमप्रमेयम् ॥ ३९ ॥ दृतिर्न यद्वत्सुकराऽनिलेन, स्यात्कस्यचित् पूरयितुं बलेन । क्लीबेन नो पालयितुं प्रपार्यते, तद्यतित्वं न

तमोऽपि वार्यते ॥ ४० ॥ स्याद्दुष्करस्तोलयितुं यथा नुस्तुलाधिरूढः किल रत्नसानुः । तथा चरित्राचरणं गवेष्यं, कष्टाय निःशङ्कतया विशेष्यम् ॥ ४१ ॥ न स्यात्तरीतुं सुकरो भुजाभ्यां, रत्नाकरो यद्वदसावुभाभ्याम् । तथोपशान्तेर्दमवीचिमाली, स्याद्दुस्तरः पुण्यपथांशुमाली ॥ ४२ ॥ मनुष्यभोगानुपभुङ्क्ष्व पञ्चप्रकारयुक्तांस्त्वमतः सदक्षः । भुक्तेष्टभोगस्तदनूचहाहो, भूयाः सधर्मः परियातवाहो ॥ ४३ ॥ ततो मृगापुत्र उवाच मातस्तातैवमेवेदमुदीरणातः । सुदुष्करं किञ्चिदहो नरस्य, स्यान्नेह लोके तृषयोज्झितस्य ॥ ४४ ॥ सोढा अनन्ताः स्वमनःशरीरजा, दुर्वेदना नित्यमिमाः समं रुजा । प्राप्तानि दुःखानि भयैर्नरा [illegible] सर्वतो मया ॥ ४५ ॥ स्फुरज्जरामृत्युभयार्त्तरण्ये, भवेऽत्र चातुर्गतिकेऽप्यगण्ये । भयप्रपूर्णोऽहमनेककृत्वः, सोढा हहा जन्ममृतीरसत्त्वः ॥ ४६ ॥ आज्वल्यमानो भुवि यादृशोऽत्र, प्रोष्णस्ततोऽप्यस्ति स वीतिहोत्रः । यन्नारकेऽनन्तगुणो ह्यसातं, तत्रापि सोढं भयकोष्णजातम् ॥ ४७ ॥ लोकेऽस्ति यादृग्विधमत्र शीतं, तदस्त्यतोऽनन्तगुणं प्रणीतम् । सापि स्वदुष्कर्मकृतापराधात्सोढा मया नारकशीतबाधा ॥ ४८ ॥ आक्रन्दकर्तोर्ध्वपदोऽप्यधस्यस्फुरच्छिराः कष्टभरैरसुस्थः । ज्वालाकुलेऽहं ज्वलनेऽस्मि शुक्लः कुम्भीगतोऽनन्तश एव पक्वः ॥ ४९ ॥ कदम्बवज्रादिमवालुकानद्यन्तर्गतेऽहं पुलिनेऽविमानः । दग्धोऽग्नितुल्ये मरुवालुकावज्राज्वल्यमाने बहुशोऽस्मि तावत् ॥ ५० ॥ सुञ्जीमकुम्भीषु रसन् विशिष्य, प्रोच्चैर्निबध्योपरि वा भुजिष्यः । निर्बान्धवः सन् क्रकचाग्रधाराभरैर्विच्छिन्नोऽहमनन्तवारान् ॥ ५१ ॥ तुङ्गेऽतितीक्ष्णाननकण्टकाकुले, यच्चास्मलिद्रोणिरुहे छदाविले । हा पाशबन्धेन मयाऽपकर्षणैः,

१ नरस्य. २ हे पुत्र. ३ अग्निः.

पुनः पुनः छिन्नमतीव कर्पत्रैः ॥ ५२ ॥ अथारसन्निक्षुरिवातिभैरवं, बलेन यन्त्रे महतीव कैरवम् । सौभाग्यभङ्गं विदधत्स-
कार्मुकैर्निष्पीडितोऽहं परमाधार्मिकैः ॥ ५३ ॥ स्वरूपवत्सूकररूपवद्भिः, श्यामैस्तथाऽहं शबलै रसद्भिः । आक्रन्दकृद्भूमि-
तले प्रपातितश्छिन्नोऽथ जीर्णांशुकवच्च पाटितः ॥ ५४ ॥ नव्यातसीपुष्पसमासिजालैर्जवैस्तथा पट्टिशचक्रवालैः । कुष्कम-
कोट्या निरयेऽवतीर्णश्छिन्नो विभिन्नोऽहमथो विदीर्णः ॥ ५५ ॥ प्रयोजितो लोहरथे ज्वलत्याधाराङ्कितो दुस्त-
रकर्मगत्या । अत्युष्णशम्ये पशुवच्च तोत्रैस्तत्रेरितः पातनतः कुयोत्रैः ॥ ५६ ॥ भस्मीकृतः सैरजवच्चितासु, ज्वलद्द्रुहुता-
शसमाश्रितासु । अहं पुनर्हा विवशो भटित्रीकृतोऽशुभा पापकृतिर्भवित्री ॥ ५७ ॥ संदंशतीक्ष्णाननकोटिसङ्कैर्लोहोपमै-
श्चञ्चुपुटैः पतङ्गैः । ढङ्कैश्च गृध्रैर्विलपन् विलुप्तः, कठोरचौरैः सुधनीव मुषः ॥ ५८ ॥ इतस्ततो धावितवान्सधीतियाविन्नदीं
वैतरिणीं सभीतिः । अहं गतः पानकृते तदा हतः, क्षुराभतद्वीचिभरैः समाहतः ॥ ५९ ॥ उष्णाभितप्तस्त्वसिपत्रनामकं,
यदा वनं संगतवान् यथार्थकम् । तदाऽसिपत्रैः प्रबलैः प्रपातुकैश्छिन्नोऽहमंहोवशगोऽङ्गपातकैः ॥ ६० ॥ प्रोतस्त्रिशूलैर्मु-
शलैः कठोरैर्जन्मस्तनौ मुद्गरकैश्च घोरैः । अनन्तशो दुष्करदुःखमृष्टः, सोऽहं गताशो ह्यजवं निकृष्टः ॥ ६१ ॥ तीक्ष्णैः
क्षुरप्रैः क्षुरिकावलीभिः, शिताग्रधारायुतकल्पि (ल्प) नीभिः । अनन्तकृत्वो द्विदलीकृतोऽहं, विखण्डितः कूसमुखव्यं-
पोहम् ॥ ६२ ॥ प्रसारिवस्त्रयो रुरुवन्निरुद्धः, पाशैश्च कूटैर्हृदयेऽप्यशुद्धः । व्यापादितोऽहं बहुशो निबद्धः, शिरोमणिः

१ शम्या युगकीलकः. २ प्राजनैः. ३ योत्रं "जोतर" इति भाषायाम्. ४ सपिपासः. ५ पापवशगः. ६ कल्पनी—कर्त्रिका. ७ व्यपोहं—वैपरीत्यं. ८ हरितो रोमवश्यः.

पापभृतां प्रसिद्धः ॥ ६३ ॥ तत्रस्थदेवैर्मकरानुकारिभिः, प्रपादितो निर्दयचित्तचारिभिः । जालैर्गृहीत्वा त्विव सद्मचारी, गलैर्गले विद्ध इहार्त्तिधारी ॥ ६४ ॥ श्येनैर्गृहीतः खगवच्च जालैर्बद्धश्च क्षिप्तः पटुलेपजालैः । अनन्तवारान् सकलैश्च मारितः, केनापि कर्माभ्युदयो न वारितः ॥ ६५ ॥ यत्तक्षभिर्वृक्ष इवानिवारैश्चूर्णीकृतोऽहं निशितैः कुठारैः । त्वचोऽपकृत्योपरि तक्षितश्च, छिन्नोऽवशः कुट्टितपाटितश्च ॥ ६६ ॥ लैराहतः कुट्टित एव चर्मकारैरहं लोह इव स्वपायः । स्वकृष्णीकृतः प्राप्य घनाश्चपेटा, मुष्टीश्च पुष्टीकृतदुःखपेटाः ॥ ६७ ॥ तप्तानि ताम्राणि पराण्ययांसि, त्रपूण्यथो सीसकदुःपयांसि । प्रपायितः कायमवापितानि, स्वास्येऽपि कुर्वन् कटुकूजितानि ॥ ६८ ॥ आसन् पुरा तेऽतिमनोमतानि, शूल्यानि मांसानि विखण्डितानि । कृशानुवर्णानि निजानि पक्त्वा, मांसान्यहं जेमित एवमुक्त्वा ॥ ६९ ॥ तवाभवत् पूर्वभवे च कादम्बिनी प्रियोक्त्वेति दधद्विषादम् । प्रपायितोऽहं निरये ज्वलन्तीरसृग्वसाः पूतिरसैर्मिलन्तीः ॥ ७० ॥ त्रस्तश्च भीतः परिकम्पमानाङ्गोपाङ्गयुक्तोऽहमथासमानाम् । निरन्तरं वेदितवान् प्रभूतां, दुर्वेदनां नारकवासभूताम् ॥ ७१ ॥ मयाऽतितीव्रा नरकस्य वेदनाः, सुदुःसहा निर्मितगात्रभेदनाः । संश्रूयमाणा अपि भीतिकर्त्र्यः, सोढा मनोऽन्तर्गततोषहर्त्र्यः ॥ ७२ ॥ यादृश्यहो तात निरीक्ष्यमाणाऽस्ति वेदना लोकगताऽप्रहाणा । साऽऽस्ते ततोऽनन्तगुणाधिकत्वं, समुद्वहन्ती नरकेऽनुसत्त्वम् ॥ ७३ ॥ भवेषु सर्वेषु मम ह्यसाता, श्रिता व्यथा हे पितरत्र जाता । न जातवानस्मि निमेषमात्रं, कदाऽप्यहं निःसमसातपात्रम् ॥ ७४ ॥ ब्रूतस्तदैतत्पितरौ सुतस्त्वं, स्वैरं भव प्रव्रजितः सुत स्वम् । श्रामण्यमार्गे परमस्त्यतुच्छा, दुःख-

१ मत्स्यः. २ मत्स्यविशेषैः. ३ सुतसमपापो नाथो यस्य सः. ४ मदिरा. ५ अविनाशिनी.

उप० ३९

ष्करा रोगगणाच्चिकित्सा ॥ ७५ ॥ उवाच पुत्रः पितरौ मृगाया, योक्ता स्थितिर्निःप्रतिकर्मतायाः । सा दुष्करा नास्ति वयो-
मृगाणां, प्रतिक्रिया काऽस्ति वनेचराणाम् ॥ ७६ ॥ एकाक्यरण्येषु यथा कुरङ्गः, सर्वत्र कुर्याद्भ्रमणं सरङ्गः । धर्मं चरि-
ष्यामि तथाऽहमेनं, तपोयमैर्जैनमताम्बुजेनम् ॥ ७७ ॥ वने यदैणस्य भवेद्रुग्व्यातङ्कस्तदा ते(के)न शरीररक्षा । चिकि-
त्सया कोः क्रियते प्रयत्नः, स्थितस्य मूले फलदस्य तस्य ॥ ७८ ॥ ददात्यौषधं तस्य च कः कृपालुः, पानाशने यच्छति कल्य-
पालुः । संपद्यते तस्य हि कः सुखस्य, प्रष्टा पुनः स्पष्टमवाप्तसुखस्य ॥ ७९ ॥ यदा च स स्यात्सुखितोऽत्र वातप्रमीस्तदा गच्छति
चेतनातः । स्वचुकपानादिकृते सरांसि, स्वयं वनान्यथ नीरजांसि ॥ ८० ॥ [illegible] पयो निपीय, स्वैरं
सरःकच्छुरे निलीय । इतस्ततश्चोत्प्लवनैर्विजाति, स्वीयाश्रयक्षोणितटे प्रयाति ॥ ८१ ॥ कुरङ्गवन्निस्तुलसंयमानुष्ठानो मुनि-
र्नूत्नसणोत्कजानुः । इत्थं चिकित्साभिमुखो न जावी, निर्वाणमाप्नोति च कर्मक्षायी ॥ ८२ ॥ मृगो यथैकोऽपि न नित्य-
वासी, नैकत्रचारी चटिताशनाशी । एवं मुनिर्गोचरणप्रविष्टः, कदन्नहीलाकरणान्न दुष्टः ॥ ८३ ॥ अहं चरिष्यामि कुर-
ङ्गचर्यामेवं वदच्छ्रीयुवराजवर्यात् । श्रुत्वोचतुस्तत्पितरावनुज्ञया, गच्छावयोः पुत्र यथासुखं स्यात् ॥ ८४ ॥ ततः स तत्याज
निजोपधिं समं, जगाद चैवं पितरौ गतभ्रमम् । अनुज्ञया वामसुखापहामहं, कुरङ्गचर्यां रचयाम्यथान्वहम् ॥ ८५ ॥ एवं
मृगासूः पितरं च मातरं, हर्षादनुज्ञाप्य समस्तमान्तरम् । ममत्वमुन्मूलितवान् सकञ्चुकं, तनोर्महानाग इवाधिकं स्वकम्
॥ ८६ ॥ मित्राणि पुत्रानपि पद्मवासां, कलत्रराजीं वदने सहासाम् । निर्धूय बन्धूनिरगान्निकायाद्रजोवदेषोऽपि बहिः

१ ईनः सूर्यः. २ ददाति. ३ निवासात्.

U58

स्वराज्यात् ॥ ८७ ॥ समित्युपेतो व्रतपञ्चतय्या, श्रितश्च गुप्तिप्रकटत्रितय्या । सदा शुभध्यानयुगान्तरेण, बाह्येन युक्तस्त पसोन्त(च्च)रेण ॥ ८८ ॥ अगारवस्त्यक्तसमग्रसङ्गः, व्यथाभिमानोऽत्यममः सुचङ्गः । जीवेषु तुल्यस्वकचित्तवृत्तिस्त्रसेषु च स्थावरकेष्वभिव्यक्तिः ॥ ८९ ॥ दुःखे सुखे चरितरापमाने, माने मृतौ जीवितकेऽविगाने । लाभेष्वलाभेष्वसमाधिहर्ता, श्लाघासु निन्दासु च साम्यधर्ता ॥ ९० ॥ महाकषायेष्वथ गारवेषु, दण्डेषु शल्येषु पुनर्भये(वे)षु । शोकेषु हास्येषु दधौ निर्वर्तनं, निर्बन्धतः प्राप्य निदानकर्तनम् ॥ ९१ ॥ अनिश्रितः साधुतयेह लोके, निरीहताभाक् च परत्र लोके । समोऽशने चानशनेऽपि वासीगोशीर्षसङ्गेऽपि समत्वभासी ॥ ९२ ॥ द्वाराण्यसौ जन्तुवधादिकानि, स्थितः पिधायाश्र- वतोऽशुभानि । अर्हन्मतस्थः सुदमः सुयोगश्चिरं शुभध्यानकृताभियोगः ॥ ९३ ॥ एवं चरित्रेण च दर्शनेन, ज्ञानेन रङ्ग- त्तपसा घनेन । सद्भावनाभिः परिभावयित्वा, सम्यक्तयात्मानमघानि हत्वा ॥ ९४ ॥ बहूनि वर्षाणि च पालयित्वा, श्राम- ण्यमागामि निभालयित्वा । मासोपवासानशनं ततान, प्रापोऽपवर्गं महिमैधमानः ॥ ९५ ॥ एवं प्रकुर्वन्ति विचक्षणा ये, प्रबोधवन्तः शमिनः स्वकार्ये । निवृत्तिमायान्ति च भोगमुक्तेः, श्रुत्वा मृगापुत्रचरित्रयुक्तेः ॥ ९६ ॥ श्रुत्वा मृगापुत्रमुनि- प्रशस्य, प्रभाविनो भाषितमभ्रमस्य । तपःप्रधानं चरितं च तस्य, गतिप्रधानं त्रिजगत्स्तुतस्य ॥ ९७ ॥ विज्ञाय दुःखो- दयवर्धनं धनं, भयोपयुक्तं सममत्वबन्धनम् । अनुत्तरा धर्मधुरा दरापहा, धार्याऽत्र धन्यैः शिवकृद्गुणावहा ॥ ९८ ॥

॥ इति श्रीमृगापुत्रराजर्षिचरित्रम् ॥

---

१ कर्मेन्द्रिय.

अथ श्रीजैनधर्ममूलद्वारभूतश्रीसम्यक्त्वोपरि काव्यमाह—

तवेण पक्खालियकम्मलेवो, अन्नो जिणिंदाउ न कोइ देवो ।
गुरू सुसाहू जिणरायवुत्तं, तत्तं च सम्मत्तमिमं निरुत्तं ॥ ७१ ॥

व्याख्या—तपसा द्वादशविधेन प्रक्षालितः कर्मलेपो येन सः । तथाऽन्यो जिनेन्द्रान्न कश्चिद्देवः । तथा गुरुः सुसाधुरष्टादशसहस्रशीलाङ्गधारकः शान्तदान्तात्मा । तथा श्रीअर्हदुक्तं तत्त्वं । एतत्त्रयं सम्यक्त्वमुक्तं सम्यक्तत्त्वं सम्यक्त्वं । एतल्लाभेन जीवस्य नारकतिर्यग्गतयः पिहितद्वाराः संजाघटति, दिव्यमानुषसिद्धिसुखानि स्वाधीनानि संपनीपद्यन्ते । सर्वलाभेष्वयमेव महान् लाभः । यतः—"सम्मत्तम्मि उ लद्धे विमाणवज्जं न बंधए आउं । जइ वि न सम्मत्तजढो अहव निबद्धाउओ पुव्विं ॥ १ ॥" इति काव्यार्थः ॥

एतदुपरि श्रीमृगध्वजस्वरूपमुच्यते, तेन पूर्वमुपशमो मानीतः, पश्चान्मन्त्रिगिरा सर्वविरतिरादृतेति, एतद्विशेषं पुनर्मृगध्वजसम्बन्धप्रान्ते दर्शयिष्याम इति ।

श्रीवीरतीर्थपं नत्वा तत्त्वार्थख्यापनोद्यतम् । मृगध्वजमुनेर्वृत्तं विचित्रं वक्ष्ये जगत्त्रये ॥ १ ॥ आस्तेऽमरावतीतुल्या कुल्याकासारभूषिता । श्रावस्ती नगरी श्रेष्ठा ज्येष्ठाचारनरैः श्रिता ॥ २ ॥ जितशत्रुनृपः प्राज्यं राज्यं तत्र प्रतापवान् । प्रपालयति विस्फूर्जदूर्जितर्जितवासवः ॥ ३ ॥ तस्य कीर्तिमती कान्ता शान्ताकारा शशाङ्कवत् । सीतेव निर्मलशीलाशीलाल-

१ प्रसिद्धम्. २ ऊर्ज—बलम्.

ङ्कारधारिणी ॥ ४ ॥ लावण्यागण्यसौभाग्यभाग्यशोभाविभूषितः । तत्पुत्रस्तरणिर्धाम्ना नाम्नाऽजनि मृगध्वजः ॥ ५ ॥ धनेन धनदप्रायः प्रायः श्रेष्ठिशिरोमणिः । कामदेवः सदा राज्ञो मान्यो वसति तत्र च ॥ ६ ॥ स स्वकं गोकुलं द्रष्टुं स्रष्टुं सारां बहिर्ययौ । दण्डकाख्यः कृपारोपो गोपोऽस्य मिलितस्तदा ॥ ७ आचख्यौ गोपतिः स्वामिन् कामितार्थमरुत्तरो । गोकुलं महिषीवृन्दं मन्दं मन्दं विलोकय ॥ ८ ॥ अथ गोकुलसंस्पर्शदर्शनोत्सुकचेतसा । श्रेष्ठिनैकस्तदा दृष्टः स्पृष्टः कंपेन सैरभः ॥ ९ ॥ दृशोरश्रूणि वर्षन्तं संतं स्वमहिषं तदा । मा भैषीर्दण्डकः प्राह व्याहरन् कोमलां गिरम् ॥ १० ॥ अस्माकं श्रेष्ठ्यसौ स्वामी ग्रामीणानां यथा नृपः । आगत्यास्य पुरः कामं नामं[1] स्वशिरसा कुरु ॥ ११ ॥ निष्कास्य रसनामेष दृश्यमुक्तस्तदाऽकरोत् । भयार्तोऽग्रे समागत्य सत्यरूपां नमस्क्रियाम् ॥ १२ ॥ श्रेष्ठिनोक्तमसौ तिर्यङ्निर्यज्जिह्वः मन्त्रीः कथम् । एवमुक्तेऽवदद्गोपः कोपनिर्मुक्तमानसः ॥ १३ ॥ आकर्णय त्वमायुष्मन् युष्मद्दृष्टौ विजेत्यसौ । सप्तकृत्वोऽशुभापत्त्या हत्याऽस्य विहिता मया ॥ १४ ॥ ज्ञानिनो वचसा ज्ञात्वा ध्यात्वा हिंसां च दुःखदाम् । दत्तमस्मै मया दानं सानन्दमभयाह्वयम् ॥ १५ ॥ श्रेष्ठ्यपि प्राप वैराग्यं भाग्यं गुरुतरं वहन् । तद्वचःश्रवणाद्धिंसां सिंहीमिव हृदि स्मरन् ॥ १६ ॥ ये चान्धाः कुष्ठिनः काणाः प्राणाघातस्य तत्फलम् । नरकादिगतिभ्रान्तिः क्रान्तिर्जीववधाद्भवेत् ॥ १७ ॥ अतः परं करिष्ये नो तेनोग्रं वधमप्यहम् । ध्यात्वेति महिषस्यापि प्रार्पितं श्रेष्ठिनाऽभयम् ॥ १८ ॥ त्वज्जन्म जीवितं साधु साधुषु त्वं शिरोमणिः । प्रमाणं त्वत्कुलं जातिः सातिरेका गुणोदयैः ॥ १९ ॥ एवं कृते दयाटोपे गोपेन श्रेष्ठ्ययं स्तुतः । हीरखण्डैः समानीय

१ नमस्कारम्. २ गर्हाम्.

स्वीयगेहे च भोजितः ॥ २० ॥ भुक्त्वा श्रेष्ठी गृहे याति ख्यातिमान् यावदात्मनः । ग्रस्तो विधोर्यथा खेटः केटकेऽस्य
मेहस्तदा ॥ २१ ॥ वाञ्छितोऽपि धनैर्गोपैः सोऽपैनःप्रदुर्मतिः । वदति स्म कथञ्चिन्नो भिन्नोऽपि लकुटैः स्फुटैः ॥ २२ ॥
श्रेष्ठिनोक्तं समायातु मातुः पार्श्वेऽङ्गभूरिव । चिन्तामस्य करिष्येऽहं गेहे प्राप्तस्य मामकम् ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वा स्वगृहे नीतः
क्रीतः कर्मकरो यथा । महिषोऽन्नादिभिर्दानैः पानैः संपोषितोऽमुना ॥ २४ ॥ अन्येद्युः सपरीवारः कारणाच्च कुतोऽप्यसौ ।
श्रेष्ठ्यगाद्भूपतेः सद्म पद्मदृग्मिलनोद्यतः ॥ २५ ॥ महिषोऽप्यभवत्सार्थे पार्थे यद्वत्पराक्रमः । स्थातुं शक्नोति नैकाकी नाकीश
इव भूतले ॥ २६ ॥ राजद्वारे गतो यावत्तावदारक्षको नरः । अग्रे दत्ते न तं गन्तुं रन्तुं पुत्रं यथा पिता ॥ २७ ॥ काम-
देवस्तदोदारद्वारपालाद्विमोच्य तम् । महिषं भूधनोपान्ते कान्ते गत्वाऽकरोन्नतिम् ॥ २८ ॥ महिषोऽथ नृपं नत्वा सत्त्वा-
तुरमना भिया । निष्कास्य रसनां राजभ्राजपर्षदि तस्थिवान् ॥ २९ ॥ निरीक्ष्येदृशमाश्चर्यं वर्यं पप्रच्छ भूपतिः । श्रेष्ठिनं
सोऽप्यथाभाणीत्प्राणीकृतसुधर्मधीः ॥ ३० ॥ राजन् जीवदयाधर्मः शर्मदो जन्तुसंततेः । येषां यागे वधाशंसा संसारे पर्य-
टन्ति ते ॥ ३१ ॥ महिषस्यास्य दुष्कर्मकर्मठस्य निशम्यताम् । विपाकः कर्मणां नेतश्चेतसश्चित्रदायकः ॥ ३२ ॥ महिषः
सभयस्त्वेष एष मद्गोकुलेऽभवत् । मरणाद्बिभ्यदेऽतीव क्लीवत्वं विदधन्निजे ॥ ३३ ॥ जातिस्मरणयोगेनानेनादर्शि पुरातनः ।
आत्मीयको भवो यस्मात्तस्माद्भोदिति खिद्यते ॥ ३४ ॥ वेत्त्यस्य कोऽपि नो मर्म धर्ममूर्त्तिरथान्यदा । ज्ञानी कोऽप्यागत-
स्तत्र क्षत्रवैश्यादिबोधकृत् ॥ ३५ ॥ सोऽवगोपं प्रति प्रेयः श्रेयस्कारी मुनीश्वरः । महिषोऽयं तमस्तवः सप्तवारं हत-

१ चन्द्रस्य. २ ग्रहो राहुरित्यर्थः. ३ महिषः. ४ अपगता एनःप्रदा पापप्रदा दुर्मतिर्यस्य.

स्त्वया ॥ ३६ ॥ एकस्या जठरे जन्म सन्महिष्याः समाश्रितः । ततोऽयं कम्पते दर्शं दर्शं तावकदर्शनम् ॥ ३७ ॥ सर्वेषां प्राणिनामिष्टं मिष्टं क्षीरमिवानिशम् । जीवितव्यमिति श्रुत्वा नुत्वा गोपो मुनीश्वरम् ॥ ३८ ॥ चक्रे हिंसापरित्यागं रागं धर्मेऽदधत्तराम् । अन्यदा गोकुलेऽहं स हंसवन्मानसे गतः ॥ ३९ ॥ माहिषं वृत्तमाकर्ण्य वर्ण्यमेतच्च दरूकात् । हननं सर्वजन्तूनां दूनानामहमत्यजम् ॥ ४० ॥ त्वत्पार्श्वे चिरामायामायासीदेष मत्समम् । याचतेऽद्याभयं देव केवलं युष्मद-न्तिकात् ॥ ४१ ॥ क्षुत्क्षामो निराधारः पारवश्येन पीडितः । साम्प्रतं चास्त्यसौ दीनो मीनो यादृग्जलोज्झितः ॥ ४२ ॥ इदं महिषमालोक्य शोच्ययं ध्यातवान्नृपः । कोऽपि नास्त्युपकारी वा जीवानां भ्रमतां भवे ॥ ४३ ॥ न कश्चिद्वेत्ति चाधमकर्मणां विषमोदयम् । जीवा नरकतिर्यक्षु न कुत्र भ्रमणादमी ॥ ४४ ॥ जीवयोनिषु चाज्ञानाज्ञानात्ते संचरन्ति ही । विवेकं दधते नैव दैवदत्तविडम्बनाः ॥ ४५ ॥ निगोदेषु परिभ्रान्ताः श्रान्ता नैव कथञ्चन । प्राप्ता भूरिपरिस्वेदच्छेदभेदकदर्थनम् ॥ ४६ ॥ कुर्वन्ति नटवल्लास्यं दास्यं दासा इवानिशम् । भजन्ते बहुरूपाणि पाणिपादादिचेष्टनैः ॥ ४७ ॥ लभन्ते सुखदुःखानि खानिकल्पेऽहसां भवे । जीवा इति विमृशन्नन्तः शान्तवृत्तिर्नृपोऽभवत् ॥ ४८ ॥ ददौ जनेषु चादेशं देशमध्येऽस्य कोऽपि यः । महिषस्य वधं कर्ता हर्ता तच्छिरसोऽस्म्यहम् ॥ ४९ ॥ चतुष्पथे चतुर्दिक्षु त्रिक्षुवन्महिषस्ततः । सर्वत्र भ्रमति सायं सायं प्रातर्दिवा निशि ॥ ५० ॥ भुङ्क्ते पिबति च स्वैरं स्वैरं शेते च तिष्ठति । क्रीडनं कुरुते स्वैरं स्वैरमायाति याति च ॥ ५१ ॥ परिभ्रम्यैकदोद्याने मानेन परिपूरितः । कुमारो बद्धवल्कोटीकोटीराजो मृगध्वजः ॥ ५२ ॥ मतोऽन्यथा समायातः पातकोपरि बद्धधीः । दृष्टो स पतितस्तस्य पश्यतोहरवत्पशुः ॥ ५३ ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतनूतनक्रोधस-

क्रमः । दधावे खड्गमादाय न्यायमुक्तः स राजभूः ॥ ५४ ॥ भटैर्नत्वा प्रदातुकं भुक्तं स्वाम्भृत्यवे विषम् । नृपाज्ञालोपनं
कोपात्कोपादेवं कुमार भो ॥ ५५ ॥ जीवहिंसाऽत्र च प्रेत्य भेत्स्यसत्वं सुखोदयम् । अश्रुत्वेति भुजालापं पापं धृत्वा
नृपाङ्गजः ॥ ५६ ॥ चिच्छेद माहिषं पादं माद्यं प्रासस्तदाऽसिना । महार्त्तपीडयाऽऽक्रान्तः शान्ततां महिषो दधौ ॥ ५७ ॥
दध्यौ च जीव एकाकी व्याकीर्णः सन् कुकर्मभिः । शुभाशुभफलं भोक्ता भोक्ता कोऽप्यस्य नापरः ॥ ५८ ॥ शनैः शनैः
पदत्रय्या शय्यावत्प्रस्खलँश्चरन् । गृह्णन् सर्वत्र विश्रामं श्रामं कर्म स्वमाचरन् ॥ ५९ ॥ निर्नाथ आगतः स्तम्भे दम्भेन
रहितो निजे । क्रोधं पूर्वभवस्मृत्या कृत्याकृत्यविदाप नो ॥ ६० ॥ स्मरन् स्वकर्मणो दोषं तोषं चित्ते व्यधत्त सः । दध्रे
शुभपरीणामं स्वामन्तर्हीनतां स्मरन् ॥ ६१ ॥ राजाऽश्रौषीदथान्यायं प्रायं कौमारमुत्कटम् । पौरलोकात्ततो रुष्टो दुष्टो
मूलंकृतान्तवत् ॥ ६२ ॥ शूलिकारोपणादेशः क्लेशदायी महीभुजा । दत्तस्तदाऽस्य पुत्रस्य नश्यद्दाक्षिण्यबुद्धिना ॥ ६३ ॥
अथात्मीयकराम्भोजयोजनं कीर्तिमत्यसौ । भालस्थले समाधाय नायकाय व्यजिज्ञपत् ॥ ६४ ॥ क्षम्यतामपराधोऽयं
तोयं नोष्णं गृहं दहेत् । नायकं मारयत्याम्रं ताम्रं चास्त्रं न रूप्यगम् ॥ ६५ ॥ अविमृश्य कृतं कार्यं नार्यं वपुषि शल्य-
कृत् । पश्चाद्दत्ते मनःपीडां क्रीडां सृष्टामिवाह्निना ॥ ६६ ॥ राज्ञीवचस्तिरस्कृत्य भृत्यवृन्दमिवालसम् । पौरानवगणय्याथो
पाथोजालीमिव द्विपः ॥ ६७ ॥ हृदयं कठिनीकृत्य मृत्यर्थं नृपतिः सुतम् । बहिर्निष्कासयामास रासभारोपणेन तम्
॥ ६८ ॥ करवीरकृतोत्ताला मालाऽप्यारोपिता गले । उद्भूतः कृतहुङ्कारः काहलीध्वनिरुल्बणः ॥ ६९ ॥ आनीतो वध्य-
भूभागे यागे पशुरिवाखलः । कुमारः सर्वगोपालबालप्रत्यक्षमक्षमः ॥ ७० ॥ न तस्य कोऽप्यभूत्त्राता वाताहततरोरिव ।

मन्त्रिणा ब्रजेदेन केनचित्सोऽत्र रक्षितः ॥ ७१ ॥ स्थापितः कोष्ठकस्यान्तर्ध्यान्तव्यासमहीतटे । प्रबोधं च ददौ मन्त्री स्वतन्त्रीकृतमानसः ॥ ७२ ॥ अन्तः शमरसं धेहि देहि जैनमते मतिम् । विरोधं त्यज भो दूरे क्रूरे पाप्मनि मा चर ॥ ७३ ॥ बन्धूनां पितृमातृणां नृणां प्रेमास्ति कृत्रिमम् । [illegible] ॥ ७४ ॥ सस्नेहा येऽत्र राजन्ति सन्ति ते स्वार्थतत्पराः । मैत्री धर्मस्य या सत्या मत्याधार कुमार सा ॥ ७५ ॥ इन्द्रजालोपमं पश्य त्रस्यत्संसार-सङ्गमम् । रमन्तेऽमेधसस्तत्र सत्रेमध्ये कुरङ्गवत् ॥ ७६ ॥ अस्मिन् भवे फलं दृष्टं स्पष्टं हिंसाकृतं त्वया । परत्र यत्पुन-र्भावि सा विज्ञैर्विक्रियोच्यते ॥ ७७ ॥ हिंसा दुःखततेः खानिः सा नित्यं दुर्गतिप्रदा । हिंसातो जन्तुराप्नोति ज्योतिर्गण इव भ्रमम् ॥ ७८ ॥ नमिनाथान्मयाऽश्रावि भाविनारकदुःखदम् । हिंसाफलमुरूत्साहः प्राह मन्त्रीति तं प्रति ॥ ७९ ॥ श्रुतं मृगध्वजेनैतद्दत्तमायोज्य हस्तयोः । चतुर्गत्यसुखव्रातो ज्ञातोऽनेन महात्मना ॥ ८० ॥ तदाऽस्य हृत्स्थिरीकारात्सारा-ध्यवसायविशेषतः । जातिस्मृतिः समुत्पेदे खेदेन रहितस्य वै ॥ ८१ ॥ परिजह्रे रुषा रागः प्रागपि प्राप्तशान्तिना । तदाऽने-नाप्रमत्तेन ज्ञेन सोपशमेन च ॥ ८२ ॥ सुकुमारं कुमारं तमन्तकारकर्महसाम् । मन्त्री गृहे निनायाग्र माथ्यकारं कुकर्म-णाम् ॥ ८३ ॥ वेषमप्यर्पयामास न्यासवत्तत्र साधुजम् । दधार हृदये हर्षं वर्षणेनेव कर्षकः ॥ ८४ ॥ महिषं वेदनाभिन्नं क्लिष्टं ज्ञात्वाऽथ मन्त्रिराट् । दशधा श्रावयामास व्यासमाराधनाविधेः ॥ ८५ ॥ महिषोऽपि मनःशुध्या सुध्यानोऽनशनं ययौ । अष्टादशदिनीं यावज्जायतोऽपालयत्ततः ॥ ८५ ॥ लोहिताक्षाह्वयः ख्यातो जातोऽयमसुरो बली । स्फुर्जत्पुण्यप्र-

१ मरण्यमध्ये. २ युग्मम्. ३ विस्तारम्.

जातेण तेन पाताळमध्यतः ॥ ८७ ॥ मृगध्वजमुनीन्द्रोऽपि गोपिताङ्गो विचारणाम् । चक्रे चेन्मिलति ह्येक एकवारं नृपो मम ॥ ८८ ॥ तदोपशान्तिमायाति स्वातिशायी रुषोदयः । खलगीति न मे दोषः प्रोषवजाजमध्यतः ॥ ८९ ॥ मध्ये स्थिताः किलावन्ध्या धन्यास्ते साधवः सदा । ये वहन्ति शुभाचारं भारं संयमसंज्ञकम् ॥ ९० ॥ विमृश्येति मनोवीर्या-दीर्यासमितिमान् मुनिः । चचाल मन्त्रियुक् प्राज्ञो राज्ञो मिलनहेतवे ॥ ९१ ॥ नृपस्याग्रे क्रमेणागाद्गतापगमसुन्दरः । मुनिं वीक्ष्य नृपश्चारु दारुसिंहासनं ददौ ॥ ९२ ॥ वेषयोगेन सन्मानदानतः पूजितो मुनिः । उपाविशत् पुनस्तत्र स तत्सेवु दयापरः ॥ ९३ ॥ पाणिभ्यां नृपतिः पादावादाय स्थितवान्मुनेः । जक्तो विलोकयत्यास्यं लास्यं कौतुकवानिव ॥ ९४ ॥ यावत् पुत्रं न वेत्त्येष देवनिर्मितरूपवत् । तदोक्तं मन्त्रिणा नेतः श्वेतवासास्त्वदङ्गजः ॥ ९५ ॥ स्वकुलं निर्मलं सृष्टं कृष्टं जन्मतरोः फलम् । अनेनेति निशम्याङ्गजागरूको नृपोऽभवत् ॥ ९६ ॥ पश्चात्तापान्महीभर्त्रा स्मर्त्वा दुश्चरितं निजम् । क्षामितः साधुरानत्वानत्वा पादौ पुनः पुनः ॥ ९७ ॥ यन्मयाऽत्रापराद्धं तत्क्षन्तव्यमखिलं मुने । युष्मादृशाः क्षमावन्तः सन्तः स्युरुपकारिणः ॥ ९८ ॥ इदं राज्यमिदं पद्मासद्माद्यङ्गीकुरु त्वकम् । एवमुक्ते नृपेणेह नेहते निर्ममो मुनिः ॥ ९९ ॥ संसारभ्रमणोद्विग्नः संविग्नः साधुसत्तमः । नृपानुमतिमादाय ध्यायन् ध्यानं शुभं हृदि ॥ १०० ॥ जगाम बहिरुद्याने म्लाने कर्मोदये सति । स्वीचक्रे चरणं पार्श्वे सीमन्धरगुरोरसौ ॥ १०१ ॥ गृह्णाति स्मोज्झिताहारं सारं षष्ठतपः सृजन् । द्वाविं-शतिदिनीं व्यापमाप छाद्मस्थ्यसङ्गतेः ॥ १०२ ॥ आरूढः क्षपकश्रेणीमेणीसुत इव स्थलीम् । सर्वकर्मक्षयादेव केवलज्ञान-

१ वाङ्क्त.

13/66

माधवान् ॥ १०३ ॥ सुरैर्व्यधायि सद्वर्णस्वर्णपङ्केरुहं तदा । तस्योपरि स्थितो ज्ञानी ग्लानीकृतरवी रुचा ॥ १०४ ॥ भूपोऽप्यागत्य निःशोकैर्लोकैः सार्धं प्रमोदवान् । चरणाम्भोजमानम्य कम्पकान्तिः पुरः स्थितः ॥ १०५ ॥ ज्ञानिना देशनाऽऽरब्धा लब्धानन्तगुणश्रिया । देशनामृतसंतुष्टः पृष्टः पप्रच्छ भूपतिः ॥ १०६ ॥ भगवन्नेष वृत्तान्तः शान्तवृत्ते निगद्यताम् । वैरं किमत्र युष्माकं साकमेतेन शृङ्गिणा ॥ १०७ ॥ आचख्यौ केवली प्राच्यं वाच्यं निजभवं ततः । प्राग्भवेऽहं भक्तः शश्वदश्वग्रीवनृपोऽभवम् ॥ १०८ ॥ असौ मन्त्री कुकर्मा मे ग्रामे नास्तिकधर्मवान् । द्वावावां कुमते ख्यातौ यातौ सप्तमनारकम् ॥ १०९ ॥ तत्रावाभ्यां रुषा रुद्धं युद्धं कृत्वाऽऽसुरात्मनः । सागराणि त्रयस्त्रिंशद्दिसकाभ्यां प्रपूरितम् ॥ ११० ॥ कर्मातिद्वेषसन्नद्धं बद्धं तत्रामुनाऽधिकम् । भ्रान्तोऽहमथ संसारं स्फारं पुण्योदयोज्झितः ॥ १११ ॥ न केनापि कृता सारा कारास्थस्येव तत्र मे । बहुकर्मक्षयं कृत्वा मृत्वाऽहं त्वत्सुतोऽभवम् ॥ ११२ ॥ मद्द्विषं शृणु सम्बन्धं बन्धनार्त्तिवधादिकम् । भ्रान्तोऽसौ बहुलं कालं नालं वक्तुं सुधीरपि ॥ ११३ ॥ सप्तापि निरयाः स्पृष्टा दृष्टा तिर्यक्षु वेदना । चतुर्गत्यन्तरे भ्रान्तं श्रान्तं नानेन कुत्रचित् ॥ ११४ ॥ मद्द्विष्या अथ जीर्णाया आयासीदुदरेऽप्ययम् । तत्र दुःखद्विषद्ग्रस्तः सप्तकृत्वोऽभजन्मृतिम् ॥ ११५ ॥ मिलितोऽयं भवे मेऽत्र नेत्ररोषान्मयार्दितः । अथ प्राप्तो भवस्यान्तः शान्तवृत्तिजुषा मया ॥ ११६ ॥ मद्द्विषोऽप्यसुरः सोऽभूद्यो भूयो दुःखमाप्स्यति । शर्द्धिं प्राप्तः क्रमान्मुक्तो युक्तो भाव्येष सिद्धिगः ॥ ११७ ॥ एतत्पूर्वभवोद्भूतनूतनं वृत्तमावयोः । विज्ञाय विबुधैः क्रोधरोधः कार्यो विशेषतः ॥ ११८ ॥ प्रबुद्धा बहवो भव्याः श्रव्यादस्माद्वचस्ततः । राजा प्राप्तो निजावासं त्रासं संसारतो दधत् ॥ ११९ ॥ मृगध्वजमुनेर्ज्ञानस्थानकं कृतवानसौ । प्रासाद-

मधुरश्चक्रं रत्नमयरूपमण्डितम् ॥ १२० ॥ मृगध्वजमुनेर्मूर्त्तिः स्फूर्तिमत्यन्तरे कृता । पादेन मर्दितः खङ्गः खञ्जनाजः कृतोऽपि सः ॥ १२१ ॥ वितीर्योरुधनं नाम कामदेवस्य दत्तवान् । जलापनां स्वचैत्यस्य तस्य सोऽयमथासुरः ॥ १२२ ॥ विहारं केवली मह्यां सह्यावन्यामिव द्विपः । चकार विकसद्भव्यकैरवश्रीदवानलः ॥ १२३ ॥ श्रूयमाणयशस्तूर्यैः सूर्यवज्ज्ञानरश्मियुक् । निम्नज्ञानजडायं स्मार्यं जाति प्रबोधकृत् ॥ १२४ ॥ हतोष्टकर्मगोमायुः स्वायुः पूर्णं प्रपाल्य च । ज्ञानी मोक्षे ययौ प्रान्ते कान्तेऽनन्तसुखात्मके ॥ १२५ ॥ एवं श्रीनमिनायकस्य विलसत्तीर्थे सुखम्बोदयः, संजातः स मृगध्वजो मुनिवरः प्राप्तप्रजासं च यः । ये चैतस्य चरित्रमत्र सुजगं शृण्वन्ति वृण्वन्ति ते, श्रेयःश्रीललनां घनां विदधते हृद्युन्नतिं सन्मतेः ॥ १२६ ॥

॥ इति श्रीमृगध्वजचरित्रं कृतं श्रीक्षेमराजोपाध्यायैः ॥

तत्थागुक्तं सम्यक्त्वं यथा जन्तोः स्यात्स प्रकारः सप्रपञ्चः प्रोच्यते—इह गम्भीरापारसंसारसागरमध्यवर्ती जन्तुः सकलदुःखपादपबीजभूतमिथ्यात्वप्रत्ययमनन्तान् पुद्गलपरावर्ताननन्तदुःखलक्षणाननुभूय कथमपि तथाभव्यत्वपरिपाकवशान्गिरिसरित्उपलघोलनाध्यवसायरूपेणानाभोगनिर्वर्तितयथाप्रवृत्तिकरणेनायुर्वर्जानि ज्ञानावरणादीनि कर्माण्यन्तःसागरोपमकोटाकोटीस्थितिकानि करोति । अत्र चान्तरे कर्ममलपटलतिरस्कृतवीर्यविशेषाणामसुमतां दुर्भेदः कर्कशनिबिडचिरप्ररूढगुपिलवक्रग्रन्थिवत्कर्मपरिणामजनितो निबिडरागद्वेषपरिणामरूपोऽभिन्नपूर्वो ग्रन्थिः स्यात् । तदुक्तं—"गंठि त्ति सुदुब्भेओ कक्खडघणरूढगूढगंठि व । जीवस्स कम्मजणिओ घणरागदोसपरिणामो ॥ १ ॥" इमं च ग्रन्थिं यावदभव्या अपि ॥ २३५ ॥

यथाप्रवृत्तिकरणेन कर्म क्षपयित्वाऽनन्तशः समागच्छन्त्येव । एतदनन्तरं पुनः कश्चिदेव महात्मा समासन्नपरमनिर्वृतिसुख-समुल्लसितप्रचुरदुर्निवारवीर्यप्रसरो निशितकुठारधारयेव परमविशुद्ध्या यथोक्तस्वरूपग्रन्थिभेदं विधाय मिथ्यात्वमोहनीयकर्मस्थितेरन्तर्मुहूर्तमुदयक्षणादुपर्यतिक्रम्यापूर्वकरणानिवृत्तकरणलक्षणविशुद्धिजनितसामर्थ्योऽन्तर्मुहूर्तकालप्रमाणतत्प्रदेशवेद्यदलिकाभावरूपमन्तरकरणं करोति । अत्र च यथाप्रवृत्त्यपूर्वानिवृत्तिकरणानामयं क्रमो वेदितव्यो यथा—"जा गंठी ता पढमं गंठिं समइच्छओ हवइ बीयं । अनियट्टीकरणं पुण सम्मत्तपुरक्खडे जीवे ॥ १ ॥" "गंठिं समइच्छओ त्ति" ग्रन्थिं समतिक्रामतो भिन्दानस्येत्यर्थः । "सम्मत्तपुरक्खडे त्ति" सम्यक्त्वं पुरस्कृतं येन स तथा तस्मिन्नासन्नसम्यक्त्व एव जीवेऽनिवृत्तिकरणं भवतीत्यर्थः । शेषं सुगमं । एतस्मिंश्चान्तरकरणे कृते तस्य मिथ्यात्वमोहनीयस्य कर्मणः स्थितिद्वयं भवति अन्तरकरणादधस्तनी प्रथमस्थितिरन्तर्मुहूर्तमात्रा तस्मादेवोपरितनी शेषा द्वितीयस्थितिरिति । स्थापना चेयं । तत्र प्रथमस्थितौ मिथ्यात्वदलिकवेदनादसौ मिथ्यादृष्टिरेव, अन्तर्मुहूर्तेन तस्यामपगतायामन्तरकरणप्रथमसमय एवौपशमिकं सम्यक्त्वमाप्नोति, मिथ्यात्वदलिकवेदनाभावात् । यथा हि वनदवानलः पूर्वदग्धेन्धनं वनमूषरं वा देशमवाप्य विध्यायति तथा मिथ्यात्ववेदनाग्निरन्तरकरणमवाप्य विध्यायति । तस्यां चान्तर्मौहूर्त्तिक्यामुपशान्ताद्धायां परमनिधिलाभकल्पायां जघन्येन समयशेषायामुत्कृष्टतः षडावलिकाशेषायां कस्यचिन्महाविभीषिकोत्थानकल्पोऽनन्तानुबन्ध्युदयो भवति । तदुदये चासौ सासादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थाने वर्तते । उपशमश्रेणिप्रतिपतितो वा कश्चित्सासादनत्वं यातीति तदुत्तरकालं चावश्यं मिथ्यात्वोदयादसौ मिथ्यादृष्टिर्भवतीत्यलं विस्तरेणेति ॥

अथ सम्यक्त्वप्राप्तौ सत्यां यदुत्तरोत्तरं फलं स्यात्तत् प्ररूप्यते—

पसत्थलेसं एकरंति चित्तं, जे सत्तखित्तेसु ववंति वित्तं ।
छिंदंति निम्मोहमणा ममत्तं, कुणंति ते जम्ममिमं पवित्तं ॥ ३१ ॥

व्याख्या—ये ज्ञाततत्त्वाः सत्त्वा अप्रशस्तलेश्यापरिहारेण स्वकीयं चित्तं प्रशस्तलेश्यं प्रकुर्वन्ति । तथा ये सप्तसु क्षेत्रेषु वपन्ति न्यायोपार्जितं वित्तं । क्षेत्राणि चैतानि समये प्रोक्तानि श्रीभक्तप्रकीर्णकग्रन्थे—"अह दुज्ज देसविरओ सम्मत्तरओ रओ य जिणवयणे । तस्स य अणुव्वयाइं आरोविज्जंति सुद्धाइं ॥ १ ॥ अनियाणोदारमणो हरिसवसविसट्टकंचयकरालो । पूएइ गुरुं संघं साहम्मियमाइ भत्तीए ॥ २ ॥ नियदव्वमउव्वजिणिंदभवणजिणबिंबवरपइट्ठासु । वियरइ पसत्थपुत्थयसुतित्थतित्थयरपूयासु ॥ ३ ॥" इतिवचनाज्जिनभवनबिम्बपुस्तकचतुर्विधसङ्घरूपेषु सप्त (सु) क्षेत्रेषु धनं व्ययीकुर्वन्ति । तदनु दीक्षावसरे निर्मोहमनसः सन्तः ममतां छिन्दन्ति मूलान्निकृन्तन्ति । ते सर्वसंसारनिःसङ्गाः कुर्वन्ति जन्मैतत् नृजन्मलक्षणं पवित्रं शुचितरमिति काव्यार्थः ॥

अथैतदुपदेशसप्ततिकापर्यन्तकाव्ये पठनफलमाह—

पढिंसु एयं उवएससत्तरिं, मुणंति चित्ते परमत्थवित्थरं ।
तरिंसु ते दुक्खभरं सुदुत्तरं, खेमेण पावंति सुहं अणुत्तरं ॥ ३२ ॥

व्याख्या—पठित्वा सूत्रत एतां उपदेशसप्ततिकां मुणंति अवबुध्यन्ति चित्ते चेतसि परमार्थो मोक्षस्तस्य विस्तरः साधनोपायः तं । सूत्रस्य केवले पठने न काचिदर्थसिद्धिर्जन्तोर्यावता परमार्थं तत्त्वार्थं नावगच्छति तत उक्तं मुणंतीति । ततस्तत्त्वाधिगमफलमाह—"तरित्तु" तीर्त्वा ते प्राणिनो दुःखजरं जन्मजरामरणशोकरोगरूपं सुतरामाधिक्येन दुस्तरं क्षेमेण कुशलेन प्राप्नुवन्ति सुखं सिद्धिसुखश्रीपरिवरणं अनुत्तरं सर्वोत्कृष्टमिति लेशतोऽक्षरत्रयेण नामसंसूचकं काव्यमिदं । मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि शास्त्राणीति हेतोः क्षेमेणेत्युक्तम् ॥

॥ इति श्रीउपदेशसप्ततिकावृत्तिः ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

श्रीखरतरगच्छनाथाः श्रीमज्जिनकुशलसूरयोऽभूवन् । यन्नामस्मरणादपि भवन्ति कुशलानि कुशलानाम् ॥ १ ॥ तच्छिष्यविजयतिलकः पाठकमुख्यो बभूव दक्षात्मा । विद्या यद्वदनाम्बुजमधिलीना सरसि हंसीव ॥ २ ॥ तद्विनेयो विनीतात्माऽभूत् श्रीविनयप्रभः । स्वर्णरेखेव सल्लेखा दधौघनिकषोपले ॥ ३ ॥ तच्छिष्यः श्रीक्षेमकीर्तिः प्रसिद्धः, साधुर्जज्ञे वाचनाचार्यवर्यः । मिथ्यात्वोग्रध्वान्तपूरो निरस्तः, स्थाने स्थाने यस्य वाग्दीपिकाख्या ॥ ४ ॥ कारितं येन शिष्याणां शतमेकं दशोत्तरम् । तद्भवाविवैदुष्यचर्चितं वाक्पतिर्यथा ॥ ५ ॥ श्रीरापल्लीपार्श्वोपासनतो यस्य सातिशयताऽऽसीत् । व्यापारे च विचारे विधौ विहारे विलेखने ॥ ६ ॥ येन स्वपर्यन्तमवेत्य मासादर्वाक्क्रमपञ्चानशनेन चारम् । श्रीसिद्धशैलमधर्ति

विधातुं, तत्रैव तत्पादयुगं नमामि ॥ ७ ॥ तच्छिष्यः हेमहंसाख्यः सुगुरुः प्रवज्ञौ भुवि । येन हंसायितं कामं शुद्धपक्षद्वयी श्रिया ॥ ८ ॥ श्रीवाचनाचार्यशिरस्सु मुख्या हेमध्वजाख्यास्तु तदीयशिष्याः । यैर्भूरिदेशेषु कृतो विहारः, सर्वत्र लब्धः स्वयशःप्रचारः ॥ ९ ॥ तच्छिष्याः प्रविभान्ति शान्तिसहिताः सौभाग्यभाग्यश्रिताः, सद्विद्याभ्युदयाधरीकृतसुराचार्याः क्षितौ विश्रुताः । कीर्तिस्फूर्तिमधिष्ठिता मुनिवराः श्रीक्षेमराजाह्वयाः, पुण्योऽस्त्यतिशायिपाठकशिरोरत्नोपमानोदयाः ॥ १० ॥ स्वकृतोपदेशसप्ततिकाह्वयसूत्रस्य निर्मिता टीका । तैरेवैषा वर्षे मुनिवेदशरेन्दुभिः (१५४७) प्रमिते ॥ ११ ॥ विबुधजनवाच्यमाना नानाविधसूत्रयुक्तिखचिताङ्गी । चिरकालमियं जीयादमेयधिषणोदयविधात्री ॥ १२ ॥ हिंसारकोट्टवास्तव्यः श्रीमालोत्तमवंशजः । पडुपर्पटगोत्रीयः श्रीमान् दोदाह्वयोऽभवत् ॥ १३ ॥ स श्राद्धगुणरत्नानां रोहणो रोहणो हृदि । कृता तस्याग्रहेणैषा नव्या सप्ततिका मुदा ॥ १४ ॥

॥ इति प्रशस्तिः ॥

472

॥ श्री उपदेशसप्ततिका मूलम् ॥

तित्थंकराणं चरणारविंदं, नमित्तु नीसेससुहाण कंदं ।
मूढोऽवि वासेमि हिओवएसं, सुणेह जवा सुकयप्पवेसं ॥ १ ॥
देविज्ज सव्वन्नुमयं विसालं, पालिज्ज सीलं पुण सव्वकालं ।
न दिज्जए कस्स वि कूडआलं, छिंदिज्ज एवं भवदुक्खजालं ॥ २ ॥
पयासियव्वं न परस्स छिद्दं, कम्मं करिज्जा न कयाऽवि रुद्दं ।
मित्तेण तुल्लं च गणिज्ज खुद्दं, जेणं तरिज्जा तुह जीव भद्दं ॥ ३ ॥
रोगेहि सोगेहि न जाव देहं, पीडिज्जए वाहिसहस्स गेहं ।
तावुज्जया धम्मपहे रमेह, मुहा मुहा मा दियहे गमेह ॥ ४ ॥
जया उदिन्नो नणु कोऽवि वाही, तया पणट्ठा मणसो समाही ।

473

तीए विणा धम्ममई वसिज्जा, चित्ते कहं डुक्कजरं तरिज्जा ॥ ५ ॥
विरत्तचित्तस्स सयाऽवि सुक्खं, रागाणुरत्तस्स अईव डुक्खं ।
एवं मुणित्ता परमं हि तत्तं, नीरागमग्गम्मि धरेइ चित्तं ॥ ६ ॥
परिग्गहारंजजरं करंति, अदत्तमन्नस्स धणं हरंति ।
धम्मं जिणुत्तं न समायरंति, जवन्नवं ते कहमुत्तरंति ॥ ७ ॥
आणं जिणाणं सिरसा वहंति, घोरोवसग्गाइ तहा सहंति ।
धम्मस्स मग्गं पयडं कहंति, संसारपारं नणु ते लहंति ॥ ८ ॥
चासिज्जए नेव असच्चजासा, न किज्जए जोगसुहे पिवासा ।
खंडिज्जए नेव परस्स आसा, धम्मो य कित्ती इय सप्पयासा ॥ ए ॥
डुरंतमिच्छत्तमहंधयारे, परिप्फुरंतम्मि सुडुन्निवारे ।
न सुष्धमग्गाउ चलंति जे य, सलाहणिज्जा तिजयम्मि ते य ॥ १० ॥

मूलम्।
॥ २२

असारसंसारसुहाण कज्जे, जो रज्जई पावमई अवज्जे ।
अप्पाणमेसो खिवई किलेसे, सग्गापवग्गाण कहं सुहं से ॥ ११ ॥
नरिंददेवेसरपूइयाणं, पूयं कुणंतो जिणचेइयाणं ।
दव्वेण भावेण सुहं चिणेइ, मिच्छत्तमोहं तह निज्जरेइ ॥ १२ ॥
दुक्खं सुतिक्खं नरए सहित्ता, पंचिंदियत्तं पुण जो लहित्ता ।
पमायसेवाइ गमिज्ज कालं, सो लंघिही नो गुरुमोहजालं ॥ १३ ॥
तवोवहाणाइ करित्तु पुव्वं, कया गुरूणं च पणामपुव्वं ।
सुत्तं च अत्थं महुरस्सरेणं, अहं पढिस्सं महयायरेणं ॥ १४ ॥
कम्मट्ठवाहीहरणोसहाणि, सामाइयावस्सयपोसहाणि ।
सिद्धंतपन्नत्तविहाणपुव्वं, अहं करिस्सं विणयाइ सव्वं ॥ १५ ॥
आणं गुरूणं सिरसा वहिस्सं, सुत्तत्थसिक्खं विउलं लहिस्सं ।

कोहं विरोहं सयलं चइस्सं, कया अहं मद्दवमायरिस्सं ॥ १६ ॥
सम्मत्तमूलाणि अणुवयाणि, अहं धरिस्सामि सुहावहाणि ।
तओ पुणो पंचमहव्वयाणं, भरं वहिस्सामि सुदुव्वहाणं ॥ १७ ॥
एवं कुणंताण मणोरहाणि, धम्मस्स निव्वाणपहे रहाणि ।
पुन्नजणं होइ सुसावयाणं, साहूण वा तत्तविसारयाणं ॥ १८ ॥
हवंति जे सुत्तविरुध्धभासगा, न ते वरं सुट्ठुवि कट्ठकारगा ।
सछंदचारी समए परूविया, तहंसणिज्जावि अईव पाविया ॥ १९ ॥
अइक्कमित्ता जिणरायआणं, तवंति तिव्वं तवमप्पमाणं ।
पढंति नाणं तह दिंति दाणं, सव्वं पि तेसिं कयमप्पमाणं ॥ २० ॥
जिणाण जे आणरया सयाऽवि, न लग्गई पावमई कयाऽवि ।
तेसिं तवेणऽवि विणा विसुद्धी, कम्मक्खयणं च हविज्ज सिध्धी ॥ २१ ॥

76

बहुस्सुयाणं सरणं गुरूणं, आगम्म निच्चं गुणसागराणं ।
पुच्छिज्ज अत्थं तह मुक्खमग्गं, धम्मं वियाणित्तु चरिज्ज जुग्गं ॥ २१ ॥
तुमं अगीयत्थनिसेवणेणं, मा जीव जइं मुण निच्छएणं ।
संसारमाहिंडसि घोरदुक्खं, कयाऽवि पावेसि न मोक्खसुक्खं ॥ २२ ॥
कुमग्गसंसग्गविलग्गबुध्धी, जो बुज्झइ मुध्धमई न धिध्धी ।
तस्सेव एसो परमो अलाहो, अंगीकर्ड जेण जणप्पवाहो ॥ २४ ॥
छज्जीवकाए परिरक्खिऊणं, सम्मं च मिढं सुपरिक्खिऊणं ।
सिध्धंतअत्थं पुण सिक्खिऊणं, सुही जई होइ जयम्मि नूणं ॥ २५ ॥
इमे चइज्जंति जया कसाया, तया गया चित्तगया विसाया ।
पसंतभावं खु लहिज्ज चित्तं, तत्तो भवे धम्मपहे थिरत्तं ॥ २६ ॥
धणं च धन्नं च बहुप्पयारं, कुडुं(डुं)बमेयंऽपि धुवं असारं ।

जाणित्तु धम्मं कुरु सव्ववारं, जउ लहिज्जा लहु दुरकपारं ॥ २७ ॥
असासएसुं विसएसु सज्जो, जो मुज्झई मिछपदे अणज्जो ।
सो चंदणं रक्कए दहिज्जा, चिंतामणिं कायकए गमिज्जा ॥ २८ ॥
पूया जिणाणं सुगुरूण सेवणं, धम्मरकराणं सवणं वियारणं ।
तवोविहाणं तह दानदाणं, सुसावयाणं बहुपुन्नजायणं ॥ २९ ॥
कोहाइया सोलस जे कसाया, पच्चरकरूवा नणु ते पिसाया ।
छलंति ते लोयमिमं समग्गं, डुरकं समप्पंति तहा उदग्गं ॥ ३० ॥
परोपहासं न कहिंपि कुज्जा, लहुत्तणं जेण जणो लहिज्जा ।
परस्स दोसेसु मणं न दिज्जा, धीमं नरो धम्मधुरं धरिज्जा ॥ ३१ ॥
जिणिंदसिध्धारियचेइयाणं, संघस्स धम्मस्स तहा गुरूणं ।
सुयस्सुवज्झायसुदंसणेसु, दसण्हमेसिं विणयं करेसु ॥ ३२ ॥

मणे मणागंपि हु तिव्वरोसो, न धारियव्वो कयपावपोसो ।
जओ भवे पुन्नजलस्स सोसो, संपज्जए कस्सऽवि नेव तोसो ॥ ३२ ॥
महारिसीणं अरिणा समाणो, न आणियव्वो हिययम्मि माणो ।
धम्मं अहम्मं च वियाणमाणो, हुज्जा जणो जेण जडोवमाणो ॥ ३४ ॥
सुसाहुवग्गस्स मणे अमाया, निसेहियव्वा सययंपि माया ।
समग्गलोयाणऽवि जा विमाया–समा समुप्पाइयसुप्पमाया ॥ ३५ ॥
जेणं भवे बंधुजणे विरोहो, विवड्ढए रज्जधणम्मि मोहो ।
जो जंपिओ पावतरुप्परोहो, न सेवियव्वो विसमो स लोहो ॥ ३६ ॥
जणो सुणिज्जा नणु जाइ दुक्खं, तं जंपियव्वं वयणं न तिक्खं ।
इहं परत्थावि य जं विरूवं, न किज्जए तं पि कया निसिद्धं ॥ ३७ ॥
वयाणुरूवं विरइज्ज वेसं, कुज्जा न अन्नस्स घरे पवेसं ।

साहूणऽसाहूण तहा विसेसं, जाणिज्ज जंपिज्ज न दोसलेसं ॥ ३८ ॥
भत्तिं गुरूणं हियए धरित्ता, सिक्खिज्ज नाणं विणयं करित्ता ।
अत्थं वियारिज्ज मईइ सम्मं, मुणी मुणिज्जा दसभेयधम्मं ॥ ३९ ॥
हासाइछक्कं परिवज्जियव्वं, छक्कं पयाणं तह सज्जियव्वं ।
पंचप्पमाया न हु सेवियव्वा, पंचंतरायाऽवि निवारियव्वा ॥ ४० ॥
साहम्मियाणं बहुमाणदाणं, भत्तीइ अप्पिज्ज तहऽन्नपाणं ।
वज्जिज्ज रिद्धीइ तहा नियाणं, एयं चरित्तं सुकयस्स ठाणं ॥ ४१ ॥
अहिंसणं सव्वजियाण धम्मो, तेसिं विणासो परमो अहम्मो ।
मुणित्तु एवं बहुपाणिघाउ, विवज्जियव्वा कयपच्चवाउ ॥ ४२ ॥
कोहेण लोहेण तहा भएणं, हासेण रागेण य मच्छरेणं ।
भासं मुसं नेव उदाहरिज्जा, जा पच्चयं लोयगयं हरिज्जा, ॥ ४३ ॥

असाहुजोग्गेण य जं पवन्नं, कुद्धो न गिण्हिज्ज धणं अदिन्नं ।
अंगीकए जम्मि इहेव दुक्खं, लहइ लहुं नेव कयाइ सुक्खं ॥ ४४ ॥
समायरं वा अवरस्स जायं, मन्निज्ज छिंदिज्ज जणाववायं ।
जे अन्नकंतासु नरा पसत्ता, ते इंति दुक्खाइ इहेव पत्ता ॥ ४५ ॥
जे पावकारीणि परिग्गहाणि, मेलंति अच्चंतदुहावहाणि ।
तेसिं कहं हुंति जए सुहाणि, सया भविस्संति महादुहाणि ॥ ४६ ॥
सद्दं सुणित्ता महुरं अणिट्ठं, करिज्ज चित्तं न हु तुट्ठरुट्ठं ।
रसम्मि गीयस्स सया सरंगो, अकालमच्चुं लहई कुरंगो ॥ ४७ ॥
पासित्तु रूवं रमणीए रम्मं, मणम्मि कुज्जा न कयाऽवि पिम्मं ।
पईवमज्झे पडई पयंगो, रूवाणुरत्तो हवई अणंगो ॥ ४८ ॥
जलम्मि मीणो रसणारसेणं, विमोहिउं नो गहिउं जएणं ।

पावाउ पावेइ स तालुवेहं, रसाणुराउ इय डुक्कगेहं ॥ ४ए ॥
गइंदकुंजरथलगंधलुध्धो, इंदिंदिरो घाणरसेण गिद्धो ।
हहा मुहा मच्चुमुहं उवेई, को गंधगिद्धिं हियए वहेई ॥ ५० ॥
फासिंदियं जो न हु निग्गहेई, सो बंधणं मुक्कमई वहेई ।
दप्पुध्धुरंगो जह सो करिंदो, खिवेइ अप्पं वसणम्मि मंदो ॥ ५१ ॥
इक्कोऽवि इक्को विसउ उदिन्नो, डुक्कं असंखं दलई पवन्नो ।
जे सव्वहा पंचसु तेसु लुद्धा , मुद्धाण तेसिं सुगई निसिद्धा ॥ ५२
अईव दुठा विसया विसाउ, पत्ता नवे जेहिं महाविसाउ ।
जेहिं पया हुंति परवसाउ, न सेवणिज्जा खलु ते रसाउ ॥ ५३ ॥
तित्थंकराणं निउणा पमाणं, कुणंति जे उज्झिय चित्तमाणं ।
सव्वं पि तेसिं किरियाविहाणं, संजायई दुक्कसहस्सताणं ॥ ५४ ॥

अच्चंतपावोदयसंभवाउ, जे भीरुणो भवगणा भवाउ।
तेसिं सुहाणं सुलहो उवाउ, नो संभविज्जा भवसन्निवाउ ॥ ५५ ॥
धणं च धन्नं रयणं सुवन्नं, तारुण्णरूवाइ जमित्थ अन्नं।
विज्जु व्व सव्वं चवलं खु एयं, धरेह भव्वा हियए विवेयं ॥ ५६
पुत्ता कलत्ताणि य बंधुमित्ता, कुडुंबिणो चेव इहेगचित्ता।
आउक्खए पाववसा समेए, न रक्खणत्थं पभवंति एए ॥ ५७ ॥
जेसिं मणे पावमई निविट्ठा, निवाहवित्ती पुण संकिलिट्ठा।
कयाऽवि ते हुंति न हिट्ठतुट्ठा, सव्वत्थ पावंति दुहाइ दुट्ठा ॥ ५८ ॥
वन्नं वयंता जिणचेइयाणं, संघस्स धम्मायरियाइयाणं।
कुणंति भव्वा सुलहं सुबोहिं, अवन्नवाएण पुणो अबोहिं ॥ ५९ ॥
अन्नाणया दोसवसाणुगामा, मुणंति तत्तं न हु किं पि पावा।

जवंति ते दुक्खदरिद्ददीणा, परम्मि लोए सुहविप्पहीणा ॥ ६० ॥
पुन्नोदएणं नणु कोइ जीवो, जिसं समुज्जोइयनाणदीवो ।
मोहंधयारप्पसरं दलित्ता, पिल्लेइ निव्वाणपदं पहुत्ता ॥ ६१ ॥
तत्थंतराया बहवे पसिद्धा, कोहाइणो वेरिगणा विरुद्धा (समिद्धा) ।
हरंति ते धम्मधणं ठलेणं, को निज्जिणेई नणु ते बलेणं ॥ ६२ ॥
पावाइँ पावा परिसेवमाणा, धम्मं जिणुद्दिट्ठमयाणमाणा ।
अन्नाणकट्ठेहिँ कयाजिमाणा, खिवंति अप्पं नरए अयाणा ॥ ६३ ॥
न जाइगव्वं हिययम्मि कुज्जा, कुलाभिमाणं पुण नो वहिज्जा ।
रूवं नवं इस्सरियं अजवं, लद्धुं सुबुद्धी न धरिज्ज गव्वं ॥ ६४ ॥
अहं खु लोए बलवं तवस्सी, सुयाहिओ वा अहयं जसंसी ।
लाभेऽवि संते मुइओ न हुज्जा, तहप्पणो उक्करिसं न कुज्जा ॥ ६५ ॥

वाउग्गमित्तोऽवि न सो पएसो, जत्थोवइन्नो भुवणम्मि एसो ।
जीवो समावज्जियपावलेसो, न पाविउं कत्थ य सुक्खलेसो ॥ ६६ ॥
सुदुल्लहं पाविय माणुसत्तं, कुलं पवित्तं तह अज्जखित्तं ।
तत्तं सुणित्ता सुगुरूहि वुत्तं, तुज्झं पमायायरणं न जुत्तं ॥ ६७ ॥
बालत्तणं खिड्डपरो गमेइ, तारुन्नए भोगसुहे रमेई ।
थेरत्तणे कायबलं वमेई, मूढो मुहा कालमइक्कमेइ ॥ ६८ ॥
लहुत्तणाउ वि न जेण पुन्नं, समज्जियं सव्वगुणोइपुन्नं ।
थेरत्तणे तस्स य नावयासो, धम्मस्स जत्थ त्थि जरापयासो ॥ ६९ ॥
पुव्विं कयं जं सुकयं उदारं, पत्तं नरत्तं नणु तेण सारं ।
करेसि नो इत्थ जया सुकम्मं, कहं सुहं जीव लहेसि रम्मं ॥ ७० ॥
तवेण पक्खालियकम्मलेवो, अस्सो जिणिंदाउ न कोइ देवो ।

गुरू सुसाहू जिणरायवुत्तं, तत्तं च सम्मत्तमिमं निरुत्तं ॥ ७१ ॥
पसत्थलेसं पकरंति चित्तं, जे सत्तखित्तेसु ववंति वित्तं ।
छिंदंति निम्मोहमणा ममत्तं, कुणंति ते जम्ममिमं पवित्तं ॥ ७२ ॥
पढित्तु एयं उवएससत्तरिं, मुणंति चित्ते परमत्थवित्थरं ।
तरित्तु ते दुक्खजरं सुदुत्तरं, खेमेण पावंति सुहं अणुत्तरं ॥ ७३ ॥

॥ इत्युपदेशसप्ततिका मूलम् ॥

486